Andhra Sahitya
patrika.

2-13-1

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్య
పరిషత్పత్రిక.

రెండునెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

(Journal of the Telugu Academy)

సంపుటము ౧౭. { విభవనామసంవత్సరము. మార్గశీర్ష పుష్యమాసములు. } సంచిక ౫.

కాకినాడ:

కొత్తపల్లి సూర్యరావుచేఁ బరిషత్కార్యాలయమునఁ బ్రకటింపఁబడినది.

చందా { పోష్టువ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు. 3. } { విడిసంచిక రు ౦-౮-౦

1929

ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీరాజా రావు వేంకటకుమారమహీపతి సూర్యారావుబహద్దరువారు, పిఠాపురము మహారాజావారు. పరిషత్పోషకాధ్యక్షులు.

కీ. శే. శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీరాజా వేంకటాద్రి అప్పారావు బహద్దరువారు-ఉయ్యూరు జమీందారువారు.

శ్రీరాణి వత్సవాయ వేంకట సుభద్రయ్యమ్మజగపతిబహద్దరుగారు-తుని రాణిగారు.

కీ. శే. శ్రీబొబ్బిలి మహారాజావారు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్కార్యనిర్వాహకవర్గము.

అధ్యక్షుడు.

జయంతి రామయ్యపంతులుగారు బి.ఏ, బి.ఎల్.

కార్యదర్శులు.

దర్భా వేంకటశివరామరాజుగారు బి.ఏ, బి. ఎల్.

కిళాంబి రాఘవాచార్యులుగారు ఎం.ఏ., బి.ఎల్.

కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులు.

దివాన్ బహదర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తి నాయుడుగారు

డాక్టరు వేమూరి రామకృష్ణారావుగారు. ఎం. ఏ. ఎల్. టి PH. D.

(కోశాధ్యక్షులు.)

శ్రీ త్రిపురాన వేంకటసూర్యప్రసాదరావు దొరగారు.

కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.

అనంతపంతుల రామలింగస్వామిగారు.

దుగ్గిరాల వేంకటసూర్యప్రకాశరావుగారు బి.ఏ.

తుమ్మల సీతారామమూర్తి చౌదరీగారు.

అళక్కి వేంకట్రామయ్యగారు.

కోా వేంకటసుబ్బారావు నాయుడుగారు.

ఓలేటి వేంకటరామశాస్త్రిగారు.

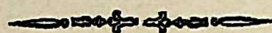
పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు పంతులుగారు.

పిల్లారిసెట్టి రంగబ్రహ్మారావు నాయుడుగారు.

విషయసూచిక.

పరిషత్ప్రయోజనములు.

తెనుఁగుభాషయు, వాఙ్మయమును, అభివృద్ధి నొందించుటయు, ఆవిషయమునఁ బరిశ్రమ చేయువారలకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుటయు నీపరిషత్తుయొక్క ప్రయోజనములు ఈపనిని నెఱవేర్చుటకై యవలంబింపఁదగు మార్గములలోఁ గొన్ని యీక్రిందఁ బొందుపఱుపఁబడు చున్నవి :—

i తెలుఁగుభాషలోని పదములకు వ్యుత్పత్తి మొదలగువానిని నిరూపించుచు లక్ష్యసహితముగ నర్థమును వివరించు సర్వంకష మగునిఘంటు వొకటి రచించి ప్రచురించుట;

ii తెలుఁగుభాషకు సజాతీయేతర భాషలతోఁ గలసాదృశ్యములను సాకల్యముగ నిరూపించుచు నొకవ్యాకరణము రచించి ప్రచురించుట;

iii ఆధునికశాస్త్ర గ్రంథరచనయందుఁ బ్రయోగించుటకునై పారిభాషికపదములను నిర్ణయించి వివరించు నొకశబ్దకోశమును సిద్ధముచేయుట;

iv ఆంధ్రదేశప్రాచీనచరిత్రాంశపరిశీలనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుటయు, లభ్యములైన వానిలో మిక్కిలి విశ్వసనీయములైన యాధారముల సాహాయ్యమున సవిస్తరముగాఁ దెలుఁగు దేశముయొక్కయుఁ బ్రజలయొక్కయుఁ జరిత్ర మొకటి రచించి ప్రచురించుటయు;

v సర్వవిషయములనుగుఱించి చేయఁదగు గ్రంథరచనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుట;

vi ఆంధ్రభాషలోని మంచిగ్రంథములఁ బండితపరిష్కారము చేయించి నిర్దుష్టముగఁ బ్రచురించుట;

vii తెలుఁగుభాషకును వాఙ్మయమునకును సంబంధించిన విషయములను జర్చించు నొక పత్రికను బ్రకటించుట ;

viii తెలుఁగువాఙ్మయమునకు సంబంధించిన విషయములను గుఱించి చర్చించుటకుఁగాను సాంవత్సరికసభల నేర్పాటుచేయుట;

ix తెలుఁగు సాహిత్యవిషయమునఁ బరీక్షలఁ గావించి పారితోషికములను, సాహిత్యపట్టములను, యోగ్యతాపత్రికలను నొసంగుట;

x ఒక పుస్తకభాండాగారమును స్థాపించి సాగించుట. ఇందుఁ బ్రధానముగాఁ దెలుఁగు గ్రంథము లుండవలయును; వ్రాఁతప్రతులుగూడ నుండవలయును;

xi తెలుఁగుభాషయొక్కయు వాఙ్మయముయొక్కయు నభివృద్ధికి నుపకరించు నన్ని కార్యములను జేయుట.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

సంపుటము ౧౭. { విభవనామసంవత్సరము మార్గశీర్షపుష్యమాసములు. } సంచిక ౫.

శివరాత్రిమాహాత్మ్యము.

—♦ (బండారు తమ్మయ్యగారు) ♦—

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారు పుస్తకరూపమునఁ బ్రకటించిన శ్రీనాథకవిసార్వభౌముని శివరాత్రిమాహాత్మ్యమునకు బ్రహ్మశ్రీ కట్టి సాంబమూర్తిశాస్త్రిగారు వ్రాసినపీఠికలోని కొన్నివిషయములఁ గూర్చి నాయభిప్రాయభేదములను దెలుపుచు, ఆంధ్రపత్రికాక్రోధనసంవత్సరాదిసంచికలో నేనొకవిమర్శనము ప్రకటించియుంటిని. దానిపై శాస్త్రిగారు తమవాదములను సమర్థించుచు, అక్షయసంవత్సరాదిసంచికలోఁ బ్రతివిమర్శనముఁ బ్రకటించియున్నారు. పాఠకమహాశయులు దానిని జిత్తగించి యందలిసారమును గ్రహించియే యుందురు. కావున నుభయవ్యాసములందలి విషయములను గుర్తించి సత్యమును నిశ్చయించికొనవలసిన బాధ్యత వారిపయినే గలదు. అందుచే నిందుఁ గూర్చి నేను మరలవ్రాయుట కావశ్యక మంతగా లేకున్నను, శాస్త్రిగారు ప్రత్యుత్తరసాపేక్షముగ వ్రాసినకొన్నివాక్యములఁ బట్టి తిరిగి నే నించుక సమాధానములు చెప్పవలసినవాఁడ నయితిని. పాఠకులు వీనిని గూడ గుర్తించి తగువినిశ్చయ మొనర్తురుగాక !

శ్రీశాస్త్రిగారు నావిమర్శనము యుక్తియుక్తముగ నుండి యుక్తిరత్నములనేకములతోఁ గూడి యున్నట్లు లభిప్రాయ మనుగ్రహించిరి. కాని యది వ్యక్త్యభిమానదూషిత మవుటచేఁ దమవినిశ్చయమును సడలింపఁజాలియుండ

లే దనియు నాయుక్తులు కొన్ని యప్రమాణము లవుటచే వానిని విమర్శించి తమపీఠికను సమర్థించితి మనియు సెలవిచ్చిరి. కాని వారిదృష్టిలో నావిమర్శనము దూషిత మొనర్చిన యావ్యక్త్యభిమాన మెట్టిదో యించుకయు వ్యక్తీకరింప రయిరి. అయినను "కృతిభర్త శాంతయ" అనుశీర్షికక్రింద వారు లిఖించిన యీక్రిందివాక్యరత్నములఁబట్టి వారిదృష్టిలో నా కీయభిమానమనునది యాశాంతయ్యనుగూర్చియే పైయుండు నేమో యని తోఁచుచున్నది.

"కృతిభర్త యగుశాంతయనుగూర్చిన నావాక్యములే ప్రస్తుతము తమ్మయ్యగారివ్యాసమునకు ప్రోత్సాహకములుగా నగపడుచున్నవి. ఆకీర్తిశేషునివిషయమయి యట్లు వ్రాయనిచో బహుశః తమ్మయ్యగారు నాపీఠికను సావకాశముగఁ జదువనైనఁ జదువకుందురేమో ?"

ఇవి వేగిరపాటుతోఁ గూడినవ్రాఁత లని మనవిచేయుట కెంతయుఁ జింతిల్లుచున్నాఁడను. శాంతయ యేనాఁటివాఁడో ? యెచ్చటివాఁడో ? యాతఁడు నాకు మూలచుట్టము కాఁడు, ఆతనిపై నాకుఁ బ్రత్యేకాభిమానము గాని పక్షపాతము గాని యుండుట కెట్టియవకాశములును లేవు. లోక మందఱవలెనే నాకుఁగూడ నాతఁ డీనాఁడు శ్రీనాథునిగ్రంథమూలముననే పరిచితుఁ డయినవాఁడు గాని వేఱు కాదు. శాస్త్రిగారు తమపీఠిక వ్యక్తిద్వేషప్రేరితముగా దని చెప్పికొనుచు నావిమర్శనముమాత్రము వ్యక్త్యభిమానదూషిత మనివ్రాయుట న్యాయము కాదు. శాంతయ్య వారి కెట్లు ద్వేష్యుఁడుగాఁడో యట్లే నా కభిమాన్యుఁడును గాఁడు. వారాతనియెడఁ దాము సత్యమని నమ్మిన దాని నెట్లు ప్రకటించితి మనిరో యట్లే నేనును నాకుఁ దోఁచినవిషయములఁ బ్రకటించితిని. యథార్థనిర్ణయమునకు లోకమే ప్రమాణము. ఈసందర్భమున నేఁజెప్పు ముఖ్యవిషయ మొక్కటియే. కీర్తిశేషు లగుపూర్వపురుషులఁగూర్చి మనము ప్రత్యక్షముగా నెఱుఁగనివిషయములలోఁ బ్రబలప్రమాణములు లేనిదే మనయూహల నాధారముచేసికొని వారి కపకీర్తిఘటించు సిద్ధాంతము లొనర్చుట ధర్మవిరుద్ధము. ఇట్టిపట్టులఁ జరిత్రకారులుగూడఁ దాటస్థ్యము వహించుటయే సంభావ్య మని నాయభిప్రాయము. నేను నావిమర్శనము వ్రాసినదిట్టియాశయముతోఁడనే; శాస్త్రిగా రన్యథా తలంచి వృథావ్యక్త్యభిమానముల నాకారోపించుట శోచనీయము.

ఈగ్రంథవిషయమున శాస్త్రిగారిపీఠికపయి నే నభిప్రాయభేదములఁ బ్రకటించినవిషయములు మూఁడు :—

I గ్రంథాంకితము. II గ్రంథమందలి కథకు మూలము. III గ్రంథముయొక్క సమగ్రతాసమగ్రతలు.

ఇందుఁగూర్చి శాస్త్రిగారివిమర్శనమందలి ప్రధానాంశముల కిఁక నాసమాధానములఁ గ్రమముగా వివరించెద.

I గ్రంథాంకితము:—ఈగ్రంథమును శ్రీనాథుఁ డెవరికి నంకితమొనర్పక ముందే మరణించి యుండు ననియు, గ్రంథమున కిప్పుడు కృతిపతిగాఁ గానవచ్చు మమ్మయశాంతయ్య శ్రీనాథుని యనంతర మగతికమై పడియున్న యాకృతి నెట్లో సంగ్రహించి తన కతికించికొని యవతారికాదులను స్వహస్తముననో పరహస్తముననో యవతరింపఁజేసె నని శాస్త్రిగారివాదము. ఇందులకు వారికుపబల మవతారికాభాగము దోషభూయిష్ఠము నప్రౌఢకల్పనాజల్పాకము నైయుండుట. ఈగ్రంథము సాహిత్యపరిషత్తువారికి దొరకినదిమొదలు శాస్త్రిగారిపీఠికతోఁ బుస్తకరూపమున వెలువడకపూర్వము గడచిన పదిసంవత్సరములలోను దానిని ముద్రితాముద్రితస్థితిలోఁ బలువురు పండితులు సవిమర్శనముగాఁ బఠించి యందుఁగూర్చి యభిప్రాయములు ప్రకటించియున్నారు. కాని వారెవరు మనశాస్త్రిగారివలె నీగ్రంథాంకితమునుగూర్చి విపరీతముగా వ్రాయక గ్రంథము శ్రీనాథునిచే శాంతయ్య కంకితము చేయఁబడినట్లే యభిప్రాయములను బ్రకటించిరి. అట్లు వా రొనర్చుటకుఁ బ్రధానకారణము ప్రత్యక్షవిషయములలోఁ బ్రబలప్రమాణములు లేనిదే, కానవచ్చుచున్న గ్రంథప్రమాణమునకు భిన్నముగా నూహ లొనర్చుట, అందునను మృతజీవి యగుపూర్వపురుషుని కీర్తి కలుషిత మగునట్లు వ్రాయుట, న్యాయసమ్మతము కాదనుధర్మసూత్రమునకు బద్ధులయి సాహసకృత్యమునకు వెఱచుటయే యని నాతలంపు. మఱియు శాస్త్రిగారిపీఠికతో నీగ్రంథము వెలువడినపిమ్మటఁగూడ శ్రీ నడకుదుటి వీరరాజుపంతులుగారు దీనియవతారికను శ్రీనాథీయముగానే గ్రహించి యందలి "సెట్టియచూరము" (ప 25) అనుప్రయోగమును నన్నెచోడునిప్రయోగములకు సాధకముగా నుదాహరించిరి. (ఆం॥ సా॥ పరిషత్పత్రిక సం॥ 13 సం॥ 3_4 పుట 184) ఇట్లు పలువురు పండితు లీగ్రంథావతారికను శ్రీనాథీయముగా నెంచి వ్రాయుచుండినను, శ్రీశాస్త్రిగారు పీఠికలో

నీవిషయమున వ్రాసినసంగతులు కొన్ని. సత్య సమీపములు గా నాదృష్టికిఁ దోఁచుటచే, వారభిప్రాయపడినట్లు కేవలాభిమానాభినివేశముల నాలంబించు వాఁడనుగాక సత్యగ్రహణమునం దాసక్తి కలవాఁడనవుటచేతనే శాస్త్రిగారి వాక్యములను బూర్తిగాఁ ద్రోసిపుచ్చక వానిని జాలవఱ కంగీకరించి యావిష యమున నాకుఁ దోఁచిన పక్షాంతరములను సూచించితిని. ముమ్మయశాంత య్య శ్రీశైలమందలి భిక్షావృత్తిమఠస్థజంగముఁడు. నిర్వివాదముగా శ్రీనా థకృత మని శాస్త్రిగా రంగీకరించు నీగ్రంథభాగములలో నచ్చటచ్చట శ్రీ నాథునకు జంగములతోఁ గలసంబంధమును నాతనికి వారిపైఁ గలభక్తిగౌరవ ములను వెల్లడించు శబ్దప్రయోగము లున్నవి. వానిలోఁ గొన్నిటి నొసఁగుచు మఱియు శ్రీనాథునకు శ్రీశైలముతోను, భిక్షావృత్తిమఠస్థజంగములతోను గలసంబంధమును సూచించు నాతని గ్రంథాంతర ప్రమాణములఁ గూడ నుదహ రించుచు శ్రీనాథుఁడీ గ్రంథమును దనజీవితకాలమున శ్రీశైలములో శాంత భిక్షావృత్తియతీశ్వరుని యాజ్ఞానుసారముగ నాతనిమూలభృత్యుఁ డగుముమ్మ యశాంతయకు స్వయముగా నంకిత మొసఁగియుండుటకుఁ గలసాధ్యతాసం భావ్యతలను (probabilities and possibilities) నావ్యాసములో వివరించి యుంటిని. శాస్త్రిగారు వీనిలో నేనికి నొక్కసమాధాన మైన వ్రాయరైరి. అవ తారిక యనఁగాఁ గథారంభమునకు ముందు కృతిపతి వంశావతారవర్ణనా దులతోఁ గలకృత్యాదికే వ్యవహార మని సర్వసాధారణముగా నంద ఱెఱింగి నది. అప్రౌఢకవిత్వము దోషము లవతారికయందే గానవయి గ్రంథమధ్యమునఁ గానరా వని శాస్త్రిగారు తమవాదమున కుపబలముగాఁ బీఠికలో వ్రాయఁగా నేను షష్ఠ్యంతములయు, ఆశ్వాసాద్యంతపద్యములయు మాట యెత్తి యవి శాస్త్రిగారి పైయూహను బోషింప వని దృష్టాంతసహితముగా వ్రాసియున్నా ను. అందుపై శాస్త్రిగా రీపద్యములవిషయమయి తాము తమపీఠికలో జాఱవిడిచి నను నవిగూడఁ దమదృష్టిలో నవతారికాకక్ష్యలోఁ జేరునవియే యనియు శ్రీ నాథకృతములు గావనియు వ్రాసి యావిషయమున నేను బొరపడితినో లోక మును వంచింపనెంచితినో యట్లు లిఖించితి నని లోకప్రతారణబుద్ధిని గూడ నాకారోపించిరి. నే నీవిషయమునఁ బొడిమాటలు వ్రాసి లోకమును వంచిం చిన దేదియు లేదు. పోలికలు గలవని నే నెంచిన యీగ్రంథమందలి యాశ్వా సాద్యంతపద్యములను, శ్రీనాథుని యితరగ్రంథములందలి యాశ్వాసాద్యంత

పద్యములను నావ్యాసములోఁ బాఠకుల కనులయెదుటఁ బెట్టియే యున్నాను. వానికిఁ బోలిక లున్నవి లేనిది యవి యేకకవికృతము లని తలంచుట కవకాశ మున్నది లేనిది నిర్ణయించుభారము పాఠకులదే. ఈసందర్భమున శాస్త్రిగారీగ్రంథమందలి షష్ఠ్యంతపద్యములకు నాశ్వాసాద్యంతపద్యములకు శ్రీనాథుని యితర గ్రంథములందలి పద్యములకువలె నర్థాన్వయవిచారము సేయవలనుపడ దనియు, గడబిడగా నుండుట కేవో పదము లమరియున్నవే కాని పరస్పరసంబంధము నర్థౌచిత్యము మొదలగున వెల్ల వీనిలోఁ బూజ్యమే యనియు నేను శైలి యనుపేరితోఁ బద్యముల నడకనుమాత్రము చూచి మోసపోతినే గాని నాయుదాహరించిన పద్యములకైన నర్థవిచారము సేయనైతి ననియు నేమేమియో వ్రాసిరి. నే నుదాహరించిన పద్యములలోఁ దమకుఁ గలిగిన యర్థసందేహము లేవియో శాస్త్రిగారు చెప్పవలసియుండెను. వానిలోని యర్థరాహిత్యము నాకంతగా గోచరింపలేదు. షష్ఠ్యంత, ఆశ్వాసాద్యంతపద్యములలో నర్థాన్వయసౌలభ్యము కుదురనిచోట్లు కొన్ని కలవు. పరకల్పిత మని శాస్త్రిగారును (ఒకపక్షమున నేనుగూడ) నంగీకరించిన యవతారికలోని పద్యములు శైలివిషయమునఁ బేలవముగా నున్నను వానిలో నర్థాన్వయసౌలభ్యము లేకపోలేదు. అట్టిస్థితిలో శాస్త్రిగారిసిద్ధాంతము ప్రకార మవతారికాకర్తయే యీపద్యములుఁగూడ వ్రాసియున్నచో వీనిలోనే యాయర్థాన్వయవిచారము కుదురని తావు లేలకలుగవలెను. ఇంతకు ముఖ్యమయిన విషయము మన కీగ్రంథమునకు దొరకినవ్రాతప్రతి యొక్కటియే గదా! అది గూడ శిథిలాతిశిథిల మని శాస్త్రిగారే వ్రాసియున్నారు. వ్రాతప్రతులు పెక్కులుగాని మంచివిగాని దొరకనికారణమునఁ గొన్నిపద్యములలో సరియైన కవిపాఠములను గుర్తించుట దుస్తరము. అర్థాన్వయసౌలభ్యము లేనివి, యతిస్థానములు తప్పినవి కూడఁ గొన్నిపద్యములు కథాభాగముననే కలవు. వానికి గతియేమి? శిథిలాతిశిథిల మగునయేకప్రతియొక్కయాధారముపై నిట్టివిషయములలో నేమిచెప్పుటకును గష్ట మనియే నామనవి. ఏమివ్రాసినను నవి యదృష్టనిర్ణయములే (hasty conclusions) యగును.

అవతారికలోని వని తాము చూపినదోషములు పదునొకండింటిలోను నెనిమిదింటిని మాత్రము దిద్ది నే నవి తప్పులుగాక యొప్పులే యని వ్రాసితి ననియు నాసమర్థనములు లోకమంగీకరింప దనియు, తమ కాపాటిజ్ఞానము

లేక విడిచిన తప్పులుగా నేను వానిని భావించుట ప్రమాదమనియు' నాదోషములయినను దాము స్వయముగాఁ బేర్కొనినవి కాక యొకరుచూపఁగాఁ దామనుసరించిన వనియుఁ గూడ శాస్త్రిగారు సెలవిచ్చిరి. ఎవరు చూపినవయినను వీనిని సంస్కరించుటలో నాయుద్దేశ్యము శాస్త్రిగారివాదమును ఖండించుటకుఁ గాని యాపద్యములు శ్రీనాథకృతములే యని నిరూపించుటకుఁ గాని, నాపాండిత్యమును బ్రదర్శించుటకుఁ గాని కాదు. విద్వద్బిరుదాంకితులగుశాస్త్రిగారు వీనిని సంస్కరించుపాటి పరిజ్ఞానము లేక వాని నట్లే విడిచిరని నేను భావింతునా? అవతారికాకారుఁ డెవఁడయినను నాతఁడు కేవలాప్రౌఢుఁడుగా గణింపఁదగిన శుంఠ కా నేరఁ డని యందలిపద్యములఁ జదివినవా రంగీకరింపకపో రని నానమ్మకము. శాస్త్రిగా రుదాహరించిన దోషములలో నేను సవరించినవి స్వల్పపు మార్పులతో నిర్దుష్టము లగునవి. కావున నే వాని నట్లు సవరించితిని. అట్టివానిని లేఖకదోషములుగాఁ గాక కవిపాతములుగా నేల గ్రహింపవలెనో నాకు బోధపడకున్నది. వానిని సవరించుటలో సాధ్య మగునంతవఱకుఁ గవ్యుద్దేశము ననుసరించితి ననియే నాయూహ. శాస్త్రిగారిసిద్ధాంతము ప్రకార మవతారిక నంతను నందలిపద్యములకంటె నెక్కుడుసమాసపాటవాదులు గలిగినయాశ్వాసాద్యంతపద్యములను గూడ వ్రాసిన యాకవి యీపాటిస్వల్పదోషములఁ గూడ గుర్తెఱుంగనివాఁ డని భావించుట యుక్తమా? తా ముదాహరించినదోషములలోఁ దక్కిన నాల్గింటి నేల యుపేక్షించితి ననియు వానినిగూడ సవరించిన బాగుండెడి దనియు, చిక్కయిన స్థలముల నట్లేవిడిచి గ్రంథమందుఁ జేయఁదగిన సంస్కరణముల ముందుప్రకటింతు ననుటలో సారస్యము గలదా యని యు శాస్త్రిగారు ప్రశ్నించుచున్నారు. నేను వీరు చూపినదోషము లన్నింటిని సవరించెద నని ప్రతిజ్ఞ పూనలేదు. ఈదోషము లనునవి యించుమించుగా లేఖకదోషములే గాని కవిదోషము లయియుండ వని యెంచినవాఁడ నవుటచే నందుల కుదాహరణముగాఁ జిన్నిమార్పులతో నిర్దుష్టము లగుకొన్నింటిని మాత్రమే చూపియుంటిని. సంస్కర్తలనై రంకుశ్య మీసవరణలలో లేదనియే నాతలంపు. మిగిలిన నాలుగు మాత్ర మేమంతచిక్కుస్థలములు? శాస్త్రిగారు వానిగొడవ యెత్తినా గనురుక యవి గూడఁ బరిశీలింతము.

(1) మల్లికార్జునకుత్సలం బర్థిబడసి :—ఇందులో నసలు కవిపాఠము "మల్లికార్జునకు" గాక "మల్లికార్జునుకు" అయియుండు నని నాయభిప్రాయము. నుగాగమ మిట్టితావులఁ బాక్షికం బని యాతఁ డిట్టులం బయియుండవచ్చును. కుషష్ఠికి ముందు నుగాగమ ముంచని ప్రయోగములు ప్రామాణికకవుల కృతులలోఁ గూడ నెన్ని లేవు? కావున నిది యొకదోష మనుట కేవీలు లేదు.

(2) పుణ్యఋషీశ్వరసప్తతుల్యులం బోలిన:—ఇచ్చటఁ బద్యమును బూర్తిగాఁ జూపుటయావశ్యకము.

ఉ. పోలయమమ్మమాంబికలు పుణ్యచరిత్రుల భక్తియుక్తులం
బోలఁగఁ గాంచి రేమ్వరను బుణ్యఋషీశ్వరసప్తతుల్యులం
బోలిన పుత్రసప్తకము భూతహితార్థగుణప్రవృత్తికై
లాలితవిక్రమోన్నతుల లక్షణదివ్యవిచక్షణాత్ములన్.

ఇచ్చట మొదటిపాదములో "పుణ్య" శబ్ద మొకసారి వచ్చినది. కావున నాశబ్దమునే మరల రెండవపాదములో ఋషీశ్వరులకు విశేషణముగాఁ గవి ప్రయోగించియుండు నని తోఁచదు. "పోలిన" అని మూఁడవపాదము మొదటఁ బ్రయోగించినాఁడు గనుక "తుల్యులం" అని ద్వితీయపాదాంతమున వ్రాసి యుండఁడు. కవియొక్క పాఠము "పూర్వఋషీశ్వరసప్తకంబునుం బోలినపుత్రసప్తకము" అనినై యుండునని నాయూహ. సహృదయు లాలోచింతురుగాక! మూఁడవపాదము చివర నున్న "ప్రకృతికై" కూడనపపాఠముగనే తోఁచుచున్నది. "ప్రవృత్తులన్" అనునది కవిపాఠము గానోపును.

(3) వైభవప్రఖ్యాతవరహరిశ్చంద్రుండు :— హరిశ్చంద్రుఁడు ప్రశస్తికెక్కినది సత్యమునకుఁ గాని వైభవమునకుఁ గా దని మూల నున్నముసలమ్మలకుఁ గూడఁ దెలిసిన విఖ్యాతవిషయము. ఈపాటిజ్ఞానముకూడ మనయవతారికాకారునకు లేక యాతఁ డిట్టి యీవిశేషణము నుపయోగించె నని తలంచుట హాస్యాస్పదము. ఇచ్చటఁ గవిపాఠము మఱుగుపడి యెట్లో యపపాఠము నెలకొనిన దని నాయూహ. "వైభవప్రఖ్యాత వరనిర్జరేంద్రుండు" అనునదియో యట్టిది మఱొకటో కవిపాఠమై యుండు నేమో? లేక వైభవశబ్దస్థానముననే మఱియొకపదము ప్రయుక్తమ య్యుండెనో?

(4) ఘనుఁడు కొమరగిరీంద్రుండు గలిగియుండు :—"కలిగియుండు" అనునది "కలితయశుఁడు" అనుదానికి మాఱుగ నెలకొనిన యపపాఠము కానోపును.

అవతారికయందలి దోషముల నిట్లు సవరించుటలో నాయుద్దేశ్య మా యవతారిక యంతయు శ్రీనాథకృతమే యని నిరూపించుటకుఁ గాదు. శాస్త్రిగా రట్లభిప్రాయపడుట ప్రమాదము. ఆపద్యములను వ్రాసిన దేవఁ డయినను నందలిదోషములు లేఖకదోషము లని నిరూపించుటయే నాయాశ యము. కావున "అవతారికాభాగ మితరపూరితమే యని త్రికరణశుద్ధిగ నంగీకరించుచుఁగూడ నాతప్పులు తప్పులు కావని సవరించుట వలనిప్రయో జన మేమియో కానరాకున్నది" అని వ్రాసినశాస్త్రిగారి కందలిప్రయోజన మిప్పుడయిన గోచరించు నని తలంచెదను. అవతారికాభాగములోఁ బరపూర ణము నే నంగీకరించుటకుఁ బ్రధానకారణ మందలి చాలపద్యము లప్రౌఢశైలి లో నుండుటయే. ఈపరపూరణవిషయమున నేను సూచించినవి రెండుపక్ష ములు (1) పరిషత్తునకు దొరకినప్రతికి లేఖకుఁ డయినగుడిమెట్ట వెంకన గాని తత్పూర్వలేఖకులు గాని తమకుదొరకిన ప్రతిలో నవతారికాభాగము ఖిలమై యుండఁగా ఖిలభాగములను దమస్వంతకవిత్వముతోఁ బూరించుట. (2) శాం తయ్యకాలములోఁ గాని యాతనివంశీయుల కాలములోఁ గాని వారియజాగ్ర త్తచే నీయవతారికాభాగము శిథిలముకాఁగా వారు దానిని స్వహస్తముననో పరహస్తముననో పూరించుట. ఈవిషయమున శాస్త్రిగారు వ్రాసినఖండనోక్తు లలో సారస్య మగపడదు. "ఒక్కయవతారికాభాగము మాత్రమే ఖిలమై మిగిలినభాగము గాకుండునా ? అట్లు వాదించిన లోకము హర్షించునా ?" అని శాస్త్రిగారు వ్రాసినారు. అవతారికాభాగము గ్రంథముయొక్క పైపత్త్ర ములలో నుండునది. తాళపత్త్రగ్రంథములలో మొదటిపత్త్రములో చివరపత్త్ర ములో క్రిమిదష్టములై మధ్యపత్త్రములు నిల్చియున్న గ్రంథము లెన్ని లేవు ? దీనిలో నసంభావ్య మేమియు లేదే శాస్త్రిగా రింతవిడ్డూరముగా వ్రాయుటకు! కీ॥ శే॥ శ్రీపోలవరము జమీందారుగారి కసలు దొరకిన హరవిలాసప్రతిలో నవతారికాభాగము లేనే లేదఁట. మఱియొకప్రతిలో నవతారికాభాగ ముండి చివరగూశ్వాసములు గలభాగము పోయియుండఁగా రెండుప్రతులను బట్టి యు గ్రంథము సమగ్రముగాఁ బ్రకటింపఁగలిగితి మని వారు వ్రాసియున్నారు.

శ్రీవారే ప్రకటించిన కదిరీపతిసుకసప్తతి కవతారికాభాగము దొరకనేలేదు గదా! కావున నీగ్రంథముయొక్క యవతారిక ఖిలముకాఁగా నది పరపూరితమయియుండు నని తలంచుటలో నబ్బుర మేమియు లేదు. పరిషత్తునకు దొరకినప్రతి శిథిలాతిశిథిల మనియు నందు గ్రంథపాతము లవతారికలోనే గాక కథాభాగములోఁ గూడఁ గలవనియు శాస్త్రిగారిపట్టున వ్రాసినవాక్యములకు సందర్భము లేదు. పరిషత్తునకు దొరకినప్రతియొక్క శిథిలస్థితి వెంకనాదులకు దొరకిన యసలు ప్రతినిఁ గూర్చి నేనొనర్చిన యూహల కేమియు బాధకము కాఁజాలదు. మఱియు నవతారికయందలి కొన్నిపద్యములు శ్రీనాథకృతములని యనుమానించుటకుఁ గూడఁ గొన్నియవకాశములు కాన్పించుచున్నవి. భీమఖండావతారికయందలి పద్యముం బోలిన పద్య మొకటి యీగ్రంథావతారికలోఁ గలదు. రెండింటిని జిత్తగింపుఁడు.

సీ. జగదేకసంస్తుత్య సౌభాగ్యసంపద రతిదేవిఁ బోలు నీరాజవదన
పరమపాతివ్రత్య భాగ్యగౌరవమున భూపుత్త్రిఁ బోలు నీపువ్వుఁబోఁడి
యక్షీణమహిమఁ గల్యాణవైభవమునఁ బార్వతిఁ బోలు నీపద్మగంధి
మృదుగభీరప్రౌఢమితభాషణంబుల భారతిఁ బోలు నీపరమసాధ్వి
యనుచు బంధులు వినుతింప నవనిమించె, నధికశుభగాత్రి విశ్వనాయకునిపుత్రి
యన్నవిభుదేవమంత్రియర్ధాంగలక్ష్మి, రమ్యసద్గుణనికురుంబ రామమాంబ.

(భీమ ఆ 1 ప 56)

సీ. పరమపాతివ్రత్య భావంబు తలఁపంగ గౌరి గాఁబోలు నీకాంత తలఁప
సకలసంపత్స్ఫూర్తి చాతుర్యమహిమల నిందిర గాఁబోలు నిందువదన
సకలవిద్యాప్రౌఢి నడిసన్నగరిమల భారతి గాఁబోలు భామ యెపుడు
సర్వలక్షణగుణ సంపన్నతోన్నతి నింద్రాణి గాఁబోలు నిగురుఁబోణి
యనఁగ నిద్ధాత్రి నప్రౌఢ నతిశయిల్లెఁ, బరఁగ ముమ్మడిదేవయ్య భామ జగతీ
గామితార్థకసంధానకల్పవల్లి, యుజ్జ్వలద్గుణనికురుంబ యొమ్మమాంబ.

(శివ ఆ 1 ప 34)

(ఈపద్యముఁ బరిషత్ప్రతిలోఁ బ్రకటితమయినట్లే యుదాహరించితిని. ఇందలిలేఖకదోషములు సవరణ కావలసియుండును.)

ఇంక శ్రీనాథునికృతులందును, ఇతరకవులకృతులందును గృతిపతి కవిని గృతియిమ్మని ప్రార్థించినపిదపనే కృతిపతి వంశము వర్ణింపఁబడుట ప్రసిద్ధ

ము యుండఁగా నీగ్రంథములో నట్లులేక కృతిపతియే తనవంశమును వర్ణించు కొని పిదప కృతినర్థించి కొన్నట్లు గల దనియు నిది గూడ నవతారిక శ్రీనాథరచితము కా దనుట కొక ప్రమాణము కాఁజాలదా యనియు నవతారికాకారుఁడు హారవిలాసమార్గము నించుక యనుసరింప నెంచెను, గాని, కాలుజారిన దనియు శాస్త్రిగారు వ్రాసిరి. కాని యీవిషయములో శాస్త్రిగా రొకింత ప్రమాదమునకు లోనయి రనియే నామనవి. వారీపట్టున వ్రాసినదంతయు వాస్తవము కాదు. ముందే ప్రశంసయు లేకయే కృతిపతి వంశావతారవర్ణనానంతరమే యాతఁడు కృతి నిమ్మని కోరినట్లు గ్రంథములో లేదు. ఇష్టదేవతాప్రార్థనాద్యనంతరము శ్రీనాథుఁ డొక్క శైవకవితావిధానంబు రచింప నుద్యుక్తుఁ డయి యుండఁగా శ్రీశైలక్షేత్రమున నిండోలగం బున్న శాంతభిక్షావృత్తియతీశ్వరుండు తనమూలభృత్యుం డగుమల్లయ శాంతయ్యను శ్రీనాథునిఁ గూడఁ గనుంగొని యాగ్రంథమును శాంతయ్యపేర నుపన్యసింపు మని సెలవిచ్చె నను మొదలయిన సంగతులతో నీగ్రంథమున నాప్రార్థనాదికపద్యముల తరువాత నొకవచనభాగ మున్నది. దానిలోఁ జాల గ్రంథపాతము లుండుటచే దానియథార్థస్థితి పూర్తిగా నెఱుంగరా కున్నది. ఈవచనానంతరముననే శాంతయ్య యొక్క వంశావతారవర్ణన మున్నది. లుప్తమయిన వచనభాగములోఁ గవి యందుల కంగీకరించి కృతిపతివంశావతారం బభివర్ణించెద ననుమామూలు ప్రతిజ్ఞావాక్యములు పలికియుండవచ్చును. ఆవచనము మనకు సమగ్రముగా దృష్టముగాలభించినచో దానికిని వంశావతారవర్ణనానంతరము శాంతయ్య శ్రీనాథునితోఁ జెప్పినట్లున్న “వేడ్కఁ గవిసార్వభౌముఁడ” అను పద్యమునకును దానితరువాతివచనమునకును సమన్వయమును జేసి యథార్థమును నిర్ణయింప వీలగునే కాని యదిలేనిది యిట్టు లవతారికాకారునిఁగూర్చి హేళన మొనర్చుట యుక్తము కాదు.

దోషములు కథాభాగములోఁ గూడఁ గల వని చూపుటకయి నే నెక్కడనుండి శ్రీనాథునికవిత్వమో శాస్త్రిగారు స్పష్టముగాఁ బేర్కొనలే దని వ్రాసినా నని చెప్పుచుఁ గథారంభము 44 సంఖ్యలగల వచనమునుండి యని గ్రంథమే చెప్పుచుండఁ దామేల వ్రాయవలె నని సెలవిచ్చి యక్కడనుండి శ్రీనాథునికవితయే యని శ్రీనాథుఁడే కంఠరవమున వాక్రుచ్చుచున్నాఁ డని శాస్త్రిగా రావచనమునుండి కొంతభాగము నుదాహరించిరి. ఇట్లు వ్రాయుటకు ముందు శాస్త్రిగారు నావాక్యములను సరిగాఁ జదివి గ్రహించినట్లు కాన

రాదు. శాస్త్రిగారు తమపీఠికలో దోషములపట్టిక నుదాహరించి యట్టులే గాక యింక ననేకదోషములును నప్రౌఢకవితాబంధమును నవతారికాభాగముననే యగపడుచున్న వని వ్రాసినారు. కాని యాదోషములలో రెండవతారికలోనివి గాక కథాభాగములోనివే యై యుండుటచే "మఱియు వీరుదాహరించిన దోషములలో "నల్విఘుచింత" (ఆ 1 వ 56) "కాకోదరగ్రామణికంఠగ్రైవేయు" (ఆ 1 వ 58) అను చివరవి రెండును నవతారికాభాగములోనివి గాక కథాభాగములోనివే యై యున్నవి. గ్రంథము ప్రథమాశ్వాసములో నేపద్యమునుండి శ్రీనాథకృతమో వీరుతమ పీఠికలో వివరించియుండలేదు. కథాభాగము ఆ 1 వ 44 తోఁ బ్రారంభమయి యుండఁగా శాస్త్రిగారుదాహరించిన పైరెండుదోషములకు గతియేమి?" అనియే నేను వ్రాసియున్నాను. అంతియే గాని కథారంభ మెచ్చటినుండియో తెలియుట కాదు. కథారంభము 44 సంఖ్యగల వచనమునుండి యని నేనుగూడ నుదాహరించియే యుంటిని గదా! సరే దీనికేమి? ఈవచనారంభమునందు "అభ్యుదయపరంపరాభివృద్ధియు, నభిమతార్థసిద్ధియు, సత్యధర్మక్రియావృద్ధియు నగునట్లు............" అనియున్నది గదా! శ్రీనాథుఁ డీగ్రంథము నెవరికినంకిత మొసంగియుండనిచో నీయభ్యుదయాదు లుద్దేశింపఁబడిన దెవరికి? గ్రంథ మెవరి కంకితమిచ్చిన వారికే వర్తించు నను తలంపుతో ముందుగనే యిట్లు వ్రాసినాఁడని శాస్త్రిగారని యెదరు కాఁబోలును.

ఇఁక నీగ్రంథము శ్రీనాథునిచే శాంతయ్యకు స్వయముగా నంకితమీయఁబడనిచో శ్రీనాథుని యంత్యదశలో రాజమహేంద్రవరప్రాంతమున రచింపఁబడి యుండవలసిన యీకృతి శ్రీశైలమందలి శాంతయ్యకు లభించి యుండుట యసంభవ మని నేను వ్రాసినవాక్యమును మహాపూర్వపక్ష మని గేలిసేయుచు శాస్త్రిగారు నేసిట్టినిస్సార మయిన యుక్తి వ్రాయుట యాశ్చర్యముగా నున్న దని సెలవిచ్చి యీసందర్భమున నసంగతగ్రంథ మెంతయో వ్రాసియున్నారు.

"శ్రీనాథుఁడే యంకిత మిచ్చె ననుకొందము. అప్పుడే కవికృతిపతుల కెట్లు సమాగమము కలిగినది? శ్రీనాథుఁడు శాంతయ్య నెఱింగినపిమ్మట శ్రీశైలమున కేఁగినాఁడా? శ్రీశైలయాత్రయందే శాంతయ్య నెఱిఁగెనా? వీరిరువురకు నెట్లుసమావేశము కలిగిన దనుకొనుచున్నారో! గ్రంథము శాం

తయ్యకుఁ గూడ నట్లే లభించియుండును. అని శాస్త్రిగారు వ్రాసినది నాకుస రిగా నర్థము కాలేదు. శ్రీనాథుఁడు శ్రీశైలమునకుఁ జిన్ననాఁటినుండియు యాత్రలు సలుపుచు నచ్చటిభిక్షావృత్తిమఠజంగములతో స్నేహసంబంధము ను గలిగియుండు ననుట కాతని శాసనగ్రంథములనుండి యుదాహరణములను నేను నావ్యాసములోఁ జూపియే యున్నాను. శాంతయ్య యు శ్రీనాథుఁడు నొకరినొక రెఱిఁగినస్నేహితు లయినప్పుడు వారిరువురకుఁ గవికృతిపతులసం బంధ మేర్పడుట సర్వవిధముల సమంజసమే కాని యట్లు కానప్పుడు శ్రీనా థుఁ డెచ్చటనో దూరదేశమందుఁ దనయంత్యదశలో నెవరికి నంకిత మీయ కుండ రచించిన యీయేకలిఖితప్రతిని శ్రీశైలమందలి శాంతయ్య సంగ్రహిం చి యుండుట యెట్లు పొసంగునో నా కూహింపరాకున్నది. శ్రీనాథుఁ డంతకుఁ బూర్వము శ్రీశైలమునకు రాకపోకలు సలుపువాఁడే యగుఁగాక! ఆవిషయ ము పైసందర్భములో శాంతయ్య కీగ్రంథము లభించియుండుట కెట్లుసాధకము కాఁగలదు? శాస్త్రిగా రీసందర్భమున సామ్యమునకుఁ గొనితెచ్చిన “ఎక్కడి నన్నయభట్టు; ఎక్కడి తిక్కన; ఎక్కడి యెఱ్ఱన; వీరు ముగ్గురు నొక్కకృతి నె ట్లు పూరించిరి? ఎప్పటి రామభట్టు, ఎప్పటి తిక్కన నిర్వచనోత్తరరామాయ ణము నెట్లు పూరించెను?” అను ప్రశ్నముల కిచ్చట బొత్తిగా సందర్భము లేదు. నన్నయభారతము తిక్కననిర్వచనోత్తరరామాయణము నసమగ్రగ్రంథము లయినను వ్రాసినంతవఱకు సమగ్రములే యయి యెవరో యొకరి కంకిత మయి లోకమున బాహాటముగ వ్యాప్తము లయినగ్రంథములు. కావుననే కొన్నిశతా బ్దులు గడచినను దరువాతికవులు వానిని బూరించుటకుఁ గారణ మయినది. మనప్రస్తుతాంశ మట్టిది కాదు. శ్రీనాథుఁ డవతారికాదులే వ్రాయక గ్రంథ మెవరికి సంకితమే యొసంగక దాని నసమగ్రస్థితిలో నే మూలనో పడవైచి మరణించిన చో నది లోకములో వ్యాప్త మగుట కవకాశము చాలఁ దక్కు వ. అట్టిస్థితిలో నాయేకలిఖితప్రతిని శాంతయ్య సంగ్రహించుటయు నసంభా వ్యమే; మఱియు నీపట్టున శ్రీశాస్త్రిగారు శాంతభిక్షావృత్తి యొక్కఁడే శ్రీ శైలవాసి గాని ముమ్మయశాంతయ్య గూడ నచ్చటివాఁడే యనుట కాధార మేమున్న దనియు, గ్రంథావతారికలో శాంతయ్యపూర్వుఁడు పోలయ తూ ర్పునాఁడు పాలించినట్లు చెప్పఁబడి చేపూరు, ఉప్పలము, లింగాల, చెరువాడు, ఆతుకూరు, ఆముదాలపల్లి, ఆవ యనుగ్రామనామములు కూడ నుదాహృతము

లయిన వనియు, ఈతూర్పునాఁడు నీగ్రామములు నెచ్చటివో తెలిసిన శాంత య్యవాసస్థలాదులు తెలియవచ్చు ననియు సెలవిచ్చినారు. శాంతయపూర్వు లెచ్చటివా రైన నేమి? వా రార్జించినట్టియు, దాన మిప్పించినట్టియు గ్రామ ము లెచ్చటి వయిన నేమి? ముమ్మడిశాంతయ్య శాంతభిక్షావృత్తికాలువు లో శ్రీశైలమందే యుండినట్లు మనగ్రంథావతారిక సాక్ష్య మిచ్చుచున్నది. నే విచారించినంతవఱకు శాంతయ్యకు సంబంధించిన యవతారికోదాహృత గ్రామములలో, చేవూరు నెల్లూరుజిల్లా కందుకూరుతాలూకా యందును, ఆతుకూరు (ఆత్మకూరు) ఆజిల్లాలోనే యాత్మకూరుతాలూకా యందును, అముదాలపల్లె యనుపేరు గల గ్రామములు కడపజిల్లా పొదిలితాలూకాలో నొకటియు, కృష్ణాజిల్లా నూజివీడుతాలూకాలో నొకటియు, లింగాలయను పేరు గలగ్రామములు కృష్ణాజిల్లా నందిగామతాలూకాలో నొకటియు, కయికలూరుతాలూకాలో నొకటియుఁ గానవచ్చుచున్నవి. ఈసంగతి సందర్భములఁ బట్టి శాంతయ్యపూర్వులు పాలించినతూర్పునాఁడు నెల్లూరుప్రాంతమై యుండు నేమోయని నేఁ దలంచుచున్నాను. ఏది యె ట్లున్నను శాంతయ్య కాలము నాఁటి కాతఁడు భిక్షావృత్తికాలువులో శ్రీశైలమందే యుండినట్లు మనకు గ్రంథప్రమాణమే యుండ నీగోడవలతోఁ బనియేమి?

మఱియు శాంతయయు శ్రీనాథుఁడు సమకాలికు లని నిర్ణయిం చుటకు వివాదాస్పద మయినయీగ్రంథావతారికాభాగము తప్ప నిర్దుష్ట మగు ప్రబలాధార మే దయిన నున్నదా యని యు, వా రిరువురు సమకా లమువారే యని నిర్ణయము గలిగినచోఁ దమ యభిప్రాయము తప్పక పొర పాటే యగుననియు, అట్టి ప్రమాణమునైన నేను జూప నయితి ననియు శ్రీశా స్త్రిగారు లిఖించిరి. ఇంతే గాక శాంతలింగ మనుభక్తుఁడు కృష్ణదేవరా యలకాలములో శ్రీశైలమునఁ గొన్నిధర్మకార్యము లొనర్చినట్లు శాసన ములవలనఁ దెలియుచున్న దనియు (భారతి సం 1 సం 3 పుట 30) నాతఁడే మన ముమ్మడిశాంతయ్య కానోపు ననియుఁ గూడఁ దమయూ హల కాధారముగా నీసందర్భమున సెలవిచ్చిరి! శాంతయ్య శ్రీనాథులు సమకాలీను లయినట్లు మనకు గ్రంథప్రమాణమే యున్నది. దానినే సమ ర్థించి వాదించుచున్నవాఁడను నేను. కావున వారిసమకాలీనత్వమును నిర్ణ యించు నితరప్రబలాధారములను జూపెడిభారము నావయి నుండదు.

గ్రంథప్రమాణమును నిరాకరించెడి శాస్త్రిగారే శాంతయ్యయు శ్రీనాథుడు సమకాలికులుగా రనుటకు శాసనాదిప్రబలాధారము లున్నచోఁ దమవాద సమర్థనమున కయి చూపవలసి యున్నది. శాస్త్రిగారు తమవయి నున్న భారమును నాపైఁ ద్రోయుట న్యాయము కాదు. మఱియు వా రుదాహరించిన శాంతలింగముయొక్క శ్రీశైలదానశాసనముకూడ నావాదమునకే యుపయోగించును గాని శాస్త్రిగారివాదమున కుపకరింపఁ జాలదు. భారతిలో శ్రీశైలక్షేత్రవర్ణనావసరమునఁ బేర్కొనఁబడిన యీశాసనము దొరకినచో వారిచేఁ గాని యితరులచేఁ గాని యింతవఱకుఁ బ్రకటిత మయినట్లు కానరాదు. చెన్నపురిలో నున్న నామిత్రులు శ్రీయుత మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారికి వ్రాసి కనుఁగొనఁగా నీశాసనము కలియుగాబ్దములు 4611 అనఁగా శకాబ్దము 1433 (క్రీ॥శ॥ 1511) ప్రజోత్పత్తినామసంవత్సర మాఘ బ ౧౪ సోమవారము నాఁటి దని యు నిందలి దాత శాంతయ్యకొడుకు లింగయ్యగాని శాంతయ్య కాఁ డనియుఁ దెలియఁ బఱచిరి. ఇందు దాతయొక్క వంశానుక్రమణిక యున్నదేమో తెలియ బఱుపుఁడని కోరఁగాఁ దా మావిషయమును బరిశీలింప లే దనియు, త్వరలో శాసన పుటకలను సంపాదించి పంపెద మనియు వారు సెలవిచ్చినారు. కాని కార్యాంతరప్రసక్తిచేఁ గాఁబోలు వా రింతవఱకు దాని నాకుఁ బంపలేకపోయిరి. ఎట్లయినను నీశాసనమందలి శాంతలింగము శాస్త్రిగా రూహించినట్లు ముమ్మయ శాంతయ్య కాఁజాలఁడు. శాంతలింగ మనఁగా శాంతయ్యకొడుకు లింగయ్యయైనట్లు శాసనమువలన నేర్పడినది కదా! ఈలింగయ్య తండ్రి శాంతయ్యయే ముమ్మయశాంతయ్య యని యిదమిత్థముగా నిర్ణయింపలేము గాని యాతఁడే యని యనుమానించుటకు మాత్రము ప్రబలావకాశము లున్నవి. శివరాత్రిమాహాత్మ్యగ్రథావతారికలో "చటులజైనకోలాహలసమరబిరుదఘనుఁడు" అను విశేషణము శాంతయ్యకుఁ బ్రయుక్తమయి యుండఁగా శాసనములో శాంతయ్యకొడు కగు లింగయ్యకూడ శ్వేతాంబరజైనవధ గావించినట్టు లున్నదఁట. తండ్రికొడుకు లిరువురుఁగూడ జైనులతో సమరము లొనరించి యుండవచ్చును. లేదా యిట్టిది శాస్త్రిగారు సెలవిచ్చినట్టు లాకాలపు శైవసామాన్యబిరుద మయినఁ గావచ్చును. తండ్రులబిరుదములు కొడుకులు ధరించుటగూడ నప్పటి సంప్రదాయమైనట్లు శాసనములు చదివినవారికెల్లఁ దెల్లమే. శాసనకాల మయిన క్రీ॥ శ॥ 1511 నాఁటికే సంగ్రామవిజయ, దానధర్మాది

కార్యములలో నాటితేటిన లింగయ్య కప్పటికి నలువది డెబ్బది సంవత్సరముల వయస్సుండు ననుకొన్నచో నాతని జన్మకాలము క్రీ॥ శ॥ 1440, 1450 ప్రాంతము కాఁగలదు. శాస్త్రిగారును నేనును నిర్ణయించిన శివరాత్రిమాహాత్మ్యరచనాకాలముకూడ నిదియే గదా! కావున నీశాసనప్రమాణమును బట్టి కూడ లింగయ్య తండ్రియగు శాంతయ్య శ్రీనాథునకు సమకాలీనుఁడే యగుచున్నాఁడు. ఇక్కా డీప్రమాణమునుబట్టి యైనను శాస్త్రిగారు తా మిదివఱకు వ్రాసినమేరకుఁ దమయభిప్రాయము పొరపాటే యని యంగీకరింతురా?

శాంతభిక్షావృత్తియతీంద్రుని యాజ్ఞానుసారముగనే గౌరనమహాకవి నవనాథచరిత్రమును శ్రీశైలమల్లికార్జునస్వామి కంకితముగా రచించియున్నాఁడు. అందుచే శాంతభిక్షావృత్తి, గౌరన, శ్రీనాథుఁడు; ముమ్మయశాంతయ్యయు నొక్కకాలమువా రని బ్రహ్మశ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు తమ శృంగారశ్రీనాథములో వ్రాసియున్నారు శ్రీప్రభాకరశాస్త్రిగారు మన సాంబమూర్తిశాస్త్రిగారి కత్యంతశ్రేయోభిలాషులు నాచార్యవిశేషులు నంట. అయినను శాంతయ్య శ్రీనాథుల సమకాలీనతావిషయమున నాచార్యవచనములఁ గూడ విశ్వసింపఁజాలక, శ్రీప్రభాకరశాస్త్రిగా రిట్లు వ్రాయుటకు వారికిఁగూడ నీశివరాత్రిమాహాత్మ్యావతారిక తప్ప వే ఆధారము లేదనియు, ఆకాలమందే యీగ్రంథముకూడ శ్రీనాథునిచే శాంతయ్యకు స్వయముగా నంకిత మీయఁబడినచో గౌరన నవనాథచరిత్రాదులవలెను శ్రీనాథుని యితరకృతులవలెను నెన్నఁటికో యొకనాఁటికి శిథిలము గాకుండ, గ్రంథపాతములు లేకుండ లోకమును సంశయముపాల్సేయకుండ నే లభింపక గ్రంథ మనాదరింపఁబడి కొంతభాగము శిథిలము కానేల యనియు దాని నెన్నఁడో యెవరో కవితాహీనులు పూరింపనేల యని యు దానిప్రారబ్ధమా యని యు శ్రీసాంబమూర్తిశాస్త్రిగారు ప్రశ్నించినారు. ఇందులకుఁ గారణము దానిప్రారబ్ధముగాక మనప్రారబ్ధ మని నాసమాధానము. ఎన్నిగ్రంథములు శిథిలములు గాలేదు. నామావశిష్టములుం గాలేదు? అ దంతయు మనప్రారబ్ధముగాక మఱేమి? గౌరననవనాథచరిత్రముమాత్రము మనకు సమగ్రముగా లభించినదా? శ్రీనాథకృతములే యయిన మరుత్తరాట్చరిత్రము, శాలివాహనసప్తశతి, పండితారాధ్యచరిత్రను మున్నగునవి యీమాత్రమయిన దొరకక నామావశిష్టము లయినవేమి?

నవనాథచరిత్రమున శాంతభిక్షావృత్తి యే యేవిశేషణములతో వర్ణింపఁబడెనో యావిశేషణములతోనే శివరాత్రిమాహాత్మ్యమున నాతనిభృత్యు లగుశాంతయ్యయు నాతనితండ్రియు వర్ణింపఁబడి రనియు శాంతభిక్షావృత్తికాలముననే యీయవతారికా భాగము రచింపఁబడినచో గురుసన్నిధానమున వా రిట్లు వర్ణింపఁబడుట యసంభవ మనియు, కావున శ్రీనాథునకు సమకాలీనుఁ డయినశాంతభిక్షావృత్తికాలమున నది రచింపఁబడలే దనుట కిది కూడ నొకప్రమాణ మనియు, కనుక నది శ్రీనాథరచితము గా దని తేలుచున్న దనియు మఱియొకవాదమును గూడ శాస్త్రిగారు ప్రతిపాదించిరి. కాని యీ యాక్షేపణము యథార్థము బలీయము గా దని మనవి సేయుచున్నాను. శాంతభిక్షావృత్తి యతీశ్వరుఁడు వీరశైవుల పంచసింహాసనములలో నొకటి యగు శ్రీశైలసింహాసనమున కధీశ్వరుఁ డయినను నాతఁడు గూడ జంగముఁడే. జంగములలో నెవరో యొకరు సింహాసనాధీశ్వరు లయినను వారిశిష్యులు కొందఱు కారణమును (దీక్షాధికారాదులను) బడసి మఱొకమఠమున కధిపతు లగుటయు నామఠమునకుఁ జెందిన శిష్యవర్గముపయి గురుత్వము నెఱపుటయుఁ గలదు. ఈగురుస్వాములలో షట్స్థలమూర్తి, చరపట్టపుదేవర, కారణమూర్తి మున్నగునధికారభేదములుకూడఁ గలవు. కావున శాంతయ్యకుఁ గాని యాతనితండ్రికిఁ గాని గురుస్వాముల కుచితము లయినవిశేషణము లేమయిన మన గ్రంథావతారికలోఁ బ్రయుక్తము లయి యున్నను నవి శాంతభిక్షావృత్తియతీశ్వరు నెడ నవినయమును బ్రకటించునవి కానేరవు. ఇంతకు శాస్త్రిగారు వ్రాసినట్లు శాంతయ్యకు నాతనితండ్రికిఁ బ్రయుక్తము లయిన యట్టి విశేషణము లేవియు నా కీగ్రంథావతారికలోఁ గానవచ్చుట లేదు.

సీ. పంచాక్షరీమంత్రపారిజాతోద్భూతఫలము లేగురువుసంభాషణములు
వీరశైవాచారవిమలమార్గానూనశాశ్వతం బేగురుస్వామిమహిమ
నిఖలదేశాధీశనివహప్రమేయకపాత్ర మేగురుమూర్తిపాదయుగళి
శంకరపూజాప్రశస్తదీక్షాజనాహ్లాద మేగురువుహస్తాంబుజాత
మనఁగఁ బండితచెనమల్లికార్జునునకుఁ(బౌత్ర)రత్నంబు సెట్టియుఁబ్రభుసుతుండు
మారమాంబాతనూజుండు మహితయశుఁడు, వెలయు ముమ్మడిదేవయ్య వినుతకీర్తి.

అనుపద్యమును సరిగా నన్వయము చేసికొనకపోవుటయే శాస్త్రిగారిట్టి ప్రమాదసంకలిత వాక్యములను వ్రాయుటకుఁ గారణ మయిన దని తలంచుచున్నాను. ఈపద్యమందలివిశేషణములు శాంతయ్యతండ్రియగు ముమ్మడిదేవయ్యకుఁగాకయాతనిపూర్వుఁడో గురుఁడోయగుపండిత చెనమల్లికార్జునునకు వర్తించునని నాయభిప్రాయము. గీతపద్యారంభమున నున్న "అనఁగ" అనుపదమునకు సరియైన కవిపాఠము "అట్టి" యై యుండవలెను. సీసపాదములలో యచ్ఛబ్దము ప్రయుక్త మయినప్పు డీగీతారంభమునందుఁ దచ్ఛబ్దము ప్రయోగింపఁబడినప్పుడే సరియైన సమన్వయ మేర్పడునుగదా! మఱియు గీతపద్యద్వితీయ పాదారంభమునఁ గ్రంథపాతమునకుఁగాఁబోలు, పరిషత్తువారు కుండలీకరణములోఁ జూపిన "పౌత్ర" అను పూరణముకూడ సరియైనదిగఁ గాన్పింపదు. ఏల యనఁగా నవతారికయందలి వంశానుక్రమణికను బరికింపఁగా ముమ్మడి దేవయ్య తాత పోలిదేవయ్యయే గాని చెనమల్లికార్జునుఁడు గాఁ గాన్పింపఁడు. కావున దీనికి సరియగుపాఠము "భక్త" అనియో యట్టిది మఱొకటో యై యుండును. ఈపద్యమందలి విశేషణము లయినను శాంతభిక్షావృత్తికి నవనాథచరిత్రమున గౌరనయుపయోగించినవిశేషణములతోఁ బోలిక కలవి కావు. ఎటుచూచినను భిక్షావృత్తికిఁ గలవిశేషణములలో జైనమతవిధ్వంససూచక బిరుదములు మాత్రమే.శాంతయ్యకు నాతనిపూర్వులలోఁ గొందఱకుఁ గూడ నీగ్రంథావతారికలోఁ జేర్పఁబడినవి. ఇవి యాకాలమందలి వీరశైవులకు సామాన్యవిశేషణము లయియుండనోపు నని శాస్త్రిగారే సెలవిచ్చినారు కదా! కావున నీవిషయము శాస్త్రిగారివాదమున కేమియు నుపకరింపనేర దని నామనవి.

II. కథకు మూల మేది ?:—ఈకథ స్కాందపురాణమందలి శంకరసంహితలోని దని నావాదము. దీనికి మూలమే లే దనియుఁ గాశీఖండములోని గుణనిధిచరిత్రమందు వర్ణితమయిన శివరాత్రిమహత్త్వముతోఁ దనివిసెందక దానిని విస్తరించు తలంపుతోడను, బాణుని కాదంబరియందుఁ దనకుఁ గలయభిమానముచే నందలివర్ణనలఁ జాలవఱకాంధ్రీకరించి యిందుఁ జొనుపు నిచ్ఛతోడను పాత్రములపేరులు మార్చి శ్రీనాథుఁ డిట్టిగ్రంథమును వెలయించి శివరాత్రిని బూజించినాఁ డని శాస్త్రిగారివాదము శ్రీదేవిడీజమీాందారుగారి శైవగ్రంథాలయమున లభించినశంకరసంహితను దీసి చదువఁగా నీ

కథ శాస్త్రిగారి కందుఁ గనిపించలేదఁట. అందుచే నిది శంకరసంహితలోని దన వీలు లేదఁట. శంకరసంహితయం దేఖండమం దే కాండములో నీకథగలదో చూచెడిభారము నాయందే కలదఁట. అట్లు నేను జూపునంతవఱకుఁ దమ వాదమున కెట్టిబాధకమును లేదఁట. కాని యీపట్టున శాస్త్రిగారు తమ వాదము నెల్ల నొక్కపెట్టునఁ బటాపంచలొనర్చు నొక్క ప్రబలవిషయమును జల్లఁగా జాఱవిడిచి యందుఁగూర్చి తమదీర్ఘవ్యాసములో నెచ్చటను నేమియు ముచ్చటింపరయిరి. ఈశివరాత్రిమాహాత్మ్యము శంకరసంహితలోని దని సూత ముఖమున ముక్తకంఠముతో వాక్రుచ్చినవాఁడు శ్రీనాథుఁడు. ఆతనిపద్యము ను నాపూర్వవ్యాసములో నిచ్చియే యున్నాను. మరల నుదాహరించు చున్నాను.

ఉ. తాపససార్వభౌములు సదా శివరాత్రిమహావ్రతంబు దో
 షాపహృతిక్రమంబు వినుఁ డాదరణంబున నేను సద్గురు
 శ్రీపదపద్మముల్ దలఁచి చెప్పెద శంకరసంహితాకథా
 దీపితభవ్యమార్గమునఁ దేటపడం దొడలింటినుఁడియుఁ.

శ్రీనాథవిరచితకథాభాగము ఆ 1 లో 44 సంఖ్యగల వచనమునుండి యని యు నాసంగతి “పరమేశ్వరప్రియంబై, పార్వతీమనోహరంబయి శ్రీనాథసేవితంబయి........”అనుతద్వచనము దలి వాక్యములచే శ్రీనాథుఁడే కంఠ రవంబునఁ జెప్పియుండ నెక్కడనుండి శ్రీనాథుకవిత్వమో శాస్త్రిగారు గ్రంథపీఠికలో స్పష్టపఱుప లేదు. నేనడుగనేల యనియు సెలవిచ్చిన శాస్త్రిగారు 49 సంఖ్యగల పయిపద్యము తప్పక శ్రీనాథునిదే యని యంగీకరింతురా లేక యిచ్చటఁగూడ నప్రౌఢుఁ డగునవతారికాకారుని హస్తకౌశలమును బ్రవేశపె ట్టెదరా? శ్రీనాథునికవిత్వ మెచ్చటనుండి యని నే నడిగినది శాస్త్రిగా రిట్టి దాఁటు వేయకుండుటకే. శ్రీనాథుఁ డీగ్రంథమును శంకరసంహితాకథాదీపితభవ్యమార్గమునఁ జెప్పుచుంటినని ఘోషించుచుండఁగా శాస్త్రిగారియత్యూహాల కవకాశ మెక్కడనున్నది. శాస్త్రిగారియూహలే సరియైనచో శ్రీనాథుఁడు నిజమునే ప్రకటింపక యిట్టియబద్ధమును వ్రాసి లోకమును వంచింపనేల? కాశీఖండములోని కథయే యిట్లు మార్చి పెంచి వ్రాయుచుంటి ననినచో గ్రంథ మనాదరింపఁబడు ననియు, కృతిభర్త సంభావింపఁ డనియు వెఱచి యిట్లొనర్చెనని శాస్త్రిగారు లోకప్రతారణబుద్ధిని నాకారోపించినట్లే శ్రీనాథునకుఁ గూడ

నారోపింప సాహసించెదరా ? శ్రీనాథుని స్వంతవాక్యములకే యప్రామాణ్యము నాపాదించి నూత్నసిద్ధాంతమును నెలకొల్పు శాస్త్రిగారిమీఁదనే వారివాదము ను సమర్థించు ప్రబలప్రమాణములను జూపెడిభార ముండును గాని గ్రంథప్రమాణమునే యనుసరించు నాపయి నెట్టిభారము నుండనేరదు. కాశీఖండము సనత్కుమారసంహితలోనిది. ఆవిషయము శాస్త్రిగారే యంగీకరించిరి. (ఆం॥ సా॥ పరిషత్పత్రిక సం 15 సం 2 లోని "శ్రీస్కాందపురాణము" అను వారివ్యాసముచూడుఁడు) శ్రీనాథుఁడు గైకొన్నయీకథ శంకరసంహితలోని దని యాతఁడే ఘంటాపథముగఁ జాటినాఁడు గదా ! రెంటికిని బోలిక లున్నమాట నిజము. ఇట్టికథయే వేదనిధిచరిత్ర మనుపేరితో శివపురాణము విద్యేశ్వరసంహితలోఁ గూడ సంగ్రహముగ నున్నది.

కావుననే, పురాణములలో సమానసామ్యముగలకథలు వేర్వేఱుతావుల వర్ణింపఁబడుట యసామాన్యము కాదని యు సందునను మహార్ణవముతో నుపమింపఁబడిన స్కాందపురాణవిషయమునఁ జెప్పవలసినది లేదనియు నేను వ్రాసినది. అట్టిపట్టులఁ జూపకయే నేనిట్లు వ్రాయుటలోఁ బసలేదని శాస్త్రిగారొనర్చిన యవహేళన మనవసరము; గ్రంథవిస్తర మొనర్చుచు నేఁ జూపనేల? పురాణగ్రంథపఠన మొనర్చెడివారికెల్ల నిది తెల్లమే. స్కాందపురాణ మింతవఱకు యథారూపముగ సమగ్రముగ లోకమునకు లభింపనేలేదు. అందలి మహాపురాణోపపురాణసంహితాఖండాత్మకవిభాగాదికములఁగూర్చి వాదోపవాదములెన్నో జరుగుచునేయున్నవి. శ్రీనాథునికి లభించిన శంకరసంహితాప్రతియు శాస్త్రిగారు చిత్తగించినప్రతియు నొక్కటే యని యెట్లు చెప్పఁగలము. కాదంబర్యనుసరణ మిందు హెచ్చుగా నున్నమాట వాస్తవమే. అది నేఁజెప్పినట్లు కాదంబరియందు శ్రీనాథునకుఁ గలయభిమానమునే సూచించును గాని యాతనివాక్యప్రమాణమునకే మూలచ్ఛేద మొనర్చు శాస్త్రిగారివింత వాదమున కెట్టు లుపకరించును ? శ్రీనాథుఁడు తనగ్రంథములలో నొక్క కాదంబరినుండియే కాదు. మయూరుని సూర్యశతకము, మురారి యనర్ఘరాఘవము, కాళిదాసుని కావ్యనాటకములు, భవభూతియుత్తరరామచరిత్రము మున్నగు నుత్తమగ్రంథములనుండి యనుకరణములఁ గైకొని యాగీర్వాణకవీశ్వరులపయిఁ దనకుఁగల పూజ్యభావమును బ్రకటించియున్నాఁడు. మఱియు బాణుఁడు తనకాదంబరీవరనములఁ గూడఁ గొంతవఱకు స్కాందపురాణాదుల

నుండియే యనుకరించి యుండఁగూడదా! కవికులగురుఁ డనియాతనిచే నుతిం పఁబడిన కాళిదాసుఁడు వ్యాసవాల్మీకుల కెంతదాసత్వము నెఱపెనో శాస్త్రి గారెఱుఁగరా? అట్టిచో బాణుఁడు కూడ నామార్గమునే యనుసరించి యుండఁగూడదా? ఎంతటివారి కయినను బూర్వకవీంద్రారాధన రూపకమగు నీయనుకరణము కొలఁదిగనో గొప్పగనో తప్పనిసరియే యగుచున్నది. కావున శివరాత్రిమాహాత్మ్యమందలి కాశీఖండాంతర్గత గుణనిధికథాసామ్యమును, కాదంబరీవర్ణనానుసరణమును శాస్త్రిగారి సిద్ధాంతమును నిలుపనేర వని నామ నవి. ఈగ్రంథమందుఁ గాదంబరీవర్ణనముల తెలుఁగుసేఁతలు, కాశీఖండభీమ ఖండరచనముల పరివర్తనములు చేరుటకుఁ గారణ మిది. శృంగారశ్రీనాథములో నే పదియిర్వదిదినములలోనో శ్రీనాథునిచే శ్రీశైలమందు రచింపఁబడుటయేయని శ్రీప్రభాకరశాస్త్రిగారు శృంగారశ్రీనాథములో సెలవిచ్చియున్నారు. అంతకుఁ బూర్వ మిట్టియభిప్రాయమునే నేనుగూడ "శివరాత్రిమాహాత్మ్యరచనాకాల విమర్శనము" అనునావ్యాసమునఁ దెలిపియుంటిని. శ్రీసాంబమూర్తిశాస్త్రి గారి కాచార్యవచనములందయినఁ బ్రమాణబుద్ధి కుదరకుండుట శోచ నీయము.

III గ్రంథముయొక్క సమగ్రతాసమగ్రతలు:—మన కుపలబ్ధ మయి నంతవఱ కీగ్రంథ మసమగ్ర మని చతుర్థాశ్వాసాంతమున నున్న "గీ॥ పరమ మునులు సూత్యాహసంభవుని సూతు। భక్తిఁ బూజించి యధికతాత్పర్యగరి మ। భటులు ప్రమథులచే భంగపడుట చూచి। చిన్నఁబోయి యముం డేమి చేసెఁ బిదప." అనుపద్యముచే నేనేకాదు పలువు రభిప్రాయపడుచున్నారు. కవి యవతారికలోఁ బ్రతిజ్ఞచేసిన యురులింగోద్భవంబు, శివరాత్రిమాహాత్మ్య ము ననుకథ లింతటితోఁ బూర్తియైనవి గనుక గ్రంథముకూడ నింతతో సమా ప్తమే యని శాస్త్రిగారివాదము. ఈవిషయమునఁగూడ వారు నావ్యాసాంశ ములను జాల విపులముగ విమర్శించి సమాధానములను వ్రాసినారు. కాని యవి తృప్తికరములుగ లేవని నామనవి. అవతారికాభాగమందలి "ఉరులింగో ద్భవంబు శివరాత్రిమాహాత్మ్యంబు........కథాభిధానంబు" అనువాక్యములు శ్రీనాథకృతము లయినను గాకపోయినను నందలిగ్రంథపాతములోని లుప్తభా గములో శాస్త్రిగారు సెలవిచ్చినట్లు "నను" అను రెండక్షరములు మాత్ర మే యుండు ననుకొందము. శివరాత్రిమాహాత్మ్యకథలోనే సుకుమారుని శివ

సాయుజ్యానంతరము, యమభటులకుఁ బ్రమథులకు జరగినయుద్ధవిశేషాదులు వర్ణింపఁబడఁగూడదా! శివకింకరులు సుకుమారుని శివలోకమునకుఁ గొనిపోకపూర్వము యముండు శివునితోఁ బోరాడి యపరమార్కండేయోపాఖ్యానము నావిర్భవింపఁ జేసినను గొంత భాగుండు నేమో గాని, కావలసిన పని (సుకుమారుని శివసాయుజ్యము) యై తనకు శృంగభంగము కలిగినప్పుడు యముఁడు చిన్నఁబోయి మాత్ర మేమి చేయును? తెలివితక్కువగా గతజలసేతుబంధనమున కయి యహంకరించి శివునితోఁ బోరాడి పరాజయమందునా లేక యసహాయోద్యమ మవలంబించి యుద్యోగవిసర్జన మొనరించునా యనెడి శాస్త్రిగారి సమాధానములు వారిరచనాచమత్కారప్రదర్శకము లయి చాల సొంపునింపుచున్నవే గాని మనవాదాంశమున కంతగా నుపకరించునవి గావని నామనవి. కవి యుత్తరాశ్వాసములలోఁ గథనెట్లు విస్తరించి పరిణమింపఁజేసెనో యెవరుచెప్పఁగలరు. నిరంకుశు లగుకవులను శాసించువా రెవరు? చతుర్థాశ్వాసాంతమందలి పయిగీతపద్యము తమ వాదమునకుఁ బ్రబలబాధకముగా నున్నదని శాస్త్రిగారు పూర్తిగా నెఱుంగుదురు. దానిని ద్రోసిపుచ్చుటకు గత్యంతర మేమియు దొరకకపోవుటచే వారు పాప మిచ్చటఁ గూడ నవతారికాకారునినే యాశ్రయింపవలసివచ్చుట శోచనీయము. మొట్టమొదట గ్రంథపీఠికలో నవతారికాభాగమునకుమాత్రమే సంబంధింపఁజేసిన యీయప్రౌఢుని నవసరమునుబట్టి నావిమర్శనాంశములకు సమాధానములు వ్రాయుటకయి యాశ్వాసాద్యంతపద్యములలోనికిఁ గూడ నవతరింపఁజేసిరి. మరల నిప్పు డీయాశ్వాసాంతపద్యములనుండి యించుక పైకి ననఁగాఁ గథాభాగాంతపద్యములలోనికిఁ గూడ నెక్కించుచున్నారు. మఱియు నవసరము వెంబడిని "తాపసనార్వభౌములు......" మున్నగు కథాభాగాంతర్గతపద్యములలోనికిఁ గూడఁ బ్రవేశింపఁజేయుదురు కాఁబోలు. విద్వత్కవీశ్వరు లగువీరు "నిరంకుశాః కవయః" యను నానుడిని సార్థక మొనర్పవలయునుగదా! పయిపద్య మేవిషయమునను శ్రీనాథునిపద్యములకుఁ దీసిపోవునది కాదు. అది శ్రీనాథకృతము కాదనుట కెట్టియాధారమును లేదు. అవతారికాకారుఁ డప్రౌఢుఁ డగుటచే గతించిన యాశ్వాసముల చివర నుత్తరకథాసూచకము లగుప్రశ్నాత్మకపద్యము లుండుటచే నిచ్చటఁగూడ నిట్టిపద్య మొకటి యుండితీఱవలె నని యిట్టి యసందర్భపద్యములను వ్రాసెనఁట. ఇదియే

నాయాక్షేపమునకు సరియైన సమాధాన మని యట్లు తలంచినచో నిందలి చిక్కు
విడిపోవు ననియు శాస్త్రిగారు సెలవిచ్చినారు. పాప మవతారికాకారుఁడు
వీరిచేతిలో నెంతచులక నయిపోయినాఁడు! శాస్త్రిగా రాతని నెంతచిన్నచూపు
చూచినను, అవతారికాశ్వాసాద్యంతపద్యములఁబట్టియైనను నాతఁడు కేవల
మంతయర్థజ్ఞాన సందర్భశుద్ధిశూన్యుఁడుగాఁ గానిపింపఁడే! శాస్త్రిగారు సెలవిచ్చి
నట్లు ప్రశ్నార్థకపద్యములు పూర్వాశ్వాసము లన్నిటిచివరను లేవు. మూఁడవ
యాశ్వాసము చివర నిట్టిపద్య మేదియుఁ గానరాదు. అనవసరశ్రమఁ దీసికొని
యిట్టిపద్యమును రచించి చతుర్థాశ్వాసాంతమున నిలుపుట కవతారికాకారు
నకుఁ బని యేమి? ఆతనికిఁ గావలసినది శాస్త్రిగారి సిద్ధాంతముప్రకారము,
అవతారికాశ్వాసాద్యంతపద్యముల నేతిప్పలు పడియో యేకల్లబొల్లిమాటల
తోనో యల్లి గ్రంథము నెట్లయిన ముమ్మయశాంతయ్య కంటఁగట్టుటయే గదా!
అట్టిచో నాతఁడు పయిపద్యము ననవసరముగా రచించు వృథాశ్రమముగూడ
నెత్తిపైఁబడవైచికొన నేల? ఈ తెలివిమాలినపనిచేత నీశ్రమ మాతతోఁదీఱునా?
ఉత్తరకథాసూచకముగ నిట్టియసందర్భపుఁబద్యము వ్రాయుచో దానితో నాత
రువాతికథ (అది శాస్త్రిగారు సెలవిచ్చినట్లు సందర్భరహిత మయినదే కానిం
డు) నల్లెడిభారముగూడ నాతనిమీఁదనే పడునుగదా! కావున నీపద్యము
శ్రీనాథేతరులు రచించియుండు రని సహృదయులు సమ్మతింప రని నానమ్మకము.
మఱియు నీపద్యమునకు ముందున్నవచనములో "పుణ్యవంతులభాగ్యమునకుఁ
గొలందికలదె" యనుసూతవాక్యముతో శివరాత్రిమాహాత్మ్యము ననుబంధిం
చిన గ్రంథమెల్లఁ బూర్తినొందిన దనియు నందుచే నాపైని బ్రశ్నింపఁబడిన కథ
శివరాత్రిమాహాత్మ్యమున కించుకంతయు నుపకరింపఁదనుట యెల్ల రంగీకరింప
వలసినవిషయ మనియు సాంబమూర్తిశాస్త్రిగారు శాసించినారు కాని యాప
యివచనమునందే "పుణ్యవంతుల భాగ్యమునకుఁ గొలందికలదె" యను మా
టలతరువాతనే "యింక నెయ్యది (వినవలతు) రడుగుం డని సూతుండు నైమి
శారణ్యవాసులగు మహామునులకు సవినయంబును సస్నేహంబును సగౌరవం
బును గా విన్నవించిన" అనుమాటలుగూడ నుండి యాతరువాతనే పయి గీత
పద్య మున్నది. ఈవాక్యములకు గతియేమి? ఇవికూడ నవతారికాకారుఁడు
రచించినవే యని శాస్త్రిగారు మరల నిప్పుడు చెప్పవత్తురుకాఁబోలును. ఇవి
శ్రీనాథరచితములు గాక "పుణ్యవంతుల భాగ్యంబునకుఁ గొలందికలదె" అను

పలుకులతోనే యంతయర్థస్వాస్థ్యవిహీనముగనే వాక్యావసానమయి శ్రీనాథునికవిత్వ మంతటితోనే యంతమయిన దని సహృదయులు సమ్మతింతురా? అట్లుగాక యీవాక్యములు మాత్రము శ్రీనాథరచితములే యని యంగీకరించినచో వాని ననుబంధించిన తరువాతిగీతపద్యములుగూడ నాతఁడే రచించెనని యంగీకరింపవలసియుండును. దానినిబట్టి యుత్తరకథ యింకను గొంత యుండవలె నని తప్పక యేర్పడితీఱును. "కవ్యుద్దేశము శివరాత్రివ్రతమాచరించుటవలన ననంతఫలము లభించు నని తెలియఁజేయుటయే కాని యేదో యొకనిర్దిష్టగ్రంథము నెల్ల నాంధ్రీకరించుట కాదని యీవఱకే వ్రాసియుంటిని" అని శాస్త్రిగారు వ్రాసినారు కాని యది వారియభిప్రాయమేగాని సత్యబద్ధమయిన సిద్ధాంతము కానేరదు. "సద్గురుశ్రీపదపద్మముల్ దలఁచి చెప్పెద శంకరసంహితాకథాదీపితభవ్యమార్గమునఁ దేటపడన్ మొదలింటినుండియున్" అని శ్రీనాథుఁడు స్వయముగా వ్రాసినదానినిబట్టి శంకరసంహితలోని కథ నెల్ల సాంతముగఁ దెలిఁగించుటయే యాతనియుద్దేశ మని స్పష్టపడుచున్నది.

మఱియు మనయుపలబ్ధగ్రంథ మసమగ్రమే యనుటకు నేను నాపూర్వవ్యాసములో వ్రాయ మఱచిన ముఖ్యకారణము లింకను నొండు రెండు గలవు. శ్రీనాథుఁడు సమగ్రముగా రచించిన గ్రంథము లన్నిటియందును జివర ఫలశ్రుతిని దప్పక చెప్పుచు వచ్చినాఁడు. కాని శివరాత్రిమాహాత్మ్య మని పేరిడిన యిట్టియుత్తమగ్రంథము చివర నట్టి దేదియుఁ గానరాదు. ఆశ్వాసాంతముల గద్యలను గూడ వ్రాసినప్పుడు గ్రంథ మింతటితోనే సమాప్తమయినచో నష్టఫలశ్రుతిని శ్రీనాథుఁడు చెప్పి యుండఁడా? మఱియు నాతనిసమగ్రగ్రంథముల లోఁ గడపటియాశ్వాసాంతగద్యలలోఁ జివరను "సర్వము సంపూర్ణము" అని యుండియున్నది. ఈగ్రంథమం దట్టిది గానరాక "శివరాత్రిమాహాత్మ్యమునందుఁ జతుర్థాశ్వాసము" అని మాత్రమే యున్నది. కావున నీవిషయములు గూడ నుపలబ్ధగ్రంథ మసమగ్ర మనెడినావాదమున కే తోడువలఁయు చున్నవి.

మహాశయులారా! శాస్త్రిగారివిమర్శనము ప్రకటితమయి యిప్పటికిఁ జాలకాల మయినది. ఇట్టివిషయములు త్వరలో వెలువడు దినపత్రికలలోఁ గాని మాసపత్రికలలోఁగాని చర్చింపఁబడుట యుపయోగముకాని యేఁడాది కొకసారి ప్రకటితమగు సంవత్సరాదిసంచికలో వ్రాయఁబడుట మేలుగా దని శాస్త్రిగారు తమవ్యాసాంతమున హెచ్చరించి యున్నారు. నామొదటివ్యాస

ము క్రోధనసంచికలోఁ బ్రకటిత మయినప్పుడు పయిన్యాయ మెత్తింగిన శాస్త్రి గారు దానికి సమాధానము మరలఁ దరువాతియుగాదిసంచికలోఁగాక యంతకుముందే యితరపత్రికలలో నయినఁ బ్రకటించిన బాగుండెడిది కాని వారట్లొనర్చి యుండలేదు. వారిచ్చిన యీ యెచ్చరికను బట్టి నే నయినను నీసమాధానము నింతకుఁ జాలఁ బూర్వమే ప్రకటించియుండవలసినది కాని కొన్ని కారణములచే నట్లు గుదురలేదు. ఇంతకుఁబూర్వమే దీనిని భారతిలోనో యాంధ్రపత్రికాసంచికలోనో ప్రకటింపనెంచితిని గాని యాప్రయత్నములు వ్యర్థమయినవి. ఆగొడవల నిచ్చటఁ దడవుటవలనఁ బ్రయోజనము లేదు. కావున జరిగినకాలవిలంబమునకు మన్నించి మాపూర్వవ్యాసములను నీవ్యాసాంశములనుఁ గూడఁ జిత్తగించి వివాదాంశముల విషయమునఁ దగువినిశ్చయ మొనర్తురుగాక యని భాషాభిమానులను బ్రార్థించుచున్నాఁడను.

శ్లో. సముత్పత్తి స్స్వచ్ఛే సరసి హరిహస్తే నివసనం
నివాసః పద్మాయా స్సురహృదయహారీ పరిమళః
గుణై రేతై రన్యై రపి చ లలితస్యాంబుజ తవ
ద్విజోత్తంసే హంసే యది రతి రతీవోన్నతి రియమ్. ౧౦౬

చ. లలితసరోవరామలజలంబుల జన్మము నిత్యవాస మా
జలరుహనాభుహస్తమున సద్గృహ మావరలక్ష్మి కెల్లవే
ల్పులమదిమెచ్చుసౌరభము భూరిగుణమ్ముల మించుతమ్మి నీ
కలద్విజరాజసాదరత యానెడ నున్నతి వన్నెకెక్కెడున్.

శ్లో. ఏతావ త్సరసిజకుట్మలస్య కృత్యం భిత్వాంభ స్సరసి వినిర్గమో బహిర్యత్
ఆమోదో వికసన మిందిరానివాస స్తత్సర్వం దినకరకృత్య మామనంతి.

క. ఘనజలముఁ దెరలి యెదుటకు, మునికొనివచ్చుటయె తమ్మిమొగ్గవని సిరిం
బెనుచుట తావి నొనర్చుట, దినకరకృత్యం బటంచుఁ దెలియుదురు భువిన్.

శ్లో. దళాని ముకుళీకృత్య ప్రవేశం సదదాతిచేత్
పద్మ భృంగస్య కాహానిః ఫుల్లేచూతే వసేస్థితే. ౧౦౮

క. సరసతగల సరసిజమా, సురుచిరదళములను ముడిచి చొరనీకున్నన్
ధర నళికి నేమిలోపము, వరపుష్పసమేతచూతవన మిట్లుండన్.

శ్లో. అయి దళదరవిందస్యందమానం మరందం
త్వయి కిమపి విహంతో మంజుగుంజంతుభృంగాః
దిశిదిశి నిరపేక్ష స్తావకీనం వివృణ్వన్
పరిమళమయమన్యో బాంధవో గంధవాహః. ౧౦౯

చ. విను వికచారవిందమ స్రవించెడునీదుమరందమెంతయుం
గొని మదభృంగసంఘ మొగి గుంజితము ల్రచియించుఁగాక మే
దిని నిరపేక్షుఁడయ్యు భవదీయసువాసన లెల్లదిక్కులం
బనిచెడు గంధవాహకుఁడు బంధువు లందఱికన్న బంధువౌ.

—: బూరుగుచెట్టు :—

శ్లో. విశాలం శాల్మల్యా నయనశుభగం వీక్ష్యకుసుమం
శుకస్యాసీ ద్బుద్ధిః ఫలమపి భవే దస్య సదృశమ్
ఇతి ధ్యాయన్నాస్తే ఫలమపిచ దైవాత్పరిణతం
విపాకే తూలోంత స్సపది మరుతా సో ప్యపహృతః. ౧౧౦

ఉ. గౌరవమున్ సురూపమును గైకొనుబూరుగుపువ్వుఁ జూచియా
కీరము మీఱి కోరి తిలకించుచు దీనికి నింతపండగుం

దీరుగనంచు నిల్చుతఱి దేవునిసత్కృపఁ బండియుండఁగా
మారుతమంతలోన ఫలమధ్యగతం బగుతూలము న్గొనెన్.

—: ఉన్మత్తచెట్టు :—

శ్లో. ధుత్తూర! ధూర్తతరుణేందునివాసయోగ్యస్థానేపి శాచపతినా వినివేశితోసి
కిం కైరవాణివికసంతి తమః ప్రయాతి చంద్రోపల స్రవతి వార్ధిరుపైతివృద్ధిమ్

గీ. భూతపతి నిన్ను నిజశిరోభూషణముగఁ
దుఱుముకొన్నను ధుత్తూర ! ధూర్త ! వినుము
తమ మణంగునె చంద్రకాంతము గరఁగునె
కలువ లలరునె తగువృద్ధిగనునె వార్ధి.

—: రత్నము :—

శ్లో. నార్ఘంతి రత్నాని సముద్రజాని పరీక్షకా యత్ర వసంతిదేశే
ఆభీరపల్ల్యంచితపద్మరాగం త్రిభిర్వరాటైః ప్రపణంతి గోప్యః. ౧౧౨

క. ధరనెచటఁ బరీక్షకగణ, మరయఁగ లేదచట మణు లనర్ఘములగు నా
నెఱకొపును వల్లవపురి, గరితలు వక్రైదరు మూఁడుగవ్వలకెనగాన్.

—: ముత్యములు :—

శ్లో. జన్మస్థలీవారణరాజమూర్ధా మహీపతీనాం మకుటే నివాసః
అనాదరం చేత్కురుతే నభిజ్ఞో ముక్తాఫలానా మిహ కోపరాధః. ౧౧౩

క. కరివరశిరములఁ బొడముట, నరపతిధృతమకుటకోటినటియించుటచే
మెరసెడుముత్తెముల ననా, దరత నభిజ్ఞుఁ డొనర్పఁ దదపజ్ఞగదా.

—: బంగారము :—

శ్లో. హేమ్నః ఖేదో న దాహేన చ్ఛేదేన కషణేనవా
తదేవహి పరం దుఃఖం యద్గుంజాసమతోలనమ్. ౧౧౪

గీ. తొలుత గుంజాసమేతమై తూఁచునెడలఁ
గ్రిందికిని మ్రొగ్గి మఱి గుందుఁజెందుఁగాని
కాల్చి సాఁగించి తునియలుగా నొనర్చి
కర్షణ మొనర్చినను సేగి గనదుపసిఁడి.

—: కాకాదులు :—

శ్లో. కాకావృకాఘూకబకాశ్చభేకాః ప్రణమ్య యుష్మా నిద మేవయాచే
కోలాహలం మాకురుత క్షమధ్వం పుంస్కోకిలః కూజతి మంజురావమ్ ౧౧౫

క. భేకవృకఘూకబకముఖ, కాకము లగుబిగాకు మ్రొక్కి కడుయాచింతుం
గేకలమాని సహింపుఁడు, కోకిలమంజురవ మెసఁగఁ గూయుచునుండెన్.

—: ప ద్మి ని :—

శ్లో. నిరర్థకం జన్మ ఫలం నళిన్యా యయానదృష్టా స్తుహినాంశుబింబః
ఉత్పత్తి రిందో రపి నిష్ఫలాహి దృష్టా వినిద్రా నళినీ నయేన. ౧౧౬

గీ. సుచిరసుధాంశుబింబంబుఁ జూడకున్కి, బద్మినీజన్మ మటవ్యర్థభావ మొందెఁ
బద్మినివినిద్రయైచూడఁబడదుగాన, నిందునుత్పత్తియును వ్యర్థ మొందెనకట.

—: కమలము :—

శ్లో. కిం బాంధవేన రవిణా హరిణాచ కిం వా లక్ష్మ్యాచ కిం సరసిజోదరజన్మనావా
ఏతస్యశుద్ధచరితస్య సరోరుహస్యనై పాతుపారజనితాళమితావిపత్తిః.౧౧౭

గీ. ఏల పద్మోద్భవుఁడు నల్వ యేలపద్మ, బాంధవుఁ డినుఁ డది యేటికిఁ బద్మగేహ
మైనసిరి పద్మనాభుఁడౌ హరియునేల, నీవిశుద్ధాంబుజ బున కించుకైన
మంచునజనించునాపద మానదనిన—

—: చె ట్టు :—

శ్లో. భుక్తం స్వాదుఫలం కృతం చ శయనం శాఖాగ్రజైః పల్లవైః
త్వచ్ఛాయాపరిశీతలం సుసలిలం పీతం వ్యపేతశ్రమైః
విశ్రాంతా స్సుచిరం పరం సుమనసః ప్రీతిః కిమత్రోచ్యతే
త్వం సన్మార్గతరు ర్వయంచ పథికా యామః పునర్దర్శనమ్. ౧౧౮

ఉ. తియ్యనిపండ్లు మెక్కితి మతిప్రమదంబున నీప్రవాళముల్
శయ్యగఁ గూర్చి పండితిమి చల్లనినీడల విశ్రమించి నీ
రొయ్యనఁ ద్రావి నీసుమనసమున్నతినాని ముదంబుఁగంటి మో
యయ్య! సువృక్షమా! చనుదుమా! కననబ్బుత నిన్నుఁగ్రమ్మఱన్.

—: మామిడిచెట్టు :—

శ్లో. యావత్ఫలోదయముఖ స్సహకారజాతః
ప్రాగేవ కంటకచయేన వృతోసితావత్
ఛాయాపి తే నసులభా ఫలమస్తు దూరే
తన్నిష్ఫలోపి హివరం సుఖసేవనీయః. ౧౧౯

క. ఫలమున కభిముఖమగుతఱి, నలమున్నినుఁగంచె ఫలము లటులుంచుము నీ
సులభ మగునీడ దొఱ్ఱ ని, ష్ఫలమైతివయేని సుఖముఫడమెరసాలా.

—: అరఁటిచెట్టు :—

శ్లో. కిం కేతకీ ఫలతి కిం పనసస్తు పుష్పం కిం నాగవల్లి రిహ పుష్పఫలే ప్రసూతే,
కస్యాపి కోప్యతిశయో స్తిన తేన సద్భిస్సంపూజ్య తే కదళి! యాసి తతః ప్రసిద్ధిమ్.

చ. మొగలి ఫలించునే! పనస పూయునె కాయునె లేక పూయునే
తగు గతి నాగవల్లి యొకదానికి నొక్కొక మేల్మి దానిచే
నగడదె గౌరవంబుఁ గన నేర్చితె యిన్నియుఁ గల్గి యంతకున్
మిగులఁ బ్రసిద్ధి! యో కదళి! మేలిగుణం బొకటున్నఁ జాలదే.

—: చందనము :—

శ్లో. ఆమోదైస్తే దిశిదిశి గతైర్దూర మాకృష్యమాణాః
సాటోపం లక్ష్మీం తవ మలయజ ద్రష్టు మభ్యాగతాస్మః
కిం పశ్యామః సుభగ భవతః క్రీడతి క్రోడ ఏవ
వ్యాల స్తుభ్యం భవతు కుశలం ముంచ న స్సాధు యామః. ౧౨౧

చ. మలయజమా దిగంతముల మాటికిఁ బర్వు భవత్సువాసనల్
పిలువఁగ నీసిరిం గనెదు వేడ్కను వచ్చితి మేమిగందు మి
మ్మల నిదె యాడుచుండెఁ బెనుభోగి భయంకరలీల నీకు మే
ల్వొలయుత వీడు మమ్ముఁ బదివేలిదె చాలును బోదు మింతటన్.

—: మేఘుఁడు :—

శ్లో. భోభో వారిద వారిణా మమ ముఖం సంపూరయ ప్రేమవాన్
దాతా త్వం జగదేకరక్షణపరో జానాసి మామప్యలమ్
త్వామేకం శరణాగతం నదనదీకూపేషు ముక్తస్పృహం
దీనం చాతకబాలకం నిజగృహం త్యక్త్వాంతరా క్లేశితమ్. ౧౨౨

చ. ఘనఘన! జీవనం బొసఁగి గారమున న్ననుఁ బ్రోచి పెంచుమా
కనఁగను నీవ దాతవు జగంబులఁ బ్రోవఁగ నన్నెఱుంగవే
నిను శరణొంది బావిఁ దటినిన్ సరసిం దమి మాని దీనతన్
మని యిలు వీడి నట్టనడుమం జెడు చాతకబాలుఁడం జుమీ.

శ్లో. భ్రాత శ్చందన కిం బ్రవీమి విటపస్ఫూర్జత్ఫణాభీషణాః
గంధస్యాపి మహావిషాః ఫణభృతో గుప్త్యై యదేతే కృతాః
దైవాత్పుష్పఫలాన్వితో యది భవా న్తత్రాభవిష్యత్తదా
నో జానే కిముకల్పయిష్య దధికం రక్షార్థ మస్యేశ్వరః. ౧౨౩

ఉ. చందనవృక్షమా ! బలువిషంబులఁ గ్రక్కుచునుండు భోగిరా
డ్బృందముఁ గాపువెట్టెను బరీమళమాత్రసురక్షకే శతా
నందుఁడు గాక నీకు సుమనఃఫలసంగతి గల్గియున్న నిం
కెందఱ నెట్టివారి ఘటియించును తత్పరిరక్షఁగూర్పఁగాన్.

—: చంపకము :—

శ్లో. యన్నాదృత స్త్వమళినామలినాశయేన కిం తేన చంపక! విషాదమురీకరోషి
విశ్వాభిరామనవనీరదనీలవేషాః కేశాః కుశేశయదృశాం కుశలీభవంతు.

చ. మలినములౌ ద్విరేఫములు మన్ననఁ జేయ వటంచు నింత కొం
దలపడ దేల చంపకమ ! తద్దయు విశ్వమనోభిరాముముల్
జలధరజాలనీలములు సారసనేత్రలకేశపాశముల్
బలుకుశలంబు గాంచి చెలువం బలరారుచు మీఱుఁగావుతన్.

—: కస్తూరీమృగము :—

శ్లో. రోమంథమాచరయ మందరమేత్య నిద్రాం
ముంచ శ్రమం తదను సంచర రే యథేచ్ఛమ్
దూరే సపామరజనో మునయః కిలైతే
నిష్కారణం హరిణపోత బిభేషి కస్మాత్. ౧౨౪

ఉ. లేరిటఁ బామరుల్ భయము లేదు మృగార్భకమా ! యథేచ్ఛమైఁ
బేరిమిమీఱఁగా నెమరు వేయుము నిద్దురఁ గాంచి బల్‌శ్రమం
దీరిచికొమ్ము లెమ్ము నలుదిక్కులఁ జక్కగ సంచరింపుమా
వీరలు సాధువుల్ మునులు వీరు మకారణభీతి యేటికిన్.

శ్లో. కస్తూరికాహరిణ ముంచ వనోపకంఠం మా సౌరభేణ కకుభస్సురభీ కురుష్వ
ఆస్తాం యశో ననుకిరాతశరాభిఘాతాత్త్రాతాపి హంత భవితా భవతో దురాపః.

మ. నగమార్గంబును వీడి వేగఁ జనుమా ! నాముద్దుకస్తూరికా
మృగమా ! దిక్కుల సౌరభంబులను నెమ్మి జిమ్మఁగాఁ బోకుమా !
తగు సత్కీర్తి నటుంచుమా ! ఖలకిరాతవ్రాతబాణోగ్రఘా
తగతిన్ మానిపి నిన్నుఁ బ్రోవఁగల త్రాతల్ గానఁగా రారెటన్.

—: పిల్లి :—

శ్లో. రే రే బిడాల పరిగర్జసి మాం విలోక్య
కీరం మనోహరమిమం నిజపంజరస్థమ్
శ్వానం విలోక్య సహిదగ్ధముసి స్వనీశ్యం
త్వద్దేహపాటనపటుం దశనైః కరాళైః. ౧౨౬

చ. చెలువుగఁ బంజరస్థ మగుచిల్కను నన్గని యిట్టు లెంతొ గ
ర్జలు రచియింతుగాని స్వకరాళతరోన్నతదంతఘాతముల్
సలిపి భవచ్ఛరీరమువెస న్విదళించెదుకుక్కముందటన్
నిలిచి భవత్ప్రతాప మిటునేర్పునఁజూపవుగా బిడాలమా!

—: కప్ప :—

శ్లో. దివ్యచూతరసంపీత్వా గర్వం నాయాతి కోకిలః
పీత్వా కర్దమపానీయం భేకో బకబకాయతే. ౧౨౮

క. ఇలఁగల కలుషజలంబులు, వలనొప్పఁగఁద్రావి కప్ప బకబకలాడున్
లలిచూతరసముఁ గ్రోలియు, నలకలకంఠంబు గర్వమందదు బళిరా.

—: తుమ్మెద :—

శ్లో. పలాశకుసుమభ్రాంత్యా శుకతుండే పతత్యళిః
సోపి జంబూఫలభ్రాంత్యా తమళిం ధర్తు మిచ్ఛతి. ౧౨౯

గీ. అలరుమోదుగుపూవనునట్టిభ్రాంతిఁ, బూని తుమ్మెదపడుఁజిల్కమోమునందు
నదియు నేరేడుపండనునట్టిభ్రాంతి,మించి యాభృంగమునునప్పెమ్మిఁగఁజూచు.

—: చిలుక :—

శ్లో. వాసః కాంచనపంజరే నృపకరాంభోజై స్తనూమార్జనం
భక్ష్యం స్వాదురసాలదాడిమఫలం పేయంసుధాభంపయః
పాఠస్సంసది రామనామసతతం ధీరస్యకీరస్యమే
హాహా హంత తథాపి జన్మవిటపి క్రోడే మనోధావతి. ౧౩౦

చ. మనికిపసిండిపంజరము మన్నియమేల్చెయిదమ్మి మేనలా
లసమును జాతిదాడిమఫలంబులు తిండి సుధాభనీరముల్
గొనుటయు రామనామమునె కూరిమిమీఱఁగఁబల్కు చిల్కనై
ననుఁ బరువెత్తునయ్యెయొ మనం బటఁబుట్టిన చెట్టుతొఱ్ఱకున్.

—: చంద్రుఁడు :—

శ్లో. రాజానః కతివా నసంతి జగతి ఖ్యాతానిజాభ్యాశగాః
యేపుష్ణంతి బలీయసః పరిచితాం శ్చిత్రం నమన్యామహే
రాజా రాజతి కేవలం హిమకరః పుష్ణాతి దూరస్థితాః
జ్యోత్స్నాభి ర్గపితాః దినేశమహసా యోషా చకోరానిమాన్.

చ. పరిచితులన్ బలాన్వితులఁ బార్శ్వగులం గృపఁబ్రోచురాజు లీ
ధరణి ననేకులుందురు గదా! యది చిత్రముగాదు మొ౽డలోఁ
దిరుగుచు దూరసంస్థితిని దిక్కరుఁబట్టి చకోరపాళికిం
గిరణములిచ్చి ప్రోచుశశికే యలరాజను పేరు రాజిలున్.

శ్లో. జన్మ క్షీరమహార్ణవే సహభువః శ్రీపారిజాతాదయో
బింబం యస్య సుధామయం త్రిభువనాధీశస్య మూర్ధ్నిస్థితిః
వృత్తిర్యస్య చరాచరప్రియతమా తస్యోదయే కేవలం
సంకోచః కమలస్య దుష్కృతి రసౌ నిన్దోఽనతారాపతిః.　　౧౩౨

చ. జననము క్షీరవారిధిని శంభుశిరంబున నున్కి తోడఁబు
ట్టిన వలసంపదల్గనినటించురమాహరిచందనాదులున్
వినుతసుధానివాస మగుబింబము సర్వహితంబు వృత్తిగ
ల్గిన శశిరాక నెగ్గగుట కేవలపంకజదుష్కృతౌఘమే
యనఁదగుఁగాక శీతకరుఁడర్హుఁడె గర్హితుఁడంచు నెంచఁగాన్.

—: వసంతము :—

శ్లో. భోభో వసంత భవదభ్యుదయేన వృక్షాః
కేనామ పుష్పఫలపల్లవశాలినస్స్యుః
అస్మాకమల్పతపసాం బదరీతరూణాం
భ్రష్టం ఫలం చిరశిఖాపటలం ప్రలూనమ్.　　౧౩౩

ఉ. ఓరివసంత నీ వుదయమొందఁగఁ బొందుగ నెన్నిచెట్టులీ
ధారుణిఁబత్రపుష్పఫలధన్యములై చిగురింపలేదు హా
సారెకుఁ దక్కువౌతప మెసంగమెలంగెడి రేఁగులైన మా
కౌర! ఫలంబుఁ బో సరిగదా! మునుపౌ చిగురాకులుంజెడెన్.

శ్లో. వహతి విషధరాన్పటీరవృక్షః శిరసి మషీపటలం దధాతిదీపః
విధురపి దధతే తథాకళంకం పిశునజనం ఖలు బిభ్రతి క్షితీంద్రాః. ౧౩౪

క. ఉరగముల ధరించును ఘన, తర చందనతరువు మసినిదాల్చును దీపం
బురుచిహ్నము గైకొను శశి, ధరణీశులు పిశునజనులఁ దాల్తురుకడకన్.

—: మయూరము :—

శ్లో. ఏతస్మిన్మలయాచలే బహువిధైః కిం తైరకించిత్కరైః
కాకోలూకకపోత[illegible] శిఖీ పార్శ్వస్థితః

కేకీ కూజతి చే త్తదా విఘటితవ్యాళావళీబంధనః
సేవ్యస్యాదిహ సర్వలోకమనసా మానందనశ్చందనః. ౧౩౫

ఉ. కాకకపోతకోకిల శుకప్రకరార్భటి నేమికార్య మా
ప్రాకటకూటమామలయపర్వతమం దొకపార్శ్వవర్తియా
కేకి చెలంగి పల్కునెడఁ గేవలసర్పవిముక్తిఁగాంచి యా
శ్రీకరచందనంబు జనసేవితమై ముదమిచ్చునిచ్చలున్.

—: ఇష్టదేవతాప్రార్థనము :—

చ. తెలుఁగున మీఱునీకృతిని దీరుగఁబండితరాట్కవీంద్రుఁడ
న్బొలుపును దెల్పుబల్ బిరుదుఁబూనఁగనర్హుఁడవీవయంచు నన్
బలుమఱు సత్కవుల్ బుధులుఁ బండితులుం గనిముచ్చటించుచుం
బలుకుట నీకుసత్కృపకుఁ బాత్రుఁడనౌటను గాదె శాంకరీ!

సంపూర్ణము.

—————

Narasarowpeta Stone Inscription of Manmaganda Gopaladeva. Saka 1219.

మన్మగండగోపాలదేవుని నరసారావుపేటశిలాశాసనము. శ. స. ౧౨౧౯.

—: జయంతి రామయ్యపంతులుగారు బి. ఏ., బి. యల్., :—

ఈశాసనము గుంటూరుమండలములోని నరసారావుపేటపట్టణమున శ్రీపట్టాభిరామస్వామివారి యాలయమునందు ధ్వజస్తంభమునకును ఆంజనేయ విగ్రహమునకును నడుమ స్థాపింపఁబడిన శిలాస్తంభముమీఁదఁ జెక్కఁబడియున్నది. రాతినిద్రవ్వించి పైకిఁదీసి ౧౮౯౯ సంవత్సరము ఆగష్టు ది ౨౫ తేదీని నేను శాసనమునకుఁ బ్రతిని వ్రాసినాను. అంతకుఁ బూర్వమే, యనఁగా ౧౮౯౨ వ సంవత్సరములో రాజకీయశాసనాధికారు లీశాసనమునకుఁ బ్రతిబింబము తీసికొని యిటీవల South Indian Inscriptions, Vol. IV అను గ్రంథములో ౬౬౧ వ సంఖ్యగాఁ బ్రకటించినారు. కాని రాయి పాఁతఁబడియుండఁగానే ప్రతిబింబము తీయుటచేత భూమిలోనున్న రాతిమీఁదిశాసనభాగము వారికి దొరకలేదు. శాసనములో ౧౫౭ పంక్తు లుండఁగా వారు ౧౦౪ పంక్తులుమాత్రమే ప్రకటించినారు.

శాసనస్తంభము తొలుత "కొట్యదొన" చెన్నకేశవస్వామి యాలయములో నుండినట్లును పిదప నరసారావుపేటకుఁ దేఁబడినట్లును కనఁబడుచున్నది. "కొట్యదొన" నిప్పుడు కొణిదెన యందురు. ఈగ్రామము నరసారావుపేటకుఁ దూర్పుగా ౧౩ మైళ్ల దూరమం దున్నది. మనుమగండగోపాలదేవచోడమహారాజు ౧౨౧౯ వ శకసంవత్సరమునకు సరియయిన హేమలంబిసంవత్సర చైత్ర శు ౧౫ సోమవారమునాఁడు చంద్రగ్రహణపుణ్యకాలమందు పదుమూావరగండసిద్ధాపుర మను పేరుపెట్టి యిరువదిపుట్ల మెట్టపొలము కొణిదెన

శ్రీచెన్నకేశవదేవుని తిరునాళ్లకై దానముచేసె నని తెలుపుట యీశాసనము ముఖ్యోద్దేశము. ఈరాజు సూర్యవంశశాఖలలో నొకటియగు చోళవంశములో జన్మించె ననియు, నీతనివంశకర్త విక్రమసింహపట్టణపతియయిన తిక్కరాజ నియు, తిక్కమహీపతికొడుకు మన్మరాజనియు, మన్మరాజు ముగ్గురుకొడుకులలో మధ్యముఁ డగు నల్లసిద్ధిరాజున కైదుగురు కొడుకు లనియు, వారిలో మన్మగండగోపాలదేవుఁడు జ్యేష్ఠుఁడనియు నీశాసనమువలనఁ దెలియుచున్నది.

చోళవంశపురాజుల ప్రథమరాజధాని తిరుచనాపల్లికి సమీపమందున్న ఒఱియూరు. కొంతకాల మయినపిదప నీచోళులు పల్లవరాజుల జయించి వారిరాజధానియైన కాంచీపురమును సాధించి తమకు రాజధానిగాఁ జేసికొనిరి. ఈవంశమువారు కొందఱు తెలుఁగుదేశములో నచ్చటచ్చటఁ బ్రవేశించి రాజ్యముల సంపాదించి స్థిరపడిరి. వీరికిఁ దెలుఁగుచోడరాజు లని వ్యవహారనామము. వీరిలోనొకతెగవారు చిరకాలముక్రిందటనే యనఁగా, చాళుక్యరాజులు తెలుఁగుదేశమునకు రాకపూర్వమే కడపప్రాంతదేశము నాక్రమించి పాలించిరి. వారిశాసనము లాదేశమందుఁ గలవు. మఱియొకశాఖవారు పొత్తపి రాజధానిగా పాకనాఁడుదేశము నేలిరి. వీరికి పొత్తపిచోడులని సంజ్ఞ. ఈ శాఖలోనివారే కొందఱు విక్రమసింహపట్టణము రాజధానిగా నెల్లూరుప్రాంతదేశమును, మఱికొందఱు కొట్యదొన రాజధానిగా కమ్మనాఁడుదేశమును పాలించిరి. వీరిలో నొకతెగవారు కందుకూరురాజు లయిరి. ఈతెలుఁగుచోడుల కందఱకు మూలపురుషుఁడు బిజ్జన. ఇతనికి చోడబిజ్జన యనియు, తెలుఁగుబిజ్జన యనియుఁ బేళ్లుగలవు.

ప్రస్తుతశాసనకర్తయగు మన్మగండగోపాలదేవుఁడు విక్రమసింహపట్టణశాఖలోనివాఁడు. శాసనాంతరములనుబట్టి చూడఁగా నీవంశమునకు బెట్టరాజాద్యుఁడనియు, బెట్టరాజుకొడుకు ఎరసిద్ధరాజు, ఎరసిద్ధరాజుకొడుకు మన్మసిద్ధరాజు, మన్మసిద్ధునికొడుకు తిక్కరాజు నయిన ట్లగపడుచున్నది. ఈతిక్కరాజే ప్రస్తుతశాసనములోఁ జేర్కొనఁబడిన మొదటితిక్కరాజు. ఈతనికొడు కగు మన్మసూవల్లభుఁడే తిక్కనసోమయాజి ప్రభువయిన నెల్లూరి మన్మసిద్ధిరాజు. ఈ రాజున కంకిత మయిన నిర్వచనోత్తరరామాయణములో నితనివంశము కొంత వర్ణింపఁబడినది.

తిక్కనసోమయాజి కాలము నిర్ణయించుటకై యీశాసన ముపయోగిం

చును. సిద్ధేశ్వరచరిత్రమును ముఖ్యాధారముగాఁ జేసికొని వీరేశలింగముపంతులుగారు తిక్కన కాకతీయగణపతిదేవుని రాజ్యకాలమం దుండెననియు, కావున నన్నయభట్టుతరువాత నించుమించు రెండువందలయేండ్ల కాలమం దుండె ననియు నిశ్చయించిరి. ప్రస్తుతశాసన మీ యభిప్రాయమును ధృఢపఱుచుచున్నది. గణపతిదేవరాజు శ. స. ౧౧౨౦ మొదలుకొని ౧౧౮౨ వఱకు రాజ్యముచేసెను. మన్మగండగోపాలదేవుఁడు మన్మసిద్ధిరాజునకు మనుమఁడు; తరమున కిరువదియైదుసంవత్సరము లనుకొన్నచో వీరిరువురకు నంతర మేఁబది సంవత్సరములుండును. శాసనకాలమునుబట్టి వెనుకకులెక్కింపఁగా మన్మసిద్ధి శ స ౧౧౯౫ ప్రాంతమువాఁ డగును కావున నీతని యాస్థానకవియగు తిక్కనసోమయాజి గణపతిదేవునికాలములో నుండిన ట్లూహించుట కేమియు బాధ లేదు. ఆతఁడు శ. స. ౧౧౯౦ ప్రాంతమునం దుండె నని నిశ్చయింపవచ్చును.

మన్మగండగోపాలదేవుఁడు ప్రతాపరుద్రదేవుని ప్రసాదముచేత నార్జింపఁబడిన వైభవముగలవాఁ డని వర్ణింపఁబడినాఁడు. ప్రతాపరుద్రుఁడు గణపతిదేవుని కూఁతురగు రుద్రమదేవికి దౌహిత్రుఁడు. వరుసకు గణపతిదేవునికి మునిమనుమఁ డయినను రాజ్యకాలవిషయములో వీరిరువురకుఁ గల యంతరము మన్మసిద్ధి మన్మగండగోపాలదేవుల యంతరముకంటె నెక్కువ గాదు. ౧౨౧౮ వ శకసంవత్సరము ప్రతాపరుద్రుని యొక్కయు మన్మగండ గోపాలదేవుని యొక్కయు రాజ్యకాలములలోఁ బ్రథమదశలోని దయినట్లు కనపడుచున్నది. గణపతిదేవునినాఁడే కాకతీయులు తెలుఁగుచోడరాజుల నడఁచి వశపఱుచుకొని రనియు, ప్రతాపరుద్రునికాలమందుఁ గూడ చోళులు వారికి సామంతులుగా నేయుండి రనియు శాసనపరిశోధనమువలనఁ దేలుచున్నది

ఇఁక బిరుదగద్యములోని విశేషముల విచారింతము. "చరణసరోరుహవిహితవిలోచనత్రిలోచనప్రముఖాఖిలప్రిథివీశ్వరకారితకావేరీతీర"—చోళవంశకర్తయగు కరికాలచోళుఁడు కావేరీనదికిఁ బెద్దగట్లు వేయించి నదీజలము పొలములకుఁ బాఱునట్లు చేసె నని వాడుక కలదు. ఆగట్లు వేయుటలో సామంతరాజులు వెట్టిపని చేసి రనియు వారిలోఁ ద్రిలోచనపల్లవరాజొకఁ డనియు, నీతఁడు వెట్టికి రా నని తొలుత ధిక్కరించినందునఁ గరికాలుఁ డాతనినుదుట నున్నమూఁడవకంటిని గాలితోఁ బొడిచివైచె ననియుఁ జోళుల ప్రగల్భ వాక్యములు. ఈవిషయము నిర్వచనోత్తరరామాయణములో నిట్లు వర్ణింపఁబడినది.

"......... ఉంగుటంబునహరించెం బల్లవోర్వీశును
ల్లాసం బొందఁగ ఫాలలోచనము లీలం గట్టెఁ గావేరి "

ఈవిషయమే కొణిదెనలోని మఱియొకశాసనములో నిట్లున్నది.

"క. కావేరి తరులు గట్టగ, వేవే పల్లవుఁడు దనకు వెట్టికి రామిన్
దావాని నుదుటికనువో, గావడిఁ గరికాల విభుడు గాలం దుడిచెన్."

అనియున్నది.

"ఒఱయూరిపురవరాధీశ్వర"—చోళుల ప్రథమరాజధాని ఒఱయూరగుటచేఁ దొలుత నీబిరుదము వారి కన్వర్థమై చెల్లెను. ఆపూర్వబిరుదము నిటీవలివారుకూడ వాడుకొనిరి గాని వీరి కది యన్వర్థము కాదు.

"కాంచీపురత్రిపురత్రినేత్ర"—పల్లవుల జయించుటచేతనే వీరి కీబిరుదు వచ్చినది.

"తెంకణాదిత్య" తెంకణ మనఁగా ద్రావిడభాషయందు దక్షిణదేశము. దక్షిణదేశమునకుఁ బ్రభువు లగుటచేతను, సూర్యవంశపురాజు లగుటచేతను గూడ వీరి కీపేరు వచ్చియుండును.

"పృథివీశ్వర శిరఃకందుక క్రీడావినోద"—మన్మగండగోపాలదేవునిముత్తాత యగు తిక్కరాజును వర్ణించుచుఁ దిక్కనసోమయాజి—

"శైశవలీలనాఁడు పటుశౌర్యధురంధర బాహుఁడైనపృ
థ్వీశనరేంద్రమస్తకము నేర్తెఱిఁ గందుక కేలి సల్పఁడే"

అని చెప్పెను. తిక్కనకుఁబూర్వ మీబిరుద మెవ్వరికి నున్నట్లు కనుపడదు.

"ద్రవిళబలవార్ధిపరిశోషణబడబానల"—ఇందుఁ జెప్పఁబడినద్రవిడుఁ డెవ్వఁడో తెలియదు. మన్మసిద్ధి "ద్రవిడోర్వీపతిగర్వముం దునిమె" నని యుత్తరరామాయణమం దున్నది.

మఱికొన్ని విశేషాంశములు :—

రాజు దానముచేసిన యిరువదిపుట్లభూమికిని "పడుమూరుపురగండ సిద్ధాపుర" మనుపేరు పెట్టెనఁట. బిజ్జనకుఁ "పడుమూరుపురగండఁ" డను బిరుదముండెను. దీనికిఁ గారణము—

"పరుషపరాక్రమముం దగుచుఁ బల్లవుపీట నుదగ్రుఁడైన ప
న్నిరువురు... ...యనర్గళ మత్సరంబు మై

మురరిపు సన్నిభుండు పదుమువ్వర గండడఁగంగఁ బెట్టెఁదా
బిరుదు వెలుంగ బిజ్జఁ డరి భీకరభూరిభుజాబలంబునన్. ”

అని యుత్తరరామాయణమందును,

“ దండి జగదొబ్బగండఁడు, గండరగండండు వీరఖని బిజ్జన యు
ద్దండుఁడు దాఁ బదుమువ్వర,గండం డను ధార నిలిపెఁ గటకములోనన్.

అని కొణిదెనశాసనపద్యమందునుఁ జెప్పఁబడినది.

ఈధర్మమును పాలించుటకై రాజు ముగ్గురు పురుషులను ఇద్దఱు స్త్రీలను ధర్మాధికారులుగా నేర్పఱిచెను. పురుషులు పూజారులును స్త్రీలు దేవునికిఁ బరిచర్యచేయు వేశ్యలు నై యున్నట్లు తోఁచుచున్నది. శాసనాంతరములందు వీరికి మానులు సానులు నను సంజ్ఞలు కలవు. పూర్వకాలమందు దేవాలయ పరిచారకులలో స్త్రీపురుషులు కలిసి యిట్టి ధర్మములను బరిపాలించుట వాడుకగా నున్నట్లు కనుపడుచున్నది. South Indian Inscriptions Vol. VI అను గ్రంథములోఁ బ్రకటింపఁబడిన చేఁబ్రోలుశాసనములలో “ దీని మున్నూర్వురు సానులు మున్నూర్వురు అయ్యానులు మానులుం బ్రతిపాలింపం గలవారు.” అని ౧౦౧ వ శాసనమందును, “సేబ్రోలిస్థానపతియును మున్నూర్వురుఅయ్యలు మున్నూర్వురు సానులుం బ్రతిపాలింపంగలవా ”రని ౧౦౫ వ శాసనమందును గలదు. మఱి కొన్నిశాసనములందుఁ గూడ నిట్లే యున్నది.

“ వెలిసేను ” అనఁగా వర్షాధార మగు మెట్టపొలము. ఇతరజలాధారము గలభూమికి “ నీరునేల ” యని పూర్వపుసంజ్ఞ.

“ లెఖాను ” లెక్కను అని యుండవలయును. లెక్కయనఁగా అంకె. “ ఇరువయిపు ” ట్లని ముం దక్షరములతో వ్రాసి దానినే తిరిగి యంకెలతో వ్రాసినాఁడు. ముం దంకెలతో వ్రాసినపిదప నక్షరములతో వ్రాయుట యిప్పటి వ్యవహారము,

శాసనమూలము.

—: ఉత్తరపువైపు :—

౧. శుభమస్తు శ్రీ
౨. మత్త్రైస్తుభలాంఛ
౩. నోవిజయ తేదేవః పు
౪. రాణోహరిస్తన్నాభి (౧)
౫. స్సరసీరుహాహావర
౬. జనిర్విశ్వంవిధా
౭. తాసృజత్ । తస్మి
౮. న్సూర్యసుధా
౯. ంశువంశజన
౧౦. నాభూపాళ్యశా
౧౧. సుభుఃవం తేషు
౧౨. ఖ్యాతికథావశేష
౧౩. మయతాంయా
౧౪. తేషుమన్వాదిషు ॥౧॥
౧౫. జాతోవిక్రమసి
౧౬. ంహపట్టణపతిస్తి
౧౭. క్షత్త్రితీశ స్తత్రోభా
౧౮. స్వద్వంశపయోధిసీ
౧౯. తకిరణోవిశ్వం
౨౦. భరామన్వభూత్ ।
౨౧. తత్పుత్త్ర స్తదనంత
౨౨. రంమనునిభోమ
౨౩. న్మతుమావల్లభఃప్రా
౨౪. ఢౌదార్య (వి)రాజి
౨౫. తామరమహీ
౨౬. జాతోసిపద్భూతలం ॥౨॥

(౧) శా[illegible] చదువవలయును.

౨౭. తస్యాసంతనయా (౧)

౨౮. త్రయః ప్రథమజ

౨౯. స్త్రిక్షక్షమానాయకః

౩౦. పశ్చాదావిరభూ

౩౧. త్పరా ర్ధ్యాజనన శ్రీ (౨)

౩౨. నల్లసిద్ధో నృపః । గోపీ

౩౩. నాథ.........పతి స్త

౩౪. దనుసంజాత స్తిరిభూ

౩౫. భు...........నిశ్యా

—: పడమటివైపు :—

౩౬. త(౩) కృపాణఖం

౩౭. డితరిపుక్ష్మా

౩౮. పాలదోర్మ్మ

౩౯. స్తకః ॥౩॥ నల్లసిద్ధి

౪౦. క్షమానాథో తే

౪౧. పామ్మధ్యమజ

౪౨. న్మనః। వంశమం

౪౩. డనమాణిక్య ప్ర

౪౪. సూతం(౪) సుతపం

౪౫. చకం ॥ ౪ ॥ యేనదాన

౪౬. గుణాఢ్యేనశౌర్యే

౪౭. తేనేకశాలినా। న్య

౪౮. క్రితం(౫) సురభూ

౪౯. జానాంపాండ

౫౦. వానాంచపంచక

౫౧. ం॥ ౫॥ తత్రాగ్రజస్సు

౫౨. తో మన్మగండగో

(౧) స్తనయా అనియుండును. (౨) శ్రీ (౩) క్యాత అనియుండనోపు. (౪) క్యః ప్రానూత అనియుండనోపు (౫) వ్రతం.

౫౩. పాళభూపతిః।
౫౪. ప్రతాపరుద్రభూ
౫౫. పస్యప్రసాదార్జిత
౫౬. వైభవః ॥ ౬ ॥
౫౭. స్వస్తిచరణసరో
౫౮. రుహావిహిత
౫౯. విలోచనత్రిలో
౬౦. చనప్రముఖాఖి
౬౧. లప్రిథివీశ్వర(౧) కా
౬౨. రితకావేరీతీర
౬౩. కరికాలకులరత్న
౬౪. ప్రదీపఅపరిమిత
౬౫. ప్రతాపసతతస
౬౬. మభ్యర్చితలక్ష్మీశ్వ
౬౭. ర ఒఱియూరిపుర
౬౮. వరాధీశ్వరకాం
౬౯. చ్చీపురత్రిపు
౭౦. రత్రినేత్రకాశ్యప
౭౧. గోత్రఅతివిమ
౭౨. మహాయారూ
౭౩. ఢప్రౌఢరేఖారే
౭౪. వంతవిజయ
౭౫. లక్ష్మీకాంతఅతి
౭౬. చతురకామి(నీ)
౭౭. జనజయంత్త
౭౮. వితరణవినోద
౭౯. విక్రమాదిత్యతే
౮౦. ఎకణాదిత్యఅరి

(౧) పృథివీశ్వర.

౮౧. బలతిమిరమా
౮౨. ర్త్తాండజగదా
౮౩. బ్బగండ్డగర్విత్తా
౮౪. రాతికుధరకులి
౮౫. శధరశరణాగత
౮౬. వజ్రపంజరదా
౮౭. యాదిమండళి
౮౮. కుధీశపట్టపరి
౮౯. ఘురట్టకీర్త్తినా
౯౦. రాయణప్రిథివీ(౧)

—: దక్షిణపువైపు :—

౯౧. శ్వరశిరఃకంద్దుకక్రీ
౯౨. డావినోదనిత్యస
౯౩. త్యప్రదాతశేవణ
౯౪. కటకరేణుకబళన
౯౫. దావపావకోపమా
౯౬. నగంభీరాంభోనిధాన
౯౭. ద్రవిళబలవార్ద్ధి
౯౮. పరిశోషణబ
౯౯. డబానల। రాయ
౧౦౦. గండగోపాలవి
౧౦౧. హితాహితమా
౧౦౨. నభంగ్గ। రాజవే
౧౦౩. శ్యాభుజంగ్గ। నా
౧౦౪. మాదిసమస్త్రప్రశ
౧౦౫. స్తిసహితం(౨) శ్రీమస్మ
౧౦౬. హామండలేశ్వరభుజ

(౧) పృథివీ (౨) సహిత.

౧౦౭. బళవీరమనుమగం
౧౦౮. డ్డగోపాలదేవచోడమహా
౧౦౯. రాజులుస్వస్తి శ్రీశక
౧౧౦. వరుషంబులు †
౧౧౧. ౧౨౧౯ । అగునేంటి
౧౧౨. హేమళంబిసంవత్సర
౧౧౩. చైత్రశుద్ధ ౧౫ సో। నాం
౧౧౪. టి సోమగ్రహణకా
౧౧౫. లముసంద్దమతల్లిదం
౧౧౬. డ్రులకనంత మైనపుణ్యా
౧౧౭. ముగానుకొల్యేదొనశ్రీ
౧౧౮. చన్నకేశవదేవరతిరునా
౧౧౯. ళకైపదుమూవరగ
౧౨౦. డ్డసిద్ధాపురము
౧౨౧. అనిపేరఇరువయిపు
౧౨౨. ట్లువెలిసేరులెఖాను
౧౨౩. ఖ ౨౦ ఆచంద్రార్క
౧౨౪. ముగానుధారవో
౧౨౫. సియిచ్చెను యీధర్మ
౧౨౬. పునంజేసివీరియు
౧౨౭. భయకులములవా
౧౨౮. రుంబుణ్యాక్రిత్యులు*
౧౨౯. అగుదురు యీరా
౧౩౦. జు అభివృద్ధింబొ
౧౩౧. ంద్దంగలవాండు॥
౧౩౨. (ఈ) ధర్మపుకైకొని (ఈగు
౧౩౩. డి) శ్రీకార్యపరులు
౧౩౪. పెమ్మయాను తలారి ఎ

† వర్షంబులు. * కృత్యులు.

౧౩౫. క్షయాను మొట్టపల్లి

౧౩౬. పెమ్మయానుకొట్టా

౧౩౭. రికేసవదాసీనికొట్య

౧౩౮. డొనకేసవదాసీనిఇయేపు

౧౩౯. రంగూడనాయూర

౧౪౦. ప్రతియేటనుగండగో

—: తూర్పువైపు. :—

౧౪౧. పాలతిరునాళనం

౧౪౨ గానుచిత్రమాస

౧౪౩. మునంజేయుంగ

౧౪౪. లవారు.

౧౪౫. స్వదత్తంపరదత్తం

౧౪౬. పరదత్తంవా ఓహ

౧౪౭. రేతి(౧) వసుంధరాం।

౧౪౮. షష్టివర్షరువ(౨)

౧౪౯. సహస్రాణివి

౧౫౦. ష్టాయాంజాయ

౧౫౧. తేక్రిమి(ః)॥ స్వద

౧౫౨. త్తాద్విగుణంపు

౧౫౩. ణ్యంపరదత్తాను

౧౫౪. పాలనం। పరద

౧౫౫ త్తాపహారేణస్వ

౧౫౬. దత్తంనిఃఫలంభ (3)

౧౫౭. వేత్॥

---

౧. యోహరేత. ౨. వర్షసహస్రాణి ౩. నిష్ఫలం. అని చదువవలయును.

A Copper Plate Inscription of Vijayaranga Chokkanaik.
Saka 1630.

విజయరంగచొక్కనాథనాయకుని తామ్రశాసనము.

శ. స. ౧౬౩౦.

—: జయంతి రామయ్యపంతులుగారు. బి. ఏ, బి. యల్. :—

ఈ శాసనము కుంభకోణమునఁ బ్రతిష్ఠితమైయున్న కంచి కామకోటిపీఠ మను శంకరాచార్యపీఠమున కధిపతులగు శంకరాచార్య భగవత్పాదులయొద్ద నున్నది. ప్రతిబింబముతోఁగూడ నీశాసనమును యశఃకాయులగు టి. ఏ. గోపీనాథరావుగారు, "Copper plate inscription belonging to the Sri Sankaracharya of the Kamakoti Pitha" అను గ్రంథమునందుఁ బ్రకటించి యున్నారు. పిదప "Epigraphia Indica" అనుపత్రిక ౧౬ వ సంపుటములోఁగూడ నిది ప్రకటింపఁబడియున్నది. గోపినాథరావుగారు ప్రకటించిన శాసనప్రతిబింబములోని యక్షరములు స్పష్టముగానున్నవి. ఈ పాఠమునే నేను గ్రహించినాఁడను.

ఇంచుమించు ౧౦ అంగుళముల పొడవును ౬ అంగుళముల వెడల్పును గల యొకరాగిరేకు రెండుప్రక్కలను శాసనము తెనుఁగక్షరములతోఁ జెక్కఁబడియున్నది. మొదటిప్రక్క మీఁదిభాగమున సూర్యచంద్రులును వాని యడుగున నొక చెట్టుక్రింద నొకశివలింగమును నొక భక్తవిగ్రహమును లింగమునకుఁ గుడిభాగమున నొకయేనుఁగును దానిపైని నొకసాలెపురుగును, ఏనుఁగు కుడిభాగమున నొక్క స్త్రీవిగ్రహమును జెక్కఁబడియున్నవి. లింగము జంబుకేశ్వరలింగ మనియు, చెట్టు జంబూవృక్ష మనియు స్త్రీవిగ్రహము జంబుకేశ్వరుని దేవియైన యఖిలాండేశ్వరియనియు గోపినాథరావుగారియూహ. జంబూముని యనునొకముని తపస్సుచేయుచుండఁగా నాతని శిరస్సునుండి జంబూవృక్ష మొకటి మొలచె ననియు నాచెట్టుక్రింద జంబుకేశ్వరుఁ డావిర్భవించె ననియు నాదేవునిఁ బూర్వకాలమం దొక యేనుఁగును నొక సాలెపురుగును సేవించి ముక్తిఁ బొందె ననియు స్థలపురాణమం దున్నదఁట. ఈక్షేత్రమునకు గజారణ్యక్షేత్ర మనిపేరు. జంబుకేశ్వరములో నుండిన శ్రీశంకరాచార్యమఠమునకు

భూదానము చేయఁబడినది గావున జంబుకేశ్వరవిగ్రహము లిఖింపఁబడినది. ఈవిగ్రహములయడుగున "శ్రీచంద్రమౌళీశ్వరస్వామి" యను నక్షరములు గలవు. తరువాత శాసనమారంభమైనది.

శాసన మంతయుఁ దెలుఁగు వచనరూపముగా నున్నది. చివర నాలుగు సంస్కృతశ్లోకములు మాత్రము గలవు. చిట్టచివర "విజయరంగచొక్కనాథ నాయనయ్యవారలు" అనియున్నది. ఆకాలమందు దక్షిణదేశములో వాడుకలో నున్న వ్యావహారికభాషలో శాసనము సమకూర్పఁబడినది. వర్ణక్రమములోఁ బెక్కులు తప్పులు గలవు. విజయరంగచొక్కనాథుఁడు పండితుఁడైనట్లును శ్రీరంగమాహాత్మ్యము మొదలగు కొన్నియాంధ్రగ్రంథములుకూడ రచించినట్లును గనఁబడుచున్నది. అయినను, ఆయన దగు నీశాసనము వ్యవహారసంబంధమైన దగుటచే నాకాలపు మర్యాదనుబట్టి వ్యావహారికభాషయందే కూర్పఁబడినది. కృష్ణదేవరాయల దానములఁ బ్రకటించు శాసనములుకూడ వ్యావహారికాంధ్రమునందె కూర్పఁబడినవి.

కామకోటిపీఠము తొలుత, కంచిలో నుండెడిది. పిదప, ప్రతాపసింహ మహారాజురాజ్యకాలమందు, అనఁగా క్రీ. శ. ౧౬౮౬ ప్రాంతమందు తంజాపూరునకు మార్పఁబడి యక్కడనుండి తిరిగి కుంభకోణమునకు మార్పఁబడిన దఁట. కుంభకోణములో నిప్పు డున్నమఠము శ. స. ౧౭౮౩ లో సర్ఫోజీ మహారాజు కట్టించినట్లు మఠములోనున్న యొకశాసనము తెలుపుచున్నది.

జంబుకేశ్వరము కావేరీగర్భమందు శ్రీరంగక్షేత్రమునకుఁ జేరియున్నది. ఇచ్చటఁ బూర్వము కామకోటిపీఠమునకు సంబంధించిన మఠమొకటి యుండెనఁట. ఆమఠమునకే విజయరంగచొక్కనాయకుఁడు భూదానము చేసినట్లీశాసనములోఁ జెప్పఁబడినది. శాసనకాలము క్రీ. స. ౧౭౦౫ మే ౧౦ తేదికి సరిపోవును.

రంగకృష్ణముద్దువీరప్పనాయకుఁడు క్రీ. స ౧౬౮౯ లోఁ జనిపోయెను. అప్పు డాయనభార్య ముత్తమ్మ గర్భవతిగా నుండి కొలఁదికాలములోనె ప్రసవించి కొడుకునుగని చనిపోయెను. ఆకొడుకె విజయరంగచొక్కనాథుఁడు. ఈతఁడు పుట్టినప్పుడే తల్లిపోవుటచేత నతని తండ్రితల్లియు, చొక్కనాథనాయఁకుని భార్యయునగు మంగమాంబ సంరక్షణకర్త్రిగానుండి క్రీ. స. ౧౬౮౯ మొదలు ౧౭౦౬ వఱకు మిక్కిలి సమర్థతతో రాజ్యముచేసెను. విజయరంగ

చొక్కనాథుఁడు ౧౭౦౬ మొదలుకొని ౧౭౩౨ వఱకు రాజ్యము చేసి మరణించిన పిదప నాతనిభార్యయగు మీనాక్షి క్రీ. స. ౧౭౩౬ సంవత్సరమువఱకు రాజ్యముచేసి యామెయు మృతినొందెను. పిదప దేశ మన్యాక్రాంతమయ్యెను.

విజయరంగచొక్కనాథునకు రాజ్యపరిపాలనమునందుకంటె విద్యాగోష్ఠియందును దేవతారాధనమునందును శ్రద్ధ యధికమగుటచేత నాతనికాలమందే రాజ్యము క్షీణించి మీనాక్షికాలమునందు బొత్తిగాఁ బోయెనని చరిత్రజ్ఞులు చెప్పుదురు.

శాసనములోని, అరమావులు, తారు, శెయి అనునవి క్షేత్రపరిమాణవాచకములగు ద్రావిడభాషాపదములు.

—: శాసనమూలము :—

శ్రీచంద్రమౌళీశ్వరస్వామి.

1 శ్రీమత్పరమహంసపరివ్రాజకాచార్యవర్య శ్రీకాంచీపుర
2 పురస్తిత శ్రీమచ్ఛంకరభగవత్పాదాచార్యస్వాములవారికి
3 స్వస్తిశ్రీ విజయాభ్యుదయ శాలివాహనశకాబ్దములు
4 ౧౬౩౦ అగు నేటివికృతినామసంవత్సరం కార్తీకశుద్ధ ౧౫.యిం
5 ద్దువాసరం రోహిణీనక్షత్రం యీకూడిన శుభదినమం
6 ద్దు శ్రీమద్రాజాధిరాజ పరమేశ్వర వీరప్రతాప శ్రీవేంకట
7 దేవ మహారాయలయ్యవారు ఘనగిరి నగరమంద్దు రత్నసిం
8 హ్మాసనాసీనులై పృథ్విసాంబ్రాజ్యం శేయుచు నుండ్డగాను
9 పాండ్యధరా మండలేశ్వరులైన దక్షిణసింహ్మాసనాధ్యక్షు
10 లైన కాశ్యపగోత్రం విశ్వనాథనాయనివారి వంశకర్తలైన
11 చొక్కనాథనాయనయ్యవారి పౌత్రులైన రంగక్రిష్ణముద్దువీ
12 రప్పనాయనయ్యవారి పుత్రులైన విజయరంగచొక్కనాథనా
13 యనయ్యవారు లోకగురుస్వాములైన శ్రీమచ్ఛంకరాచార్యస్వా
14 ములవారికి గజారణ్య క్షేత్రమంద్దు పూర్వ వాశికొండ్డాం
15 వీధిలో పూర్వం మొదలుకొని స్వాములవారికి స్వంత్తమ
16 ఠంపుండ్డేటంద్దున ఆమఠాన నిరంత్తరముగా అంన్నదానం
17 ధర్మాదులు నడిపించ్చవలనని స్వాములవారు ఆజ్ఞాపించ్చి
18 నందున॥ శ్రీ [illegible] పూజ [illegible] నైవేద్య అంన్నదానం బ్రాం

19 ష్ఠాణసంతర్పణ మొదలైనవి నడిచి వచ్చేటట్టుగా. సర్వమా
20 ంన్యతాంబ్రశాసనం వ్రాసియిచ్చిన క్రమం తొట్టియం శీమ
21 లోమహీంద్రమంగలంల్లో భట్టవృత్తి అరమావులు ౪౹ తా
22 రు ౧ గోపాలస్వామితోట ౧ కృష్ణాపురంలో అరమా
23 వులు ౪౹ తారు ౨ కారక్కానులో అరమావులు ౪౹ తారు
24 ౧ కొండయంపేటలో నంజశెయి ౨ తిరుచ్చందొర శీమ
25 లో మంగమాంబ్బాపురంల్లో నంజశెయి ౮ తింన్నంశీ

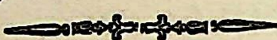
—। రెండవప్రక్క ।—

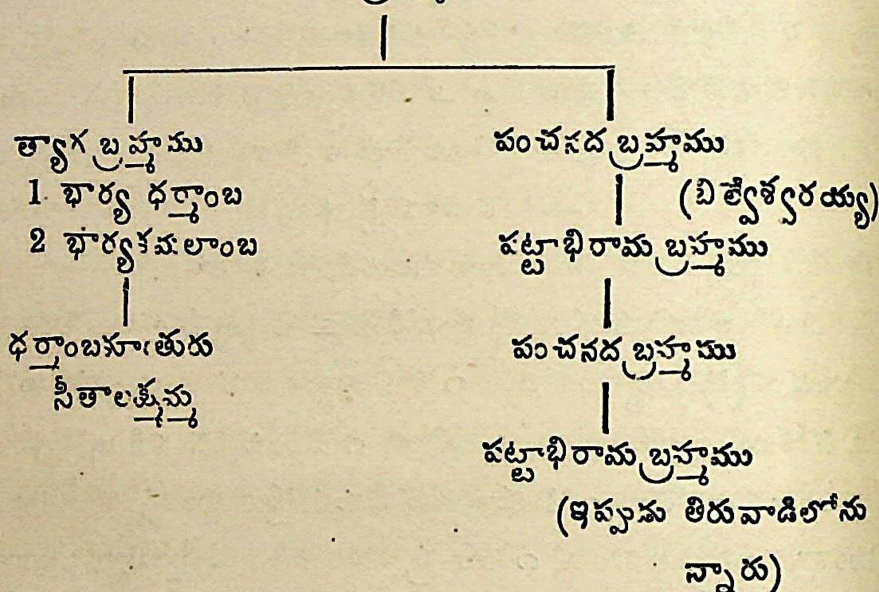
26 మలో అరియూరులో నంజశెయి ౧౬ దక్షిణా కోనా
27 టుశీమలో అరియమంగలంల్లో నంజశెయి ౬ జెంబ్బుకేశ్వ
28 రంగుడలో(1) నిత్యకట్టళ ద్నిం ౧ కి బియ్యంపడి ౪ అంన్నంతళిగలు
29 ౨ దోశలు ౨ అతిరసాలు ౨ సుగియ ౧ దీపంచమరు పడి ౹౹ వృభ
30 యతీరంలోను శెయి ౧ కి తూముడు వడ్లువంత్తునానుంన్న
31 సుంక్కాన నిత్యకట్టడగ గ ౧ యీప్రకారం నడిచి వచ్చేటట్టుగా
32 దిట్టంచేసి వ్రాయిచ్చివుంన్నాము కనక। తాముంన్న కళపరం(2)
33 ప్పరలగా అనుభవించ్చుకొని ఆచంద్రార్కస్థాయిగా ధర్మ
34 పరిపాలనంచేసుకొనుచు ఆశీర్వాదం శాయగలది॥ దాన
35 పాలనయోర్మధ్యే దానాచ్ఛ్రేయోనుపాలనం దానాత్స్వ
36 ర్గమవాప్నోతి పాలనాదచ్యుతం(3) పదం॥ స్వదత్తాద్ద్విగుణం
37 పుణ్యం పరదత్తానుపాలనం। పరదత్తాపహారేణస్వద
38 త్తం నిష్ఫలంభవేత్॥ స్వదత్తాం పరదత్తాం వా యోహరే
39 తవసుంధరా(4) షష్టిర్వర్షసహస్రాణి విష్టాయాంజాయ
40 తే క్రిమిః॥ మద్వంశజాః పరమహీపతివంశజావాయే
41 భూమిపాః(5) సతత ముజ్జ్వలధర్మచిత్తాః। మద్ధర్మ మేవ
42 పరిపాలనమాచరంత్తి తత్పాదుకాద్వయమహం శిర
43 సావహామి॥

విజయరంగచొక్కనాథనాయనయ్య వ్రాలు॥

(1) గుడిలో అని (2) పీఠపరం అని (3) దచ్యుతం అని (4) సుంధరాం అని (5) భూమిపా అని చదువవలయును.

త్యాగరాయ వంశము.

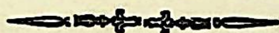

త్యాగరాయల యింటిపేరు తొలుత కాకర్లవారు. ఇపుడు చెఱకూరివారని వాడుక. ములికినాటివారు. రామబ్రహ్మమునకుఁ బూర్వ మీకుటుంబము వారు తంజావూరుమండలములోని తిరువాళూరిలో నుండినవారు. రామబ్రహ్మమే యక్కడనుండి తంజావూరి కైదుమైళ్ళ దూరములో నున్న తిరువాడికి వచ్చినాఁడు. తంజావూరిలో మహారాష్ట్రరాజులలోఁ గడపటివాఁ డగు శివాజీకాలములో (1833—5౫) త్యాగరా జుండెను. ఈయన సన్న్యసించి 80 సం॥ల వయస్సులో (పరాభవనామసంవత్సర పుష్య బ ౫ నాఁడు) సిద్ధినొందెను. ఆసిద్ధి పొందిన దినమునఁ బ్రతిసంవత్సరము నిప్పటికిని తిరువాడిలో గొప్పయుత్సవము జరుగును ఈవిషయ మంతయుఁ బైవంశవృక్షములోని కడపటివాఁడైన పట్టాభిరామబ్రహ్మముగారివలనఁ దెలిసినది.

త్యాగరాజు కూఁతునకుఁ గొడు కొక్కఁ డుండినట్లును, అతఁడు ముప్పది సంవత్సరములు బ్రదికి యీనడుమ మరణించినట్లును, అతఁడు తంజావూరిలో నున్న తమ సవతియక్కను బెండ్లియాడినట్లును ఆమెకూడ నీనడుమనుఁ జనిపోయినట్లును, ఆమెవలనఁ ద్యాగరాజుపూజించిన శ్రీరామవిగ్రహము తమయింటికి వచ్చియున్నట్లును త్యాగరాయలమనుమనికి సంతానము లేనట్లును తంజావూరు నివాసులు వెల్లాల సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్ర్యులుగారు చెప్పుచున్నారు. జ॥ రా॥

మనుచరిత్రము—కుతపకాల ప్రశంస.

—: కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు :—

స్వారోచిషమనుసంభవకారుఁడు మూలవిరుద్ధముగఁ దెచ్చిపెట్టిన మార్పులనుగూర్చి మన గ్రంథవిమర్శనపద్ధతికారు లేమివ్రాసిరో కనుఁగొందము.

ప్రవరుని౦టికి సౌషధసిద్ధుఁ డొకనాఁటి కుతపకాలమున వచ్చి పాదలేప మనుమందును కాళ్ళకుఁ బూయుఁగాఁ దత్ప్రభావముచే నాకాశగమనముఁ నఁ ద్రుటిలోఁ బ్రవరుఁడు హిమగిరి కేగి దానిరామణీయకమును జూచుచుండఁగా నచ్చట మధ్యాహ్న మైన దని పెద్దన చెప్పె; ఈరెండును, (కుతపకాల మధ్యాహ్నకాలనిరూపణములు) ఈకథకు మూల మగుమార్కండేయపురాణమునందు లేవు. ఇవి యాంధ్రకవితాపితామహుఁడు తనగ్రంథములోఁ దెచ్చి పెట్టిన మార్పులు. ఈమార్పు లొక పరస్పరవైరుధ్యమును గలిగించినవి.

కథాసందర్భమునుబట్టి చూడ సిద్ధుఁడు మం దిచ్చిననాఁడే ప్రవరుఁడు హిమగిరి కేగినట్లు గాన్పించుచున్నది. కుతపకాలానంతరమున హిమగిరికి బయలువెడలిన ప్రవరుఁడు హిమగిరియం దుండఁగా నాఁడే మధ్యాహ్న మగుట యసంభవ మగుచున్నది. కాన పెద్దన కుతపకాలానంతరమున మధ్యాహ్నమును వర్ణించి మూలకథను సందర్భవిరహితమును గా నొనరించె నని యస్మదాదులము వ్రాసితిమి.

పెద్దనయం దభిమానము గలవార మనుకొనువా రీదోషము నెట్లైన సాధువుగా మార్చి పెద్దనను సమర్థింపవలె నని విశేషప్రయత్నము గావించి యనవసరగ్రంథమును బెంచుచున్నారు. ఎవ రెన్ని వ్రాసినను దప్పు తప్పే యగును గాని యొ ప్పెన్నఁటికిని గాదు సరి కదా యొకదోషమును గప్పిపెట్టఁబోయిన మఱికొన్ని దోషములు వచ్చి పడును. మనుచరిత్రమునందలి కుతపకాల విషయికదోష మొక్కప్రమాదలేశము. ప్రమాదము లెంతటివారికైన నుండ వచ్చును. అంతమాత్రమునఁ గవులకుఁ గాని, గ్రంథములకుఁ గాని లోప మింతయు రానేరదు. ఆయంశము నాలోచింపక పెద్దనార్యపక్షావలంబుల మనుకొనువారు వృథాగా లేనిపోని సమర్థనములఁ గావించి దోషమును మఱింత పెద్దదానిని జేయుచున్నారు. ఈసంగతు లన్నియు నాయొనర్చిన విమర్శనమును

జనువుకొనిన స్పష్టపడఁగలవు. ఇఁక మన వేంకటశాస్త్రిగా రన్నటో తోడిమన
చరిత్రాభిమానులవలె నిందు దోషము లే దని తెలుపుటకుమాత్రమే ప్రయ
త్నముచేయక వారి నందఱిని మిఁచి యిందు గుణవిశేషము గూడఁ గల దని
చాటఁజొచ్చిరి. ముందు వీరు చెప్పినగుణవిశేష మేమో కనుఁగొందము.

పెద్దన కుతపకాలవర్ణన మేల చేసె? "అతిథిసత్కారార్హ మగు కాల
విశేషము ను దెల్పుటకై పెద్దనకవి, మూలములో లేని కుతప కాలమును వర్ణి
చినాఁడు." అని మన వేంకటశాస్త్రిగారు, తేవప్పెరుమాళ్ళయ్యగారి గమని
ననుసరించి లిఖించిరి. ఇది సరికాదు. కుతప కాల మనునది యతిథిసత్కారము
నకై నియమింపఁబడిన కాలము కాదు. అయ్యది శ్రాద్ధమునకై నియమింప
బడిన కాలము. "కుతప ప్రథమే భాగే ఏకోద్దిష్ట ముపక్రమేత్" (కాలమా
ధవము) "ఆరభ్య కుతపే శ్రాద్ధం కుర్యా దారోహిణాం బుధః" (గౌతము
డు.) దివస స్యాష్టమే భాగే మన్దీభవతి భాస్కరః సకాలః కుతపో జ్ఞేయః పి
తౄణాం దత్త మక్షయమ్." (మత్స్యపురాణము.) "త్రీణి శ్రాద్ధే ప్రశస్యా
దౌహిత్రః కుతప స్తిలాః" (మనువు.) ఈవిధముగా పితృశ్రాద్ధమునకుఁ గుతప
కాలము ముఖ్య మని శాస్త్రములు బోధించుచున్నవి అంతియే కాని యతి
పూజ కావించుటకుఁ గుతపము తగుకాల మని తెలుపుట లేదు. అతిథిపూ
శ్రాద్ధము కాదు. అయ్యది మధ్యాహ్నమునకు మందును గావింపవచ్చును
తరువాతను గావింపవచ్చును. సాయాహ్నమునను గావింపవచ్చును. పెక్కేల
నడికిరే యయినఁ గావింపవచ్చును. "తస్యచ వైశ్వదేవబలేః ప్రాగేవ పూజ్య
తా। పరత్ర ఆహారదానమాత్రం" అని వాచస్పత్యము తెలుపుచున్నది
"వైశ్వదేవ ఉపస్థిత మితి దివసాభిప్రాయం" అని మాధవవిద్యారణ్యస్వాము
వారు పరాశరమాధవీయములో వ్రాసిరి. కావున వైశ్వదేవకాలమునందు
చ్చువాఁడు మాత్రమే అతిథి కాఁడు. "సాయ మాగతో ప్యతిథి ర్నప్రత్యాఖ్యే
యః। సాయ మాగతోఽతిథి స్సూర్యోఢ ఇత్యుచ్యతే" (శబ్దార్థసర్వస్వము)
ఇట్టిప్రమాణవాక్యములఁబట్టి అతిథి వైశ్వదేవమునకుఁ బూర్వమునందును ర
వచ్చును, బరమునందును రావచ్చును, సాయాహ్నమునను రావచ్చు నని
తెలుచున్నది. మనపెద్దనార్యుఁడు ప్రవరునిభార్యను వర్ణించుచు "అతిథు లే
తెర నడికిరే యైనఁ బెట్టు - వలయు భోజ్యంబు లింట నవ్వారిగాఁగ." అని
చెప్పియున్నాఁడు. ఇంక ప్రవరుఁ డెట్టివాఁ డనః- వైశ్వదేవాంతమున వీథిగుమ్మ

ముకడకుఁ బోయి యతిథు లెవ్వ రైనఁ గలరా యని తొంగి చూచువాఁడు మాత్రముఁగాడు. అతిథులు తనపురికి వచ్చుచున్నా రని విని యెంతదూర మైన నెదురుగ నేగి తనయింటికిఁ దీసికొని వచ్చి వారి కాతిథ్య మిచ్చు నని పెద్దన "తీర్థసంవాసు లేతెంచినా రని విన్న నెదురుగా నేగు ద వ్వెంత మైన, నేగి తత్పదముల కెఱఁగి యింటికిఁ దెచ్చుఁ దెచ్చి సద్భక్తి నాతిథ్య మిచ్చు" అనుపదములలో వర్ణించె. దీని నంతను బట్టి చూడఁ బ్రవరునింటికి నతిథులు సరిగ భోజనకాలమునందే వత్తు రని కూడ చెప్పుకొన నవసరము లేదు. ఇంకఁ గుతపకాలమున వత్తు రని చెప్ప నవసర మే మున్నది?

ఇతఁడు సిద్ధునకు నర్ఘ్యపాద్యాదు లిచ్చి పూజించి పిమ్మట నిష్టమృష్టాన్నకలన సంతుష్టుఁజేసినట్లు మనుచరిత్రయందు వర్ణింపఁబడినది. వైశ్వదేవమునకుఁ బూర్వమునందు వచ్చినయతిథికి మాత్రమే యర్ఘ్యపాద్యాదిపూజన ముండును గాని తరువాత వచ్చినవాని కుండనేరదు. తరువాత వచ్చినవానికి భోజనము పెట్టుట మాత్రమే కావింపవలయు నని వాచస్పత్యము చెప్పుచున్నది. కావున మనుచరిత్రమునందు నతిథిపూజ కూడ వర్ణింపఁబడియుండుటంజేసి సిద్ధుఁడు వైశ్వదేవమునకుఁ బూర్వమునందే ప్రవరునింటికి వచ్చె నని చెప్పవలసియుండును. వీని నన్నిటినిబట్టి చూడ నతిథి కుతపకాలమునందు మాత్రమే గృహస్థులయిండ్లకు రావలె నను విధి లే దనియు నట్లు చెప్పుట యవసరము కా దనియు నంతకు ముందే వచ్చి యుండవలసియుండు ననియుఁ దేలుచున్నది.

కాఁబట్టి మూలములో లేనికుతపకాలమును బెద్దనార్యుఁ డనవసరముగాఁ దెచ్చిపెట్టె నని చెప్పక తప్పదు.

వాదమునిమిత్త మతిథిపూజార్హ మగుకాలము కుతప మనియు నందు మూలముచే సిద్ధుఁడు కుతపకాలమున వచ్చె నని పెద్దన్న వర్ణించె ననియు భావింతము. అట్లు భావించినను దరువాతఁ గావింపఁబడిన మధ్యాహ్నకాల వర్ణనము సందర్భవిరోధము గల్గింపకపోదు. కాన నింక నీవైరుధ్యమును వేంకటశాస్త్రిగా రెట్లు సమర్థించిరో పరీక్షించి చూచుకొందము.

మనుచరిత్రమునందలి కథావిధానముంబట్టి చూడ నొకనాఁడే కుతపకాలానంతరమున మధ్యాహ్నము సంప్రాప్తమయ్యె నను దోషమును నివారించుటకై మన వేంకటశాస్త్రిగారు కుతపకాలమున సిద్ధుఁడు వచ్చినదినమునఁ

గాక మఱునాఁ డుదయమునఁ బాదలేపమును బూయుటయుఁ బ్రవరుఁడు గి
కేఁగుటయుఁ గలిగిన వనియుఁ, బెద్దన గావించిన మధ్యాహ్నవర్ణనము మఱు
నాఁటిదై యుండవలె ననియు నొక యపూర్వవాదమును దెచ్చిపెట్టిరి. తమ
నూతనవాదమునకు బలము కలుగుటకై, మనుచరిత్రమునందలి పైసందర్భ
విరోధముం గూర్చి పండితులకు భిన్నాభిప్రాయములు కలిగిన వని వ్రాసిరి కా
యిది యంతగా సరికాదు. పెద్దన్న పక్షము నవలంబించిన పూర్వవిమర్శకుల
కూడఁ బెద్దన్న చెప్పినకథాసందర్భముంబట్టి మూఁడ మఱునాఁడు ప్రవరుఁ
హిమగిరి కేఁగె ననుట కంతగా నవకాశము గాన్పించుట లేదనియుఁ బెద్దన్న
వ్రాఁతయం దేదో యొకలోప ముండితీరిన దనియునే వ్రాసిరి.

కీ॥ శే॥ తేవప్పెరుమాళ్ళయ్యగారు మనుచరిత్రమును మాత్రమే ప
శీలించు నెడల సిద్ధుఁడు వచ్చిననాఁడే ప్రవరుఁడు పాదలేపమును బూయించ
కొని హిమగిరి కేఁగె నని తలంపవలసి యుండు ననియు, నట్లు తలంచినఁ బ
స్పరవైరుధ్యము మనుచరిత్రమునందుఁ గల దనవలయు ననియుఁ దెల్పిరి. ఇం
శ్రీమదెడ్లపాటి వేంకటసుబ్బారావుగారను వారు సిద్ధుఁడు వచ్చిననాఁడు గా
మఱునాఁడు ప్రవరుఁడు గిరి కేఁగె నని పెద్దనార్యుఁడు చెప్పకపోవుట లోప
గావచ్చు నని లిఖించిరి. అనఁగా వైరుధ్య మున్న దని యొకవిధముగా నొ
కొనితీరిరి. ఇఁక మన వేంకటశాస్త్రిగారి వాదమును స్వపక్షమువారే యంగీ
రింపలే దని తేలుచున్నది కదా! స్వపక్షము వారగు శ్రీబోడపాటి రాజన్న
పంతులుగారు కూడ నీసందర్భవిరోధమును మార్కండేయపురాణోక్తకథా
క్రమముంబట్టి నివారింపఁ జూచిరే కాని మనుచరిత్రమునందలి కథాసందర్భ
ముంబట్టి నివారింప యత్నము చేయలేదు.

పెద్దనార్యుని మనుచరిత్రమునందలి కథాప్రచారము క్రమముగ నున్న
దా లేదా యనువిచారము మన కవసరము కాని మార్కండేయపురాణో
కథాక్రమము సరిగ నున్నదా లేదా యనునది మనకు విచార్యము కాదు
అది సరిగ నుండినను బెద్దనగ్రంథమునకు లాభము లేదు. ఇఁక సిద్ధప్రవరు
గమనము విషయము నన్నన్నో పెద్దనను సమర్థింపఁ జూచినవారు కూడ మ
వేంకటశాస్త్రులుగారు తలంచినట్లుగాఁ దలంపలేకపోయిరి. ఎడ్లపాటి సుబ్బ
రావుగారు, పాదలేపమును బూసి సిద్ధుఁడు మొదటిదినముననే యేగె ననియు

బ్రవరుఁడు మాత్రము మఱునాఁడు హిమగిరి కేగె నని యు మనుచరిత్రముం బట్టి బోధపడుచున్న దని వ్రాసిరి. తేవప్పెరుమాళ్ళయ్యగారు కూడ సిద్ధుఁడు మొదటిదినమునఁ బాదలేపమును బూసె ననియు మఱునాఁడు ప్రవరుఁడు మంచుమలకుఁ జనె ననియుఁ దెల్పిరి. తమపక్ష మవలంబింపక మనుచరిత్రముం బట్టి సందర్భవిరోధము కల దని రూఢిచేసిన పండితవరు లగు శ్రీవేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు మున్నగువా రన్నన్ పాదలేపముఁ బూయుటయు సిద్ధప్రవరు లేగుటయు మొదటిదినముననే జరిగిన వని స్థిరపఱిచిరి. పండితవరు లిట్లు సిద్ధప్రవరుల పోకంగూర్చి భిన్నాభిప్రాయములు గలవా రగుటకుఁ గలకారణము గ్రంథము సరిగ లేకపోవుటయే.

ఇఁక నెడ్లపాటి వేంకటసుబ్బారావుపంతులువారును వారిని మించి, మనపద్ధతికారులును మఱియొకలాగునఁ దలంచుటకుఁ గారణ మేమనఁగా—గ్రంథమాభావమును గల్గించుటచేతఁ గాదు. మఱేమన్న దోషమును నెట్లైన గప్పిపెట్టుటకు, పెద్దనాభిమానులు మొదటిదినమునఁ బాదలేపము ప్రవరునికాళ్ళకుఁ బూయఁబడినట్లును, మఱునాఁడు ప్రవరుఁడు హిమగిరి కేగినట్లను కుతపకాల మధ్యాహ్నకాలవైరుధ్యముఁ దొలగించుటకై గ్రంథమున లేనిభావమును దెచ్చిపెట్టిరి. అట్లు చెప్పిన మఱియొక దోషము సంఘటిల్లె. ప్రవరుఁడు కర్మఠుఁడు. తఱచుగాఁ బాదప్రక్షాళనమును, స్నానమును నొనరించువాఁడు; ఇట్టివానికాళ్ళకు వెనుకటిదినమునఁ బూసిన పసరు మఱునాఁటివఱకు నెట్లు నిల్చు నను శంక చేసితిమి. ఈశంకనుండి కూడ తప్పించుకొనుటకై మనవేంకటశాస్త్రిగా రిటీవలఁ బాదలేపమును బూయుటయును బ్రవరుఁడును సిద్ధుఁడును వెడలి పోవుటయును మఱునాఁడే జరిగిన వని వ్రాసిరి. ఈరీతిగా దోషసమర్థనమును జేయఁబోవుటలోఁ గలుగు చిక్కులనుండి తప్పించుకొనుటకై పెద్దనపక్షపాతులు ప్రవరుఁడు మఱునాఁడు హిమగిరి కేగె నని తలంచుస్థితికి వచ్చిరి కాని కథాసందర్భమట్టిభావమును దెల్పుచుండుటచేతఁ గాదు. శ్రీమదెడ్లపాటి సుబ్బారావుగారు మఱునాఁ డేగె నని పెద్దన చెప్పకపోవుట ప్రమాదమే కావచ్చు నని యంగీకరించియే యుండిరి కదా! మనవేంకటశాస్త్రిగారు మాత్రము కథాసందర్భముంబట్టి చూడఁ బాదలేపమును బూయుట, సిద్ధప్రవరు లేగుట మఱునాఁడే జరిగియుండవలె నని యు నయ్యది గ్రంథసందర్భముం బట్టియే స్ఫురించుచున్న దనియు లిఖించిరి.

పెద్దనకవి తాను చేసిన మధ్యాహ్నవర్ణనము సిద్ధుఁడు ప్రవరునింటికి వచ్చిననాఁటి దని తెల్పలే దనియుఁ గాన నయ్యది యానాఁటి దన నవసరము లే దనియు వేంకటశాస్త్రిగారు లిఖించిరి. ఇది సరి కాదు. ఒకనాఁటి కుతపకాలము నెత్తికొని కథ చెప్పట ప్రారంభించినపుడు నాఁటిసంగతులు దెలుపుటలోఁ బ్రతిసంగతియు నాఁడే జరిగిన దని తెలుపుచుండ నవసరము లేదు. అట్లెవరును దెలుపరు. ఆసంగతులలోఁ గొన్ని మఱునాఁటి వైన యెడల మఱునాఁటి వని కవి తెలిపి తీరవలెను. అట్లు తెలుపుట కవులసాంప్రదాయము. కవి పాదలేపముఁ బూయుట మఱునాఁడు జరిగిన దని చెప్పకపోవుటచేత సిద్ధుఁడు వచ్చిననాఁటిదే యని మనము భావింపవలెను, గాని, యానాఁటిదని తెల్పలేదు కావున మఱునాఁటి దని మనము భావించుట ధర్మము కాదు. సిద్ధుఁడు ఒకనాఁటి పగటిపూఁట ప్రవరునింటికి వచ్చినట్లు మనుచరిత్రమునఁ దెలుపఁబడియున్నది. తరువాత మధ్యాహ్నవర్ణనమును దానితరువాత సాయంకాలవర్ణనము గావింపఁబడినవి. ఇంతవఱకు జరిగిన వన్నియు నానాఁటిపగటిపూఁట జరిగినవే యనుకొనవలెను. పిమ్మట "ఉరుసంధ్యాతపశోణమృత్తలితమై.........మార్తాండుండు దోఁచెఁ దివిన్" అనుపద్యము వఱకు జరిగినవన్నియు నాఁటిరాత్రిపూఁట జరిగినవిగా భావించుకొనవలెను. ఈకాలమునకుఁ దరువాత జరిగిన వన్నియు మఱునాఁడు జరిగినవిగా భావించుకొనవలెను. ఇది న్యాయమగుపద్ధతి. ఇట్లుండఁగాఁ బ్రవరుఁడును సిద్ధుఁడును ప్రవరునింటనుండి తీర్థయాత్రలం గూర్చి కడపటి సంభాషణము గావించుకొనుట యుఁ, బాదలేపముఁ బ్రవరునిపాదములకుఁ బూయుట యు వారుభయులును బైలువెడలి యావలకుఁ బోవుట యు మఱునాఁడు జరిగిన వనుట యసంగతము. ప్రసంగమధ్యమున (నాఁటి) సాయంకాల మగుట యటుతరువాత రాత్రి యగుట తటస్థించుట కలిగినచోఁ గవి వాని నాసందర్భమున వర్ణించియేయుండును. సిద్ధప్రవరప్రసంగములలో నెంతవఱ కైనతరువాత సాయంకాల మైనదో పిమ్మట నెంతవఱ కైనతరువాత నుదయ మైనదో యెవరుచెప్పఁగలరు? అట్లు తెలుపుట కవకాశ మెక్కడనున్నది? మన వేంకటశాస్త్రిగారు "మనుచరిత్ర మానందలి యచ్చటిఘట్టము చదివినచో వారుదీర్ఘప్రసంగము సలిపినట్లు తోఁచును గాని కొన్ని మాటలాడి విరమించినట్లు తోఁపదు, కావున, వా రది ప్రసంగించు చుండఁగనే సాయంకాలము కావచ్చును." అని లిఖించిరి. వీరు తెలిపినరీతిగాఁ బ్రసంగమధ్యమున సాయంకాలమే [illegible] గవి యాసంగతిని దెలిపియే

యుండును. సాయంకాలవర్ణనము గావించియే యుండును. అట్లు వర్ణింపలేదు, కావున, బ్రసంగమధ్యమున సాయంకాలమైన దని తలంచుట యనవకాశము. మనవేంకటశాస్త్రిగారు సిద్ధప్రవరుల ప్రసంగగమనికంగన నాప్రసంగ మతిదీర్ఘమై రెండు మూడుపూటలు పట్టినట్లు తోఁచు నని వ్రాసిరి. ఇది యసంగతము. ఇదివఱ కెవ్వరికిని నట్లు తోఁపలేదు. విమర్శకు లెల్లరును సిద్ధుఁడు నాఁడు వెళ్ళిపోయె ననియే తలంచిరి. అది యట్లుండ నప్పుడు సిద్ధప్రవరులు కావించినప్రసంగము పదిపదునేనునిమిషములకాలమో, యట్లు గాకున్న నరగంటయో గంటయో జరుగవలసినదిగా నున్నది, గాని, యంతకన్న మించి జరుగవలసినదిగా లేదు. పదునెనిమిదియధ్యాయములు పట్టిన కృష్ణార్జునసంవాదము (భగవద్గీత) ఒకపూఁటలో నొక్కింత స్వల్పకాలములో జరిగిపోయినట్టుగా భారతములోఁ దెలుపఁబడియున్నది. అట్లుండగాఁ బదినిమిషములలోఁ బరిసమాప్తి నొందఁదగిన సిద్ధప్రవర సంవాదమునకుఁ బెక్కు లగుపూఁటలు పట్టె ననుట యసంగతము కాదా? స్నానాదికమునకుఁ గొంతకాలమును, భోజనమునకుఁ గొంతకాలమును, బ్రసంగమునకుఁ గొంతకాలమును బట్టె నని చెప్ప నవసరము లేదు. అవి స్వల్పకాలములో జరిగిపోవునవి. ఇంక దేశాటనప్రసంగ విషయమున నన్ననో, దేశములు తిరుగుటకుఁ జాలకాలము పట్టును గాని దేశము తిరిగి వచ్చుటను దెల్పుట కెంతో కాలము పట్టదు. మధ్యాహ్నరెండుగంటలు దాఁటినపిమ్మట సిద్ధుఁడు ప్రవరునింటికి వచ్చె నని నను 1½ గంటలకు హిమగిరికి వెళ్ళె నని చెప్పకొనుట కేవిధ మగుసందియము ను లేదు. సిద్ధప్రవరప్రసంగ మతిదీర్ఘము గా సాగిన దని కాని యి ట్లనేకవిషయములం గూర్చి వారు ప్రసంగించి రని కాని కవి యెచ్చటను దెల్పియుండలేదు. సూచించియైన నుండలేదు. కావున గ్రంథమునందుఁ దెల్పఁబడియున్న విషయములకంటె నెక్కుడుగఁ బ్రసంగము జరిగిన దనుట కవకాశములేదు. సిద్ధప్రవరులు ప్రసంగించిన ప్రసంగము నంతను గవి విపులముగా వర్ణించి చెప్పినాఁడు. మనుచరిత్రమందలి కథాభివర్ణనముంబట్టి చూడఁ గవి యింత లంతలు చేసి వర్ణించి చెప్పినట్లున్నది. కాని, తగ్గించి చెప్పినట్లు లేదు. మనవేంకటశాస్త్రిగారు పెద్దన గావించిన మధ్యాహ్నవర్ణనమును మఱునాఁడు జరిగినదానినిగాఁ జేయుటకై యొకగంటలోపల జరిగిపోయిన చర్యను నతిదీర్ఘమైనదానినిగా భావించి మఱునాటివఱకు సాగింపనెంచిరి. ఇది సమంజసమెట్లు కాఁగలదు.

అయినను వేంకటశాస్త్రిగారు తెలిపినరీతిగా మధ్యాహ్నము మఱునాఁడె సంభవించె నఁదము. దీనితరువాతఁ దటస్థించిన సాయంకాల మామఱునాఁటిదే యని మనవేంకటశాస్త్రిగారు లిఖించిరి. మనశాస్త్రిగారి వాదగమనిక ననుసరించి చూచిన, పెద్దన వర్ణించిన సాయంకాల మానాఁటి దని తెలుపుట కవకాశము గలుగుట లేదు. ఏమన నాఁటిమధ్యాహ్నమునఁ బాదలేపము గరఁగిపోయినట్లు ప్రవరుఁడు తెలిసికొనినాఁడు, పిమ్మటఁ గొంతసేపటివఱకుఁ గదలక యొక్కచో నిలిచి విచారించినాఁడు. విచారించి పర్వతముపై దిఁగి తిరిగి యొకలోయం గని దానిలో మెల్లగఁ బ్రవేశించి యచటి మేడలను జాడలను జూచి చూచి యటుపిమ్మట నొకవనములోఁ బ్రవేశించి యందు వరూథినిని గాంచి యామెతోఁ బ్రసంగించెను. ఈప్రసంగము ప్రారంభించు నప్పటి కాదినాపరార్ధములోఁ జాలభాగముగడచి యుండును. పిమ్మట వరూథినీప్రవరులకు జరిగినప్రసంగము సిద్ధప్రవరప్రసంగముకంటెఁ జాలఁ బెద్దది. ఇందులకై 3, 4, పూఁటలు పట్టియుండును. ఆప్రసంగ మైపోయిన తరువాత ప్రవరుఁడేటికిఁ బోయి వార్చి యగ్నిదేవుని కరుణచే నంతరిక్షగమనంబున నింటికిఁ బోయె. అతఁడు చనినపిమ్మట వరూథిని యరణ్యమునం దంతటను వానికై తిరిగి తిరిగి చెలులంగూడి యింటికి వచ్చి కానక చాలకాలము పరితపించె.

మనవేంకటశాస్త్రిగారు వేసినలెక్కనుబట్టి చూచిన నిదియంతయు జరుగునప్పటికి రెండుదినములకాలమునకుఁ దక్కువపట్టదు. అయినను మనవేంకటశాస్త్రిగారు ప్రవరుఁడు గిరి కేగినపూఁటనే నాఁటిసాయంకాల మగుటకుఁ బూర్వమే యిది యంతయు జరిగినట్లు భావించిరి. ఇది యెట్లు సంభవమగును సంభవము కానేరదు. కాఁబట్టి మనవేంకటశాస్త్రిగారిలెక్క తప్పు. తక్కువది యగుసిద్ధప్రవరసంవాదమునకు నెక్కువకాలముపట్టిన దనియును నెక్కువది యగుప్రవరవరూథినీసంవాదమునకుఁ దక్కువకాలము పట్టిన దనియును వేంకటశాస్త్రిగారు తలంచిరి. ఇది యసంగతము. ప్రవరుఁడు గిరి కేగినతరువాత నచటఁ బెద్దనచే మధ్యాహ్నకాలవర్ణనమే పెట్టఁబడకుండిన సిద్ధప్రవరసంవాద మంతయు నొక్కపూఁటలో జరిగినదానిం గానే మనవేంకటశాస్త్రిగారును భావించియుందురు. సందర్భవిరుద్ధముగా వచ్చిపడిన కుతపకాలానంతరమున నగుమధ్యాహ్నవర్ణనమును సమర్థింప శ్రీశాస్త్రిగారివంటివారు ప్రయత్నించుటచే విరుద్ధాంశము లనేకములు బయలువెడలఁజొచ్చినవి.

మొదటిదినముననే భోజనానంతరమునఁ బ్రవరుఁడు గిరికేగ ననితలం పక శ్రీవేంకటశాస్త్రిగారు తలంచినరీతిగా మఱునాఁటియుదయమున బయలు వెడలి యాతఁడు గిరికేగె ననుచో మఱియొకయసంబద్ధవిషయము తటస్థించు చున్నది. ప్రవరుఁడు కర్మఠుఁడు, ఇట్టివాఁడు పావన మైన వియన్నది లోనగు పరమపుణ్యక్షేత్రములు గల హిమగిరికి నుదయముననే యేగియున్నచో నాతీర్థములలోఁ గ్రుంకులిడియే యుండును. కాని ప్రవరుఁ డట్లు పుణ్యనదీస్నానము చేసినట్లుగా మనుచరిత్రకారుఁడు చెప్పి యుండలేదు. ఎందుచేత ననఁగా నా ప్రవరుని మన పెద్దన భోజనానంతరమున హిమగిరికిఁ దీసికొనిపోయెనుగావున నే. దీనింబట్టి ప్రవరాఖ్యుఁడు మొదటినాఁటి మధ్యాహ్నమే మంచుమలకుఁ బోయెను గాని మఱునాఁటియుదయమునఁ గాదని తెలుచున్నది.

మఱియు ను మఱునాఁటి యుదయమునఁ గదా ప్రవరుఁడు గిరి కేగి యుండవచ్చు నని వేంకటశాస్త్రిగా రూహింతు మనిరి. శ్రీశాస్త్రిగారు ప్రవరుఁడు కర్మఠుఁడనియు నమిత మగు కర్మశ్రద్ధ గలవాఁడనియు నంగీకరించిరి. ఇట్టివానికి నుదయకాలమున స్నానసంధ్యాద్యనుష్ఠానములు జపతపములు హోమాదికములు నతిథిపూజాదికములు, దేవతార్చనాదికములును మెండుగ నుండును. కావున మొదటిదినార్ధమునందుఁ బ్రకృతివిశేషములఁ జూచుటకై పోవుట కవకాశము లేదు. ఇది యనుభవముచే నందఱు నెఱిఁగి యున్న విషయమే కావుననే పెద్దనార్యుఁడు గిరి కేగుటను భోజనానంతరమునఁ బెట్టినాఁడు. అదిసర్వవిధముల సమంజసముగ నున్నది. మొదటిదినార్ధమునఁ బ్రవరునివంటి కర్మశ్రద్ధ కలవాఁడు ప్రకృతివైభవమును జూచుటకై యిలు విడిచి దవ్వుల కేగుట యసమంజసము.

ఇంతయేల? మన వేంకటశాస్త్రిగారు తలంచినరీతిగాఁ బ్రసంగము మఱునాఁటివఱకును జరిగియున్నయెడల నాయంశమును గవి స్పష్టముగాఁ జెప్పి యుండవలెను. అట్లు చెప్పక పోవుట తప్పు. చెప్పఁ దగినదానిఁ జెప్పకుండుట చెప్పఁ దగనిదానిఁ జెప్పుట తప్పయితీరును.

వేంకటశాస్త్రిగారు “గ్రంథమునఁ జదువరు లూహించుకొనఁదగినయంశములు పెక్కు లుండును గదా” అని లిఖించిరి. ఇది చదువరుల యూహకు విడిచిపెట్టఁదగిన యంశము కాదు. ఏ మనఁ గవి యొకదినమును, నందులో నొకకాలమును నిర్దేశించి కథ వర్ణించుటకుఁ బ్రారంభించినాఁడు. కావుననాఁ

టికథను మించి చెప్పునప్పు డద్దానినిఁ గూడ నిర్దేశింపవలయును. అట్లు చే
కుండుట తప్పు.

ఏవిధమునఁ జూచినను గవియందుఁ దప్పు లే దనుట కవకాశము గ
న్పించుటలేదు. ప్రమాదములను గప్పఁబోయి యస్వాభావికము లైన లేనిపో
కల్పనముల నన్నింటిని జేసి యూహలపై నాకాశహర్మ్యముల నిర్మించుట
కంటెఁ బ్రమాదములను న్యాయదృష్టితో నంగీకరించుటయే మేలని వే
శాస్త్రిగారికి విన్నవించుచున్నాఁడను.

ఆంధ్రమహాభారతోద్యోగపర్వవివాద పద్యార్థ విమర్శనము.

—: చంద్రాభట్ట రామమూర్తిగారు :—

విజయనగరసంస్కృతకళాశాలాంధ్రపండితు లగు బ్రహ్మశ్రీ విద్వాన్ దూసి రామమూర్తిశాస్త్రిగారిచే వ్రాయఁబడిన "ఆంధ్రమహాభారతోద్యోగ పర్వవివాద పద్యార్థము" లను శీర్షిక గలవ్యాసము విభవసంవత్సర ఆశ్వయుజ బ ౧౩ (ది 10-11-1928) తేది శనివారము ఆంధ్రపత్రికాసారస్వతానుబంధమునఁ బ్రకటింపఁబడినది.

అందుఁ దుదను "నాకుఁ దోఁచినరీతి నీపద్యముల కర్థాదులు వ్రాసితిని. ఇందలి గుణదోషముల సయుక్తికముగ విమర్శించి సిద్ధాంతీకరించు భారము విబుధులపై వైచితి" నని కలదు.

ఈ తుదివాక్యములు రెంటినిఁ బట్టిచూడఁగా శ్రీశాస్త్రిగారు దమకుఁ దోఁచినరీతి నర్థాదులు వ్రాసి రనియు, నవి వారికి సంతుష్టినిఁ గలిగింపలే దనియు, నందుపై విమర్శించి సిద్ధాంతీకరించు భారము విబుధులపై వైచి రనియు స్పష్ట మగుచున్నది.

నేను శ్రీశాస్త్రిగారితాత్పర్యములోని విబుధుఁడను గాకపోయినను వేఱొకవిధముగా విబుధశబ్దార్థమున కర్హుఁడనై యుండుటచే నాకుఁ దోఁచినరీతిని శ్రీశాస్త్రిగారివ్యాసమును విమర్శించుచున్నాను.

వివాదపద్యార్థము లని శీర్షికలోఁ జెప్పివ్యాసమందు వివాదాంశములను స్పష్టపఱుపకుండ శ్రీశాస్త్రిగారు తమకుఁ దోఁచినరీతి నర్థాదులు వ్రాసిరి.

శ్రీశాస్త్రిగారివ్యాసమందుఁ బ్రథమమున నుదాహరించిన పద్యమును దంపూరి వెంకటసుబ్బశాస్త్రిగారిచేఁ బరిష్కరింపఁబడి 1861 సంవత్సరము ఏప్రియల్ నెల 24 తేదినిఁ బ్రకటింపఁబడిన భారతప్రతినిఁబట్టి యీక్రింద వ్రాయుచున్నాను.

చ. పగ యడఁగించు టెంతయు శుభం బది లెస్స యడంగునే పగం
బగ వగగొన్న మార్గానక పల్లక యుండఁగవచ్చునే కడుం
దెగ మొదలెత్తి పోవఁ బగ తీర్పకయుండినఁ గార్యమొందు నే
మిగతిఁ దలంచినం బగకు మేలిమిలేదు ధ్రువంబు కేశవా.

ఈపద్యమునకు శ్రీశాస్త్రిగారు వ్రాసినయర్థాను లెల్ల వ్రాసి విమ
నమునకు దొరకొనినచో గ్రంథబాహుళ్యమై చదువరులకు విసువు వచ్చు
గావున ముందు నాకుఁ దోఁచినయర్థమును వ్రాసి పిదప స్థాలీపులాకన్యా
మున శ్రీశాస్త్రిగారివ్రాఁతను విమర్శించెదను. పాఠకులు మన్నించెదరు

అర్థము—పగ_విరోధము. అడఁగించుట-ఉపశమిల్లునట్లుచేయుట.
తయును-అత్యంతమును. శుభంబు_క్షేమము. అది-అట్లుచేయుట. లెస్స-బా
(కాని) పగన్_పగచేత. పగ_వైరము. అడంగునే-శాంతించునా ? (శా
తింపదు) పగగొన్నన్-విరోధముపూనినచో. మార్కొనక-ఎదుర్కొనక, పల్లు
ఉండఁగవచ్చునే-మాటలాడకుండవచ్చునా ? (ఊరకుండవచ్చునా యని భా
ము) కడున్-మిక్కిలి. తెగక-చొరవచేసినయెడల. (అనఁగా యుద్ధమునకుఁ
గించినయెడల) మొదలెత్తిపోవన్-మూలచ్ఛేద మగునట్లుగా. పగ, తీర్ప
ఉండినన్-కోపము తీర్చుకొననియెడల. క్రౌర్యము-క్రూరభావము. ఒందున్
పొందును (అనఁగాఁ జలమెక్కువగును) ఏమిగతిన్-ఏవిధముగా. తలంచినన్
యోజించినను. పగకు - విరోధమునకు. మేలిమి-శుభము. లేదు-కనఁబడు
ధ్రువంబు-నిశ్చయము. కేశవా-కృష్ణా ?

పగ యడగించు టెంతయు శుభంబు. అది లెస్స. (పునరుక్తి నిశ్చయ
ము) పగచేత నెప్పుడును బగ యడంగదు. పగ కలిగిన నెదిరింపక యూరకుం
డవచ్చునా ? సాహసించి యుద్ధమునకు దిగినచో మూలచ్ఛేద మగునట్లు
తీర్పకయుండిన నుభయత్ర క్రూరభావము కల్గును. ఏవిధమునఁజూచినను బగ
శుభంబులేదు. నిశ్చయము. అని తాత్పర్యము.

ఈపద్యమును శ్రీశాస్త్రిగారు పగ యడఁగించు టెంతయు శుభం
అది లెస్స యడఁగునే పగన్, పగవగగొన్న, అని విడఁదీసిరి.

'పగవగగొన్న' అనఁగా పగ_పగచేత. వగ_పరితాపము (మనస్తా
ము) కొన్నన్-నాటుకొనిన యని యర్థము వ్రాసిరి. పగచేత వగ నాటుకొ
మార్కొనునా ? పగగొన్న మార్కొనునా ? పగ కలవాఁడు మార్కొనును
వగగొనఁడు. పగచేత వగనాటుకొనుట, వగ గొన్న మార్కొను ననుట య
యుక్తములుగాఁ దోఁపవు. పగగొని మార్కొనును గాని వగగొని మార్కొన
శ్రీశాస్త్రిగారి యర్థము నాకు బాగుగా నున్నట్లు తోఁపదు.

"ప్రథమమీఁదిపరుషములకు గసడదవలు బహుళముగా నగు" ననెడు బాలవ్యాకరణసూత్రముప్రకారము 'ప' 'వ' గా మాఱి పగగొన్నయను నది వగగొన్న యయ్యెను. పగగొన్న మార్గొనక పల్కక యుండఁగవచ్చు నే యని చక్కగా సందర్భించుచున్నది. కావున పగ యడఁగించు టెంత యు శుభంబు, అది లెస్స, అడంగునే పగంబగ, పగగొన్నమార్గొనక పల్కకయుం డఁగవచ్చునే, యని యన్వయించి యర్థము చెప్పుటే తగి యున్న దని నాయు ద్దేశము.

మఱియు, పగఁ దీర్పఁగ వచ్చినన్-వైరము చక్కఁజేసికొన నేతెంచిన, అనఁగా దండెత్తిన, క్రౌర్యము-క్రూరత్వము. ఒంభున్-పొందును. అని శ్రీశా స్త్రిగారు వ్రాసిరి. దండెత్తినప్పుడు క్రౌర్య ముండి పగగలిగి యుండియును దండె త్తకపూర్వము క్రౌర్య ముండ దని చెప్పుట సరికాదు. దండెత్తినను దండెత్తక పోయినను గూడఁ బగతోపాటు క్రౌర్య ముండియేతీరును, పగలేనిదే క్రౌర్యముం డదు. క్రౌర్యము లేనిదే పగ యుండదు. ఆరెంటికిని యవినాభావసంబంధము కలదు. పగ హెచ్చినఁ గ్రౌర్య మెచ్చును. పగ తగ్గినఁ గ్రౌర్యము తగ్గును. దండె త్తినప్పుడు క్రొత్తగాఁ గ్రౌర్యము ప్రారంభింపదు. అందువలన వైరము చక్కఁ జేసికొన నేతెంచిన యనునర్థము సరియైనది గాఁ గాన్పింపదు. మొదలెత్తిపో వక-మూలచ్ఛేద మగునట్లు, పగతీర్పఁగవచ్చినక్-పగసాధింపవలసివచ్చినయెడ ల-క్రౌర్యము-క్రూరత్వము, ఒంపుక్-పొందును. అని యర్థము చెప్పిన కొంత మేలు. ఎట్లయినను, "పగ తీర్పక యుండినఁ గ్రౌర్య మొందు" ననెడు పాఠమే సరస మైనది గాఁ గాన్పించుచున్నది. కాన నింతటితో నీపద్యమును గూర్చి ముచ్చటించుట చాలించి రెండవపద్యమును జూతము.

మ. తుది రాజ్యమ్ము సగమ్ము గొమ్మ నవియుం దుంబేను వంచించియుం
బదుమూఁడేఁడులు నీవునుం దిరిగిరాఁ బాలీకపోవచ్చునే
యదిగాదేఁ దెగి బంటవై యజమున మాయల్వన్నునేర్పింకఁ జె
ల్లదుపూ నీకని యూసుయోధనునియుల్లం బుచ్చిపో నాడుమీ.

ఈపద్యమునకు శ్రీశాస్త్రిగారు పలురీతులఁ దమయభిప్రాయమును వివరించి యర్థాంశులు వ్రాసిరి. అవి యేవియును యుక్తియుక్తములుగా నాకుఁ దోఁచుట లేదు.

" తుదిక్-అంతమందు, రాజ్యమ్ముసగమ్ము-అర్ధరాజ్యమును. కొమ్ము-స్వీక రింపుము, ఇది ఫలితార్థప్రాశ్నికవాక్యము. తెగి బంటవై-పోరాడి జయము

గొన్న పిదప మాయర్ధరాజ్యమును సైతము స్వీకరింపు మని భావము " అని యొకచోటను " తెగి-సాహసించి. బంటవై-యోధవై. అలుము-నశింపుము " అని మఱియొకచోటను వ్రాసిరి. ఇంకను ననేకవిధములఁ దరిచి వ్రాసిరి. కాని యవియు సంతసందర్భముగాఁ గనఁబడలేదు. ప్రస్తుతము వారిముఖ్యభావమును గూర్చి మాత్రమే విమర్శించెదను.

సహదేవుఁడు దుర్యోధనునిగూడఁ బండ్రెండేండ్లు వనవాసమును నొకయేఁడజ్ఞాతవాసమును జేసి వచ్చి తుదను రాజ్యమ్ము సగమ్ము గొమ్మనినట్లును అట్లు చేయనియెడల యుద్ధము చేసి నశింపు మని యన్నట్లొకతావునను, తెగి బంటవై·పోరాడి జయముఁగొన్న పిదప మాయర్ధరాజ్యమును సైతము స్వీకరింపు మని భావ మని మఱియొకచోటను శ్రీశాస్త్రిగారు తమభావములను దెల్పినారు.

ఈరెండుభావములును నసందర్భములుగానే తోఁచుచున్నవి. (1) దుర్యోధనునిఁగూడ నరణ్యాజ్ఞాతవాసములు చేయు మని చెప్పుటకు సహదేవున కధికారము లేదు. (2) తమ్మతఁడు గెల్చినప్పుడు తమభాగమును గూడ స్వీకరింపు మని సహదేవుఁడు తనయనుమతి యిచ్చుట యనవసరము.

సహదేవునంతటి యుత్తమనాయకుఁడు తనయన్నలగుధర్మజభీమార్జుననకులులతోఁ గూడిన నిండోలగమున రాయబారి యైన శ్రీకృష్ణునితో జూదంబున గెలుపొంది రాజ్యంబు సేయుచున్న దుర్యోధనునిగూడఁ దమవలెనే పండ్రెండేండ్లు వనవాసము నొకయేఁ డజ్ఞాతవాసమును జేసి వచ్చి తుదిరాజ్యమ్ము సగమ్ము గొమ్మనియు నట్లు కాదేని తెగి బంటవై యలుము మనియుఁ జెప్పు మని సంభాషించునా? అది సాత్యకిప్రభృతిశూరలోకం బెల్ల మే లని మెచ్చుకొన్నారు గదా! వా రంద ఱంత యుచితానుచితజ్ఞానశూన్యులా? పాండవులు జూదంబున నోడుటచే వనవాసాజ్ఞాతవాసములు చేయవలసిన యవసరము గల్గినది గాని లేకున్న వా రట్లు చేయుదురా? సహదేవుఁడు తమ కర్ధరాజ్యము నీయకున్న దుర్యోధనునితో యుద్ధము చేసి గెల్చుకొందు నని చెప్పుట యుక్తియుక్తము.

మఱియు శ్రీశాస్త్రిగారు, అట్లు కా దేని యుద్ధము చేసి నశింపు మని యర్థము వ్రాయుట మిక్కిలి దూరదృష్టిలేని వ్రాతగాఁ గాన్పించుచున్నది. తనతో యుద్ధముచేసి నశింపు మని యెంతయవివేకి యైనను గోరునా? ఎట్టిభీరుఁడైనను దవను యుద్ధమున గెలువు మనునా.

ఇంతకును నీవనుం దిరిగిరా యనుపాఠము యుక్తిరహితముగాఁ గాన్పిం చుచున్నది. కావున నాపద్య మీక్రిందిరీతిగానున్న సరిపోవునని తోఁచుచున్నది.

మ. తుది రాజ్యమ్ము సగమ్ము గొమ్మడవియందుం బేరువంచించియుం
బదుమూఁడేఁడులు నీవనం దిరిగిరాఁ బాలీకపోవచ్చునే?
యదిగాదేఁ దెగి బంటవై యలుము మాయల్పన్ను నేర్పింకఁ జె
ల్లదుసూ నీకని యాసుయోధనునియుల్లం బుచ్చిపో నాఁకుమీ?

అర్థము. అడవియందున్ - అరణ్యములోను, పేరు వంచించియున్- మాఱుపేరులుపెట్టుకొనియు. పదుమూడేఁడులు - పదుమూఁడుసంవత్సరము లుం. ఉండి యనుక్త్వార్థక మధ్యాహారము. తుదిన్ - చివరను, రాజ్యమ్మునగమ్ము- అర్థరాజ్యమును, కొమ్ము- స్వీకరింపుము. (అని) నీవు- నీవు (దుర్యోధనుఁడర్థము) అనన్- (ధర్మరాజుతో) అనఁగా. (అట్లుచేసి) తిరిగిరాన్- తిరిగిరాఁగా. పాలీక పోవచ్చునే-భాగ మీయకుండుట న్యాయమా? అది కాదేని- అది నీయిష్టము కాకున్న, తెగి- సాహసించి; బంటవై- వీరుఁడవై; అలుము- ఆక్రమింపుము. (గెలువుము.) ఇక్కడ శ్రీశాస్త్రిగారు అలుము- అనఁగా నశింపు మని యర్థము వ్రాసిరి. అలుధాతువుమీఁద మువర్ణము వచ్చిన దని కాఁబోలు వారి యభి ప్రాయము. ఇక్కడ అలుధాతువును గ్రహింపఁగూడదు. అలుము ధాతువును గ్రహింపవలెను. అలుము ధాతువునకు మధ్యమపురుషైకవచన మువర్ణకము రాఁగా అలుముము అను రూపము వచ్చును. "మధ్యమపురుషమువర్ణమునకు హలవసానంబులు పరంబు లగునపుడు లోపము విభాషనగు" ననెడుబాలవ్యా కరణసూత్రము ననుసరించి మువర్ణకము లోపించి అలుము అనుధాతురూప మి క్కడ నిలిచెను. మాయల్ పన్ను నేర్పు- మాయలను గల్పించు తెలివి. ఇంకన్- ఇఁకమీఁద, చెల్లదుసూ- పనికిరాదుసుమీ? నీకని ఆసుయోధనుని- ఆదుర్యో ధనునియొక్క, ఉల్లంబు- డెందము. ఉచ్చిపోన్- దుస్సిపోవునట్లుగా ఆఁకుమీ- పల్కుమా.

వనవాసాజ్ఞాతవాసములు రెండును బదుమూఁడేఁడులు సల్పి తుదిరా జ్యమ్ము సగమ్ముగొమ్మని నీవనఁగా ధర్మరాజు తిరిగి రా పాలీయకుండుట న్యాయ మా? అట్లిష్టపడవేని సాహసించి వీరుఁడవై యుద్ధమున గెలువుము. మోసగించి సంపాదించు నేర్పింక నీకు సాగదు సుమా యని యాసుయోధనునియు ల్లం బుచ్చిపోవునట్లు వచింపుమా యని సహదేవుఁడు కృష్ణునితోఁ జెప్పెనని తాత్పర్యము.

నీవనెం దిరిగి రా యని శ్రీశాస్త్రిగారికి సంబంధింపని పక్ష మొక
కూడఁ గలదు. ఆపక్షమున అసన్ అనుభూతక్రియకు దుర్యోధనుఁ డని క
నధ్యాహారము చేసికొనవలయును. నీవసన్ అనినప్పుడు తుమున్నర్థకమున కీయ
ధ్యాహారము లేదు. అప్పుడు నీవు అను యుష్మదర్థకము దుర్యోధనునికిఁ జెంద
ను. నీవసన్ అని యుండుటే మంచి దని తోఁచుచున్నది.

అది య టుండ నిండు. తుదిరాజ్యమ్ము సగమ్ము గొమ్మడవియందుం బేరు
వంచించియుం బనుమూఁడేఁడులు నీవసన్ అని సహదేవుఁడు శ్రీకృష్ణునితోఁ జె
ప్పినమాట గాని దుర్యోధనునితో సహదేవుఁడు ముఖాముఖిని జెప్పినమాట
కాదు. ఇంకఁ దిరిగి రా పాలీకపోవచ్చునే యనునది కృష్ణునితో ముఖాముఖి
జెప్పినమాట.

ఇట్లుండ అదికాదేన్ అనువాక్య మెవరితో ననఁ దగినది? కృష్ణునితో
ననఁదగినది కాదుగదా. దుర్యోధనునితో ననవచ్చును.

అది యనుసర్వనామము పూర్వోక్తవిషయమును దెల్పునదిగా నుండ
వలెను గదా? తిరిగి రా పాలీకపోవచ్చునే యనుపూర్వవిషయము కృష్ణునితోఁ
జెప్పినదికదా? అదికాదేన్ అని అది యనుసర్వనామముతోఁ జెప్పినవిషయము
దుర్యోధనుని కెట్లన్వయించును? నీవసన్ అని భూతార్థకక్రియ యుండవలెనను
పక్షమున పద్యములోని పూర్వార్థ మంతయు సహదేవుఁడు కృష్ణునితోఁ జెప్ప
కొన్నదే గాని దుర్యోధనునితోఁ జెప్పుమన్నది కాదు. ఉత్తరార్థమన్నో దుర్యో
ధనునితోఁ జెప్పుమన్న సందేశము. అప్పుడు పూర్వార్థము స్మరింపఁజేయు "అది"
యను సర్వనామము తెల్పువిషయ మేదో దుర్యోధనుని కెట్లు తెలియును?

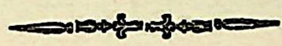
సహదేవుఁడు కృష్ణుని దుర్యోధనునితోఁ జెప్పు మన్నవి రెండేవిషయము
లు (1) సమయము నెఱవేర్చికొని వచ్చినాము గనుక మాపాలు మా కిమ్ము.
(2) అట్లిచ్చుట కిష్టము లేదేని యుద్ధమునకు రమ్ము.

మతాంతరార్థమును బట్టి మొదటివాక్యము కృష్ణునితోఁ జెప్పుకొన్నది
యు రెండవవాక్యము దుర్యోధనునితోఁ జెప్పుమన్నదియును గా నుండును.

కనుక అసన్ అనుభూతక్రియ యనన్వితము. ఎటు చూచినను అసన్
అను తుమున్నర్థకమే యుక్తియుక్తముగను నన్వయసౌలభ్యము గలదిగను
గానఁబడుచున్నది.

ఈవిషయ మంతయు బ్ర॥ శ్రీ॥ విద్వాన్ దూసి రామమూర్తిశాస్త్రు
లుగారు పునర్విమర్శనము చేయుదురుగాక.

గ్రంథాది స్వీకారము.

1. శాశ్వతదినదర్శిని :—లోకేగారి లక్ష్మణశర్మగారిచే రచియింపఁబడినది. వలయువారు మేనేజరు సుజాత హైదరాబాదు అనివార్యవలయును. వెల ౧ అ.

2. ప్రజారోగ్యరక్షణము:—దుగ్గిరాల వేంకటసూర్యప్రకాశరావుగారిచే శిశువారోత్సవసందర్భమున జరుపఁబడిన యుపన్యాసము. శిశువులయందు జననమరణములు, నందులకుఁ గారణములు వివిధదేశపరిస్థితులు, హిందూదేశమునందలి యార్థికసమస్య మున్నగువిషయములు చాలఁగలవు.

3. శ్రీసత్యాసత్యపురుషత్వము:—శ్రీవివేకానంద విరచిత మగు "The real and apparant man" అను గ్రంథమునకు మ॥ జమలాపురపు వేంకటేశ్వరరావుగారి యనువాదము. శ్రీవివేకానందులవారి సుప్రసిద్ధోపన్యాసముల నాంధ్రీకరించుటకుఁ బ్రయత్నించిన గ్రంథకర్తగారి యుద్యమము ప్రశంసనీయము.

4. Kerala Society Papers published by the Kerala Society, Trivendrum- Price Rs. 2—0—0.

ఈ గ్రంథము కేరళదేశములోని చారిత్రకపరిశోధకసంఘమువారిచేఁ బ్రకటింపఁబనది. చరిత్రవిషయికపరిశోధన లభివృద్ధిఁ గాంచు నీకాలములో, గేరళదేశమునందు నెలకొల్పఁబడిన యీసంఘమువారి ప్రయత్నము బహుప్రశంసనీయము. ఇందుఁ బ్రథమవ్యాసమునఁ దిరువాన్కూరువర్మవంశజరాజుల చరిత్రమును 16, 17 శతాబ్దములయందు వారిరాజ్యపరిపాలనాక్రమమునుఁ జర్చింపఁబడినది. ఈవ్యాసమునందలి ముఖ్యాంశములు నూతనముగఁ గేరళసంఘమువారికి లభించిన పకునాలుపత్రములపై నాధారపడియున్నవి. ద్వితీయవ్యాసమునఁ గులశేఖరాళ్వారుల కాలనిర్ణయాదికములు విమర్శింపఁబడియున్నవి. డాక్టరు యస్. కృష్ణస్వామిఅయ్యంగారు నిర్ణయించిన ఆళ్వారశతాబ్దమే సరియయిన దని యిందు నిరూపింపఁబడినది. ఇంకను ద్రుప్పరప్పుగుహాలయము మొదలగువ్యాసములు గలవు.

5. శ్రీబుగ్గరామేశ్వరమాహాత్మ్యము. 6. బ్రహ్మగుండేశ్వరమాహాత్మ్యము. ఈ రెండుమాహాత్మ్యములును దత్తమండలములలోఁ బేరువడిన శివక్షేత్రములమహిమం దెలుపుచిన్నపొత్తములు. ౧౦౦౮ శివక్షేత్రములలో నీరెం

దుక్షేత్రములం జేరినవి. ఇవి కర్నూలు మాడలమునందలి దేవస్థానముకమిటీలో సభ్యులగు బ్ర॥ శ్రీ పుల్లావంతుల రామచంద్రయ్యగారిచే బ్రకటింపఁబడినవి. వెల 1 కి రు 0—2—0.

7. శ్రీద్వారకామాహాత్మ్యము:— గూర్జరదేశములోఁ బ్రసిద్ధమైన శ్రీద్వారకాక్షేత్రమహిమముం దెల్పు చిన్నపుస్తకము. ఇదియును బైరామచంద్రయ్యగారే ప్రకటించిరి. వెల రు 0—2—0.

కావలసినవారికి ప్రత్తికొండలో ఐంద్రావతి కార్యస్థానమున దొరకును.

8. శ్రీవిజయరాయచరిత్ర:—(చిప్పగిరిమాహాత్మ్యము) గుంతకల్లునకు మూఁడుమైళ్ళదూరములోనున్న చిప్పగిరిం గూర్చివ్రాయఁబడినది.

9. శ్రీభాగన్నదాసులచరిత్ర:— 9-10- 11-12 పుస్తకములు బళ్లారిజిల్లా రిజిస్ట్రారుగారు మాధ్వశ్రీ ప్రొద్దుటూరు నరసింగరావుపంతులుగారిచ్చినవి. శ్రీభాగన్నదాసులు శ్రీవిజయరాయదాసుల ముఖ్యశిష్యులు. అ. శి

10. సముద్రరోదనము—11. శ్రీరామచంద్రస్తవము:—ఈ రెండును శ్రీయుత యలమర్తి శ్రీనివాసరావుగారిచే రచియింపఁబడినవి ఇందు సముద్రరోదనమును శ్రీ శ్రీనివాసరావుగారు రామేశ్వరయాత్రకుఁ జని సేతుస్నానము చేయుచుఁ దీరమునుండి"హోరు"పెట్టుచున్న సముద్రునిగూర్చి చెప్పిన పద్యములు. 28 పుటలగ్రంథము. ఒక్కమచ్చుపద్యము.

ఉ. ఆఁకలిఁగొన్నపాంథునకు నన్న మిడం గతిలేమి కేడ్వనా
వ్యాకుల మొందదప్పి గొనువారికి దోసెఁడు నీళ్ళొసంగఁగా
లేకుని కొంచి నీపెనుగళేబర మింకను నింకదంచు నా
నాకతినోర్తులాడెడుజనమ్ములనోళ్ళకు భీతిఁజెందనా.(బుద్ధిచెప్పనాయనఁదగు)
ఉ ఏటికిఁ బెట్టెదయ్య జలధీ యిటు పెన్మొర..................

శ్రీరామచంద్రస్తవములో, గోవ్యపీతకృష్ణస్తవము, జననీస్తవము, గురుస్తవమునుగలవు భయనివారకహనుమదష్టకముఁగూడఁ జేర్పంబడినది ఇది 28 పుటల పద్యగ్రంథము. వెల- సముద్రరోదనము రు 0—3—0. రెండవది రు 0—2—0. రామచంద్రపురములోఁ గవిగారియొద్ద దొరకును.

12. శ్రీబాలగోపాలశతకము:—పుసులూరి సోమరాజామాత్యకవిరచించినది. ౧౦౯ సీసములు. కాత్యాయనీగ్రంథమాలికలోని తృతీయపుష్ప

ము. ఆంధ్రసాహిత్యపరిష త్పుస్తకభాండాగారములోని తాళపత్త్రప్రతినుండి పై మాలికాసంపాదకులు దివాకర్ల వేంకటావధానిగారు, తంగిరాల జగన్నాథ శాస్త్రిగారును లేఖకప్రమాదాదులు సవరించి ప్రకటించిరి. భక్తిరసభరితమైనది- ఒక్కపద్యము మచ్చు.

సీ. హరిదాసులకుఁ గాని యానతిసేయదు శిర మనురాగవశీకరణము
పరమభాగవతప్రభావంబులే కాని రుచిగొన వినదు నాశ్రుతియుగంబు
హరిహరి యనుసుధాసరసిలోనే కాని యవగాహనముసేయు దలరి జిహ్వ
శార్ఙ్గిపదాబ్జపంజరమందునే కాని ప్రేమ నిల్వదు మన్మనోమరాళ
మహహరుచికరమయ్యె నాయాత్మకిపుడు,త్వన్మహత్త్వంబువర్ణిపఁదరమె నాకు
బాలగోపాల కరుణాలవాల ! నీల, శైలపాలావనీపాల ! చారులీల !

తణుకులో కాత్యాయనీగ్రంథమాలాకార్యస్థానమున దొరకును వెల చందాదారులకు రు 0—6—0. ఇతరులకు రు 0—8—0.

13. మిత్త్రభేదము (పంచతంత్రకథాంతర్గము) వచనకావ్యము. ఇది వఱకున్న మిత్త్రభేదములలోనేమి తక్కినపంచతంత్రములలోనేమి, కథలన్నియుఁ దెనిఁగింపఁబడ లేదని తెలిసికొని శ్రీ బులుసు వేంకటరమణయ్యగారు సంక్షేపరూపముగ వ్రాయం దొడఁగినదానిలో మొదటిభాగము. తొల్లిటిగ్రంథముల శైలికంటె లలితముగ బాలురకుఁగూడఁ జిన్నతరగతులలో నుపయోగింప వలయు ననునూహతో వ్రాయఁబడినది, కావున, బాలుర కమితోపయోగిగా నుండును. మచ్చునకై కొన్నిమాటలు.

"ఒకనాఁడు నక్కలన్నియు దూరముగ నుండి యఱచుచుండెను రాజునక్క తనజాతిస్వభావమున నూరకొనఁజాలక గట్టిగ నఱచెను. ఆయఱపు విని తక్కినజంతువు లన్నియు నిదియు నక్కయే తమ్ము వంచించిన దని గ్రహించి దానిని ముక్కచెక్కలుగఁ దెగఁగొట్టికి చంపినవి. కాఁబట్టి స్వజనులను విడువరాదు." (పండ్రెండవకథలోనిది.)

సలక్షణ మైనవచనము. విద్యార్థులు నుపాధ్యాయులును గవిగారికిఁ బ్రోత్సాహము గలిగింతు రని నమ్ముచున్నాము. వెల తెల్పఁబడి యుండలేదు. విజయనగరములోఁ గవిగారియొద్ద దొరకఁగలదు.

14. ఛత్త్రసాలుఁడు. (మొదటిభాగము) పిఠాపురములోని ఆంధ్రప్రచారిణీగ్రంథమాల ౫౭-౮ కుసుమము. అనువాదకులు. శ్రీ ప్రతివాదిభయంకర

రం రంగాచార్యులుగారును, కొంపెల్ల జనార్దనరావుగారును. మూల లేఖకులు శ్రీయుత బాలచంద్ నానాచంద్ షాహా వకీలుగారు. వెల రు. ౧-౮-౦

15 ఉద్యానపత్త్రికా—ఇదియొక సంస్కృతమాసపత్రిక—తంజావూరుజిల్లాలోని తిరువాదిలోఁ బ్రకటింపఁబడుచున్నది. ద్వితీయసంపుటము మూఁడవసంచిక మాకార్యాలయమునకుఁ జేరినది శ్రీమాన్ డి. టి. తాతాచార్య శిరోమణి యం. ఓ. యల్. గారిచే నిర్వహింపంబడుచున్నది. ఈసంచికలో బుగుద్ధారః, భారతవర్షస్యవృత్తవర్తమానస్థితిః, సుభాషితలహరీ, పాఠశోధనమ్, మీమాంసాకావ్యసమ్బన్ధః, పత్త్రికాప్రశస్తిః, యాదవాభ్యుదయటిప్పణీ—అను ౮ విషయములు గలవు. సంవత్సరమూల్యము రు 1-0-0. అనుబంధసహితముగానైనచో రు 2-0-0. కన్యామాసము మొదలు దీనిసంవత్సరప్రారంభము. పైవిలాసము లింగ్లీషులో వ్రాసినఁ బడయఁగలరు.

16. మంజుభాషిణీ—ఇది కంజివరములో 29 సంవత్సరములనుండి శ్రీమాన్ ప్రతివాదిభయంకరము అనంతాచార్యులవారిచేఁ బ్రకటింపఁబడుచున్న వారపత్రిక. పూలిస్కేపు 4 పుటలు కలిగియుండును. ఇది వృత్తాంతపత్రిక. సరళరీతిని లోకవ్యవహారములు సంస్కృతభాషలో వ్రాయఁబడుచుండును. సంస్కృతవిద్యార్థుల కిది లోకజ్ఞానమును గలిగించుటలో ముఖ్యమైనదిగా నున్నది. మనము వాఁడుకొను నింగ్లీషుమాటలకుఁ దగిన సంస్కృత ముండును. చందా సంవత్సరమునకు రు 3—౦—౦ ఆఱుమాసములకు రు ౨—౦—౦ అర్ధసంవత్సరమునకంటెఁ దక్కువగాఁ గోరువారికిఁ బంపఁబడదు.

17. రెడ్డిరాణి:— ఈమాసపత్రిక, రామచంద్రపురముతాలూకా రాయవరములో మ॥ మల్లిడి సత్తిరెడ్డిగారిచే రెడ్లజ్ఞానాభివృద్ధికై ప్రకటింపఁబడుచున్నది. ఆఱవసంపుటము ప్రారంభమైనది. ముఖపత్రము మార్పుచెందినది. చక్కనియక్షరములు, చిక్కనికాగితములు, మనోహరము లగువ్యాసములుం గలది. శ్రీమునగాలరాజావారు శ్రీ సి. వి. రెడ్డి, బి. ఎ. బి. ఎల్. గారు, వీరియొక్కచాయాపటములు ముద్దులు మూటఁగట్టుచున్నవి. పెండ్యాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారి "ఇంద్రవర్మశాసనము" చదలువాడ నాగభూషణముచౌదరిగారి "ఎవరు నిజమైనసంఘోద్ధారకులు" యేజెళ్ల శ్రీరాములుచౌదరిగారి "పాడిపశువులు-పాలగుణములు" మొదలగువ్యాసములొక్క రెడ్లకేకాదు సర్వజనులకుఁ బనికివచ్చునవి. చందా రు 3—౦—౦.

శ్రీ

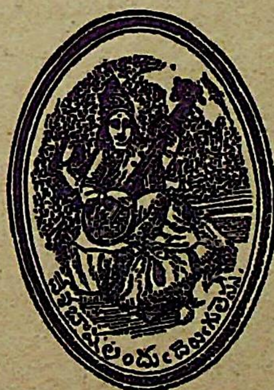
ఆంధ్రసాహిత్య

పరిషత్పత్త్రిక.

రెండునెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

(Journal of the Telugu Academy)

సంపుటము ౧౮. { శుక్లనామసంవత్సరము. చైత్ర వైశాఖమాసములు. } సంచిక ౧.

కాకినాడ:

కొత్తపల్లి సూర్యారావుచే బరిషత్కార్యాలయమునఁ

బ్రకటింపఁబడినది.

చందా { పోస్టువ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు. 3. } విడిసంచిక రు ౦-౮-౦

1929

ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీరాజా రావు వేంకటకుమారమహీపతి సూర్యారావుబహద్దరువారు, పిఠాపురము మహారాజావారు. పరిషత్సంరక్షకాధ్యక్షులు.

కీ. శే. శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీరాజా వేంకటాద్రి అప్పారావు బహద్దరువారు-నూజివీడు జమీందారువారు.
శ్రీరాణి వత్సవాయ వేంకట సుభద్రయ్యమ్మజగపతిబహద్దరు గారు-తుని రాణిగారు.
కీ శే. శ్రీబొబ్బిలి మహారాజావారు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్కార్యనిర్వాహకవర్గము.

అధ్యక్షుఁడు.

జయంతి రామయ్యపంతులుగారు బి ఏ, బి. ఎల్.

కార్యదర్శులు.

దర్భా వేంకటశివరామరాజుగారు బి. ఏ, బి. ఎల్.
కిడాంబి రఘునాచార్యులు గారు ఎం. ఏ., బి. ఎల్.

కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులు.

దివాన్‌బహదర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తి నాయఁడుగారు.
డాక్టరు వేమూరి రామకృష్ణారావుగారు ఎం. ఏ. ఎల్. టి. PH D

(కోశాధ్యక్షులు.)

శ్రీశ్రీపురాన వేంకటసూర్యప్రకాశరావు దొరగారు.
కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.
అనంతపంతుల రామలింగస్వామిగారు.
దుగ్గిరాల వేంకటసూర్యప్రకాశరావుగారు బి. ఏ.
తుమ్మల సీతారామమూర్తి చౌదరిగారు.
అక్కిరాజు వేంకట్రామయ్యగారు.
కోటా వెంకటసుబ్బారావు నాయఁడుగారు.
ఓలేటి వేంకటరామశాస్త్రిగారు.
పామంటి లక్ష్మీనరసింహారావు పంతులుగారు.
పిళ్లారిసెట్టి రంగబ్రహ్మేశ్వరావు నాయఁడుగారు.

ఆంధ్రసాహిత్య
పరిషత్పత్రిక.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

(Journal of the Telugu Academy)

కాకినాడ.

శుక్లనామ సంవత్సరము.

సంపుటము ౧౭.

1929-30.

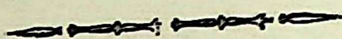
కాకినాడముద్రాక్షరశాల, కాకినాడ.

1930.

విషయము పుట

విషయసూచిక.

పరిషత్ప్రయోజనములు.

తెనుఁగుభాషను, వాఙ్మయమును, అభివృద్ధి నొందించుటయు, ఆవిషయమునఁ గృషి చేయువారలకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుటయు నీపరిషత్తుయొక్క ప్రయోజనములు. ఈపని నెఱవేర్చుటకై యవలంబింపఁదగు మార్గములలోఁ గొన్ని యీక్రిందఁ బొందుపఱుపఁబడు చున్నవి:—

i తెలుఁగుభాషలోని పదములకు వ్యుత్పత్తి మొదలగువానిని నిరూపించుచు లక్ష్యసహితముగ నర్థమును వివరించు సర్వంకష మగునిఘంటు వొకటి రచించి ప్రచురించుట;

ii తెలుఁగుభాషకు సజాతీయేతరభాషలతోఁ గలసాదృశ్యములను సాకల్యముగ నిరూపించుచు నొకవ్యాకరణము రచించి ప్రచురించుట;

iii ఆధునికశాస్త్ర గ్రంథరచనయందుఁ బ్రయోగించుటకునై పారిభాషికపదములను నిర్ణయించి వివరించు నొకశబ్దకోశమును సిద్ధముచేయుట;

iv ఆంధ్రదేశప్రాచీనచరిత్రాంశపరిశీలనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుటయు, లభ్యములైన వానిలో మిక్కిలి విశ్వసనీయములైన యాధారముల సాహాయ్యమున సవిస్తరముగాఁ దెలుఁగు దేశముయొక్కయుఁ బ్రజలయొక్కయుఁ జరిత్రమొకటి రచించి ప్రచురించుటయు;

v సర్వవిషయములనుగుఱించి చేయఁదగు గ్రంథరచనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుట;

vi ఆంధ్రభాషలోని మంచిగ్రంథములఁ బండితపరిష్కారము చేయించి నిర్దుష్టముగఁ బ్రచురించుట;

vii తెలుఁగుభాషకును వాఙ్మయమునకును సంబంధించిన విషయములను జర్చించు నొక పత్రికను బ్రకటించుట;

viii తెలుఁగువాఙ్మయమునకు సంబంధించిన విషయములను గుఱించి చర్చించుటకుఁగాను సాంవత్సరికసభల నేర్పాటుచేయుట;

ix తెలుఁగు సాహిత్యవిషయమునఁ బరీక్షలఁ గావించి పారితోషికములను, సాహిత్యపట్టములను, యోగ్యతాపత్రికలను నొసంగుట;

x ఒక పుస్తకభాండాగారమును స్థాపించి సాగించుట. ఇందు ప్రధానముగాఁ దెలుఁగు గ్రంథము లుండవలయును; వ్రాఁతప్రతులుగూడ నుండవలయును;

xi తెలుఁగుభాషయొక్కయు వాఙ్మయముయొక్కయు నభివృద్ధికి నుపకరించు నన్ని కార్యములను జేయుట.

ఆంధ్రసాహిత్య
పరిషత్పత్రిక.

సంపుటము ౧౮. { శుక్లనామసంవత్సరము
చైత్రవైశాఖమాసములు. } సంచిక ౧.

స్వవిషయము

విభవసంవత్సరముతోఁ బరిషత్పత్రికకుఁ బదునేడువత్సరములు నిండినవి. పత్రికాప్రకటనమును మేము నిర్విఘ్నముగఁ గొనసాగించుటకుఁ గారణభూతులైన పరిషత్సభ్యులకును, పత్రికాపాఠకులకును, వ్యాసకర్తలకును మా వందనము లర్పించుచున్నాము. విభవసంవత్సరసంపుటములో, కాళిందీకన్యాపరిణయ ప్రథమభాగమును, ధాతుమాలయుఁ బూర్తియైనవి. పదునెనిమిదవ సంపుట మీశుక్లసంవత్సరముతోఁ బ్రారంభమగుచున్నది. సభ్యులును, జందాదారులును, వారివారిచందాలను సకాలమునఁ బంపి యథాప్రకారము మాకుఁ దోడుపడుటకై వేఁడుచున్నాము. ఈసంవత్సరమునఁ గాళిందీకన్యాపరిణయము ద్వితీయభాగము ప్రకటింపఁబడును. మఱియు నితరాముద్రితగ్రంథములఁ బ్రకటించుటకై యత్నించుచున్నాము. ఇదివఱకెచ్చటను బ్రకటింపఁబడియుండని కదిరీపతిశుకసప్తతికృత్యాదిపద్యములు ప్రకటింపఁబడుచున్నవి. భాషాభిమానులు తా మెప్పటియట్లు సభ్యులును బత్రికాపాఠకులు నగుటయే కాక తమమిత్రులఁగూడఁ బ్రోత్సహించి పరిషదభిమానులఁ జేయఁగోరుచున్నాము. రామరాజురంగప్పరాజుసాంబోపాఖ్యానమునకుఁ బ్రతియొక్కటి సంపాదించి భాషాభిమానులు పంపినచో మాప్రతితో సంప్రతించుకొని ముద్రితప్రతితోఁగూడ వారిపుస్తకము వారికిఁ బంపెదము. (ప. అ)

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు-అధ్యక్షోపన్యాసము.

— జనమంచి శేషాద్రిశర్మగారు, కడప —

శ్రీమంతం బగు నీయాంధ్రదేశంబునఁ జెలువారు నాంధ్రభాషాపోషం బోషింప శేముషీవిశేషభూషితు లగు భాషాభిమానులచే నించుమించుగ నిరువదిసంవత్సరములపుడు చెన్నపురియం దుత్సాహసాహిత్యం బురుదార నెలకొల్పఁబడిన యీయాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తునకు సంప్రదాయానుసారంబుగఁ బ్రతివర్షంబునఁ బ్రహర్షంబున నిర్వర్తింపఁబడుచుండు నీవిభవవత్సరంబున నతివిభవంబుతో జరపఁబడు వార్షికమహోత్సవసభకు నగ్రాసనాధిపత్యంబు వహింపఁ గోరినయేతత్సభాకార్యనిర్వాహకులు మున్నగు నధికారపదవీసమారూఢుల కే నెంతయుం గృతజ్ఞుండనై యభినందనంబులు గావించుచున్నాఁడను. ఈపదవిని నింతకుమున్ను నాకన్న నర్హతములు పెక్కండ్రు వహించి జయప్రదంబుగఁ గరణీయంబులు నిర్వర్తించియున్నా రని యే నెఱుంగుటం జేసి దీనికి నే నిపు డీయకొనుట సాహసం బనియు నే నెఱుంగుదు. అయిన నీయాంధ్రదేశంబున నొకమూలలోఁ జేరియుఁ జేరనట్టు లొత్తిగిలి యున్నదత్తమండలంబున నుండుపండితులను నొకకొన్నిసారు లేని బహూకరింపఁ దలంపు గొని పరిషత్కార్యనిర్వాహకులు మున్నొకసారి దత్తమండలాంతర్గతకడపపురంబున జరగినవార్షికమహాసభకు దత్తమండలాంతర్భూత బళ్లారిపురవాస్తవ్యులు నిపుడు కీర్తిశేషులు నైనకోలాచలము శ్రీనివాసరావుగారి నగ్రాసనాధిపతింగా నియమించి యీసంవత్సరమునఁ గడపపురనివాసి నగు నన్ను నియమింపఁబూనుటచే నీగౌరవము దత్తమండలవాసుల కొనరింపఁబడినదియే కాని సామాన్యుండ నగు నాకుఁ గాదని తలంచి యస్మన్మండలవాసులకుఁ గలిగెడు గౌరవంబు పరమాదరణీయం బనియుఁ నవశ్యాంగీకర్తవ్యం బనియు భావించి యీపదవి కే నీయకొంటి. ఇక్కార్యంబు నెఱవేర్చుటయందు నాదెస న్యూనాధిక్యంబు లుండునేని వానిని సరకుసేయక నన్ను మన్నింతు రని యీసభ్యులనెల్లరం బ్రార్థించెద. ప్రతివర్షంబున జరపఁబడు నీమహాసభయం దితఃపూర్వమగ్రాసనాధిపతు లెల్లవిషయములం గూర్చి యుపన్యసించిరియే యుంటచే నే నేమిచెప్పినను నయ్యది చర్వితచర్వణమే యగుం గాని క్రొత్తదిగా నుండఁబోదు.

ఱియనను భాషాపోషణంబునకును భాషాభివృద్ధికిని నెవరెవ రెన్నిమాఱులు నుడివిన నది యుపకారకారకంబుగ నుండు ననియే నాతలంపు. ఇంకఁ బ్రకృత మనుసరింతము.

— ఇప్పటియాంధ్రభాషాస్థితి —

ఈశీర్షికను వ్రాయునపుడే మత్తరంబు ముత్తరంబులుగాని వాక్యంబులు వ్రాయవలసి వచ్చెనే యని ప్రకంపనసముచ్చలిత లలితవిటపంబు చందంబునఁ బ్రకంపమానం బగుచున్నది. పరమేశ్వరీమాయ యెట్టిదో యద్దేవిసంకల్ప మెత్తెఱంగున నున్నదో కలిమాహాత్మ్యం బెప్పగిది నొప్పునో చెప్పలేను. Italian of the East అని పాశ్చాత్యు లగుహూణవాణీవిచక్షణులు పేర్కొను శ్రావ్యంబై సొంపారు మనయాంధ్రభాష నన్నయ, తిక్కన, యెఱ్ఱాప్రెగడ, లో నగు మహాకవీశ్వరులకాలంబున మహోన్నతదశం జెంది యదిమొదలు రాజ మహేంద్రవరము కొండవీడు రాజధానులయందు రాజ్యపాలనంబు సేయుచుం డిన విద్వత్కవిసమాదరణపరాయణులైన రెడ్డిమహీపతులకాలంబునను బిదపఁ గవితాసామ్రాజ్యపట్టభద్రుండును నాంధ్రభోజుండును నగు కృష్ణదేవరాయల కాలంబునఱకును గ్రమంబున ననేకభంగుల నభివృద్ధిం గాంచుచు వచ్చినది. దానికిఁ బిమ్మటను నాంధ్రవాఙ్మయమును బ్రభుసమాదరణం బున్నను లేకున్న ను నచ్చటచ్చటఁ గవినాథులు సద్గ్రంథములను రచించుచుఁ బోషించుచు వచ్చిరి.

అధునాతనకాలంబునను నాంగ్లేయప్రభుత్వమువారు దేశభాషలయెడ ననాదరంబుసేయక చేయూఁత యొసఁగి వీనిని గాపాడుచువచ్చిరి. ఇటులుండ మనయాంధ్రవాణి చేసినదురితం బేమియో కాని యిప్పటికిఁ గొన్నిసంవత్సర ములనుండి మనము చూచుచుండఁగానే దీనికి దుర్దశ వాటిల్లినది. అద్దేవిని నిజ మాతృనుంబోలె భక్తితాత్పర్యంబున నుపచరింపవలసిన తత్పుత్రు లగునాంధ్రు లలోనే కొందఱు ధీమంతు లుప్పతిల్లి యప్పడఁతికిఁ బలుదెఱంగుల నొవ్వు గలిగింపఁ దొడంగిరి. వారిం జూచి వల్లే యని ప్రశంసించుచు మఱికొందఱు కుతర్కములు సేయుచు నాసతిని హింసింపఁ జొచ్చిరి. రెండి యుం బలువురు వాడమి యాదేవిని వికృతాకృతిం గావించి రూపుమాపం జాల్పడిరి. ఆంధ్ర సరస్వతికిఁ దా మిట్టు కైంకర్య మొనర్చుట భాషాసేవ యనియు నది యభి వృద్ధిహేతు వనియు నెవరైనను నిక్కరణిని జలుఫనగునా యని హితోక్తు లా

డసాహసించిరేని వారితో దుర్వాదంబులు గావింపఁ దొడంగి త్వంశుంఠేత్యాదివచనంబుల నుపాలంభింతురు. తాము చెడుటయకాక యితరులకును నందును ముఖ్యముగాఁ దరుణవయస్కు లగుబాలురకును దమమతంబులను స్వయము కలుపుటయకాక ప్రభుత్వమువారు నెలకొలిపియుండు విద్యాశాఖాధ్యక్షుల మూలముగ వానిని బ్రచారమునకుఁ దేర భగీరథప్రయత్నములు సేయుచు నెమ్మాడ్కి నేని తమపట్టినచలంబును సాధించి పేరుగాంచ బద్ధకంకణులై యేపారుచున్నవారు. అట్టివారు సేయు ఘోరకృత్యములవలన సురుచిరరూపలావణ్యవిలాసవిభాసమానురాలుగాఁ బ్రమదంబునఁ జెన్నారుచు సొగసుగులుకుచుండినయాంధ్రవాణి యిక్కాలంబునఁ బ్రేమపురస్సరపోషితనిజకుమారవర్గంబులు నిర్దయులై కావించు కశాఘాతంబులవలనను గృపాణధారాహతులవలనను గంతపాశనిర్బంధబంధనంబులవలనను నొడ లంతయు వ్రణాంకిత మై చెప్పరాని నొప్పిమొదవ నీముప్పుఁ దప్పింప నితరసుతు లొనర్చుజతనంబులు వితథంబులగుటకుఁ బెల్లుగ దురపిల్లుచు నకటా యని పొమ్మసిల్లుచు వెండియుఁ దెప్పిరిల్లుచుఁ బలవించుచుఁ బ్రాణమాత్రావశిష్టయై కడు దీనతం బొరసి యున్న దని వాక్రువ్వ నోరాడకున్నది. దీనిం దలంప నొడలు గడుంగడు వడంకుచున్నయది. ఉల్లము జల్లనుచున్నది. మాతృసేవాపరాయణు లీకలికాలంబునను నింకను గొంద ఱున్నారు. కావున మాతృహింసకు లగుతమసోదరుల పాపకృత్యంబులఁ గాంచి వారు సైరింపనేర్తురే? ఇప్పు డున్నటులుండి మాతృహింసకులు తెలివిఁదెచ్చుకొని పశ్చాత్తప్తులై తమయకార్యంబుల నుజ్జగించి యాసతీతిలకంబునకుఁ దమకావించిన వ్రణంబుల నార్పను, నెగులును మాన్పను, నుచితచికిత్సలుగావింపను దొడంగిరేనియు నీబాధ లుపశమించి యాదేవి స్వస్థతం బొరయుటకుఁ బెద్దకాలము పట్టును. ఆహా! యిట్టులును వారు మాఱుదురా? అది మదీయాశాజనితభ్రమయే కాని నిక్కముగా నగునొక్కొ? ఇఁక బల్యోక్తివచనంబులు మాని ఋజుసరణిని గొండొక వాక్రుచ్చెద. నవీనులగు ప్రజ్ఞాశాలులు కొందఱు పాడినదే యేలరా పాడవలయు ననుసామెత కైవడి నవీనమార్గంబుల భాషాసేవ సేయఁబూని వ్యాకరణసూత్రనిర్ణీతనియమంబులకు లోఁగుట మనకుఁ బరమేశ్వరుఁడు పుట్టుకతో నొసంగిన స్వాతంత్ర్యభావమును స్వీకరింపమి యని యన్నియమంబులను శృంఖలలఁ ద్రెంపి పాఱవైచి విచ్చలవిడి యిచ్చకు వచ్చినచందంబున [illegible]గూర్ప మొదలిడిరి.

ఒకయూరిలోఁ "గలరా" యనంబడు విషూచివ్యాధి ప్రబలి పెక్కండ్రనాహుతిగాఁ గొనుచుండ నొకఁడు వీథిం జనుచున్న యొకవైశ్యుంగాంచి నీవూరికిఁ బోయి రావలయు నంటివే నిలిచినట్లున్న దే యని యడుగ నావైశ్యుఁడు దానిపేరుం జెప్పనొల్లక యయ్యా! యచ్చటఁ 'గ' యున్నదని సన్నని యెలుంగునఁ జెప్పి నాపయనంబు నాపితి నని చెప్పినయొప్పిదంబున నాతేగవారు వ్రాయుశైలిని "గ్రా" యనిమాత్రము వక్కాణించుచున్నాను. దానింగాంచి కొందఱు యతిప్రాసంబులను నిర్బంధములు రచనాసౌలభ్యంబున కంతరాయములని యుగ్గడించుచు వానిం ద్యజించి పద్యములు రచనసేయఁదొరఁకొనుచున్నారు. ఇంకను గణముల నేలపాటింపవలయు నని వీనినిం దొలఁగింపఁ బ్రయత్నింతురు కాఁబోలు. వ్యాకరణనియమములను మనము స్వతంత్రించి యుల్లంఘింపఁ దగునా యని యేరైన నడిగిన వారు మనపూర్వు లెన్నియో యేండ్లకు మునుపు వ్రాసియుంచిన తాటియాకుపొత్తములలో నుండియు శాసనములనుండియుఁ బ్రయోగములను, బండితు లగుబ్రాహ్మణుల సంభాషణంబులందు వ్యవహరించుప్రయోగములను నెత్తి చూపుచు నుచ్చైర్ఘోషంబున నుత్తరంబు లొసంగుచు ధన్యంమన్యు లగుదురు. వీనికిఁ దో డిక్కాలంబున నకారద్వయము తలసూపి యచిరకాలంబుననే యెల్లయెడలను నెల్లవారియుల్లంబు లుల్లసిల్ల నల్లిబిల్లిగా నల్లుకొని యేపు సూపెడు. నకారద్వయ మన నెద్దియో దాని యాకృతి యెట్టిదో యరయవలయు నని మీచిత్తంబులు కౌతుకాయత్తములై యల్లలనాడుచుండును. కావున దానిం దడవుసేయక వ్యక్తీకరించెద. నకారద్వయ మనఁ గా నవలయొకటి, నాటకమొకటి. ఓహో! సగము తెలిసినది గాని మొదటిపద మాంధ్రభాషలో మేముచూచినంతలోఁ గానంబడదే. దాని కర్థమేమి? నవలాయనుపదము వనితార్థమున నున్నది. అదిప్రకృతమున నన్వయింపదే. "టీకా టూకా మపేక్షతే" యన్నటులున్న దేయని కేవలప్రాచీనశుష్కపండితు లెవరైన నుందు రేని వారడుగవచ్చును. వారికి దానిం దెలియఁజెప్పెద. నవల యనఁగా నేదేని యొక కల్పనాకథ. ఆంగ్లోభాషయందు "Novel" అని చెప్పఁబడును. తెనుఁగున నవలలను హూణభాషయందలి నవలలవలెనే ప్రణాళికలు కల్పించి వ్రాయవలయును. గ్రంథాదియందు మనప్రాచీనులవలెఁ గాక "రామయ్య- భీమయ్యా! నేను నీతో నేమి చెప్యాను. నీవు చేశావు కావుగా." భీమయ్య- ఔను రామయ్యా! నీవు సెప్పా

వుగాని వాఁడు సూస్తుండాడు గనక నేను యెట్లా దాన్ని తీసుకొనివాస్తును." అని యివ్విధంబున మనమునం దున్నది యేదియో యెఱుఁగనీయకయు రామయ్య భీమయ్య లెవ్వరో తెలియరాకయు వ్రాయుట నవలరచయితల మహాసంప్రదాయము. ఆవివరములు గ్రంథములో నలువదియేఁబదిపుటలకుఁ గాని గోచరింపకుండునట్లు వ్రాయుట గొప్ప నేర్పు గా నెన్నంబడు. నాటకములం గూర్చియు దలఁకును దెలిసియేయున్నది. "నాటకాంతం సాహిత్య" మ్మను ప్రాచీనాభియుక్తోక్తి యిప్పుడు "నాటకాదిసాహిత్య"మ్మని మాఱినది. పాఠశాలలోఁ జదువు (అనఁగా నింగ్లీషు మొదలగు విషయములు ప్రధానముగాను నాంధ్రమానుషంగికముగాను జదువు) విద్యార్థులును దొలుదొల్త నాటకములతోనే గ్రంథరచనకుఁ దొడఁగుదురు అట్టియుద్గ్రంథములను ముద్రించుటకును వాని పైనదభిప్రాయములను వ్రాసి యిచ్చుటకును బలువురేచు నేనని సిద్ధముగా నుందురు. "ఏనకేనా ప్యుపాయేన ప్రసిద్ధపురుషో భవ" అని మనప్రాచీను లగునార్యులే చెప్పియున్నారుగదా? ఇదియుఁ గాక ఛందోవ్యాకరణబంధనంబులకు లోఁగియే యీకాలంబునఁ బద్యము లల్లువారు కొందఱు భావకవిత్వ మని యొకతెఱఁగు క్రొత్తకైత సేయుచున్నారు. అందు భావమే ప్రధానముగా నుండునఁట ఏది వ్రాసినను నెక్కరణిని వ్రాసినను క్రొత్త త్రోవనుండియుండుటయే యిట్టివారికి నియమము. ప్రాచీనరీతుల ననుసరించి వ్రాయఁబడునది గద్యమైనను బద్యమైనను బనికిరాదు. పనికిరాదని యేలచెప్పితిని మీరెఱుంగుదురా? అట్టి పుస్తకములను బ్రామాణికముగా విద్యాశాలలోఁ దదధ్యక్షులు పాఠ్యగ్రంథములుగా నిర్ణయింపరు. సంస్కృతపదము లెక్కువగా నుపయోగించి వ్రాసినచో దీనిలో సంస్కృతరచనలే కాని తెలుఁగు చాలఁదక్కువయని నిరసింతురు. అచ్చతెలుఁగుపదములును జాతీయములగుమాటలును గూర్చి సలక్షణంబగుశైలిని నెవ్వఁడేని యొకపాత్త్రమును వ్రాసిప్రకటించునేని యది "Chaucer's English" (ఛాసర్స్ ఇఁగ్లీషు) వలె దురవగాహ మగు మహాప్రాచీనకవులు వాడినవిస్మృతిభాషలో వ్రాయఁబడిన దనియు నేతత్కాలపువారి కవి మనోరంజకంబులును నుపయోగకారులును గావనియుఁ దూలనాడుచుఁ దద్గ్రంథనిర్మాతల నిరుత్సాహులనుగాఁ జేయుదురు.

కట్టా! మనయాంధ్రభాష కెట్టిదురవస్థ పాటిల్లె? దీనిఁ దొలఁగించి దానిం బోషించుటయే ముఖ్యోద్దేశముగాఁ గొని పోటుమాసిసుల మేటులకు వె

నుదీయక పాటుపడునది యీయాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తని నేఁ జెప్పవలయునే? భావికాలంబున ఘటిల్లెడు పూర్వోక్తసంకటంబుల నివారింపఁ బూనిన యిప్పరిషత్తున కిక్కాలంబున నభినవకృష్ణరాయ లనఁబరఁగుచు నిష్ఠాములై వలయు నంత సాహాయ్యంబొనర్చుచుఁ బ్రధానపోషకులై యున్న శ్రీపిఠాపురము మహారాజాగారు ప్రాచీనమతావలంబు లగు విద్వజ్జనంబుల కెల్లరకును గడుంగడు సంస్తవనీయులై యలరారుచున్నకతంబున నాంధ్రవాణి పాలియ దనియు నచిరంబ లబ్ధసంజ్ఞారోగ్యమై మునుపటియుందమును జెంది శాశ్వతంబుగ జీవించు ననియు నేను నెమ్మదిం దిరమ్ముగ నమ్ముచున్నాఁడను.

ఇఁక భాషారక్షణోపాయముం గూర్చి నాలుగుమాటలు చెప్పఁదలంచితిని.

—: భాషాస్వరూపము :—

మానవుని బుద్ధిస్వభావసంయోగకారిణి భాష. ఆంధ్రభాషయన నాంధ్రునిబుద్ధిస్వభావధర్మమును బోధించు శబ్దబృంద మనియే సారము. భూతభవిష్యద్వర్తమాననామక కాలత్రయమునందును నాంధ్రసంఘ మేలాగున నుండెను? ఎటు లుండఁగలదు? ఎట్లున్నది యనువిషయములనుబోధించుటయే భాషకుం గలఫలము. మన మేసంఘమును బరీక్షించిన నాసంఘమున కేవి స్వభావధర్మములో వానిని వారిభాషయే సువ్యక్తముగాఁ దెలుపుచుండును. ధనమునుఁ బ్రాపంచికసుఖమును నధికారము నీమొదలగువానియం దొక్కదానినో రెండింటినో లేక యన్నింటినో యాశించు జాతివారిభాషను మనము పరీక్షించిన నాయూహలనుస్థిరపఱుచుచుఁ దదుపాయములఁ దెలుపుచుఁ దదనుగుణోదాహరణముల వ్యక్తీకరించుచు నాభాషాగ్రంథసముదాయ ముండును. ఆగ్రంథములను మన మాదృతిం బఠించి యంతతో సంతృప్తినొందక స్థాలీపులాకన్యాయమునఁ గాక స్తనశల్యపరీక్షాన్యాయము ననుసరించి పరికించితిమేని యాజాతి భావము లెట్టి వని మనకుఁ బొడకట్టకమానవు. ఈనియమము ననుసరించి మనకు ముందున్నవారి భావము లెట్టివి? వారిసుగుణసంపద యెట్టిది? వారుచేయు కర్మములెట్టివి? అవి యేకరీతిగా నుండినవా? లేక కాలానుసారము మార్పు నొందినవా? పరీక్షించితిమేని మనపూర్వుల గంభీరభావములు, మతధర్మాచరణాదిధర్మనిబద్ధములగుసద్గుణగణములు, ఐహికాముష్మికములనఁబడుఫలముల వేని గోరి యాచరించిరో ఆకర్మములు, కాలానుసారముగ నెట్లు మార్చుకొనిన శాస్త్రవిరుద్ధముకాదో అట్లు చేసిన మార్పులు, వేనిని మార్చినఁ బ్ర

థమసూత్రమే నశించునో అట్టివిషయములను వారించుకేని మార్పకుండుటయు నున్నగు ననేకవిషయములు మనకు మణిదర్పణము నఁ బ్రతిబింబమువలె గ్రంథబృందమునుండి స్పష్టము లగు. మన మేగ్రంథము ను బఠించి సార మింకెది యని వేసారక పలుసారులు విచారించితిమేని మనపూర్వులమనోవృత్తు లాముష్మికసుఖసంపత్సమృద్ధినే యాశించునవి యని తేటపడియెడిని. ఇట్టివిషయములనుదెలుపుటయే భాషోద్దేశము- మఱియు దేవభాషాప్రతిచ్ఛాయయే యాంధ్రభాష యనియు స్పష్ట మగు.

దేశమహోన్నతి భాషాభివృద్ధిచేఁ గలుగును గాని వేఱు కారణమునఁ గలుగ దనవచ్చును. ఈవిషయము నంద ఱంగీకరింతురో లేదో యెఱుంగను గాని స్వతంత్ర భావ మని మాత్రము నుడువఁగలను. భాషయే మానవులకు గూడిక కల్పించును. క్రొత్తదేశమునకుఁ బోయితిమేని యందాంధ్రుఁడు కనఁబడినచో వానిం గూడ మనస్సు కోరును. అప్పటియానందము వర్ణనాతీతము. ఆకాలమున నందఱుమాటలలో నాంధ్రునిభాషానిస్వనము—

కం॥ వీనులవిందై యమృతపు, సోనలపొందై యమందసుమచలదళిసీ
గానము క్రిందై యాస్వన, మానంద బ్రహ్మమైన నధిపతిపలికెన్.

అను రామరాజభూషణుని హృద్యమగు పద్యమును స్మరింపఁజేయక వదలునా? అట్టియానందమును గలిగించినది భాష గాని వేషముగాదు. అట్టి భాష యత్యున్నతిఁ గాంచినచో నాదేశ మున్నతస్థితిని గాంచి యుండుననుట సమంచితమే యని తలంచుచున్నాఁడను. భాషామూలముననే జాతియభిమానము గలుగును. అది సాంద్రమైనచో నైకమత్య మనంబడును. ఆమైకమత్యమే దేశాభివృద్ధికాలవాలము. కాఁబట్టి భాషయే మనదేశాభివృద్ధికి బ్రధానకారణమని విన్నవించుచున్నాఁడను.

—♦ ఇతరభాషాసంయోగము ♦—

ఏదేశభాషయందైనను నితరదేశభాషాపదములు చేరియున్నవనుట నిర్వివాదాంశము. ఒకదేశస్థుఁడు కారణాంతరమున దేశాంతరమున కరిగి యటఁ గొలఁదివత్సరములు నివసించి మరలి స్వస్థానమున కరుదెంచినపుడు వాఁడు క్రొత్తదేశపుభాషాపదములను వాడుచుండును. అవి కొందఱ కలవడును. అందుఁ గొందఱు కవులుందురు. ఎట్లో కవిత్వమునం దవి చేరును. వారివా క్పదములు మనభాషవే యనుకొందురు. అట్లుగాక యాంధ్రభా

షాపదము లివి యని తెలుపు నిఘంటువు వ్రాసియుండినఁ దక్కిన వన్యదేశ్యము లని కనుఁగొనుట సుభమగు నుండును. అపని సాగనందున మనభాషలో నిమిడియున్న పదము లివి యని యెఱుంగుట సామాన్యులకుఁ గష్టముగ నున్నది. ఈవిషయము నేకాంతముగఁ గూర్చుండి విచారించితిమేని మన భాష యెన్నియో దేశములం దిరిగి యెన్నియో మార్పుల నొందియున్న దని తోఁపకపోదు. అంతియగాక యేభాష యెప్పు డుత్పత్తిల్లెనో చెప్పుటయు నశక్యము. దీనికిం గలకారణము భాషాప్రాచీనత్వ మనవలయును. పెక్కుశబ్దములు కల్పింపఁబడియుండును. ఎందువలన నన్న ప్రశ్న మసంబద్ధము. ఆకాలపువారి యూహలు తెలుపుట కప్పుడు శబ్దము లుండకుండవచ్చును. అవసరమును బట్టి కల్పింపఁబడి యుండవచ్చును. కొంతకాలముక్రిందట విశాఖపట్టణప్రాంతముల నిష్టాలాపము లాడుకొనుతరిఁ జమత్కారముగా నొక్కఁ డొకమాట పలికినఁ దక్కినవారు "మతాబా కాల్చెను" అని యనసాగిరి. ఇపు డామాట యామండలమున వాడుకయైనది. "రంజుగా నున్న" దనఁగా శ్రుతిహితముగా నున్నదను నర్థమందుఁ బైమండలమున నున్నవారిలోఁ గొందఱు రసికు లుపయోగింతురు. అది గ్రంథముఁ జేరిన నదియు నాంధ్రభాషయే యనఁబడును గదా? ఇట్లే పెక్కుపదము లు కల్పింపఁబడియుఁ బెక్కుపదము లన్యభాషలనుండి చేర్చుకొనఁబడియు నీయాంధ్రభాష వృద్ధియైన దనవచ్చును. తోఁచినట్లెల్ల నన్యభాషాపదములను జేర్చుకొనుటయుఁ బాడిగా దని నాయుద్దేశము. భాష వృద్ధికావలదా యన్న దేవభాష మనకు నిధివలె నున్నది. అందుఁ గలపదము లెందును లేవని పెక్కండ్రు నొక్కివక్కాణించు చున్నవారు. కావున నింకనైన నితరదేశభాషాపదములను జేర్చుకొనక దేశభాషనుండి చేర్చుకొనుచు నీవఱకిన్ని చేరిన వనియు, వాని వ్యుత్పత్తు లివి యనియును దెలిపి భాషను జక్కనలంకరించుట యీపరిషత్తునకు విధియైయున్నది.

వ్యాకరణము

ఆంధ్రభాషాభివృద్ధికి వ్యాకరణము ప్రధానాంగ మనవలయును. ఇపు డుండువ్యాకరణములు చాల వనియుఁ గ్రొత్తగాఁ బెద్దవ్యాకరణము వ్రాయుట యత్యవసర మనియుఁ గొందఱు పలుకుచున్నవారు. కాని యిపు డుండువాని నే పఠించువారి సంఖ్యయే తక్కువగ నున్నది. వ్యాకృతిగ్రంథసంఖ్య కొఱుతగాంచలే దని నే నెంచుచున్నాఁడను. ఇపుడు క్రొత్తవ్యాకరణమును వ్రాయు

టకనేకాంతరాయములు లున్నవి. క్రొత్తయక్షరములు కల్పింపవలసి యుండు నేమో? ఆయక్షరములు గలపదము లెంతదనుక నిలుచునో యేక్షణమున నశించునో మన మిపుడు నిర్ణయింపఁజాలము. భాషానియమముల నొక్కత్తుగ నణఁగఁద్రొక్కి గ్రామ్యభాషగనో వ్యవహారభాషగనో యగ్రామ్యభాషగనో మార్పవలయు నని రామరావణయుద్ధము పద్ధతిగఁ బోరాడుచుండువారు పెక్కండ్రు గల యిక్కాలంబున నియమముల నేర్పఱుచుటయే సారముగఁగల వ్యాకరణమును వ్రాయఁబూనుట పరిహాసాస్పద మగునేమో యని యూహించుచున్నాఁడను. లేనిగౌరవమును గాంచ నెంచుటకన్న నున్నదాని నూడిపోకుండఁ గాపాడుట సముచిత మని తలంచుచున్నవాఁడను. పూర్వమహాకవుల మర్యాదయే పూర్ణానుస్వార మగుచుండ నిఁక నిప్పటివ్యాకృతికర్తల కెంతమాత్రము మర్యాద నిలుచునో తెలియఁజాలను. ఈవాదములు తుదముట్టి భాష నియమబద్ధముగ నిలుచునన్న యాశ పొడమునంతదనుక నీప్రయత్నము నిలుపుటయే శ్రేయస్కరము. అట్లని నిరాశఁ జెందరాదు. ఉన్ననియమముల సడలింపక వానిని సమాశ్రయింపవలయు. తద్విరుద్ధప్రయోగములు ప్రాచీన గ్రంథరాజములయం దున్నచో "ప్రమాదో ధీమతా మపి" అన్నసూక్తి కుదాహరణములుగఁ గైకొనవలయునే కాని "తదేవాహం సాధయామి" అన్నట్టు మొండిపట్టును బట్టరాదు.

— గ్రంథరచన —

ఇఁక గ్రంథరచనము గూర్చి యించుక తెలిపెదను. భాష కాధారము గ్రంథసముదాయమే. నాడింధముఁడు సూత్రమునకు రత్నసంతతులఁ గూర్చును. అట్లే కవి ఛందస్సూత్రమునందు మృదుమధురతమపదరత్నసముదయమును గూర్చును. తొలిది కంఠభూషణము. రెండవది వాగ్భూషణము. అయ్యది యపహార్యము. ఇది యనపహార్యము. కవితాశిల్ప మనల్పకల్పనాతిశయమనోహరము అనన్వయాలంకార మట్లు దీని కిదియే సాటి. కావుననే "కవితా యద్యస్తి రాజ్యేన కి" మ్మని భర్తృహరి భాషించెను. కవితాశిల్పమునకు సుమతియే పరికరము. లోకవిజ్ఞానముకూడ నొకయంగ మనవచ్చును. కవిమనస్సునకు బ్రహ్మాండములు గోష్పదీకృతము లగునన్నఁ దక్కిన వొకలెక్కయా? ఆశిల్పము సాధుమనోరంజకము గావలయు. దీనికి ఫల మదియే. కాబట్టియే కదా, "యశసే" "సన్మానసంగమనాయ్యై వేదం మమతు పాథేయమ్" అని

యొకమహాకవి వాక్రుచ్చెను. కవిత యైహికాముష్మికసుఖంబుల నొడఁగూర్చు నని ప్రాజ్ఞులు పలికియున్నారు. అది యెల్లరయంగీకారమును బడసినది. ఎద అకో మార్గదర్శకము కూడ నగు. కావునఁ గవిత భావసకాధారము; వాగర్థములవలె శివి పరస్పరాశ్రయము గలవి చతుర్విధపురుషార్థదాయిని కవిత యని కొందఱు పలికిరి. ఇంద ఱిన్నివిధములఁ బొగడుట-బట్టియే కవిత నియమబద్ధురాలు కావలసివచ్చెను. కవితాకారము నలంకరించునపుడు వర్ణములఁ జక్కఁగా శోధించి మనోహరవర్ణములఁ బొందుపఱిచి సకలాలంకారములఁ గూర్పవలయును. భావము సద్భావముగా నుండినఁగాని ఫలము లేదు. ఈ కార్యమునఁ గవి కడు జాగరూకుఁడై మెలఁగవలయుఁ గాని తనకుఁ దోఁచినట్లు మెలఁగి నియమముల నుల్లంఘింపరాదు, అట్టికవిత పతివ్రతరీతి దశదిశలఁ దనని ర్మలయశస్సుధాకరకరములు పరఁగ నొప్పారును. అట్లు కానిచోఁ బుంశ్చలివలెఁ గ్రమక్రమముగాఁ గుందుఁ బొందు డిందును.

సత్కావ్యము నొనరించి కవి యశఃకాయమున నిరంతరము ప్రకాశించుచుండును. కావ్యము వ్యంగ్యప్రధానముగా నుండవలయు నని పెద్దలభావము. అట్టి కావ్యమే యుత్తమకావ్య మనియు వారిసిద్ధాంతము.

శ్లో. చతుర్వర్గఫలప్రాప్తి స్సుఖా దల్పధియా మపి,
కావ్యాదేవ యత స్తేన తత్స్వరూపం నిరూప్యతే.

అని విశ్వనాథకవిరాజు నిర్వచించెను.

"శ్లో. వాచ్యాతిశాయి వ్యంగ్యం యదుత్తమం తద్ధ్వనిశ్చ సః,
వీక్ష్యరామం ఘనశ్యామం సీతా జాతా నమన్ముఖీ."

అని రాజచూడామణి దీక్షితుఁడు కావ్యదర్పణమందు వ్రాసెను. అట్టి కావ్యములను మహాకవులు రచించి తమజననము సార్థకముగాఁ జేసికొనిరి.

మనమెల్ల నిపు డేభూభాగమున నిలువఁబడి యున్నవారమో యాభూభాగమే వాగనుశాసనునిచేఁ బవిత్రీకృతమయ్యెను. ఈమండలమే సకలకవికులతిలకపోషకుఁడై ధర్మపాలనాదరుండగు శ్రీరాజరాజనరేంద్రపరిపాలితము నాఁటినుండి నేఁటివఱకు వాగనుశాసనుని లెక్కించిన యంగుళియందు నిలుపఁదగిన పేరు గలకవి యెవ్వండేని కలఁడా? గంగాప్రవాహశీతలవిమలసలిలశీకరములంబోలె శబ్దనిసరమును వెదఁజల్లినవాఁ డొక్కఁడేని కలఁడా? ఆమహాత్మున కావమహాత్ముఁడే సాటి యని చెప్పుట యతిశయోక్తియని యెవ్వఁ

డనగలఁడు ? వారిపద్యము నొక్కదానిం బఠించి జన్మము పవిత్రతమముగాఁ జేసి కొనెదను.

చం. దళితనవీనకందళకదంబకదంబకకేతకీరజో
మిళితసుగంధబంధురసమీరణుఁ డన్ సఖుఁ డూదుచుండఁగా
నలియుచు మొల్లగుత్తులను నుయ్యెల లూఁపఁగ నెక్కియూఁగె ను
ల్లలదళినీకులంబు మృదులధ్వనిగీతము విస్తరిల్లఁగన్.

ఇందలిపదలాలిత్య మనుపమానము. అర్థచమత్కృతి వర్ణింపఁ దరము గానిది. ఇట్టికావ్యముల మూలమున నాకాలపుమతనియమాదులు స్పష్టము లగుచుండును. అట్టిమహాకవులప్రాపున నట్టిమహారాజులయండ నీయాంధ్రభాష పెంపునొందెను. నవనవాలంకారముల విరాజిల్లెను.

ఇపుడు కావ్యరచన యడుగంట నున్నది. మొదలు కావ్యరచనయే వ్యర్థ మని కొందఱు వాదించుచున్నారు. నియమములఁ బాటింపకుఁ డని యుద్ఘోషించుచున్నారు. మఱికొందఱు ప్రాచీనాంధ్రగ్రంథములయం దతిశయోక్తులు గాని స్వభావవర్ణనము గనుపట్ట దందురు. అట్టిమహాత్ములు,

సీ. పాలుపారఁగా బోరగిలి పాన్పునాల్గుమూలలకును వచ్చును మెలఁగి మెలఁగి
లలిఁ గపోలంబులు గిలిగిలింతలుపుచ్చి నవ్వింపఁ గలకల నవ్వినవ్వి
ముద్దులు నొల్కఁ గాడ మ్రోఁకాలఁ గేలను దడవుచు నెంకాను దారితారి
నిలుచుండఁ బెట్టి యంగుళు లూఁత చూపఁగాఁ బ్రీతిఁ దప్పడుగులు పెట్టిపెట్టి
యన్నఁగంటిఁ దండ్రినిగంటినయ్యఁగంటి, నింకు రావయ్య విందులవిందవనుచు
నర్థిఁ దన్నుఁ బిలువఁగ నడయాడి మాటి, యుల్లసిల్లెఁ గృష్ణుఁడు శైశవోత్సవముల.

సీ. వాఁకలఁ బడి నీరు పలియఁ బాఱఁగ మిట్టులొండొంట బలసితృణోత్కరముల
తుదలు *పచ్చఁదనంబుతోఁ దలచూపఁగఁ దీగలొయ్యనఁ గొంకు దేఱికొనల
మొగమెత్తిమెత్తన యిగురాకుదోఁపఁగఁ దరువులు తనిగాడ్పుతవనరుచుల
గాంచి సప్రాణించి క్రమ్మఱఁ గొమ్మలు గదలించి నర్తనక్రమ మొనర్ప
నెలవు లేర్పడికుప్పు మను నెలవు లెఱుఁగి, మృగకులంబులు బ్రమవాసి మెలఁగఁ, జొరఁగ
నాటవికకోటితమజాడలరసితిరుగ, నడవు లొప్పారెఁ జండవర్షాత్యయమున.

అను నెఱ్ఱాప్రెగడరచించిన హరివంశమునఁ గలయీపద్యములను బఠించి నికృత్తసంశయు లగుదురుగాక ! ఈసునను నొండొ, శక్తిహీనతనొండొ, పూర్వ

*. నిక్కదనంబుతో-అనిమాఱ్పఁబడినది.

లఁ దిరస్కరించిన లాభ మేమి గలదు ? పద్యకావ్యములు విశేషించి వృద్ధి కావలయును. గద్యకావ్యములు నిస్సారము లని నాభావము కాదు. మనస్సమ్మోదము నుత్పాదింపఁ బద్యకావ్యము లే మిన్న లని సన్నుతింగాంచిన వని నే నెన్నెద. శాస్త్రము లన్నియు నాంధ్రమునఁ బరివర్తనము చేయునపుడు గద్యము హృద్యముగ నుండును. నియమబద్ధముగను మృదుతమముగను నుండుభాష గ్రంథములయం దుండఁదగినది. పరస్పరసంభావణమున వ్యాకరణమును బాటింపనంతమాత్రమున నట్టిభాష గ్రంథములఁ జేర్పఁదగదు దాన రసమొదవదు.

—భావకవిత్వము—

ఇఁక భావకవిత్వమును గుఱించి నాలుగుమాటలు వచించెదను. భావకవిత్వ మనఁగా నర్థమేమో, వారేయర్థమున నందిరో తెలియదు. భావప్రధానకవిత్వ మని మన మూహింపవచ్చును. ప్రాచీనగ్రంథములయందు శబ్దాడంబరమే గాని భావము లేదని వారియూహ యైనట్లును దోఁచెడి. ఇంత కన్న నసంగత మగుమాట కలదా ? ఏభావము లేకున్నఁ గవిత చెప్పుటెట్లు ? పూర్వోదాహృతపద్యమునందు నన్నయభట్టారకుని భావ మేమని పరికింతము. వర్షర్తువును వర్ణించుచున్నాఁడు. ఆకాలమునందుఁ గుసుమపరిమళభారమును వహించి వాయువు వీచుచుండు ననియు, నటవీవల్లికలు పూచియుండఁగా నాగుత్తులయందుఁ దుమ్మెదలు ఝంకారము లొనరించుచు నుండు ననిభావము. దీనిచేఁ బాండవులు శ్రీకృష్ణాగమనమునఁ గుతూహలస్వాంతులు కాఁగల రని ధ్వని. ఇందు గంభీరభావము లేదా ? వ్యంగ్యకావ్యము ప్రశస్త మని పూర్వులసిద్ధాంతము. భావము వాచ్య మగుచో మధ్యమకావ్యమే యగు. ఎంత తఱచిన నంతభావము వెల్లివిరియుచున్నది ఎట్టివారు వినినను జదివినను మనస్సున కేవగ్గింపక శబ్దముల భావము కూడ నలరారుచుండవలయు. ఇట్లు మనగ్రంథములు వేలకు వే లుండఁగా భావకవిత్వ మని క్రొత్తదారి యిది యని త్రొక్కఁజూచుట భావకవిత్వమునకే కాని వేఱొండు లాభము కానరాదు. భావము లేని కవిత్వ మొకటియుండునా ?

కొందఱు భావముమాట మాకేల గాని ఛందోనియమముల నవలింపవలయు నని పెనఁగులాడుచున్నారు. యతిప్రాసము లేలయని ప్రశ్నింతురు. శ్రుతి, తాళము, సంగీతమునకేల యని ప్రశ్నించినట్లె యీప్రశ్నయు గనఁబడుచున్నది.

అట్టినియమము లున్నదే పద్య మగును. ఆనియమములు వలదనువారు యక్ష గానముల రచింపవచ్చును గద్యమును వ్రాయవచ్చును. నిష్కారణవైరమున ఛందోవిషయమునఁ బూననేల? గీర్వాణభాషయందు లేనినియమము లిందేల యని ప్రశ్నింపరాదు. ఒక్కొక్కభాష కొక్కొక్కపద్ధతి హెచ్చుగా నుండవచ్చును. అది సొంపడనివా రాజోలికిఁ బోక తొలఁగుట మంచిది. అంతియగాని దానిని నవరింపఁ బూనరాదు. దాన మేలు లేదు. మఱియుఁ గీర్తి కలుగఁబోదు.

—♦ నాటకములు ♦—

ఇఁక నాటకములస్థితి యెట్లున్న దని విచారించు టనవసరము కాదు. నాటకనియమములకుఁ దిలోదకము లొసంగి చాలకాల మైన దనవచ్చును. ఎవ్వరైన వ్రాసిన దాని నెల్లరుఁ బ్రాఁతపద్ధతి యని తూలనాడుదురు. నాటకములు భాషాభివృద్ధికి మూలము లనక తప్పదు. నాటకదర్శనమే పాపమను వారు కొందఱు గలరు. నటుల దుష్ప్రవృత్తిఁ గాంచి వారట్లు బెదరియుందురు. నాటకములు ప్రాచీనులమతాచారములను, మర్యాదలను రాజప్రజలపరస్పర సంబంధములను, నింక ననేకవిషయములను బోధించుచు నీతిని బోధించుటకే యుద్భవించినవి. శ్రుతి స్మృతులఁ బరిశీలించిన పెద్దలు కూడియుండుసభలకుఁ జని తెలిసికొనుట యొకపద్ధతి. నాటకములఁ జూచి నేర్చుకొనుట యొకపద్ధతి. ఈ రెండుపద్ధతులయందు జనసామాన్యమునకు రెండవపద్ధతియే యనువగునది. ఇట్లు లోకమున కుపకరించునాటకములు లక్షణవిరుద్ధములయ్యె నేని చెప్పవలసిన దేమి? "మంత్రీ! భోజనమునకు వేళయైనది. పోవుదము రమ్ము" అని రాజు నోటఁ బలికించినచో నద్దానిం జూచి రాజమర్యాద యెట్టి దని నేర్చుకొందురో చెప్పవలయునా? నాందీపద్యము నాటకార్థమును సూచించునది గా నుండవలయు నన్న నియమ మేనాఁడో త్యజింపఁబడినది. స్వేచ్ఛగా రచించుట యాచారమైనది. అంకములుగ విభజించు నాచారము గలిగియుండెను. ఇప్పుడు తోఁచినన్నిరంగములు గా వ్రాసి ముగించునాచారము క్రొత్తగా వచ్చిన ట్లొ నాటకము పరిశీలించుచుఁ జూచితిని. ఇట్లు నియమముల నుల్లంఘించి నాటకకర్తలను బాడొనరింపక యుండఁ గాపాడుట భాషాభిమానులకు విధియై యున్నది. ఇట్టిస్వేచ్ఛయు భాషాభివృద్ధి కొక కొఱత యని తలంచుచున్నాను. రాజభక్తి, దేశభక్తి, మతాభిమానము మొదలగువానిని వృద్ధిచేయునది గా నాటకము వెలయ వలయు. ననుభావము [illegible] దానిని బోషించున

టకముల వ్రాయించునూహలను గల్పించుట యీమహాపరిషత్తునకు విధియై యున్నది.

— నాటకభాష —

ఉత్తమమధ్యమాధమపాత్రములకుఁ దగినట్లు భాష యుండవలయునని, తుమ్ము మొదలు దేవతార్చనమువఱకున్నట్లు రాజు మొదలు సేవకునవఱకు నొక్కరీతిగా భాషయుండరాదని, కొందఱిమతము ఎట్లుండిన బాగుగనుండునో నిర్ణయించుట శక్యమగు పనికాదని యొక్కకొందఱిమతము. పండితాఖండలు లిందు నీమహాపరిషత్తీభారమును గూడవహించి సిద్ధాంతముచేయు నెడల సమంజసముగా నుండునని నే నాశించుచున్నాఁడను.

— విమర్శనగ్రంథములు —.

భాషాపరిపూర్ణజ్ఞానమునకు విమర్శనగ్రంథములు మహోపకారకములని కొంద ఱూహింతురు. ఆయూహ రసికజనాదృతికిం దగినదియే. మనపూర్వు లట్టిగ్రంథముల రచింపలేదనువారు కొందఱు కలరు. అది యొకలోపమనువారుకూడఁ గొందఱు కలరు. విమర్శనగ్రంథము లుండవలయు నన్నమాట సమ్మతమే గాని పూర్వులు వ్రాయలేదనుట పొరపాటు. ఔచిత్యవిచారచర్చ లోనగునవి యట్టివే కదా. క్షేమేంద్రునికంటె మిన్నయగువాఁ డొక్కవిమర్శకుఁ డుండునా. తెలుఁగునం దట్టిగ్రంథములు లేవే యనవచ్చును. తెలుఁగునఁ గవిత్వమారంభించి యించుమించుగా నేఁడెనిమిదివందలవత్సరములకంటె మించలేదు. నన్నయభట్టారకున కాదికవి యని యిచ్చుతాంబూల మిపు డూఁగులాడుచున్నది. నన్నెచోడుని పరిసరమునకు జరపఁబడుచున్నది. అంతకుముందుఁ గవు లుండరా. వారిఁ బరిశీలించుము. ఏలతొందఱపడవలెను. కొట్టులో నాతాంబూలమును బెట్టింపుఁడని కొంద ఱనుమతి యిచ్చుచున్నారు. ప్రథమకవి యెవ్వఁడని నిర్ణయింపఁబడునో యూహింపఁ జాలకున్నాఁడను. ఆవాదమీబ్రహ్మకల్పముండుదనుక నుండవలసినదే. ఎవ్వఁ డెవ్వనిపేరు చెప్పి యాతఁ డాదికవి యన్నను వానికి ముం దుండరా యన్నప్రశ్నము రాకమానదు. ఇది యనవస్థాప్రసంగమునఁ బర్యవసానమగును. తుదకు నన్నయభట్టారకునకే చేరఁదగుననియు, నామహాత్ముని మించినవాఁడు లేఁడనియు నేనూహించువాఁడను. భాషాభివృద్ధికిఁ దగినన్ని గ్రంథములే లేనపుడు రచించినవారిగ్రంథమును విమర్శింపఁబూనుకొన్నచో మనకేల యీచిక్కని వారుకూడ మానుదురేమోయను

భీతినొందకుండ రని యీవిషయమున నా భావము. లేదయ్యెన్న నీపాటి పాండిత్యము వారికి లేకుండునా.

మనము మహాభారతమును బరమపావనగ్రంథరాజమునుగా భావించుచున్నవారము. వ్యాసాదులను భగవంతునివలె భావించుచున్నవారము. అనంతరము వారియుపదేశములు వేదవాక్కు లని నమ్మియున్నవారము. అట్టిభారతమును విమర్శింపఁబూనినపు డందుఁగల ధర్మవిశేషము లేవి? తరణోపాయము నెన్నిరీతుల బోధించిరి? ఎందువలన నందుఁ గొందఱు జగద్వినుతికి పాత్రులైరి? అను మొదలగు విషయముల నడఁగద్రొక్కి యస్మదాదులకుం గలభక్తిశ్రద్ధలను నశింపఁజేయఁబూని వ్యాసాదులు కేవలభ్రష్టులు వారిమాటలు నిగ్రాహ్యములు కావు, ఆకాలమునఁ గలనాగరకత యత్యంతమునీచము, అను నీలోనగు భావముల వెల్లడించుచు విమర్శనగ్రంథము వ్రాయుట వ్యర్థము. పామరులకుం గలభక్తి నందుఁగల యొక్కశ్లోకమే పెంపొందఁ జేయును. చతుర్విధపురుషార్థముల తత్త్వముఁ దెలుపునట్టియు త్రుటిన్ గ్రంథరత్నమును దూషించుట బాగుగాదు. ఆస్తికుల నాస్తికులనుగాఁ జేయఁబూనుటకే యీప్రయత్నమని కొందఱు తలఁతురు. ఖండాంతరవాసులు వ్రాయునిండు, నాస్తికాభాసులు దానిం దలదాల్పనిండు. భగవంతుఁడు భావనామాత్రసంతుష్టహృదయుఁడు. భారతము వేదమనియే భావించి యందలినీతుల నేర్చుకొన్నఁ దరింపఁగూడదా. అట్టి గ్రంథరత్నము నామూలాగ్రము, సమన్వయము చేయఁజాలని మనమాక్షేపించి లోపములనుజూపి యున్నవిశ్వాసముంగూడ నూడఁగొట్టుట మంచిపనియే కాదని నాయూహ. ఇట్టిపుట్టగొడుగులవంటి గ్రంథము లెన్నిలక్షలు పుట్టినను దానినాదరించువారు కోట్లకొలఁదిగ నుందురనుట సత్యము. సూర్యునిపై నుమిసినట్లు భారతమును దూషించినందున వేటొకలాభ మేదియుఁ గానరాదు. కావున నట్టి ప్రయత్న మొనరించి యపూర్వఖ్యాతిని గాంచనెంచు క్షీణింపనున్న భక్తిని బెంపొందించునట్లు విషయముల నుద్ధరించి వ్రాయుచు భవిష్యద్గ్రంథకర్తలకు మార్గదర్శకులుగా విమర్శకు లుందురుగాక యని వారిని వేడుచున్నాఁడను.

విమర్శనగ్రంథకర్తలయం దొక్కదోష మారోపింపవచ్చును. వారు విశేషించి లోపములనే చూపఁబూనుదురు. మఱియు గ్రంథకర్తను దూషింపఁ దలపెట్టుదురు. తుదకు నది వ్యక్తిని దూషించుపనితో సమాప్త మగును.

విమర్శనగ్రంథకర్తకంటెఁ గవికి మిత్రుఁడు వేఱొకఁ డుండఁ డని నా తలంపు. గుణదోషములఁ జూపి యందును దోషములఁ దెల్పునపుడు నాతికఠినముగఁ బలికి గుణవిమర్శనమునం దధికప్రసంగము చేయుట సరసము. లేనిచో విరసమే. ఎట్టివారికిఁ బ్రమాదము లుండకమానవు.

శ్లో. తేనాభిఘాతరభసస్య వికృష్య పత్రీ వన్యస్య నేత్రవివరే మహిషస్య ముక్తః
నిర్భిద్య విగ్రహమశోణితలిప్తపుంఖ స్తం పాతయాం ప్రథమమాస పపాత పశ్చాత్

అని కాళిదాసమహాకవి-(రఘు ౯-౬౧)ఇందలి ప్రమాదమును గొప్పగాఁ బలికి పెద్దగ్రంథము చేసి,

శ్లో. స్థితాః క్షణం పక్ష్మసు తాడితాధరాః పయోధరోత్సేధనిపాతచూర్ణితాః
వలీషు తస్యాః స్ఖలితాః ప్రపేదిరే చిరేణ నాభిం ప్రథమోదబిందవః.

అని కాళిదాసు రచించిన (కుమా. ౫ స) శ్లోకమునందలి భావగాంభీర్యమును విమర్శించునపుడు నాల్గుమాటలతోఁ జల్లఁగా జాఱవిడిచిన నాతఁడు విమర్శకుఁడు కాఁడు. అది యొకవిమర్శనగ్రంథము కాదు. ఆంధ్రభారతమును విమర్శించుచు భారుణి, జీవగఱ్ఱ, లోనగువాని నాక్షేపించి యాక్షేపించి,

సీ. సహకారము ప్రియసహచరుఁ బున్నాగ పున్నాగుఁ దిలక భూభువనతిలకుఁ
జందన బుధహరిచందనుఁ బుష్పితాశోక సుహృజ్జనశోకదమను
వకుళ కులైకదీపకు విభీతక భయభీతార్తిహరు నలుఁ బ్రీతితోడఁ
గానరే కానరే కాన లోకోత్తరు నని మ్రాకుమ్రాకునకి నరుగు నరిగి- మొ॥

అను మొదలగుతావులఁ గలచమత్కృతిని వినుతింపక యున్న నదేటి విమర్శము? కొంతకాలముక్రింద నొక్క పండితుని గ్రంథమును వేఱొకపండితుఁడు విమర్శించెను. నే నద్దానిం జదివితిని. చమత్కారముగా దూషించు టెట్లో తెలిసికొనఁగల్గితి. అందు సత్యము లే దని నాభావము కాదు. వ్యక్తిని దూషించుట సరసము గా దని నుడివితిని. సావధానముగా నాలోచించి గుణదోషవిమర్శనమునందుఁ గవి తన చాతుర్యమును జూపవలయు ననుటయే యీనామాటలం గలసారము. అట్టిగ్రంథము లుప్పతిల్లినం గాని, యిప్పటిగ్రామ్యభాషావాద మడుఁగంటదు. ఇప్పట్టున గ్రామ్యభాషం గూర్చి నాలుగుమాటలు పలికెదను.

— గ్రా మ్య భా ష . —

గ్రామ్యభాష ప్రతిదినము వింతరూపములు గలదిగా మాఱుచుండును.

లకే యుదాహరణములు లభించును. సూక్ష్మాద్యలంకారముల కుదాహరణము లు దొరకునా యనుసందియము నన్ను బాధించుచున్నయది. సునకాలమున యాంధ్రభాషాయోషామణి దైన్యము గాంచక యుండ నెల్లభంగులఁ గా డుట న్యాయ్యము కావున భాషను రక్షింప నడుము కట్టవలయును. తీసు పెట్టుక యిత్యాదిశ్రుతికటువులు నిషిద్ధములు నగు ప్రయోగముల మాన యును. ప్రాచీనగ్రంథములయం దున్నవే యని శంకింపరాదు. వారిహృద్య కవిత్వమునం దిట్టి వెందో యుండినను బ్రమాద మని యుపేక్షించుట వా సేవించినట్లే యగు నని నేనెంచుచున్నాఁడను. ఇపుడే క్రొత్తవ్యాకరణము లు తిల్లంజూచుచున్నవి. వానికి నుదాహరణసమృద్ధిం గల్గింపఁ బ్రయత్నిం ప్రాచీనప్రమాదప్రయోగప్రకరణమునకుఁ జేయూఁత యొసంగక మనకుం యత్యల్పపాండిత్యము నాధారముగా మహాత్ముల నాక్షేపింపక సాధుమా ర్గమున గ్రంథరచన యొనర్చి భాషాదేవి నుపాసింతు రని నేఁ బ్రార్థిం చున్నాఁడను.

—♦ పరిషద్విధి ♦—

ఇప్పటి భాషాదుర్దశను దొలఁగించుభార మీపరిషన్మార్ధమునను

శ్లో. దశావరా వా పరిషద్యం ధర్మం పరికల్పయేత్
త్ర్యవరా వాపి వృత్తస్థా తం ధర్మం నవిచాలయేత్.

అను మనుస్మృతిప్రమాణము ననుసరించి పరికించితి మేని పెక్కం పండితాఖండలులు చేరియున్న యిమ్మహాపరిషత్తు భాషారక్షణము గావిం గంకణము కట్టుకొన్నది గాన నేది నిశ్చయించినను దాని నెల్లరు శిరసావహిం వలయును. పత్త్రికాప్రకటనకార్యము చాలదు. పురాణగ్రంథము లెన్నియో మూలలఁ బడియున్నవి. ముద్రించిన మహాభారతాదులయందే ముద్రాక్షరశా స్థానపండితులు స్వేచ్ఛగా నెన్నియో పాఠభేదములఁ గల్పించినారు. పు కాంతరములఁ జూచినట్లే కొందఱు వల్లుచున్నారు. భారతాదులలో ప్రమాదములఁ బరిశీలింపకుండిన చో నీక గతియేది ? మునుముం దట్టి ములఁ బరిశీలించి బహుగ్రంథములం బరికించి యంత్తమపాఠములను పుస్తకముల బాగుచేయవలయును. అది చేయకయున్న నావంటియల్పమతు పెక్కండ్రు స్వతంత్రించి ప్రయోగించుపదములే వ్యాపించును. నిఘంటు మపారముగనున్నది. దానిని [illegible] జేయవలయును. కాని గ్రం నానవేసినట్లు చేయరాదు. ఈపరిషదుత్సవము గుంటూరునందు సాగినది

లీనిఘంటువును వీక్షింప వేడుకపడుచున్నాఁడను. దానిసందర్శించుటయే యీ జన్మమునకు ఫలమని తలంచుచున్నాఁడను. ఆపుణ్య మెపుడు లభించునో తెలియఁజాలకయున్నాఁడను. మహాకార్యమును దలపెట్టినపుడు ప్రతిక్షణవిలక్షణముగాఁ బని కొనసాగింపవలయును గాని యాలసించుట మంచిదిగాదు. కార్యమో కడుం గడుఁ బెద్దది. సముద్రమున కేఁతము వేసినట్టిది. ఐనను మానవులము గావున నశ్వత్థామవలె బ్రదుకఁజాలము. కొఱంత లున్నఁ దరువాతివారు తీర్చుకొందురుగాక యని బయలుపఱుపవలయునే కాని మీనమేషము లెంచుచుండరాదు.

శ్లో. ఆదానస్య ప్రదానస్య కర్తవ్యస్యచ కర్మణః
క్షిప్ర మక్రియమాణస్య కాలః పిబతి సంపదః.

అన్నసూక్తి ననుసరింపక తప్పదు. లేకున్నను నెన్నియో యంతరాయములు రావచ్చును. కావున భగవంతునిమీఁద భారమువైచి దానిం బూర్తిచేసి యాంధ్రమహాజనులయెదుటఁ బెట్టవలయు నని మఱిమఱి వేఁడుచున్నాఁడను. శ్రీమత్పీఠికాపురమునజరిగిన యీపరిషన్మహోత్సవమునని దగ్రాసనాధిపతిగారు ముచ్చటించియున్న యట్లు సత్కవుల యోగ్యతలను బరిశీలించి బిరుదముల నిచ్చుచుండవలయు నని నేనును గోరుచున్నాఁడను. ఇంతకుముం దెవ్వరును దీని నేల ప్రస్తావింపలేదో యని ప్రశ్నించుకొని తగినకారణమును దానిని వారే తెల్పిరి. ఎల్లరును బిరుదముల నీయ వెనుదీయుటలేదు. తుదకవి గౌరవమును గోల్పోవుచున్నవి. ఏతన్మహాపరిషత్ప్రదత్తబిరుద మట్టిది కాదు. కావుననాపని యొనరింప నీపరిషత్తు వెనుకత్రొక్కుత్రొక్కరా దని విన్నవించుచున్నాఁడను. భాషోద్ధరణమే ముక్తియని భావించు నీమహాసభ యట్టి కార్యములఁ గొనసాగింపకయున్న నిఁక దీనిం బూనుకొనువా రెవ్వరు గలరు ?

మహాశయులారా ! నాయీవాక్యములు నిస్సారములు; వీనిం జెప్పుచు నమూల్యమగు మీకాలమును వ్యర్థముగ జరగఁజేసితిని. పండితోత్తము లుపన్యసింప నాతురతఁ జూపుచున్నవా రని యే నెఱుంగుదు. నేనును దదుపన్యాసామృతమును గ్రోలి సుఖింపఁదలంచెదను. నన్నిఁతదనుక మాటలాడ ననుజ్ఞయొసంగి యాదృతిఁజూపిన మీకెల్లరకు నమస్కరించుచు నేతత్పరిషత్స్థాపక మహాశయులకుఁ గృతజ్ఞుఁడనై యుండెదను.

సాహిత్యపరిషత్తుల కృత్యములు.

—॥ పప్పు మల్లికార్జునరావుగారు. బి. ఏ. కోరంగి ॥—

మానవపురోవృద్ధికి నీతిచట్టము లెట్లో భాషాపురోవృద్ధికి వ్యాకరణశాసనము లట్టివి. నీతిచట్టములు కృత్రిమములుగాఁ గాన్పించుచుండినను ప్రకృతిసౌందర్యమును బోషించుటకుఁ దోడ్పడినట్లు వ్యాకరణశాసనములు భాషాసౌందర్యమును బోషించుట కాధారము లగుచున్నవి. మానవాంతఃకరణప్రవృత్తులను బ్రకృతిచిత్రములను బాగుగాఁ బరిశీలింప నేర్పుగలమహాకవులు భాషాప్రపంచమందలి మనోహరశబ్దరూపములనుగూడ లెస్సగాఁ గనిపెట్టవలంతు లనియే మనము నమ్మవలసియున్నది. కావుననే మహాకవులధారాళప్రయోగములు వ్యాకరణస్థములై సర్వజనానుకరణీయము లగుచున్నవి. భాషాసౌందర్యమును జెడఁగొట్టుకొనకుండఁ గోరుదుమేని వ్యాకరణశాసనముల నుల్లంఘింపకుందుముగాక! అట్లుల్లంఘింపక వ్రాసినవారిభాషను కృతకభాష యనుట పొరపాటని నాయభిప్రాయము. కృతకత్వ మెచ్చట నున్నది? భాషలో లేదు. భాషాపదములు ప్రకృతినుండి గ్రహింపఁబడినవే మన మెన్నుకొనుటలోఁ గృతకత్వము కలదా. అంతమాత్రముచేఁ గృతకభాష కాఁజాలదు. ప్రకృతిసిద్ధము లగునరణ్యములందు వృక్షము లే క్రమమును లేక జీకాకుగాఁ బెరిఁగియుండఁగా వానిలోఁ గొన్నిటిని మనోహరమైనవానిని సేకరించి యుద్యానవనము నిర్మించినచో నందలివృక్షములు కృతకము లగునా? మనము వాని నెన్నుటలోను నాటుక్రమములోను గృతకత్వ ముండును గాని యవి పెరుఁగుటలోను వాంఛితఫలంబు లొసంగుటలోను బ్రకృతిధర్మమునే యనుసరించును గాని లక్కవస్తువులవలెఁ గృతకములు కాఁజాలవుగదా. అటులే వ్యాకరణమున స్వీకృతములైన పదములును భాషాప్రకృతిలోనివియే గాని కృతకములు కాఁజాలవు. భాషాప్రపంచమందలి మనోహరపదార్థములను మేధావంతు లగుమహాకవులు సర్వకాలములయందును గ్రహించి భాషను స్వాభావికమైనపెంపును బొందించుచున్నారే కాని యస్వాభావికముగా నొక్కమాఱు వృద్ధిచేయ సమకట్టి వికృతరూపములు గలపదములఁ దూర్చి భాషాస్వరూపనాశనమున కెన్నఁడును బూనుకొని యుండలేదు. ఇప్పుడు మన మట్టి

యత్నములలోఁ బ్రవేశించితి మేని భాషాస్వరూపమును నాశనముచేసి శాశ్వత మగునపకారము మాతృభాష కొనర్చినవార మగుదు మని కావ్యకర్తలకును వ్యాసరచయితలకును ప్రబోధము చేయుచున్న వాఁడను మార్పులభివృద్ధి కవసరము లనుమాట సత్యమే కాని రాజకీయవిషయములలో నొక్కొక్క జాతి కనుగుణ మగు రీతిని సాంఘికవిషయములలో నొక్కొక్క సంఘమున కనుగుణ మగురీతిని మార్పులు చేయుట సమంజస మని బుద్ధిమంతు లెట్లు తలఁచుచున్నారో యట్లే భాషావిషయములోఁ గూడ నొక్కొక్క భాష కనుగుణ మగు రీతిని మార్పు లొనరించుట భాషాసంప్రదాయానుసరణ మగునభివృద్ధియే యగును. ఒ అనునక్షరమున కిన్నివంకర లెందుకు? ఆంగ్లేయభాషలో సున్న చుట్టిన "ఒ" యగుచున్నది. కావున మనము సున్నవంటిసులభరూపమునే పొందుద మని కాని దానితో బాలురవిద్య నారంభింత మని కాని యసాంప్రదాయకముగ యత్నించుట మతిభ్రమణసూచకము గాని మేధాస్ఫురణము కాదు. కావున సంప్రదాయానుసరణముగ భాషాపరిణామములఁ గావింప నిచ్చగించుట యొకకర్తవ్యము.

వాఙ్మయమందు సద్రుచి కలిగియుండుటయు నితరులకుఁ గలిగించుటయు రెండవకార్యము. "కవితాయ ద్యస్తి రాజ్యేన కిమ్మనునార్యోక్తికిఁ బాత్ర మగు కవితాపటిమను గొందఱు తుచ్ఛవిషయంబులను దుచ్ఛవర్ణనలందును వినియోగించుచున్నారు. అట్టివానిని సద్గ్రంథములుగఁ బరిగణించి త్యజింపుచుఁ బాఠకులకుఁ బ్రోత్సాహము కలిగింపకుండవలెను. గ్రంథపఠనము కేవలవినోదమునకే కాక జ్ఞానాభివృద్ధికిని నవసర మని యెంచెడుపక్షమున సదసద్గ్రంథవిచారణ మత్యావశ్యకమై యున్నది. ప్రస్తుతకాలమున నవలలు నాటకములు కుప్పలుతిప్పలుగ బయలుదేఱుచున్నవి. భూభారమునుఁ దొలఁగించుటకై పరమేశ్వరుని యవతార మవసర మైనయట్లు భాషాభారమును దొలఁగించుటకై సదసద్గ్రంథవిచక్షణ మనుశాసించుట యవసరమై యున్నది.

తరువాత, పాఠశాలలలో బాలురు పఠించుటకై యేర్పడుగ్రంథములు ప్రస్తుతము విశ్వవిద్యాలయమందలి విద్యాశాఖోద్యోగీయులవలనఁ గాని కొండొకయుపసంఘమువలనఁ గాని నిర్ణయింపఁబడుచున్నవి. భాషాగ్రంథములు సాహిత్యపరిషత్తు నిర్ణయించుట కధికార ముండవలెను. ఏగ్రంథకర్త "ఎక్కువ

కమిూషన్” యిచ్చునో యాతనిగ్రంథములు పాఠశాలలలోఁ బెట్టుపద్ధతి మాఱవలెను. బాలురమనములు కోమలములై లక్కవలె నుండి తొలుదొల్త నేవిషయముల గ్రహించునో యవియే భావిజీవితంబులం దాదర్శప్రాయము లగును. రామాయణభారతవీరుల చరిత్రలత్యాసక్తితోఁ జిన్నతనమున వినిన శివాజి భారతదేశమునం దొకముఖ్యమైనరాజ్యమును స్థాపింపఁగలిగినవాఁడాయెను. కావునఁ జిన్నతనమున మంచియాదర్శముల బాలురకుఁ గనఁబఱచుగ్రంథములఁ బఠింపఁజేయవలెను. అట్టిగ్రంథముల నిర్ణయించుపనికి సాహిత్యపరిషత్తు పూనుకొనవలెను.

తరువాత, అముద్రితగ్రంథముల పరిశీలన మొకకార్యము. తాళపత్త్రగ్రంథము లెన్నియో పల్లెలయందును బట్టణములందును గూడ లభ్యమగుచున్నవి. వానిలోఁ గొన్నిముద్రితగ్రంథములై యున్నను పాఠభేదములఁజూపు ప్రతులుగా నుండును. వానిని బరిశీలించి యేపాఠములు న్యాయమైనవో నిర్ణయింపవలసి యున్నది. దీనివలన ననేకాంశములు బయలుపడును. ముద్రణకాలమున కేదోయొకప్రతి దొరికి దానఁ దమయూహలకుఁ బ్రమాణము కలుగునట్లుగా సవరించి ప్రకటించిన వారి దొంగతనము బయలుపడును. ప్రక్షిప్తముల నిర్ణయింపవచ్చును. ఇఁక నముద్రితములుగా నున్నగ్రంథములవిషయములో సరసమగుగ్రంథము లేవో ప్రామాణికములుగా గ్రహింపఁదగుగ్రంథము లేవో విమర్శించి చూచి వానిని సాధ్యమైనంతత్వరలో ముద్రింపించవలసి యున్నది. ఈకార్య మీసాహిత్యపరిషత్తు కొంత యిదివఱలోఁ జేసియున్నది. కాని యెంతయో యింకను జేయవలసియున్నది. “ధనమూల మిదం జగత్తు”ను నట్లిట్టికార్యములు ద్రవ్యైకసాధ్యములై యున్నను విద్యావంతులు చేయవలసినపని పూర్తి గావించి కార్యక్రమ మేర్పఱచి యుంచుకొన్నచో ద్రవ్యవంతుల సమీపించి వారియౌదార్యమునకుఁ దగినదేశకాలపాత్రములు గలవని నివేదింపవచ్చును. సత్కార్యమునునమ్మిక గలదేని నెంతధనమైనను విశాల మొసంగఁగల దాతలు మనయాంధ్రదేశమున లేకపోలేదు.

మఱి యొకముఖ్యమైనపని శిలాశాసనాన్వేషణము. ఇది దొరతనమువారియం దొకశాఖ పనిచేయుచున్నది. అయినను మనము గూడఁ దోడ్పడినచో భాషావిషయమున మంచిఫలములఁ బొందఁగల మని చెప్పఁగలను. మనదేశపరిపాలకుల కాలాదిక మగుచరిత్ర మెంతయో శాసనరూపముననున్నది

అది లెస్సగాఁ బరిశీలించినచో నాంధ్రకవితాకన్యక యెప్పు డుద్భవించి యెట్లు వృద్ధినందినదియుఁ దెలిసికొనఁగలము. దానికిఁగాను మొట్టమొదట యేయే గ్రామముల నేయేకట్టడములపై శాసనములు లిఖింపఁబడియున్నవో వానిపట్టిక నొకదానిని దయారుచేయింపవలెను. పిమ్మట వానిప్రతులను దెప్పించి విమర్శించి చూచి ప్రస్తుతకాలపు భాషతో లిఖించి యుంచవలెను. తరువాత వాని నన్నిటిని ముద్రింపించి గ్రంథరూపమునఁ బ్రకటింపవలెను. కవికాలాదికముల నిర్ణయింపఁగోరువారి కివి యెంతయో యుపయోగకరము లనుట నిర్వివాదాంశము.

ఇట్టికృత్యముల సాహిత్యపరిషత్తుమూలమున నెఱవేర్చుకొనఁ గోరుదుమేని నయ్యది యొకయధికారము గలసభగా నుండవలెను. దీని కధికారమెవ రిచ్చెద రని మీ రనుకొనవలదు. మన మందఱమే యీయవలెను. ప్రతివిషయమునను సంఘపరిపాలనము గోరు నీదినములలో భాషావిషయమునఁ గూడ నది యేల వర్తింపఁగూడదు? భాషకు సంబంధించిన సర్వవిషయములు నిర్ణయించుట కొకప్రామాణికసభ యుండుట భాషాభివృద్ధికి నెంతయో యవసరమే. చట్టముల నిర్మించుటకును వ్యవహారమందుఁ బ్రయోగింపఁజేయుటకును శాసనసభలు రాజకీయమం దెట్లవసరములై యెట్టి యధికారగౌరవములఁ బడయుచున్నవో యట్లే భాషావిషయమునఁ గూడ సాహిత్యపరిషత్తులు ప్రవర్తిల్లినఁగాని భాష సద్రూపమునను నూర్జితసత్త్వమునను బ్రకాశింపనేరదు. భాషావిషయికకృత్యము లన్నియు సాహిత్యపరిషత్తునకు సంక్రమింపఁజేయునెడల నయ్యది యొకవిశాలమైన సభగా నుండవలెను. అనఁగా నన్నియాంధ్రమండలములవారి ప్రతినిధులను గలిగి యుండవలెను. మండలమున కిద్దఱు పండితులు చొప్పున నెన్నుకొనఁబడవలెను. వారు చందా నిచ్చినను నీయకపోయినను సరే మండలప్రతినిధిత్వమున కర్హులైనచోఁ బరిషత్తున నుండవలెను. సంవత్సరమునకు నాలుగుసార్లైనను వారందఱు సమావేశమై ప్రకటితగ్రంథములలో సదసద్గ్రంథవిచారణచేసి నిర్ణయింపవలెను. వారిచే నిరాకరింపఁబడిన గ్రంథములు పాఠశాలలలోఁ బఠనీయగ్రంథములుగా నుండకుండుటకై విశ్వవిద్యాలయమువారి కొకవిజ్ఞాపనము పంపవలెను. ప్రకటితగ్రంథముల ప్రతి నొకదానిని పరిషత్తునకుఁ బంపునట్లు దొరతనమువారిని గోరవలెను. వారికి విమర్శననిమిత్తము ప్రతిముద్రాశాలనుండియు రెండుప్రతులు

పంపఁబడుచుండును, గనుక, యొకప్రతి పరిషత్తున కొసంగినచో వారివిమర్శ నకుఁ దోడ్పాటుగా నుండును గావున నట్లుచేయుటకు నభ్యంతర ముండఁగూ డదు. ప్రతిచందాదారునకును ప్రతినిధి నెన్నుకొనునధికార ముండును గాన భాషాభిమాను లెల్లరు చందాదారులుగఁ జేరునట్లు ప్రోత్సాహింపఁబడవలెను. చందాధనములును, విరాళములును గాక స్థిరరూపక మగువసతులుగూడ సాహి త్యపరిషత్తునకు సమకూర్ప యత్నించవలెను. ఈప్రకార మధికారములతో డను నైశ్వర్యముతోడ ను సాహిత్యపరిషత్తు వర్ధిల్లున ట్లచిరకాలమున నీశ్వ రుఁడు ప్రసాదించుఁగాక.

కపిలగడ్డము, కలకంఠుఁడు నన్నయ ప్రయోగించె ననవచ్చునా?

—♦ చంద్రాభట్ల రామమూర్తిగారు—రాజమహేంద్రవరము. ♦—

విభవసంవత్సరశ్రావణభాద్రపదమాసములందుఁ బ్రకటింపఁబడిన యాంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్త్రికలో బాలవ్యాకరణసంజ్ఞాపరిచ్ఛేదమున 'నార్యవ్యవహారంబుల దుష్టంబు గ్రాహ్యం' బనెడుసూత్రమున కుదాహరించిన కలకంఠాద్యనింద్యగ్రామ్యములం గూర్చి నాకుఁ దోఁచినయభిప్రాయములను వ్రాసియుంటిని.

అందుమీఁద మ॥ రా॥ శ్రీ॥ జాస్తీ శ్రీరాములు చౌదరీగారు చాలఁ బ్రయాసపడి యాశ్వయుజకార్తికమాసములందు వెలువడిన తత్పత్త్రికలో విమర్శించియుండిరి.

వారివిమర్శనము కేవలము పక్షపాతసూచకముగా నుండుటచే సమాధానము వ్రాయుచున్నాను.

"సూరిగారు ప్రాసభంగమును గుర్తింపఁజాలనట్టి యవిమర్శకులుగా"రని శ్రీచౌదరీగారు వ్రాసిరి. అవిమర్శకు లని నే ననలేదు. కాని ప్రమాదపడి యుండవచ్చు నని నాతలంపు.

"వారు ప్వవప్రాసము నంగీకరించియు 'కపిలగడ్డము' మొదలగురూపముల నొప్పుకొని వాని ననింద్యగ్రామ్యములలోఁ జేరిచి" రని లిఖించిరి

పూర్వలాక్షణికు లెవరును నీ ప్వవప్రాస మంగీకరింపలే దనియు నీవిషయమున సూరిగారు ప్రమాదపడి రనియు నాయభిప్రాయము. ఇట్లు నేను మాత్రమే తలంచుటలేదు.

"చిన్నయసూరిగారు కపిలగడ్డము కపిలజడ లుదాహరించుట ప్రమాదమునన్నే, కవిలగడ్డము కవిలజడ లనియే భారతమునందుఁ బ్రయోగింపఁబడె" నని యాంధ్రవాల్మీకి నాఁబరఁగు వావిలికొలను సుబ్బారావుగారు తమసులభవ్యాకరణమునఁ దెల్పియుండిరి. వావిలికొలను సుబ్బరావుగారు భారతకవులకు ప్వవప్రాస మిష్టమో యనిష్టమో గ్రహింపఁజాలని యవిమర్శకులా?

దీనింబట్టి భారతమందుఁ గవిలగడ్డము కవిలజడ లనియే ప్రయోగింపఁబడె ననియు, సూరిగారు ప్రమాదపడి రనియు స్పష్టముగాఁ దేలుచున్నది.

“కపిలశబ్దభవము కవిలశబ్దం బొందు గానంబడెడి- ఉ. అక్రూర. అపస రజ్జుండయు..........కవిలగడ్డంబును..............దవినయన్నువ.......... యువిదకన్నుంగవ.......... ః భార ఆది ర ఆ ” అని శబ్దరత్నాకరాదినిఘంటునిర్మాతలును బహుగ్రంథపరిశోధకులును నగు బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యులవారు తమత్రిలింగలక్షణశేషమందు వ్రాసియున్నారు. ఈప్రాత్తమును శ్రీసీతారామాచార్యులవారు బాలవ్యాకరణమందలి ప్రమాదములను జూపెట్టుటకును నందు విడువఁబడిన విషయములను విపులపఱిచి తెలుపుటకును నుద్దేశించి వ్రాసిరి. ఇట్టిసీతారామాచార్యులవారు సూరిగారు ప్రమాదపడి రని గ్రహించియే గదా తమవ్యాకరణమందు “కవిలశబ్దం బొందు గానంబడెడి” నని సూత్రించి యుదాహరించియుండిరి. ఇట్టివారు భారతకవులకు ప,వప్రాస మిష్టమో యనిష్టమో గ్రహింపఁజాలని యవిమర్శకులా ?

గవురుగడ్డం బని తమయొద్ద నున్నభారతప్రతిలోఁ గలదనియు గౌరుశబ్దభవము గవురు కావచ్చు ననియు, “గౌరో౽రుణే సితేపీతే” యని యమరమనియు 1903 సంవత్సరము ఫిబ్రేవరు నెలలో వెలువడిన యముద్రితగ్రంథచింతామణియందు 18 పుటలో నొకవిలేఖకుఁడు వ్రాసియున్నాఁడు. ఆవిలేఖకుఁడు భారతకవులకు ప,వప్రాస మిష్టమో యనిష్టమో గుర్తింపఁజాలని యవిమర్శకుఁడా ?

వారిమాట యటుండనిండు “వారిపెంపు వరీక్షింపమె” (వసు ఆ ౩ ప౬) యనుచో వికృతిశబ్దప్రథమకుఁ బరమైన సాంస్కృతికపకారమునకు వకారము ప్రయోగింపఁబడినది. ఇది ప్రాసస్థలముగాన నచ్యుత ప్పనుటకు వీలుపడ” దని చాదరీగారి గురువర్యు లగువజ్ఝల చినసీతారామస్వామిశాస్త్రిగారు తాము రచించినవసుచరిత్రవిమర్శనగ్రంథమున 108 పుటలో లిఖించియుండిరి. *దీనింబట్టి శ్రీచాదరీగారిగురువర్యులును ప,వప్రాసమున కనిష్టులనియే ప్రకటిత మగుచున్నది.

సూరిగారు భారతకవులకు ప,వప్రాస మిష్ట మని మెచ్చుటను ముచ్చటించి యుండలేదు. వారు పద్యము వప్రాసముతోఁ బ్రారంభింపఁబడిన దని

*వసుచరిత్రవ్యాఖ్యాతయైన సోమకవి ‘పెంపువిరిక్షింపవెం’ యనుపాఠము నిట దెల్పినాడు. అక్కడని ప, వప్రాసము కనిష్టమని తలంచినయెడల నట్లేల సవరించును ?

గుర్తింపక ప్రమాదమున కపిలగడ్డము మున్నగున వనింద్యగ్రామ్యము లని వ్రాసియుండిరి.

అట్టిప్రమాదమును సమర్థించుటలో చౌదరీగారును భారతకవులకు వ,వప్రాస మిష్ట మని పొరపడిరి.

మఱియు శ్రీచౌదరీగారు "కవదొనలును గాండీవము, నవల నిడంబనుపు ముంద రరదముడిగు మే, నువిదప డిగియెద శుభకర, మవు నివ్విధ మిట్లు సేయు మనుడు నతండున్" (శల్యపర్వము) అను మొదలగు భారతపద్యోదాహరణమువలనను భారతకవు లీవ,వప్రాస మంగీకరించినట్లు తెలియుచున్న" దని యొకయపూర్వవాదమునకుఁ గడంగిరి.

అప్పకవి యిప్పద్యమును సంధిగతప్రాసమున కుదాహరించి "ఏనువిదప" యని ప్రాసస్థానమున వకారముంచి యే వ్రాసెను. ఇటీవల సముద్రితగ్రంథచింతామణి యనెడు మాసపత్రికలో శ్రీ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రులవారు "ఏన విదప" యని ప్రాసస్థానమున వకార మనియే సమర్థించిరి. వేమూరివారిచేతను వావిళ్ళవారిచేతను ప్రకటింపఁబడిన భారతప్రతులలో "ఏనవిదప" యని ప్రాస స్థానమున వకారము పెట్టియేయున్నారు. పైఁగా వారు వ్రాఁతప్రతులలో "ఏను విదప" యనియున్నట్లుకూడవ్రాసిరి. కాని చౌదరీగారు వ్రాసినట్లు 'ఏను పిదప' యని యెక్కడను లేదు. వీరివ్రాఁత నిరాధారము.

దీనికై చౌదరీగారి కింతగొడవ యేల? 'ఏను వెనుక' యనిన నిర్బాధముగదా.

"కలము మనచేతిలోనిది గాన నిచట కూడ ఏను బిదప యని దిద్దిన, వల కభేదప్రాసము చెప్పుకొనరాదా? యని శంకింప వీలులేదు. స్వత్వము మీఁద సరళాదేశము చేయఁబడ" దని స్వకపోలకల్పితరాద్ధాంత మొకటి చౌదరీగారు కల్పించిరి.

ఏను బిదప యని దిద్దఁగూడదంట. ఎందువలననో?

"ద్రుతప్రకృతికములమీఁది పరుషములకు సరళములగు (సంధిపరిచ్ఛేదము. సూత్రము ౧౬. బాలవ్యాకరణము) పూచెను.....కలువలు.........పూచెనుగలువలు. అని యెవరియం దింత యభిమానమునకు లోనై చౌదరీగా రీవ్యాసము వ్రాసిరో యట్టిచిన్నయ్యసూరిగారే పైని పేర్కొన్నరీతిని సూత్రించి స్వత్వముమీఁద, సరళాదేశ [illegible] వా రిచ్చిన

యిట్టియుదాహరణము లింకను గలవు గ్రంథబాహుళ్యభీతిని వాని వదలితిని, వానినెల్ల బాలవ్యాకరణమునఁ జూడనగును.

దీనినిబట్టి 'యేను బిడప' యని దిద్దిన దోసమేమో చౌదరీగారు దెల్ప వలసియున్నది.

మఱియు నాసూరిగారే "దాను నేను పదంబులద్రుతంబునకు సంశ్లేషంబు లేదు. (సంధిపరిచ్ఛేదము. సూత్రము ౨౩.) తాను......చదివె......తాఁ జదివె, తానుజదివె" యని వ్రాసి. ఇక్కడఁ దానుజదివె నని విస్పష్టముగా స్వత్వము మీఁద సరళాదేశము చేసి యుదాహరింపఁ బడియున్నది.

దీనిఁబట్టి ఏను బిడప యని దిద్దిన దోసమేమొ శ్రీచౌదరీగారు దెల్ప వలసియున్నది.

ఇంకను "ఏను నేను తాను పదంబులద్రుతంబునకుఁ బూర్ణబిందుసంశ్లేషంబులు లేవు.........ఏనుపలికితి.........ఏనుబలికితి, ఏఁబలికితి" అని సులభవ్యాకరణకర్త 'ఏనుబలికితి' నని స్వత్వముమీఁద సరళాదేశము చేసి యుదాహరించెను. దీనింబట్టి ఏనుబిడప యని దిద్దిన దోసమేమొ చౌదరీగారు దెల్పవలసియున్నది. ఇంతెందుకు? పరిషత్పత్త్రికలో చౌదరీగారివ్యాసమందే వారుదాహరించి వ్రాసిన యక్కరలో "కపిలగడ్డంబును, గపిలజడలును, గపిలకన్నులను......దీర్ఘపుదనువును జూచి" యని స్వత్వముమీఁద సరళాదేశముచేసి వ్రాసినారు. దీనింబట్టి ఏనుబిడప యనిదిద్దిన దోసమేమొ వీరు దెల్పవలసియున్నది.

వీరుదూరమాలోచింపక స్వకీయవాదసంరక్షణార్థమై 'కలము మనచేతిలోనిది గాన" యని యితరులను దామాక్షేపించినరీతిని వ్రాసిరి. తాము వ్రాసినరీతి నొరులెవరును వ్రాయరాదనుచున్నారు. ఒరు లెవరును నట్లు సాహసించి వ్రాయఁజాలరని విన్నవించుచున్నాను. 'ప్రాసస్థానములందు స్వత్వముమీఁద సరళాదేశము చేసిన రూపము లగపడకుంటయే దీనికిఁ గారణ". మని చౌదరీగారొక క్రొత్తవింతహేతువును గల్పించిరి. ప్రాసస్థానములందు స్వత్వముమీఁద సరళాదేశము చేయఁగూడదనియాంధ్రవ్యాకరణకర్త లెవరును నిషేధించి యుండలేదు. చౌదరీగారును నగపడకుంటయే దీనికిఁ గారణ మనిరి గాని నిషేధించియుండలేదు. అట్లగపడకుంటచే నిషిద్ధమెట్లగునో దెల్పవలసియున్నది.

"మఱియు సులక్షణ సారమున నున్న 'బవయోరభేద మనియెడు, సూత్రమున పఫబభలు వాకు సలిచిన మొదలం, దమమింపవచ్చఁగృతులం, దువనిప

దుచితార్థసూక్తి యొనపుటవలనన్' అను పద్యమును పవప్రాసమునుజూపట్టి యీయభిప్రాయమును దృఢపరచుచున్న" దని వ్రాసిరి.

సులక్షణసారమం దీపద్యము చౌదరీగారు వ్రాసినరీతిని లేదు, సరికదా, యది వడికొఱకుఁ జెప్పఁబడియున్నది గాని ప్రాసముకొఱకుఁ జెప్పఁబడియుండ లేదు. ఆనందరంగరాట్ఛందములో నీపద్యము గనఁబడుచున్నది. కస్తూరిరంగకవి యందభేదయతి కుదాహరించినాఁడు. నన్నయభట్టు లక్షణసారములోని దని చెప్పినాఁడు. వపయోరభేదమని వ్రాసినాఁడు గాని బవయో రభేద మని వ్రాయలేదు. సులక్షణసారములోని దని చెప్పియుండలేదు.

వపయోరభేదమనియున్నదానిని బవయోరభేద మని మార్చి అభేదయతి యనుశీర్షికను దీసివైచి నన్నయభట్టులక్షణసారములోని దని చెప్పిన దానిని పాఠకప్రతారణము నిమిత్తము సులక్షణసారములోని దని శ్రీచౌదరీగారు వ్రాసి 'యీపద్యము రంగరాట్ఛందమున వ, పయోరభేదమనియెడు నెప మున' అని ముద్రింపఁబడినది. అది తప్పు. ఉపనిషదుక్తి బవయో రభేదః' యని కాని 'వపయోరభేదః' అనికా దని ౧౮౯ పుటయం దడుగున వ్రాసిరి.

పూర్వలాక్షణికు లెవరైన నీపవ ప్రాసము పనికివచ్చు నని సిద్ధాంతీకరించిరా ? సిద్ధాంతము లేదు. సరికదా పైఁగా నిషిద్ధముగాఁగనఁబడుచున్నది.

ఎందు బవయనుటకు వపయని తప్పుగా ముద్రింపఁబడిన దని చౌదరీగారు భ్రాంతిపడుచున్నారో యాయానందరంగరాట్ఛందములో నుండియే భ, వప్రాసము నిషిద్ధ మని తెల్పిన యుదాహరణములను నీక్రిందనిచ్చెద.

కవిరాక్షసచ్ఛందమున:—క॥ లళలకు డడలకు నొకటొక, టలవుగఁ బ్రాసంబు యతియు నా వపలకున, వ్వల దడలకు రళలకు యతి, వెల యుం బ్రాసంబు తగ దభేదమిది యగున్." అని వపలకు దడలకు రళలకుఁ బ్రాసము నిషేధించెను.

ఉత్తమగండచ్ఛందంబున:—క॥ లడలు లళలు నొండొంటికి, వడిప్రాసముచెల్లు రలలు వవలును దడలున్, వడిఁ జెల్లుఁ బ్రాస మమరదు, కడునరయ నభేదసంజ్ఞఁ గను నివి యెల్లన్" అని రలలకు వపలకు దడలకుఁ బ్రాసము నిషేధించెను.

అట్టి కస్తూరి రంగకవి నన్నయభట్టులక్షణసారములోని "బవయో రభేదమనియెడు" పద్యము దాహరించెనని యు వప్రాసమునకు జూపెట్టెనని యు

చాదరిగా రూహించుట పొరపా టనకతప్పదు. ఆతఁడు వపరిమో రభేదము మెడు-అనియున్న పద్యమునే యుదాహరించె ననియే చాదరీగా రొప్ప తప్పదు. అది ముద్రణమునఁ దప్పువడిన దని తోఁపింపఁజేయుట కిఁకఁ జౌదు గారు ప్రయత్నించ కుండురుగాక. కస్తూరిరంగకవి యతిగొఱ కాపద్య ముదా హరించెను గాని ప్రాసమునకై యిచ్చియుండ లేదు. ఇఁక వీరికి నన్నయమీఁ నెట్టిగౌరవము కలదో యీక్రింద వారుచూపినయక్కరవలనఁ దేలఁగలదు.

"అవసరజ్ఞుండయి వ్యాసుఁ డేతెంచె నంత నత్తపసి
కపిలగడ్డంబు, గపిలజడలును, గపిలకన్నులును
తపసియన్నువు నల్లనైన దీర్ఘపుఁదనువును జూచి
యువిద కన్నుంగవ మొగిచి తెఱవక యుండె భయమున"

అని గపిలగడ్డమును సమర్థించుటకు నన్నయ యక్కర యీరూపము కల దని నిరూపించుచున్నారు. వీరు నిజముగా నన్నయకవిత్వమం దాదరము కలవారేనా. ఇందు మొదటిపాదము వకారప్రాసమునఁ బ్రారంభింపఁబడినది ద్వితీయ తృతీయపాదము లన్ననో పకారప్రాసము గలవి. ఇఁకఁ జతుర్థపాద మన్ననో మొదటిపాదమువలె మరల వకారప్రాసమైనది.

భిన్నాక్షరప్రాస మంగీకరించినచోట్ల మూఁటనొకటిగాఁ బ్రాసస్థలము నుండునుగాని సరిసంఖ్యగా హల్లులు ప్రామాణిక ప్రయోగములందుఁ గా రావు. అట్టిసందర్భములో సరిసమానసంఖ్య గలపవప్రాసముతోఁ గూడి పద్యము నన్నయ రచించియుండె నని వాదించుట నన్నయకుఁ గళంక మా పాదించుటకే ప్రయత్నించిరని నాయూహ.

ఇంతియెగాక ప్రథమపాదాంతమున నత్తపసి యనిప్రయోగించె నే యు, తృతీయపాదప్రారంభమున మరల తపసియని ప్రయోగించెననియు బె పెట్టి పునరుక్తిదోషమునకు నన్నయను పాల్పఁడఁజేసిరి. ఇట్టివారా నన్నయ మీఁద నాదరము కలవారు?

మఱియుఁ దవిన యన్నువ యనిన సారస్యము చెడిన దనియుఁ దవి యన్నువలో నేమో సారస్య మున్నదనియుఁ దలంచి వీరు కొంతప్రసంగమ నకు దిగిరి. కాని తవినయన్నువకంటెఁ దపసియన్నువు అనిన సారస్య మేమ లదో యర్థమేమొ వివరింపక దాననే వీరివాదదౌర్బల్యము తెల్లమగుచున్న

చౌదరీగారు వారిగురువర్యులు వ్రాసిన అక్కర లను వ్యాసము చూడు మనిరి. నే నీరాజమహేంద్రవరమున నెంత ప్రయత్నించినను నా కది లభింప లేదు. తమరికడనున్న దానిని నాకుఁ బంప వేఁడుచున్నాను. అది చూచిన పిమ్మట నీవిషయమై విడివిగా వ్రాయఁదలంచితిని గాన నిప్పటి కీవిషయము విర మించుచున్నాను.

"మిశ్రబహువ్రీహి గనుక యియ్యది గ్రామ్య మని బాలవ్యాకరణము తద్భవ మగుదీనియందు సంస్కృతవర్ణ తకార ముండుటచే గ్రామ్య మని ప్రౌఢ వ్యాకరణకర్త" యని కలకంఠశబ్దమును గుఱించి లిఖించిరి.

పరికించిచూడ వీరినిశ్చయము మిశ్రబహువ్రీహియనియో తద్భవ మని యో తేలుటలేదు. కాని గ్రామ్యమనిమాత్ర మంగీకరించిరి. అంతియేచాలు.

వీరియూహ ననుసరించి యాంధ్రశబ్దచింతామణి నన్నయకృతమే యైన "అనియమా గ్రామ్యంహి యత్త్వపభ్రంశ" యని యందుఁ దెల్పిన యిమ్మహా కవి కలకంఠుఁ డనునట్టి యపభ్రంశగ్రామ్యప్రయోగ మొనర్చియుండునా?

"కలకంఠుఁడు బహువ్రీహి (చూ సంజ్ఞా- ౯) దీని నాహోబలపతి పండితుఁడు మిశ్రబహువ్రీహి యనె గాని య దట్లగుట దుర్ఘట" మని ప్రౌఢ వ్యాకరణమునఁ దెల్పఁబడియున్నది.

"శకటరేఫము తద్భవతత్సమములందు లే" దని చిన్నయసూరిగారు వ్రాసిరి. "తద్భవములందును నలఘురేఫము కల" దని సీతారామాచారిగారు వ్రాసిరి. కలశబ్దము తద్భవమో దేశ్యమో చౌదరీగారు నిర్ణయింపరైరి.

ఎట్లయినను గలశబ్ద మాచ్ఛిక మని యొప్పుకొనవచ్చును కాని కంఠ శబ్దము కంఠము పట్టుకొనుచున్నది. తద్భవములందు సంస్కృతవర్ణ తకారము లేదు. కలకంఠుఁడు బహువ్రీహి యని సీతారామాచార్యులు వారు చెప్పి నారు. ఏబహువ్రీహియో నిర్ణయింపలేదు సరికదా మిశ్రబహువ్రీహి యగుట దుర్ఘట మని పైఁగా నిరసించిరి. సీతారామాచార్యులవారిమతము ననుసరించి మిశ్రబహువ్రీహి కాదని తేలుచున్నది. అంతియె గాని సాంస్కృతికబహువ్రీ హియో యాచ్ఛికబహువ్రీహియో తేలుటలేదు. ఏమన శకటరేఫము సంస్కృ తమున లేదు. తద్భవములందు తవర్ణములేదు.

ఇఁకఁ జిన్నయ్యసూరిగా రన్ననో మిశ్రబహువ్రీహి యని యొప్పుటను దెల్పలేదు. చౌదరీగారు మాత్రము కలకంఠుఁడు మిశ్రబహువ్రీహి యని సూరి

5

గారితలం పైనట్లువ్రాసిరి. వీరు సూరిగారితలం పెట్టగ్రహించిరో నాకుఁ దెలియకున్నది.

ఎట్లయిన నేమి సూరిగారును సీతారామాచార్యులుగారు నను గూడఁ గరకంఠుఁ డను ప్రయోగము నింద్య మని విశ్వసించియే గ్రామ్యమునఁ జేర్చిరని నిశ్చయింపక తప్పదు.

చింతామణియందలి "అనియమాద్గ్రామ్యంహి యత్త్వపభ్రంశ" యను సూత్రమే నన్నయభట్టిట్టి ప్రయోగము చేసియుండఁడని తెల్లముచేయుచున్నది.

కావున నిట్టిదుష్టప్రయోగమును నన్నయభట్టున కంటఁగట్టి దానిని సమర్థించుటకు నిరర్థకప్రయాసము పడుటకంటె చౌదరీగారు మూఁటి కొకటిగా లఘ్వలఘురేఫప్రాస మంగీకరించి గరకంఠుఁడను సిద్ధశుద్ధసమస్తపదమును సప్తమహాకవి ప్రయోగించె నని యంగీకరించుట నిర్వివాదాంశము.

పూర్వలాక్షణికులలో నిట్లు రేఫద్వయప్రాస మంగీకరించినవారు గలరు.

క. కరుణాకర నినుజూచిన వెఱతురు రక్కసులు సురలు వేఁడుదు రెపుడున్
మురహర భవహర యనియనఁ బరఁగును రేఫమునకిట్లు ప్రాసం బగుచున్"
అని అనంతచ్ఛందము.

గీ. పరఁగ రేఫకు రేఫయే ప్రాస మగు ఱ, కారమైన ఱకారంబె గలుగుఁ గృతుల, గలితరేఫఱకారసంకలితముగను, జెల్లదిట మూఁటికొక్కటి చెల్లుఁ గృష్ణ." అని కవిరాట్ఛందము.

ఇఁకమీఁద నైన వీరుపూర్వలాక్షణికులు కొందఱు మూఁటి కొకటిగా గురులఘురేఫప్రాస మంగీకరించినవారు కల రని గ్రహించి నన్నయమహాకవి కూడ నామతమువాఁడే యనియు, నాతఁడు గరకంఠుఁ డని సంస్కృతసమాసమునే ప్రయోగించి యుండు ననియు నొప్పుకొందురుగాక.

"రామమూర్తిగారు చింతామణి నన్నయకృతము కాదని వాదించువారైన నన్నయభారతభాగము రేఫఱకారములకు నొకప్రాసమువ మైత్రి గలిపిన వేఱొండుపద్యమును జూపుబాధ్యత వారియం దున్న"దని చౌదరీగారు ప్రకటించిరి.

అట్లయిన మిశ్రబహువ్రీహిసమాస మెనక ఱకఁఠుఁడువంటి ప్రయోగముగల వేఱొకపద్యమున్న, సమానసంఖ్యాక, వప్రాసమును జూపెట్టుచుఁ దా

వ్రాసిన యక్కరఫ క్కిగల మఱొకపద్యమును, నన్నయభారతభాగమునఁ గనఁ బఱుచు బాధ్యత శ్రీచౌదరీగారియందును గలదు.

తాముదాహరించిన "కవదొన"లనుపద్యము తిక్కనమహాకవి విరచిత మనియు నన్నయవిరచితము కా దనియు వీరికీసందర్భములో విశదము చేయవలసివచ్చినది.

(I) 1-క. కాఱడవిఁ బఱచుమృగముల, నూఱడకం దిగిచి డస్సియున్న తని శ్రమం, బాఱగ నెదఁబరితాపము, దీఱఁగఁ బైవీచె నన్నదీపవనంబుల్. (భారతమాదిపర్వము)

2 క. కౌరవులు చేయు నవమతి, కారణముగఁగోపమెత్తుకర్ణుని వదనాంభోరుహము గనుఁగొనశ్రమ, మాఱున్నావశమగాక యాతనిబుద్ధిన్." (శాంతిపర్వము)

మొదటిపద్యములోఁ శ్రమంబాఱ. గ యనుచోట ఆఱుధాతువు గురురేఫముగాఁ బ్రాసస్థానమునఁ జెప్పఁబడినది.

రెండవపద్యములోఁ 'శ్రమమాఱుగా' అనుచోట ఆఱుధాతువు రేఫముగాఁ బ్రాసస్థానమునఁ జెప్పఁబడినది.

ఆఱుధాతువు ను శ్రీచౌదరీగారలఘురేఫముగా నిశ్చయించినయెడలఁ దిక్కనమహాకవి భారతమున మూఁటికొకటిగా రేఫఱకారప్రాస మంగీకరించె నని నిశ్చయింపవలసివచ్చును. అట్లు కాదని లఘురేఫముగా నిశ్చయించిన యెడల నన్నయమహాకవి భారతమున మూఁటికొకటి గా లఘ్వలఘురేఫప్రాస మంగీకరించె నని నిశ్చయింపవలసివచ్చును.

(II) 1-క. ధరణిం గాశ్యపవైశ్యా, నరమార్కండేయులోలి నజగద్ధితవాక్పరులై రొక్కెడ వారొకమఱిగోష్ఠీనిరతినుండి మనుజాధీశా."(అను- ఆ ౮)

2-క. ఉఱుముచు మెఱుముచుఁ బిడుగులు, వఱలఁగ నల్గడలఁ బడ నవారితవృష్టుల్, గుఱుకొని కురియఁగ బంచెను, మఱియును నయ్యనలుమీఁద మఘవుం డలుకన్." (ఆది ఆ ౮)

మఱి మొదటిపద్యమున రేఫముగాను రెండవపద్యమున శకటరేఫముగాను భారతమున ప్రయోగింపఁబడినది.

ఇట్లే ముందర మొదలగుమాటలు బండిరాగాను రేఫముగాను గూడఁ బ్రయోగములంన్నుఁ గలవు.

వీనికి రెండురూపములును గలవని రేఫద్వయప్రాసనిరోధకులు వాదిం చెదరు గాని వారివాదము నిరాకరము రెండురూపము లెట్లు వచ్చినవి? వారు రేఫద్వయప్రాసము పనికిరాదని తలంచుటయే యిందులకుఁ గారణము కాని వేఱుకాదు.

పోనిండు రెండురూపములును గలవని వాదించువార లట్టిప్రయోగము లను మూఁటికొకటి గాక సరిసంఖ్యగలవిగా నొక్కపద్యమునందు భారతమున గనఁబఱుపఁగలరా ?

కావున భారతకవులు మూఁటికొకటి గా రేఫద్వయప్రాస మంగీకరించి చెప్పినపద్యములలోఁ దమకు బాధకములు గా నున్నపదములకు స్వవాదో బలార్థము రేఫద్వయప్రాస మంగీకరింపనివారు కొందఱు రెండురూపముల గల్పించి రనియు సిద్ధసమాస మైనగరకంతుఁ డనుదాని కట్లు కల్పింప వీలు లేక దానిని గఱకంఠా యని దిద్ది నన్నయయందు దోషారోపణము చేసి రనియు నమ్మహాకవి యిట్టియపభ్రంశగ్రామ్యప్రయోగమును జేసియుండఁ డనియును మొదట సిద్ధశుద్ధసమస్తపదముగానే గరకంతుఁ డని యాతఁడు ప్రయో గించి యుండు ననియు నానమ్మకము.

కావునఁ బేరెన్నికఁగన్న యాంధ్రమహాకవుల ప్రయోగములు కొన్ని మఱికొన్ని నిందుఁ దార్కాణముగాఁ జూపెదను.

కం॰ మాఱాడినఁ గోపింతురు, నీయుగ శపియింతు రేము నీబోంట్లకు నీ
భూరతములు వెఱుతురె మము, గాఱియఁగానిట్లుపలుకఁగల రేయన్యుల్.

(హరివంశము. ఉ. భా. 6. ఆ.) ఇందు మూఁటి కొక్కటి రేఫద్వయ ప్రాసమంగీకరింపఁబడి యున్నది.

కం. పోరామిచుట్ట మితఁ డని,కూరిమి చెలికాఁ డనంగఁ గొంత వరుసగో,త్త్రా
రి హరిబాంధవుల వేఁ శ్వేరన్ కుశలంబు లడిగెఁ బ్రియమెలరారన్.

(హరివంశము. ఉత్తరభాగము) వేర్వేరన్ అని నప్పుడు ప్రాసస్థానము వచ్చిన యారేఫము శకటరేఫము. రేఫముగా వ్రాయుట అచ్చుపొరపాటు కాని నిట మూఁటికొకటి రేఫద్వయప్రాస మంగీకరించివ్రాయఁబడినది.

శబ్దరత్నాకరమందు "కౌరవులసేన మెల వేర్వేర నడిగె"నని భా తోద్యోగపర్వము రెండవయాశ్వాసమం దున్నట్లు చెప్పఁబడినది. ఇక్కడఁ

నయతికి రేఫద్వయ మంగీకరింపఁబడదు. వే అలఘురేఫముగానే వాడఁబడు
చున్నది గాని లఘురేఫముగా వాడఁబడుచుంటలేదు.

కం. పెరజనులయందు విభునకు,నరయంగ వినోదమాత్ర మనురాగమెదం
బొరసిన యప్పుడు పలువురు,తరుణులయెడ రాగమొకఁడుతాల్చుటతరుణీ.

(మార్క. ౮ ఆ ౫) పెర పరశబ్దభవము శకటరేఫయుతము ఇట మూఁటికొకటి రేఫద్వయప్రాస మంగీకరింపఁబడినది. దీని నన్నయ "చఱచి యొకచేతఁగూర్మముఁ బెఱచేతగజం"బని శకటరేఫముగానే యాదిపర్వమున వాడెను.

మఱియును శ్రీచౌదరీగారు "శవదొనలును గాండీవము నవలనిడంబనుపు ముందర రదముడిగు"మని యిందు ముందర అలఘురేఫముగా వ్రాసిచూపెట్టిరి. శబ్దరత్నాకరమందు గురురేఫముతోఁ గూడిన ముందఱ కర్థములు వ్రాయుచు "౩ మొదలు క. ముందఱరదముడిగుము భార- శల్య- ౨" అని యలఘురేఫముగా నుదాహరింపఁబడినది. ఇట్టి పరస్పరవిరుద్ధమునకు గారణమేమో?

శబ్దరత్నాకరమందు "క. ధరణిఁ గడుఁజేవవారును బురిటికి ఘృతతైలధాన్యములఁ జెచ్చెరముం దరసంగ్రహింతు రవి మన కరుసుగ నతిమర్లభంబులర్థము లేమిఁగా. భార. అర. ౩ ఆ.

చ. చిఱుతతనంబునం దగవు చిత్తమునం దలపోయలేకముం
దఱ నటువోవ నిచ్చితి— భార ఉద్యో ౩ ఆ" యుదాహరణపద్యములు.

దీనినిబట్టి మైనఁ జైరీతిని రేఫద్వయప్రాసమును భారతకవులు భారతము దక్కడక్కడఁ బ్రయోగించినపద్యములు కల వనియుఁ, దరువాత లఘ్వలఘురేఫప్రాసమైత్రి నంగీకరింపనివారు కొందఱు బయలుదేఱి తమ వాదము నెట్లైన నిలువఁబెట్టికొనుటకై సాహసించి వానిని రెండురూపములు కల వానినిగా దిద్ది రనియు సిద్ధసమాసమైన గరకంఠుఁ డనుచోట నట్లు సాధ్యపడమిఁ గఱకంఠుఁ డనిదిద్ది రనియు చౌదరీగారు తెలిసికొనవలయును.

ప్రాణశబ్దభవము పాన మని శబ్దార్థచంద్రికలోను లక్ష్మీనారాయణీయములోను దెల్పఁబడియున్నది. తూర్పుదేశమున పానాలనియు వాడుక గలదు. కుట్టుక శబ్దభవము గొడ్డ మగునుగాని ప్రాణకుట్టుక శబ్దభవము ప్రాణగొడ్డము కాదు. ఇందు రెండుపదములు కలవు. ఏకపదము కాదు. కాన ప్రాణశబ్దభవమైన పానశబ్దముతో కుట్టుకశబ్దభవమైన గొడ్డముతో [illegible] సముచేయుట

నిర్బాధకము. పానగొడ్డము నాచ్ఛిక మనవచ్చును. ఇట్లని నే ననుటవలన దోస మేమికలదో వారు నిరూపింపవలెను.

జీవగఱ్ఱను సాధింపక విడిచితి నని శ్రీచౌదరిగారు న న్నధిక్షేపించిరి. కవిత్రయమువారి భారతమున నీప్రయోగము నాకుఁ గాన్పింపలేదు. అందు వలన దానిని గూర్చి వాదించుట నిరర్థక మని యూరకుందురుగాక.

"అంతియె గాని చంద్రాభట్ల రామమూర్తిగారు వ్రాసినటుల నన్నయ భట్టు మొదలగుకవీశ్వరులకుఁ గళంకము వాటిల్లఁజేయుటకైఁ ఆర్యవ్యవహారం బుల దృష్టంబు గ్రాహ్యంబు, అను సూత్రమును సూరిగారు వ్రాసియుండలే"దని చౌదరీగారు వ్రాసిరి. నేను సూరిగారు నన్నయభట్టు మొదలగుకవీశ్వరులకుఁ గళంకము దెచ్చిపెట్టుటకై ప్రయత్నించి రని యెచ్చటను వ్రాసియుండలేదు. కాని, వీరివాక్యములను బట్టి యావిషయ మిట వ్రాయవలసి వచ్చినందులకు విచారించుచున్నాను. సూరిగారు వ్రాసినయాసూత్రమువలనను దాత్పర్యము వలనను మనయాంధ్రకవులకును భాషకును గళంకము వాటిల్లుచున్నది.

"పెద్దలు వ్యవహరించినమాట గ్రామ్యం బయిన గ్రహింపఁదగు నని తాత్పర్య"మని సూరిగారు వ్రాసిరి. పెద్దల ప్రమాదములు ప్రామాణ్యము లని సూరిగా రీసూత్రమును రచించి రనిస్పష్టము. కటకంఠుఁడు మున్నగు నుదాహరణములు గ్రామ్యము లైనను గ్రాహ్యము లనియు నట్టివి ప్రయోగార్హము లనియు నిందువలనఁ దేలుచున్నది. ఇట్టియపభ్రంశప్రయోగములను జేసినవా రెవరు? నన్నయభట్టాదులు. ఇట్లనుటవలన నన్నయాదులకుఁ గళంకము వా టిల్లునా వాటిల్లదా యని చౌదరీగారి నడుగుచున్నాను.

ఇట్టివి గ్రాహ్యము లగుటచే భాషకుఁగూడఁ గళంకమే భాషలో నిప్ప గిదివి చేర్పవచ్చు నని తేలుచున్నది. అపభ్రంశప్రయోగములు పనికిరా వను వారు భాషోద్ధారకులా? పనికివచ్చు ననువారు భాషోద్ధారకులా?

ప్రమాద మెన్నఁడును బ్రమాణముకాదు. హేయమని నాయభిప్రా యము. అట్టి హేయము లగుగ్రామ్యములు సూరిగారిసూత్రతాత్పర్యములను బట్టి గ్రాహ్యము లని భ్రాంతిపడవల దనియు గ్రామ్యప్రయోగములను గ్రామ్య ములందు రానీయకుండనియు చౌదరీగారిని పాఠకమహాశయులను బ్రార్థించు చున్నాను. ఇఁక నీసూత్రోదాహరణములనుగూర్చి విచారించి చూచినయెడలఁ బ్రాఁగొడ్డ మనిద్యగ్రామ్యములలో జేర్పవలసినంత యావశ్యక మేలవచ్చెనో

కారణము గ్రహింపఁజాల మని వీరు సూరిగారితలంపును ద్రోసిపుచ్చిరి. కపిల గడ్డము మున్నగునవి సూరిగారు ప్రమాదమున నుదాహరించినట్లు సులభప్రౌఢ వ్యాకరణములనుబట్టి తేలుచున్నది. ఇఁకఁ గఱకంఠుఁ డను ప్రయోగము నింద్యమనియు మిశ్రబహువ్రీహియగుట దుర్ఘట మనియు మూఁటికొకటిగా గురులఘురేఫప్రాస మంగీకరించినిర్దుష్టమగుగరకంఠుఁడను బ్రయోగమునే నన్నయ చేసియుండెననియు, దేలుచున్నది. ఇఁకజీవగఱ్ఱమాత్రమేసూరిగారిచ్చినయుదాహరణములలో నున్నది. దీనిని గవిత్రయమువారు భారతమునఁ బ్రయోగించినట్లు కనఁబడుచుండుటలేదు. అందువలన నీయుదాహరణమునకుఁ బ్రాముఖ్యము లేదు. కావున సూరిగారివ్యాకరణమున "ఆర్యవ్యవహారంబుల దృష్టంబుగ్రాహ్యం"బనెడు సూత్రమును దానివృత్తియునుదీసివైచినచో సూరిగారికిగాని నన్నయభట్టు మున్నగుమహాకవులకుఁ గాని భాషకుఁగానికళంకము వాటిల్ల దనియు మీఁదుమిక్కిలి వన్నె హెచ్చు ననియు నాయాశయము.

శ్రీ ర స్తు.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్ప్రశంస.

పండితారాధ్యుల నాగభూషణము, ముమ్మిడివరము.

శా. శ్రీసంపన్నులు సద్బుధుల్ సుకవితాశ్రేష్ఠుల్ సుధీశాలురున్
దాసత్వంబు భజింపసొంపెసఁగు నీదర్బారు నేత్రోత్సవ
శ్రీసంధిల్లఁగఁ జూడఁగల్గె బరిషత్సీమంతినీ నేఁటికిన్
వాసింగాంచెను గోనసీమయు భవద్భద్రాగమప్రాప్తిచేన్.

ఉ. పండితులున్ గవీశ్వరు లపారసుధీఖనులున్ విమర్శనో
ద్దండకళాధురంధరు లుదారులు దాతలు నేతలండగా
నుండి భవద్యశంబున కనూనవికాసము గూర్పుచుండి ర
జ్జాండమునిండ నోపరిషదంబ! భవత్సుకృతంబవర్ణ్యమా.

చ. ఘనుఁడలపీఠికానగర కాంతుఁడు పోషణభారమూని నా
డనఘుఁడు రామయాభిధుఁ డహర్నిశలున్ బనిబూని సేమమున్
గనఁగొనుచున్నవాఁడు; కవినాథులు పండితులెల్ల దాసులే
మని గొనియాడుదుర్ బరిషదంబరో! తావకభాగ్యమేమనన్.

చ. ఎచ్చటనుంటివో తెలుఁగరెవ్వరు మున్నటిబాల నేటికిన్
వచ్చితి వాంధ్రదేశమున వాసముగైకొన సింతమీఁదటన్
హెచ్చిన దీక్ష నీదు సుతులెల్లరచే బనిగొంచు సద్యశం
బచ్చుపడంగ సుస్థిరతనం దెద వారవితారకంబుగన్.

సీ. ప్రకటించుచున్నావు ప్రాచీనకవివర, గ్రథితంబులౌ మహా గ్రంథములను
వెలయించుచున్నావు విధివశంబుననేల, పాలైన శాసన ప్రతతినెల్ల
ఖండించుచున్నావు గ్రామ్యవాదంబులఁ, దలమెత్తకుండ భూతలమునందు
సాగించుచున్నావు సర్వశ్రమలకోర్చి, ఘనమైన యాంధ్రనిఘంటురచన

గీ. జరపుచుంటివి దేశదేశముల కేగి, యాంధ్రవాఙ్మయ మభివృద్ధినందసభల
ప్రతిసమంబును విమతదుర్వాదభూరి, గిరినికరశంబ! సాహిత్యపరిషదంబ!

ఉ. మున్ను చళుక్యభూవిభుని పోషణమందున, రెడ్ల నాఁడు, వి
ద్వన్నుతుఁడైన కృష్ణవసుధావరు పాలనమందుఁ గన్నయా
వన్నెయు వాసియున్ దెనుగుబాసకు నెన్నటికైన నీదయా
భ్యున్నతి చేత నగలుఁగునో పరిషజ్జనయిత్రి క్రమ్మరన్.

మ. తెలుఁగన్నన్ మొనమొన్నదాఁక మిగులన్ ద్వేషించుచున్ వాదముల్
సలుపంజొచ్చిరి పెక్కుమంది యిపుడా సంరంభముల్ వీగి య
త్యలఘుప్రాభవమందెనో పరిషదంబా! యాంధ్రమీ నీకుమా
రుల దీక్షాఫలితంబుగా; ననమశూరుల్ గారె నీపుత్రకుల్.

సీ. శ్రీమంతులార! మీచిరయశఃప్రదమైన, వితరణావేశంబు వెలయఁజేసి
కవిరాజులార! మీఘనకార్యనిర్మాణ, కౌశలప్రాశస్త్య గరిమఁజూపి
విద్వాంసులార! మీవివిధవిద్యాసార, వేతృత్వమెల్లను వెల్లడించి
సద్విమర్శకులార! విద్వన్నుతంబైన, భవదీయ బుద్ధివైభవముఁజూపి

గీ. కాలవశమునఁ దొల్లింటిగౌరవ ప్రశస్తులం గోలుపోయి మీపాలఁబడిన
యాంధ్రభాషాలతాంగి సాయఁబొసంగి, బ్రోవఁగదరయ్య మీరెల్ల మనుగడంగి.

శా. బాలాగిష్టములెల్ల బాసె; బడుచుం బ్రాయంబు బ్రాప్తించె; భూ
పాలాలంబనమున్ ఘటిల్లె; నటుపై స్వస్థాన మాంధ్రావనిన్
గాలుం బెట్టితివింక నీవు పరిషత్కళ్యాణి! సౌభాగ్యశో
భాలాలిత్య విలాససంపదలచే వర్ధిల్లు మేకాలమున్.

(2) జయంతి స్వామినాయనగారు—ముమ్మిడివరం.

సీ. శ్రీపీఠికాపురీభూపాలశేఖరుం డుర్వి కైదండ నీ కొసఁగుచుండఁ
గార్యనిర్వహణదీక్షాదక్షుఁ డౌ రామయార్యుండు నీసేవ మరయుచుండ
షడ్దర్శనీమనీషాశాలు లౌ బుధుల్ సద్భక్తి శుశ్రూష సలుపుచుండఁ
గవిరాజులెల్ల నీఘనయశశ్చంద్రికల్ నిఖలదిక్తటముల నింపుచుండ
నాంధ్రదేశంబున నల్గుననఘులెల్ల, వివిధరీతుల నీ యభివృద్ధికొఱకుఁ
బాటుపడుచుండ నీకులోపం బికేమి? యాంధ్రసాహిత్యపరిషదబ్జాయతాక్షి!

సీ. రాజన్మహారాజరాజేంద్రునాఁటి వైభవము రాకుండునే? పరిషదంబ!
తొలిరెడ్డిభూపాలకులనాఁటి యసదృశప్రతిభ రాకుండునే? పరిషదంబ!
అలకృష్ణదేవరాయలనాఁటిమేటి యాదరణ రాకుండునే? పరిషదంబ!
శ్రీతిమ్మజగపతిక్ష్మాతలేంద్రునినాఁటి పగువు రాకుండునే? పరిషదంబ!
కాల మొకరీతి నేరికిఁ గడవఁబోదు, నేఁడు గాకున్న రేపైన నిశ్చయముగ
మంచిదినములు నీకుఁ బ్రాప్తించితీరు, బ్రవిమలయశఃకదంబ! యోపరిషదంబ!

సీ. సంతానకాంక్షి యైజలజసంభవుకృపాకలనచేతను నిన్నుఁ గాంచినాఁడు
కాంచుటాదిగ నీకు మించువేడుకతోఁడ ఘనసంప్రదాయముల్ గఱపినాఁడు
కఱపుటయేగాక కవిబుధాగ్రణులచే వివిధశాస్త్రముల నేర్పించినాఁడు
నేర్పించుటయెగాక నిఖలదేశాధీశదీవ్యత్సభలఁ గీర్తి దెచ్చినాఁడు
చేయవలసిన దంతయుఁ జేసినాడు, వృద్ధుఁడై నాఁడు రామయాభిధుఁడు నేఁడు
ప్రాజ్ఞజీవువు; దగినభూభర్తనెనసి, సౌఖ్యముల నందుమీ! పరిషచ్ఛుభాంగి!

గీ. కోవిదారామసీమ, మా కోనసీమ కరుగుదెంచితి మాదు భాగ్యంబుకతనఁ
గైకొనఁగదమ్మ మాయిచ్చు కాన్కలివియె భవ్యపద్యప్రసూనముల్ పరిషదంబ!

గీ. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషదబ్జాయతాక్షి! నీకు నినుఁ గొల్చు సద్బుధానీకమునకు
నిఖలశుభముల నొసఁగి నిర్ణిద్రకరుణ, నెలమి రక్షించుఁ గాత ముక్తీశ్వరుండు!

---

(౩) దువ్వూరి కామేశ్వరరావుగారు—కానపల్లిలంక.

శ్రీమత్పండితమండితం బగుచు వాసిం గాంచి పుణ్యావగా
స్తోమానూనమహానిధాన మగుచున్ సొంపారు నేసీమ ని
స్సీమశ్రీ నలకోసనీమ యిటు నిన్ సేవింపఁగాఁ గల్గె భ
వ్యామేయోన్నతి వందుచుం బరిషదంబా! యింక వర్ధిల్లుమా.

సీ. రాజితశ్రీమహారాజరాజనరేంద్రు నాస్థానమున మహాయశము నంది
యనవేమభూపాలుఁ డాదిగాఁగల రెడ్డిరాజులచే నాదరణ వహించి
యాంధ్రభోజఖ్యాతి నధిగమించిన కృష్ణరాయలచేత గౌరవము వడసి
యానందగజపతిక్ష్మానాథుపోషణంబున బెంపుసొంపును బొందఁగల్గి
దినదినాభివృద్ధి దీపింపఁగా నేఁటి, దనుక గీర్తితోడఁ దనరుచుంటి
వంది రింకఁ జేతి కనుకూలు రాసుతుల్, ప్రణుతకవికదంబ! పరిషదంబ!

చ. దినదినగండ మన్న గతి తేటపడంగ నదేమిపాపమో
దినమున కొక్కగండ మయి దీప్తినసింపఁగఁ జేయఁబూనసీ
కును బ్రతిభావిశేషకవికుంజరు లైనభవత్తనూజు లా
ఘనతరదుర్దశల్ దొలఁచి కావరొకో పరిషత్సతీమణీ!

సీ. పట్టినకార్య మేపట్టున జయముచేఁబెంపారు నన నింటిపేరె సాక్షి
మాతృభాషాసక్తి మహితమంచు వచింవనాంధ్రవిజ్ఞానమే యధికసాక్షి
సంస్కృతభాషావిశాలపోషణసమాసక్తి కీపురపాఠశాల సాక్షి
సకలవిద్వత్కవీశానాదరణచే నెసంగు ననంగ నీసభయె సాక్షి

గీ. యట్టియనఘాత్ముఁ డైన జయంతిరామ
యార్యుఁ డిటఁ బెద్దకొమరుఁడై యలరుచుండ
నెందు నభివృద్ధియే కాని యేమిలోటు
వలిలఁగల దమ్మ నీకు నోపరిషదంబ!

చ. జననము నందినందులకు సార్థకమా జననీపదాబ్జముల్
మనమున నిల్పి సేవలు సముంచితభక్తిఁ బొనర్చుచుంట గా
వున భవదీయగర్భమునఁ బుట్టినయర్భకుఁ డైననేను నీ
కును దగఁ బంచరత్నములు గూర్చెదఁ గైకొను మమ్మ సమ్మిమైఁ

భాషాయోషాసౌష్ఠవము.

— కొత్తపల్లి సుందరరామయ్యగారు, ఏలూరు. —

ఉ. ప్రాణము లైదిటం బిగియఁబట్టి, యిటట్టును లాగు నర్థపుం
బ్రాణము లొక్కరెండు నడుమం గలియం గనువంగి తూలుచుం
జేనెఁడు మట్టమెత్తు గలచెప్పులతోఁ దలబర్వు వెల్లనా
నాననసీమతోఁ బలుకు నాంగ్లకళాలలనం గనుండదే! 1

చ. స్థిర మని నీదు లేఖిని రచించుపదంబులయందుఁ గల్గు న
క్షరములు నీదునోటఁ బలుకంబడ వాంగ్లకళావధూటి! య
క్షరములు కావు కా వవి భ్రశఁ పుతురంబులు గాని, ఋత్వమున్
సరియని రేఫఁ జేసి కొన సంస్కృత మాదువె! యెన్నిభంగులన్. 2

గీ. ఊరియందఱిదొక దారి యులిపిసెట్టి, దొక్క దారి యు నన్నట్టు లుర్వి నొరగి
పుట్టిచేయువాటంబుగాఁ దఱ్టునుచుఁ బాఱుమలక వలుకునవలారతనము

క. పలువంకరటింకరనడ, కలును, నొడలిమచ్చలును, వికారాకృతియుం
దలమున్నజిలుఁగుదుప్పటి తొలిచూపులఁ దురక బాసతొయ్యలికి తగున్.

గీ. పంటిక్రిందికి యవలగపడకయుంట
నోయనుచు మాటమాటకు వాయిఁ దెఱచి
యఱచుచుం బికిరమ్మెత్తు నతివఁబోలె
నుత్కళకళావరారోహ యొఱపుఁజూపు. 5

చ. పలుకఁగ వ్రాయ గష్ట మగువర్ణముతోడఁ గళంబు దాఁటి గుం
డెలకును నాభికిం గలనడిమి బిగదట్టుచు వర్ణభేదముం
దెలియని గంద్రగోళము ప్రతిశ్రుతులం దొలి వేయునేమొ నాఁ
బలుకుచు వచ్చు నీయఱవబాసపడంతియలంత వింతయా. 6

గీ. కృష్ణకుం గ్రిష్ణయంచు మాతృపదశుద్ధిఁ
దొలఁచి నాల్కచివరపల్లుతోడ హృదయ
గతముఁగానీక యఱవాయి నతుకువెట్టి
యఱవఁ నఱవఁబు నాఁబడె నఱవబాస. 7

క. విడువని జడముడి తలయును, నడుపడి వ్యత్యస్తమునుఁ గణఁతబొట్లుఁ గడు
న్నడయాడుగో చిరల కృష్ణశబ్దానకాంతి లీరు 'నా' గన దెలియగా. 8

గీ. ఆంధ్రభాషావధూటి యొయ్యారమింత, పూననెంచి చరించునుగాని దాన
దనకుఁ దలవంపులంచును దలఁపఁబోదు
బాగు! భళిర! కర్ణాటభాషావధూటి. 9

చ. అవయవసౌష్ఠవంబు నిడు నక్షరమాలలఁ గంఠమందుఁ దా
లుపులను దంతసీమ నెదశోపల నొఁదల నూష్మనాసికో
ష్ఠవితతి వెల్వరించు చనిశంబును దత్సముచూత పద్యెదన్
హావణిలలాగుచుం దిరుగు నాంధ్రకళారమణి న్నుతించెదన్. 10

శా. ప్రాయంజాలిన వారలుండినను ద్వ్యర్థశ్లేషకావ్యంబు లెం
తేయోగ్యక్రియఁ బల్కనేర్చెదవు, సాధ్వీ పాకమందైనఁ బ్ర
జ్ఞాయుక్తంబుగ నీవచస్సరణి విశ్వస్తుత్య మో యాంధ్రభా
షాయోషామణి! మాతృభక్తి యరయ న్సర్వంబు నీసొమ్మగున్. 11

ఉ. నాల్కఁ గదల్పకుండ రదనచ్ఛదరక్తిను ముద్దులొల్కఁగాఁ
బల్కి నిరోష్ఠ్యపద్ధతిని బల్కిన నేకలిపి న్వచించినం
బల్కిన పల్కె యర్థమును భావము భేదము నొందఁ బల్కినం
బల్కొక వేయియాఁ దెనుఁగుబాసపడంతుక యెంతదానవే! 12

ఉ. వాసిని గన్న నీదగుసువర్ణశరీరమునం దొకించుకే
దోసము గల్గు నన్న కనుదోయిది దోసముగాక నీదియే
బాసలయందునం దెనుఁగుబాసమె లెస్సని నీముఖంబునన్
వ్రాసినవాఁడు బ్రహ్మ యనవచ్చు నిజంబుగ నాంధ్రసత్కళా! 13

ఉ. పుట్టిననాఁటఁగోలె బహుభూములఁ గ్రుమ్మరి ప్రౌఢవౌచు నీ
విట్టులు పుట్టినింటఁ బను నేడవయేటి జయంతి వేడుకం
జుట్టము లుబ్బ జేయఁగను జూచితె! యాంధ్రకళాసభాసతీ!
పెట్టుము ముక్తిభిక్షను గవిప్రకరంబుల కందు వీఁగఁగన్. 14

క. తుణము త్తీశ్వరమునసిన్, బ్రణుతించిన వేఱచెప్పవలయు నెవి ద్వ
జ్జనములభాగ్యము, వికృతిక్, గణియింపరుగాక! నుడువఁగా శక్యంబే? 15

ఉ. నీవరయంగ దేవతవు నీదుజయంతి సమంబు లెన్నఁగా
దేవసమంబు లీ తెలుఁగుదేశము నీయుది యాంధ్రరామ! నిన్
బావనఁ గాంచి పెంచెను భవజ్జనయిత్రి కనంగవృద్ధ, భా
షావిష యుప్రవర్తుల సర్వము నీవ యొఱింగి చేయుమా! 16

డు

జయంతి రామయ్యపంతులుగారు. బి. ఏ. బి. ఎల్.

“డు, ము, వు, లు ప్రథమ” యని మనము బాలవ్యాకరణములోఁ జదివి యున్నాము. ఇందు డువర్ణకము మహదర్థకప్రథమావిభక్త్యేకవచనప్రత్యయము. అనుస్వారపూర్వకమును. అనుస్వారము పూర్ణ మనియు, ఖండ మనియుఁ దెలుఁగులో రెండువిధములు. నిండుసున్న పూర్ణానుస్వారరేఖ. అరసున్న యర్ధానుస్వారరేఖ. తాటియాకులపుస్తకములలోఁ గాని పూర్వశాసనములలోఁ గాని యర్ధానుస్వారరేఖ యెక్కడను గనఁబడదు. నిండుసున్నయే కనఁబడుచున్నది. దానిని సందర్భోచితముగా నొకచోటఁబూర్ణముగాను నొకచోట ఖండముగాను నుచ్చరింపవలయును.

క. “ఆకరి కాలనరేంద్ర ప్రాకటవంశమునం బుట్టె భాస్కరకులర
త్నాకరచంద్రుండు రిపునృప । భీకరుం డధికుండు చోడబిజ్జన బిరుదై”

ఈపద్యములో ‘వంశమునం బుట్టె’ ‘చంద్రుండు’ ననుచోటుల రెండవ యనుస్వారమును ‘భీకరుం డధికుం’ డనుచోట మొదటి యనుస్వారమును దేల్చి పలుకవలయును. అట్లు పల్కనిచో ఛందోభంగ మగును.

ఇంతకంటెను బ్రాచీనము లగుశాసనములలో బిందువునకు బదులుగా ననునాసికాక్షరములే కనఁబడుచున్నవి. అనఁగా ననుస్వారమునకుఁ బరమిందున్న వ్యంజన మేవర్గములోనిదో యావర్గములోని యంత్యాక్షరము కనఁబడుచున్నది. కట్టిఞ్చె, తమ్ముణ్డు, అన్తయేనియు, అశ్వమేధమ్బుల ఫలమ్బు-ఇత్యాది రూపములు కానవచ్చెడిని. ఈరూపములను వీనిపౌర్వాపర్యమును బట్టి చూడఁగాఁ దెలుఁగులో ననుస్వార మని వాడఁబడుచున్నది వర్గాంత్యానునాసికాపరరూప మనియు, అది తొలుత ననునాసికాక్షరముగానే వ్రాయఁబచుండి కొంతకాల మైనపిదప సౌకర్యార్థము బిందురూపముగా వ్రాయఁబడియె ననియు నాబిందువు తొలుతఁ బూర్ణముగానే యుచ్చరింపఁబడి రాను రాను లాఘవార్థము దీర్ఘముమీఁద నిత్యముగాను హ్రస్వముమీఁద వైకల్పికముగాను దేల్చి పలుకఁబడసాగె ననియు, దీనివలననే పూర్ణార్ధానుస్వారభేద మేర్పడె ననియుఁ దేలుచున్నది. వర్గక్రమములో ననునాసిక మేస్థానమం దుండెడిదో దాని కాదేశముగా వచ్చినబిందువు కూడ నాస్థానమందే తొలుత

నుండెడిది. వాఁడు యనుచోట డువర్ణము నెత్తిమీఁద నుండెడిది. కొంతకాలమునకుఁ గొంచె మెడమప్రక్కకు జరిగి యుండి మఱికొంతకాలమునకు నిప్పుడున్నట్లు పూర్వాపరాక్షరములు రెంటికి నడుమఁ బ్రవేశించినది. వాణ్డు వాఁడు, వాడు, వాండు. ఇది యనుస్వారరూపావతారక్రమము. మఱియుఁ బూర్ణానుస్వారరేఖ తొలుత నాగరలిపియందువలెఁ గేవలబిందు (బొట్టు) రూపముగా నుండి పిదప నిప్పటి సున్నగా మాఱినది. ఆసున్న నడుమను నిలువుగీతగీసి రెండుసమానభాగములుగాఁ జీల్పఁగా నందలి యెడమభాగ మర్ధానుస్వారరేఖ యైనది.

దీనినంతను బట్టి చూడఁగాఁ దెలుఁగులోని యనుస్వారము నిజముగ హల్లుగాని యచ్చు కాదని స్పష్టపడుచున్నది. బిందుయతులు, అనుస్వారసంబంధియతులు, అనునాసికాక్షరయతులు ననువ్యంజనాక్షరయతు, లీయర్థమును దృఢపఱుచుచున్నవి. ఇది యిట్లుండఁగా నిటీవలి లాక్షణికులు? అనుస్వారమునుస్వరముగాఁ బరిగణించుట రూపమునం దిది సంస్కృతములోని యనుస్వారమునుబోలియుండుటవలనఁ గలిగిన ప్రమాదముచేత నయి యుండవచ్చునని యూహింపవలసి యున్నది. ఇంతియ కాక అర్ధానుస్వారమే ప్రథమరూప మని యనది హ్రస్వముమీఁద వైకల్పికముగాఁ బూర్ణమగు ననియుఁ జెప్పెడి లాక్షణికమతము గూడఁ బొరపాటని తేలుచున్నది. ఇది యనుస్వార విచారము.

ఇఁక డువర్ణకస్వరూప మెద్దియో చూతము. పుస్తకములలో నేమి శాసనములలో నేమి యీయక్షర మిప్పటివలె డువర్ణకముగానే కనుపట్టుచున్నది. కాని, కొంతకాలము క్రిందట, కడపమండలములోఁ గనిపెట్టబడిన యతిప్రచీనాంధ్రశాసనములు కొన్నింటిలో డకారమునకు బదులుగా శకటరేఫము వంటి మఱియొక యక్షరమును దానికిఁ బూర్వము తృతీయానునాసికమునకు బదులుగాఁ జతుర్థానునాసికమును, అనఁగా న్ఱ అనురూపము గనుపట్టుచున్నవి. ఉదాహరణములు.

౧. దీని లుంచ్చువాన్ఱు పఞ్చమహాపాతకస(ంయుక్తు) న్ఱగుర్ (క)

౨ (దీ) ని రక్షిఞ్చ కట్టి (పి) వాన్ఱు అస్వమేధమ్బున వల్లమ్బు కాఞ్చన్ (క)

(క) నాయొద్దనున్న యొకశిలాశాసనప్రతిబింబము, దీనిపై గ్రామముపేరు లేదుగాని కడపమండలములో, ప్రొద్దుటూరుతాలూకాలోని, అరకటవేముల గ్రామములో నీశాసనము దొరికినట్లు జ్ఞప్తి కలదు.

3. దీనికి వక్రంబు వచ్చువాన్డు పఞ్చమహాపాతకస(ం)యుక్తున్డగు (చ)
౪. దేవస్వంబులఇచ్చంబు గొన్నవాన్డు వారినాశ్రి వచ్చినపాపంబుగొన్నవాన్డు(ట)
౫. నూఱియేణుబొన్ట ఇడ్డసమయంబున (త)
౬. యన్త్రయేయు ఆగొణ్ణవాన్డు నిచ్చినవాన్డు చెడువాన్డు (త)
౭. శత్యాదితున్డు (సత్యాదిత్యుండు.)¦(వ)

ఈశాసనములు చాళుక్యరాజులనాఁటి శాసనములకంటెను బ్రాచీనములయి యిప్పటి కించుమించు పదునాలుఁగువందలసంవత్సరముల నాఁటివని చెప్పఁదగియున్నవి. ఇవి యచిరకాలములోనే ప్రకటింపఁబడును. దీనిస్వరూపము నిర్ణయించుట కితరభాషాసంప్రదాయము లేమైన నుపకరించునేమో యని విచారింపఁగా ద్రావిడభాషలోఁ గొంతయాధారము దొరకినది. ఈభాషలో రెండు రేఫలుగలవు. ఒకటి మనలఘురేఫమువంటిదే- అదికాక గురురేఫ మొకటి గలదు. ఇది యరవభాషకు విలక్షణమైనదనియు, దీనికి సరియగునక్షరము తెలుఁగులోఁ గాని కన్నడములోఁ గాని లేదనియుఁ దెలుగులోనిది సాధారణముగా డకారముగా మాఱుననియు కాల్డువేల్ (Caldwell) గారిసిద్ధాంతము.

"Neither the Telugu nor the Canarese possesses the Tamil ṛ'.
"The same Consonant which is ṛ in Tamil, is generally ḍ in Telugu and always ḷ in Canarese."

అరవములో రెండు నకారములుఁ గూడఁ గలవు. అందొకటి యీగురురేఫముందే వచ్చును, గాని దానికి అన్నగరము (అకారనకారము) అని పేరు. ఈ నకారఅకారములు గూడినప్పుడు వాని సంయుక్తోచ్చారణములో డకారో

(చ) కడపమండలములోని అరకటవేములలో విష్ణ్వాలయములోనున్న యొక బాతిమీఁదిశాసనము (1906 సంవత్సరములో శాసనాధికారులు సంపాదించిన శాసనములలో 474 సంఖ్యగలది)

(ట) కడపమండలములోని పెద్దముడియనగ్రామమున శివాలయములో నొక శిలాస్తంభముమీఁదనున్నశాసనము (1905 వ సంవత్సరములో శాసనాధికారులు సంపాదించిన శాసనములలో 351 సంఖ్యగలది)

(త) ట సంజ్ఞశాసనముగల బాతి యడుగుభాగమునఁ జెక్కఁబడి యున్నది.

(వ) కడపమండలమునందలి మాలెపాడుగ్రామము పడమటనూతిసమీపమందున్న యొకబాతిమీఁదనున్నది. Epigraphia Indica. [illegible] సంచికలోఁ బ్రకటింపఁబడినది.

చ్చారణ మొకటి యంతర్భూతమై వచ్చును. ఒన్టు, పెన్టి యనునవి సరిగా నుచ్చరించునప్పుడు ఒన్డు, పెన్డి యగును: వాండు అను మన తెనుఁగు సర్వనామమునకు ద్రావిడరూపము అవన్ అను వర్ణప్లుతిన్యాయమున మొదటి అకారము వకారమును దాఁటి యావలకురాఁగా వాన్ అను రూప మేర్పడినది. దానికి నకారయుక్తగురు రేఫమును జేర్చినచో వాన్డ్రు అను రూపము సిద్ధించును. ఈశబ్దముకొంత కాలమీరూపమునుండి క్రమక్రమముగా నందలి రేఫోచ్చారణము లోపించుటయు డకారోచ్చారణము స్ఫుటపడుటయు, దాని కనురూపముగా దంత్యనకారము మూర్ధన్యణకారముగా మాఱుటయుఁ దటస్థింపఁగా వాణ్డు అనియు, తేల్చిపలుకుటచే వాఁడు అనియు రూపము లేర్పడినవి. ఇట్లే ఎనమండ్రు రూపముగూడ సాధించునది, వాన్డ్రులోని చివరిహల్లు డకారమే యనుకొనరాదా యని కొంద అనవచ్చును. ప్రస్తుతశాసనములు కొన్నింటిలో విలక్షణమైన డకారరేఖ వేఱుగ నుండుటచేతను, రేఫకు ముం దున్న నకారము దంత్య మగుటచేతను న ట్లనుట కవకాశము కనఁబడదు. ఈయక్షరము బండిఱాను గొంతవఱకుఁ బోలియున్నను రెంటికి నాకారమందు భేదము కొంత యగపడుచున్నది. ఎణుబొన్డ్ర యనునప్పు డీవింతయక్షరమును శకటరేఫయుఁ గలిసియున్నవి. కాని వాని యుచ్చారణములు వేఱు. కావున నీయక్షరములు రెండును వే అని చెప్పఁదగియున్నది. ఈరెం డక్షరములయొక్కయు డకారముయొక్కయు శాసనస్థరూపము లీక్రిందఁ జూపఁబడుచున్నవి.

ఆంధ్రమందలి మహదర్థక ప్రథమావిభక్త్యేకవచనప్రత్యయ మగు బిందుపూర్వకడువర్ణకము:యొక్క ప్రథమరూపము ద్రావిడభాషలోని అన్నగరపూర్వకగురు రేఫ మనియు, ఆ నకారరేఫల యుచ్చారణములతో డకారోచ్చారణముకూడ సమ్మిళితమైయుండె ననియుఁ గ్రమముగా నీమూఁ డుచ్చారణములలో రేఫోచ్చారణము లోపించి డకారోచ్చారణము స్ఫుటమగుటవలనఁ జతుర్థాంతస్థమైన నకారము తృతీయాంతస్థముగా మాఱిన దనియు, నీయంతస్థము లేఖనసౌకర్యార్థము బిందురూపము ధరించినది యనియు నీబిందువును దేల్చిపలుకుటచేత నర్ధానుస్వారోచ్చారణము కలిగిన దనియు, దీనివలన వాన్డ్రు అనునది క్రమముగా వణ్డు, వాండు, వాఁడుగా మాఱిన దనియుఁ దెలుఁగులోని యనుస్వారము సహజముగా హల్లుగాని యచ్చుగా దని యు నీవ్యాసము ఫలితము.

సంస్కృతదూతకావ్యోత్పత్తి వికాసములు:

యీయుణ్ణి వేంకటవీరరాఘవాచార్యులుగారు.
(ఆన్ధ్రగీర్వాణసాహిత్యపరిషదధ్యక్షుఁడు; విజయనగరము.)

విజ్ఞప్తి.

సంస్కృతసాహిత్య పరిషత్కార్యద్రష్టలును గాన్యతీర్థోపాధిధారులును,

శాసనము.	శకటరేఫము.	వింతయక్షరము.	డకారము.
౧	౨	3	౪
క			
చ	,,		,,
ట			,,
త.			
ప			

...త్తరవాదూస్థానమున మఘసందేశము...

పదయుక్తము లగుటచే నీకావ్యములకు "దూతకావ్య" నామ మొసఁగఁబడినది దాక్షిణాత్యపరితులలోఁ బ్రాయికముగ నీకావ్యములు సందేశశబ్దసంయుక్తములు. ఉదా. హంసస-దేశము, మేఘసందేశము. సందేశకావ్యములనియే యిట్టికావ్యములు వ్యవహరింపఁబడుచుండెడివి ఉదా. "విద్వచ్ఛ్రీవైద్యనాథబహుళసనుద్రాస్యద్విసందేశకావ్యమ్." సుభగసందేశము- కడపటి శ్లోకము.

చ్చారణ మొకటి యంతర్భూతమై వచ్చును. ఒన్టు, పెన్టి యనునవి సరిగా నుచ్చరించునప్పుడు ఒణ్డు, పెణ్డి యగును: వాండు అను మన తెనుఁగు సర్వనామమునకు ద్రావిడరూపము అవన్ అను వర్ణవ్యుత్క్రమన్యాయమున మొదటి అకారము వకారమును దాఁటి యీవలకురాఁగా వాన్ అను రూప మేర్పడినది. దానికి నకారయుక్తగురురేఫమును జేర్చినచో వాన్రు అను రూపము సిద్ధించును.

లేఖనసౌకర్యార్థము బిందురూపము ధరించినది యనియు నీబిందువును దేర్చివ ల్లుటచేత నర్థానుస్వారోచ్చారణము కలిగిన దనియు, దీనివలన వాన్రు అనునది క్రమముగా వణ్డు, వాండు, వాఁడుగా మాఱిన దనియుఁ దెలుఁగులోని యనస్వరము

ల్లుగాని యచ్చుగా దనియు నీవ్యాసము ఫలితము.

సంస్కృతదూతకావ్యోత్పత్తి వికాసములు.

యీయుణ్ణి వేంకటవీరరాఘవాచార్యులుగారు.
(ఆన్ధ్రగీర్వాణసాహిత్యపరిషదధ్యక్షుఁడు ; విజయనగరము.)

విజ్ఞప్తి.

సంస్కృతసాహిత్య పరిషత్కార్యద్రష్టలును గావ్యతీర్థోపాధిధారులును, వంగగీర్వాణాంగ్లేయ సాహితీసంపన్నులును, మన్మిత్రసత్తములు నగు శ్రీ చిన్తాహరణచక్రవర్తి (M. A.) గారు "భారతీయేతిహాసత్రైమాసికపత్త్రిక" ("Indian Historical Quarterly" Vol. III. No. 2. June 1927 Calcutta) లో "Origin and Development of Dutakavya Literature in Sanskrit" అను శీర్షికతోడను, సంస్కృతసాహిత్యపరిషత్పత్త్రికలలో (Vol. VIII. No 10; Vol. X No. 4. August 1927) "దూతకావ్య"మను శీర్షికతోడను సర్వోత్కృష్టవ్యాసములం బ్రచురించియుండిరి. నావ్యాస మావ్యాసములకు (ముఖ్యముగా నాంగ్లవ్యాసమునకు) నాంధ్రీకరణము. వారియనుజ్ఞననుసరించియే నేనీవ్యాసమును వ్రాసియున్నాను. ఈవ్యాస మొక్క రసికునకైనను సారస్వత పిపాసను గొంతవఱకైనఁ దీర్పఁజాలినచో నీయనువాదకర్త ధన్యుఁడు.

'*' ఇట్టులు గుర్తింపఁబడిన వ్యాసభాగములు శ్రీచిన్తాహరణసూరియాంగ్ల వ్యాసమున లేవు. అవి యనువాదకారునిచే నిందుఁ జేర్పఁబడినవి.

*దూతకావ్యములు(సన్దేశకావ్యములు) సంస్కృతసారస్వతమునఁబ్రథానస్థానము నలంకరించును. ఈసన్దేశకావ్యములు, పంచకములు, అష్టకములు, దశకములు, శతకములవలెనే గీర్వాణసారస్వతరత్నాకరముననిట్టి రసోద్రేకపూరితకావ్యరత్నముల (Lyric) వైరళ్యముం జాలవఱకుఁ బూరించును. కాని యీ లఘుకావ్యము లన్నిటియందును "దూతకావ్యము" లే యత్యున్నతపదము నలంకరించును. ఏలన, నివి యత్యున్నతకవితాభావభాసురములై, నాయి

---

*ఉత్తరహిందూస్థానమున మేఘసందేశమువంటి కావ్యయముల ప్రతులన్నియు "దూత" పదయుక్తము లగుటచే నీకావ్యములకు "దూతకావ్య" నామ మొసఁగఁబడినది దాక్షిణాత్యప్రతులలోఁ బ్రాయికముగ నీకావ్యములు సందేశశబ్దసంయుక్తములు. ఉదా. హంససందేశము, మేఘసందేశము. సందేశకావ్యములనియే యిట్టికావ్యములు వ్యవహరింపఁబడుచుండెడివి ఉదా. "అవిద్యాత్రిప్రైర్బహుళరసపుద్ధాస్వదిసన్దేశకావ్యమ్." సుభగసన్దేశము- కడపటి శ్లోకము.

కానాయకవిప్రలంభశృంగారవర్ణనాత్మకము లగుటచే నతిమాత్రమనోహరక
వితాసౌరభసంపన్నము లై యలరారుచున్నవి. ఇందు విరహవేదనాదోదూయ
మానమానసులగు నాయికానాయకుల హృదయవేదన గుండె నీరైపోవునట్లు
వర్ణింపఁబడెను. ఇట్టి కమనీయకవితాసుధనే కదా రసికాళి యాస్వాదించును!
మఱియు నీదూతకావ్యములలో నాఁటిభారతవర్షమునందలి యాయాపట్టణము
లభివర్ణింపఁబడియుండుటచే నీకావ్యములప్రాధాన్యము మఱింత యతిశయించు
చున్నది. అందుచేనీకావ్యములయుత్పత్తిపరిణామచరితము నించుక యరయుట
యవసరము.

అనేకవిద్వాంసులు వారికిఁ దెలిసిన దూతకావ్యముల ప్రణాళికలను
వ్రాసిరి. మహారాజరవివర్మ మలబారుదేశమున రచింపఁబడిన *యాఱుదూత
కావ్యములం గూర్చి యుల్లేఖించెను. ఆఫ్రెట్ అంతర్వాణి (Prof. T.
Aufrecht) వీనికంటె భిన్నములగు †పది దూతకావ్యములఁ జేర్చెనెను. పండి
తమనోమోహనచక్రవర్తి యారెంటిని గలిపి ‡పదునాఱు దూతకావ్యములఁ
జేర్చెనెను. బహుకాలగవేషణాఫలముగ నాకు లభించిన యేఁబదిదూతకావ్య
ములఁగూర్చి యిట ముచ్చటించెదను. మఱియు మన తీక్ష్ణపరిశోధనాతీతములై
యసూర్యంపశ్యము లగుకొన్ని దూతకావ్యము లుండియుండు నని మున్ము
దు గోచరించెడిని.

— సముపలబ్ధ దూతకావ్య పరిగణనాభివర్ణనములు —

దూతకావ్యముల యుత్పత్తికి నిదాన మేదియో, యవి యే యేమార్గ
ముల నభివృద్ధి నందినవో యరయుటకుఁ బూర్వ మీవాఙ్మయశాఖయొక్క
యితిహాసమును సింహావలోకనన్యాయమున యథామతి నరయుట సమంజ
సము. ఇందుఁ బెక్కుకావ్యముల కాల మిదమిత్థ మని నిశ్చయింపఁబడమి నీకా
వ్యనామములఁ గాలక్రమానుసారముగఁ గూర్చుట దుశ్శకము; అందుచే నిట
నీకావ్యనామము లకారాదిగాఁ గూర్పఁబడినవి. కావ్యములోని వృత్తవిషయము
వ్రాయఁబడనియెడల నాకావ్యము "మన్దాక్రాన్తా" వృత్తమయ మనియే యెఱు
గునది. నామమాత్రావశిష్టము లగు కొన్నికావ్యములయెడ నిది వర్తింపదు.

* Journal of the Royal Asiatic Society. 1884—401 పుట.

† Z. D. M. G. Vol. 54. p. 616.

‡ Journal of the Asiatic Society of Bengal. 1905. p 42.

I. ఇన్దుదూతము*:—వినయవిజయగణికృతము.

తద్విరచితేతరగ్రంథములు:—కల్పసుబోధిక, హైమలఘుప్రక్రియ † (1710 V. S.) లోకప్రకాశము [*బృహత్కథామంజరి, కవికంఠాభరణము, పద్యకాదంబరి మొదలగు ననేకకావ్యములకు నిర్మాతయగు క్షేమేన్ద్రకవీన్ద్రుని కంటె భిన్నుఁడు, కాశ్మీరదేశోత్పన్నుఁడు షాహాజహాన్ సమకాలీనుఁడు నగు క్షేమేన్ద్రకవిచన్ద్రకృతమగు "లోకప్రకాశము" మఱియొకటి కలదని తెలియుచున్నది. చూ. నిర్ణయసాగరయన్త్రాలయముద్రితమగు "కథాసరిత్సాగర" పీఠిక. 3 వ పుట*] ఇన్దుదూతమునందు 131 శ్లోకములుగలవు. జైనుఁడును యోధాపుర (Jodhpur) నివాసియు నగు నీకవి, సూరతునగరమున నున్న తన మతాచార్యునకుఁ దా నతిమాత్రభక్తిశ్రద్ధలతోఁ జేయుచుండు మతప్రచారవృత్తాంతమును జంద్రుని సందేశహారునిగాఁ జేసి యభివర్ణించుట యిందలి యితివృత్తము. యోధాపురమునకు సూరతునగరమునకు నడుమనుండు జైనదేవాలయములు, జైనపుణ్యస్థలములు నిం దత్యంతమనోహరముగ వర్ణింపఁబడియున్నవి.

II. ఉద్ధవదూతము‡:—మాధవశర్మనిర్మితము.

ఇందు 141 శ్లోకములు గలవు. శ్రీకృష్ణుఁ డుద్ధవుని గోపికలయొద్దకు దూతగాఁ బంపుట, ఉద్ధవుఁడు తన్ను గోపికలకుఁ దెలిపికొనుట, వారు తమ దుర్భరవిరహావేదనము నాతనితోఁ జెప్పికొనుట, ఆతఁడు శ్రీకృష్ణసందేశముం జెప్పి వారి ననునయించుట యిం దభివర్ణితములు. ఈయితివృత్తమే భాగవతమునఁ (10 స్కం. 47 అ) గూడఁ జూడనగు.

* మాధవశర్మ క్రీ. శ. 17 వ శతాబ్దాంతమున విలసిల్లి యుండెను. 'ఉద్ధవదూత' లిఖితప్రతులలోఁ బ్రాచీనతమము తలితనగరము (Talita) న నున్నది. ఇది 1742 వ శకవత్సరమున లిఖితము. ఈకావ్యము కాళిదాసమేఘ

---

* కావ్యమాల. 14 వ గుచ్ఛము. 40—60 పుటలు. (బొంబాయి) † Dr. Belvelkar) 'Systems of Sanskrit Grammer,' p. 79.

‡ i Dr. John Haeberlin's काव्यसंग्रह (A 'Sanskrit Anthology being a collection of the best smaller poems in the Sanskrit language) pp. 348 ff. W. Thacker & Co., Calcutta. 1847; (ii) "కావ్యకలాపము" హరిదాస హీరచన్ద్రప్రకటితము. (బొంబాయి, 1864), pp. 59 ff; (iii) "కావ్యసంగ్రహము" భావనచన్ద్రబసక్ ప్రకటితము (కలకత్తా, 1874) pp. 145 ff., (iv) "కావ్యసంగ్రహము" (ప్రథమ సంపుటము) జీవానన్ద విద్యాసాగరభట్టాచార్య ప్రచురితము (కలకత్తా; 1888.) పుటలు 581—595.

దూతకునీచానుకరణము. ("It is a slavish imitation of the Meghaduta")

—Vide Sriman M. Krishnamacharya's (M. A., B. L.,) "The Classical Period of Sanskrit Literature." p. 127.

III. ఉద్ధవసన్దేశము*:—శ్రీరూపగోస్వామికి నారోపితము.

ఇది 138 శ్లోకపరిమితము. ఇందుఁగూడ మధురానగరమునుండి శ్రీకృష్ణుఁడు, గోకులవాసినులగు గోపికలయొద్ద కుద్ధవుని దూతగాఁ బంపుట వర్ణింపఁబడియున్నది. ఈకవి క్రీ. శ. 16 వ శతాబ్దిలో జీవించియుండెను. వంగదేశీయుఁడును, వైష్ణవమతసంస్కర్త యు నగు శ్రీ చైతన్యస్వామియొక్క సన్నిహితశిష్యులలో నీతఁ డొకఁడు. వైష్ణవమతము నవలంబించుటకుఁ బూర్వమీతఁడు గౌడదేశాధీశుని (Allauddin Hussain Shah) సంస్థానమున రాజకీయోద్యోగిగా నుండెను. నూతనమతస్వీకరణానన్తర మీతఁడు తన యాచార్యుని మతము నత్యంతాభినివేశముతో సఁదలకు బోధించుచుఁ దన్మతప్రతిపాదకము లగు ననేకగ్రంథరాజముల నిర్మించెను ఈతని గ్రంథము లన్నియుఁ బరస్పరవిలక్షణము లగు కావ్య, నాటకా, లంకార, నాట్యశాస్త్ర, శబ్దశాస్త్ర వేదాన్తశాస్త్రరూపము లయ్యు, నేకసూత్రగ్రథిత వివిధసుమములంబోలి, యాతని నూతనమతతత్త్వములం బ్రబోధించును. ఈవిషయమున నీకవితల్లజుఁడు, సర్వతంత్రస్వతంత్రులును, గవితార్కికసింహులును, వేదాన్తదేశికులు నగు వేంకటేశ(వేంకటనాథ)విద్వత్కవిశిరోమణి, దలఁపించుచున్నాఁడు. అప్రతిమ ప్రతిభాభాసురులును, సర్వంకషప్రజ్ఞాధురంధరులు, నగు నీవేదాన్తదేశికమహోదయులు తమయావద్గ్రంథముల విశిష్టాద్వైతవేదాన్తశాఖయగు "వడగలసాంప్రదాయప్రతిపాదకములుగా విరచించి తన్మతము నుద్ధరించెను. ఇట్టులే శ్రీరూపగోస్వామి గ్రంథము లన్నియు వైష్ణవమతప్రబోధకములు.

* "Rupa is a true poet and his verse is always of an unstrained construction. Long compounds do not mar the effect of easy intelligibility. Not unfrequently his poetic fancies are good and fresh, and his lines have an air of simplicity around them."* ("A History of the Classical Sanskrit Literature" by Mr. M. Krishnamacharya, M. A., B L., pp. 105—1906)

* (i) Haeberlin's "Sanskrit Anthology," 323—47; (ii) 'కావ్యసంగ్రహము' జీవానన్దవిద్యాసాగర ప్రకటితము (కలకత్తా), III సం 215—75 పుటలు; (iii) 'కావ్యసంగ్రహము' భువనచన్ద్రబసక్ ప్రకటితము (కలకత్తా, 1874), 120 పుట.

శ్రీరూపగోస్వామికృత గ్రంథరాజిలో నీక్రిందివి ముఖ్యములు:— (i) ఉజ్జ్వలనీలమణి, (ii) ఛందోఽష్టాదశకము, (iii) దానకేళికౌముది. (iv) నాటకచన్ద్రిక, (v) పద్యావళి, (vi) భక్తిరసామృతసిన్ధువు, (vii) లలితమాధవము, (viii) హంసదూత, (ix) ఉద్ధవదూత, (x) విదగ్ధమాధవము*, (xi) ముకున్దముక్తావళి. (చూ. xiii) హంసదూత)

iv. కీరదూతము:†—రామగోపాలకృతము. ఇందు 104 శ్లోకములు గలవు. ఈనడుమ నాచార్య (Doctor of Literature) బిరుదము నందిన శ్రీమహామహోపాధ్యాయ హరప్రసాదశాస్త్రి పాదులవారి యభిప్రాయప్రకారము, పైకవి నవద్వీపాధినాథుఁడును, (Nuddea in Bengal) "వివాదార్ణవసేతువు‡"ను నిర్మించినవారిలో నొకఁడు నగు కృష్ణచంద్రుని యాస్థానములోని రామగోపాలకవి యని తెలియుచున్నది. బృందావనమునుండి గోపికలు మధురానగరమునను్న శ్రీకృష్ణునకుఁ గీరము (చిలుక)ను దూతగాఁ బంపుట యిందభివర్ణింపఁబడ్డెను.

v. కోకిలసన్దేశము§:—ఉద్దండకవికుంజరకృతము. ఈతఁడుత్తరార్కాటుమండలవాసి, రంగనాథరంగదేవీసూనుఁడు; గోకులనాథపౌత్రుఁడు; క్రీ. శ. 15 వ శతాబ్దారంభమున జీవించియుండెను. (Indian Historical Quarterly Vol III part i, Page 223.) వాసుదేవకవి యనునతఁడు "భృంగసన్దేశము"ను రచించి (చూ. xxiii) యుద్దండకవిదండమునకుఁ బంపనీతఁడు దానికిఁ బ్రత్యుత్తరముగఁ "గోకిలసన్దేశము"ను రచించెనని తెలియుచున్నది. ఈ కావ్యమునఁ గాంచీపురవాసుఁడగు నొక కాముకుఁడు (Lover) కేరళదేశముననున్న తనప్రియురాలియొద్దకుఁ గోకిలచేఁ బ్రేమసన్దేశ మంపుట వర్ణితము.

* ఈయుద్దండకవియే "మల్లికామారుత" ప్రకరణప్రణేతయగు నుద్దండకవియని తోఁచెడిని. ఇందుకుఁ గొన్ని ప్రమాణములఁ బ్రదర్శించెద:—

---

* శ్రీమద్భాగవతదశమస్కంధమునకు రూపగోస్వామి సోదరుఁడు సనాతనగోస్వామి (జీవగోస్వామి?) "వైష్ణవతోషిణి" యను వ్యాఖ్యానమును రచించెను. వ్యాఖ్యానాంతిమశ్లోకములలో నిజవంశానువర్ణనావసరమున నాతఁడు రూపగోస్వామికృతకృత్యుల ప్రణాళిక నొసంగెను. (Rajendralal Mitra, op. cit. Vol. VI No. 2125.)

† ఈగ్రంథముయొక్క వ్రాతప్రతి కలకత్తా సాహిత్యపరిషత్తులోనున్నది.

‡ "Notices of Sanskrit Manuscripts" Mahamahopadhyaya Haraprasadasastri Vol. I Preface. P. XXXIX.

§ "A Descriptive catalogue of Skt. Mss. in the Gov. Oriental Library"—Madras; Vol. XX No. 11835 (page 7914.)

ఆచార్య బెరిడేల్ కీత్ మహాశయుఁడు తన "సంస్కృతనాటకచరిత్ర (పుట 257) లో నిట్లువ్రాసియున్నాఁడు:—

"The Mallikamaruta (Ed. Calcutta 1878) of Uddandin or Uddandanatha, who has had the quite undeserved houour of being taken for Dandin, but who was really no more than the court-poet of the Zamindar of 'Kukkutakroda' or Calicut, in the middle of the 17th century. The plot follows that of Bhavabhuti's "Malatimadhava" almost slavishly.

Dr. A. B. Keith's, Sanskrit Drama. P. 257.

మద్రపురప్రాచ్యలిఖితగ్రంథాలయపట్టికలో నిట్లులున్నది.

"The author is Uddandakavi, son of Bhatta Ranganatha and grandson of Gokulanatha and a native of Ladapura, a village on the banks of the Palar in the North Arcot Dt. This poem (Kokilasandesa) is said to have been written in response to a similar poem named भृंगसन्देह written and sent to the author by Vasudevanambudri, a poet in the court of Ravivarma and Godavarma who ruled at Calicut."

D. C. S. Mss. (Vol. XX No. 11835; P. 7914.)

ఉద్దండకవియొక్క జన్మాదికములకు గ్రంథాలయపట్టికలోఁ 'గోకిలసన్దేశము' నుండి యేమియుఁ బ్రమాణములు చూపఁబడియుండలేదు. ప్రమాణములుచూపఁబడక యిట్టులేల లిఖింపఁబడెనో? "మల్లికామారుతము" నుండి ప్రకృతోపయోగములగు నను కృతులం జూపెద:—

"తత్రచాముష్యాయణస్య ఆపస్తంబశాఖాధ్యాయినో వాధూలకులతరుపల్లవస్య కవితావల్లభస్య పంచమోఽఙ్చితకీర్తే రుపాధ్యాయ గోకులనాథ పౌత్త్రస్య కృష్ణసూనోః పుత్త్రో రంగనాథస్య ఉద్దండకవిరిత్యుదారమభిజన్మ"

ప్రథమాంకాంతిమశ్లోకము:—

"శ్లో. ఉద్దండం రంగనాథ స్సుకమలభత యం రంగదేవీ తథాంబా
త్రైవిద్యేశో మహర్షి ర్నిరవధిమహిమా యద్ధితే జాగరూకః
తస్య శ్రీవిక్రమాజ్ఞాబహుమతిరచితే మల్లికామారుతేస్మిన్
ఆద్యః ప్రాగాత్ దశానాం ప్రకరణతిలకే నిష్కలఙ్కోఽయమఙ్కః!"

ఈకవియాపస్తంబశాఖాధ్యాయి; వాధూలకులతరుపల్లవుఁడు; ఇతని జన్మస్థలము కాంచీపురనికటస్థ మగు లాటపురము. దక్షిణ హిందూదేశమునందలి యనేకవిద్యాపీఠములలోఁ దనకవితాగానముం జిమ్ముచు నీకవికోకిలము

పిమ్మట మలబారుదేశమునందలి 'శాక్తమానవిక్రమ' పండితపారిజాతము నా శ్రయించెను. ఈకవి తన "మల్లికామారుతము" లో గుక్కుటక్రోడము (ప్రకృతము, కాలికట్టునగరము)ను, స్థాలీశ్వరమును సూచించి యుండుట యాతఁడు 'జమోరిన్' (Zamorin) రాజధానిలో నుండియుండె ననుటకత్యుజ్జ్వలనిదర్శన మగుచున్నది. (చూ. కృష్ణమాచార్యకృత "సంస్కృతసారస్వతేతిహాసము" పుట. 107) పైగ్రంథమునుండి కొన్నివాక్యముల నుటంకించెద:—

"Tradition says he (Uddandı) was a contemporary of Narayana Bhattasri, the renouned author of the lyric 'Dasavata--rastava' For the present the 16th cy. A. D. must be accepted as the proboble date of Uddanda's literary activity. His 'Mallika-maruta' is a 'prakarana' in ten acts and *the only work extant* of our poet. The drama follows in strict detail the plot of the Malati-madhava. But the wide learning of Uddanda tended to improve upon Bhavabhuti's construction in various details of development. * * * Uddanda's touches are not always original" (Mr. M. Krishnamacharya's "A History of the Classical Period of Sanskrit Literature." p. 107)

కోకిలసన్దేశమల్లికామారుతనిర్మాతల మైక్యముం గూర్చి విద్వాంసులు విమర్శింపఁ బ్రార్థితులు.

కోకిలసన్దేశమునుండి గ్రంథాదియపట్టికలో నుదాహరింపఁబడిన శ్లోకములం జూపెద:—

కావ్యప్రారంభము:—

శ్లో. సౌధేతుఙ్గే సహదయితయా కోఽపిసంక్రీడమానః
ప్రావస్వాపం పరమపురుషః శేషభోగేశ్రియేవ
చిత్రాం దైవీగతి రియమసౌ శైలజామణ్డితాయాం
కాఞ్చ్యాం కమ్పాతటభువి తయానన్వితోబుధ్య తేస్మ.

* * *

శ్లో. తత్రద్విత్రాన్ ప్రియసహచరీవిప్రయోగాతిదీర్ఘాన్
కామార్తోయం శివశివసముల్లఙ్ఘ్యమాసాన్ కథంచిత్
చైత్రారంభే సముదితమధుశ్రీకటాక్షాభిరామం
చూతాఙ్కూరాస్వదనరసికం కోకిలం సన్దదర్శ.

* * *

శ్లో. గన్తవ్య స్తే త్రిదివవిజయీ మఙ్గలాగ్రేణదేశః
ప్రాప్తః ఖ్యాతిం విహితతపసః ప్రాగ్జము న్తస్య నామ్నా
పారేచూర్ణ్యాః పరిసరసమాసీన గోవిన్దవక్షో
లక్ష్మీపీఠావివలితసుధాశీతలః కేరలేషు.

* * *

"శ్లో. ముక్తాజాలైర్ధవలపులినం వీచిమాలావికీర్ణైః
కూలాధ్వానంకుసుమితకు (త) రుస్నిగ్ధమాలంబమానః
దేశాద్దేశం వ్రజసి కుతుకాత్తానముగ్ధాఙ్గనానాం
వామాక్షీణాం నయనపులకైః సాదరం పీయమానః

శ్లో. కుర్యాత్ప్రీతిం తవనయనయోః కుక్కుటక్రోడనామ
ప్రాసాదాగ్రోల్లిఖితగగనం పత్తనం తత్ప్రతీతం
యద్దోర్వీర్యద్రఢిమకరదీభూతరాజన్యవీరాః
శూరాగ్రణ్యశ్శిఖిజలధిస్వామినం (నః) పాలయన్తి.

కావ్యోపసంహారకశ్లోకములు:—

శ్లో. ఏతత్కృత్యం ప్రియసఖ మమభ్రాతురార్తస్య కృత్వా
నాసీరఃస్యా జగతికరుణాశాలినాం సంవిభాగే
శంసన్తిత్వాం ననుపరభృతం శైశవే యద్భృతో౽న్యైః
పత్రివ్రాతాభరణభరణే నాద్యసత్యం పరేషామ్.

శ్లో. ఏవం తస్యా విరహవిధురం జీవితం స్థాపయిత్వా
గచ్ఛ స్వేచ్ఛావిహరణ యథాప్రార్థితం దిగ్విభాగమ్
పస్యశ్రీఃస్యాన్మదననృపతేః కోకిలా తే౽నుకూలా
భూయాన్మైవంసకృదపి తయావిప్రయోగప్రసఙ్గః."

D. C. S. Mss. Vol. XX No. 11835; Page 7915—6.

vi. కోకిలసందేశము*:—నృసింహకవినిర్మితము.

vii, కోకిలసన్దేశము†:—తాతయతనూభవుం డగు వేంకటాచా...
రచితము.

viii. చకోరసన్దేశము‡

* "A Preliminary List of Skt. & Prakrt MSS. in the Ady...
Library"—Madras. P. 128.

† Burnell—"A Classified Index to the Skt. MSS. in the Pala...
Library" Tanjore, 157.

‡ Burnell—Op. Cit. P. 158.

సంస్కృతదూతకావ్యోత్పత్తివికాసములు.

(పూర్వాంక ప్రచురితావశేషము)

శ్రీయుత యామ్నాయులు వేంకటవీరరాఘవాచార్యులుగారు.
(ఆన్ధ్రగీర్వాణసాహిత్యపరిషదధ్యక్షులు; విజయనగరము.)

IX చన్ద్రదూతః— 1

గోపీకాన్తభట్టాచార్యసూనుఁడగు కృష్ణచంద్రతర్కాలంకారకృతము. శ్రీరాముఁడు లంకాలంకారమగు జానకియొద్దకుఁ జంద్రుని దూతగాఁ బంపుట, యింతలో నితఃపూర్వమే ప్రేషితుఁడగు హనుమంతుఁడు జానకీసందేశమును జానకీజానియొద్దకుఁ దెచ్చుట యిందభివర్ణింపఁ బడియున్నది.

X చన్ద్రదూతః— 2

జమ్బూకవినిర్మితము. ఇందు 23 మాలినీవృత్తములు గలవు. ప్రతిశ్లోకము సంత్యయమకాలంకారము నుదాహరించును.

XI చన్ద్రదూతః— 3 వినయప్రభువిరచితము.

XII చాతకసన్దేశము:— 4

ఇందు 141 శ్లోకములు గలవు. ఒకానొకభూసురుఁడు తిరువనంతపురాధిపతి యగు రామవర్మమహారాజునొద్దకుఁ జాతకమును (Cucculus Melanoleucus) దూతగాఁ బంపుట యిందభివర్ణితము. ఈవిప్రుఁ డుత్తరమలబారులో నివసించుచుండి, మలబారుమీఁద 'టిప్పుసుల్తాను' దాడి రానచ్చుటి ప్రజలతోపాటు తాను జన్మస్థలమును వీడి తిరువనంతపురమునకు వచ్చెను. అట నాతనికి మహారాజసందర్శనభాగ్య మబ్బెను. కాని కొలఁది కాలమున కా బ్రాహ్మణుఁ డాకస్మికముగ రుజాగ్రస్తుఁడై ప్రభువు నాజ్ఞం గొనకయే జన్మస్థల

అధోజ్ఞాపిక—1. "Notices of Sanskrit Manuscripts." Haraprasada Sastri Vol. II. p. 153.

2. "A Third Report of operations in Search of Sanskrit Manuscripts" Bombay Circle (Peterson, April 1884—March 1886) page. 292.

3. "Report on the Search for Skt. MSS. during the years 1884-85, 1885-86, 1886-87-R. G. Bhandarkar, No. 354.

4. "Journal of the Royal Asiatic Society" 1884, P. 451.

పునర్గమనోత్కంఠచే వెడలిపోయెను. రోగముక్తుఁడైన పిమ్మట నాతఁడు ప్రభు టాతుపునఃప్రసారమునకై యీ కావ్యమును రచించె నని తెలియుచున్నది.

XIII చేతోదూత:— 5

ఈ కావ్యమున 129 శ్లోకములు గలవు, సంపూర్ణముగా నున్నది. ఆచార్యునియొద్దకు నంతేవాసి నిజచేతస్సును దూతగాఁ బంపుట యిందలివస్తువు. కవి యిందు నిజసమస్యాపూరక ప్రజ్ఞాద్యోతకముగఁ గాళిదాసీయ "మేఘదూత" యందలి తురీయపాదములఁ దనశ్లోకములకుఁ దురీయ పాదములుగాఁ జేసికొని పైమూఁడుపాదములఁ దాను రచించెను. ఈకృతిచమత్కృతి యీక్రింద వివరింపఁబడు విక్రముని "నేమిదూత" (సంఖ్య XVI) యందును, మేఘవిజయుని "మేఘదూతసమస్యాలేఖ" (సం. XXXIII) యందును, చారిత్రసున్దరగణికృత మగు "శీలదూత" (సం. XXXVI) యందును, జినసేనుని "పార్శ్వాభ్యుదయము" నందును గూడఁ జూడనగు.

XIV జైనమేఘదూత:— 6

మేరుతుఙ్గకృతము; ఇతఁ డచ్చలగచ్ఛనివాసి. క్రీ శ పంచదశశతాబ్దిలో విలసిల్లియుండెను. "ప్రబన్ధచిన్తామణి" (Translated into English by Prof. Tawney in the Bibliotheca Indica Series') మొదలుగాఁ గల గ్రంథముల రచించిన (Vide J. B. B, R. A. S. Vol. IX. P. 147) మేరుతుఙ్గాచార్యకవివర్యునికంటె నీతఁడు భిన్నుఁ డని వెలుఁగున దిఇరువది రెండవ జైనతీర్థంకరుఁ డగు 'నేమినాథుఁడు' సంసారవిముఖుఁడై, తపోనిరతుఁడై యాబూపర్వతారణ్యములకు వెడలిపోయెను. దుర్భర మగుయావజ్జీవవిరహవేదనచే స్రుక్కి యాతనిసతి, పతి నైహికసుఖసుముఖుఁ జేసి తీసికొనివచ్చుటకై మేఘుని దూతగాఁ బంపుట యిందలియితివృత్తము. ఇందు నాలుగుసర్గలు గలవు; అందుఁ గ్రమముగా 50; 49; 55, 42, శ్లోకములు గలవు.

XV తులసీదూత:— 7

వైద్యనాథభట్టాచార్యునిచే, శా. శ. 1706 వ సంవత్సరమున రచింపఁబడెను. ఇందు 54 శ్లోకములు గలవు. మథురానగరమున నున్న శ్రీకృష్ణుని

5. "ఆత్మానన్దగ్రన్థమాల"—సంఖ్య, 25, ప్రకాశకుఁడు:- వల్లభదాసత్రిభువనదాసగాంధి, కార్యదర్శి—'జైనాత్మానన్దసభ'-భావనగరము. 1924.

6. "శ్రీజైనాత్మానన్దగ్రన్థమాల" సంఖ్య-76; భావనగరము. 1924

7. ఈకావ్యము యొక్క వ్రాఁతప్రతి కలకత్తా "సంస్కృతసాహిత్యపరిషత్తు" లోనున్న

సన్నిధికి, బృందారణ్యములోని గోపికలు, (శ్రీమహావిష్ణువునకు) శ్రీకృష్ణున కత్యంతచేతో మోదప్రదాయక మగుతులసీకళ నుదు దూతగాఁ బంపుట యిట వర్ణితవిషయము.

XVI నేమిదూత:— 8

విక్రమకవికృతము. పూర్వోపవర్ణిత "జైనమేఘదూత" యందలి యితివృత్తమే యీ కావ్యమునఁగూడ వర్ణితము. ఇందు 123 శ్లోకములు గల వు. పూర్వోల్లిఖిత "చేతోదూత" (స. XIII) వలెను, మేఘవిజయుని "మేఘదూతసమస్యాలేఖ" వలెను (స. XXXIII) చారిత్రసున్దరగణికృత "శీలదూత" వలెను (స. XXXVI) జినసేనుని "పార్శ్వాభ్యుదయము" వలెను "నేమిదూత" యందుఁగూడ గాళిదాసీయ "మేఘదూత" యందలి చతుర్థ పాదములతో సమస్యాపూరణచమత్కృతి చూపఁబడినది. ఇట నేమినాథుని యొద్దకు నాతనిసతీతిలకము పర్వతమును దూతగాఁ బంపుట వర్ణితము.

*Sriman Krishnamacharya opines in his "History of the Classical Sanskrit Literature" pp. 128-29:—

"Vikrama was the son of Sangama. He flourished in the square of our modern Ceded Districts about the first half of the 17th cy. His Nemiduta is a beautiful little poem of 124 (126?) stanzas. 'Nemi' of the 'yadu' race, longing for salvation, gave up his riches and in his wanderings, took shelter in an 'Asrama' the same as was the resort of the forlorn 'Yaksha' of Kalidasa. His wife followed him and seeing her husband entirely imbibed ascetic tendencies, asked a mountain to carry a message. The story keeps close pace with the 'Meghaduta' and what is most wonderful is that every last line of the latter work is kept unhandled and the three other lines are framed to suit the meaning and the context. The poet had apparently an exercise in समस्यापूरणम्."

—। ఈ కావ్యమునుండి కొన్నిశ్లోకములనుదాహరించెద ।—

౧ శ్లో॥ ప్రాణిత్రాణప్రవణహృదయో బన్ధువర్గం సమగ్రం
హిత్వా భోగాన్ సహపరిజనై రుగ్రసేనాత్మజాం చ
శ్రీమన్నేమి ర్వివయవిముఖో మోక్షకామ శ్చకార
స్నిగ్ధచ్ఛాయాతరుషు వసతిం రామగిర్యాశ్రమేషు. ౧

8. బొంబాయి "కావ్యమాల" II. గుచ్ఛము. సంఖ్య. 7

౨. శ్లో. సిద్ధే స్సజ్జం సమభిలషితః ప్రాణనాథస్య నేమేః
సా తన్వజ్గీ విరహవిధురా తచ్ఛిరోధిస్థితస్య
తత్సంమోహా ద్ద్రుతమనునయం శైలరాజం యయాచే
కామార్తా హి ప్రకృతికృపణా శ్చేతనాచేతనేషు. ౫

3. శ్లో. ఏతత్తుజ్గం త్యజ శిఖరిణః శృజ్గ మజ్గీకురుష్వ
ప్రాజ్యం రాజ్యం ప్రణయమఖిలం పాలయ స్వస్థవర్గే
రమ్యేష్వర్శ్యే చిర మనుభవ ప్రాప్య భోగా నఖణ్డా
న్సోత్కణ్ఠాని ప్రియసహచరీసంభ్రమాలిజ్గితాని. ౨౩

౪. శ్లో. అస్మా దద్రేః ప్రతిపథమధః సంచర న్దానవారేః
క్రీడాశైలం విమలమణిభి ర్భాసురం ద్రక్ష్యసి త్వమ్
అన్తఃకాన్తా రతరసగలద్భూషణ శ్రైగ్యో యదూనా
ముద్దామాని ప్రథయతి శిలావేశ్మభి ర్యాదవానాం. ౨౭

౫. శ్లో. తస్మిన్నద్యస్థ్మనసిజరసాః ప్రాంశుశాఖావనామ
వ్యాజాదావిష్కృతకుచవలీ నాభికాఞ్చీకలాపాః
సంధాస్యన్తే త్వయి మృగదృశ స్తాన్విచిత్రా న్విలాసాన్
స్త్రీణా మాద్యం ప్రణయవచనం విభ్రమోహి ప్రియేషు. 30

XVII పదాఙ్కదూత—9.

మహామహోపాధ్యాయ కృష్ణ (చన్ద్రకవి) సార్వభౌమ ప్రణీతము. ఈకవి సుగృహీతనాముఁడును, నవద్వీపా(Nuddea in Bengal)ధినాథుఁ డగు కృష్ణచన్ద్రమహారాజుయొక్క జనకుఁడగు రఘురామరాయమహోదయుని యాస్థానపండితుఁడు. ఈకావ్యము శా. శ. 1645 లోఁ బూర్తి చేయఁబడెను. బృన్దావనవాసిను లగు గోపికలు మధురాపురమున నున్న శ్రీకృష్ణునిసన్నిధి శ్రీకృష్ణపదాఙ్కము (పదచిహ్నము; Footprint) నభ్యర్థించుట యిందలి యితివృత్తము. కాళిదాసమేఘదూతకుఁ బిమ్మట వంగదేశప్రాచీనపండితు లీకావ్యమునే యతిమాత్ర మామోదింతురు.

9. (i) "కావ్యకలాపము" —హరిదాసహీరచంద్రప్రకటితము. (బొంబాయి; 1874) పుట 53,

(ii) "కావ్యసంగ్రహము"—భువనచంద్రబసక్ ప్రచురితము. (కలకత్తా; 1874) పుట. 197,

* (From "AD. C. S. MSS. in the Madras Got. Or. Mss. Libary Vol. XX. No. 11859, page 7935.)

"Padankadutam is a small poem by Mahamahopadhyaya Krisna Sarvabhauma. Contains 46 stanzas. Apparently composed in imitation of Magha. The substance of the poem—a certain Gopi finding Srikrsna absent from her, sends to him his footmark as a messenger."

మద్రపురప్రాచ్యలిఖితగ్రంథాలయపట్టికనుండి "పదాఙ్కదూతము"లోని కొన్నిశ్లోకముల నుటంకించెద —

ప్రారంభశ్లోకములు —

శ్లో. గోపీభర్తుర్విరహ(మ)విధురా కాచిదిన్దీవరాక్షీ
ఉన్మత్తేవ స్ఖలితకబరీ నిశ్వసన్తీ విశాలా
అత్రైవాస్తే మురరిపురితి భ్రాన్తి దూతీసహాయా
త్యక్త్వాగేహం ఝటితి యమునామఞ్జుకుఞ్జం జగామ. ౧

శ్లో. అప్రాప్యైవ వ్రజపతిసుతం తత్ర కాలం కియన్తం
మూర్ఛాప్రాణా ప్రియతమసఖీ సఙ్గతాసఙ్గమయ్య
తస్యోపాన్తే కులిశకమలస్యన్దనాంగాదియుక్తం
పద్మాకారం మురహరపదశ్చారుచిహ్నం దదర్శ. ౨

శ్లో. తస్మిన్నద్య న్నవజలధరధ్యాన మాకర్ణ్య భూయః
కన్దర్పేణ వ్యథితహృదయోన్మత్తతుల్యా యయాచే
ప్రజ్ఞాహీనం వచనరహితం నిశ్చలం శ్రోత్రహీనం
దౌత్యం కర్తుం మురహరపదో లక్షణా పక్ష్మలాక్షీ. ౩

శ్లో. రమ్యం యావన్మురహరపదే శోభతే తావదేవ
త్వయ్యప్యస్తే కులిశకమలస్యన్దనాంగాఙ్కుశాది
గోపీదౌత్యప్రకటనభియా సన్నిధౌ చక్రపాణే
ర్యానే ధీరప్రముఖముఖరో నూపురో నప్రహీతః ౪

iii. "కావ్యసంగ్రహము"—I సంపుటము- పండితజీవానన్దవిద్యాసాగర భట్టాచార్య ప్రకటితము (కలకత్తా; 1888) పుటలు 507—530.

iv. "కావ్యసంగ్రహము" జాన్ హైబెర్లిన్ పండితప్రకటితము (కలకత్తా; 1847)

v. మఱియుఁ గవిరత్న శ్యామచరణనూరి దీనిని బెంగాలీలిపిలో, సంస్కృతవ్యాఖ్యానముతో వంగభాషానువాదముతోఁ బ్రత్యేకముగఁ బ్రచురించెను.

(Bengal Medical Library—Calcutta. Skt. 1846.)

శాస్త్యోపసంహారశ్లోకములు—

శ్లో. మూర్ఖా ఏవ క్షణిక మనిశం విశ్వమాహు ర్నధీరాః
ఖేదోఽస్మాకం హరివిరహజః సర్వదైవాస్తి చిత్తే
నాన్యః శబ్దో వచన మపి యత్తాదృశం తస్యకిన్తు
ప్రేమ్ణై వాస్మ త్ప్రియతమకృతం తచ్ఛగోపాఙ్గనాసు. ౧

శ్లో. శాకే సాయక వేదషోడశ (1645) మితే శ్రీకృష్ణశర్మార్పయ
న్నానంద ప్రదనన్ద నన్దనపదద్వన్ద్వారవిన్దం హృది
చక్రే కృష్ణపదాఙ్కదూతరచనం విద్వన్మనోరఞ్జనం
శ్రీలశ్రీయుతరామజీవనమహారాజాధిరాజావృతః

XVIII. పవనదూత—10ధోయీకవిరాజకృతము. ఇతఁడు గౌడ(వంగ) దేశాధీశుఁడు నభినవవిక్రమార్కుఁ డగులక్ష్మణసేనుని యాస్థానము నలంకరించిన పండితరత్న షట్కము(పంచకము)లో నొకఁడు. * ఉమాపతిధరుఁడు (పారిజాతహరణనాటకనిర్మాత?), జయదేవుఁడు (గీతగోవిన్దనిర్మాత), శరణుఁడు, గోవర్ధనుఁడు (ఆర్యాసప్తశతీకారుఁడు), శ్రుతిధరుఁడు, ధోయీ యనుకవిపండిత షట్కము లక్ష్మణసేనునిసభ నలంకరించెను. కాని శ్రీచిన్తాహరణచక్రవర్తి నిర్మిత "పవనదూత" పీఠికవలన శ్రుతిధరుఁ డని 'ధోయీ'కి బిరుద మనియు; లక్ష్మణసేనుని యాస్థానములో నయిదుగురుకవులు మాత్రము విలసిల్లి రనియుఁ దెలియుచున్నది. (Vide Pandit Chintaharana Chakravarti's 'Introduction to the Pavanadutam'—Pp. 2—4

జయదేవమహాకవి "గీతగోవిన్దము"లో "వాచఃపల్లవయ" తీత్యాది శ్లోకములో "ధోయీకవిక్ష్మాపతిః" అని వ్రాసియున్నాఁడు.

"పవనదూత" గద్యములో "ఇతి ధోయీకవిరాజవిరచితమ్" అని యున్నది.

ధోయీకవి తన్నుఁగూర్చి "కవిక్ష్మాభృతాంచక్రవర్తీ" అని 101 వ శ్లోకములోను, "కవినరపతి" యని 103 వ శ్లోకములోను, "పవనదూత"లో

10 మొదటనీ కావ్యము "వంగదేశీయాసియసమ్మేళనపత్త్రిక" (J. A. S. B., 1905, pp. 53—68) లోఁ బ్రచురితము. పిమ్మటఁ బ్రత్యేకముగా శ్రీమత్పండితచిన్తాహరణచక్రవర్తి చే, విమర్శక, చారిత్రకభూమికలతోడను, వ్యాఖ్యానటీకతోడను, పాఠభేదములతోడను, "సంస్కృత సాహిత్యపరిషద్గ్రంథావళిలోఁ (సంఖ్య 18) బ్రకటింపఁబడెను. 1926.

వ్రాసికొనియున్నాఁడు. అందుచే ధోయీ "కవిరాజ" బిరుదాభిధానుఁడని నిశ్శంకనీయముగఁ జెప్పవచ్చును.

బాలకవి, కవిరాజబిరుదభాజి యగు రాజశేఖరమహాకవి "కావ్యమీమాంస" యందు దశవిధకవుల నిట్టులు నిర్వచించెను. (9 వ పుట)

"దశచ కవే రవస్థా భవన్తి. తత్రచ బుద్ధిమదాహార్యబుద్ధ్యోస్స ప్తతిస్రశ్చ ఔపదేశికస్య తద్యథా. 1. కావ్యవిద్యాస్నాతకః 2. హృదయకవిః 3 అన్యాపదేశీ 4. సేవితా. 5. ఘటమానః 6. మహాకవిః 7. కవిరాజః — 8. ఆవేశికః 9. అవిచ్ఛేదీ 10. సంక్రామయితాచ. * * * యోఽన్యతర ప్రబన్ధే ప్రవీణః స మహాకవిః. యస్తు తత్ర తత్ర భాషావిశేషే తేషుప్రబన్ధేషు తస్మిం స్తస్మిం శ్చరసే స్వతంత్రః స కవిరాజః.

ఇందు దశవిధకవులలో నారోహణక్రమమున నాఱవవాఁడు మహాకవి. ఏడవవాఁడు "కవిరాజు" బహుభాషానిష్ణాతుఁడు, వివిధప్రబన్ధప్రణేత, రసభావనిరంతరకవితాదక్షుఁడే "కవిరాజ" బిరుదార్హుఁడు. "కవిరాజు" మహాకవికంటె నధికుఁడు. ధోయీ, రాజశేఖరోక్తకవిరాజ లక్షణలక్షితుఁ డని మనమూహింపవచ్చును.* శ్రీచిన్తాహరణచక్రవర్తి మహాశయులు "పవనదూత" పీఠికలో ధోయీకవి కవితావైభవమును గూర్చి యిట్లు వ్రాసియున్నారు.

* "Judging from the available remnants of the works of Dhoyi, we can safely conclude that he was a poet of no mean order. In his 'Pavanaduta we find him using an elegant and easy going language interspersed occasionally with beutiful figures of speech. Though an imitation of Kalidasa's 'Meghaduta,' it still exhibits a good deal of poetic skill and in it, we meet with a good many specimens of really good poetry. .... The verses attributed to Dhoyî in the 'Saduktikarnamrta,' testify to his uncommon poetic talents and amply justify his title...............However, to do justice to ourselves, it ought to be stated here that Dhoyi, not unlike the multitude of Indian poets, is not free from conventionalism which sometimes seems to mar the beauty of his com-position. In the pathetic description which we get here of the heroine separated from her lord, we meet with a full display of poetic conventions. We have here the description of lotus-stems, sandal-paste, and all those usual things which poets have made a rule to describe as objects intended for the pacification of love.

fever. But he is found to have possessed the not very common power of being able to create quite a new and beautiful situation with the help of the most common place poetic conventions, which is apt to reveal the poet in him. Hence it is that the description of the love-pangs of the heroine to which thirty-one verses (63-94) are devoted by the poet, can surely be regarded as one of the finest products of Sanskrit Literature. The description is vivid, life-like and is full of pathos and does not consist merely of a useless jargon words. ....His imitation of Kalidasa goes to the extent of his incorporating sometimes some of the very expressions used by the latter................But it must be said to the credit of Dhoyì that he is by no means a slavish imitator in as much as even in cases where there are palpable traces of his indebtedness to Kalidasa, he introduces something new and relishing which alone can entitle him to the rank of a great poet. *

లక్ష్మణసేనుఁడు ప్రాపంచికదిగ్విజయార్థము బయలుదేఱి, దక్షిణాశముపై వెడలినపుడు, మలయాచలమున నివసించు 'కువలయవతి' యనుగంధర్వకాంత యాతనియం దతిమాత్రబద్ధానురాగయై, వసంతకాల మాసన్నము కాఁగా విరహవేదనను సహింపనోపక లక్ష్మణసేనునియొద్దకు వాసంతపవనని దూతగాఁ బంపుట యీకావ్యమున నభివర్ణింపఁబడెను.

దూతకావ్యములలో నీకావ్యము ముఖ్యస్థానము నలంకరించుటచే దీని గూర్చి విశేషముగా వ్రాయఁబడినది.

*రసికాస్వాదనమునకై యీకావ్యసుధాబ్ధినుండి కొన్నిబిందువు లొసఁగఁబడుచున్నవి—

1. శ్లో. అస్తి శ్రీమత్యఖిలవసుధాసున్దరే చన్దనాద్రౌ
గన్ధర్వాణాం కనకనగరీ నామ రమ్యో నివాసః
హైమైర్లీలాభవనశిఖరైరమ్బరం వ్యాలిఖద్భి
ర్ధత్తే శాఖానగరగణనాం యః సురాణాం పురస్య.

2. శ్లో. తస్మిన్నేకా కువలయవతీ నామ గన్ధర్వకన్యా
మన్యే జైత్రం మృదుకుసుమతోఽప్యాయుధం యా స్మరస్య
దృష్ట్వా దేవం భువనవిజయే లక్ష్మణం క్షోణిపాలం
బాలా సద్యః కుసుమధనుషః సంవిధేయా బభూవ.

సంస్కృతదూతకావ్యోత్పత్తివికాసములు.

(గతసంచికావశేషము)

యీాయుణ్ణి వేంకటవీరరాఘవాచార్యులుగారు.
(ఆన్ధ్ర)గీర్వాణసాహిత్యపరిషదధ్యక్షుఁడు; విజయనగరము.)

---

3 శ్లో. బాల్యే ష్వాలీష్వపి మనసిజం సానభివ్యఞ్జయన్తీ
పాణ్డుక్షామా కతిచిదనయత్ కాతరా వాసరాణి
గన్తుం దేశాన్తర మథ మథా వస్యత్రైవ ప్రవృత్తం
గాఢోత్కణ్ఠా మలయపవనం సప్రణామం యయాచే. 3

కాఞ్చీపురము, చోళసీమన్తినులు, కావేరి యీక్రింది శ్లోకములలో నుపవర్ణింపఁబడియున్నవి.

4 శ్లో. లీలాగారై రమరనగరస్యాపి గర్వంహరన్తీం
గచ్ఛేః కాఞ్చీపుర మథదిశోభూషణం దక్షిణస్యాః
నక్తం యత్ర ప్రహరిక ఇవోజ్జాగరం నాగరాణాం
కుర్వన్ పాణిప్రణిహితధను ర్జాయతే పఞ్చబాణః. ౧౨
5 శ్లో. అభ్రం లీలావిహసితమివ శ్యావతామభ్యుపేతే
సద్యః ఫేనవ్యతికరమిషా దర్పయ త్యంశుకాన్తమ్
అమ్భః క్రీడాకుతుకరభసభ్రష్టచీనోత్తరీయే
యన్నారీణా మురసి సుబలావీచిహస్తైః సఖీవ. ౧౩
6 శ్లో. మన్యే మోక్షః కఠినసురతాయాసలబ్ధస్య తూర్ణం
దుష్ప్రాపస్తే పవన భవితా చోలసీమన్తినీభ్యః
కేవా తాసా మలకరచనా లీనసీలీసనాథే
గణ్డాభోగే మలయజపయః పిచ్ఛిలేన స్ఖలన్తి. ౧౪
7 శ్లో. హిత్వా కాఞ్చీ మవినయవతీ భక్తరోధోనికుఞ్జాం
తాం కావేరీ మనుసర ఖగశ్రేణివాచాలకూలామ్
కాన్తాశ్లేషా దపిఖలు సుఖస్పృశ్య మిన్దుత్విషోఽపి
స్వచ్ఛం భిక్షాప్రవణమనసోఽప్యమ్బుయస్యా లఘీయః. ౧౫

ఈక్రిందిశ్లోకములో నంధ్రదేశము, గోదావరి, కళింగనగరియుఁ జేర్పఁబడినవి.

8 శ్లో. అన్ధ్రాన్ హిత్వా జనపదవధూగాఢగోదావరీకాన్
కాలిఙ్గస్యానుసర నగరీం నామతాం రాజధానీమ్
సమ్భోగాన్తే ముకులితదృశాం తత్రవారాఙ్గనానామ్
అఙ్గగ్లానిం హర పరిపతన్ కేలివాతాయనేషు. ౨౧

ఈక్రింది 3 శ్లోకములలో భిల్లస్త్రీలు, శబరకాంతలు, కేరళకాంతలు నుపవర్ణింపఁబడిరి.

9 శ్లో. స్వేచ్ఛారమ్యం విహర విహగవ్యాకులోత్తుఙ్గవృక్షే
విన్ధ్యోత్సఙ్గప్రణయిని వనే మానవత్యోఽపియత్ర
సఙ్గాయన్తే రహసి కరిణాం క్రూరమాకర్ణ్య శబ్దం
భర్తుః కణ్ఠే ప్రణిహితభుజావల్లయో భిల్లయోషాః ౨౪

10 శ్లో. స్వైరక్రీడారసికశబరీసిక్తరోధోనికుఞ్జాం
గచ్ఛే రేవామభినవశుకశ్యామవంశీ వనేన
మన్యన్తే యత్పరిసరభువి ప్రౌఢసీమన్తినీనాం
లీలామానగ్రహమపి రతే రన్తరాయం యువానః. ౨౫

"పవనదూత" యందు నాయికావిరహవేదనము 3౧ శ్లోకములలో (64-94 శ్లో) వర్ణింపఁబడియున్నది. ఈశ్లోకములతిలోకకవితావైభవవిలసితములు. ఇట నాశ్లోకరత్నములు కొన్ని విమర్శనికషోపలమునఁ బరీక్షింపఁబడుఁగాక.

11 శ్లో. కీదృక్ కాన్తః కథయ తరలే వర్తతే యస్తవాన్త
ర్యత్నాదిత్థం సుభగ బహుశః పృష్టయాలీజనేన
నిఃశ్వస్యోచ్చైః కథమపి తయాస్తమ్భితాశ్రుప్రవాహో
న్యస్తాదృష్టి ర్లిఖితమదనే భిత్తిభాగే గృహస్య. ౬౭

12 శ్లో. నోత్తంసత్వం దృశమపి నయత్యుత్పలే బద్ధకోపా
మాల్యైః క్లాన్తా నభుజలతికా మక్యసా సంవృణోతి
పద్మోద్విగ్నా హృదయనిహితా త్తాపసంపత్తి హేతో
రాలీహాస్తా దపిచ సహసా మీలితాక్షీ బిభేతి. ౬౯

13 శ్లో. ఆదాయాతో నయనపదవీం స్తమ్భయన్ పక్ష్మమాలాం
చుమ్బన్ గణ్డస్థలభువమథో పీతబిమ్బాధరోష్ఠః
కుర్వన్నఙ్గగ్రహమపి కుచోత్సఙ్గశయ్యాశయాన
స్తస్యా బాష్పః కిమివ నఖలు త్వద్వియోగే కరోతి. ౭౪

ఈ క్రిందిశ్లోకములు కవివృత్తాత్మకములు:—

14 శ్లో. దన్తివ్యూహం కనకలతికాం చామరం హైమదణ్డం
యోగాడేన్ద్రా దలభత కవిక్ష్మాభృతాం చక్రవర్తీ
శ్రీధోయీకః సకలరసికప్రీతిహేతో ర్మనస్వీ
కావ్యం సారస్వత మివ మహామన్త్ర మేతజ్జగాద. ౧౦౧

15 శ్లో. గోష్ఠీబన్ధః సకలకవిభి ర్వాచివైదర్భరీతి
ర్వాసో గఙ్గా పరిసరభువి స్నిగ్ధభోగ్యా విభూతిః
సత్సు స్నేహః సదసి కవితాచార్యకం భూభుజాం మే
భక్తి ర్లక్ష్మీపతిచరణయో రస్తుజన్మాన్తరేఽపి. ౧౦౨

16 శ్లో. యావచ్ఛంభు ర్వహతిగిరిజాసంవిభక్తం శరీరం
యావ జ్జైత్రం కలయతిధనుః కౌసుమం పుష్పకేతుః
యావ ద్రాధారమణతరుణీకేలిసాక్షీ కదమ్బ
స్తావ జ్జీయా త్త్రివినరపతే రేషవాచాం విలాసః. ౧౦3

17 శ్లో. కీర్తిర్లబ్ధా సదసివిదుషాం శీతలక్షోణపాలా
వాక్సన్దర్భాః కతిచిదమృతస్యన్దినో నిర్మితాశ్చ
తీరే సమ్ప్రత్యమరసరితః క్వాపిశైలోపకణ్ఠే
బ్రహ్మాభ్యాసీ ప్రయత మనసా నేతుమీహే దినాని. ౧౦౪

XIX పవనదూత:—11 సూరివాదిచన్ద్రనిర్మితము. ఈకవి క్రీ. శ. 17 వ శతాబ్దిని విలసిల్లియుండెను. ఇందు 101 శ్లోకములు గలవు. ఉజ్జయినీ మహీపతియగువిద్యావరేండుడు విద్యాధరాపహృత యగుతనసతీమణి తార యొద్దకుఁ బవనుని వార్తాహరునిగాఁ బంపుట యిందలికథాసారము.

ఈ కావ్యకమలమునందలి మధువును రసికాళి యించుక యాస్వాదించును గాక.

౧. శ్లో. రాజా రాజ్ఞీం ఖగపతిహృతాం నామతః శ్రీసుతారాం
ధ్యాయం శ్చిత్తే జగతి విదితాం శీలసౌభాగ్యభాగ్యైః

11 "కావ్యమాల" XIII గుచ్ఛము 2 సంఖ్య; (పుటలు 9—24) ప్రత్యేకముగా "హిందీ జైనసాహిత్యగ్రంథావళి" (సంఖ్య3) ఉదయలాల్ కస్లీవాల్ చేఁ బ్రకటితము. "హిందీజైన సాహిత్యప్రసారక కార్యాలయము"—బొంబాయి. 1914

దూతం మోహా త్పవన మహ్యాదం ప్రాహిణో దస్రనేత్రః
ప్రాయో మోహో భవతి భవినాం బోధశూన్యత్వహేతుః. ౧

౨. శ్లో. భీమాటవ్యా మమరవనితా స్పర్ధిరూపాభిమానా
వేణీబన్ధగ్రథితకుసుమా భూర్జపత్త్రావవస్త్రాః
గుఞ్జాయుక్తతృణమణిగలా యత్ర భిల్లాదినార్యః
తాస్త్వం పశ్యే ర్యది హి భవతో దృష్టిసృష్టిశ్చ దేవాన్. ౨

౩. శ్లో. నార్య స్తారా మనుచ భువనే భాగ్యసౌభాగ్యవత్యో
నార్య స్తారా మనుచ భువనే శీలసంపన్నివాసాః
నార్య స్తారా మనుచ భువనే భర్తృభక్త్యైకరాగా
నార్యస్తారామనుచ భువనే దీనదానప్రదాత్ర్యః ౩

౪ శ్లో. సం స్మర్త స్మే సురతసమయే పాదయో స్తేనట స్తం
సన్మజ్జైరైః శ్రితతనుదవం లీలయా నీలకణ్ఠమ్
తత్పత్త్రైర్వా తనుసుఖకరం స్వేదబిన్దుప్రమార్జం
కాన్తే రాత్రౌ కథమపి చిరా న్నేత్రయో ర్నైవ నిద్రా. ౪

౫. శ్లో. క్షీరం నీరం పిబతి జలధేః పఙ్క మశ్నాతి భూమే
ర్నానాగ్రాహా న్గ్రసతి కఠినా న్బాడవాగ్నిః స్వశక్త్యా
ఏకం చన్ద్రం కిమితి సరసం దేహపిత్తాపహారం
దృష్ట్వాత్మానం భువి విరహిణో నైవ తం జన్మశత్రుమ్. ౫

౬. శ్లో అన్యస్త్రీణాం హృదయహరణే వర్ధితాత్మాభిమానః
కస్మారాయా మనసిఖగయో ముక్తలజ్జో వరాకః
భూమే రూర్ధ్వాన్తర మధివస న్భూధరస్యాపి కాకః
కింవా జాయా తుసగిరిశిరః క్షుద్రజీవాద్యగమ్యమ్. ౬

౭ శ్లో. గత్వా హంసీం కువలయదలం చక్షుషా నిర్జయన్త్యాః
శుభ్రత్స్వర్ణద్యుతిచయతనో స్తర్జితానన్తలక్ష్మ్యాః
భోతారాయా విషమ విరహే వైరిణాం బాణతుల్యే
మృత్యో ర్గేహం యది నహిగతః స త్తవ స్మేఽమరత్వమ్. ౭

౮. శ్లో. విశ్వం కుర్వ న్నధిరథవరం చన్ద్రిమద్యే గృహీత్వా

చక్రే తారాముఖసరసిజం తేన ఛిద్రాణ్యభావః

తత్ర వ్యోమావనిజనగణై ర్దృశ్యతేచా పరస్థం
భూమేచ్ఛాయా నమ్పగళళకే నాపి దేహస్వభావః. ౭౬

౯. శ్లో. దృష్ట్వాతారాం ప్రముదితమనాః సంజప న్తీజినేశం
ధిక్కుర్వాణాం ఖచరవనితాం శీలరత్నప్రభాభిః
విద్యాధీశం స్మరశరవశం బన్ధవన్మానయన్తీ
చిత్తేభూయో విరహవిధురం స్వంపతిం చిన్తయన్తీమ్. ౮౪

౧౦ శ్లో. పాదానత్వా జగదుపకృతా వర్ధసామర్థ్యవన్తా
విఘ్నధ్వాన్తప్రసరతరణేః శాన్తినాథస్య భక్త్యా
శ్రోతుం చైత త్సదసి గుణినా వాయుదూతాభిధానం
కావ్యం చక్రే విగతవసనః స్వల్పధీ ర్వాదిచన్ద్రః ౧౦౧

"The List of Skt. works supposed by the Nepalese Pandits to be rare in the Nepalese Libraries at Khatamandoo" లోనియూఅవగ్రంథమగు "పవనదూత" పూర్వోల్లిఖిత కావ్యములలో (XVIII; XIX) నొకటియో లేక వీనికంటె విలక్షణమో తెలియలేదు

XX. పాన్థదూతః — 12

భోలానాథవిరచితము. 105 శార్దూలవిక్రీడితవృత్తపరిమితము. ఈకవి తికూరి (Tikuri) గ్రామవాసి యగు నొక వైష్ణవబ్రాహ్మణుఁడు. మధురానగరమున నున్న శ్రీకృష్ణునకుఁ దన్నగరగమనోన్ముఖుఁ డగునొకయాత్రికునిచే నొకానొకగోపిక 'స్మరసన్దేశము' (Love-message) ను బంపుట యిట నభివర్ణితము.

XXI పికదూతః — 13

ఇది 31 శార్దూలవృత్తపరిమితము. గోపికలు శ్రీకృష్ణునియొద్దకుఁ బికము (కోకిల) ను దూతగాఁ బంపుట యిందలికథాబీజము.

XXII. భక్తిదూతిః — 14

కాళీప్రసాదప్రణీతము. ఇది యంతరర్థకథాన్విత మగునొకకావ్యము.

---

12. "Catalogue of Skt. Mss. in the India Office Library" Vol. VII. No 3890.

13. దీనివ్రాఁతప్రతి యొకటి మదీయగ్రంథాలయమునఁగలదు.

14. "Notices of Skt. Mss. Rajendralal Mitra, Vol III, P.27

* 'Allegory' అనఁగా నంతరర్థకథాన్విత మగుకావ్యము. ఇట్టికావ్యములు సంస్కృతపారస్యభాషలను బెక్కులు గలవు. (1) అందుఁ బ్రథమ మసంపూర్ణముగా లభించిన 'యశ్వఘోషు

ఇందు 23 శ్లోకములు గలవు. కవి ముక్తికాంతను వలచి యామెయొద్దకు భక్తిని దూతిగా బంపుట యీ కావ్యమునందలి వస్తువు.

XXIII భృఙ్గసన్దేశము:— 15

వాసుదేవవిరచితము. ఈకవి కుక్కుటక్రోడ (Calicut) ప్రభువు లగు రవివర్మ, గోదవర్మలయాస్థానములో నుండెడివాడు. ఈతడీకావ్యమును రచించి యుద్దండకవియొద్దకు బంపె ననియు దానికి బ్రత్యుత్తరముగా నాతడు "కోకిలసన్దేశము" (సంఖ్య. V) ను వ్రాసె ననియు గింవదన్తి. నిద్రావివశు డగునొకడొకానొక యక్షునిచే నపహృతుడై, తనకాంతయొద్దకు భృఙ్గమును సన్దేశహారునిగా బంపుట యీ కావ్యమునందలి యితివృత్తము. ఇది సంపూర్ణముగా నున్నది. ఇందు 192 శ్లోకములు గలవు.

* చిన్తాహరణచక్రవర్తి "సంస్కృతసాహిత్యపరిషత్పత్రిక." (సం. VIII. సంచిక 10; పుట 379) లో నిట్లు లీకావ్యమునుగూర్చి వ్రాసెను.

"భ్రమరసన్దేశః:—వాసుదేవకృతః. వాసుదేవోఽయం 'యుధిష్ఠిర' 'పురదహ'నాదికర్తా. 'వాసుదేవవిజయ'విరచయిత్రా వా తుల్య ఇతి ననిర్ణీతమ్."

చెన్నపురప్రాచ్యలిఖితగ్రంథాలయపట్టికనుండి యీ కావ్యశ్లోకములు గొన్నిటి నుటకించెద.

ని నాటకము.' ఇందు బుద్ధి, కీర్తి, ధృతి మొదలగునవి పాత్రములు (Vide, Prof. A. B. Keith's "Sanskrit Drama" P. 84) తరువాత గృష్ణమిశ్రమహాకవి (క్రీ. శ. 11 వ శతాబ్ది) య ద్వైతవేదాన్తప్రతిపాదకముగ "ప్రబోధచన్ద్రోదయ"మను నాటకమును రచించెను. పిమ్మట క్రీ. శ. 12 వ శతకములో 8 యశఃపాలునిచే జైనమతప్రతిపాదక మగు "మోహరాజపరాజయము" నాటకము రచింపబడెను. క్రీ. శ 13, 14 శతాబ్దులలో విలసిల్లియుండిన వేదాన్తదేశికకవితార్కిక సింహులు విశిష్టాద్వైతప్రతిపాదకముగ "సంకల్పసూర్యోదయము"ను నాటకమును విరచించిరి. క్రీ. శ. 16 శతాబ్దిలో గవికర్ణపూరుడు "చైతన్యచన్ద్రోదయ" నాటకమూలమున విబుధలోకమునకు చైతన్యచరితామృతమును బ్రసాదించెను. క్రీ. శ. 17, 18 శతాబ్దులలో విలసిల్లిన యానన్దరాయమఖి "విద్యాపరిణయము" "జీవనన్దనము" అను శైవమతప్రతిపాదకము లగు రెండు నాటకముల రచించెను. పిమ్మట గోకులనాథోపాధ్యాయుడు" అమృతోదయ"మను నాటకమును రచించెను. ఇట్టి గ్రంథములు రూపకాతిశయోక్తిమూలకము లని యాలంకారికాభిమతము.

15. "D. C. S. Mss. in the Madras Oriental Library" Vol. XX No 11865. Page 7942.

1. కావ్యారంభము:—

౧ శ్లో. హర్మ్యే రమ్యే బహులవిలస చ్చన్ద్రికాయాం నిశాయాం
మన్దం మన్ద త్క్షుభితసురభౌ శీతలే వాతివాతే
లోలాపాఙ్గ్యా మనసిజకలాఖేలనాయాసితాఙ్గ్యా
సాకం నిద్రాం సుకృతిసులభాం కోఽపి కామీ సిషేవే.

౨ శ్లో. తం నిద్రాణం మదనవివశా కాచిదాలక్ష్య యక్షీ
హస్తే ధృత్వా మలయశిఖరే హన్త రన్తుం ప్రయాన్తీ
స్యానన్దారే నిజపతి ముపాయాన్త మాలోక్య భీతా
విన్యస్యైనం క్వచన విమనా స్తేన సార్థం ప్రయాతా.

3 శ్లో. మామాసీద ప్రియజనవియోగామయా క్షామయానా
యక్షీ సౌధా దపహృతపతీ ప్రస్వపన్తం భవన్తమ్
కాన్తా శ్రాన్తా పిచ తవసఖే నాపదం ప్రాప దన్యాం
తద్గన్తవ్యం వ్రత మితిదివః శుశ్రువే తేనవాణీ.

౪ శ్లో. ఆకర్ణ్యాసౌ గిర మమృతనిష్యన్దినీ మాధి మన్దోఽ
వ్యస్తస్థైర్యా జ్ఝరమధివహన్ గన్తు ముద్యుక్తచేతాః
ప్రాప్తాం మూర్ఛద్విరహిమథునాం మాధవీం వీక్ష్య లక్ష్మీ
మార్తో భృఙ్గం కమపి పురతో వీక్ష్య మన్దం బభాషే.

ఉపసంహారశ్లోకములు:—

౫ శ్లో. ఇత్థఙ్కారం త్వయి వినిహితే సూక్తిపుష్పోపహారైః
దీనా మఞ్చు ప్రియసహచరీం భ్రాతరామోదయేథాః
కిన్త్వస్మాకం స(మ)నుపగతం పూర్వ మేకత్రయాత్రాం
నైవేచ్ఛామి ప్రియసఖ నచేదస్తి కార్యాతిపాతః.

౬ శ్లో. ఆపన్నిత్రం మమ హరిపదామ్భోజభక్తం దయాలుం
త్వా మారాధ్య వ్యసనవిరతిః స్పష్టతాం దూరదూరే
భూయాదేవం ప్రియసఖ పునర్దర్శనాయావియోగః
స్వప్నేఽపి స్యాద్భవతు యువయోః సర్వమాఙ్గల్యలక్ష్మీః

ఈ కావ్యమే "J. R. A. S" 1884; P. 452 లో "భ్రమరసన్దేశ" మను నామముతో వివరింపబడినది.

౭ శ్లో. సన్దేశేఽస్మిన్ కథమపి గురు శ్రీపదామ్భోజయుగ్మ
ధ్యానోద్ధూతప్రబలతమసా వాసుదేవేన బద్ధే
పూర్ణైర్దోషైః (ణ్ణైదో) ష్షైరపి యదిగుణానాం కణాః సంప్రథేర
న్నేతాన్ ప్రీత్యా మనసి పరిగృహ్ణన్తు సన్తో మహాన్తః

*ప్రాచ్యవిద్యాప్రౌఢసరస్వతి యనఁదగు శ్రీయుత మానవల్లి రామ
కృష్ణకవిగారు "మీమాంసకాచార్యుఁ" డగు 'పయ్యూరుపట్టేరి' పండితుని
కుమారుఁ డగు 'వాసుదేవకవి' 'చకోరసన్దేశ' మనునొక కావ్యమును ప్రా
నట్లు ఉల్లేఖించియున్నారు:—

"Vasudeva the son of famous Mimamsaka, Payyur Patteri devotes two lines for the description of the same place (ie. Svetaranya or Terunavay) in his Chakorasandesa"

"The quarterly Journal of the Andhra Histrical Research Society" Vol III. Part I. July 1928 "Literary Gleanings" P. 6

'భృఙ్గసన్దేశ' కారుఁ డగు వాసుదేవకవికంటె భిన్నుఁడా కాఁడా యను
విషయము విమర్శనీయము.

XXIV భ్రమరదూత:— 16

రుద్రన్యాయవాచస్పతివిరచితము. ఈకవి విద్యానివాసపుత్రుఁడు
విద్యావాచస్పతిపౌత్త్రుఁడు. ఇతఁడు, నైయాయికగ్రన్థవార్తికాకారుఁడును
విద్యానివాససూనుఁడు నగురుద్రన్యాయవాచస్పతి యనియే తోఁచెడి. మాన
సింహసూనునికొఱకు "భావవిలాసము" (కావ్యమాల, ద్వితీయగుచ్ఛము)ను
విరచించిన రుద్రన్యాయవాచస్పతిజనకునిపేరు "విద్యావిలాసుఁడు" గాని (మా
'భావవిలాసము' 136 వ శ్లోకము) "విద్యానివాసుఁడు" గాదు. అందువ
నీతనికంటెఁ బ్రకృత "భ్రమరదూత"నిర్మాత భిన్నుఁ డని యూహింపవల
యున్నది. 'భ్రమరదూత' లోని యితివృత్తము 'చన్ద్రదూత' (సం IX) లోని
యితివృత్తమువంటిదే; కాని ప్రకృతకావ్యములో సందేశహారుఁడు 'భ్రమరుఁడు'

16. "Notices of Sanskit Mss."—Haraprasada Sastri—Vol II, p. 153; "A Catalogue of Skt. Mss. in the library of His Highness the Maharaja of Bikaner"—R. L. Mitra—p. 229. Oppert పండితుఁడు పేర్కొనిన "భ్రమరదూత" ("List of Skt. Mss. in the Private Libraries of Southern India," No 6104) పై పేర్కొనిన (సం. XXIII XXIV) కావ్యములలో నొకటియో, లేక వీనికంటె భిన్నమో తెలియదు.

సంస్కృతదూతకావ్యోత్పత్తివికాసములు.

(పూర్వపత్రికావశేషము.)

—: యీ. వేఙ్కటవీరరాఘవాచార్యులుగారు. :—

[అధ్యక్షుడు-'ఆన్ధ్రగీర్వాణసాహిత్యపరిషత్తు'-విజయనగరము.]

XXV. మనోదూత:—18.విష్ణుదాసవిరచితము. ఇతఁడు వంగదేశీయుఁడున్, వైష్ణవమతసంస్థాపకుండయినగు శ్రీచైతన్యస్వామికి మేనమామ(?) ఇందు 101 మాలినీవృత్తములు గలవు. ఇతఁడు తాను "విష్ణుదాసకవీన్ద్రుఁడ" నని వ్రాసికొనెను. తనభక్తివిశేషముం దెలుప నితఁడు తనమనస్సును శ్రీమహావిష్ణుసవిధమునకుఁ బంపుట యీకావ్యమునందలి వస్తువు.

ఈకావ్యమునుండి కొన్నిశ్లోకములు ప్రదర్శించెద.

1. శ్లో. నిర్వర్ణ్యతాని రహసి స్వయ మర్జితాని
భూయస్తరాణి దురితాని సుహఃసహాని

మహామహోపాధ్యాయహరప్రసాదశాస్త్రి 'పూర్వోద్ధృతగ్రంథభూమిక' పుట 4; "భావవిలాస" కారుఁడును,"భ్రమరదూత" కారుఁడు నొకఁడే యని-ఆచార్యసతీశచన్ద్రవిద్యాభూషణుఁడు "హైందవన్యాయశాస్త్రచరిత్రములో (పుటలు416—17) వ్రాసియున్నాఁడు.

18. "Catalogue of Skt. MSS. in the Indian office Library" Vol.VII Nos.3837—3844. ప్రారంభశ్లోకము, గద్యముకూడఁ గవినామాంకితములు. కలకత్తా "సంస్కృత సాహిత్యపరిషత్తు"లోని వ్రాఁతప్రతులలో నీకావ్యముయొక్క యసమగ్రప్రతి యొకటి గలదు. రాజేన్ద్రలాలమైత్రపండితుఁడు "Notices of Sanskrit MSS." (Vol. II. No. 613) లోఁ జేర్కొనిన "మనోదూతి"యు, విష్ణుదాసకృత "మనోదూత"యు నొకటియే యని తోఁచెడి. ఏలన రాజేన్ద్రలాల్ మైత్రుఁ డుటంకించిన కావ్యాంతిమశ్లోకమును, విష్ణుదానుని కావ్యములోనితుది శ్లోకమును "వసన్తతిలకా" వృత్తములే కాని మొదటికావ్యముయొక్క గద్యము కవినామాన్వితము. దీనిప్రథమలిఖితప్రతి—మాతృక—లోపించుటచే నాద్యశ్లోకము కవినామాన్వితమో కాదో తెలియదయ్యె.

* విష్ణుదానుని "మనోదూత" శ్రీచిన్తాహరణచక్రవర్తి (M. A.) మహోదయునిచే బ్రకృతము కలకత్తా "సంస్కృతసాహిత్యపరిషత్" పత్రికలోఁ బ్రచురింపఁబడుచున్నది.

(a) "సంస్కృతసాహిత్యపరిషత్తు" XII సంపుటము 3 సంచిక. జూలై 1929; 105—112 పుటలు; భూమిక; 1—27 శ్లోకములు.

(b) "సం. సా. ప." XII సం. 4 సం. అగష్టు 1929; 28-62 శ్లో.

(c) "సం. సా. ప." XII సం. [illegible] సం. అక్టోబర్ 1929; 63—98 శ్లో.

శ్రుత్వాచ కాలవిహితాన్యవశేన్ద్రియాణాం
దుఃఖా న్యచిన్తయత వశ్చవవిష్ణుదాసః. 1

2 శ్లో. ఇష్టార్థనైః శమదమాదిభిరేవ యోగః
శాన్త్యా తపోబహువిధం భ్రమతశ్చతీర్థమ్
తత్కింకరోమి వికలోఽహ మితః క్వయామి
త్వేయం విలప్య శరణం హరి మాలులోచే. 2

3. శ్లో. యత్పాదతామరసలాలసమానసాస్తే
భ్రాన్త్యాపి కర్ణపదవీం నయన్తి సన్తః
బృన్దారకప్రకరమౌలికిరీటకోటి
రత్నాంశురఞ్జితపదం పదమామరేన్ద్రమ్. 3

4. శ్లో. ఏకం త్వమిన్ద్రియగణస్యమనోవరీయః
పారనథా జగదుపైతి తవప్రశక్త్యా
ఇత్యర్థయే ప్రణతిపూర్వక మానుకూల్యం
నోచేత్కరోషి మమతాదృశమేవ కర్మ. 4

5. శ్లో. సర్వానపాస్య విషయాన్ క్షణమేవతావ
చ్చేతోఽనఘేహి కరుణాకణికాం విధేహి
ఆర్తస్తతఃకతిపయాని నివేదయామి
నోచే దరణ్యరుదితం కిమిదం కరోమి. 5

6. శ్లో. జాతః స ఏవ సుకృతీ సఫలం జగత్యాం
తేనైవ రత్నజననీ జగతీజనేన
ఏతద్వ్యపవహి నభఃకుసుమోపమేయం
గేయం కుధీభి రవధార్యపరంపరేతి. 6

7. శ్లో. నవ్యాహతః క్వచన తే విషయస్త్రిలోక్యా
మధ్వానమాబ్దికముపైషి నిమేషతోఽపి
జానాసి మద్వ్యవసితాని మనోవినాత్వా
మాత్రేన కః కథయ దూతపదేనియోజ్యః. 7

8. శ్లో. ప్రాయఃక్షమాతిశయమావతీ నదూత
ప్రేమాప్రయాతి పునరస్థిరతాం నవోఢా

తస్మాద్విధేయమిదమేవమనః ప్రయత్నా
ద్విశ్లేషలేశమపి నేయముపైతియస్మాత్. 24

9. శ్లో. కింవర్ణ మస్యచరణం శ్రవణం శరీరం
నేత్రం మనోఽపి చిరతాజ్జగదేకచిత్రాత్
పఙ్కేనిమగ్నమివ జీర్ణమనేకశంకే
యత్నాన్మనాగపి సముద్ధృతిమానయన్తు. 37

10. శ్లో. కృష్ణం తమాలతరుకజ్జలభాసి యస్యాః
స్నిగ్ధామ్బుజే వయసి సంహృతమమ్బుజాక్షమ్
గోవృశ్చిరేణ పరితః పరిలోభయన్త్యః
స్పర్శానుజాతపులకై రయమిత్యవేయుః. 49

11. శ్లో. కజ్జైకకోమలదళోపరిజృమ్భమాణ
మల్లీశిరీషపరికల్పితచారుతల్పే
ఉద్బుద్ధముగ్ధకుసుమావలిమాకరన్ద
గన్ధభ్రమద్భ్రమరఝఙ్కృతిసంభృతేఽపి. 64

12 శ్లో. లీలాశ్రమామ్బుచయచుమ్బితకృష్ణగాత్ర
తస్వీస్తయోరభిముఖం హరిగోపవధ్వోః
అన్యోఽన్యదేహరుచిరప్రతిబిమ్బయోగా
న్నారోహరిః కిమపి గోపవధూశ్చ కృష్ణా. 66

13. శ్లో. యాసాంకరేషు కరమీక్షణమీక్షణేషు
గణ్డేషు గణ్డమధరేషు తథాధరఞ్చ
వక్షస్తటేషు హృదయాభిరలీయవక్షః
సమ్మానయన్మనసిజం విజహార కృష్ణః. 70

14. శ్లో. ఈహామహే నహి మహేన్ద్రపదం ముకున్ద
స్త్వీకుర్మహే చరణదైన్యముపాగతం వా
ఆశాం పునస్తవపదాబ్జకృతాధివాసామ్
ఆశాస్మహే చిరమియం నకృశా యథాస్యాత్. 82

XXVI మనోదూతః—19. తైలఙ్గవ్రజనాథునిచే విక్రమశకము 1814 (క్రీ. శ. 1758) లో రచియింపఁబడెను. ఈకావ్యమునకు "సహృదయ

19. "కావ్యమాల xiii గుచ్ఛము; సంఖ్య 8; (పుటలు 81—187.)

నఖేన్దుజ్యోత్స్నాభి ర్విధుత నిబిడధ్వాన్తనిచయే
హృదిధ్యాతౌ భక్తై ర్హృదయచరణౌ ద్రక్ష్యసి హరేః. 193

8. న కేవలం కథామాత్ర మిదమ్. ఉపదేశోఽప్యయం సర్వేషా మిత్యాహ.

శ్లో. ఇతి స్మారం స్మారం తవగుణగణా న్యాదవపతే
మనోదూతం యోఽస్య స్వయి నిజకృతే ప్రేషయతి చేత్
న మఞ్చస్వేనం తత్ప్రణయరసనాళ్యఞ్జలితహృ
ద్విభో భక్తాధీశః శ్రుతిశిఖరమృగ్యోఽపి భగవన్. 195

9 అథగ్రన్థే గుణాలంకారరసాద్యభావేఽపి భక్తానాం రుచి ర్భగవద్గుణవర్ణనా
సక్తానాం సహృదయానాం భవిష్యత్యే వేత్యాహ—

శ్లో. ససందర్భ ప్రౌఢి ర్నచగుణసమూహో నకవితా
పరీపాకః కశ్చిత్పదసుఘటనా ప్యత్ర నతథా
తథాపి శ్రీకాన్తప్రగుణకథనేనాత్ర సుధియాం
భవే చ్చిత్తాసక్తి ర్యది ఫలవతీ స్యాత్కృతి రియమ్. 200

10 భగవత్పరాయణై స్తచ్చరితామృతశ్రవణలుబ్ధై రిద మవశ్య మాదరణీయమే
వేతి ప్రార్థయతే:—

శ్లో. యది శ్రీమన్నన్దాత్మజచరణరాజీవమధుపః
సమాస్వాదాసక్తో భవతి భవతాం చిత్తమధుపః
కథాయాం వా తచ్చీకృతసురసుధాయాం మధురిపో
ర్మనోదూతం కావ్యం శృణుత సరసం భక్తిరసికాః. 201

11. భక్త్యన్తరేణ కావ్యోత్పత్తి మాహ:—

శ్లో. స్థితాద్బృన్దారణ్యే తరణితనయాతీరలహరీ
పరీరమ్భాదమ్భః పృషతయుజి వంశీవటతలే
న్మకాన్తా చ్ఛ్రీకాన్తా దధిగతవతీ సంగమఘూ
మతిర్మే ప్రాసూత ధ్రువ మిహ మనోదూతతనయమ్. 203

12. ఉపసంహారశ్లోకములలో మొదటిది ప్రకృతోపయోగము—

శ్లో. వేదేన్దువసుశీతాంశు (1814) మితేఽబ్దే మార్గశీర్షకే
సితాష్టమ్యా మిదం కావ్య మర్పితం హరిపాదయోః."

ఇతి శ్రీమత్తైలఙ్గాన్వయ శ్రీభూధరభట్టాత్మజ శ్రీరామకృష్ణతనయ [illegible]
దాన్వయవ్రజనాథవిరచితం మనోదూతాభిధం, సహృదయహృదయాహ్లాదన
పరనామధేయం కావ్యం స్వకృతమఞ్జుభాషిణ్యా టీకయా సమేతం సమాప్తమ్.

XXVII. మనోదూతః:—20. కృత్యాదిశ్లోకములవలనను గద్యమువలన నుఁ గవినామము రామరామకవి యనియు, నితఁడు చైతన్యుని మేనమామ యగువిష్ణుదాసవంశీయుఁ డనియుఁ దెలియుచున్నది. ఇతివృత్తము తుల్యమైనను నిది విష్ణుదాసకృత "మనోదూతి" కంటె భిన్న మని తెలియుసది. ఇందు మొదటిరెండుశ్లోకములు మాత్రము శార్దూలవృత్తములు, తక్కిన వన్నియు శిఖరిణీవృత్తములు.

XXVIII. మనోదూతికాకావ్యము:—21. ఇందు దూతకావ్య వ్యాజమున జీవాత్మపరమాత్మలసంబంధము వర్ణింపఁబడినది.

XXIX. మనోదూతః:—22. ఇది జైనకావ్యమని తోఁచెడిని. అందుచే నామసామ్యము గలపూర్వోల్లిఖితకావ్యము లన్నిటికంటె నీకావ్యము విలక్షణమైన దని యూహింపనగు.

XXX. మయూరసన్దేశము:—23 రంగాచార్యరచితము.

* XXXI మయూరసన్దేశము— కవిపేరుమృగ్యము. ఇందుఁ బ్రియుఁడు తనప్రాణప్రియకు మయూరముచే మదనసందేశము నంపుట వర్ణితము. పూర్వోక్తరంగాచార్యనిర్మిత 'మయూరసన్దేశము' కంటె నిది విలక్షణమా యను విషయము విమర్శనీయము. మద్రపుర ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయపట్టిక (A Triennial Catalogue of Manuscripts' collected during 1919-'20 to 1921—1922 for the Govt. Oriental MSS. Library, Madras. Vol. No. IV. Part I. Skt. A., Page 4298; R.No. 2963.) లో నుట్టంకింపఁబడిన 'మయూరసన్దేశము' లో ని శ్లోకముల నుదాహరించెద.

కావ్యారంభము:—

'శ్లో. అవిరతమదధారాధారణాప..............
న్మదమధుకరమాలాకూజితోద్ఘోషితాశమ్
మనుమనసినమిద్ధాం (న్ధాం) సిన్ధురేన్ద్రాననంత
త్రిమపి కనకశైలప్రస్థసచ్ఛాయమోజః.

20. 'వంగీయ సాహిత్యపరిషత్తు'—కలకత్తా. "Sanskrit Manuscripts No. 1282

21. "Catalogue of Skt. MSS. in the Raghunatha Temple Library of His Highness the Maharajah of Kashmir"—M. A. Stein- p. 70; 287; Introduction, page xxv.

22. "జైనగ్రంథావళి" ('జైనశ్వేతాంబరసమ్మేళనము,' బొంబాయి.)

23. "A Preliminary List of Sanskrit and Prakrit Manuscripts in the Adyar Library"—Madras, p. 130.

శ్లో. శ్రీకణ్ఠోర్వీపతిబహుమతం మారచేమన్తికాఖ్యం
మారస్యాస్త్రంమహిత మధికృత్యాధునా సాధుబద్ధమ్
హృష్యన్నల్లీమధురమధు’ వ్యన్దిసన్దేశకావ్యం
సవ్యం విద్వత్కవిపఃషదామస్తు కర్ణాతిథేయమ్.

శ్లో. స్వర్గారామద్రుమనవలతాసూనసౌరభ్యలాభ
గ్రామం (మే) పుష్పన్ధయకలకలధ్వానవాచాలితాశే
సౌధే సాధీయసి (ప)రిలసచ్చన్ద్రపాదాభిరామే
రేమే వ్యోమస్పృశిమథితయా లాలితః కోఽపి కా(మీ)

శ్లో. కుర్వన్నిచ్ఛావిహృతి ముమయా సజ్జకః స్ఫాటికాద్రా
వాస్తే వల్లీచలనకణికాక్లప్త..............స్థః (?)
శ్రీకణ్ఠోఽయం స్వయమితిధృతభ్రాన్తిరేసంకదాచిత్
ప్రక్రాన్తో...............తిముఖః ఖేచరౌఘు స్నిషే వే.

శ్లో. హాహన్తాసౌ హతవిధివిపర్యాసితాత్మా తదీయం
దృష్ట్వా జాడ్యం ముహురపిమిల ద్ధస్తతాలం జహాస
సేయ న్ద్రీభవదసుసమో మాసమాసేతి తస్మై
శాపంప్రాదాన్మహ(ద)వమతిః కస్యనార్తింప్రసూతే.

శ్లో. తేనావాసో మమమధుజిత స్సన్నిధౌ క్వాపిపుణ్యే
క్షేత్రేస్యాది త్యధనవినయం ప్రార్థ్యమాన స్తథేతి
ప్రాప్యప్రాయాదయమపి సమైః క్షిప్తసద్య స్సుదూరే
స్యానన్ద్రారే విగతదయితా దీన(మా)త్మానమేవ.

శ్లో. దైత్యారాతిం దలితశతమన్యూపలోదారశోభం
పశ్యన్నేనం భుజగశయనే కల్పితస్వాపసౌఖ్యమ్
తాపోద్రేక న్దధదపిముహుః ప్రేయసీవిప్రయోగా
దచ్ఛశ్వాస తృణమివ శనైరేష సఞ్జాతసంజ్ఞః.

శ్లో. సోఽయంకాన్తావిరహజలధౌ వీతపారేనిమగ్నః
స్వంవృత్తాన్తం మనసిజదృశో హన్త సన్దేష్టుకామః
విద్యుద్వల్లీకపచితనవామ్భోదనీరన్ధ్రితాశే
కాలేకాన్తం కమపిశిఖినం సమ్మృతన్యం దదర్శ.

* * * * *

సంస్కృతదూతకావ్యోత్పత్తివికాసములు.

యీయుణ్ణి వేంకటవీరరాఘవాచార్యులుగారు,
ఆంధ్రగీర్వాణసాహిత్యపరిషత్తు-విజయనగరము.
(గతసంచికావశేషము.)

శ్లో. ఆశ్చర్యాణా మతిశయవతాం జన్మభూమి స్త్రిలోక్యాం
ఖ్యాతః శ్వేతచ్ఛదతటగిరా సౌమ్య తే గమ్యదేశః
కామ స్యాత్మాభిమతఘటనాసాహసత్యక్తమూర్తేః
ప్రీత్యా నిత్యం నివసతి పురే యత్ర శైలేన్ద్రకన్యా.

ఉపసంహారశ్లోకము:—

శ్లో. విశ్లేషార్తాం మమ సహచరీ మిత్థమాశ్వాస్య యుక్త్యా
పశ్చా దచ్ఛాళే ముపరిపత భ్రాతరాశా మభీష్టామ్
స్మర్తవ్యోఽహం ప్రియసఖ పున స్తత్ర తత్రాన్తరే తే
మాభూ త్కాన్తావిరహఘటనా కిఞ్చ జన్మాన్తరేఽపి.*

* XXXII మానససందేశము—: 25. స్వర్గీయ శ్రీమ ద్వింజమూరి వీరరాఘవాచార్యరచితము. ఆంధ్రగీర్వాణముల నీయన ప్రచండకవికోవిదులు; బహుగ్రంథనిర్మాతలు 'భరతాభ్యుదయ' ప్రబన్ధనిర్మాతలు, నాంధ్రగీర్వాణ పండితకవిచక్రచూడామణులు, విద్వా నభినవపండితరాయబిరుదభూషితులు నగుస్వర్గీయ శ్రీమన్మాడభూషి వేంకటాచార్యులవారును వీరును గలసి విద్యావినోదములఁ బాల్గొనుచుండెడివా రఁట. వీరరాఘవాచార్యులవారి యితరగ్రన్థములలో నాకుఁ బ్రస్తుతము జ్ఞాపకమున్నవి. 1. భ్రమరగీతాతత్త్వసారము. 2. శ్రీమద్వేదాంతదేశికచరిత్ర.

'మానససందేశము,' రాయబహదూరు, ఆనరబుల్, విద్యావినోద బిరుదవిరాజితు లగు శ్రీమత్పనప్పాకం అనంతాచార్యుల (C. I. E.) వారి యాజ్ఞచే రచింపఁబడినట్టులు ముద్రితగ్రన్థమునఁ గలదు. ఈకావ్యము మన్దాక్రాన్తావృత్తమయము. ఇందు రెండుసర్గలు గలవు. అందు I సర్గలో 51 ను II సర్గలో 58 శ్లోకములు గలవు. ఇందలి యితివృత్తముంగూర్చి కవియే 'గ్రన్థారంభము'నకు ముం దిట్టులు నుడివియున్నాఁడు:—

శ్లో. జ్ఞానీ జడభరతాఖ్యో భగవద్ధ్యానార్థికాం స్తుతిం హ్యకరోత్
క్రియతే మయాద్య 'మానససన్దేశా'ఖ్యే కావ్యరూపేణ.'

25. చెన్నపురీ 'వైజయంతీముద్రాక్షరశాలా' ముద్రితము. 1902.

జ్ఞాని యగుజడభరతకృత మగుళ×పద్ధ్యాత్మిక మగుస్తుతియే కావ్యబీజము. ఇందలి శ్లోకరత్నములు కొన్ని విమర్శనికషోపలపట్టికనై తెలుపఁబడుఁగాక.

1. శ్లో. కశ్చిద్యోగా ద్ధరిణశిశునా పోషితే నాంబుమధ్యా
దానీతేన ప్రచలితమనా లాలితే నాంకమధ్యే
భూతశ్చక్రే పులహమునినా ధిష్ఠితేషు స్వవాసం
యోగీశేన ప్రథితతపసా పావనే ష్వాశ్రమేషు. I స. 1 శ్లో.

2. శ్లో. తస్మిన్ స్థానే సమృగకలినా భ్రామ్యమాణో మహాన్తం
భ్రష్టః కాలం విషయరుచినా మానసే నాత్మయోగాత్
నీత్వా ధృత్వా పతితసులభం జన్మ సారంగయోనా
పశ్చా దార్తో భవ దలితరాం జ్ఞానయోగప్రణాశాత్.

3. శ్లో. జాతం వంశే విధివిరచితే వేదనేత్రాత్మకానాం
తత్త్వానాం త్వాం ప్రథమగణితం వేద్మి సర్వేంద్రియాణాం
తేనార్థిత్వాం త్వయివిధివశా న్నష్టభక్తి ర్గతో౽హం
యాచ్ఞా మోఘా నభవతి సతా మగ్రతో హి ప్రభూణాం.

4. శ్లో. జ్యోతిష్మంతం నిబిడరుచయో నిర్మలం నిత్యశోభాః
భక్త్యుస్మేషం నిరతభజనాః కాంచనం కాంచనాభ్యాః
చిత్రీభూతం నవమణిచితా భాస్వరం భాస్వరాభాః
ప్రాసాదాస్త్వాం గుణసమితయా మిత్ర మానన్దయన్తి. II. స. 1

ఫలశ్రుతిః

5. శ్లో. యోగో భక్తి ర్ద్వయ మపి ముదా దర్శితం యః పఠే త్స్వా
సాతోద్భూతం భరతమునినా మానసప్రేమణేన
విష్ణౌ భక్తిః పరమపరమే శాశ్వతీ సన్నిధత్తే II స.
జన్మారణ్యాత్పతి రపి భవే న్నిర్భరానన్దహేతుః

శ్లో. ప్లవసంవత్సరే శాకే వేదనేత్రగశేన్దుకే
కృతం కావ్య మిదం దివ్యం వీరరాఘవసూరిణా.

"శ్రీమ త్కౌశికగోత్రపవిత్ర శ్రీ శ్రీనివాసాచార్యవర్యపుత్త్ర వింజమూరి
రామానుజాచార్యగురువర్యపదాంబుజాసక్తచిత్త సచ్ఛాత్త్ర
రాఘవాచార్యరచిత మగు 'మానసప్రేమము' సమాప్తము."

-చమత్కృతియుతమును, సుప్రచురము నగు మనోవిషయకశ్లోకరత్నము స్మృతిపథమున లభించుచున్నది.

"శ్లో. నపుంసక మితి జ్ఞాత్వా ప్రియాయై ప్రేషితం మనః
తత్తు తత్రైవరమతే హతాః పాణినినావయమ్ "

మనస్సు నపుంసక(నపుంసకలింగ)మని పాణిన్యాచార్యులు చెప్పుటచే దానిని నాప్రియురాలిగొఱకుఁ బంపితిని. ఆమనస్సు అక్కడనే రమించుచున్నది, పాణిని మూలొంపతీసె ననిభావము.*

*XXXIII మానససన్దేశము:—26 (దీంకి గురుస్తవ మనియు నామాన్తరము.) స్వర్గీయ మహామహోపాధ్యాయ యమ్ లక్ష్మణసూరికృతము; వీరు బహుగ్రన్థనిర్మాతలు వీరిజీవితమును గుఱించియుఁ, దన్నిర్మితగ్రన్థముల గూర్చియు ముస్ముందు వివరింపఁబోవు "విప్రసన్దేశ" మను వ్యాస భాగమునఁ జూడ నగు. 'మానససందేశము'న నితివృత్తము శ్రీశంకరాచార్యులవారి శ్రీశాలివాటీపురయాత్రోత్సవవర్ణనము. "పరమహంసపరివ్రాజకాచార్యజగద్గురుశృఙ్గగిరిమఠాధీశ్వర శ్రీమదభినవసచ్చిదానన్దనృసింహభారతీంద్రాభిధాన శ్రీశఙ్కరాచార్యస్వామినా శ్రీశాలివాటీపురం ప్రతి యాత్రోత్సవవర్ణనమ్ *

*XXXIV మారుతసందేశము:—27 కవినామము మృగ్యము. ప్రియుఁడు ప్రియురాలికి మారుతమును దూతగాఁ బంపుట యిట నుపవర్ణింపఁబడియున్నది.

చెన్నపురిప్రాచ్యలిఖితగ్రంథాలయపట్టిక ('A Triennial Catalogue of Manuscripts' collected during 1919—'22. Vol. iv. part i. Skt, Page 4300; R. N. 2964) లో నుల్లేఖింపఁబడిన 'మారుతసందేశ' శ్లోకముల నిట నుట్టంకించెద.

1. "శ్లో. ఆనన్దాఢ్యా సహదయితయా కోఽపి ఖేలద్విలాసీ
హర్మ్యే రమ్యే సురభిసమయే మన్మథాజ్ఞానువర్తీ
ఈర్ష్యావేగా దివ కుచతటా త్తూర్ణ మాకృష్య తస్యాః
నిన్యే దూరం కనకకటకం నామ శైలం నియత్యా. ౧

26. Catalogue of Sanskrit works of M. Lakshmanasuri. (attached to his 'Bhishmavijaya')

27. 'A Triennial Catalogue of Mss'—1919-22. Vol. iv, part i. Skt. R. No. 2964.

5. శ్లో. తత్పూర్వాంత జ్ఝటితివిరహః కాన్తయా సమ్ప్రయాత
స్తస్మి న్వాస న్నికతరువృతే సఞ్చర న్నద్రిశృఙ్గే
భూయస్సా సా కబలితధృతి శ్చిన్తయా క్లాన్తచేతాః
మన్దం వాన్తం మలయమరుతం చైత్ర మిత్రం దదర్శ.

6. శ్లో. గన్తవ్యా నో వసతి రముతో మన్ని యోగం వినా తే
కార్యాత్తైవ స్థితి రపి సఖే యావ దేష్యా మ్యహం త్వామ్
తుభ్యం భద్రం భవతు కృతి నే మాత్ర తే ద్వావరోఽభూ
దిత్యాభాష్య త్రిదివవసతి ర్ద్యాం దివఞ్చోత్పపాత.

7. శ్లో. యాతవ్యా తే పునరిహ పురీ కామదత్తాభిధానా
సాదత్తానాం భువనవిదితా వాసభూమి ర్నృపాణాం
యస్యాం ప్రీత్యా హిమగిరిసుతాపూర్ణ వామాఙ్గభాగో
నిత్యం దేవ స్త్రిపురవిజయీ విశ్వనన్థాఖ్యయాస్తే.

కావ్యోపసంహారము:—

8. శ్లో. ఆనన్దో త్థా నథ కబలయన్ శీతలా నశ్రుబిన్దూ
న్సన్దస్మిత్యా సురభిలతనుః స్మేరవద్వానరాయాః
తామాపృచ్ఛ్య త్వమ పి విచర స్వేచ్ఛయా దేవలోకాన్
భూయ శ్చాముం జన మనుగృహా ణాత్మసౌభాగ్యలక్ష్మ్యా

XXXV మేఘదూత :—28. కాళిదాసకవికులగురుకృతము.

సకలదూతకావ్యనిర్మాతలకు నుపజీవ్య మైనకాళిదాసకవిచక్రచూడామణికృత 'మేఘదూత' మన్నిదూతకావ్యములయందుఁ బ్రాచీనతమ మనుట

28 ఐరోపాఖండమునను, భారతవర్షమున నీకావ్యము బహువారము విద్వత్తంసులచేఁ బ్రచురింపఁబడెను. ముద్రితపరిష్కృతప్రతులలో నీక్రింది ప్రతులను త్తమములు (i) కె. బి. పాఠకసంపాదితప్రతి. ('Oriental Book Supplying, Ageney, Poona, 1916.) (ii) హుల్ట్‌ష్‌పండితుని ప్రతి. (Dr. Hultzsch; 'Royal Asiatic Society,' London, 1911.) (iii) మోరేశ్వరరామచంద్రకాళేపండితుని ప్రతి. (M. R. Kale, B. A., 2nd edition, 1926; Published by P. S. Rege, Esq., at Khanderao Buliding Khota's Wadi, Girgaum, Bombay.) (iv) స్వర్గీయమహామహోపాధ్యాయ కళాప్రపూర్ణ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి మహోదయులు 1902 లో సర్వోత్కృష్టాంధ్రటీకా వ్యాఖ్యాపద ప్రయోజనాన్వితముగఁ గలగత్తాకర ముద్రణాలయమునుండి ప్రచురించినప్రతి, చెన్నపురి. నిఖిలలోకమహానందాఖ్యమున ... గావించిన యీసర్వోత్కృష్ట కావ్యము

నుస్ఫుటము. కాళిదాసనిర్మిత మగు 'మేఘదూత' మను దివ్యభవనముమీఁదనే తక్కినదూతకావ్యకవిశిల్పులు వివిధకవిత్వచిత్రముల రచించిరి. మేఘదూత మూలమునఁ గాళిదాసప్రసాదిత మగుకవితాకనకముతోడనే తక్కినదూతకావ్య కవిశిల్పులు తమతమయుపజ్ఞానుగుణముగ వివిధము లగుచిత్రవిచిత్రకావ్యాభరణముల రచించిరి. ప్రసన్నకవితాకౌశలముచేతను, భావభాషాసమావేశనైపుణ్యముచేత నీకావ్యరాజము సురభారతీకవితాసామ్రాజ్యమున కధీశ్వరత్వము వహించుచున్న దని ఘంటాఘోషమునఁ జెప్పవచ్చును.

ఒకానొకయక్షుఁడు స్వకార్యాకరణదోషముచే నొకవత్సరము నిజకాంతావిరహ మనుభవించునట్లుగ శపింపఁబడి రామగిర్యాశ్రమమునఁ గాలయాపన మొనర్చుచుండెను. ఆషాఢప్రథమదివసమున నీతఁడతిమాత్రకామాన్తుఁడై చేతనాచేతనజ్ఞానవిహీనుఁడై యలకానగరిలోఁ బ్రియపునస్సమాగమలాభ మెన్నఁడెన్నఁడని దివసగణనాతత్పరుఁడై విరహవేదనం గుందుచున్న తనప్రాణప్రియసవిధమునకు దూతగా వెడలు మని యాచ్ఞాదైన్యమును వహించి మేఘు నభ్యర్థించెను. ఈయితివృత్తబీజమే కాళిదాసునికవితాదోహద

కేఁబదివ్యాఖ్య లున్న వని Aufrecht పండితుఁడు "Catalogus Catalogorum" అను "లిఖితగ్రంథప్రణాళిక" లో వ్రాసియున్నాఁడు. అందుఁ గొన్నిమాత్రమే ముద్రింపఁబడి యున్నవి. వల్లభదేవుని వ్యాఖ్య "హాల్ట్జ్" ప్రచురించినప్రతిలో ముద్రితము. దక్షిణావర్తనాథుని "ప్రదీపము" అనంతశయనగీర్వాణగ్రంథావళిలో స్వర్గీయమహామహోపాధ్యాయ, మహామహోధ్యాపకగణపతిశాస్త్రి మహోదయునిచేఁ బ్రచురింపఁబడెను. పూర్ణసరస్వతీకృత "విద్యుల్లత" స్వర్గత ఆర్. వి. కృష్ణమాచార్య విద్వద్వర్యునిచే "శ్రీవాణీవిలాసగ్రంథావళి" నెం 15—శ్రీరంగము. 1909, లోఁ బ్రకాశితము. మల్లినాథుని "సంజీవిని" బహువిద్వజ్జనానుమోదమువడసిన దగుటచే ననేకప్రతులలోఁ బ్రకటింపఁబడినది. అందు కే. బి. పాఠక (Prof. K. B. Pathak) పండితుని ప్రతి ప్రశస్తము. "మేఘసందేశ" విమర్శగ్రంథములలో నిటరెంటిని జేర్కొనవలసియున్నది 1. నిశితధిషణాధురంధరుఁడును, ప్రౌఢపాండితీవల్లభుఁడు నగు "రావుబహదూర్" ప్రొఫెసర్ మాలూరు రంగాచార్యమహోదయుని "మేఘసందేశరసాస్వాదనము" (A critical Appreciation of Kalidasa's Meghasandesa P. 103 A Lecture delivered by Rao Bahadur Prof. M. Rangacharya, M. A., Prof. of Sanskrit and Comparative Philology, Presidency College, Madras. Printed at the Brahmavadin Press,- Madras for the 'Sanskrit Association' of the Presidency College, 5th December 1910) 2. ఆర్. వి. కృష్ణమాచార్యవర్యుని (M. A.,) "మేఘసందేశవిమర్శనము" (కావ్యవిమర్శనీగ్రన్థావళి) ఈవిమర్శము గీర్వాణభాషలో వ్రాయఁబడియున్నది. శ్రీవాణీవిలాసముద్రాలయము. శ్రీరంగము.

ప్రభావముచే • నసదృశకావ్యకల్పకమై విరాజిల్లెను. జనానుమోదమువడసిన యన్నికావ్యములవలెనే "మేఘదూత"యుఁ బ్రక్షిప్తములచేఁ బుష్టినొందినది. వల్లభదేవుని వ్యాఖ్య ననుసరించి హల్ట్జ్ (Dr. Hultzsch) పండితుఁడు 'మేఘదూత'లోఁ గాళిదాసనిర్మితశ్లోకములు 111 మాత్రమే యని నిర్ధారించెను. కె. బి. పాఠకపండితుఁడు "పార్శ్వాభ్యుదయము" ననుసరించి, కాళిదాసీయశ్లోకములు, 'మేఘదూత'లోనివి, 121 యని నిర్ణయించెను. దక్షిణావర్తనాథుని "ప్రదీపవ్యాఖ్య" వలన నిందలి కాళిదాస శ్లోకములు 110 యనియు, మహామహోపాధ్యాయులును, వ్యాఖ్యాతృసార్వభౌముఁడు నగుమల్లినాథసూరి "సంజీవినీ" వ్యాఖ్యమువలన 118 శ్లోకము లనియు, బూర్ణసరస్వతీకృత "విద్యుల్లత" వలన 110 శ్లోకములనియుఁ దెలియుచున్నది.

* కాళిదాసునకును నితరకవులకును గలతారతమ్యము "శబ్దమందేమి యర్థమందేమి, రసమందేమి, త్రిభువనవిధాతృఘటనిర్మాతృతారతమ్యము వంటిదే * * * * * * కాళిదాసునికవనము ధ్వనిప్రధానము; బహిరన్తఃస్ఫురద్రసము, కవనమునకెల్ల, అందునం బ్రధానముగా శృంగారకవనమునకు పరవడి. ఇతనికవనము నందనోద్యానముగా నుండిన, ప్రాయికముగా నితరులది సాధారణోద్యానంబుగా నుండును. ఈ మునసూక్ష్మముగా సూచించినవిషయములను వానియవాంతరభేదముల నితరకవులు విస్తరింతురు. ఈయన వ్యంగ్యమర్యాదఁ జెప్పినవిషయములను ఇతరులు లక్ష్యవాచ్యభంగులం బ్రకటింతురు. ఈయన యుపమాప్రధానుండునుం గదా. "ఉపమా కాళిదాసస్య" అనుసూక్తి సార్వలౌకికము.

"ఉపమైకా శైలూషీ సంప్రాప్తా చిత్రభూమికాభేదాన్
రఞ్జయతి కావ్యరఙ్గే నృత్యన్తీ తద్విదాంచేతః."

...ఉపమా సైవోక్తభఙ్గీభేదే నానేకాలంకారభావం భజతే...తదిదం చిత్రం విశ్వం బ్రహ్మజ్ఞానాదివోపమాజ్ఞానాత్ జ్ఞాతం భవతీత్యాదా నిరూప్యతే నిఖిలభేదసహితాసా' అని "చిత్రమీమాంసా" కారుల యనుశాసనము. దానింబట్టి పరికింపఁ గాళిదాసుఁ డుపమయం దద్వితీయుం డగుట సలంకారమం దెల్ల నట్టివాఁడే. దానంజేసి కవనమాత్రమందే యద్వితీయుఁ డని యేర్పడుచున్నది. ఇతనిప్రతిభావిశేషమునను, అలంకారములచేతను, అనన్యసామాన్యలోకస్వభావవ్యవహారాభిజ్ఞతను, ఇతరకవినాటకలక్ష్యవస్తుస్వరూపవర్ణనలచే

ను లోకోత్తరార్థాంతరన్యాసాదులచేతను, ఆత్మసంస్కారోత్కర్షము ఉదాత్తవస్తు రచనలచేతను వివేక తెలియఁగుచుదు... * * * * * అమోఘవర్షనృహీనాథుని గురువు జైనమహాకవి జినసేనుఁడు మేఘసందేశము నావేష్టించి "పార్శ్వాభ్యుదయము" అను మహాకావ్యమును రచించినందునను, భవభూతి "(29) మాలతీమాధవము"లో నవమాంకములోఁ గతిపయశ్లోకములలో లఘువుగా "మేఘసందేశము" ననుకరించుటచేతను, బిల్హణకవి "విక్రమాంకదేవచరితము"న XIII సర్గలో వర్షర్తువర్ణనలో కాళిదాస "మేఘసందేశము"ను తద్దయుఁ బరిశీలతలంపునకుం దెచ్చుటచేతను, ఈవలివిద్వాంసులు పలువురు ఇంచుమించుగా మేఘానువాదముగా, అనేకులు వృత్తము సయితము మార్చక "ఉద్ధవసందేశము" "ఉద్ధవదూతము" "హంససం" హంసదూ" "పదాంకదూ" అను గ్రంథములను మేఘప్రకారముననే రచించుటచేతను, మేఘసందేశప్రభావము తెల్లముగుచున్నది. ఈతనిగ్రంథములపై విద్వాంసులచే వ్రాయఁబడిన వ్యాఖ్యల బహుత్వముచేతఁ గూడ వానియుత్కర్ష తెలియుచున్నది... ....కావ్యములలో "మేఘసందేశము" నకు సాటి రాఁగలవి "సౌందర్యలహరి (శంకరభగవత్పూజ్యపాదనిర్మితము,) "అమరుకము" ఇట్టివి, ఒకటిరెండు దక్క మఱి లేవు. "మేఘసందేశము" లోకములోని శృంగారప్రబన్ధసర్వస్వమునకుఁ బ్రభవమయిన యాటబుగ్గ యనం జెల్లును." (30.)

కాళిదాసుని "మేఘసన్దేశము" కవివృత్తాన్తాత్మక మని (Auto-biographical) కతిపయవిమర్శకచూడామణుల యాశయము. శ్రీయుత పండిత అఖిలచన్ద్రచటర్జీ మహాశయులు స్వవిరచిత మగు "కాళిదాసకవితాశేముషీవిచారము"న నిట్లువ్రాసియున్నారు.

"According to Dr. Bhan Daji, the argument of the Meghaduta is nothing but a faithful picture of the poet's own feelings caused by separation from his dear wife and home. Dr. Bhan Daji, however, appears to have pushed the analogy too far. Like the Sonnets of Shakespeare, the poem may possibly have some auto-biographical significance, and may be taken 'to express the poet's own feelings in his own person.' In fact although the poet has tried his best to keep his own personality in the back-

29 "కచ్చిత్సౌమ్యే" త్యాది; దైవాత్పశ్యేర్జగ" తీత్యాది.

30 శ్రీ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారి మేఘసందేశపీఠికనుండి ౭—౮ పు.

ground, still he has at times unconsciously betrayed himself in the exuberance of his emotion; and the deep under-current of pathos, which runs through Yaksha's address to the cloud, seems to bear every mark of being the expression of a real sentiment."(31)

'మేఘసందేశ' మను నీకావ్యనామము గూడ విశేషవిషయస్ఫోరకమై విపులవ్యాఖ్యార్హమై విరాజిల్లుచున్నది. కాళీదాసునకు స్వనామమే యీకావ్యనామమును స్ఫురింపఁజేసియుండు నని యఖిలచంద్రచటర్జీపండితుని యభిప్రాయము. ఏలనఁ, 'గాళీ'శబ్దమునకు మేఘమాల(నవాంబుదశ్రేణి)యనునర్థము నిఘంటుసిద్ధము. నైఘంటుకప్రమాణమును జూపెద:—'శ్లో. కాళీ నవాంబుదశ్రేణ్యాం భవానీమాతృభేదయోః' —నానార్థరత్నమాల. II కాం. 407 శ్లో. 84 పు. ఈపదము నీయర్థమునఁ 'గాళీ'దాసుఁడు ప్రయోగించియున్నాఁడనిచటర్జీపండితుఁ డీశ్లోకము నుల్లేఖించెను.

శ్లో. తాసాంచ పశ్చాత్కనకప్రభాణాం 'కాళీ'కపాలాభరణా చకాసే
బలాకినీనీలపయోదరాజీ దూరం పురః క్షిప్తశతహ్రదేవ.' కుమా VII

కాని యీవిషయములు విమర్శనీయములు. కాళిదాసుని మేఘదూతనామాలచూడము కరించిన నీకావ్యము కవివృత్తాంతాత్మకమనియు యక్షుఁడు కాళీదాసుఁడనియుఁ దత్పత్ని కాళీదాసప్రాణప్రియ యనియుఁ దప్పకతోఁచును.

"శ్లో. కాళిదాసగిరాం సారం కాళిదాస స్సరస్వతీ
చతుర్ముఖోఽథవా సాక్షా ద్విదు ర్నాన్యేవ మాదృశః."

అని పదవాక్యప్రమాణపారావారపారీణ, మహామహోపాధ్యాయ, వ్యాఖ్యాతృసార్వభౌమమల్లినాథసూరి కాళిదాసకవితాకౌశలముంగూర్చి వక్కాణించియుండ, 'మాఘే మేఘే గతం వయః' అను తదీయసూక్తి చొప్పున నాతని వయస్సు నెల్ల నాక్రమించిన యీమేఘసందేశరసాస్వాదనావసరమునఁ గొంతలక్షపరమాణువు లగునస్మదాదు లేమి వ్రాయవలయునో యెఱుఁగను.

31. From Prof. Akhil Chandra Chatterji's (M. A., B. L.) 'Kalidasa, His Poetry and Mind.' pp. 6—237. Printed by Nrisimha Prasad Bose at the 'Kohinoor Printing Works,' 154, Cornwallis St. Calcutta and published by S. K. Lahiri & Co., 54, College St. Calcutta. 1910.

కాళిదాసుని 'కున్తలేశ్వరదౌత్యము'ంగూర్చి మున్ముందు వ్రాసెదను. దీనిం గూర్చి "భారతి" [Vol. VII. No. i; జనవరి 1930]లో నేను వ్రాసిన వ్యాసముం జూచునది.

ఆంధ్రీకృతమేఘసందేశములు.

మేఘసందేశాంధ్రీకర్తల నామముల నుదాహరించెదం ప్రకృతము స్ఫురించినవానిలోం,(i) గొట్టికలపూడి వేంకటకృష్ణసోమయాజి, 32. (క్రీ. శ. 1790) కృతాంధ్రీకరణము ప్రాచీనతమము. (ii) స్వర్గత మహామహోపాధ్యాయ కల్లూరి వేంకటరామశాస్త్రిగారు గూడ దీని నాంధ్రీకరించిరి. (iii) వసురాయకవీంద్రులు గూడ దీని (క్రీ. శ. 1884) నాంధ్రీకరించిరి. (iv) కవిరాజు వత్సవాయి నీలాద్రిరాజుగారు కూడ దీనిం దెనిఁగించిరి. (v) లోకనాథకవి యనునాతఁడు గూడఁ దీని నాంధ్రీకరించెను. [పైగ్రంథములలో ii—v వఱకు రాజమహేంద్రవరమునందలి 'గౌతమీగ్రంథాలయము'నఁ గలవు.] ఇంకను (vi) త్రిపురాన సూర్యప్రసాదరాయకవి సీసపద్యాత్మకముగా దీనిం దెనిఁగించె నని విని యున్నాను. (vii) మామిత్త్ర లగువఝ్ఝల జగన్నాథకవి (B. A.) గూడ సీసదుమ సీకావ్యము నాంధ్రీకరించె నని వింటిని. (viii) నెల్లూరు 'వేంకటగిరి రాజావారి కళాశాలాంగ్లేయోపన్యాసకు లగు శ్రీగుఱ్ఱము వేంకటసుబ్బరామయ్యగారు కూడ దీని నాంధ్రీకరించి ప్రచురించినట్లు "భారతి'లోఁ [7 సం. 2 సం. ఫిబ్రవరి 1930; 347 పు.] జూచియున్నాను. ఇంకను మాస్మృతిపథగతములుగాని యాంధ్రీకృతులు పెక్కులు గల వనియే మాసమ్మతము. వీని నన్నిటిం గూర్చి కాలాంతరమున విపులముగ మనవిచేసికొందును.*

మేఘదూతయందలి శ్లోకరత్నములు రసికనికషోపలమునఁ బరీక్షింపఁబడినవియే గానఁ జూపలేదు.

XXXVI మేఘదూతః—33. మన్త్రివిక్రమనిర్మితము.

XXXVII మేఘదూతసమస్యాలేఖః—34. మేఘవిజయవిరచితము.

ఇతఁడు కావ్యవ్యాకరణన్యాయజ్యోతిష గ్రంథము లనేకములు రచించెను. ఇతని "హైమకౌముది"యే భట్టోజీదీక్షితుని "సిద్ధాంతకౌముది"కి

32 "ఆంధ్రకవులచరిత్రము" III భాగము. 214 పు—1911.

33. "జైనగ్రంథమాల." (జైనశ్వేతాంబరసమితి, బొంబాయి, 332 పు.)

34. 'ఆత్మానందగ్రంథమాల' 24వసంఖ్య; ప్రకాశకుఁడు, వల్లభదాసత్రిభువనదాసగాంధి; జైనాత్మానందసభ, భావనగరము; 1914.

37

నాదర్శగ్రంథ మని కొందఱు పండితుల యభిప్రాయము. (35) "హైమకౌముదీ" రచనము, వి. శ. 1725 (క్రీ. శ. 1669)లో వ్రాయఁబడినది. "మేఘదూతసమస్యాలేఖ"లోఁ గవి తనమతాచార్యుఁ డగువిజయప్రభసూరియొద్దకు మేఘుని దూతగాఁ బంపుట వర్ణితము. ఈ కావ్యము, వి. శ. 1727 (క్రీ శ. 1671) సంవత్సరమునఁ బూర్తిచేయఁబడెను. ఇది విజయదేవగురుస్తోత్రాత్మకము. (36) కాళిదాసీయ 'మేఘదూత' యందలి తురీయపాదములను సమస్యగాఁ దీసికొని యీకావ్యము రచింపఁబడిన దని తన్నామమే తెలుపుచున్నది. ఈకృతి చమత్కృతి జినసేనుని "పార్శ్వాభ్యుదయము"లోను, పూర్వోల్లిఖితము లగు (XIII) చేతోదూత, (XVI) నేమిదూతలయందును, ముఖ్యముగ నుదాహరింపఁబోవు 'శీలదూత' యందును జూపఁబడినది.

XXXVIII. *యక్షోల్లాసము:—37. శ్రీశిష్టుకృష్ణమూర్తిశాస్త్రికృతము. 'అభినవకాళిదాసబిరుదసముజ్జ్వలస్ఫూర్తి' యగునీకృష్ణమూర్తికవి వైదికబ్రాహ్మణుఁడు; ఆపస్తంబసూత్రుఁడు; వాసిష్ఠగోత్రుఁడు; ఈయనతండ్రి సర్వశాస్త్రి, తల్లి లక్ష్మీదేవి. ఈకవి షష్టిపూర్తి? క్రీ. శ. 1790—1800 సం॥ ప్రాంతముల నవతరించెనని శ్రీవీరేశలింగముపంతులుగారు వ్రాసియున్నారు. ('ఆంధ్రకవులచరిత్ర' III భా. 229 పు; 1911 క్రీ. శ.) ఆంధ్రగీర్వాణములయందుఁ గూలంకషపైదుష్యము, దీనికి ననురూపముగ జితజాహ్నవీఝరియగుకవితాధార, దీనినిమించిన సంగీతసంపద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రివర్యునకుఁ బెట్టనిభూషణములు. ఈయన క్రీ. శ. 1870 ప్రాంతములఁ గథాశేషుఁ డయ్యెను. సంస్కృతమున నీయన, 1. యక్షోల్లాస మనుకావ్యమును, 2. 'వల్లవీవల్లవోల్లాసము,' 3. 'మదనాభ్యుదయ(38)ము'నను భాణములను, 4 రామాయణకథను జెప్పు 'కంకణబంధమును', 5. 'హరికారికల'ను, 6. 'నీలశైలనాథీయము'ను, ఆంధ్రమున, 1. 'సర్వకామదాపరిణయము'ను, 2. వేంకటాచలమాహాత్మ్యమును, 3. వీరారణ్యమాహాత్మ్యమును, 4. పంచతంత్రమును, 5. వసుచరిత్రవ్యాఖ్యానమును రచించెను.

---

(35) Dr. Belvelkar's "Systems of Sanskrit Grammar."—P. 79.

(36) 'మేఘదూత సమస్యాలేఖ" V. స 131 శ్లో.

37. "A Triennial catalogue of Manuscripts" collected for the Madras Oriental M. S. S. Library, during 1913—14, to 1915—'16, Vol. II Part I, Skt. C. Page 2066; R. No, 1466 (b).

38. I bid. Page 2073; R. No. 1467.

యక్షోల్లాసము కాళిదాసమేఘదూతకుఁ బ్రతిధ్వనివంటిది. ఈకావ్యము సర్గద్వయాత్మకము. విరహవిధురుఁ డగునొకానొకరసికుఁడు తత్ప్రాణప్రియకు మేఘునిద్వారమునఁ బ్రణయసందేశము నంపుట యిందలి యితివృత్తము. చెన్నపురప్రాచ్యలిఖితగ్రంథాలయపట్టికనుండి యీకావ్యశ్లోకముల నుల్లేఖించెద.

శ్లో. యక్షస్యైవం విరహవివరం యాచతో వాచమస్య
శ్రావంశ్రావం శ్రమహృతిమతి ర్దైవతో దేవతాత్మా
సానుక్రోశ స్సపది సఘన స్సమ్యగాలోచ్య కార్యం
నిర్యాయాగా న్నిజపథగతో మారుత ప్రేరితోఽగాత్.

2 శ్లో. స్వాజ్ఞాసజ్జ క్షణపరిచితభ్రమ్యుదీరాగ్ర నేమిః
స్థానే స్వర్ణధ్వజయుజి దివివ్యోమయానప్రతానే
సద్యః ప్రోద్యత్స్వనితముఖరో విద్యుదుద్యోతితక్షో
దుర్లక్షోఽభూ దపినిపుణధీ స్స్వర్గిణాం స్వర్గిణాం సః

*   *   *   *

3. శ్లో. విద్యుత్వావ వ్యనుచరమరు త్ప్రేర్యమాణోఽర్యమాధ్వ
ప్రత్యాఖ్యాన ప్రథిమభవనీభూతభూజాగ్రకూటమ్
స్వస్త్రీవీక్షాక్షణనినయిపాస్పన్దన స్ఫాద్ఘోటం
క్రీడక్షేటం పునరపి కృతీప్రాప తం చిత్రకూటమ్.

4. శ్లో. కాలీదత్తాధికతమధియః కాళిదాసస్య వాక్యే
శ్లాఘాపాత్రే సకలవిదుషాం మేఘసన్దేశకావ్యే
కర్తుః స్ఫూర్తే స్సరసవచసః కృష్ణమూర్తే రిహాభూత్
యక్షోల్లాసాహ్వయయుజికృతా వాదిమ స్సర్గవేషః.

గద్యము:—ఇతి శ్రీమద్వాసిష్ఠగోత్రస్య శిష్టకులపవిత్రస్య సర్వశాస్త్రిపుత్రస్య సకలకవికులమిత్రస్య శ్రీమదభినవకాళిదాసబిరుదసముజ్జ్వలత్స్ఫూర్తేః కృష్ణమూర్తేః కృతౌ యక్షోల్లాసే మహాకావ్యే ప్రథమస్సర్గః సంపూర్ణః.

ఉపసంహారము:—

5. శ్లో. ఏవం దైవా త్పునరధిగతా మాప్సితార్థాఽపి(భ)పూర్ణాం
పూర్వాతీతప్రచురవిభవాభోగినీం భోగలక్ష్మీమ్

వధ్వాసాకం చిరమనుభవన్ యా(వా)సవశ్రీ స్తథాసః
ప్రాసాదం స్వం సురగిరిసదృగ్భాసమాసాద్య రేజే.

XXXIX. రథాఙ్గదూతః—39. కోరాడ రామచంద్రకవికృత మగు నాంధ్రవచనకావ్యము 'రథాంగదూత' యొకటి కలదు.

XL. * రామసన్దేశము:—40 శ్రీ రాజరాజేశ్వరపూజ్యచరణరచితము.

XLI. లక్ష్మీకటాక్షదూతః—41

XLII. వాతదూతః—42 కృష్ణనాథన్యాయపఞ్చాననప్రణీతము. ఈ యుత్తమకావ్యావతంసమున లంకాలంకారభూత యగు జానకి శ్రీరాముని యొద్దకు 'వాయువు' ను దూతగాఁ బంపుట వర్ణింపఁబడెను. ఇది శతశ్లోకాత్మకము. కవితామాధురీధురీణం బగు నీకావ్యమందారమునందలి యొండురెండు శ్లోకామృతబిందువులు రసికరసనాతర్పణము నొనర్పుఁగాక.

1. శ్లో. సీతా భీతా సుచిరవిరహాఙ్గచ్ఛతోఽరణ్యభూమిం
భర్తుః సాధ్వీవ్రతమనుసృతా పఞ్చవట్యాం వసన్తీ
జహ్రే లఙ్కాం ప్రకృతిసుభగా రావణే నాత్మభూమిం
చేతో యస్మాత్త్రసతి నితరాం హాతదే వాచతే క్లిష్టమ్.

2 శ్లో. త్వయ్యాసన్నే ప్రణయిని వనే ష్వఙ్గదీస్నే హావద్భి
ర్వ్యాధమ్మిల్లే తనురపిగురా నిర్మితే కేశపాశైః
నోపైక్షిష్ట స్రగుపరచనాం నామ సైరాధునాల్పామ్
వేణీమేకాం కలయతి సదా శైలవద్భాగభూతామ్.

టీకానిర్మాణకాలము:—"సప్తాష్టసప్తశుభ్రాంశుప్రమాణే శకహాయనే
ఆషాఢశుక్లః సప్తమ్యాం టీకేయం పూర్ణతాం గతా."

39. 'జైనమేఘదూత' పీఠిక. 10 పు.

40. శ్రీకృష్ణముద్రణాలయమున ముద్రింపఁబడి, పవనజీగురురావుగారిచే శ్రీమధ్వసిద్ధ గ్రన్థాలయపక్షమున, ఉడిపిలోఁ బ్రకటింపఁబడెను. 1917.

41. సంస్కృతసాహిత్యపరిషత్ పత్త్రిక, VIII సంపుటము, 10 సం॥ 380 పు.

42. కలకత్తాలోని "నూతనవాల్మీకిముద్రణాలయము"న శ్రీకన్దర్పచరణపాలునిచే ముద్రింపఁబడి శ్రీభువనచంద్రబసక్ పండితునిచే బ్రచురింపఁబడెను. 1886 సం॥ 2+8+10 పుటలు. టీకాసహితము.

XLIII విప్రసందేశము 43 :—* మ. మ. యస్. లక్ష్మణసూరి నిర్మితము. ఈకవికోవిదుని జీవితము సంగ్రహముగ, ఛాయాచిత్రాన్వితముగ భారతి [v సంపుటము, 6 వ సంచిక - 994 వ పుట; జూన్ 1928] లోఁ బ్రచురింపఁబడినది. ఈవిద్వత్కవి తిరునల్వేలిజిల్లాలోని 'పూనల్ వేలి' గ్రామములో క్రీ. శ. 1859 వ సంవత్సరమున నవతరించెను. వీరు 1896 లో, తంజావూరు కళాశాలయందు గీర్వాణాచార్యులుగ నుండి, తరువాత 1907—20, వఱకు మద్రాసునందలి పచ్చయప్పకళాశాలలోఁ బండితులుగ నుండిరి. వీరు బహుగ్రంథనిర్మాతలు. 1906 లోఁ బ్రకటింపఁబడిన శ్రీభీష్మవిజయ మనువీరిగద్యకావ్యము చివరఁ దన్నిర్మితగ్రంథపట్టిక యొసఁగఁబడినది. అందు నప్పటికిఁ దద్రచితము లగుగ్రంథములు 39 అని యు నందులో 21 ముద్రితము లనియు వ్రాయఁబడియె. వీరిగ్రంథములలోఁ గొన్ని విదేశభాషలలోనికి ననూదితములైన వఁట. వీరికి 1911 సం॥ లో 'దర్బార్ సర్టిఫికేట్ ఆఫ్ ఆనర్స్'ను, 1917 లో 'మహామహోపాధ్యాయ' బిరుదము నొసఁగఁబడినవి. వీరిగ్రంథములలో ముఖ్యములైనవానిం బేర్కొనియెద.

i. 'అద్వైతదర్శనగ్రంథావళి' లోని 'మాండుక్యోపనిషత్కారిక.'

ii. 'పద్యకావ్యావళి' లోని 'విప్రసందేశము,' 'మానససందేశము,' 'శ్రీకృష్ణలీలామృత' మనుమహాకావ్యము.

iii. 'గద్యకావ్యావళి'లో 'భారతసంగ్రహము,' 'శ్రీభీష్మవిజయము' 'విదురచరితము'

iv. 'వ్యాఖ్యాగ్రంథావళిలో' (a) 'ఆశరమ'ను 'నసర్ఘరాఘవ'వ్యాఖ్య.

(b) 'సరళ'యను 'నుత్తరరామచరిత'వ్యాఖ్య.

(c) 'ఉజ్జ్వల'మను 'మహావీరచరిత'వ్యాఖ్య.

(d) 'చూడామణి' యను 'వేణీసంహార'వ్యాఖ్య

(e) 'తత్త్వాలోకము'ను 'బాలరామాయణ' నాటకవ్యాఖ్య

(f) 'పరిమళ' మను (మదననిర్మిత) 'పారిజాతమంజరి'వ్యాఖ్య

ఈసవీనమల్లినాథుఁడు 1928 సం॥లోఁ గీర్తిశేషుఁడయ్యెను. రుక్మిణి తన్నను గ్రహింపు మని (పరిగ్రహింపు మని) తనహృదయేశ్వరుఁ డగుశ్రీకృష్ణుని సన్నిధికి నొకవృద్ధవిప్రుని సందేశహరునిగాఁ బంపుట 'విప్రసందేశము' నందలి

43. తంజావూరు 'పూర్ణచంద్రోదయ'ముద్రాశాలలో ముద్రితము. 20 పుటలు; 1906 సం॥

కథాబీజము. ఈకథ భాగవతములోఁ గూడ [10 స్క. 52 అ.] సభివ్య
బడియున్నది. ఈకావ్యము, పూర్వభాగము (53శ్లో.) ఉత్తరభాగము (
అని విభజింపఁబడినది. ఈకావ్య మతిమాత్రకవితాసౌరభసంపన్నము.
శ్లోకములఁ గొన్నిటి నుదాహరించెద. అంబికావతిరాజనుఁ కవిమర్శ
కాలంబోనుండి యీకావ్యముంగూర్చి యిట్లు వ్రాసియున్నాఁడు.

"In the poem "There are many touches of literary bea[uty]
and the poem from beginning to end, is enlivining and delig[htful]
to the mind." (1906)

1\. శ్లో. కాన్తారీతీ రసికహృదయగ్రాహి రీతీ యదీయే
తానావాత్సీ న్నృపతితిలకో భీష్మకాఖ్యో విదర్భాన్
ప్రాప్యోదన్వా నివసురతరూన్ కఞ్చపుత్త్రాన్ సలేభే
కన్యారత్నం గుణిషు పురుషే ష్వాత్తమే నోపభోగ్యమ్.

2\. శ్లో. వేద్యో వేదైః శ్రుతిషు కుశలం సత్యవాం స్తథ్యవాచం
ధర్మత్రాతా విమలచరితం శీలవన్తః సుశీలః
వర్షీయాంసం గురుషు వినతః శాన్తమత్యన్తసౌమ్య
ప్రత్యుత్థాయప్రభురభిముఖం మానదో మానయేత్త్వామ్.

3\. శ్లో. మైత్ర్యాద్యాభి శ్చితసృభి రపి ప్రోజ్జ్వలే దీపికాభి
ర్దివ్యాం పూజాం భజతి నవధా భిన్నయా సూక్ష్మభక్త్యా
శ్రద్ధాభద్రాసనవరిగతౌ చారుకల్యాణవేషౌ
చేతోరఙ్గే మమవిహరతాం రుక్మిణీ వాసుదేవౌ.

XLIV శీలదూతః—44 చారిత్రసున్దరగణికృతము.

ఇతఁడు "మహీపాలచరిత్ర," "కుమారపాలమహాకావ్యము,"
రాదర్శము" మొదలగుగ్రంథముల రచించెను. 'శీలదూత'మ
మని పేరున్నను నిజముగా నిది దూతకావ్యము కాదు, ఏలన, ఇందు
ప్రసక్తియే లేదు. ఇందు 181 శ్లోకములు గలవు. అందు మొదటి 12
ములలోని తురీయపాదములు కాళిదాసీయ 'మేఘసందేశ తురీయపాద
ములొకటియే. ఈసమస్యాపూరణము చేతనే యీకావ్యమునకు దూత
మను పేరువచ్చియుండును. ఈకృతిచమత్కృతి పూర్వోల్లిఖితములగు

44\. "శ్రీయశోవిజయజైనగ్రంథమాల" 14 సం; ధర్మాభ్యుదయముద్రణాలయము
వీరసంవత్సరము 2439 (క్రీ. శ. 1915)

'పార్శ్వాభ్యుదయము' నందును, 'చేతోదూత' (xiii) యందును, విక్రమకవి కృత 'నేమిదూత' యందును, (xvi) మేఘవిజయుని 'మేఘదూతసమస్యాలేఖ'యందును జూపఁబడినది. స్థూలభద్రుఁ డనునొక జైనమహారాజకుమారుఁడు, పితురనంతర మైహికచిన్తాత్యాగ మొనర్చి, భద్రబాహు వనునొక జైనమహర్షియొక్క యంతేవాసి యగుట గుర్వనుసార మాతఁడు నిజనగరమునకు వెడలుట, యాతని సంసారచింతాసక్తునిగను బరమార్థచింతావిముఖుని గను జేయఁ బ్రయత్నించిన యాతనిరాణి యగుగోశాదేవియొక్క సయుక్తికము లగుప్రలోభవాక్యముల కీతఁ డతీతుఁడై నిశ్చలముగ నుండుట, తుదకుఁ దననిష్కళంకచరిత్రప్రభావముచే నాతఁ డామెను గూడ సన్న్యాసినిగా నొనరించుటయు నిందలి కథ. 'శీలదూత' ఘూర్జరదేశములోని ఖాభాంతపుర (Khabhant) ప్రభుప్రోత్సాహమున, వి. శ. 1487 (క్రీ. శ. 1431) వ సంవత్సరమున రచింపఁబడెను. 45.

XLV శుకదూత:—46 యాదవచంద్రవిద్యారత్నరచితము. ఈకావ్యము శా. శ. 1786 లో రచింపఁబడెను.

XLVI శుకసందేశము:—47 లక్ష్మీదాసవిరచితము.

ఒకానొకరసికుఁడు స్వప్నములో సతీవియోగమునుం జెంది యామెయొద్దకు నొకశుకము (చిలుక)ను దూతగాఁ బంపుట యిట వర్ణింపఁబడియెను. రామేశ్వరమునకు గుణపురమునకు [ఈగుణపురము 'క్రంగనూరు' Cranganore గ్రామమున కనతిదూరమున నున్న త్రిక్కణపుర (Trikkanapuram) మని తోఁచెడిని.] మధ్యమున నున్నదేశవర్ణన మనేకభాగోళకవిషయద్యోతకముగ నున్నది. ఈకావ్యమునఁ బూర్వసందేశము (74 శ్లో) ఉత్తరసందేశము (89శ్లో) అని రెండుభాగములు గలవు.

*చెన్నపురప్రాచ్యలిఖితగ్రంథాలయపట్టికలో (45) నీకావ్యము ద్వాదశప్రకరణాత్మక మనియు నందు మొదటిమూఁడుప్రకరణములును బూర్వసందేశ మనియుఁ, దక్కినతొమ్మిదిప్రకరణములు నుత్తరసందేశ మనియు వ్రాయఁబడి

45 శీలదూత, 181 శ్లో.

46. Published from the Ryot's Friend Press by Brajanath Dutt.

47. J. R. A. S. 1884 pp. 404—448.

(45.) D. C. S. M. S. S. Vol. XX Kavyas; Page 7964; R. No. 11900.

యున్నది. మఱియు మానవేదప్రభునిర్మిత మగు "విలాసిని" యను వ్యాఖ్య కూడఁ గలదనియు, నీవ్యాఖ్యాత బహుశః "కాలికట్టు" ప్రభువై యుండనోపు ననియు వ్రాయఁబడెను. లక్ష్మీదాసుఁ డని యీకవికి నామాంతర మని తెలియు చున్నది. 'భండార్కర్ ప్రాచ్యపరిశోధక'పత్త్రిక (46) లో నుండి ప్రకృతమున కుపయోగించు వాక్యముల నుదాహరించెద.

Saktibhadra does not seem to be the real name of the author. Either it is a pseudonymn, as in the case of Lakshmidasa, the author of the 'Sukasandesam,' who, it is now more or less known, was a member of the Karingampalli Namputiri illom (house) in the Cochin State.

1. "శ్లో. లక్ష్మ్యారఙ్గే శరది శశినః సౌధశృఙ్గైక యోశ్చిత్
ప్రేమ్ణాయూనో సహవిహరతోః పేశలాభిః కలాభిః
ద్వారాస్వ(సే)ధః క్వను హతవిధే ర్దూరనీతః స తస్యాః
శ్రాంతః స్వప్నే శుకమితి గిరా శ్రావ్యయా సన్దిదేశ.

2. శ్లో. ఆయాత్యస్తం వి[ర]హిషు నిజం తావ మాసాద్యమానా
వ్యాఘోల్లాసం ప్రవిశ గుణరామారామా శాలీ విశాలామ్
అగ్రామ్యేఙ్గ్యకరణహసితాలాపలీలావిశేషై
ర్మానోద్రేకం మనసిగుణితం కుర్వతీ మంగళోమానేః.

ఉపసంహారము:—

3. శ్లో. మాలేమాలే ముకులితధృతి ర్మూర్ఛనా మభ్యుపైతి
మధ్యేఫాలం ఘటితఫల[య]త్యేవ వామం హి దైవమ్
కల్లోలిన్యః కలుషకలుషం కుర్వతే మానసం మే
ప్రాణా త్ప్రాణే శ్వరి నవిరహే నహ్యహం ధారయామి."*

XLVII శుకసందేశము:—47. కరింగిపల్లి నంబూద్రి నిర్మితము.

XLVIII శుకసందేశము:—48. రంగాచార్యరచితము. మయూర సందేశకారుఁడు నితఁడు నొకఁడో భిన్నులో తెలియుటలేదు.

(46.) "Annals of the Bhandarkar Oriental Research Institute," Poona. Vol. VIII. No. 4; pp. 431—32—1927.

47. "List of Sanskrit Manuscripts in the Private Libraries of Southern India." Oppert. No. 2721; 6241.

48. "Catalogue of Sanskrit Mss. in Mysore and Coorg," Rice. No. 2250.

XLIX *శుకసందేశము:— 49. మహాదేవకవి. 'తంజావూరుమహారాష్ట్ర— మరాఠా— రాజచరితము'నుండి ప్రకృతము లగువాక్యముల ననువదించెదను.

'సిద్ధాన్తసిద్ధాంజన' మను వేదాంతగ్రంథమునకు 'రత్నతూలికా' వ్యాఖ్యానమును రచించిన భాస్కరదీక్షితుఁడు 'జీవనంద విద్యాపరిణయ' నాటకముల రచించి తనపోషకుఁ డగునానందరాయమఖికి నారోపించిన వేదకవియు, 'శుకసందేశాద్భుతదర్పణము'లను కావ్యనాటకముల రచించిన మహాదేవకవియు (క్రీ. శ. 17 వ శతాబ్ది), శ్రీధర వేంకటేశకవియు, 'శృంగారమంజరీ షాహజీయ' రచనమునకు, షాహజీసభాలంకారభూతు లగునవరత్నములచేఁ బ్రశస్తిఁగన్న పెరియప్పకవిమొద లగుకవికోవిదులు తిరవళ్ళల్లూరున రాజసత్కారముంబడసిన తేజఃపుంజములు.

L శుకసందేశము*:—కవి, దేవులపల్లి నరసింహశాస్త్రిగారు-తూర్పుగోదావరిమండలములోని మండపేట గ్రామములో నివసించుచున్నారు. ఈక్రిందివిషయము శ్రీకొత్తపల్లి సూర్యారావుగారివలనఁ దెలిసినది. శుకసందేశము రెండుసర్గలు. 179 శ్లోకములు. కథ:- సింహాచలమునుండి యొకరాజపత్ని చెన్నపురికోర్టులో నున్న న్యాయవాదికడకుఁ జిలుకను బంపుట. మచ్చుశ్లోకములు.

కాచి న్మోచాతరుసురుచిరే సింహశైలస్యకూటే
ప్రాజ్ఞా రాజ్ఞీ వసతిమకరో ద్దూరదేశప్రచారమ్
రూపాజీవారచితకుటిలద్యూతవీతస్వరాజ్యం
కాంతం చింతాకలుషహృదయా చింతయంతీ నితాంతమ్. 1.1

శైలే లీలానరమృగవతేః కుత్రచిత్త్రసానా
పాంసుక్రీడాప్రవణవయసం పుత్ర మంకే వహంతీ
తత్రస్మాయూవచనరచనోపక్రమైః ఖేలయంతీ
కీరం స్వైరం స్వయ ముపగతం రాజపత్నీ దదర్శ. 12

49. "The Maratha Rajas of Tanjore" by Prof. K. Subramanian, M.A., of the Maharaja's College, Vizianagaram, 1928; 4 Chapter, P. 32.

తత్రైవ *ప్రాగ్జలనిధితటప్రాంతభాగా యసాధ్వ
భ్రామ్యద్ధూమ్యాశకటపటలీముఖ్యసంస్థానకూటః
తంత్రీవార్తాసదనసదనస్తోమవిశ్రామసీమే
తత్తద్యన్త్రాకలననిలయా దృష్టిరస్యా విభాంతి. 1.35
ఘీంకారోద్యన్మదకరిఘటాకిన్ను భీతిప్రదాత్రీ
స్ఫూర్జద్గర్జానినదకలితా నీలకాదమ్బినీ వా
హృద్యైర్వాద్యై రనుగతవతీ జంగమా సౌధమాలా
కిం వేత్యుచ్చై ర్జవనశకటో దృశ్యతే దూరతోఽపి.

LI సిద్ధదూత:—50. అవధూతరామరచితము.

LII సుభగసందేశము:—51. నారాయణనిర్మితము.

ఇందు 130 శ్లోకములు గలవు. సుభగుఁ డనఁగా స్నాతకుఁడైనసందే
హరుఁడు(?). ఇతఁడు కన్యాకుమార్యగ్రము (Cape Comorin)నుండి వృష
పురీ పౌష్గవీపురములకుఁ బంపఁబడుట యిందలి యితివృత్తము.

LIII. హంసదూత:—52 శ్రీరూపగోస్వామికృతము (53) ఈత
పరిపూతజీవనముచే 16 వ శతాబ్దము ధన్యమయ్యెను. (చూ III ఉద్ధవసందే
శము.) మధురానగరమున (54) నున్న శ్రీకృష్ణునిసన్నిధికి బృందారణ్యమునందలి

---

* ఈస్టుకోస్టురైల్వే.

50. "Report of a Search for Skt. MSS." A. V. Kathavat
No. 596.

51. J. R. A. S. 1884, p. 449.

52. (i) Haeberlin's "Sanskrit Anthology" pp. 323 ff.

ii. హరిచన్ద్రహీరచన్దుని "కావ్యకలాపము," బొంబాయి, 1864. 85 వ పుటనుండి.

iii. భువనచంద్రబసక్ సంపాదిత "కావ్యసంగ్రహము II భా. 169 వ పుటనుండి; క
కత్తా; 1874.

iv. శ్రీమత్పండితజీవానన్దవిద్యాసాగర భట్టాచార్య సంపాదిత "కావ్యసంగ్రహము" I
భాగము 441—507 పు.

v. మఱియుఁ బ్రత్యేకముగా బంగాళాక్షరములతో, వంగభాషానువాదాన్వితముగ "బ
సుమతీస్టీమ్‌ముద్రణాలయము"న ముద్రితము. (Basumati Steam Machine Press, Cal-
cutta.)

(53) కొన్ని వ్రాఁతప్రతులలోని కావ్యము రూపగోస్వామిభాగినేయుఁ డగుజీవగోస్వామి
చేఁ బూరింపఁబడినది. (cf. 'Descriptive catalogue of Sanskrit Manuscripts in
the Govt. Skt. College' M. S. No. 162.)

(54.) మహామహోపాధ్యాయ, విద్యావాచస్పతి ప్రొఫెసర్, యస్. కుప్పుస్వామిశాస్త్రి

గోపికలు హంసను దూతగాఁ బంపుట యీ కావ్యకథాబీజము. ఇది శిఖరిణీ వృత్తాత్మకము. శ్లోకసంఖ్య ముద్రితప్రతులయందును, లిఖితప్రతులయందుఁ గూడ వ్యత్యాసముగాఁ గానవచ్చుచున్నది. ఈ కావ్యమున జీవానన్దుని 'కావ్యసంగ్రహము'ం బట్టి 142 శ్లోకములు.

1. శ్లో. దుకూలం బిభ్రాణో దలితహరితాలద్యుతిహరం
జవాపుష్పశ్రేణీరుచిరుచిరపాదామ్బుజతలః
తమాలశ్యామాఙ్గో దరహసితలీలాఞ్చితముఖః
పరానన్దాభోగః స్ఫురతు హృది మే కోఽపి పురుషః

2. శ్లో. మిలద్భృఙ్గీహంసీరమణవనమాలాం ప్రథమతో
ముదా క్షేమం పృచ్ఛన్నిదమపహరేథా మమ వచః
చిరం కంసారాతే రురసి సహవాసప్రణయినీం
కిమేనా మేణాక్షీం గుణవతి విసస్మార భవతి. 116

3. శ్లో. రసానామాధారై రపరిచితదోషః సహృదయై
స్స్మరారాతిక్రీడానిబిడఘటనాయాపనహితః
ప్రబన్ధోఽయం బన్ధో రఖిలజగతాం తస్య సరసాం
ప్రభోరన్తః సాన్ద్రాం ప్రమదలహరీం పల్లవయతు. 142

హీరచంద్ సంపాదిత "కావ్యకలాపము"ం బట్టి 143 శ్లోకములు. వసుమతీముద్రణాలయప్రతిం బట్టి 101, శ్లో. సంస్కృతకళాశాలలోని లిఖితప్రతిం బట్టి 131 శ్లోకములు నున్నట్టులు తెలియుచున్నది.

LIV. హంససన్దేశము:—55 కవితార్కికసింహ వేదాన్తదేశికకృతము. (56) వీరు సర్వతంత్రస్వతంత్రులు; నిరంకుశకవిశిరోవిదులు. వీరికి వేదాంతాచార్యులనియు, వేంకటేశకవియనియు నామాంతరములు. క్రీస్తుశకము 13 వ శతాబ్దిలో నుత్తరార్ధమున, 14 వ శతాబ్దిలోఁ బూర్వార్ధమున విలసిల్లియుండిరి. వివిధ

55. i. మైసూరు రాజకీయప్రాచ్యగ్రంథాలయమునుండి వ్యాఖ్యానసాథముగఁ బ్రకటితము. (ii) శ్రీమదుభయవేదాన్తప్రవర్తకులును వాత్స్యవంశావతంసులును మహామహోపాధ్యాయులు నగు శ్రీనడాదూరు శ్రీరంగరాజాచార్యులవారి 'ప్రకాశా'ఖ్యవ్యాఖ్యాన్వితముగ, సాంగ్లపీఠిక, ఆంగ్లటీక, ఆంగ్లపద్యానువాదసహితముగ స్వర్గతవిద్యావినోది పసప్పాకం అనందా(అనంతా)చార్యులవారిచే, వైజయన్తీముద్రాలయము—(చెన్నపురి) సముద్రింపఁబడి ప్రకటింపఁబడెను. ఆగస్టు 1908. (iii) వ్యాఖ్యాన్వితముగ సాంధ్రాక్షరములలో వావిళ్ళవారిచేఁ బ్రకటింపఁబడిన ప్రతి.

(56.) వీరిజీవితచరితమునకుఁ దద్రచితగ్రంథావళివిమర్శనమునకు నీక్రిందియాంగ్లగ్రంథముల ముఖ్యముగఁ జూచునది. మున్ముందుఁ దద్విషయక మగు విపులగ్రంథముఁ బ్రకటింపఁగలము.

విషయముల వీరురచించిన గ్రంథములు పరశ్శతములు. అందు 122 ముఖ్యములు. ఇవి వివిధవిషయాత్మకము లగునద్వితీయగ్రంథరాజములు. ఇందుఁ గొన్ని యతి విపులముగా నున్నవి. ఉపలబ్ధము లగువీరిగ్రంథములలో 32 స్తోత్రములు; 8 కావ్యములు; 24 శాస్త్రీయవిషయములు; 38 మతవిషయకములు(Theological works;) ఈసంస్కృతగ్రంథములు గాక వీరు ద్రావిడమున 24 గ్రంథములు నిర్మించిరి. (చూ. 'హంససందేశ' పీఠిక VI పుట మైసూరుప్రతి.) వీరు బహుభాషానిష్ణాతులు; సామాన్యముగా నిన్నియుద్గ్రంథముల రచించినవారు బహువిరళముగా నుందురు. అప్పయదీక్షితులవంటి పండితమత్తదంతావళము వేదాంతదేశికుల "యాదవాభ్యుదయము"నకు వ్యాఖ్యవ్రాయుచుఁ గొన్నిమొదలఁ గవిహృదయముం గానక "పిళ్ళః కవిరహం విద్వాన్" ('పిళ్ళ'యనఁ 'దూప్పిల్ పిళ్ళ' యనునామాన్తరము గలవేదాంతదేశికులు) అని యనియుండ, వేదాన్తదేశిక కవితాసాగరగాంభీర్యముం గూర్చి కించిత్ జ్ఞపరమాణువు లగునస్మాదృశులు చెప్పవలసిన దేమున్నది ? వీరి గ్రంథరాజములలో నొంటిరెంటిం బేర్కొందు; (i) యాదవాభ్యుదయము, (ii) సుభాషితనీవి, (iii) సంకల్పసూర్యోదయము, (iv) శతదూషణి, (v) పాదుకాసహస్రము, (vi) దశదీపకనిఘంటువు (అగ్రముద్రణాలయమున ముద్రితము; విశాఖపట్టణము.)

'హంససందేశము'న లంకాద్వీపమున నున్న జానకియొద్దకు శ్రీరాముఁడు హంసను దూతనుగాఁ బంపుట యభివర్ణింపఁబడియున్నది. I ఆశ్వాసమున 60 శ్లోకములును, II ఆశ్వాసమున 50 శ్లోకములును గలవు. వీరికవిత్వమునఁ గొన్నిమొదలఁ గాళిదాసమేఘదూతకంటె మెఱుఁగులు చూపట్టెడిని.

"i. Journal of the Bombay Branch of the Royal Asiatic Society', 1915—16. (Vol. XXIV No. 2) 'The Life & Times of Sri Vedanta Desika' by V. Rangachari, M. A., P. 277—312.

ii. "Vedanta Dasika, His Life and Leterary Writings" by Pandit M. K. Tatacharya, B. A., Published by T. S. Ramaswami Aiyangar Talugu Pandit, B. S. School, Kuppam. 1922.

iii. Preface in 35 pages to the 'Hamsasandesa' printed in the 'Vaijayanti Press.

iv. Preface to Vols. I and III of 'Yadavabhyudaya' of Vedanta Desika, Vani Vilas Press, Srirangam.

v. Preface to Vedanta Desika's "Subhashita Nivi" (Vani Vilas Press.)

జనపదవధూవర్ణనమునఁ గాళిదాసుఁడు "భ్రూవిలాసానభిజ్ఞైః" (1 స.16) అనివర్ణింప, వేదాంతదేశికులు "అభ్రూభంగే వ్యధికరుచిరైః" (సుభగైః) (1 స. 19) అని దానికి మెఱుఁగు పెట్టియున్నారు. కాళిదాసుఁడు "కాన్తోదన్తః సుహృదుపనతః సంగమాత్కించిదూనః" అని యనఁగా 'కిం నస్త్రీణాం జనయతి ముదం కాంతవార్తాగమోఽపి? II- 30 అని యు వేదాన్తదేశికులు "కాన్తాశ్లేషా దధికసుభగః కామినాం దూతలాభః (1-4) అని చమత్కరించియున్నారు.

వేదాన్తదేశికులు ప్రౌఢకవికోవిదచూడామణులైనను సార్వలౌకికసారస్వతదృష్టిం బరిశీలించినచో వీరికవిత యితివృత్తవైశిష్ట్యమునఁ గాని, రచనావిధానమునఁగాని కవ్యుపజ్ఞోద్ద్యోతకము కాఁజాల దని యానందాచార్యులవారి యభిమతము.

కాళిదాసుని 'మేఘసందేశము'కంటె వేదాంతదేశికుల 'హంససందేశము'విశిష్ట మని యానందాచార్యవారిట్టులువ్రాసియున్నారు.

"Hamsasandesa is a short poem closely following Meghaduta in plan and method; the author perhaps surpassing his model both in the choice of the subject and in the machinery of the poem: for to the vague story of a Yaksha, he presents to us the story of Sri Rama, and as against the improbability of making a cloud a love-messenger, he introduces a bird that has life and sensibility. The poet is fully concious of his own advantage when he says.

'విశ్లేషేణ క్షుభితమనసాం మేఘశైలద్రుమాదా
యాఞ్చాదైన్యం భవతి కిముత క్వాపి సంవేదనార్హే.'

Anandachary,s Intro.

ఇతివృత్తప్రాశస్త్యముం బట్టి కావ్యరచనావిధానమునకు నతిలోకోత్కృష్టత్వమావహిల్లును. కావ్యరచయిత, యనిపుణధిషణుఁడైనప్పటికి వస్తువైశిష్ట్యము రచనాప్రాశస్త్యమున కత్యంతముఁ దోడ్పడును. ప్రకృత'హంససందేశము' నందలి యితివృత్తమా, శ్రీరామచంద్రకథానుధారసపరిషిక్తము; తత్ప్రణేతయా, ప్రపన్నచూడామణియు, నిరంకుశకవికోవిదులు కప్రతిమప్రతిభాభానులునగు వేదాంతదేశికులు. ఇట్టులు ప్రతిపాద్యవస్తువైశిష్ట్యము వక్తృవైశిష్ట్యములతోఁ గూడిన 'హంససందేశ' ప్రాశస్త్యముం గూర్చి చెప్పవలెనా?

ఈకావ్యమునఁ బదమునందుఁ గాని, రసమునందుఁ గాని యనౌచిత్యము మందున కైనను గానరాదు. మానవజీవితము కవితయందుఁ బ్రతిబింబిం పవలెననియుఁ, గవిత మానవజీవితవిమర్శాత్మకముగా నుండవలె ననియు నను నిట్టి పాశ్చాత్యవిమర్శవిధానముం బట్టి సమాలోచనముం జేయుచో హంససం దేశమునఁ దల్లక్షణలోపము గానఁబడియెడిని. కాని ప్రాచ్యవిమర్శసూత్రములం బట్టి పరిశీలించినచో నీకావ్యము సంస్కృతసారస్వతమున సత్యున్నతపదము నలంకరించుననుటకు సందియము లేదు. ప్రతిశ్లోకము ననర్ఘరత్నము; కావ్య మంతయు లోకోత్తరరత్నావళి.*

1. శ్లో. వంశే జాత స్సవితు రనఘే మానయ న్మానుషత్వం
దేవః శ్రీమా జ్జనకతనయాన్వేషణే జాగరూకః
ప్రత్యాయాతే పవనతనయే నిశ్చితార్థ స్సకామీ
కల్పాకారాం కథమపి నిశా మావిభాతం విషేహే. I స. 1 శ్లో.

4. శ్లో. సామే దృష్టి శ్శఫరనయనా సన్నతభ్రూస్సుకేశీ
తన్వీతజ్జ స్తనభరనతా తప్తజాంబూనదాభా
బాలా యుష్మ త్ప్రతిమగమనా వేదిమధ్యా వరాంగీ
శృంగారాఖ్యం నిధిమధిగతా శ్రేయసీ దేవతేవ. II స. 10 శ్లో.

5. శ్లో. విద్యాశిల్పప్రగుణమనసా వేంకటేశేన క్లుప్తం
చింతాశాణోల్లిఖితమసకృ ద్ప్రేయసాం ప్రాప్తిహేతుం
సీతాహంసవ్యతికరసఖం రామసందేశరత్నం
పశ్యం త్వంత శ్శ్రవణమసఘుం చక్షురుజ్జీవ్యసంతః." II. 60.

LV. *హంససందేశము:—57. (ప్రాకృతభాషాత్మకము.):-వారణాసిధర్మసూరి. (58) ఈవిద్వత్కవి షడ్దర్శనీపారదృశ్వుఁడు; మహామహోపాధ్యాయబిరుదాభిరాముఁడు; ఆలంకారికచూడామణి; శ్రీరామచంద్రచరణసారసచంచరీకుఁడు. ఇతఁడు నరాంకితముగఁ బ్రతాపరుద్రీయమును రచించిన విద్యానాథమహాకవిని నిరసించి, శ్రీరామచంద్రయశోఘనసారసురభీకృత మగు i. 'సాహిత్యరత్నా

57. ధర్మసూరినిర్మిత "సాహిత్యరత్నాకరో"ద్ధృతము.

(58.) ధర్మసూరిని,దన్నిర్మితగ్రంథములం గూర్చి,తు.యసంవత్సరాంధ్రపత్త్రికా సంవత్సరాది సంచికలోని శ్రీరంగము సోమేశ్వరశాస్త్రిగారి "సాహిత్యరత్నాకర"మను వ్యాసము, "ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్త్రిక" [XVII సం. 6 సంచిక] లోని మదీయ "సాహిత్యరత్నాకరాధ్వాన్తర" విమర్శవ్యాసమును జూచునది.

కరమేన(59)నలంకారగ్రంథమునురచించిధన్యుఁడయ్యెను. ఇతని గ్రంథములలో ii. 'నరకాసురవిజయవ్యాయోగము' ముద్రింపఁబడెను. iii. బాలభాగవతము (కావ్యము) iv. కంసవధ. v. కృష్ణాస్తుతి. vi. రవిశతకము. vii. హంససందేశము. ఈగ్రంథములైదును గాలగర్భమున నంతరించినవి. కాని వీనియందలి శ్లోకములు గొన్ని 'సాహిత్యరత్నాకరమున నుదాహరింపఁబడినవి. 'హంససందేశము' నుండి యొక్కశ్లోకము మాత్ర ముదాహరింపఁబడెను.

"జాగరో యథావా, మమైవ ప్రాకృతవిరచితే హంససందేశే."

శ్లో. జాఅం సీఆణఅణజుఅళంలోహిఅంజాఅరాఆ
కింవాతమ్మంమఅణదహణజ్జాళజాలాహిదావా
చిత్తారద్ధేసురఅవిహవే చుంబణాణం కవవే
రత్తం కిం వా రహువఇముహే వీడిఆరాఅజోఆ.

ఛాయ:-శ్లో. జాతం సీతానయనయుగలం లోహితం జాగరాద్వా
కింవా తామ్రం మదనదహనజ్వాలజ్వాలాభితాపాత్
చిత్తారబ్ధే సురతవిభవే చుంబనానాం ప్రభేదే
కింవా రక్తం రఘుపతిముఖే వీటికారాగయోగాత్.

[X రసతరంగము. 16 శ్లో. 346 పు. తెలుఁగు ప్రతి; 353 పు బమ్బాలోఁ బ్రకటితమైననాగరీప్రతి.]*

LVI హంససందేశము:—60. భట్టవామనకృతము.

కపుఁ డగునొకయక్షుఁడు తనప్రియురాలియొద్దకు హంసను దూతగాఁ బంపుటయిందలియితివృత్తము. ఇది కాళిదాసమేఘసందేశమునకుఁ బ్రతిబింబము.

*ఈహంససందేశప్రణేత గద్యకవిసార్వభౌముఁ డగువామనభట్టబాణుఁడనియు, నీక్రిందివి తత్ప్రణీతకృతు లనియు 'శృంగారశ్రీనాథము' న శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు (78_79 పు.) వ్రాసియుండిరి.

i. వేమభూపాలచరిత మనునాఖ్యాయిక.
ii. రఘునాథాభ్యుదయము. [కావ్యము]
iii. నలాభ్యుదయము.

59. సరస్వతి తిరువేంగడాచార్యులవారిచేఁ, జెన్నపురి సరస్వతీనిలయముద్రాశాలలో ముద్రితము. 1871.

60. "D. C. S. MSS." Volume XX, R. No. 11912. Page 7972.

iv. శబ్దరత్నాకరము. } నిఘంటువులు.
v. శబ్దచంద్రిక.
vi. పార్వతీపరిణయము. } రూపకములు.
vii. శృంగారభూషణము.
viii. హంససందేశము: ఖండకావ్యము.

నలాభ్యుదయగద్యము "ఇతి వామనభట్టబాణకృతౌ నలాభ్యుదయే" అనియున్నది. హంససందేశమునందలి గద్యము "ఇతి శ్రీభట్టవామనస్యకృతౌ పూర్వో హంససందేశః సమాప్తః" అనియున్నది. 'శృంగారశ్రీనాథము'న వామనభట్టబాణ భట్టవామనుల నైక్యముగాని భిన్నత్వముగాని చర్చింపఁబడదయ్యె. చర్చించినతరువాతఁగాని వీరు భిన్నులా, కాదా యనుప్రశ్నము సమాధేయము కాఁజాలదు. హంససందేశకావ్యరత్నమునందలి కొన్నిపద్యాంశముల ప్రదర్శించెద:—కావ్యారంభము:—

1. శ్లో. సోఽహం యక్షో నియతవసతిః సౌమ్య కైలాసశైలే
నామ్నా దక్షో నలిననయనా సా చ కన్దర్పలేఖా
ఆజ్ఞాభఙ్గాత్కుపితమనసా దత్తశాపోఽస్మి రాజ్ఞా
కామీ వర్షం కమపి వనితా విప్రయుక్తో వసేతి.

2. శ్లో. కాలే నస్యాన్నియతమియతా సాపునః కాతరాక్షీ
మ్లానచ్ఛాయా వనగజకరోపద్రుతా వల్లరీవ
ప్రత్యాశ్వస్తాం విరచయ సఖే తాం వచోభిర్మదీయైః
ధారై[రా]సారై రివ జలధరశ్చాతకీం తప్యమానామ్.

4. శ్లో. పూర్వం వాచాకలమధురయా శశ్వదామన్త్ర్య బంధూన్
పాథేయంచ ప్రకృతిమృదులం కల్పయిత్వా మృణాలీమ్
ధ్యాత్వా హంసం తవకులగురుం(తం) వినిక్ష్యైవ వాహ్యాం
కైలాదస్మాద్గగనపదవీముచ్చకై రుజ్జిహీథాః.

కావ్యోపసంహారము:—

6. శ్లో. సేయం దీర్ఘా విరహరజనీ హన్త కించిద్విభాతా
కావస్థాంగః సకదిభవితా వాసరైః కైశ్చిదేవ
మాసా వేతా(గమయ)తదను ప్రాశ్య మోక్ష్యావహే తాన్
భోగాన్సిద్ధాన్ రజనిషుపరం ప్రౌఢచంద్రాతపాసు.

శ్రీరస్తు.

శుకసప్తతి—కృత్యాది.

— పాలవేకరి కదిరీపతి నాయకుఁడు. —

ఉ. శ్రీకమలాక్షి యై మెలఁగుసీత తటిద్రుచి నొంద లక్ష్మణ
శ్రీకరబాహుదండమునఁ జేర్చుధనుర్లత యింద్రచాపశో
భాకృతిఁ దాల్ప మేరుశిఖరాశ్రయనీరదలీల సింహపీ
ఠికమనీయుఁ డౌ జయపటిష్ఠుని శ్రీరఘురాము నెన్నెదన్. ౧

మ. వరవామాంకమృగేంద్రపీఠి నెలమి న్వర్తించి ప్రాంచత్కృపా
కరవీక్షాంకురచంద్రిక న్సకలలోకశ్రేణి నీడేర్చుచున్
వరసౌభాగ్యధురీణ యౌ జనకరాడ్వంశాబ్ధిజాత న్నవ
ర్ణరుచిస్ఫూర్తిసమేత సీతఁ ద్రిజగన్మాతం బ్రశంసించెదన్. ౨

మ. మును శేషత్వముఁ బారతంత్ర్యమహిమంబుం దాల్చి లక్ష్మీప్రియుం
గని సేవించి యతండ రాముఁ డయి జోకన్ ధాత్రి నుండంగ నిం
పున శేషత్వముఁ బారతంత్ర్యమహిమంబుం దాల్చి సేవించి మిం
చిన శ్రీలక్ష్మణదేవు నాత్మఁ దలఁతున్ శ్రీవాక్ప్రభావాప్తికిన్. 3

మ. సిరు లొప్పంగ రఘూద్వహుండు సుజనక్షేమంకరోద్వృత్తిమై
నరుదార న్మణిభద్రపీఠమునఁ గొల్వై యున్నచో ఛత్రచా
మరముల్ మ్రోల వహించి చిత్త మలరింపం జాలి భక్తాలి బం
ధురపాపౌఘభయఘ్ను లౌ భరతశత్రుఘ్ను ల్ననుం బ్రోవుతన్. ౪

సీ. పరిపక్వసహకారఫలమా సముద్దండమహనీయమార్తాండమండలంబు
తూలికాఘటితకందుకమా నభశ్చుంబి దృఢతరద్రోణధాత్రీధరంబు
బిసకాండవిసరమా యసమత్రిలోకవిద్రావణాసురమహారాజబలము
క్రీడానివాసమా కృతశాంబరీభయంకరనక్రవరగర్భగహ్వరంబు
బళిర యీలీల యని సురల్ ప్రస్తుతింప
నలరి శ్రీరామచంద్రపాదారవింద
వందనానందరససుధాస్పందహృదయుఁ
డగుసుధీమంతు హనుమంతు నభినుతింతు.

క. వాణి న్వీణాపుస్తక, పాణిన్ శుకవాణి విపులభాసురపులిన
శ్రోణి న్బలభిన్మణిజి, ద్వేణిం గమలభవురాణి వినుతింతు మదిన్.

ఉ. ముద్దులుగుల్కు శైలసుతముందఱ శైశవలీల నాడుచో
నొద్దికనున్న తండ్రి తలయూఁచ జటామకుటాభ్రరేఖపై
నిద్దపుసజ్జమోహమున నెమ్మిఁ గరాగ్రము సాఁచు వేలుఁపుం
బెద్ద గణేశుఁ గొల్తు మదభీప్సితకావ్యకళాసిరూఢికిన్.

మ. కవితాకన్యకల న్సువర్ణసదలంకార ప్రయుక్తిన్ యథా
ర్హావరప్రాప్తి సమర్చి కీర్తినిధులై యాచంద్రతారార్కమై
భువి వర్ధిల్లఁగఁ జేయుపుణ్యుల మదిం బూజింతు వల్మీకసం
భవులన్ వ్యాసులఁ గాళిదాసముఖుల న్సత్కావ్యసంసిద్ధికిన్.

గీ. ధృతి దురాచారమతి నేకదృష్టివలన, బహుపదార్థపరిజ్ఞానపటిమలేక
కర్ణకటువుగ వదరెడు కాకవులను, గాకవులటంచు నెంచి తృణీకరించి

వ. ఇవ్విధంబున నిష్టదేవతానమస్కృతియును సకలసుకవిజనపురస్కృతియు
గావించి సముచిత సకలరసానుబంధబంధురం బగునొక్క మహాప్రబంధం
బకళంకరాకానిశాకర కరనికరానర్గళగళిత సుధారసధారా మాధురీధురీ
ణవాగ్ధోరణీనిబంధనంబుగఁ జెప్పంబూని యున్నసమయంబున నొక్కనాఁ
శుభావహాగరీయం బైనవిభావరీతుర్యయామంబున.

సీ. మరకతంబులయొప్పు మైనుప్పతిలనొప్పుగోమువాఁ డెలనవ్వుమోమువాఁడు
వనజాతములబింక మెనయుకన్గవపొంక మమరువాఁ డొకవింతకొమరువాఁడు
చికిలిక్రొంబగడంపు జిగిగుంపురవణంపుమోవివాఁ డెనలేనిఠీవివాఁడు
మిసిమిబంగరుచేల పసమించుకటిలీలఁ జెలఁగువాఁడు శుభాప్తిమెలఁగువాఁడు
దివ్యకోదండశరకాండధృతకరాబ్జ, యుగమువాఁ డెన్నరానిసోయగమువాఁడు
జానకీలక్ష్మణులతోడ స్వామి రాముఁ, డెలమిఁ గలలోన నాచెంతనిలిచినంత

క. కని విస్మయసమ్మోదము, లెనయ న్భయభక్తియుక్తిహృదయుఁ డనగుచున్
వినయస్థితి నల్ల జగ, జ్జనకున కే నతులొనర్చి సంప్రీతుఁడనై.

* * * * *

క. ఈవిధమున మాయనుమతిఁ, గావించితి వేని సకలకవిబుధజనసం

జీవన మై నీవంశము, పావన మై వెలయు మత్కృపామహిమాప్తిన్.

వ. అని యద్దేవుఁ డానతిచ్చిన మహాప్రసాదం బని యంగీకరించి యత్యంత భయభక్తి కరకమ్రనమ్రశిరస్కుండ నై సాష్టాంగనమస్కృతులు గావించి యానందబాష్పంబులు చిలుక పులకాంకితగాత్రుండ నై మేలుకాంచి యమందకందళితానందనిష్యంద హృదయారవిందుండనై ప్రభాకరప్రభావిభాసురం బగుప్రభాతంబున సౌశీల్యాదిమాంగల్యహేతుకాల్యకరణీయంబులు నిర్వర్తించి నిరంతర నితాంతతంతన్యమాన కాంతికాంత దంతురిత ద్వారబంధసంధానితగంధసింధురకరానీత శాతకుంభకుంభ సంభృతాంభోవిజృంభమాణ ధారాభిషిక్తాంభోజవాసినీ సంవాసితంబును నిశాత్యంతాసమాన వనవాసమాగత రోలంబకదంబ విలంబమాన ప్రసూనమాలికా లలిత నానాసూన వర్ణనీయవర్ణవిచిత్ర చిత్రాంబరవితాన విద్యోతమానంబును బృందావనాళిందకళిందనందనీ నందనోద్యానవల్లవసుందరీసందోహానంద విహరమాణముకుంద క్రీడావిలాస చిత్రితభిత్తిప్రభాభాసితంబును వినూత్నరత్నకంబళాస్తరణోపరిభాగవిన్యస్తప్రశస్తనిస్తులగాంగేయ విస్తీర్ణోదీర్ణ సూర్యపుటోపధాన శయ్యారమణీయంబును నటనటీ గాయనగాయనీ నాట్యసంగీత సందర్శనాకర్ణనోత్కంఠాయాత పురందరపురసుందరీ సందోహవిభ్రాంతికృత్సాలభంజికాపుంజ రంజితవలభీప్రదేశ ప్రభూషితంబును వేదవేదాంగాద్యనేక శాస్త్రరహస్య విజ్ఞానధురీణ విపశ్చిన్మౌహూర్తిక సుకవి గాయక మంత్రి పురోహిత విలసితంబును భరతమతంగదత్తిలకోహలాంజనేయశార్ఙ్గదేవమతాది వివిధభరతశాస్త్రవిశారద కుశీలవలలితంబును గమలరాగోపల ఫలకాయమాన చూతనూతనపల్లవోల్లసిత తోరణాలంకృతంబును హిమవాలుకాచూర్ణ రంగవల్లీ విరాజమాన ప్రాంగణదేశదేదీప్యమానంబును సముచితానవరతాగురుధూపవాసనా వాసితంబును నై విరాజిల్లు నాస్థానభవనరాజంబు వందిమాగధబృందంబు లందంద కైవారంబు సేయఁ బ్రవేశించి బంధుహితామాత్య సామంతజనంబు లభ్యర్ణప్రదేశంబున వసియింపఁ బేరోలగంబున నుండి సముద్భట వీరభటరాహుత్త సంఘంబుల కొలువు గైకొని భూసురాశీర్వాద భాసురమంత్రాక్షతంబు లుత్తమాంగంబునఁ దరియించి విద్వజ్జనంబులకు నమస్కరించి స్వప్నప్రకారంబు విన్నవించిన వినవధరించి వార లిట్లనిరి. నీలనీరదశ్యామాకృతియగు రఘుపతి ధనుర్బాణపాణియై మ్రోల నిల్చుటం జేసి దిగ్గజ

యంబు సకలజగన్మాత యగు సీతసందర్శనంబువలన నిరంతరసంవత్సరంబ
రావాప్తియగు నిజాగ్రజన్మ సేవాశుభలక్ష్మణుం డగు లక్ష్మణవిలోకనంబు
కతన గురుభక్తి యుక్తియును గలుగు నీస్వప్నంబు వివిధశోభనప్రయత్నం
బులు దెలుపుచున్నయది. నీయట్టికృతార్థున కిట్టిమహత్త్వంబు లబ్బుట
యాశ్చర్యంబే మహావంశసంభవుండవు ధైర్యస్థైర్యశౌర్యౌదార్యగాంభీర్య
లతాలవాలంబగు భవద్వంశావతారం బభివర్ణించెద నాకర్ణింపుము.

గీ. సారమై శౌరికేళికాసారమైన, పాలమున్నీటివలన సంభవమునొందెఁ
గువలయామోదకారియై కుటిలచక్ర, హారియై సత్కళాధారియైనరాజు.

క. ఆయమృతాంశుఁడు త్రిజగ, ద్గేయుండగు రోహిణేయుఁ గిల్బిషహరణో
పాయుఁ సంశ్రితనికరవి, ధేయు న్బుధనామధేయు ధీయుతుఁ గాంచెన్.

క. అతనికిఁ గల్గె బురూరవుఁ, డతఁడాయువుఁ గాంచె నహుషుఁ డాపుణ్యునకున్
సుతుఁ డతఁడు కనియెఁ దనయుఁ, దతవిభవోన్నతి యయాతిఁ దద్వంశమునన్

మ. భువనాధారవిహారియైనహరి యాపుణ్యాత్మనాదుంబుచే
భువి భాసిల్లు కులంబునన్ హరిహరాంభోజాసను ల్మెచ్చ సం
భవుఁడై ధాత్రి నరాతిజాతిభయకంపంబెల్ల వారించి సం
స్తవనీయుండన నొప్పె నాతఁడు యదుక్ష్మాభర్త పొల్పున్ మహిన్

ఉ. ఆరసికావతంసకుల మాత్మసముద్భవహేతుభూతమై
ధీరతఁ బాలవెల్లి జగతిం దగెఁ దన్మహిమం బపారగం
భీరఘునాఘసంభరణభీమబలప్రతిభాప్తిఁ గాంతు నం
చారయఁ బాలవేకరికులాఖ్య వహించె నుదాంచితోన్నతిన్. ౧౯

ఉ. ఆమహితాన్వవాయ వసుధాధిపు లచ్యుతగోత్రపాత్రు లు
ద్దామభుజాపరాక్రమ విదారితఘోరమదారి వీరులై
భూమి భరించి రానృపుల భూతి మహోన్నతినేలె భోగసు
త్రాముఁడు తాడిగోళ్ళ పురధాముఁడు శ్రీ పెదయాబళుండిలన్ ౨౦

సీ. తనమాట శకయుగంధర లాటనృపవరు ల్వినయోక్తిఁ గడు గారవించి మెలఁగఁ
దనకీర్తి దశదిగంతరపూర్తి నేవేళ నిండారు పండువెన్నెలలు గాయఁ
దనధాటి రిపుమహీధవకోటి కద్రిగంహ్వరకుటీరములఁ గాఁపురము సూప
దనదాన మర్థిలోకనిదాన మనఁ గర్ణఖచరామరాగవైభవుల బొనఁగఁ

దనమహోగ్రప్రతాప ముద్దండచండ, భానుమండలి నారయసౌభాగ్యవిభవ
రాజ్యలక్ష్మీసహాయుఁడై ప్రబలెరూప, భావజనిభుండు పెద్దయాబళవిభుండు
సీ. రాయదత్తాశ్వవారణరత్నవరత్నహారాంబరంబు లేయధిపుఁడందె
నళిరామరాజేంద్ర బలవద్రిపులఁద్రుంచు కలని కేఁధీసుండు కర్తయయ్యె
(?)దెరాకమున తెక్క మొదలుగల్గు బహురాజ్యమైశౌర్యమహితుఁడే లె
గురుదేవతాపాదసరసీరుహార్చనాపరత నేనిపుణుండు ప్రాభిగాంచె
నతఁడు వెలయు సమగ్రమహాహవోగ్ర, సప్తకసహస్రచాపభృత్సైన్యజితమ
దాహితెంగాగనున్రుడు(?)తాడిగోళ్ళ, జలధిచంద్రుండు పెద్దయాబళవిభుండు.
చ. నరచక్రేశుల నెంచిచూడ హనుమన్నాగారిదివ్యన్నధన్యులై
పరబాణాసనచాతురిం గనిరి తత్ప్రాగల్భ్య మెంతంచుఁ దా
నరచక్రేశత రాయదత్త హనుమన్నాగారిదివ్యన్నధన్యుఁడై
పరబాణాసనచాతురిం దనరె నోబక్షోణిపాలుండిలన్. ౧౩
సీ. క్రోడుగల్లాదలైన గురుతరగ్రామము ల్మహిమఁ జెన్నగు భోగమండపములు
సరస గుబాళించు వరధూపవాసన ల్వివిధరాజాన్ననివేదనములు
కట్టాణిముత్యాలగట్టిచొకట్లజో డనుదైన నవరత్నహారలతలు
కడుదీప్తి మెఱయు నఖండదీపజ్యోతు లనుపమ సుప్రసూనార్చనములు
మొదలుగాఁ గల్గుకైంకర్యములనమర్చె, శ్రీకరుండైనఖాద్రినృసింహమూర్తి
కెనయఁ బ్రహ్లాదుఁడీతఁడో యనఁగభక్తి, గలిగి పెదయాబళేంద్రుడు వెలయజగతి
క. ఆపెద్దయోబనృపతికిఁ, గోపకనద్భావ్యదంశుకుముదీభవదా
ఘోపాలసమదవవరి, క్ష్మాపాలకుఁడైన నారశౌరి జనించెన్. ౧౪
సీ.
నలువఁ డనుచు
జీవనంబొసఁగి రక్షింపఁ జాలుఘనుండు చంచలాత్మకతగర్జించుననుచుఁ
దాభోగియై యనంతాభిధానుఁడు జగత్ప్రాణాపహారియై
ణ్యాజనవృద్ధికోర్వఁడనుచు
జలజరిపుమేఘశేషసూర్యులహసించి, కాంచెనతచక్రభరణమార్గించెధైర
మవనిఁ బాలించె నిర్జించె నఘజనాళి ౧౫
చ.
యోబనిభు నారనృపాలుని యోలగంబునం
గలితసుగంధమాల్యవసనంబులతో నెలవైనకల్గా
కులె యొకరాయ మన్నదొర
త నుతింప ఫణీంద్రునకైన శక్యమే. ౧౬

సీ. తొలఁగినఁ గడుసూతుదారలవనాయాసవర్ధితదుఃఖాశ్రువర్షములకుఁ
గొలిచినసరి ములకు
నాశ్రయించిన భూసురాగ్రేసరులు సేయఁదొడగినసవనాగ్నిధూమములకు
నిడిన సత్త్రముల నభీష్టమృష్టాన్నభోజనజనజయజయశబ్దములకు
నేమిటి కిందని తెలిసి దాఁటె
నేఁడువార్ధులు గడవెళ్ళఁ దాడిగోళ్ల, నారవిభునియశఃకాంత నడతవింత ౨౮
క. మేరుగిరిధైర్యనిధియా, నారనృపాలకు
హారులఁ దొమ్మండ్రుసుతుల నతులితమతులన్ ౨౯
క. ఆరమణీయయశోవి, స్తారులలో వినుతిఁ గాంచె సకలధరిత్రీ
భూరితర భారవహ 30
సీ. వరదానవాగ్వైభవముల నీడనవచ్చుఁ గర్ణుతో శేషదృక్కర్ణుతోడ
సంగసౌందర్యశౌర్యముల జోడనవచ్చు మారుతో గిరిజాకుమారుతోడ
భవునితోఁ గమలసంభవునితోడ
కలితసాహిత్యకీర్తుల సరి యనవచ్చు భోజుతో నిర్జితాంభోజుతోడ
ననుచుఁ దను గీ స్నానదాన
ధర్మగుణముల శోభిల్లు తాడిగోళ్ళ, నారనరపాలునాబళనాయకుండు. 3౧
చ. వననిధిమేటిదానము
లకువాఃపతి మీఁజు సముద్రవారివా
హానకమతేంద్రసైంధవుల కబ్బఁడు మిక్కుట మావగాధిరా 3౨
డ్వనధరపాళభృజ్జ
సీ. ఘనములై ముక్తిసాధనములై పానిపావనములై పొలుపొందు వనములలర
శ్రుతులై పదార్థసంగతులై విలసదలంకృతులై విరాజిల్లు కృతులు దనర
మురువులై మున్నీటిహారువులై చూడనచ్చెరువులై వెలయుబల్చెఱువులొనర
నయములైమణిహేమమయములైయుత్సవాలయములైమనుసురాలయము లమర
ధరఁ బ్రతిష్ఠించి వెలసెసంగరధరోగ్ర, బహుళహాళహాళనిభకోపగహానదహన 33
భీమరిపుభూమివిభుమనోభీకరుండు, నారభూవరునాబళనాయకుండు. 3౪
క. అవసుధాధిపుపట్టపు, దేవులలో సకలజలనిధిప్రాకృతగో
త్రావలయదీనరక్షా, ప్రావీణ్యకళాప్తిఁ గాంచె బాలమ ధాత్రిన్.

సీ. మగనికి సకలసంపదలు గల్గ మెలంగి కమలయై నెగడె నీకంబుకంఠి
ప్రజల సత్పుత్రులపగిదిఁ గన్గొని యన్నపూర్ణయై తనరె నీపువ్వుఁబోఁడి
యోర్పుగల్గి యొకింతయును గోపమెఱుఁగక ధాత్రియై వెలసె నీతరళనయన
సుచరిత్రధర్మమెచ్చఁ బాయ కలయరుంధతియై రహించె నీ నలిననయన
యనుచుఁ దనతోడిసతు లెల్లనభినుతింపఁ, బరఁగుఁ బరమపతివ్రతాభరణమగు
చుఁ దాడిగోళ్ళబళకుమాధవునిరాణి, భవ్యసద్గుణనికురుంబ బాలమాంబ.
క. ఆరమణీమణివలనన్, గారవమున నోబవిభుఁడు గనియెఁ గుమారున్
ధీరుని నవమన్మథశ్రీం, గారునిఁ గరెమాణి కేంద్రు గరుణాసాంద్రున్. ౩౬
మ. కరెమాణిక్యనృపాలుకీర్త్యధికిం గంజారితారానన
త్కరము ల్ఫేనము లింద్రదంతి జలనాగం బీశతాలాంకని
ర్ఝరహారావళి నీసుపావగమి భాస్వద్రత్నసాన్వాదిభూ
ధరము ల్రత్నము లబ్జజాండములు మత్స్యాండంబు లయ్యెన్ ధరన్. ౩౭
సీ. ఏవదాన్యుఁడు రామదేవరాయలసరిగద్దియ నోడ్డోలగమున నుండె
నేమనుజాధీశుఁ డితరనృపాలరాజ్యస్థాపనాచార్యుఁడై చెలంగె
నేపరాక్రమవంతుఁ డెదిరిన శత్రుభూపాలుర నడవులపాలుపఱిచె
నేమహామహుఁడు శ్రీరామనామధ్యాననిష్ఠాగరిష్ఠప్రతిష్ఠఁ గాంచె
నతఁడు చతురబ్ధివలయితకుతలభార, భరణవిభవప్రచుర బాహుబల విహారి
తాడిగోళ్ళబళనృపాలతనయహాళి, నీతిగీష్పతి కరియమాణిక్య నృపతి.
క. అలకరెమాణిక్యేంద్రుని, బలుధాటికి నల్కి యవనపతు లందఱు న
వ్వలయాచలపశ్చాత్స్థలి, నిలువఁగఁ బాశ్చాత్యు లనెడునియతి ఘటిల్లెన్.
సీ. తాళి చౌకళి కుంచె కాళాంజి చామరద్వయము ముత్తెపుఁదురావాహనముపి
రంగికత్తి మొదలౌ రామరాయకృపావరదత్త బిరుదాంకవార మంది
కదనభూతలభయంకరకరాగ్రసమగ్రకరవాలహతరిపూత్కరుఁ డనంగఁ
దాడిగోళ్ళన్వయోదధినిశాకాంతుండు కరియమాణిక్యభూకాంతు డలరు
నభయదానార్థనతవినుతావనీశ, పాకభిల్లోచనానందబాష్పకణము
రందబంధురపాదారవిందుఁ డగుచుఁ, జక్రవాళావృతాచలచక్రమునకు.
క. ఆకరెమాణికరాయ, క్ష్మాకాంతునికాంత లమిత కమనీయశుభ
శ్రీకాంతలు సంపత్ప, ద్మాకాంతలు నల్గు రెన్నఁ దనరుదు రెలమిన్. ౪౧
గీ. అందు లచ్చమ్మ లచ్చమ్మయగు గుణమున, వలపు రాచమ్మ రాచమ్మ కలిమి కెలన
ధృతకురంగమ్మ రంగమ్మ పతిహితమున, నాసుభద్రమ్మ భద్రమ్మ యాదరమున.

శా. శ్రీకృద్ధీకరమాణికేంద్రుఁ డినధౌరేయుండు తేజోఘనుం
డాకాంతామణులందుఁ గాంచెను వసంతాధీశు రామాధిపుం
బాకారిప్రతిమాన వైభవయుతు న్నారప్రభు న్శారదా
శ్రీకంఠాభయశోవిశాలుఁ గదురోర్వీపాలు లీలాంగజున్. ౪౩

క. అం దగ్రజుండు వెలయుఁ బు, రందరభోగాఢ్యుఁ డమలరమణీయయశః
కందళజితముక్తాహారి, చందనమందారుఁ డనవసంతేంద్రుఁ డిలన్. ౪౪

చ. సమరదిలీపుఁ డైతగువసంతనృపాలుని కీర్తిశౌర్యముల్
సమరసధర్మమార్గణ విశాలవితీర్ణిమసంటి జంటగాఁ
గమలభవాచ్ఛభానుకరకాంతిత యెంతని పంతగించె నా
క్రమకలధౌతభూధరవికస్వరరూపము లేపుమీఱఁగన్. ౪౫

క. ఆధన్యునకును సంభవుఁ, డై ధాత్రిభరించి భీకరాకృతి రిపురా
డ్బాధరసంఘాతేంద్రా, ణీధవుఁ డన రామమేదినీధవుఁ డలరున్. ౪౬

మ. సమరక్షోణిని రామభూవిభుఁడు భాస్వల్లీల ఖండింపఁ ద
ద్విమతాధీశ్వరకంఠరక్తతటినీవేగాహతిక్షుబ్ధవా
ర్ధిమహారావచరత్తటిద్రుశుకముల్ ద్వీపక్షమాపాలనా
ర్థము గట్టించిన తోరణంబు లనఁగా రంజిల్లు నల్దిక్కులన్. ౪౭

గీ. ధాత్రి తనకీర్తి రంజిల్లు తాడిగోళ్ల, రామభూపతి శ్రీరంగరాయదత్త
మత్స్యమకరధ్వజాఢ్యుఁ డైమధురధర్మ, భరణతరహించురతిమనోహరునికరణి

సీ. తనగుణలతికాకదంబకంబునకు లోకాలోకనగము పఘ్నంబు గాఁగఁ
దనశౌర్యచండభానుని కరాతిధరాధినాథులు ఘూకసంతతులు గాఁగఁ
దనదానసంతానమునకు శుభ్రాంశుధామములు భాస్వత్ప్రసూనములు గాఁగఁ
దనకీర్తిబాలకు వనజజాండకటాహ మెల్లప్పటికి బొమ్మరిల్లు గాఁగఁ
బరఁగు రణరంగరంగదభంగజవతు, రంగసారంగయోధ శతాంగధుళవ
రాగపరిభూతభీతారిరాజచయుఁడు, తాడిగోళ్లాపురీరామధరణివిభుఁడు.

మ. ధర రామక్షితిపాలుఁ డెల్యున వసంతత్యాగకాలంబునన్
వరమాణిక్యపురాసు లెల్ల భటవిద్వద్యాచకు ల్వచ్చి యం
దఱు నొక్కుమ్మడిఁ గొల్లలాడి కొనిపోఁ దచ్ఛేషముం దానిజో
దరమం దుంచుక రత్నగర్భ యను ప్రోద్యత్సంజ్ఞచే మించదే. ౫౦

క. ధామనిధి తేజుఁ డగునా, రామనృపాలకుఁడు శరపరాభూతమహా
భీమరిపుస్తోమవపుః, స్థేముని రఘునాథవిభునిఁ జెల్వుగఁ గాంచెన్. ౫౧

సీ. తనసదాచారంబు తనసదాచారంబు సరణి నానాఘనోత్సవము నర్పఁ
దనశుభాలోకంబు తనశుభాలోకమ ట్లతిలోకబాంధవోన్నతి ఘటింపఁ
దనకలావిభవంబు తనకలావిభవంబు మాడ్కి ని సర్వజ్ఞమౌళి నెనయఁ
దనసన్నిధానంబు తనసన్నిధానమ ట్లనవద్యతర నిరంజనత వెలుఁగఁ
బరఁగు యుద్ధధరిత్రీద్ధ పటుపటహవి, జృంభణార్భటీ దళితదిక్సింధురాళి
కుంభముక్తౌఘగుంభితకుపలయుండు, రామభూపాలురఘునాథభూమివిభుఁడు

చ. నరనుతమూర్తి యైన రఘునాథనృపాలుని కీర్తిసంఘ మా
హరిశరజన్మ హంసభవ హారివిలాసము, తత్ప్రదాన మా
హరిశరజన్మ హంసభవ హారివిలాసము, తత్ప్రతాప మా
హరిశరజన్మ హంసభవ హారివిలాసము, ధాత్రి నెన్నఁగన్. ౫౩

ఉ. ఆరఘునాథభూమివిభుఁ డంబరభూజసమీభవత్ఘన
గ్గౌరవకీర్తియై కొలువఁ గంసహరాంశభవుండు రామధా
త్రీరమణుం డనేకజగతీపరిపాలతఁ బూనె సద్గుణా
వారణలీల సర్వజనవర్ణితదానకళాకలాపుఁడై. ౫౪

క. ఆరామశౌరితమ్ముఁడు, నారనృపాలకుఁడు వెలసె నక్షత్రశర
ద్ధారాధరతారావర, హారామరతరుహిమాచలాంచద్యశుఁడై. ౫౫

మ. అరిపద్మంబులచే మహోత్పలకళోద్యద్వృద్ధిచిత్తంబులం
బరమాహ్లాదముఁ జెందవచ్చు మదిలోఁ భావించి రేఱేఁడు భా
స్వర తేజుండగు నారభూవిభుని సచ్ఛత్త్రాకృతిం దాల్చి తా
నరిపద్మంబుల మైత్రి గన్గొనియె నాత్మాలోకమాత్రంబునన్.

సీ. సురసరిత్పురహరస్థిరశరద్ఘనవయశ్శరనిధిచ్ఛవికనచ్చటులకీర్తి
ఘనరటత్పటహనిస్వనవినిర్దళితశాత్త్రవపుర ప్రకటవప్ర నికరుండు
రణవిఖండితరిపుప్రభుగళస్రవదసృక్తతరసప్రకరపూరితపయోధి
సలిలభృజ్జలజభిజ్జలధికల్పకవికర్తనసుతస్తవనీయదానయుతుఁడు
మన్నెమాత్రుం డౌ నిజపాదమంజుకటక, ఘటితపటురత్నపటల విస్ఫుటవిదృశ్య
మానఘుత్తారిరాజన్య మస్తకుఁడు, నారభూపాలుఁ డమితసన్నాహబలుఁడు

శా. ఆపృథ్వీపతిసోదరుండు కదురక్ష్మాధీశవర్యుండు యో
షాపంచాస్త్రుఁ డనంతభూషణవిశేషస్ఫూర్తియుం బ్రాప్తల
క్ష్మీపాలత్వముఁగల్గి సజ్జనగణశ్రేయస్కరోద్యోగుఁడై
దీపించన్ శివకేశవాంశజుఁ డనన్ దివ్యప్రభావోన్నతిన్. ౫౮

సీ. పద్మాప్తపద్మాప్త పద్మాప్తతుల్యుఁ డేఘనుఁడు సంపత్కృపాకలితరుచుల
హరిణాంకహరిణాంకహరిణాంకసముఁ డేరసానాయకుఁడు బలైశ్వర్యకళల
హరిరాజహరిరాజహరిరాజనిభుఁ డేనృపాలుండు శౌర్యోక్తిభక్తిరతుల
మకరాంకమకరాంకమకరాంకసదృశుఁ డేఘనుఁడు దానాకారగౌరవముల
నతఁడు గుణధాముఁ డభిరాముఁ డర్థధాముఁ
డమితజయభీముఁ డుద్దాముఁ డరివిరాముఁ
డతులవైభవసుత్రాముఁ డనఁగ భద్ర
నాముఁ డలరారుఁ గదురభూనాయకుండు. ౫౯

క. సంగరజయుఁ డగుకదురన్సృ, పుంగవువాక్కీర్తులలరె భూస్థలిఁ హరజూ
టాంగనటద్గాంగరట, ద్భంగాభంగోద్ధనినిదధవళద్యుతులన్. ౬౦

చ. హరనరవాహవహ్నిహరులాకదురేంద్రుని కీర్తిదానశౌ
ర్యరసకృపావిశేషముల కల్మికృశించి కురూపిమై సదా
మొరయుచుఁ జాల నల్లనయి భూమిధరంబున మూలచట్ల సా
గరమున విశ్రమింప నొదుగం దిరుగం బడియుండెఁ జూడరే. ౬౧

క. ఆమహిమాఢ్యునకుఁ బురం, ధ్రీమణియగు కదురమాంబ దీనావనమై
శ్రీమెఱయ మహిని వర్ధిలు, తామరసాక్షునకు వార్ధితనయ యనంగన్.

సీ. తారత్నగర్భాభిధానయయ్యును విభు నవ్వుల తాయి మోయంగఁజేసెఁ
దాఁ గల్మియొసఁగెడు తరుణియయ్యును నిజప్రాణేశుఁ బసులకాపరిగఁజేసె
దా జనకజయయ్యు ధవునిఁ గారడవిలో జనకవియోగాప్తి నెనయఁజేసె
దా హైమవతియయ్యుఁ దనమనోనాథుని బునుక పేరులు దాల్చుకొనఁగఁజేసె
నని ధరాదేవి నిందిర నవనికన్య, నచలజాతను నిరసించి యాత్మపతికిఁ
గీర్తితాభీష్టవైభవస్ఫూర్తులొసఁగు, వదనజితపూర్ణశశిబింబ కదురమాంబ

గీ. పరమగుణశాలి కదురనృపాలమౌళి, కదురమాంబికయందు శృంగారనిధుల
నందనులఁగాంచెఁ గదురభూనాథు నిన్ను, వేంకటాగ్రణి నతిదానవిబుధమణిని

చ. ఇననిభ తాడిగోళ్ల కదురేంద్రుని శ్రీకదురావనీశ సీ
తనుజుని వేంకటక్షితివరాగ్రణి నెన్నఁదరంబె ధాత్రిపై
వనయముఁ దత్ప్రతాపజలజాప్తునిచే వలయాద్రిరాడ్వలం
ఘనమగు శత్రుభూభుజులు గాంతురు సత్పథసౌఖ్యసంపదల్. ౬౮

సీ. అనిమిషావాససంప్రాప్తిఁ జెందనివారి కనిమిషావాస సంప్రాప్తిమొసఁగె
విషధరస్థలినుండ వెఱపైనవారికి విషధరస్థలినుండ వెఱఁగుమాన్పె
స్వస్థానవిహరణాసహ్యులౌ వారికి స్వస్థానవిహరణాసహ్యముడిపెఁ
దశమహాబిలపదస్థలి లేనివారికిఁ దశమహాబిలపదస్థితిగడించె
నారతోలుదొ ల్తడసిజొమ్మదిమిగదిమి, చించిచెండాడిగాసిఁజేసినదియుష్మ్య
విమతతతిపట్ల కదురభూవిభుని వేంక, టాగ్రణికరాసి మొతదయాంబురాశి.

చ. సరసతఁ దాడిగోళ్ల పురశాసనుఁడై తగు వేంకటప్రభుం
డరివిజయప్రయాణ సమయానకనాదవిధూతతారకాం
బరమున కాత్మఖడ్గహరిమర్దితశాత్రవహస్తిమస్తకో
ద్ధురుచిరమౌక్తికప్రతతి తారలపెక్కు ఘటించు నిచ్చలున్. ౬౭

సీ. నవనవాగతశీతపవనవారమహాగ్రదవలవావళిచేత దర్పముడిగి
తలతలావృతసుకోకిలకులాననగళత్కలకలారభటిచేఁ గడుఁ గలంగి
ప్రసవసారసితసారసరసాళనమత్తభసలసాధ్వసము చే భంగమంది
స్మరశరాననసముద్ధుర శరాకులమనస్సరసరాగముచేత శయ్యనొరగి
ధరణి నెఱిఁగింతురీరీతిఁ దాడిగోళ్ళ, కదురవిభు వేంకటేంద్రుని కదనధాటి
కలికి దుర్గమకాననస్థలులఁ బడిన, యాత్మనాథులపైతమి నహితసతులు. ౬౮

ఉ. శ్రీనిధి తాడిగోళ్లకదిరీపతినాయని వేంకటక్షమా
జాని జయప్రయాణపటుసంభ్రమసంభృత భూరిభేరికా
ధ్వాన మమర్త్యలోకవనితా జనము ల్విని నూతనప్రియా
నూనసుఖోన్నతుల్గలుగునో యని మెంతురు సమ్మదంబునన్. ౬౯

ఉ. ఆయనుజుండఖండవిభవాఢ్యుఁ డమందముదంబొనర్ప నా
రాయణపుణ్యమూర్తి వసురంజిలితీవు శుభైకశాశ్వత
శ్రీయుత తాడిగోళ్ళకదిరీపతినాయక వేంకటాంబ య
త్యాయతకీర్తి పూరితదిగంతర పట్టపుదేవి యై తగన్. ౭౦

చ. అమితయశఃపయోధి కదురాధిపు శ్రీకదురక్షితీంద్ర చి
త్రము విను మొక్కవార్త నపురస్థలి దుర్మదవద్విరోధిరా
ట్సమదభవద్భయంకరభుజప్రవిభాసికరాసిసంహతి
స్విమతులకంఠరక్తము స్రవించి ద్రవించు మనంబు రంభకున్. ౨౦

సీ. మేఘంబు లేనిక్రొమ్మెఱుంగులు కుముదారి లేనియెండలు వార్ధి లేనిబాడ
బములు సురాద్రిలేని మణిసానువు లరణ్యము లేని దావానలములు కొలను
లేని కెందమ్ములు ప్రాను లేనిచివుళ్లు గనిలేని కెంపులు మనసిజారి
లేనికన్మంటలై లీల నిండెను ధరాస్థలి నార యుష్మత్ప్రతాపచయములు
దహనసహకారకారాజదర్పహరణ, రణమహాభీమభీమాబ్జరమ్యకీర్తి
కీర్తితాలోకలోకైకకీర్తనీయ, ఘనగుణకలాప కదురేంద్రుకదురభూప. ౨౨

క. తతరణమున నీవిమత, క్షితినాథు లనంతధవముఁ జెందరె భయసం
యుతులై నతులై హతులై, గతకల్మషతాకిగోల్ల కదురనృపాలా. ౨౩

చ. అమృతము శీతభానుగత మన్నది కాదు తృణాస్థితం బటం
చమలమతి న్వచింతురు మహాత్ములు కాదని కేని నీకిపుల్
రనుణం దదాప్తిమాత్రమున రక్షితులై మనుటెట్లు ధాత్రిభూ
రిమహిత తాడిగోల్ల కదిరీపతినాయక లోకపాలకా. ౨౪

సీ. తనపేరురంబుఁ ద్రొక్కినవాఁడు సిగ్గుచే నరిగాక తలయెత్తవెఱవలేదొ
తనతలఁ ద్రొక్కి నిల్చినవాఁడు సామ్యంబుఁ జెందలేక కృశత్వ మొందలేదొ
తన వాలుజడలనిండి నది దీటు రాక బెట్టుగాఁ బెరుమొల్ల వెట్టలేదొ
తనుమోదితిపగఁ జొచ్చినదితుల్యముగాక ఘనభయంబునఁ బూరిగఱవలేదొ
తానుసరిచనఁదలఁచి నీధవళకీర్తి, కెనయఁగాలేక సగమయ్యె నీమఃడిపచే
వసుధ సర్వజ్ఞుఁడెట్లు సర్వజ్ఞమౌళి, కంజశరరూప కదురేంద్రుకదురభూప. ౨౫

క. ధర్మగుణకలితమార్గణు, లర్మిలి నీచర్యలెంచ నలరితివారా
ధర్మగుణకలితమార్గణ, నిర్మథితవిపక్ష కదురనృపహర్యక్షా. ౨౬

సీ. కావ్యనైపుణిశబ్దగౌరవప్రాగల్భ్య మర్థావనాసక్తి యతిశయోక్తి
నాటకాలంకారనయమార్గసాంగత్య సాహిత్యసౌహిత్య సరససముద్ర
సకలప్రబంధవాసన సువాక్ప్రౌఢిమాన్వితచతుర్విధసత్కవిత్వధాటి
లక్ష్యలక్షణగుణశ్లాఘ్యతాపటిమంబు నైఘంటికపదానునయనిరూఢి

గనిననీకునసాధ్యం బెగణుతిసేయ, ధాత్రి శుకసప్తతియొనర్పం దాక్షిగోళ్ళ
ఘనకులకలాపకదు రేంద్రకదురభూప, చెలఁగి నాక్రొవ్విఁ జేఁగృతిసేయుమనిన.

వ. అని విద్వజ్జనంబు లానతిచ్చిన నేను సముదానందరసభరభరిత హృదయా
రవిందుండనై. ౨౮

క. కుంభిన్యాత్మభవాకుచ, కుంభపరీరంభణాత్తకుంకుమపంకో
జ్జృంభితసంకుమదాగురు, శుంభద్వక్షునకు భానుసుతరక్షునకున్ ౨౯

క. బంధురదశకంధరగ, ర్వాంధనజిద్గంధవాహహితునకుఁ బటుద
ర్పాంధకహరబంధునకుఁ గ, బంధాసురనిబిడతిమిరభాస్వంతునకున్. ౩౦

క. చండద్యుతినిభమణిమయ, కుండలున కజాండభాండకోదండకళా
మండలమండితదనుజా, ఖండలఖండనసమర్థున కాండునకున్. ౩౧

క. భర్గేష్వాసనదళనా, నర్గళదృఢబాహువీర్యునకుఁ బూర్వవచో
మార్గచరిష్ణుమునీశ్వర, వర్గప్రణుతానివార్యవరచర్యునకున్. ౩౨

క. షడ్వదనజనకసుమనో, రాడ్వినుతచరిత్రునకును రాజద్గాత్ర
త్విడ్విజితాదిత్యునకు వి, రాడ్విగ్రహధామునకును రఘురామునకున్. ౩౩

గ్రంథవిమర్శనము.

---

1. క్రీడాభిరామము.

కర్త:—వినుకొండ వల్లభామాత్యుఁడు (?)

ప్రకాశకులు:—గంటి సూర్యనారాయణశాస్త్రి అండు కో.
Post Box No. 110 మదరాసు.

వెల రు ౧—౦—౦

ఈగ్రంథము తొలుత నిరువదిసంవత్సరముల క్రిందట మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు ప్రకటించినారు. అశ్లీలములని కవిగారు విడిచిపెట్టిన భాగముల జేర్చి వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిలుగారీప్రతిని సమకూర్చుటయేకాక దాని విపులమైన పీఠికనుగూడఁ జేర్చినారు. ఈరెండుప్రతులకునుగూడ, తంజావూరు సర్ఫోజీమహారాజా సరస్వతీ భాండాగారమునందున్న వ్రాతప్రతియే మాతృక. మాతృకలోఁ గొన్ని గ్రంథపాతము లున్నవఁట. అవి ముద్రితప్రతులయందును గలవు.

ఈగ్రంథము వీథి యనురూపకము లక్షణమునకు సరిపోవుచున్నది. కార్యరంగము ప్రతాపరుద్రదేవునినాఁటి యేకశిలానగరము. గోవిందమంచనశర్మ యను బ్రాహ్మణుఁడును నతని చెలికాఁడగు టిట్టిభసెట్టియను వైశ్యుఁడు నుగలసి ఓరుగంటి రాజవీథిలోఁ దము కగపడిన విషయముల నన్నింటిని వర్ణించుకొనుచు సంచరించినట్లున్నది. కోడికూఁత, కోడిపందెములు, మేషయుద్ధము, పల్నాటివీరులు, సాములవాఁడు, మైలారభటులు మొదలగు విషయము లనేకము లిందు వర్ణింపఁబడినవి. ప్రస్తావవశమున శ్రీకాకొళము తిరునాళ్ళుకూడ వర్ణింపఁబడినవి. వర్ణనములు హాస్యరసప్రధానములుగను హృద్యములుగ నున్నవి. ఆకాలమునాఁటి యాంధ్రదేశాచారవ్యవహారములనుగూర్చిన పెక్కువిషయము లీగ్రంథమునఁ దెలియుచున్నవి.

ఈగ్రంథము కర్ణాటాధీశ్వరుండగు హరిహరరాయల కోశాధ్యక్షుఁడైన తిప్పనమంత్రికుమారుఁడు వల్లభామాత్యునిచే రచియింపఁబడినట్లు గ్రంథావతారికయందున్నది. ప్రథమముద్రణపీఠికలో, "పైకారణములచే నిది శ్రీనాథ రచిత (మే)మోయని సందేహించుచున్నాము." అని రామకృష్ణకవిగారు వ్రాసినారు. శ్రీనాథుఁడును వల్లభమంత్రియు నేకకాలమువారే. శైలినిబట్టి యా

గ్రంథము శ్రీనాథకృతమనియే పండితలోకములోఁ బలువుర యభిప్రాయము. వ్యతిరేకాభిప్రాయము గలవారు లేకపోలేదు. ఆయభిప్రాయమును ఖండించుటకే ప్రభాకరశాస్త్రిలుగారి పీఠికలో నధికభాగము వినియోగపడినది. శాస్త్రిలవారి సిద్ధాంతము సరియైనదే యనియు శ్రీనాథుని వీథినాటకమని వాడుకగల గ్రంథ మిదియేకాని యీ పేరఁ బ్రకటింపఁబడుచున్న చాటుపద్యమంజరి కాదనియు మామతము. రావిపాటి త్రిపురాంతకదేవ విరచితమగు ప్రేమాభిరామమను సంస్కృతనాటకము ననుసరించి యీ తెలుఁగునాటకము రచింపఁబడినట్లీ గ్రంథమందున్నది. సంస్కృతమాతృక దొరకినట్లులేదు.

మూలగ్రంథమునందును బీఠికయందును అశ్లీలభావములుగల పద్యములుగలవు. అశ్లీలపద్యములఁ బ్రకటింపనేకూడ దని కొందఱ యభిప్రాయము. అది మాయభిప్రాయము కాదు. అశ్లీలగ్రంథములవలనఁగూడఁ దెలిసికొనఁదగినవిషయము లనేకము లున్నవి. కావున నట్టిగ్రంథముల నాశనముచేయుట యుచితముకాదు. విద్యాగంధములేని సామాన్యజను లీనాటకమును జదివినచో వారికి విపరీతమనోవృత్తులు పుట్టవచ్చును, గావున, విద్యాధికులకుమాత్రమే గ్రంథము లభ్యమగునట్టి యుపాయము చేయుట యుచితము. ఈయుద్దేశముతోడనే పుస్తకమునకుఁ బదిరూపాయలు వెలపెట్టి పండితులకుమాత్రమే యమ్మవలయునని ప్రకాశకులు నియమము చేసికొన్నారు. పదిరూపాయలవెల యత్యధిక మని మాయభిప్రాయము. అంతసొమ్ముపెట్టి పుస్తకము కొనఁగల పండితులరుదు. పండితులకుమాత్రమే యమ్మవలయునను నియమమునుంచి వెల తగ్గించుట మంచి దని యెంచెదము.

"ఎల్ల నృపులుఁ గొలువ నెఱుఁగవే బాసాడి, దేశభాషలందుఁ దెలుఁగులెస్స"

అని యాముక్తమాల్యదయం దుండుటచేత నీరెండవగీత పాదములోని వాక్యమును గృష్ణరాయలే తొలుత రచించెనని యింతవఱకు లోకము గ్రహించుచున్నది. కాని కృష్ణరాయల కాలముకంటెఁ బూర్వముపుట్టిన యీక్రీడాభిరామములో—

"జననిసంస్కృతంబు సకలభాషలకును, దేశభాషలందుఁ దెలుఁగులెస్స."

ఇత్యాదిపద్యమం దీవాక్యము మిక్కిలి యుచితముగాఁ బ్రయోగింపఁబడినది. ఈగ్రంథమునుండియే రాయ లీవాక్యమును గ్రహించియుండు నేమో యని యూహింపఁదగియున్నది. జ॥ రా॥

౨. ఆంధ్రమీమాంసాపరిభాష.

కర్త:—కూచిమంచి గోపాలకృష్ణమ్మగారు. ఎం. ఏ. ఎల్. టి.

ప్రకాశకుఁడు:—కూచిమంచి రామమూర్తిగారు. అమలాపురము, తూర్పుగోదావరి జిల్లా.

వెల రు ౧—౦—౦

ఇందలి విషయము "పూర్వమీమాంసాపరిభాష." వేదమునందు ముందు వెనుకలుగా నుండు నర్థములకుఁ బరస్పరవిరోధము లచ్చటచ్చట భాసిల్లుచుండుటచే జేసి యీవేదమునకు వాస్తవమగు నర్థ మేది యను నాకాంక్ష కలుగఁగా దీని నుపశమింపఁ జేయుటకొఱకే మీమాంసాశాస్త్రము రచియింపఁబడినది." అని గ్రంథోపోద్ఘాతమునం దీ శాస్త్రమునకుఁ బ్రయోజనము చెప్పఁబడినది. ఈశాస్త్రమునకు ముఖ్యవిషయము వేదమేయైనను నిందలి కట్టుపాటులు - న్యాయములు నవైదికశాస్త్ర సమన్వయమునకుఁగూడ నుపకరించును. ప్రకృతమం దీశాస్త్రమునకు ద్రావిడదేశమునందుఁగల వ్యాప్తి యాంధ్రదేశమునందు లేదు. ఈశాస్త్రమునకు సంబంధించిన గ్రంథము లింతవఱకుఁ దెలుఁగులో బైలుదేఱి యుండలేదు. ఈనడుమ శ్రీపీఠికాపురాధీశ్వరుని యాజ్ఞానుసారముగ, కీర్తిశేషులయిన శ్రీ పురాణపండా మల్లయ్యశాస్త్రిలుగారు ఉత్తరమీమాంసాశాస్త్ర మగు బ్రహ్మసూత్ర శాంకరభాష్యమును దెలిఁగించినారు. ఇప్పుడు గోపాలకృష్ణమ్మగారు. పూర్వమీమాంసా శాస్త్రవిషయములను సంగ్రహముగాఁ దెలిఁగింపఁగోరి ముందుగా నీచిన్న గ్రంథమును బ్రకటించినారు. ఆంధ్రమీమాంసార్థసారము, ఆంధ్రమీమాంసాన్యాయదీపిక యను మఱి రెండుగ్రంథము లచ్చగుచున్నవఁట. ఈమూఁడు గ్రంథములను జదివినవారికీశాస్త్రములోని ముఖ్యవిషయములు చక్కగాఁ దెలియును.

గోపాలకృష్ణమ్మగారి యాంధ్రవచన రచనాపద్ధతి చక్కగా నున్నది. భాష సలక్షణము. శైలిసులభము. శాస్త్రగ్రంథరచనకీశైలి యాదర్శముగాఁ గొనవచ్చునని మాయభిప్రాయము. విషయము క్లిష్టమైన దగుటచేతను గొన్నితావుల నర్థస్ఫూర్తి వెంటనేకాకపోవచ్చును. అది రచనాశైలిదోషముగాదు.

ఆంధ్రమునందు శాస్త్రప్రతిపాదకగ్రంథము లత్యల్పముగా నున్నవి. ఇట్టిగ్రంథములు పెక్కులు పుట్టినఁగాని యాంధ్రవాఙ్మయము సర్వాంగసుందరమనిపించుకొనఁజాలదు. గోపాలకృష్ణమ్మగారి గ్రంథములు పండితాదరణీయములై యాంధ్రసరస్వతీకిణ్ఠాభరణము లగుననుటకు సందేహము లేదు. జగా

విషయసూచిక.

పరిషత్ప్రయోజనములు.

తెనుఁగుభాషను, వాఙ్మయమును, అభివృద్ధి నొందించుటయు, ఆవిషయమునఁ బరిశ్రమ చేయువారలకుఁ బ్రోత్సాహ మొసఁగుటయు నీపరిషత్తుయొక్క ప్రయోజనములు. ఈపని నెఱవేర్చుటకై యవలంబింపఁదగు మార్గములలోఁ గొన్ని యీక్రిందఁ బొందుపఱుపఁబడు చున్నవి :—

i తెలుఁగుభాషలోని పదములకు వ్యుత్పత్తి మొదలగువానిని నిరూపించుచు లక్ష్యసహితముగ నర్థమును వివరించు సర్వాంకషమగు నిఘంటువొకటి రచించి ప్రచురించుట;

ii తెలుఁగుభాషకు సజాతీయేతరభాషలతోఁ గలసాదృశ్యములను సాకల్యముగ నిరూపించుచు నొకవ్యాకరణము రచించి ప్రచురించుట;

iii ఆధునిక శాస్త్ర గ్రంథరచనయందుఁ బ్రయోగించుటకునై పారిభాషికపదములను నిర్ణయించి వివరించు నొకశబ్దకోశము సిద్ధముచేయుట;

iv ఆంధ్రదేశప్రాచీనచరిత్రాంశపరిశీలనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుటయు, లభ్యములైన వానిలో మిక్కిలి విశ్వసనీయములైన యాధారముల సాహాయ్యమున సవిస్తరముగాఁ దెలుఁగు దేశముయొక్కయుఁ బ్రజలయొక్కయుఁ జరిత్ర మొకటి రచించి ప్రచురించుటయు;

v సర్వవిషయములనుగుఱించి చేయఁదగు గ్రంథరచనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుట;

vi ఆంధ్రభాషలోని మంచిగ్రంథములఁ బండితపరిష్కారము చేయించి నిర్దుష్టముగఁ బ్రచురించుట;

vii తెలుఁగుభాషకును వాఙ్మయమునకును సంబంధించిన విషయములను జర్చించు నొక పత్రికను బ్రకటించుట;

viii తెలుఁగువాఙ్మయమునకు సంబంధించిన విషయములను గుఱించి చర్చించుటకుఁగాను సాంవత్సరికసభల నేర్పాటుచేయుట;

ix తెలుఁగు సాహిత్యవిషయమునఁ బరీక్షలఁ గావించి పారితోషికములను, సాహిత్యపట్టములను, యోగ్యతాపత్రికలను నొసంగుట;

x ఒక పుస్తకభాండాగారమును స్థాపించి సాగించుట ఇందు ప్రధానముగాఁ దెలుఁగు గ్రంథము లుండవలయును; వ్రాఁతప్రతులుగూడ నుండవలయును;

xi తెలుఁగుభాషయొక్కయు వాఙ్మయముయొక్కయు నభివృద్ధికి నుపచరించు సత్కార్యములను జేయుట

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్త్రిక.

సంపుటము ౧౮. | శుక్ల నామసంవత్సరము జేష్ఠాషాఢమాసములు. | సంచిక ౨.

హర్షవర్ధనుని చరిత్రము.

శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకట రమణాచార్యులుగారు—విజయనగరము.

నవనీతాపజిహీర్షఁ గుంభమున విన్యస్తాత్మహస్తాబ్జుఁ డా
నవలోకించి సుదామ మొందు గొని రోషావిష్టయై వచ్చు మా
తవెసం జూచి చలత్పదుం డగుచుఁ దద్దామంబున న్నిల్వఁగా
నవలం బాఱఁగలేక కంపయుతు మాయాచోరుని న్గొల్చెదన్.

మనసంస్కృతవాఙ్మయములో నున్న పురాణములు, కావ్యములు, ఇతర గ్రంథములు మాహాత్మ్యపరము లైనవర్ణనలు, ఉత్ప్రేక్షలు, అతిశయోక్తులు, అత్యుక్తులు మొదలగువానిచే నిండియున్నవి గాని వాస్తవచరిత్రమును దెలియఁజేయునవి కావు. వాస్తవచరిత్రమును జెప్పుగ్రంథము లతివిరళముగా నున్నవి. కల్హణుని రాజతరంగిణి- ఇది కాశ్మీరదేశము నేలినరాజులచరిత్రము- బిల్హణుని విక్రమాంకదేవచరిత్రము- ఇది చాళుక్యవంశపురాజులచరిత్రము- హర్షచరిత్రము- బాణకవివిరచితము. ఇదిసప్తమశతకమం దుత్తరహిందూస్థానము నేలిన హర్షవర్ధనునిచరిత్రము. దీనికి గద్యకావ్యములలో నాఖ్యాయికయనిపేరు. బాణునిరెండవగ్రంథ మయినకాదంబరికిఁ గథయని పేరు.

'కర్తృవంశప్రశంసాస్యాత్ యత్ర గద్యేనవిస్తరాత్
కన్యాహరణసంగ్రామవిప్రలంభవిపత్తయః
భవంతియత్రదీప్తాశ్చ రీతివృత్తిప్రవృత్తయః

ఉచ్ఛ్వాసైశ్చ పరిచ్ఛేదో యత్ర యా చూర్ణకోత్తరా
"వక్త్రం వా పరవక్త్రం వా యత్ర సాఖ్యాయికా స్మృతా"

అని యాఖ్యాయికాలక్షణము.

శ్లోకైః స్వవంశం సంక్షేపాత్కవి ర్యత్ర ప్రశంసతి
ముఖ్యస్యార్థావతారాయ భవేద్యత్ర కథాంతరమ్
పరిచ్ఛేదో నయత్రస్యా ద్భవే ద్వాలంబకైః క్వచిత్
సా కథానామ తద్గర్భే నిబధ్నీయా చ్చతుష్పదీమ్.

ఆఱవశతాబ్దము దున్నసుబంధునివాసవదత్తను జూచి యాశైలి ను
సరించి తనప్రతిభావిశేషముచే విపులముగా, కాదంబరీహర్షచరిత్రముల
రచించెను. మఱికొంతకాలమున కీగ్రంథముల ననుకరించి వాదీభసింహుఁడు
గద్యచింతామణిని ధనపాలుఁడు తిలకమంజరిని వ్రాసిరి. కాని యవి బాణప్ర
బంధములవలె నంతరసవంతములై యుండలేదు.

హర్షచరిత్రము గ్రంథకర్తను గుఱించి గ్రంథనాయకుఁడైన హర్షు
నుగుఱించి కొంతసత్యమైనవృత్తాంతమును దెలుపుచున్నది. మొదటిమూఁడు
చ్ఛ్వాసములయందు బాణుఁడు స్వీయచరిత్రను యథార్థముగా వ్రాసెను. మి
లినయుచ్ఛ్వాసపంచకమందుఁ దనకుఁ బ్రభువు పోషకుఁడు నైనహర్షవర్ధను
వంశోత్పత్తి, వంశచరిత్రము, ఆతని జననము, పట్టాభిషేకము, దండయాత్రల
రాజ్యపరిపాలనక్రమము, ఆతనియేలుబడిలో భరతఖండముయొక్క యుచ్ఛస్థి
మతము, విద్య, సంఘస్థితి మొదలగుననేకవిషయములను బ్రతిపాదించెను
బాణుఁడు హర్షచరిత్రలో వ్రాసినహర్షునివృత్తాంతము చీనదేశపుయాత్రికు
గు హుయాన్‌థసాంగు, యువన్‌చంగ్, ఇత్సింగు మొదలగువారు రాకాలము
దీదేశమునకుఁ గష్టములకోర్చి వచ్చిచూచి చైనాభాషలో వ్రాసిన వృత్తాంతము
తో సంవదించుచున్నది. ఈగ్రంథము పూర్వకాలమందు భరతఖండము నేలి
మహారాజులలో ముఖ్యతముఁడగునీహర్షునిచరిత్రమును వ్రాసిన చరిత్రకారు
కమితసహాయము నొసరించెను.

ఈకవి తనవంశమున కుత్కర్షము నాపాదించుటకు సరస్వతీసంబంధి
వేదక మగునొకకథను గల్పించి గ్రంథాదియందుంచెను. అదియెట్లనఁగా:—

ఒకకాలమందు బ్రహ్మ సత్యలోకమందు సరస్వతీసమేతుఁడై దేవతల
బ్రహ్మర్షులు సిద్ధులు సాధ్యులు మొదలగువారు తన్నుఁబరివేష్టించి యుపాసించు

గాఁ బేరోలగంబున నుండె. అపుడు సభలోనున్నవా రనేకవిధములఁ బరమేష్ఠిని నుతించిరి. వారిలో నతికోపశీలుఁ డగుదుర్వాసుఁడు సామములఁ బాడుచు స్వరముఁ దప్పెను. అది విని సరస్వతి పక్కున నవ్వెను. అందుపై దుర్వాసుఁడు కుపితుఁడై మర్త్యలోకమునకుఁ బొమ్మని సరస్వతి శపించెను. అంతఁ జతుర్ముఖుఁడు సరస్వతి యొకపుత్త్రుఁడు లభించువఱకు భూలోకమం దుండవలయు ననియుఁ దరువాత మరలఁ దనలోకమునకు రావచ్చు ననియు నాదుర్వాసుని శాపమును మార్చెను. సరస్వతియు మునిశాపమును మన్నించి సావిత్రితోఁ గూడి మర్త్యలోకమును బ్రవేశించి శోణనదీతీరమం దున్నయరణ్యములో నొక యాశ్రమమును గల్పించుకొని యచట నివసించియుండెను. ఇట్లుండగా నొక దినమందు ప్రాతఃకాలమున నశ్వహేషాధ్వని వినఁబడెను. ఇట్టివిజనారణ్యమందు గుఱ్ఱపుసకిలింత వినవచ్చుటకుఁ గారణం బేమి యని విచికిత్స గలదియై సరస్వతి విపినమధ్యంబునఁ గొంతద వ్వరిగి చూడఁగా నాశ్వికబృందానుయాతుం డున్నతహయారూఢుండు రూపజితమారుండు నగు నొకఋషికుమారకుని, వాని వెనుకఁ జనుదెంచుచున్న యొకవృద్ధుని గాంచెను. వారుభయులు సావిత్రిసరస్వతులను జూడవచ్చిరి. వారిరువురికి వనవాసోచితమగు నతిథిసత్కారమును జలిపి సేమం బరసి యావృద్ధు నుద్దేశించి సావిత్రి "ఆర్యా! ఇక్కుమారుఁ డెవ్వఁడు? ఇతనితలిదండ్రు లెవ్వరు? ఎచటినుండి యెచటికిఁ బోవుచున్నా" రని యడుగ నాస్థవిరుండు "ఇతఁడు చ్యవనఋషికి శర్యాతిమహారాజపుత్త్రిక యగుసుకన్యయందు జనించిన సుపుత్త్రుఁడు. ఇతనిపేరు దధీచి పుట్టినది మొదలుకొని యీచిన్నవాఁడు మాతామహునియింటనే యుండెను. సకలవిద్యాపారంగతుఁడై యౌవనవయస్సులోనున్న వీనిఁ జూడవలె నని తండ్రి కోరఁగాఁ బితృసదనంబునకుఁ బోవుచున్నాఁడు. నేనాతని కానుయాత్త్రికుఁడను. నాపేరు వికుక్షి. చ్యవనాశ్రమ మిచటి కాసన్నమే" యని పలికెను. కొంతసేపుండి దధీచి వికుక్షులు సరస్వతీసావిత్త్రులయభ్యనుజ్ఞ వడసి యథాభిలషితదేశంబునకుఁ బోయిరి. అంత సరస్వతి దధీచి రూపలావణ్యాదులను వీక్షించి యాతనియం దనురక్తచిత్తయయ్యె. దధీచి యు సరస్వతీసక్తమానసుం డయ్యె. ఇట్లు వారిద్దఱు సంజాతపరస్పరానురాగులై యొకసంవత్సర మొకచోట సుఖముగా నుండిరి. సరస్వతిగర్భవతియై యొకపుత్త్రుని గాంచెను. వానిపేరు సారస్వతుఁడు. సరస్వతి యాతనయుని దనప్రభావముచేఁ జతుర్దశవిద్యావిశారదుని

జేసి దధీచి కొప్పగించి సావిత్రి బ్రహ్మలోకంబునకుం జనియె. దధీచియు సరస్వతీవియోగసంతప్తహృదయుండై తనకుమారుని తమ్ముని భార్య యయిన అక్షమాలయను దాని కొప్పగించి తపశ్చర్యారతుండై యరణ్యంబున కేగె. అక్షమాలయు నాసారస్వతుని జన్మదివసమందే యొకసుతుని గనెను. వానిపేరు వత్సుండు. కొంతవయస్సు వచ్చినతరువాత సారస్వతుండు తనసోదరుండైన వత్సునికి సమస్తవాఙ్మయము సంక్రమింపఁజేసి తప స్సొనరించుబుద్ధితోఁ దండ్రి యొద్దకుఁ బోయెను.

ఆవత్సుని వలన నొకపరిశుద్ధబ్రాహ్మణవంశ ముత్పన్నమయ్యె. కాలక్రమమున నావంశమందు కుబేరుఁ డనునొకద్విజశ్రేష్ఠుండు పుట్టెను. వాని కచ్యుతుఁడు, ఈశానుఁడు, హారుఁడు, పశుపతి కొడుకులు. వారిలో పశుపతికి అర్థపతి యనువాఁడు తనయుఁడు. ఆయర్థపతికి భృగువు, హంసుఁడు, శుచి, కవి, మహాదత్తుఁడు, ధర్ముఁడు, జాతవేదుఁడు, చిత్రభానుఁడు, త్ర్యక్షుఁడు, అహిదత్తుఁడు, విశ్వరూపుఁడునని పదునొకండ్రు తనయులు కలిగిరి. వారిలోఁ జిత్రభానుఁ డనువానికి రాజదేవియను బ్రాహ్మణియందు బాణుఁ డుదయించెను. ఇతనిశైశవమందే తల్లి మృతినొందెను. కొంతకాలము తండ్రియే యితనిని సంరక్షించి వార్ధకము రాకమున్నె యతఁడును గాలధర్మము నొందెను. బాణుఁడు బాల్యమందు వేదములను శాస్త్రములను జదివి మహావిద్వాంసుఁడై యున్నను యౌవనదశలో స్వైరవిహారము గలవాఁడై మిత్త్రులఁ గొందఱిని వెంటఁబెట్టుకొని దేశాటనముఁ జేయ నారంభించెను. హర్షచక్రవర్తి సోదరుఁడైన కృష్ణరాజితనికి రాజదర్శనము కొఱకు రమ్మని వార్తనంపఁగా వెళ్ళి చక్రవర్తిని జూచి మరల నిజనివాసంబున కేతెంచె. ఈ బాణుని కనేకులు మిత్త్రులుండిరి. వారిలోఁ గొందఱు విద్వాంసులు, కవులు, పౌరాణికులు, గణకులు, మఱికొందఱు గాయకులు, నర్తకులు, ఇంద్రజాలికులు, చిత్రకారులు. వీరిలో నెల్లపుడుఁ గలిసియుండెను.

ఒకనాఁడితనిమిత్త్రులలో నొకఁడైన సుదృష్టి యనువాఁడు రక్తకంఠముతో వాయుపురాణమును జదువుచుండఁగాఁ దక్కినవా రందఱుఁ గుతూహలముతో వినుచుండిరి. అపుడు సూచీబాణుఁ డనువంది-

"తదపి మునిగీత మతిపృథు తదపి జగద్వ్యాపి పావనం చరితమ్
హర్షచరితా దభిన్నం ప్రతిభాతి హి మే పురాణమిదమ్"

అని యొకశ్లోకమును జదివెను.

అది విని బాణునిమిత్రు లందఱు హర్షునిచరిత్రమును దమకుఁ జెప్పుమని ప్రార్థించిరి. అందుపై బాణుఁడు హర్షచరిత్ర మిట్లు వారికిఁ జెప్పఁ దొడంగె.

స్థాణ్వీశ్వర మనునొక దేశవిశేషము కలదు. దానిలో శ్రీకంఠ మను జనపద మొకభాగము. దానిని పుష్పభూతి యనురాజు పాలించెను. అతఁడు బాల్యమునుండి పరమమాహేశ్వరుఁడు. అతనిమంత్రులు సచివులు భృత్యులే కాక యతనిదేశమం దున్నప్రజ లందఱు శివభక్తులు. ఆకాలమునందు భైరవాచార్యుఁ డనునొక ద్రవిడదేశపు సన్న్యాసి సకలశైవతంత్రవిశారదుఁడు శివభక్తుఁ డుండెను. అతనిప్రసిద్ధి లోకమంతట వ్యాపించెను. పుష్పభూతియు శివభక్తుఁడు గావున నాభైరవాచార్యుని జూచుటకుఁ గుతూహలము గలవాఁడై యుండెను. ఇట్లు కొంతకాలము గడచినపిమ్మట నొకనాఁ డాతనిశిష్యుఁడు వచ్చి భూపతికి భైరవాచార్యునిరాక నెఱింగించెను. రాజు భైరవాచార్యుని జూడఁబోయెను. మఱియొకసమయమున భైరవాచార్యుఁడు రాజుసన్నిధికే తెంచి కొంతసేపు సంభాషించి మహారాజా తొల్లి నేను మహాకాళీహృదయ మనుమహామంత్రమును కృష్ణవస్త్రమాల్యానులేపనధరుండనై శ్మశానమందుఁ గల్పోక్తవిధిగాఁ గోటిజపముచే నుపాసించియున్నాను. వేతాళసాధనముచేఁ గాని జపసిద్ధి లభింపదు. అసహాయు లగువారు వేతాళమును సాధింపఁజాలరు. ఈపనికి మీరు సమర్థులు. మీ రఖిలకార్యభారమును వహింపఁగా నాశిష్యులు మఱిముగ్గురు నాకు సహాయు లగుదురు. ఆగామికృష్ణచతుర్దశి నాఁటి రాత్రికి మీరాయుధద్వితీయులై శ్మశానమునకుఁ దప్పక రావలయు నని ప్రార్థించెను. రా జియ్యకొనెను. యథాప్రతిజ్ఞాతముగా నాఁటిరాత్రి భూకాంతుఁడు శ్మశానమునకుఁ బోయి కర్మచేయుచున్న భైరవాచార్యుని గలిసికొనెను. తక్కినముగ్గురు కూడవచ్చిరి. వీరిసహాయముచే భైరవాచార్యుఁ డతిభీషణం బగుకర్మ నాచరించుచుండఁగా, కర్మవిఘ్నము సలుపుటకు వచ్చినభూతప్రేతపిశాచాదులు విఫలప్రయత్నములై తొలఁగి పోయెను. అంతలో రాత్రి యామమాత్రావశిష్టమై యుండఁగా నరపతియున్నదిక్కున భూరంధ్రమునుండి ఘోరరూపుఁడైనయొక నాగుఁడు బయలువెడలి రాజువైపుఁ జూచి ఓరీ దురాత్ముఁడా! ఈక్షేత్రాధిపతినైన నన్నుఁ బూజింపక యిట్టిపని చేయుచుంటివా? నాపేరు శ్రీకంఠుఁడు. ఈదేశము నాపేరుచేతనే వ్యవహరింపఁబడుచున్నది. ఇట్టిన న్నలక్ష్యముచేసితివా యని రాజు నెదిరించెను. అంత నారాజు వానితో బాహుయుద్ధముఁ జేసి

నేలఁగూల్చెను. ఇంతలో కమలగంధ మాఘ్రాణింపఁబడెను. నూపురధ్వని వినఁబడెను. మహాతేజస్సుతో నొకస్త్రీవ్యక్తి కానవచ్చెను అది గని రాజు ధైర్యముతో "అమ్మా నీవెవ్వతెవు? ఈయపరరాత్రమం దీప్రేతభూమి కేల వచ్చితివి" అని యడుగఁగా "నేను విష్ణువక్షస్థలారూఢ నగుమహాలక్ష్మిని, నీపరాక్రమముచే మిగుల సంతసిల్లితిని. నీకిష్టమైనవర మడుగు" మని పలికెను. రాజు స్వార్థనిరభిలాషుఁడై భైరవాచార్యునికి గ్రహసిద్ధి నొసంగు మని ప్రార్థించెను. మహాలక్ష్మి దానికి సమ్మతించి "రాజా నీవు చంద్రసూర్య వంశములతో సమానమగుగొప్పప్రసిద్ధినొందిన రాజవంశమునకుఁ గర్తవు కాఁగల" వని వరమిచ్చి యంతర్ధానము నొందెను. శ్రీకంఠుఁడును వినీతుఁడై రాజునొద్ద సెలవు పుచ్చుకొని తాను వచ్చినభూవివరమును జొచ్చెను.

ఇది యంతయు హర్షచరిత్ర మూఁడుచ్ఛ్వాసములలోని కథ. మూఁడవ యుచ్ఛ్వాసము కొనను పుష్పభూతికి లక్ష్మి దర్శనమొసంగి నీవువంశకర్తవు కాఁగల వని చెప్పుట గ్రంథనాయకుని వంశమునకు గొప్పతనము నారోపించుటకు బాణుఁడు కల్పించెనని నాయభిప్రాయము. బాణునిస్వీయచరిత్ర మంతయు వాస్తవముగా నున్నట్లు తోఁచుచున్నది.

పైనఁ జెప్పఁబడిన పుష్పభూతి యీహర్షవర్ధనుని వంశమునకు మూలపురుషుఁడు. వానినుండి గొప్పరాజవంశ ముత్పన్నమైనది. తగినగ్రంథప్రమాణము గాని శాసనములు గాని లేకపోవుటచే నాకాలపురాజుల పేర్లు గాని చరిత్రలు గాని మన కేమియుఁ దెలియవు. రాధాకుముదముఖర్జీయను పండితుఁడు వ్రాసిన (Rulers of India Series) హర్షచరిత్రలో నుదాహరించిన మధువనశాసనము హర్షునితండ్రిని, తాతను, ముత్తాతను, వానితండ్రిని జెప్పుచున్నది.

నరవర్ధన—వజ్రిణీదేవి.

|

రాజ్యవర్ధన—అప్సరోదేవి.

|

ఆదిత్యవర్ధన.—మహాసేనగుప్తాదేవి.

|

ప్రభాకరవర్ధన—యశోమతి. (మాళవరాజైన యశోధర్ముని కూఁతురు.)

—♦ హర్షునిజననము ♦—

ఆ పుష్పభూతివంశమునందు ప్రతాపశీలుఁ డనునపరనామము గల ప్రభాకరవర్ధనుఁ డనుమహారాజు పుట్టెను. అతఁడు హూణహరిణకేసరి, సింధు

రాజజ్వరము, గూర్జరప్రజాగరము, గాంధారాధిప గంధద్విపకూటపాకలము, లాటపాటవపాటచ్చరుఁడు. మాళవలక్ష్మీలతాపరశువు నని ప్రసిద్ధి కెక్కెను.

ప్రభాకరవర్ధనుఁడు సంతానప్రాప్తికొఱకుఁ జిరకాలము సూర్యోపాసన చేయఁగా సూర్యుని ప్రసాదమువలన నిద్దఱుపుత్త్రులు నొకపుత్త్రిక కలిగిరి. పెద్ద కుమారునిపేరు రాజ్యవర్ధనుఁడు, చిన్నకొడుకుపేరు హర్షవర్ధనుఁడు. ఇతఁడు క్రీ. శ. 590 సం॥ జ్యేష్ఠమాసములో జనించెను. రాజ్యశ్రీ యనునది పుత్త్రిక. యశోవతీసోదరుఁడు భండియనుపేరుగల తనకుమారుని రాజపుత్త్రులకు సేవకునిగాఁ జేసెను.

ఈరాజపుత్త్రు లిరువురికి వయస్సువచ్చినతరువాత మాళవదేశాధీశ్వరుఁడు మాధవగుప్త కుమారగుప్తు లనుతనకొమాళ్ల ననుచరులఁగా నొనర్చెను.

ఇట్లు కొంతకాలము నడచినతరువాత ప్రభాకరవర్ధనుని జతురంగసైన్యమును సహాయమిచ్చి హూణులను జయించుటకుఁ బంపెను. అట్లు దండయాత్రకుఁ బోవుచున్న వానివెంబడి హర్షుఁడును గొంతదూరము వెళ్లి కైలాసప్రాంతమున నున్నయరణ్యములో మృగయావినోదము సలుపుచుఁ గొన్నిదినంబులుండెను. అచ్చట వేటాడుచున్న దినములలో నొకనాఁటిరాత్రి వేకువజామున మహాసింహ మొకటి ఘోరదావాగ్నిజ్వాలలచే దహింపఁబడినట్లును, పిల్లలను విడిచిపెట్టి యాఁడుసింహము కూడ నామంటలో దుమికినట్లును స్వప్నమందుఁ జూచెను. తెలివివచ్చినది మొదలుకొని తనకుటుంబములో నేమియనర్థము సంభవించునో యని శంకించుచుండెను. అనేకదుర్నిమిత్తములనుజూచెను. ఇంతలో కురంగకుఁ డనుభృత్యుఁడొకఁడు విషణ్ణవదనుఁడై వచ్చి దేవా మహారాజు ఘోరమైన దాహజ్వరముచేఁ బీడింపఁబడుచున్నాఁడు. మీరు శీఘ్రముగా రావలె నని చెప్పెను. అపుడు హర్షుఁడు తీవ్రశోకావిష్టుఁడై పరివారమును వెనుకనుండి రమ్మని చెప్పి హయారూఢుఁడై యాహారనిద్రలు లేకుండ మూఁడుదినములు ప్రయాణముచేసి రాజధానిని జేరెను. అభ్యంతరమునకు బోయి మరణవేదనతో బాధపడుచున్న తండ్రిని జూచి ధైర్యమును గోల్పోయెను. భావిభర్తృమరణదుఃఖమును భరింపఁజాలక హర్షునితల్లి సరస్వతీతీరమం దగ్నిలోఁ బడి దేహమును బరిత్యజించెను. మఱిరెండుదినములకు హర్షునికిఁ జెప్పవలసినబుద్ధులను జెప్పి మహారాజుకూడఁ గాలధర్మము నొందెను.

హర్షుఁడు పితృమరణమునకు శోకించుచుండఁగా నింతలో రాజ్యవర్ధనుఁ

డు యుద్ధమందు హూణులను జయించి నిజపురంబుఁ బ్రవేశించెను. పితృనిధన దుఃఖోద్విగ్నమానసుఁడై తనకు రాజ్యమక్కఱలేదనియు విరక్తుఁడనై కాషాయము గట్టుకొని తపశ్చర్యకరణ్యంబునకుఁ బోయెద ననియు నిశ్చయించెను. అంత హర్షుఁడు సోదరుని బతిమాలి దుఃఖోపశామకము లగుమాటలఁ జెప్పి యెట్టకేల కతికష్టముతో రాజ్యమేలుటకు సమ్మతింపఁ జేసెను.

ఆసమయమందు హర్షుసోదరి యయిన రాజ్యశ్రీయొక్క భర్తను గ్రహవర్మను మాళవదేశపురాజు శిలాదిత్యుఁడు వధించెననియు, రాజ్యశ్రీ కాన్యకుబ్జమందు చెఱసాలలోఁ బెట్టఁబడె ననియు రాజ్యశ్రీ భృత్యులలో ముఖ్యతముఁడైన సంవాదకుఁ డనువాఁడు వచ్చి హర్ష రాజ్యవర్ధనులకుఁ దెలియఁజేసెను. ఆదుర్వార్త విని రాజ్యవర్ధనుఁ డతికుపితుఁడై భండిని వెంటఁబెట్టుకొని తానొక్కఁడె మాళవరాజు నెదిరింపఁబోవుదు నని నిశ్చయించి హర్షుని రాజధానిలో నుండి పొమ్మని నిర్బంధించి మాళవదేశముపైకి దండెత్తి వెళ్ళెను. కొన్ని దినములు గతించినతరువాత నొకనాఁ డాకస్మికముగా రాజ్యవర్ధనుని కత్యంతప్రియుఁడైన కుంతలుఁ డనువాఁ డతిదైన్యముతో వచ్చి "మీయన్నరాజ్యవర్ధనుఁడు మొదట మహాపరాక్రమముతోఁ బోరాడి మాళవరాజసైన్యము నోడించి విజయమునుగొన్నవాఁడై యుండఁగా నానాఁటిరాత్రి రహస్యముగా నాతని జంపె నని చెప్పెను.

అందుపైని హర్షుఁడు కోపోద్దీపితుఁడై తొల్లి పరశురాముఁడు పితృవధామర్షచేఁ గార్తవీర్యునికుటుంబమునే గాక లోకములోనుండు సకలక్షత్రియజాతిని నిర్మూలముచేసి నట్లు తనసోదరుని జంపిన గౌడరాజునేగాక భరతఖండములో నున్నరాజుల నందఱిని వధించి తనరాజ్యమును విస్తరింపఁజేయుదు ననియు, కారాగృహనిబద్ధయైన సోదరిని విడిపించెద ననియుఁ బ్రతిజ్ఞం బూని యొకశుభదినమందు దిగ్విజయార్థమై బయలుదేఱెను. హర్షునికి బితృసఖుఁడైనసి. హానాదుఁ డను సేనాధిపతి యీపనికిఁ బురికొల్పెను.

ఇట్లు హర్షుఁడు చతురంగసైన్యసమేతుఁడై బయలుదేఱి మొదట సరస్వతీనదీతీరమందు విడిసెను. ఆస్థలమందు కామరూప (Assam) దేశాధీశ్వరుఁడగు భాస్కరవర్మయమూల్యము లగువస్తువుల నుపాయనముగా బంపి యుద్ధమందు హర్షునికి సహాయ మొనర్చెద నని వాగ్దానము చేసెను. హర్షుఁడా కానుకల నొసఁగి [illegible] ప్రయాణములతోఁ

బద్ధదీక్షుఁడై పోవుచుండఁగా రాజ్యవర్ధనునిచే జయింపఁబడిన మాళవరాజు సైన్యమును వెంటఁబెట్టుకొని వచ్చుచున్న భండి మధ్యమార్గమందు హర్షునికిఁ గానవచ్చెను. రాజ్యవర్ధనుని రహస్యవధప్రకార మంతయును జెప్పెను. రాజ్యశ్రీవృత్తాంత మే మయ్యె నని యడుగఁగా రాజ్యవర్ధనవధానంతరము కనోజ రాజ్యమును గుప్తుఁడను వాఁడు వశపఱుచుకొనఁగా రాజ్యశ్రీ కారాగృహము నుండి తప్పించుకొని తనపరివారముతో వింధ్యారణ్యమును జొచ్చె నని పలికెను. అపుడు హర్షుఁడును గుఱ్ఱమునెక్కి వింధ్యాటవికిఁ బోయి వెదకి యం దొక చోట నగ్నిప్రవేశముచే దేహత్యాగమును జేసికొనుటకు సిద్ధముగా నున్న సోదరిని మరణమునుండి తప్పించి తనతోఁ దీసికొనిపోయెను. హర్షుఁడు తన సోదరుని భగినీభర్తను జంపిన రాజులను ఘోరసంగ్రామమందు సంహరించి వారిరాజ్యములను స్వాధీనపఱచికొనెను. అంతతో విరమింపక వలభిరాజును జయించి వానిని సామంతరాజునుగాఁ జేసికొని వానిరాజ్యమును వానికి విడిచిపెట్టెను. ఆనందపురము, కచ్, సౌరాష్ట్రము మొదలగుదేశముల నాక్రమించె నని యువన్‌చాంగు వ్రాసియున్నాఁడు.

హర్షుఁ డిట్లవ్యాహతపరాక్రమమునుచే నానాదేశములను జయించి స్వరాజ్యమును బెంచుచుండఁగా నాకాలమందు మహారాష్ట్రదేశము నేలుచున్న చాళుక్యవంశపురాజైన రెండవపులకేశి యితనికి లొంగలేదు. 634 సం॥న నీ పులకేశి యాస్థానమం దున్నమహాకవి రవికీర్తి వ్రాసిన అహిహోల్ శాసనమందు పులకేశిచే హర్షుఁడు పరాభూతుఁ డయ్యె నని చెప్పఁబడియున్నది. పారశీకదేశపురాజు రెండవకస్రు అనువాఁ డితనితో సంధిఁజేసికొనెను. సంయుక్తరాష్ట్రము (United Provinces) బీహార్, బంగాళాదేశము, రాజపుత్రస్థానము, ఒరిసా, పంజాబులోఁ గొంతభాగము, పశ్చిమహిందూస్థానము, మధ్యహిందూస్థానము మొదలగు దేశములు హర్షుని యేలుబడిలో నుండెను. ఇతనిరాజ్యము దక్షిణమందు రేవానదివఱకు వ్యాపించినది. దక్షిణహిందూస్థానపు శాసనములలో హర్షుఁ డుత్తరాపథమునంతను నేలె నని చెప్పఁబడియున్నది.

రాజ్యపరిపాలనము.

హర్షునిరాజ్యపరిపాలనపద్ధతిని బాగుగాఁ దెలిసికొనుటకుఁ దగినయాధారములు లేవు- తనరాజ్యములో నేమూల నేమి జరుగుచున్నదో యెచ్చట వివాదములు పుట్టుచున్నవో యేప్రదేశమం దీతిబాధలు కలవో దానిఁ దెలియఁ

లను, పిదప శబ్దవిద్య, శిల్పస్థానవిద్య, చికిత్సవిద్య, హేతువిద్య, ఆధ్యాత్మవిద్య యను నయిదువిద్యల నభ్యసింపఁ జేయువారు. నలాందాపాఠశాలలోఁ జదువు చున్నపుడు ఇత్సింగు పాలీభాషలో ననువదించిన సుహృల్లేఖయను కావ్యము, అశ్వఘోషుని బుద్ధచరిత్రము, జాతకమాల మొదలగునవి విద్యార్థులు చదువు సాహిత్యగ్రంథములు. వైదికవిద్యార్థులు బౌద్ధవిద్యార్థులుకూడఁ బూర్వోక్తమైన విద్యాపంచకమును జదివినపిదప వారివారిమతగ్రంథములను జదువవలె నని యేర్పాటు. ప్రతివాఁడును ప్రత్యేకముగా నేదో యొకశాస్త్రమందు విశేషజ్ఞానమును సంపాదించి యుండవలెను. అందుకు వ్యాకరణశాస్త్రమందు చూర్ణియను నామాంతరముగల పతంజలిమహాభాష్యము, వాక్యపదీయము, చదువవలసినగ్రంథములు- యోగశాస్త్రమందు యోగాచార్యశాస్త్రము; అసంగుని యెనిమిదిగ్రంథములు తర్కశాస్త్రమందు జినుని యెనిమిదిగ్రంథములు ధర్మశాస్త్రమందు మపట్వాది- ఆగమములయందు నికాయచతుష్టయము- చదువవలెను.

సంస్కృతవాఙ్మయచరిత్రతో సంబంధించిన కొందఱుగ్రంథకర్తలు హర్షునికాలమం దుండిరి. జయాదిత్యవామనులు, ధర్మపాలుఁడు, నలాందాపాఠశాలాధ్యక్షుఁడు శీలభద్రుఁడు, సుబంధుని వాసవదత్తయోను, సర్వదర్శనసంగ్రహమందుఁ బేర్కొనఁబడిన ధర్మకీర్తి, తామ్రలిప్తి విహారాధిపతి, రత్నకూటసూత్రప్రణీతయునగు రాహులమిత్రుఁడు, నలాందాపాఠశాలలో నుపాధ్యాయులైన జినప్రభువు, జ్ఞానచంద్రుఁడు, మహాపండితుఁడు మహాకవియు నగు బాణభట్టుఁడు. భారవి, జానకీహరణమును రచించిన కుమారదాసుఁడు, మాఘుఁడు, బాణునికంటెఁ గొంచెము ముందువాఁడైన సుబంధువు- హర్షునికిఁ బ్రతిపక్షుఁడైన రెండవపులకేశియాస్థానకవి యగురవికీర్తి, సూర్యశతకమును వ్రాసిన మయూరుఁడు మాతంగదివాకరుఁడు మొదలగువారు

హర్షుని యవసానము.

చైనాదేశపుశకమైన (Yung Hui) యంగ్‌హూయి శకాంతమందనఁగా క్రీ- శ. 655 సం॥లో హర్షుఁడు స్వర్గస్థుఁడాయెను. 648 సం॥ మని మఱికొందఱు చరిత్రకారులు నిశ్చయించిరి.

“సోయం సుజన్మా సుగృహీతనామా తేజసాం రాశిః, చతురుదధికేదారకుటుంబీ, భోక్తా బ్రహ్మస్తంబఫలస్య, సకలాదిరాజచరితజయజ్యేష్ఠమల్లః దేవః

పరమేశ్వరో హర్షః, ఏతేన ఖలు రాజన్వతీ పృథ్వీ- చిత్ర మిద మత్యమరం రాజత్వమ్. అపిచాస్య త్యాగస్య అర్థినః ప్రజ్ఞాయాశ్శాస్త్రాణి, కవిత్వస్య వాచః సత్త్వస్య సాహసస్థానాని, ఉత్సాహస్యవ్యాపారాః కీర్తేర్దిఙ్ముఖాని, అనురాగస్య లోకహృదయాని, గుణగణస్య సంఖ్యా, కౌశలస్యకళాః, నపర్యాప్తో విషయః." అని యాతని చరిత్ర కారుఁడైన బాణుఁ డీతని ప్రభావమును వర్ణించి యున్నాఁడు.

నానావిధమైన శక్తు లతనియందు విచిత్రము గాఁగలిసి యుండెను. మహాపండితుఁడు, పరమైశ్వర్యసంపన్నుఁడై యున్నను దీనులయందుఁ బరమ కారుణికుఁడు, సార్వభౌముఁడైన సతినమ్రుఁడు, మొదట తనసోదరుని బావమఱదిని జంపిన రాజులపై పగఁదీర్చుకొనుట కౌద్ధత్యమును, ప్రతాపమును జూపించిన నుగొన కతిప్రశాంతుఁడై బౌద్ధధర్మముల నవలంబించి స్వసిద్ధాంతమును స్వకృతి యగునాగానందమందు దాను కల్పించిన నాయకుఁ డగు జీమూతవాహనునిద్వారా ప్రకటించెను.

శ్లో॥ "స్వశరీర మపి పరార్థే యః ఖలు దద్యా మయాచితః కృపయా
రాజ్యస్యకృతే సకథం ప్రాణివధక్రౌర్య మనుమన్యే"

1 నాదా కిం ధ్వనతి నియతం యచ్చ పశ్చా న్నకించి
న్మధ్యేఽకస్మా త్సపదిసుటతా యత్యస్థిదార్ధ్యానుబోధమ్
శ్లిష్టాంఘ్రి ర్నట ఇవ ముహుః కోపిజంతు ర్నటిత్వా
నోజానీమో భవయవసికాంతగ్రామిశః క్వప్ర యాతి.

2. కోన్యఃకాల మతిక్రాంతుం నేతుఁప్రత్యక్షతాంక్షమః,
కవిప్రజాపతిం త్యక్త్వా రమ్యనిర్మాణ శీలినమ్.

విరూపాక్షరాయ లెవ్వరు?

వఝ్ఝల చినసీతారామస్వామిశాస్త్రిగారు — విజయనగరము.

తుంగభద్రానదీతీరమున విజయనగరసామ్రాజ్యమును స్థాపించి ప్రజాపాలనము చేసిన సంగమవంశపుఁ గిరీటధారిచక్రవర్తులలో విరూపాక్షరాయలు తుదివాఁడు. ఈయన ప్రౌఢదేవరాయలపుత్త్రుఁడని కొందఱును పౌత్త్రుఁడని కొందఱును నభిప్రాయపడియున్నారు. ఈవిషయమును విమర్శించుటకు ముఖ్యముగా రెండుశాసనము లాధారము లయి యున్నవి. అం దొకటి విజయనగరచరిత్రాధారము లనెడి (Sources of Vijayanagar History) గ్రంథములోని డెబ్బదవ పుటయందలి శ్రీరంగముప్లేటు లనెడిశాసనము. వేఱొకటి, ఎపిగ్రాఫియా కర్ణాటికా III వాల్యము మళవళ్ళితాలూకా 121 నెంబరు శాసనము. శాసనవిమర్శకులకు వీనిలో రెండవది మొదట లభించియుండెను. అద్దానిలోని విరూపాక్షరాయలను సంబంధించిన భాగము నిటఁ జూపుచున్నాను.

"...............విజయభూపతిః । సత్యనారాయణీ దేవ్యా । ప్రామరాసీ ద్యశోధనః । ప్రౌఢప్రతాపవిభవ । ప్రతాపాఖ్యో మహీపతిః । గుణైనేకై రవనీతలేస్మిన్ । విరాజమానః సుకృతాప్తకీర్తిః । నిజాగ్రజాప్రాప్తపునాదిరాజ్య । సాధీకృతార్థివ్రజపారిజాతః । తస్యసింహాళదేవీతి । భార్యాసత్యగుణాశ్రయా...............తస్యాం శివః ప్రాదురభూ ద్గుణాఢ్యో । నామ్నా విరూపాక్ష ఇతి ప్రసిద్ధః ।...............నిజప్రతాపా దధిగత్య రాజ్యమ్...... ......దివ్యం సింహాసనం ప్రాప్య పాలయన్ ధరణీ మిమామ్ ।......... శాలివాహననిర్ణీత శకవర్షక్రమాగతే । ఋతురంధ్రగుణైర్యుక్తే । విధునాయుతవత్సరే (1396), *విజయాఖ్యే ('సజయాఖ్యే' అని యుండవలెను.) సంక్రాంత్యాం మకరాఖ్యాతే ।..............."(ఎపిగ్రాఫియాకర్ణాటికా III వాల్యము. మళవళ్ళితాలూకా. 121 నెంబరు.)

ఈశాసనములో నున్న ప్రమాదములనేమియుఁ బరిగణింపకయే రెను

---

* "1396" అను శాలివాహన శకసంఖ్యచే గుర్తింపఁబడు వత్సరము జయ యగును గాన 'స, జయాఖ్యే' అనిశాసనపాఠ ముండియుండును. శాలివాహనశకమున గతాబ్దసంఖ్యతోనే యాయావత్సరములను గుర్తించుట జ్యోతిషగ్రంథములందే గాక శాసనములందును సంప్రదాయమై యున్నది.

దొరగారు యథాశ్రుతముగా నందలి "అగ్రజా" అనుశబ్దమును జూచి ప్రతాప రాయలు జ్యేష్ఠభగిని (Elder Sister) నుండి ప్రాప్తమయిన యనాదిరాజ్య మనఁగా విజయనగరరాజ్యము గలవాఁడని యర్థముచేసి యాప్రతాపరాయలు ప్రౌఢదేవరాయలే యనుకొని చక్రవర్తి యగువిరూపాక్షరాయలు ప్రౌఢదేవ రాయలకుమారుఁడని వ్రాసిరి.

"విజయనగరరాజులకుఁ బురుషసంతతిలోనె వరుసగా రాజ్యము వచ్చి యుండుటచేతను, ప్రౌఢదేవరాయలకుఁ దనజ్యేష్ఠసోదరి నుండి రాజ్యము వచ్చె ననునది నిరాధారమగుటచేతను, బయిరీతి నర్థముచేయుట యసంగతము. అచట "నిజాగ్రజాత్" అని శాసనపాఠమై యుండును; కాఁగాఁ బ్రౌఢదేవరాయ లును బ్రతాపదేవరాయలును సహోదరు లగుటచే నచట నర్థము కుదురుప డును. విరూపాక్షరాయలు ప్రౌఢదేవరాయపుత్త్రుఁ డగుమల్లికార్జునదేవరాయల కుమారుఁడు" అని యిట్లు హెచ్. కృష్ణశాస్త్రిగారిచే వ్రాయఁబడినట్లు విజయ నగరచరిత్రపుఁ జిన్నభాగము" (A Little known chaper of Vijayana_ gar History) అను గ్రంథమున వ్రాయుచు డాక్టరు, యస్. క్రిష్ణస్వామి అయ్యంగారు దానిని క్రిందిరీతి నిరసించిరి.

"శాసనపాఠమును సవరించుట సాహసము. మఱియు నట్లు దిద్దవలసిన యావశ్యకతయు లేదు. అట్లు దిద్దినను బ్రతాపరాయలకు రాజ్యప్రాప్తియే లే కుండుటం జేసి యాతనికిఁ దనయన్న యగుప్రౌఢదేవరాయలనుండి యనాది యగురాజ్యము వచ్చిన దని లభించెడునర్థము కేవలము నసంగతమె యగును. మఱియు నట్లు దిద్ది యావాక్యమును బ్రౌఢదేవరాయలతమ్ముఁ డగుప్రతాపరా యలపరముగా నన్వయించునపుడు తర్వాత నున్న "తస్య సింహళదేవీతి భార్యా ...." అనుభాగముచే సింహళదేవి ప్రతాపరాయలకు భార్యయనియు విరూపాక్షరాయ లాదంపతులకుఁ బుత్త్రుఁ డనియు నర్థము లభించును గాన నది విరూపాక్షరాయలు మల్లికార్జునరాయలకుఁ బుత్త్రుఁ డని వాదించెడి కృష్ణశా స్త్రిగారి వాదమునకు సంగతము కానేరదు." అని యిట్లు కృష్ణశాస్త్రిగారి వా దమును డాక్టరు యస్. క్రిష్ణస్వామి అయ్యంగారు నిరసించిరే గాని మెట్టియ ర్థము చెప్పుట కయినను బయిశాసనము సమన్వితమె యయియుండలే దనియు నాశాసనపుఁ బ్రతిబింబము తీయుటలోఁ గొన్నిచోట్ల బ్రమాదములు పడినవని యు గ్రహింపరైరి. మీఁద వివక్షలి యందు సవరణము చేయుట సాహసమనికూడ

నాక్షేపించిరి. అట్లు పయిశాసనమునం దేమియు సవరింపనపు డందలి "సాధీకృ తార్థివ్రజపారిజాతః" అనుదాని కేమియర్థము గలదని శాసనవిమర్శకు లనుకొనిరో తెలియకున్నది. మఱియు ప్రతాపాఖ్యో మహీపతిః" అనుదానికి విశేషణము లయియున్న "విరాజమానః సుకృతాత్తకీర్తిః" అనువానికిఁ దరువాతను, "సాధీకృతార్థివ్రజపారిజాతః" అనుదానికి ముందును గల "నిజాగ్రజాప్రాప్తమ్" అనుద్వితీయాంతమునకును "అనాదిరాజ్య" అను ప్రాతిపదికమునకును నన్వయ మెట్లు లభించు ననుకొనిరో తెలియరాకున్నది. పయిరీతి ననర్థకమును ననన్వితమును నైయున్న శాసనభాగమును బట్టికొని యొక్కొక్కరొక్కొక్కవిధముగ నద్దాని నన్వయింపఁబూను టెల్ల గగనారవిందసౌరభ్యమును బరిశీలించునట్లు పరిహాసనీయమై యున్నదని సంస్కృతభాషాజ్ఞానము గలవిమర్శకులకుఁ దోఁచకమానదు గదా!

తుది కదృష్టవశమునఁ బయిశాసనమునకు మూలమె యనఁదగు శ్రీరంగము ప్లేటులను శాసనము లభించుటచే వెనుకటిశాసనమునందలి ప్రమాదముల రూపుమాపుట కవకాశము గల్గినది. కాన నిట శ్రీరంగముప్లేటు లనెడి శాసనములోని విరూపాక్షరాయలను సంబంధించిన భాగము నిటఁ జూపుచున్నాను.

"........విజయభూపతిః। తస్యనారాయణీ దేవ్యా ముత్పన్న శ్శుభలక్షణః। ప్రతాపరాయ ఇత్యాఖ్యా మగమ త్పార్థివోత్తమః। గుణై రస్త్రై రవనీతలే స్మిన్ విరాజమానః సుకృతాత్తకీర్తిః। నిజాగ్రజాత్ప్రాప్త ఘనాద్రిరాజ్యః। సాధీ ("సార్థీ" అని యుండియుండును) కృతార్థో జనపారిజాతః। తస్యసిద్ధలదేవీతి భార్యా లక్షణసంయుతా। ....తస్యాం శివః ప్రాదురభూ ద్గుణాఢ్యో। నామ్నా విరూపాక్ష ఇతి ప్రసిద్ధః।........నిజప్రతాపదధిగత్య రాజ్యమ్........పిత్ర్యం సింహాసనం ప్రాప్య। పాలయన్ ధరణీమిమామ్।........*వస్వష్టగుణభూయుక్తే (1388) పార్థివాఖ్యేచ వత్సరే।

* '1388' అను శాలివాహశకసంఖ్యచే గుర్తింపఁబడు వత్సరము పార్థివ కానేరదు. కాన పార్థివకు సరిపడునట్లుగ శాసనమున "వస్వష్ట" అని గాని "మున్యష్ట" అని గాని పాఠ ముండియుండునని గ్రహింపవలెను. (మునిశబ్దము వైవస్వతమనువాచకము గాన సప్తసంఖ్యను బోధించును) నై శాసనమం దిట్టిసవరణము చేయ నగునని యే ఆనరబుల్ దివాన్ బహదూరు యల్. డి. స్వామికన్ను పిళ్ళెగారు కూడఁ దలంచినట్లు డాక్టరు యస్. కృష్ణస్వామిఅయ్యంగారి యాక్రిందివాక్యములవలన విశదమగుచున్నది.

"I am obiliged to the Hon'ble Diwan Bahadur L. D. Swamy kannu Pillai for the equivalent Christian date which is Friday 8th November A. D. 1465........................"

శార్తికాఖ్యేచ మాసే........" (విజయనగర చరిత్రాధారములు శ్రీరంగము ప్లేటులు_70 పుట)

ఈశాసనమును, వెనుకటిశాసనమును, సరిచూచువారి కీశాసనములోని శ్లోకములే చాలవఱకు వెనుకటిశాసనములోఁ జొనుపఁబడిన వని తోఁచక పోదు. అక్కారణమునఁ జాలవఱకుఁ బరిశుద్ధముగ నున్నదీనినిబట్టి వెనుకటి శాసనములోని పాఠప్రమాదములను సవరించుట సాహసము కానేరదు. కాఁగా వెనుకటిశాసనములో హెచ్. కృష్ణశాస్త్రిగారు దిద్దినదిద్దుపాటే గాక మఱి కొన్నిసవరణములు సైతము కర్తవ్యములే యనియు నట్లు సవరించుట డాక్టరు యస్. క్రిష్ణస్వామి అయ్యంగారు చెప్పినట్లు సాహసకార్యము కాదనియు నీ శాసనము శాసించుచున్నది.

చాలవఱకుఁ బరిశుద్ధముగ నున్నయీ శ్రీరంగపుశాసనము లభించినను డాక్టరు క్రిష్ణస్వామిఅయ్యంగారు వెనుకటిశాసనపరిశీలనమువలనఁ గల్గినసంస్కారమును వీడఁజాలక యిందలి ప్రతాపరాయలు ప్రౌఢదేవరాయలే యనియు విరూపాక్షరాయలు ప్రౌఢదేవరాయల రెండవకుమారుఁ డనఁగా మల్లికార్జునరాయలతమ్ముఁ డనియు వీరు తలంచిరి. వీరు తమయీయభిప్రాయమునకు శాసనములోని "నిజాగ్రజా త్ప్రాప్తఘనాద్రిరాజ్యః" అనువాక్యము సందర్భపడుటకయి "ప్రౌఢదేవరాయల కెవరో పేరులేని యన్నగా రుండి రనియు నాతఁడు ఘనాద్రి యనఁగాఁ బెనుగొండరాజ్యమును జయించి చక్రవర్తియఁ దమ్ముఁడును నగుప్రౌఢదేవరాయల కొసంగె ననియు నావాక్యమున కర్థము చేసికొనిరి. కాని ప్రౌఢదేవరాయలకు జ్యేష్ఠసోదరుఁడు గలఁ డనుటకు శాసనాధార మెచ్చటను లేదు. శాసనాధారమె యననేల? ఏయాధారమును లేదు. ఇఁకఁ బ్రౌఢదేవరాయల కన్నగారె యుండునపు డాయనకుఁ బిత్ర్య మగువిజయనగరరాజ్యము సంక్రమింపక తమ్ముఁడగు ప్రౌఢదేవరాయలకు వచ్చు టెట్లు? అట్టి జ్యేష్ఠసోదరుఁ డనామకుఁడై రూపుమాయు టెట్లు? మీ రిమ్మిక్కిలి యట్టియనామకుఁడు చక్రవర్తికి సాధ్యముగాని పెనుగొండరాజ్యమును జయించి తనరాజ్యము నాక్రమించిన తమ్మునకుఁ బ్రసాదించు టెట్లు? అట్టియన్నగారి రాజ్యము నాకర్షించిన ప్రౌఢదేవరాయలు నాపెనుగొండరాజ్యమును జయింప నేరమి యెట్లు? ఇట్టి నిరాధారవిరుద్ధాంశములకు లోనయిన యర్థము విమర్శకాగ్రగణ్యులయియున్న డాక్టరు క్రిష్ణస్వామిఅయ్యంగారిచే నెట్లంగీకరింపఁబడెనో తెలియకున్నది.

పయిరీతిని కేవలము నసంగతమై యున్నయర్థమును విడిచి పైరెండుశాసనములలోని ప్రతాపరాయలు ప్రౌఢదేవరాయలతమ్ముఁ డనియు, నాతఁ డన్నగారివలనఁ బెనుగొండను జాగీరుగఁ బొంది యుండె ననియు నట్టిప్రతాపరాయలకు సిద్ధలదేవి, లేకసింహళదేవి యందు జన్మించిన యాతఁడే విరూపాక్షరాయలనియు, నతఁడు ప్రౌఢదేవరాయలపుత్త్రుఁ డగుమల్లికార్జునదేవరాయలయనంతరమున రాజ్యము నాక్రమించుకొని చక్రవర్తియయ్యెననియు మల్లికార్జునరాయలసంతతినుండి రాజ్యము నాకర్షించుటచేతనే యాతని దానశాసనములపైరెండిటిలోను, మహాప్రసిద్ధుఁ డగుప్రౌఢదేవరాయలు సైతము పేర్కొనఁబడలేదనియు నర్థముచేసికొనుట యెంతయు సమంజసముగ నుండునుగదా? ఈయర్థమునకు "నిజాగ్రజాత్ప్రాప్త ఘనాద్రిరాజ్యః" అనుశాసనద్వయస్థవాక్యము ప్రబలాధార మగుచుఁ జక్కఁగా సమన్వితమగుచున్నదిగదా! ప్రౌఢదేవరాయలకుఁ బ్రతాపదేవరాయలనెడి తమ్ముఁడు గలఁ డనుట కీక్రింది శాసనసాక్ష్యమగుపడుచున్నది. "వీరో విజయభూపతిః।...... దయానిధే రభూత్తస్య దేవీనారాయణాంబికా......పుత్రరూపం తయోశ్శ్లాఘ్యం। పూర్వజన్మతపఃఫలం। దేవరాయమహీపాలో। దాతా విజయతే భువి।...... ప్రతాపదేవరాయేణ। ప్రఖ్యాతేనానుజన్మనా। మహేంద్రస్యేవ యస్యశ్రీ। రుపేంద్రేణ ప్రకాశతే......"
(ఎపిగ్రాఫియా ఇండికా, III వాల్యము. సత్యమంగళముప్లేటులు. 35 పుట)

పయిసందర్భమును బట్టియు వెనుకటి శాసనద్వయములో నున్న "నిజాగ్రజాత్ప్రాప్తఘనాద్రిరాజ్యః" అను వాక్యమును బట్టియుఁ, దచ్ఛాసనద్వితయములోని ప్రతాపరాయలు ప్రౌఢదేవరాయల తమ్ముఁ డగు ప్రతాపదేవరాయలే గాని ప్రతాపదేవరాయనామాంతరము గలప్రౌఢదేవరాయలు కాఁ డని సిద్ధాంతిత మగుచున్నది. కాఁగాఁ గిరీటధారి యగువిజయనగరచక్రవర్తి విరూపాక్షరాయలు ప్రౌఢదేవరాయలతమ్ముఁ డగు ప్రతాపదేవరాయలపుత్త్రుఁ డని నిశ్చితమగుచున్నది.

త్రిలింగము-తెలుఁగు-తెనుఁగు.

—॥ విద్యాప్రవీణ, బులుసు వేంకటరమణయ్యగారు, రామతీర్థము ॥—

మనము నివసించుచున్న యీయాంధ్రదేశమునకును, వాడుకొనుచున్న భాషకును "ఆంధ్రము-త్రిలింగము-తెలుఁగు-తెనుఁగు" అనువ్యవహారములు వాడుకలోను మాత్రమే గాక గ్రంథములయందును గన్పించుచున్నవి. ఈవ్యవహారములను విమర్శించుచుఁ జాలమంది విమర్శకులు తలకొకరీతి నభిప్రాయము లిచ్చియున్నారు. అందు "త్రిలింగము-తెలుఁగు-తెనుఁగు" అనువ్యవహారముల యాథార్థ్యమును దెలియపఱుచుటయే యీవ్యాసరచనమునకుఁ గల ముఖ్యాభిప్రాయము.

మూఁడుశివలింగములు మూఁడెడల సరిహద్దులు కల దగుట నీయాంధ్రదేశము త్రిలింగదేశ మని వ్యవహరింపఁబడుచున్న దనియు, "తెలుఁగు, తెనుఁగు" లీత్రిలింగముయొక్క వైకృతము లనియుఁ (అనఁగాఁ ద్రిలింగము నుండి తెలుఁ గుత్పన్నమైన దనియుఁ, దెనుఁగు తెలుఁగు యొక్క రూపాంతర మనియు) జాలమంది యభిప్రాయపడియున్నారు. ఆమూఁడులింగములఁ దెలియఁజేయుచు శబ్దరత్నాకరకారులు "శ్రీశైలదాక్షారామకాళేశ్వరములనడుమఁ గలదేశమగుట నియ్యది త్రిలింగ" మని చెప్పుచు—

క. శ్రీక్షితిధరకాళేశ్వర, దాక్షారామంబు లనఁగఁ దనరారెడు నీ
త్రిక్షేత్రంబులలింగము, లీక్షితిని ద్రిలింగసంజ్ఞ నెన్నికకెక్కున్.

అని త్రిలింగనిర్వచనము చేసినయప్పకవిని

"శ్రీశైలదాక్షారామకాళేశ్వరమధ్యవర్తిత్వే నాంధ్రదేశస్య త్రిలింగదేశ ఇతి ప్రసిద్ధిః" అని వివరించిన యహోబలపండితుని బ్రమాణభూతులనుగా నిచ్చియున్నాఁడు. సంస్కృతమునఁ బ్రతాపరుద్రయశోభూషణ మనునలంకారగ్రంథమును రచించిన విద్యానాథమహాపండితుఁడు కూడ—

యైర్దేశ స్త్రిభి రేష యాతి మహతీం ఖ్యాతిం త్రిలింగాఖ్యయా
యేషాం కాకతిరాజకీర్తివిభవైః కైలాసశైలాః కృతాః
తే దేవాః ప్రసరత్ప్రసాదమధురాః శ్రీశైలకాళేశ్వర
ద్రాక్షారామనివాసినః ప్రతిదినం త్వచ్ఛ్రేయసే జాగ్రతు.

(ప్రతాపరుద్రీయమ్-నాటకోదాహరణమ్. ౪ అంక 22 శ్లోక)

అని వర్ణించి పైయభిప్రాయమునే సూచించియున్నాఁడు. బాలవ్యాకరణ గుప్తార్థప్రకాశికాకారులు పైరీతినే చెప్పుచు నీశ్లోకముయొక్క వ్యాఖ్యను గూడ గ్రంథస్థము చేసియున్నారు. త్రిలింగమునుండి తెలుఁ గుత్పన్నమైన దనియుఁ, దెనుఁగు తెలుఁగు యొక్క రూపాంతర మనియు గుప్తార్థప్రకాశికాకారులు కూడ వ్రాసియున్నారు. మఱికొందఱు త్రిలింగమునుండి తెలుఁగుపుట్టెనదనియు ఉత్కలింగమునుండి యుత్కళము పుట్టినట్లే తలకళింగమునుండి తెలుఁగు పుట్టిన దనిచెప్పుచున్నారు. కానిదానినివిశ్వసింపఁదగిన ప్రమాణములులేవు.

ఇందు శ్రీశైలద్రాక్షారామములు ప్రసిద్ధము లగుటచే వానివిషయమై వివాద మక్కఱ లేదనియుఁ, గాళేశ్వరమనఁ బెద్దతిరుపతిచేరువఁగల సుప్రసిద్ధ క్షేత్ర మగు కాళహస్తియా, లేక మఱివేఱుగ నున్నదా! యని సందేహము కలుగవచ్చు ననియు నెంచి, “నామైకదేశే నామగ్రహణ”మ్మను న్యాయంబునఁ గాళహస్తీశ్వరుఁడే కాళేశ్వరుఁ డనియు, గాళహస్తియే కాళేశ్వర మనియు శబ్దరత్నాకరకారులును, గుప్తార్థప్రకాశికాకారులును సిద్ధాంతీకరించిరి, కాని, నిజాంరాష్ట్రమునఁ గలచాలభాగము తెలుఁగుదేశ మగుటచే దానింగూడఁ ద్రిలింగమునఁ జేర్చుట యుక్తమనియుఁ, ద్రిలింగవ్యవహారము దానింబట్టియే వచ్చిన దనియు నిశ్చయించి నిజాంరాష్ట్రమునందలి మంథెన సమీపమునఁ గలకాళేశ్వరమునే కొందఱు గ్రహించిరి.

“మీఁద బేర్కొనఁబడిన మూఁడులింగముల నడుమఁ గలదేశమే త్రిలింగ (తెలుఁగు) దేశ మనియు, నందు వాడుకొనుభాషయే తెలుఁగనియుఁ జెప్పినచోఁ, నీయెల్లలలోఁ జేరనట్టియు, గోదావరిజిల్లాలోని కొంతభాగమును, విశాఖపట్టణముజిల్లాయును, గంజాముమండలములోని కొంతభాగమును, చెంగల్పట్టుజిల్లాయందలి కొంతభాగమును, అనంతపురముజిల్లా బళ్ళారిజిల్లాలలోని సగము భాగమును, ఇంక నిట్లే చిన్నచిన్న తెలుఁగుభాగములు పరిమితికలిగినట్టియుఁ దెలుఁగుభాష వ్యవహరింపఁబడుచున్నట్టియు, భాగములు తెలుఁగుదేశమునఁ జేరకపోవచ్చును మఱియుఁ ద్రిలింగమనుపదము నన్నయభట్టారకాదిప్రాచీనులగ్రంథములలోఁ గనుపింపక కేవలము పదునాల్గవ శతాబ్దపు వాఁడగువిద్యానాథుని గ్రంథముననే గన్పడుటచే నిదివిద్యానాథునికల్పితసంజ్ఞయే యనిశంకింపవచ్చును. ఓరుగంటిరాజ్యమున మూఁడుదిక్కులయందు మూఁడులింగము లుండుటచే నొప్పును. ఓరుగంటిరాజ్యమున మూఁడుదిక్కులయందు మూఁడులింగము లుండి

యుండవచ్చును. దానింబట్టియే యీనడుమఁ గలదేశము త్రిలింగమని విద్యా

నాథమహాకవి కల్పించి యుండవచ్చును. కావునఁ బైకారణములచేతఁ ద్రిలింగమునుండి తెలుఁగు పుట్టిన దనిచెప్పరాదు. మనయాంధ్రదేశమునకుఁదెలుఁగు దేశమని తొలుతనుండియు వ్యవహారము కలదు. ఆవ్యవహారము సంస్కృతములోనికి వచ్చునరికి త్రిలింగమై సంస్కృతగ్రంథములలోని కెక్కినది. కాఁగా తెలుఁగునుండియే త్రిలింగము పుట్టినదని చెప్పవలె" నని సుప్రసిద్ధవిమర్శకులును, జరిత్రకారులునగు, కీ. శే. కొమఱ్ఱాజు వేంకటలక్ష్మణరావుపంతులుగారొకవ్యాసమును వ్రాసి యుండిరి.

శ్రీలక్ష్మణరావుగారిసిద్ధాంత మన్నివిధముల నూహకు సరిపడియున్నది. కాని విద్యానాథుఁడే త్రిలింగమనువ్యవహారమును గల్పించె ననుటకు మాత్రము ప్రబలప్రమాణము కానరాదు. నన్నపార్యాదులు కేవల వేంగీమండలాధీశ్వరులు మొదలగు వారి యాస్థానములం దుండుటచేఁ ద్రిలింగము మొత్తము విషయమై వారు ప్రస్తావించి యుండకపోవచ్చును. నేఁటివఱకు వెలువడిన వాఙ్మయ మంతయు మనకు లభించియుండదు గదా! లభింపని గ్రంథములలోఁ ద్రిలింగవ్యవహార ముండిన నుండవచ్చును గదా! మఱియు విద్యానాథుఁడు "యైర్దేశస్త్రిభిరేష యాతి మహతీం ఖ్యాతిం త్రిలింగాఖ్యయా" అని త్రిలింగమను వ్యవహారము చాలదినములనుండి వచ్చుచున్నదిగా నిరూపించుటచే నావ్యవహారము విద్యానాథకల్పిత మనియే చెప్పవలను పడదుగదా!

ఇఁకను బ్రహ్మాండపురాణమునందలి

"శ్రీశైలభీమకాళేశ మహేంద్రగిరిసంయుతమ్ ।
తత్త్వాలప్రభృతిక్షేత్రం త్రిలింగ మితి విశ్రుతమ్"

అను శ్లోకముంబట్టి త్రిలింగవ్యవహారము చాలకాలమునుండి వచ్చుచున్నట్లు తెలియుచున్నది. పురాణము లనేకము లగునసంగతములతోఁ గూడియుండుటచే వానిని బ్రమాణముగ గ్రహింపఁగూడ దనులక్ష్మణరావుగారును బ్రహ్మాండపురాణము A. D. 14 వ శతాబ్దముకంటెఁ బ్రాచీన మైనదని యొప్పుకొనవలెను. పురాణము లన్నింటిలోను బ్రహ్మాండపురాణమే ప్రాచీనతమ మైనదని శ్రీలక్ష్మణరావుగారి సిద్ధాంతము కూడను. కావునఁ దెలుఁగుదేశమునకుఁ ద్రిలింగదేశ మనువ్యవహారము విద్యానాథునికిఁ జాలపూర్వమునుండియు నుండిన దని చెప్పవలెను. కాఁగా "త్రిలింగమునుండి తెలుఁగు పుట్టిన" దనుటకు నొక యాధారము లభించినది.

ఇట్లు త్రిలింగమునుండి తెలుఁగుపుట్టిన దని యంగీకరించినను త్రిలింగము లనునవి మీఁదిరీతిని శ్రీశైల ద్రాక్షారామ కాళేశ్వరములే యైనచోఁ, దక్షిణతెలుఁగుదేశపు టుపపత్తి యాలోచనీయమే యైయున్నది. కాన నాత్రిలింగము లనునవి యేవో ప్రకారాంతరమున నిర్ధారణ చేయవలెను. అట్లు నిర్ధారణ చేయుటలో మిక్కిలిగా నుపకరించు తెనుఁగు ను విమర్శించినచోఁ ద్రిలింగములయాకమును దేటపడును కావునఁ దొలుత దానిని విమర్శింతము.

త్రిలింగభవ మగుటవలనఁ దెలుఁగు దేశ మనుట సరియగును. కాని, విలక్షణముగఁ దెనుఁ గనువ్యవహారము కనుపించుటచేఁ దెనుఁగునకుఁ గూడ నొకప్రకృతి యుండవలెను. త్రిలింగము తెలుఁగైనరీతిఁ ద్రినగము తెనుఁగగుట యుక్తియుక్తముగ నున్నది. మఱియుఁ ద్రిలింగతద్భవ మగు తెలుఁగుయొక్క రూపాంతరమే తెనుఁ గనుటకంటెఁ ద్రినగశబ్దభవమే తెనుఁ గనిన లాఘవము కలదు. ఈరీతివాదము లిదివఱ కున్నట్లు గుప్తార్థప్రకాశికాదిగ్రంథములంబట్టి తెలియుచున్నది.

తెలుఁగులో వలెనే తెనుఁగు నందును బిందువు కనుపించుటచేతను, త్రినగములో లేని (ప్రకృతి) బిందువు వికృతిలోఁ గన్పింప నవకాశము లేకుండుటవలనను, త్రిలింగోత్పన్న మగు తెలుఁగు రూపాంతరమే తెనుఁగనుట పాడియే యగునని కొందఱు వాదింపవచ్చును. కాని యదియుక్తిదూరము. వికృతియందు బిందు వున్నచోఁ బ్రకృతియందును బిందు వుండవలె ననునియమము లేదు. అట్లు ప్రకృతిలో బిందువు నొందక, వికృతియందు బిందువును బొందు రూపము లనేకములు కనుపించుచున్నవి.

ప్రకృతి - నిరనుస్వారము.	వికృతి - సానుస్వారము.
పీఠము	పీఁట
పూగము	పోఁక.
వ్యాఘ్రము	వేఁగి.
వైశాఖము	వేసఁగి.

కావునఁ ద్రినగశబ్దమునుండియే తెనుఁగుఁపుట్టిన దని చెప్పవచ్చును. ఇఁకఁ దెలుఁగు, తెనుఁగులు పరస్పరపర్యాయపదము లగుటచేఁ ద్రిలింగ, త్రినగములు రెండింటికిం గూడఁ బరస్పరసంబంధ ముండవలయును. అనఁగా, ద్రిలింగములుండుచోటఁ బ్రసిద్ధము లగుమూఁడుకొండలు కూడ నుండితీరవలె

ను. ఇదివఱకుఁ ద్రిలింగము లనివ్యవహరింపఁబడు వానిలో ద్రాక్షారామమునఁ బ్రసిద్ధికెక్కిన పర్వత మేదియును లేకపోవుటచేఁ ద్రిలింగములలో నది యొకటని చెప్పవీలుపడదు. ఇంకను ద్రాక్షారామమును సరిహద్దుగా నంగీకరించినచో గోదావరిలో సగము, విశాఖపట్టణము, గంజాములోని సగము మండలములు తెలుఁగుదేశము కాకపోవచ్చును. కావున నీకారణముచేతం గూడ సరిహద్దును బొడిగింపకతప్పదు. అట్లు పొడిగింపనెంచిన మీఁద—

“శ్రీశైలభీమకాళేశ మహేంద్రగిరిసంయుతమ్ ।
తత్త్వాలప్రభృతిక్షేత్రంత్రిలింగమితివిశ్రుతమ్॥” (బ్రహ్మాండపురాణము)

అనువచనప్రామాణ్యమునఁ ద్రిలింగములలో గంజాముమండలము నందుఁగల మహేంద్రగిరియొకటి యని నిశ్చయింపవచ్చును. మహేంద్రగిరికూడఁ బ్రసిద్ధికెక్కిన శివక్షేత్రము. శివరాత్రి మొదలగు గొప్పయుత్సవములకు వేనవేలు యాత్రికులు నింగినంటు నామహేంద్రగిరి నెక్కి దేవదేవుని దర్శింతురు. కాఁగా మహేంద్రగిరి త్రిలింగములలో నొకటి యని నిశ్చయింపవచ్చును. కానఁ బ్రసిద్ధమగుపర్వతమును, శివక్షేత్రమును గలచోటే త్రిలింగములలో లెక్కకు రావలెను. తక్కిన శ్రీశైల- కాళేశ్వరములు ప్రసిద్ధపర్వతములును, శివలింగములును గల వనుట నిర్వివాదాంశము.

ఆత్రిలింగములఁ బట్టి తెలుఁగను వ్యవహారమును, త్రినగములం బట్టి తెనుఁగను వ్యవహారమును గలిగిన దని తుట్టతుదకుఁ దేలిన సారాంశము.

తారానాథుఁ డనుబౌద్ధగ్రంథకర్త తెలుఁగుదేశమునకుఁ ద్రిలింగ మను నామధేయము కలదనియుఁ గళింగము దానిలో (తెలుఁగు) నొకభాగ మనియుఁ జెప్పియుండుటచేఁ గళింగము తెలుఁగులోఁ జేర్చుట దోస మని భ్రమింపరాదు. కాళేశ్వర మనఁగా నిజాంరాష్ట్రమునందలి దనియే చెప్పవలెను. కావున నిజాంరాష్ట్రమునందలి తెలుఁగుదేశము త్రిలింగములోఁ జేరఁగలదు. కర్నూలుజిల్లాలోని శ్రీశైలమును గ్రహించుటచే నించుమించుగ నది తెలుఁగు దేశమున కొకచివర యని చెప్పవచ్చును. హద్దుదాఁటినపిదపఁ గొంచెము తెలుఁగు దేశముండవచ్చును. హద్దనఁగా నించుమించుగా హద్దనియే తాత్పర్యము. కావున బల్లారిలో సగముభాగముకూడఁ దెలుఁగులోఁ జేరవచ్చును. ఇంచుమించుగా హద్దని గ్రహించుటచేతనే గంజాముమండలములోని ఛత్రపురపర్యంతము తెలుఁగుదేశమే యని గ్రహింపవలయును.

ఇఁక విద్యానాథకవిసార్వభౌమునియుక్తిని విమర్శింపవలెను. శ్రీలక్ష్మణరావుగారు వ్రాసినట్లు కాకతీయసామ్రాజ్యమునకు మూఁడునైపులఁగల క్షేత్రములను హద్దులుగా నిర్ణయించుకొనెను, గాని, యుపపత్తి నాలోచించి కాదు. అతనిమతమే నిశ్చయ మని యంగీకరించినచో నం దంతర్భవింపని తెలుఁగుదేశము తెలుఁగుదేశమే కాకపోవలసివచ్చును.

కావున నీపై కారణములవలనఁ ద్రిలింగమునుండి తెలుఁగు, త్రినగము నుండి తెనుఁగు పుట్టినవనియుఁ, ద్రిలింగత్రినగములకు సంయోగసంబంధము కలదనియుఁ, లింగ, నగము లొకచోట ప్రసిద్ధము లగునవి యుండుస్థలములే త్రిలింగదేశపుటెల్లలను నిశ్చయింప నుపయోగించు ననియు నాయాశయము ను దెలియఁజేయుచున్నాను.

జయాశీర్వాదము.

—♦ కావ్యకళానిధి శతావధానిచిదంబరశాస్త్రిగారు, పిఠాపురము ♦—

ఉ. సత్యమునందుసల్పి నిజసత్త్వముఁ బాదుకొనంగఁజేసి దా
క్షత్యము రూపుమాపి, మతిమంతుల శ్లాఘలకెల్లఁ బాత్రమై
నిత్యము ధర్మనిర్వహణనీతి నెసఁగుచునుండు నాంధ్రసా
హిత్యసభాసతీమణికి నీశ్వరుఁడభ్యుదయంబొసంగుతన్.

సీ. గ్రాంథికభాషాపరంజ్యోతి నెఱుఁగ నాంధ్రనిఘంటుబోధ మేర్పఱిచినావు
గ్రామ్యవాదకుభృన్నికాయంబునడఁగింపఁ బత్త్రికాభిదుర మేర్పఱిచినావు
ప్రజ్ఞావిలోకనప్రాభవం బొదవ సద్గ్రంథాంజనంబు తేర్పఱిచినావు
విద్యాభిరుచిసుధావిర్భావ మెసఁగ నుపన్యాసవార్ధు లేర్పఱిచినావు
ఆంధ్రదేశశుభాభ్యుదయంబుకొఱకు, నిజకృపాసారమును గురుణించినావు
నీకుఁబూర్ణాయువిడుఁగాత లోకసాక్షి, యాంధ్రసాహిత్యపరిషదార్యామతల్లి.

సీ. ప్రాచీనధర్మసంరక్షణక్రమమందుఁ బూర్ణమైనవ్రతంబుఁ బూనినావు
భాషావిశేషానుపాలనంబునయందుఁ గంకణంబును గేలఁ గట్టినావు
ఆంధ్రదేశమహోదయాపాదనమునందు నెనలేనిదీక్ష వహించినావు
గ్రామ్యభాషానిరాకరణకార్యమునందు దిట్టమైనప్రతిజ్ఞ పట్టినావు
ఆంధ్రమసిమెడినామమే యంతరించు, కాలమునసడ్డుపడి నిల్పఁజాలినావు
నిత్యకళ్యాణివై నీవు నెగడుమమ్మ, యాంధ్రసాహిత్యపరిషద్భాగ్యలక్ష్మి!

బేరిజుపద్యములు.

— విస్సాప్రెగడ కామరాజకవి. —

ఉ. శ్రీ వెలయంగ హస్తమున జింక చెలంగ శిరంబుమీఁదఁ దా
రావిభుఁ డింపెసంగ నగరాజతనూభవ మైవెలుంగ రా
జీవభవాబ్జలోచనులు చెంగట మ్రొక్కులిడంగ నొప్పు న
ద్దేవుఁడు భక్తరక్షణుఁడు తెల్లని వేలుపు మమ్ముఁ బ్రోవుతన్. ౧

మ. కరపద్మంబునఁ బువ్వుబంతివలె శంఖం బుప్పతిల్లంగ నా
సిరి మాణిక్యమురీతి వక్షమున భాసిల్లంగఁ బైమీఁద బం
గరునిగ్గుల్గలవల్వ కేలుకరణిం గ్రాలంగ శోభిల్లుఁ దా
మరసాక్షుండు దయాసముద్రుఁ డగుచు న్మమ్ముం గటాక్షించుతన్. ౨

చ. అమరనుతప్రసంగునికి హంసతురంగునికి న్సరస్వతీ
కమలముఖీమణీహృదయకంజపతంగునికి న్మహోజ్జ్వల
ద్విమలదయాంతరంగునికి దివ్యశుభాంగునికి న్గరారవిం
దములు మొగిడ్చి మ్రొక్కెద ముదంబున ధాత్రిఁ జిరాయు వొందఁగన్. ౩

చ. కరకమలంబు లెత్తి యొడికంబుగ మ్రొక్కి నుతింతుఁ బార్వతీ
శ్వరులతనూజునిం గనకసన్నిభతేజునిఁ బద్మసంభవాం
బురుహనిభాక్షముఖ్యసురపూజితపాదపయోజు నుజ్జ్వల
త్పరమదయాకటాక్షపరిపాలితభక్తసమాజు నర్మిలిన్. ౪

చ. కవులకుఁ బాదభక్తులకుఁ గల్పమహీరుహవల్లి కేకిసైం
ధవునికిఁ గన్నతల్లి గిరిధన్వికిఁ బద్మముఖీమతల్లి కే
శవునివెలందికి న్నలువసారసగంధికి నల్లిబిల్లి మై
యవని వెలుంగు గారి యనయంబు మముం గృపఁజూచి ప్రోవుతన్. ౫

చ. విరివిలుకానియమ్మ యరవిందదళాక్షునిముద్దుగుమ్మ క
ర్బురగిరికార్ముకాంబురుహభూతపయోధరవాహముఖ్యని
ర్జరులను బ్రోచుకొమ్మ బహుసంపద లిచ్చు పసిండిబొమ్మ స
త్కరుణవహించి మాభవనకంజమునందు వసించుఁగావుతన్. ౬

చ. అతికరుణాలసన్మతికి హాటకశైలధనుర్ధరాది దై
వతనుతసద్గుణోన్నతికి వాగ్జపుస్తకవల్లకీకళా

రతికి సరస్వతీసతికి రాజపటీరతుషారహారగో
పతితరుసన్నిభాకృతికి భారతి కంజలి చేసి మ్రొక్కెదన్. ౭

క. రాముసశిష్యుం డగు నా, రాముని కథ లుర్వి మీఁద రంజిల శ్రీమ
ద్రామాయణంబు చెప్పిన, యామునివల్మీకభవుని నాత్మఁదలంతున్. ౮

ఉ. చాతురప్రభానిజితశక్రమణిం గలుషప్రభంజన
క్రూరఫణిన్ సుపర్వమునికుంజరనేత్రచకోరపూర్ణనీ
హారఘృణిం బరాశరసమాఖ్యమునీంద్రతనూభవాగ్రణిం
గూరిమితోడ నాహృదయకోకనదంబున నిల్పి మ్రొక్కెదన్. ౯

ఉ. భాసురకీర్తిశాలి యగు భారవికిన్ భవభూతి కాళికా
దాసమయూరచోరులకు దండికి బాణునకిం బ్రయంబున
న్వాసిగ నామనోబ్జమున వందనము ల్పదివేలొనర్చి నేఁ
జేసితిఁ బద్యముల్ రసికజిహ్వాలయందు నటింపుచుండఁగన్. ౧౦

క. మున్నెన్నఁబడినకవులకు, నన్నయ్యకు శంభుదాసునకుఁ దిక్కనకుం
జెన్నొందు భాస్కరునకు, న్మన్నించి నమస్కరింతు మత్కృతి వెలయన్. ౧౧

ఉ. కొన్ని తెనుంగుఁగబ్బములు గూర్చినవారల కల్లసాని పె
ద్దన్నకు సింగసానినరసన్నకుఁ బిల్లలమఱ్ఱి చిన్నవీ
రన్నకు నందితిమ్మనకు హర్షమెలర్పఁగఁ గూచిమంచి తి
మ్మన్నకు జగ్గనార్యునకు హస్తసరోజము లెత్తి మ్రొక్కెదన్. ౧౨

ఉ. మన్ననచేసి మ్రొక్కి పలుమాఱు మదిం బ్రణుతింతు భాగ్యసం
పన్నుని వీరరాఘవునిపట్టి యశోజితపూర్ణచంద్రు వి
ద్వన్నుతశీలు మద్గురు నుదారగుణాఢ్యుని జేటరాతి ల
క్ష్మన్నను రాజపూజితుని నాంధ్రకవిత్వకళాధురీణునిన్. ౧౩

సీ. మున్ను జమీందారితొగలాయిపాకుల యందంబు లెఱుఁగి ప్రాయంగ నేర్చి
పాగడొందు(నట్టె)ను భూసురోత్తములకు నాగవరపు వేంకటాహ్వయునకు
వినుతశీలుఁడు కంచి వేంకటరామన్న కలరావికంటి జగ్గప్పమణికి
భాసిల్లు తుమ్మలపల్లియంతన్నకు శ్రీశోభానయ్య శేఖరునకు
ధీసమన్వితకూరాడతిరుపతయకుఁ, జిత్తమున హస్తకమలంబు లెత్తి మ్రొక్కి
ప్రతిదినముఁ గౌతుకంబునఁ బ్రస్తుతింతు, వారికృపచేత నాకవిత్వము వెలుంగ

చ. బకములు హంసము ల్గగనభాగమున న్విహరించు కైవడిం
గుకవులు సత్కవీశ్వరులఁ గూడుచు రా సభలందుఁ గావునం
గుకవులకుం గవీంద్రులకుఁ గూరిమితోడ నమస్కరించెద
న్సకలజనాభిరమ్యముగఁ జల్పినమత్కృతి విస్తరిల్లఁగన్. ౧౫

గీ. మీఁదఁగలజీడిదీసి చూమిడిఫలంబు, రసముగ్రోలెడుచందాన రసికజనులు
తప్పువిడలించి నాకవిత్వమునఁ గల్గు, సుగుణసముదాయ మెంతురుచోద్యమలర

వ. అని యిష్టదేవతానికరంబునకుఁ గవిజననికరంబునకు దండంబున వందనంబు గావించి శ్రీమదీయమందిరంబున స్వేచ్ఛావిలాసంబుల విహరించుచున్న నొక్కనాఁడు రాత్రి సంధ్యాకాలంబునఁ బాదప్రక్షాళనంబు చేసి ధౌతపరిధానం బవలంబించి పద్మాసనంబునం బ్రాఙ్ముఖుండనై యాచమనంబొనరించి సంధ్యావందనంబు దీర్చి నామనఃపద్మంబునఁ గొంతసేపు మహేశ్వరధ్యానంబు గావించి మృష్టాన్నంబులు భుజియించి యంతట లేచి హస్తాబ్జంబు నీరార్చి గండూషంబు లొనర్చి శుద్ధాచమనంబు గావించి యంతఃపురంబున కేఁగి కార్పాసతూలికాతల్పంబున నత్తమిల్లి కర్పూరతాంబూలభాసురవదనారవిందుండనగుచు సుఖగోష్ఠిం గొంతప్రొద్దుపుచ్చి యున్మీలితలోచనుండనై యుంచుక నిద్రించుసమయంబున, ౧౬

సీ. వజ్రపుసరిఫేషువలె మస్తకంబునఁ గలువలపానుపాకళ వెలుంగ
సాన్సైనకుంకుమచక్క తెఱంగున శుక్రుండు నుదుటిపై శోభిలంగ
బలభేదినీలంబుపగిదిఁ గంఠమునందు డంబైనగరళకూటంబెసంగ
విరిసిన మల్లెక్రొవ్విరిదండకైవడి ఫణిరాజు బొజ్జపై భాసిలంగ
మించు వెలియాలరాతేజి మీఁదనెక్కి, సకలకల్మషహరుండు శంకరుండు
శైలరాజపుత్రీసమేతుఁడగుచు, నవ్వుమనువచ్చి నామ్రోల నివ్వటిల్లెఁ గల

క. మినుసికదార యివ్విధమునఁ, గనుపట్టినఁ గేలఁదమ్మిగవ ముకుళింప
న్ననఁ జూచి యానతిచ్చెను, మనమునఁ గౌతూహలంబు మఱియుం పొందన్.

గీ. సుజనహితుఁడగు మీతండ్రి జోగిరాజు, పూజ గావించె మత్పదాంభోజయుగళి
చేడియలు మెచ్చ మీతల్లి చెల్లమాంబ, పార్వతీపూజ గావించెఁ బ్రతిదినంబు.

క. మీయన్న మెపుడు మిక్కిలి, మాయందున్ భక్తిగలిగి మానసపూజల్
చేయుచును బైఁడిపువ్వులు, ధేయించెను భక్తిమనుట సెబాసనఁగన్. ౨౧

క. కావున నను మీామందిర, దేవుఁగా మదిఁ దలంచి ధీయుతు లెన్న
న్నీవొనరించెదు కబ్బము, గావింపుము కాన్క నేఁడు గైకొందుఁ గృపన్. ౨౨

క. తలిరువలె నువ్వుఁ క్రొవ్విరి, వలె నవనీతంబువలె దవనమార్దవమై
విలసిల్లు నీకవిత్వము, చెలువము మాకర్ణంబు సేయుకుమారా. ౨౩

చ. అన విని మేలుగాంచి హృదయాబ్జమునందు నమస్కరించి స
జ్జనులకు నిత్తెఱంగు రభసంబునఁ దెల్ప దయాంతరంగులై
నినుఁ గరుణింపవచ్చు నలనీలగళుం డని వారు వల్కినన్
మనమున సంతసిల్లి కృతినాథునిఁ జేసితి విశ్వనాథునిన్. ౨౪

వ. అనంతరంబ మదీయ వంశావతారం బభివర్ణించెద. ౨౫

క. వనజభవసముఁడు కశ్యప, మునికులమునఁ బుట్టెఁ బాలమున్నీటనుగ్రొ
న్ననవిల్తుమామకైవడి, జనమాన్యుఁడు జోగిరాజు సద్గుణమణియై. ౨౬

చ. సకలనృపాలపూజితుఁడు చంద్రసమానయశోధనుండు పా
వకరవిసన్నిభప్రభుఁడు వైరిపయోజగజేంద్రుఁ డబ్జసా
యకరిపుపాదపంకజసమర్పితకోమలచిత్తపద్ముఁడై
సుకవులు మెచ్చ రంజిలెను జోగయమంత్రిపురందరుం డిలన్. ౨౭

సీ. తెలివేల్పుసన్నిధి దీపము ల్వెలిఁగించుఁ గుటిలచిత్తులమీాఁదఁ గోపగించుఁ
బెద్దలవట్లఁ జెప్పినమాట జరిగించు బీదవారలలేమి వెల్లగించు
సరవి బంధువులింట సంపద లలిగించు శివకథల్ హరికథల్ చిత్తగించుఁ
గడువేడ్క బహురాజకార్యము ల్పోనఁగించుఁ బగరైననృపులపైఁ బంతగించు
నరులు గొనివచ్చి తనచేఁ గప్పగించు, నర్థి కాపదరాకుండ నడ్డగించు
భూసురుల నెల్ల నేప్రొద్దుఁ బుజ్జగించు, సుజను లెన్నంగ వెలుఁగొందు జోగిరాజు.

క. రసికుఁడగు జోగిమంత్రికి, బిసరుహరిపుబింబవక్త్ర పేరాంబికకుం
గుసుమశర సన్నిభాంగుఁడు, బసవామాత్యుండు గలిగె భాగ్యాన్వితుఁడై

చ. శుభచరితుండు నిర్మలయశోజితచంద్రుఁడు సూర్యసన్నిభ
ప్రభుఁడు సుధీమరుద్గురుఁడు బంధుచకోరవిధుండు సత్కళా
విభవచతుర్ముఖుండు పృథివీవరకార్యధురంధరుండు నై 30
యభినవలీల నొప్పె బసవాహ్వయమంత్రిసురేంద్రుఁ డిమ్మహిన్.

సీ కనికరంబున నుపాకనాథిపునితాత భాసిల్లుమాతాత బసవరాజు
క్షితి శూరతకుఁ బరీక్షిన్నరేంద్రునితాత భాసిల్లుమాతాత బసవరాజు

అసమానధృతికి నవ్వాసునృపాలునితాత భాసిల్లుమాతాత బసవరాజు
నలువొందు తేజంబునకు యుధిష్ఠిరుతాత భాసిల్లుమాతాత బసవరాజు
భూరిగాంభీర్యమునకు సద్బుధునితాత, బుద్ధికలితకు జాంబవత్పుత్రితాత
కడుమహాభోగములకు సంగదునితాత, పరిఢవిల్లెడి మాతాత బసవరాజు.

క. బసవామాత్యశిఖామణి, యసమానగుణాన్వితాత్మ నన్నమ్మను బెం
పెసఁగఁ గరగ్రహణంబై, వసుధాధిపు లెన్న వెలసె వడిగలవాఁడై. 3౨

సీ సోమశేఖరునైన మమోముల తెలుఁగునఁ గల్పభూరుహపంచకము విధమున
నబ్జముఖీరత్నమగు నన్నమాంబకు శ్రీబసవామాత్యశేఖరునకుఁ
గూర్మినందను లైదుగురు జనించిరి వధూపంకజాతశరుండు శంకరుండు
సుగుణవారిధిరాజు జోగిరాజు విభావరాజితగ్రహరాజు రామరాజు
పృథువచోజితఫణిరాజు పేరరాజు, కలితధీరత్వగిరిరాజు గంగరాజు
సుజనమిత్రులు వారిలో జోగిరాజు, రాజుచేనిమ్మపం డనఁ దేజరిల్లు. 33

చ మతికిఁ జతుర్ముఖుం డనఁగ మాటలకున్ ఫణిరా జనంగ ధీ
రతకు గిరిప్రభుం డనఁగ రమ్యతరాకృతికిన్ హరిప్రియా
సుతుఁ డనఁగన్ గభీరతకుఁ జుక్కలఱేనిగురుం డనంగ భూ
పతులసభాంతరాళముల భాసిలు జోగయ మంత్రిరత్నమై. 3౪

సీ ఏసుందరాంగి ధాత్రీసురాంగనలకు నొసలఁ గుంకుమబొట్టు లొసంగుచుండు
నేపద్మగంధి గౌరీపదాబ్జములకుఁ జిత్తాబ్జమునఁ బూజ సేయుచుండు
నేమీనలోచన మెలమి నోములు నోఁచి విప్రుల కన్నంబు వెట్టుచుండు
నేబాల చేడియల్ చేబాసనంగను గాటంపు పతిభక్తి గలిగియుండు
నేజలజపాణి శ్రీభావ (మెసఁగ) సరవ, రాజమంత్రికిఁ బుత్రియై తేజరిల్లు
నట్టిశుకవాణి జోగయ్యయనుఁగురాణి, చెలఁగు సద్గుణనికురుంబ చెల్లమాంబ

సీ. ఉదయాద్రి రవిచంద్రు లుదయించుకైవడి జలజాక్షునకు సరోజాతభవుఁడుఁ
గమ్మవిలుతుఁడును గలుగువిధమ్మున రాజమాన్యుఁడు జోగిరాజునకును
మానవతీలలామము చెల్లమాంబకు భ్రాజితగ్రహరాజు బసవరాజు
కామరా జనుపేరు గలవాఁడ నగు నేను బురవైరిపదభక్తిపుంగవులము
చారుసద్గుణమాణిక్యసాగరులము, సుజనహితులము సత్కళాశోభితులము
శ్రీసమన్వితరాజపూజితుల మగుచుఁ, గలిగితిమి తల్లికన్నుల కలిపుదీఱ.

క. రాజశ్రీ బిరుదాంకుఁడు, రాజీవనిభాననుండు రజతాద్రిమరు
ద్భూభుజకవిసమసమాఖ్యుఁడు, రాజిలు మాయన్న బసవరాజాహ్వయుఁడై.

ఉ. అందమెఱుంగి పాకటిగి యండఱ కింపొనరించు కల్పనల్
పొందుగ లెక్కఁ ద్రాయుఁగలపూజ్యుఁ డితం డని మేదినీ స్తుతు
ద్బృందముచే మహీవరుల బృందముచే నుతికెక్కి మించె స
న్మందరధీరుఁడై బసవమామ్మంత్రి శిఖామణి యివ్వసుంధరన్. ౩౮

సీ. సోయగంబునకు నచ్యుతుతలోదరి యన్న భాసిల్లు మాయన్న బసవరాజు
సత్యంబునకు నభస్వత్కుమారుని యన్న భాసిల్లు మాయన్న బసవరాజు
నలువొందువిభవంబునకుఁ గుబేరునియన్న భాసిల్లు మాయన్న బసవరాజు
కలితసత్కళలకుఁ గార్తికేయునియన్న భాసిల్లు మాయన్న బసవరాజు
ప్రబలబుద్ధికి నలవీరభద్రునన్న, మహితదాతృత్వమునకు ధర్మజునియన్న
ధీరతకు శూలిపట్టపుదేవి యన్న, పరిఢవిలుచున్న మాయన్న బసవరాజు.

క. శివపాదకమలభక్తుఁడ, నవనీరజముఖుఁడఁ జంద్రనగధీరుఁడ నే
గవివిద్వద్వదనాంబుజ, రవి విస్సాప్రెగడ కామరాజాహ్వయుఁడన్. ౪౦

— షష్ఠ్యంతములు —

ఉ. రాజకళావతంసునికి రమ్యయశోజిత కౌముదీమరు
ద్భూభుజఫణీంద్రహంసునికి భూరికృపారసదృష్టిపాలిత
భ్రాజితభక్తవర్గునికి భర్గునికిన్ ముఖనిర్జితాబ్జపం ౪౧
కేజునికిన్ నతాజునికిఁ గిల్బిషహర్తకు లోకహర్తకున్.

చ. వరకరుణాంతరంగునికి వార్ధినిషంగునికిం దరస్వికృ
ద్బరభుజగర్వభంగునికి భూతిసితాంగునికిన్ సమస్తని
ర్జరనుతపుణ్యసంగునికిఁ జారుపదాబ్జసముచ్ఛ్రితాష్టది ౪౨
క్పరివృఢచిత్తభృంగునికి గపర్దికిన్.

ఉ. ఈశునికి న్సమస్తభువనేశునికిన్ శతకోటిసూర్యసం
కాశునికిన్ గిరీశునికిఁ గర్మవినాశునికిం గచీకృతా
కాశునికి న్సకేశునికి గ్రావనివేశునికిం గృతాంతకీ ౪౩
నాశునికిన్ హతప్రమదనాగపలాశునికిం ద్రిశూలికిన్

చ. వనజదళాక్షమిత్రునికి వారిజనేత్రునికిన్ సుభద్రప
త్రునికి నదీశశత్రునికి దుర్భరఘోష వనోగ్రవీరివాహా

త్రునికి ననంగశత్రునికిఁ దోయజసంభవముఖ్య దేవతా
వినుతలసచ్చరిత్రునికి విస్మయగాత్రునకుం బురారికిన్. ౪౩

చ. హరునకుఁ ద్రి   భిదాదినిలింపచిత్తమం
దిరునకు దివ్యకాంతిజిత దేవనదీకుముదాబ్జభార్గవీ
గురునకు శ్రీమహేశ్వరునకున్ మునిపుంగవలోచనాబ్జభా
స్కరునకు వేడ్కనర్పణము సల్పెద మత్కృతి తేజరిల్లఁగన్. ౪౪

చ సురుచిరశోభనాకృతికి సూనృతవాక్తతికి న్మనోజ్ఞపు
ష్కరనయనాంఘ్రిజారతికిఁ జారులసద్ధృతికి న్మహాకవీ
శ్వరనుత సద్గుణోన్నతికి శత్రుపయోజగజేంద్ర కాశికా
పురపతి విశ్వనాథునికి భూతసనాథునికిన్ హితంబుగన్ ౪౫

చ. సలలితమైన కాగితము షాకుతెలుంగు లెఱింగి వ్రాయఁగా
వలయునటంచు మీకడకు వచ్చితి మిర్యాగమంచుఁ జిత్రగు
ప్తులు పలుక న్వినాయకుఁడు భూరికృపారసదృష్టిఁజూచి వా
రల కెఱిఁగించె నవ్విధము రంజిలఁజేసెద నివ్వసుంధరన్ ౪౬

చ. పలుగొని లెక్కపత్రములు వ్రాయుటకున్ బహుమార్గము ల్మహిం
గల వనుమాట నేనెఱిఁగి కల్పన చేసితి నొక్కపద్ధతిన్
సులభముగా సుధీజనులు చూచి గ్రహింప ననేకమార్గముల్
గలుగఁగ జాతివారిపుడు కాశికిఁ జేసినత్రోపకైవడిన్. ౪౭

సీ. ముద్దుగుల్కెడు జంకె మునదరు బింతీలు నవ్యశాఖావితానములుగాఁగ
విరివిగా నచ్చోట విలసిల్లు తబిసీళ్ళు దట్టమై తనరిపత్రములు గాఁగ
విబుధు లెన్నం దగు విశదాతురంబులు వికసించునట్టి క్రొవ్విరులుగాఁగ
లక్షలకొలఁది చెలంగును నెలబారు పరిపక్వఫలకదంబములుగాఁగ
ధరణిలోపల మందారతరువువోలె, గాగితపులెక్కపత్రంబుషాకెఱిఁగి
వ్రాయఁగాఁదగు నదివ్రాయువారికెల్ల,నీప్సితార్థంబులొనగూర్చు నిద్దిజంబు.

సీ. దొరగారినామంబుతో నుల్లసిల్లంగ సంవత్సరంబుతో సంధిలంగఁ
దగుమాసతిథివారతతులతోఁ జొనుపంగఁ దులలేని మద్దులతోఁ జెలంగ
గాముగానాలతోఁ గడు విరాజిల్లంగఁ దొడరి యాసామీలతో నెసంగఁ
దోరంపు తబిసీళ్ళతో నవ్వటిల్లంగ లెక్కపు తేదీలతో వెలుంగ

సొగసుపెనుకొద్దిగట్లతో శోభిలంగ
వ్రాయవలె లెక్కపత్రంబు వ్రాసిరేని
నృపులు గని మెత్తు రదియెంత నిఖిలసురలుఁ
జూచి మది నగ్గడింతురు సొంపుగులుక. ౪౯

చ. మసదరు మస్తకం బగుచు మద్దు కరాబ్జములై జిలేలుపెం
పెసఁగు దుచమ్మ కన్నులయి యొప్పెసలారు రకాన లంఘ్రులై
యసదృశ మైనబిఁతి నడుమై తగు నంకెలుఁ మఁజులోక్తులై
పొసఁగును లెక్కపత్ర మనుపూర్ణసుధాకరసన్నిభాస్యకున్. ౫౦

చ. సిరులు లభించుఁ బుణ్యములు చెంతవసించు నృపాలకోటిస
త్కరుణఘటించు శత్రుజనదర్పము లెల్ల హరించు సౌఖ్యముల్
విరివిగ సంభవించుఁ గడు వేడ్క మనోరథము ల్ఫలించు నా
వరుసను లెక్కపత్రములు వ్రాయుసమర్థుల కివ్వసుంధరన్ ౫౧

సీ. సిరి యనుగల్వక్రొవ్విరికిఁ బున్నమనాఁటి పరిపూర్ణచంద్రబింబం బనంగఁ
దగుమనోరథమిళిందములకుఁ బాకశాసనభూజపుష్పగుచ్ఛం బనంగ
నిబిడదరిద్రతానీరేజపాళికి రాణించుమదకుంజరం బనంగ
వితతవిపత్తిదర్వీకరశ్రేణికిఁ గమలలోచనతురంగం బనంగఁ
దేజరిలు లెక్కపత్రంబు దీనిమహిమ, నలువ కైనను వర్ణింప నలవి గాదు
చెప్పఁబూనితినాకుఁ దోఁచినవిధంబు, రసికజనులార మీదయారసమునొంద

ఉ. ఎన్నికఁ జెందినట్టిఘను లెన్ని తెలుంగు లెఱింగియుండిరం
గొన్ని తెలుంగు లేర్పఱిచి కొన్ని తెలుంగులు దెల్పుకున్న వా
రన్ని తెలుంగులందు నసమర్థు లటన్నప్రసిద్ధివచ్చు నం
చున్న తెలుంగు లన్ని విబుధోత్తము లెన్నఁగ నేర్పరించెదన్. ౫౩

ఉ. కొందఱు పాఠపద్ధతియుఁ గూర్మి నెఱుంగ రెఱింగిరేని వా
రంద మెఱింగి వ్రాయవలె నంచు నెఱుంగ రెఱింగిరేని మె
చ్చం దగినట్టి కల్పనలు సల్పనెఱుంగరు వానిపద్ధతుల్
పొందుగ నెల్లవారలకు బోధపడన్ రచియింతు నిమ్మహిన్. ౫౪

కం. అందము లెఱిఁగినకల్పన, చందము లెఱిఁగినను పాఠసరియౌ విరామ్మున్
డెందమున బుద్ధి [illegible] ముదలిదిగనుకన్ ౫౫

సీ. సితమాఖు ల్మున్న రంజిలుచున్న... మొగలాయి పాకులెఱఁగి
నిపుణులు వ్రాసిన నెలజమాఖర్చులు తెప్పించి వానిలోఁ దేజరిల్లు
బహుకల్పనలసొంపుఁ బరఁగుమద్దులయింపుఁ బెనఁగొన్నతబిసీళ్ళపొంపుఁజూచి
కడుసంతసిలి యందుఁ గలిగి వెలుంగు చమత్కారములు కొన్నిమదిగ్రహించి
వన్నెమీఱంగఁ దమలెక్క వ్రాయుకొఱకు
ముందుఁ బొగడొందు పాకులు చెందియున్న
యందములు కొన్ని గొని యిందుఁ బొందుపఱిచి
ఫారమను పాసగల్పింపఁ బ్రబలమయ్యె, ౫౬

సీ ఫరదరబందనా బందులో సగమొప్ప బందనంగను రెండు ఫరదులనఁగ
నలువొందుతాబులో నాల్గవపాలొప్పఁ దాబులోసగ మరతాబు రెండు
బందులనంగఁ జెన్నొందుచుందుచుతాబు దనరారు రెండరతాబులనఁగ
నాలుగు బందు లనంగ భాసిలు మూఁడు బందు లనంగ ముబ్బందులనఁగ
బందుతక్కువయగుతాబు పరిధవిల్లుఁ
జాలఁ దబిసీళ్ళువచ్చిన సమయమందు
నందమైయుండుఁ దాబు ముబ్బందనంగ
(నీవిధంబును) మతిమంతు లెఱుఁగ వలయు. ౫౭

సీ....బైనయరబందు చెన్నొందు ఫరమనా ఫరదులు రెండొక్కబందనంగ
భాసిల్లునవి రెండు బందులు. జతగూర్ప నరతాబనంగ సొంపలరుచుండు
మూఁడుబందులుగూర్ప ముబ్బందనఁగనొప్పఁదగు నాల్గుబందులు తాబనంగఁ
దాబులిర్వదినాల్గు దస్తాయనంగను దళుకొత్తుఁ బదిరెండు తాబులైనఁ
దనరు నరదస్తయని యాఱు తాబులైనఁ, బావుదస్తాయనంగను బరిఢవిల్లు
నలువుమీఱంగ నొకబందు నాల్గుగదులు, చేయఁగాఁ జెల్లునదిర కానాయనంగ.
సీ. దుగరకానాలు పొందుగ జలేయననొప్ప మూఁడురకానాలుముసదరనఁగఁ
జెలువొందు మొదటను జివరనున్న విమాని నడుమనుండినరకానాలు రెండు
బింతీయనంగను బెంపొందు బింతిలో నర నిమేబింతి నానంద మొందు
భాసిల్లుమసదరులో సగం బేప్రొద్దు ముద్దు గుల్కును నిమేముసదరనఁగ
లోకు లెన్నంగఁదగు జిలేలో సగంబు, నవసమీఁదనిమేజిలే (యనఁగ నెంతుఁ)
బరఢవిల్లు ర్కానలో వలసగంబు, నాడెమైన నిమేరకానాయనంగ. ౫౮

చ. పనివడి తాబు దెచ్చి నలుబాదులుగా నొనరించి బందు వే
ఢ్లనుగొని నాల్గువైపులను గత్తెరచే సవరించి పొంకమై
తనరెడు బందుపట్టు ప్రమదంబున నగ్గను జేల్పజేసి యిం
పొనరఁగ లెక్కవ్రాయవలయున్ మతిమంతులు దానిమీఁదటన్. ౬౦

సీ. లేములు కడకొత్తు లెక్కపత్రము వ్రాయు మున్నుతురుష్కులు వన్నె కెక్కు
కణపకలంబు యోగ్యమటంచు నెంచిరి జాతివారలు సీమబాతుకలము
క్షేమంబటంచు నంగీకరించిరి నృపుల్ విలసిల్లు నివి రెండు విధములైన
కలములఁ జూచి మిక్కిలి పసందొనరించి గణుతించి రదిగాన కణపకలము
సీమబాతుకలమ్ము ప్రసిద్ధిఁ జెందె, వానితో లెక్కవ్రాయంగవలయుఁ గాని
కడమ కలములు దెచ్చి ముఖ్యములటంచు, వసుధ నెవ్వరుఁ జేపట్టి వ్రాయరాదు

చ. గణపతి యిచ్చు సత్కళలు కంజభవుండు చిరాయు విచ్చు ష
డ్గుణుఁడగు పద్మలోచనుఁడు కోరిన కోరికలిచ్చు నాగభూ
షణుఁడు విభూతులిచ్చు శరజన్ముఁ డుపేంద్రుఁడు శక్తులిచ్చు నా
గణపకలంబు హస్తమునఁ గైకొని వ్రాయు సుధీజనాళికిన్. ౬౨

ఉ. ధాతవెలంది సత్కృపకుఁ దానకమై శరదిందుచంద్రికా
జాతవిభాసమానములు శత్రుమనోజ్ఞమదేభహస్తమై
వ్రాఁతకుమూలమై సకలవైభవములు సమకూర్ప మాతయై
బాతుకలంబు పెంపెసఁగెఁ బల్మఱుఁ గైకొని వ్రాయ మేలగున్. ౬౩

ఉ. కమ్మనివింటి జట్టోరను గన్నవజీరు కృపారసంబు చొ
క్కమ్ముగఁ దాల్చెనంచు నొడికంబుగ హస్తమునందునిల్పి నె
య్యమ్ముగ వ్రాయునక్కరములంచు మహీదివిజు ల్నుతింపఁగా
నెమ్మికలమ్ము భాసిలెను నెమ్మి జనంబులు వ్రాయ మేలగున్. ౬౪

చ. కణపకలంబు బ్రహ్మకనికారముఁ నెమ్మికలంబు పంకజే
క్షణుని దయారసంబు రభసంబున బాతుకలంబు నాగభూ
షణు కృపగల్గి మించెనని సర్వజనుల్ ప్రణుతింప మానవా
గ్రణులు కరారవిందములఁ గైకొని వ్రాయుదురక్కలంబులన్. ౬౫

చ. జిగిగల పెంకులో పలను జేరెడు బియ్యము వోసి తెచ్చి చ
క్కగఁ బ్రొయిమీఁద [illegible] గ్నిఁ జూపి పొం

దుగ నది తప్తమైనతఱిఁ దోయము లోఁ దగినట్లుపోసి యొ
ప్పుగ నది తెల్లగుడ్డ వడపోసినఁ బాకమవంగఁ జెల్వుగన్. ౬౬

సీ. పరికించి తెల్లని పావసన్నని గుడ్డముక్కలో బెత్తెఁడుముక్కఁదీసి
ముకురనిభాస్యచే నొకవత్తిచేయించి ప్రమిదె లోపలనుంచి చమురుపోసి
దీపంబువెలిఁగించి తెల్లసున్నమ్మునఁ బూతఁబెట్టిన పెంకుమూఁతవేసి
పెంపొంద వానిపైఁ బేఁడముద్దయుమర్చి దివ్వెవత్తిక్కులఁ దేజరిల్లి
యున్నఁ గన్గొని కొంతసే పూరకుండి
యొక్కగడియకు మిక్కిలి యుంచకపుడు
పెకుఁదీయంగ దానిలోఁ బెరసియున్న
యమ్మసి వెలుంగుఁ గాటుకయన మహేశ. ౬౭

ఉ. చేరెఁడు గుడ్డలో మసిమఁ జెందిన కాటుక తెచ్చియుంచి బ
ల్గారిమి నాల్గుచెంగులును గూర్చికరంబునఁ బూని లోఁతు వి
స్తారములేని పళ్ళెమునఁ జల్లని పాకముపోసి రుద్దినన్
మీఱిసిరాయనంగ నది మేదినిపైఁ జెలువొందుఁ బూజ్యమై. ౬౮

చ. తెగువగలట్టి చాకుఁగొని తెల్లని బాతుకలంబుచెక్కి క్రొం
జిగి దళుకొత్త సూది మొనఁజేసి సమత్వముఁ గాఁగనొక్కి కొ
ద్దిగఁ దగుపాళిమొత్తి యిరుదిక్కుల రెండవమూటు చెక్కినన్
సొగసుగవ్రాయు మేల్కలముచూడి నృపుల్మది నొత్తు రక్కలిన్. ౬౯

సీ. కమలాక్షువక్త్రకంజమునందు నొక్కటి యనలుని నెమ్మోములందు రెండు
డుబైన శక్తిపీఠత్రయంబున మూఁడు నలువ నెమ్మోముదమ్ములను నాల్గు
వలరాజువగవాని వదనాబ్జములనైదు శరజన్మమోములఁ దామరలనాఱు
మరువొందుసప్తర్షిముఖపద్మములనేఁడు వసుముఖాబ్జములందు వఱలుదచ్చి
సరవినిధులందుఁదొమ్మిదిజననమందె, బిదపనోంకారమునయందుబిందువొకటి
యుదయమైసంఖ్యబిందువు నుర్వి మీఁద, గణనదుర్లభమైయొప్పి కానఁబడియె.

గీ. సన్నుతింపఁగఁ దగినట్టి సున్నయందుఁ
గలమహత్వంబు చెప్పశక్యంబుగాదు
చెప్పఁబూనితి నాకుఁ దోఁచిన విధంబు
దొరలు నుతియింప బుద్ధిమంతులు గ్రహింప. ౭౦

ఉ. చేవ వలాశిలోవలను జెన్నువహించినరీతిఁ బువ్వులోఁ
దావి వెలుంగుమాడ్కిఁ గలధౌతములోపల వన్నె మిక్కిలిం
దావిలసిల్లునట్టివిదితంబుగఁ గొబ్బెరకాయలోపలన్
జీవనమొప్పుచందమునఁ జెల్వగుఁ దొమ్మిది సున్నలోపలన్. ౨౨

చ. తనజతఁగూడి నిప్పటిలుదాని ఘనత్వము నొందఁజేసి తా
ఘనతవహించుఁ దానొకతెగాఁ జెలువొందిన సర్వశూన్యమై
తనరెడు నర్థమిచ్చు విదితంబుగ సున్న మహత్త్వమెన్నఁగా
వనరుహగర్భరాణియగు వాణికిఁ గాదది నాకుశక్యమే. ౨౩

గీ. రూపుమీఱఁగఁ దనలెక్క చూపఁబడుచు
నెంతమట్టుకు సంఖ్య పెంపెక్కియుండు
ముద్దుగుల్కుచు నన్ని తొమ్మిగులుదాల్చి
నుప్పతిలు సున్నమహిమంబుఁ జెప్పఁదరమె. ౨౪

—♦ నగదుజమాఖర్చు ♦—

సీ. నగదుచిత్తాప్రాయఁదగురీతి జమ ఖర్చు వేర్వేఱ నావర్జ వేయుదారి
నెలజమాఖర్చు నగ్గిలి ప్రాయుపద్ధతి వేర్తఁజెందిన పద్దు వేయుసూటి
వరికించి మునరపుబాకిసేయు తెఱఁగు సాలుజమాఖర్చు సలుపువిధము
వరఁగజమా వసూల్బాకీ జమాఖర్చు వరుసవసూల్వాశివ్రాయు నేర్పు
లోకు లెన్నంగఁదగు చెల్లుబాకి సరణి
యవని జమకట్టి సెహసేయునట్టిక్రమము
చెప్పఁబూనితి నాకుఁ దోఁచినవిధంబు
రసికజనులార మీరదమూరసము నొంద. ౨౫

—♦ చిత్తాప్రాయుపద్ధతి ♦—

సీ. నాడెపుబాదులు నలుగడల్ కత్తిరించి కడుబదుబాదు సల్గములుచేసి
వలసినబందులు వరుసగా సమకూర్చి సీమబాతుకలంబు చేతఁబూని
తగినపాయిాకలందాను చెంతనుబిల్చి సాటిమునద్దిలు సన్నుతిప
నందమైతగు మీఁదిబందుపై ముందుగా మవ్వంపు మునదరు మద్దుసలిపి
నలువొందు పరగణానామంబు లిఖియించి పిమ్మటయజమాను పేరు వెనుక
రాణించు సంవత్సరము పేరు తరువాతఁ బొపొందు మాసంబు పేరు వ్రాసి
దీనికి బెత్తెఁడు దిగువ జిలేగాని వన్నెమీఱఁగ రోజువారముంచి
తబిసీళ్ళతో[illegible] ... [illegible] భాసిలంగ

వ్రాసి యాతర్వాత వచ్చు జుల్మానాలు వట్టముల్ రుసుములు వాజుగుస్తు
కజ్జలు మొదలుగాఁ గలదస్తు జమకట్టి వేరోజు మజుకూరు వెరసి చేసి
వరఁగ రోజుగుజస్తు బాకి విరోకింది యున్నచోకట్టు రెం డొకటిచేసి
దీనికి బెత్తెఁడు దిగువ జిలే గొనిఖర్చును(?)
మద్దుగొని తబశీళ్ళతో నొప్పుకొమరుమిగుల(?)
దాఖలు సర్కారు తౌజీవినాములు భత్యఖర్చులు బరాతములురద్దు
ఖర్చులు మొదలైన ఖర్చులు...వేక్క తోలిఖియించి వెరసిచేసి
కూర్మి జమయందు నీఖర్చు కొట్టివేసి, పైకిఁ దేలిన శేషంబు బాకిదించి
యములు జరిగెడు పద్ధతి ననుసరించి, వ్రాయవింపందునగదుచిత్తాయవంగ.

—♦ జమ ఆవర్జావేయుపద్ధతి ♦—

సీ. తనరారు నొక్క తెల్లని తాబుగైకొని చెలువైన కత్తెరచేతఁబూని
వన్నె మీరఁగ నాల్గువైపుల కత్తిరించి యెనిమిది గదులుగా నేర్పరించి
తురుమగావ్రాయు బాతుకలంబు చేపట్టి నిడుపాయిబుడ్డి దండనునిచి
చెలువొందు దాపుపై చిత్తానులిఖియించి బారాముసద్దీల ప్రస్తుతింప
నాడె మైచెన్నొందు నగదు చిత్తాఁజూచి కూరిమిరోజుమజ్కూరు వేసి
తొలిగదియందుఁ బొందుగ బారు గావించి కడువేడ్కమిగిలిన గదులయందుఁ
దెలియంగ తాలూకు దేహాయ ఖర్చులు వట్టముల్ రుసుములు బాజుగుస్తు
లాదవు జుల్మానాలు మొదలుగాఁ గలవస్తు బత్తబిసీళ్ళతో బారుచేసి
వాని బేరీజు లన్నియు వన్నెఁగూడి, దేని బేరీజు దానికిఁ దేటపఱిచి
మెట్టు బేరీజు గల్పిసరి కిట్టియున్న(?) నదివసుంధర నావర్జ యని వెలుంగు.

—♦ ఖర్చువెరసి-ఖర్చు ఆవర్జావేయుపద్ధతి ♦—

సీ. తనరారు నొక్క తెల్లని తాబు గైకొని నల్గడల్ కత్తిరించి నాల్గురెండు
గదులుగా నొనరించి పిదపనాతాబుపై రాణించు చిరునామ వ్రాసి వెనుక
నాడెమై చెన్నొందుఁ నగదు చిత్తాఁజూచి కడువేడ్క ప్రతిరోజు ఖర్చు వెరసి
తొలిగదియందుఁ బొందుగ వ్రాసి మిగిలిన గదులలోపలను సర్కారుచెల్లు
తలజులు రద్దు ఖర్చులు భత్యఖర్చులు తౌజిబరాతముల్ ధర్మఖర్చు
లాదిగాఁ గలఖర్చు లన్ని విమర్శించి బత్తబిసీళ్ళతో బారుచేసి
వాని బేరీజు లన్నియు వరుసఁ గూడి, దేని బేరీజు దానికిఁ దేటపఱిచి
మెట్టుబేరీజుకలిపి సరికట్టియున్న(?) వఱలుచుండును ఖర్చునావర్జ యనఁగ.౭౮

—♦ ఫర్దు వేయుపద్ధతి ♦—

సీ. గొనబైనఫరుదులు గొని మీఁద సిరినామ సరగున వ్రాసి ఫేషాణినిలిపి
భవ్యమై తగు మీఁది ఫరుదుపై ముంముగా మస్వాంపుమునసరు మద్దుదెచ్చి
ఖరదారు నిల్పి యాక్రింద బింతీగొని తాలూకుదేహాయ గీలుకొలిపి
దానిక్రిందను మునసదరులుగా పరగణాల్ లిఖియించి వాని జిల్లేల యందుఁ
దగుగ్రామములువ్రాసి తరువాత నొకబింతి మళ్ళిగైకొని తతిమ్మా లిఖించి
తనరారు దానిక్రిందను గొన్ని మునసదరుల్ దొరకొని బాజుగుస్తులు శివాయ
ఖర్చు మొదలుగాఁగఁ గలవికతాయించి మేలైన వానిజిల్లేలయందు
వ్రాయంగఁ దగు నెవ్వి వానిపేరులు వ్రాసి బారాముసద్దీలు ప్రస్తుతింప
మూఁడుతొమ్మిదిమాసముల జిలేఖర్చులఁ గన్గొని యాజమాఖర్చులందు
మురువొంద దేహాయమొదలైన జమలెల్ల బత్తబిసీళ్ళతో బారుచేసి
వెనుక జమకట్టి శహాదెచ్చి వేఁర్చుఁగలిపి, వాని బేరీజు లన్నియు వరుసఁగూడి
దేని బేరీజు దానికిఁ దేటపఱిచి, మొట్టు బేరీజు పైదాని మీఁదనిలుపఁ ౨౮
బరిఢవిల్లుచునుండు మొఫర్దనంగ.

—♦ మునసరపు వేయుపద్ధతి ♦—

సీ. పాటించి తెల్లని ఫరుదులుగైకొని వానిపై సిరునామవ్రాసిక్రిందఁ
బెంపొంద సొగసుగాఫేషాణి లిఖియించి భవ్యమైతనరుమైఫరదు మీఁద
మవ్వాంపుమసదరు మద్దుగా ఖరదారు నిల్పి యాక్రింద బింతీ యమర్చి
సరగున దాఖలు సర్కారు గీల్కొల్పి దానికిందగులుదెచ్చి(?)
నాతౌజీబరాతముల్ తైనాతి దారా...నిలురసాల్మొదలైన మెచ్చివ్రాసి
వానితర్వాతను వానిజిల్లేలవ్రాయఁగనొప్పు భాసిల్లునామముల్ పాదుకొల్పి(?)
మూఁడుతొమ్మిదిమాసముల జమాఖర్చులఁ గన్గొని యాజమాఖర్చు లందు
సంధిల్లుదాఖలు సర్కారు మొదలుగా బత్తబిశీళ్ళతో బారుచేసి
వెనుక జమకట్టు శహాదెచ్చి వేర్చుఁ గల్పి, వాని బేరీజులన్నియు వరుసఁగూడి
దేని బేరీజు దానికిఁ దేటపఱిచి, వ్రాయు మునసరభనంగ బాగై మొనంగుఁదాం

శ్రీరామార్పణమస్తు.

[ఈపద్యము లింకను గొన్ని యుండునో యింతటితో సరియో తెలియ
రాదు. ఇది భాండాగారములోని ప్రతి
నుండి ప్రకటింపఁబడినవి.]

కీర్తిశేషులైన వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారు.

మహామహోపాధ్యాయ కళాప్రపూర్ణ బిరుదాంచితులగు వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారు గొప్పపండితులు. ఈపండితులు చెన్నపురిలో 1853 సం॥ రము డిసెంబరు నెల ది 21 తేదికి సరియైన ప్రమాదీచనామసంవత్సర మార్గశీర్ష బ ౬. బుధవారమున జన్మించిరి. వీరికుటుంబము పండితకుటుంబము. వీరిపితామహులు వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారు తాతగారిపేరే వనశాస్త్రిగారికీబెట్టబడినది. తండ్రిగారు వేంకటరమణశాస్త్రిగారు. వీరునర్సాపురము విశాఖపట్టణము మున్నగుతావుల నుపాధ్యాయులుగా నుండిరి. సహస్రమాసజీవి. ఎనుబదియూఁడుసంవత్సరములు జీవించిరి తల్లి లక్ష్మమ్మగారు. శతంజీవినియని చెప్పవచ్చును. తొంబదితొమ్మిదేండ్లవయసున మొన్న మొన్ననే పుత్త్రులచేతులలోఁబరమపదించిరి. వీరియొక్క తమ్ముఁడు వేంకటాచలయ్యగారు, బి ఏ. బి. యెల్. నెల్లూరిలో వకీలు. వీరివంశమునం దందఱు దీర్ఘాయుష్మంతులు. కావుననే వీరును డెబ్బదియూఁడువత్సరములు భూలోకము నలంకరించిరి. వీరిద్వితీయసతీమణి శేషమ్మగారు. ఈయిల్లాలికి సర్వసాధారణస్త్రీసహజమైన వైధవ్యము వార్ధకదశలో సంప్రాప్తమగుట శాస్త్రిగారిమరణముతోపాటు మాకు దుఃఖహేతువైనది. వీరికుమారుఁడు మాత్రము కౌమారవయస్సుననే తల్లిదండ్రులకుఁ బుత్త్రశోకమును గలిగించిరి, గాని, యౌదార్యునకుఁ బౌత్త్రులను శాస్త్రిగారికప్పగించిరి. ఈయన ప్రసిద్ధవిద్వాంసులగు ప్రొఫెసరు శేషగిరిశాస్త్రిగారి యల్లుఁడట. శాస్త్రిగారు పుదూరుద్రావిడశాఖాబ్రాహ్మణులు, చాలకాలమునుండి యీశాఖాబ్రాహ్మణతల్లజులవలననే సంస్కృతాంధ్రభాష లభివృద్ధినొందుచున్నవి. వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రిగారు, వీరియల్లుఁడగు చదలువాడ సుందరరామశాస్త్రిగారు, వీరిబంధువు లగుదండిగుంట సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు, వేంకటరాయశాస్త్రిగారివలెనే యాంధ్రభాషకు సంస్కృతభాషకు నెట్టిసహాయముచేసిరో జగద్విదితము. మాటమాత్రమునకె వీరు ద్రావిడులు గాని యాంధ్రభాషాపోషణమే వీరివ్యాపారము.

వేదము వేంకటరమణశాస్త్రిగారు చెన్నపట్టణమునుండి వచ్చి గోదావరి, విశాఖపట్టణము జిల్లాలలో నుపాధ్యాయులుగానుండిరి. అపుడు వేంకటరాయశాస్త్రిగారిది బాల్యము. నర్సాపురములో విద్యాప్రసంగ మని చెప్ప

తిక్కనవిజయము, ప్రసన్నరాఘవనాటకవిమర్శనము, విమర్శవినోదము మొదలగు విమర్శగ్రంథములు.

అలంకారశాస్త్రసంగ్రహము.

స్త్రీపునర్వివాహదుర్వాదనిర్వాపణము- మతవిషయము.

భగవద్గీతలు- సాహిత్యదర్పణము- కాదంబరి మున్నగునవి యముద్రితములు నసంపూర్ణములును గలవని వదంతి.

వీరికి మహోపాధ్యాయబిరుదమును వీరివిద్వత్తకు మెచ్చి నెల్లూరిలో నొక పీఠాధిపతులిచ్చిరి. అప్పు డేమోమో శాస్త్రిగారికి శాశ్వతధనసహాయము చేయఁబడినట్లు చెప్పుకొందురు గాని యిప్పటియాందోళనము గాంచిన నది యున్నట్లు కనఁబడదు. కళాప్రపూర్ణ బిరుదమును బెజవాడ, ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తువా రిచ్చినది.

ఇంతటి గొప్పపండితునియింట లక్ష్మీసరస్వతుల తగవులాట జరిగినది. ముసలిదియగు నత్తను కోడలు నిలువనీయలేదు. కావుననే ఉన్నతాధికారులగు రెడ్డిమిత్రులు, సర్వాధికారములు గలయున్నతోద్యోగులగు శిష్యులు ధనికులగు బంధువులును గల శాస్త్రిగారియింట నన్నివిధములను సరస్వతీవిజయధ్వజమే లేచినది. పోరునష్టము- అత్తగారితోఁ బోరినది కావుననే, శాస్త్రిగారి శారద, తనకాంచిక కాలుకింకిణులకంటె నెక్కువఁగాఁ జేయించుకొనలేక పోయినది.

ఈవిద్వద్వర్యుని మృతి యాంధ్రభాషకు గొప్పనష్టముం దెచ్చినది. ఆంధ్రభాషకు మహోపకారమొనర్చియు, నొనర్చుచును, నొనర్పఁబోవుచును, నాంధ్రలోకమును విచారమగ్నముచేసి స్వర్గస్థులయిన వీరియాత్మశాంతికిఁ బలువురు పత్త్రికాధిపులు సూచించినట్లుగా వీరిగ్రంథములను గొనియు నచ్చు వేయించియు, వీరికుటుంబమునకు సాయపడుట తప్ప నితరమార్గము లేదు.

కవిగజాంకుశము.

(భైరవకవి)

క. శ్రీమత్పరమసితాననస, తామరసనికాసలీలఁ దగిలి భ్రమరాం
భామధుమత్తభ్రమరిక, నామనసరసీరుహంబునన్ భ్రమియించున్. ౧
వ. అని యిష్టదేవతాప్రార్థనంబుఁ జేసి, ౨
క. నిరుపమమతివిస్ఫురణం, బరఁగినసత్కవులఁ దొల్లి బహువిధముల న
చ్చెరువొందఁ జెప్పఁగలసిన, నరనుతసాహిత్యలక్షణగ్రంథములన్. 3
క. సందడిపడు లక్షణమును, బొందుగ ధవళించి జాగు పోవిడిచి సుధీ
బృందంబు మెచ్చ నేనొక, చందమ్మునఁ గవిగజాంకుశమ్మను పేరన్. ౪
గీ. లక్షణగ్రంథ మొనరించి లాగు మీఱి, దానిఁ గొని యేచు కుకవిమాతంగములను
మదము దూలంగ గీఁటెట్టి మలపువాఁడ, నని ప్రతాపించి పలికిన పలుకు వినుఁడు.
క. భ్రమరాంబికామనోహర, సముదితనిరవద్యహృద్యసాహిత్యకళా
శ్రమవిమలప్రతిభాచం, క్రమణక్రమశాలినైన గౌరనసుతుఁడన్. ౬
క. భైరవుఁడ నుభయభాషా, పారీణుఁడ లోభిభవనభవభూమివ్యా
పారనివారదుష్టవి, ఘోరపిశాచులఁ గదల్చుకొను భైరవుఁడన్. ౭
క. నక్షత్రగ్రహగణభూ, తాక్షరగుణదోషనిర్ణయంబుఁ బొనరింపన్
దక్షులుగాఁ గిది గాదని, శిక్షించినఁ గన్ను లెఱ్ఱఁ జేతురు కుకవుల్. ౮
క. కిరుకుచు లక్షణమెఱుఁగక, కొఱుకుచు వడిఁ బ్రాసయతిని గూడక మిన్నుల్
వెదకుచుఁ బదసంధులు చెడ, నదుకుచు సరకవిత చెప్పునతఁడు గవియే.
క. నెఱయ గురులఘువివేకము, లెఱుఁగని నసగూర్తులెదుర నెమ్మైఁ గవిత
ల్లొఱిగెడు కుకవులఁ బద్యపుఁ, దఱటులఁ గొసరేము వలదెశదజ్ఞులు సభలన్.
క. సేవించిన ధనపతిఁ గా, దీవింప నహంకరించి తిఱిగిన భిక్షుం
గావింప లక్షణజ్ఞుఁడ, భావింపఁగ నన్ను నెన్నఁ బనిలేదిఁకన్. ౧౧
వ. లక్షణంబు లెవ్వియనిన, ౧౨
సీ. అవనిగణాళి గణాళికి నధిదేవతలు గ్రహంబులు గ్రమంబులును వాని
కులములు ఫలములు గూఁడు మర్యాదలు చుక్కపొంతువులు నచ్చువులు నెఱిఁగి
పిదప మహాభూతి బీజచింతనమును వర్ణవర్ణగ్రహనిర్ణయంబు
లక్షరశోధయు నరిమిత్రశోధన క్రమముఁ బద్మవిచారమును దెలిసి

తమకు నెమరులేక దర్పించివసుమతీ, విభులసభల బుధులు వివిధవిధులఁ
జెలఁగిపొగడఁ గవితసెప్పెడివారు సత్కవులపేరుసాటుకవులుగలరె. ౧౩

క. ఈమెన్నినలక్షణము ల, మే సుప్రతిభల్ రచింతు మృదుతరకావ్య
శ్రీమెసఁగఁ బొసఁగనది బళి, రేయుచు నుసుకవులాదరించి నుతింపన్.

క. జగతీజలానలానిల, గగనసుధాకరవరోష్ణకరపరమాత్మల్
మగణాదుల కధిదేవత, లగజావల్లభుని మూర్తులవి యెనిమిదియున్. ౧౫

క. రవితురగరజతవిద్రుమ, కువలయహారినీలశకలకురువిందసుధా
నవకనకనికషరేఖా, ప్రవిమలకాంతులఁదనర్చుఁ బహువడిగణముల్. ౧౬

క. రజనికరతనయభార్గవ, కుజతరణిజదితిజరాజగురుగుగ్రహముల్
నిజముగ మయరసతలకును, భజలకునెన్న న్నిజాధిపతులు గ్రహంబుల్.

క. నలితయులును నగ్రజకుల, ములు రజలవనీశసుకులములు భగణము వి
ట్కులజము మగణము నాలవ, కులముది నగణమ్ముహీనకులముదితలఁపన్.

క. నరసాన్నరుచిరభూషణ, పరితాపస్థానచలనబహుదుఃఖరుజా
పరమాయురచలలక్ష్మీ, కరములుయమరసతభజనగణములు వరుసన్. ౧౯

క. సన్నుతగణాధిదేవత, మన్నగణగ్రహము నత్త్వమా బలిమిఁగదా
మున్నుఁ గవిభానుఁడనియెను, పన్న మతింగినిసి తాయువగులం దిట్టెన్. ౨౦

క. మహి వేల్పులు నెరసినశిల, లహితహితంబుల నొనర్చు నాగతిగణముల్
మహితశ్లోకముఖంబున, గ్రహవశమున మేలుఁగీడుఁ గడువడిఁజేయున్. ౨౧

క. తొలుతగణగ్రహమైత్రులు, తలపోయని దుడుకుఁగవుల తరమే హర్షం
బొలసిన మన దీవింపఁ, గలుషించిన బద్యవహ్నిఁ గాల్పఁగఁ దిట్టన్ ౨౨

గీ. ఏయవస్థనుండి యేవేళ నేగ్రహం, బేసు భాశుభంబు లిచ్చుచుండు
నాయవస్థనుండి యావేళనాగణం, బాశుభాశుభంబు లందఁజేయు ౨౩

గీ. గ్రహము ములికిగణము గరి యక్షరముపింజ, పద్యమెసఁగుకోలచోద్యమైన
జిహ్వవిల్లు మనసు శింజిని లక్ష్యంబు, ధూర్తజనుఁడు సుకవివార్తజోదు. ౨౪

క. మగణాదిగణంబులకును, బగయును మైత్రియును నెఱుకపడు సుకవులకున్
జగమునఁ దత్తద్గ్రహముల, పగయును మైత్రియును శాస్త్రపద్ధతిఁ గనినన్

గీ. గ్రహముపొత్తుకలిమి గలగణసంగతి, నుండిదుష్టగణము నొసఁగుశుభము
గ్రహముపొత్తులేని గణముతోఁ బద్యాదిఁ, గూడి మంచిగణముఁ గీడుసేయు. ౨౬

వ. గ్రహమైత్రిప్రకారం బెట్టిదనిన,

క. తొలుగణము గ్రహము మిత్రులు, దలపఁ ద్రికోణాధిపతులఁ దత్తద్గ్రహరా
సులగణము లాదిగణముకుఁ, గలసినచుట్టంబు లివియె గ్రహగణమైత్రుల్.

క. మించు గిరిఁగొన్నముత్తెము, కాంచనమునఁ గదిసినట్టిగతి నలయగణం
బుచితముగఁ దనుగూడిన, మంచిదయి లక్ష్మిఁ గొనఁగు మగణముపతికిన్.

క. మగణముతోఁ బద్యాదిని, రగణము గదిసినను జావు రయమునవచ్చున్
తగణముడాసినఁ గృతిపతి, పగఱకు వెన్నిచ్చి మానభంగముఁబొందున్.

క. ముందటనిలిపిన మగణము, క్రిందట జగణంబుఁగదియఁ గీలించిన మే
లొందును సగణముసటువలెఁ, బొందించినవిభుఁడు రిపులఁ బోరజయించున్.

క. యగణముతోఁబద్యాదిని, మగణముగదియింప ధరణిమండలమెల్లన్
బొగడొందనేలుఁ గృతిపతి, సగణము గదిసినను (కీర్తి) చదఁకు నెక్కున్.

క. ఉదకగణంబును రగణము, నదవదవడిఁజెడి కృతీశుఁ డవలందియగున్

* * * * *

క. శంకింపక యగణముతోఁ, బంకజహితగణముగూర్చి పద్యము చెప్పం
బొంకముచెడి విభుఁడరులకు, లెంకెంబడి కూలి దిక్కులేక చరించున్.

క. ఇంగలపుగణము జగణము, సంగతముగనొంది తగణసంగతినొందన్
మంగళకరమని సుకవులు, ముంగల నిలుపుదురు పద్యములకుం గృతులన్.

క. యగణము గూడిన నిష్ఫలమగు మగణము గదియఁ బ్రాణహాని యొదవున్
రగణము సగణముఁ బొందై, భగభగయని పతిగృహంబు భస్మము సేయున్.

క. మారుతగణంబు నంప, త్కారణ మఁభోగణంబు గదిసినయపుడం
గారకగణంబు గదిసినఁ, జోరులచేఁ బతిగృహంబు చూఱంబోవున్. ౩౭

క. నేరక దుష్టపు లల్లుతు,టారపుఁ బద్యముల మొదల డాసినఁ దనలో
నారవిగణంబు గూడిన, మారుతగణ మధిపుబ్రదుకు మట్టము సేయున్. ౩౮

క. తగణము మగణము గదిసిన, వగపగు సగణంబు గదియ నైరిభయంబు
న్నగణము గదిసినఁ దేజము, రగణముగదిసినను గర్తరాజ్యము సేయున్.

క. మొగవాఁక, తగణముండఁగ, వగపగు యగణంబు దానివడిఁగడి కిచుకం
దెగి తన్నుఁ జంపఁగడఁగెడు, పగవానికినైనఁ జనునె పద్యము చెప్పన్.

గీ. ఆదితగణ మొప్పు నధిదేవతా ఫలం, బరసి చూడ దాని కమరగురుఁడు
గ్రహముగానఁ బద్యగద్యముఖంబుల, మంచి [illegible] భీముఁ డెంచినాఁడు.

క. ఆరోగ్యప్రదుఁడగు నినుఁ, డారయ జగణమున కొడయఁ డది మొదలిడఁగా
నేరోగము గైకొన దా, చేరువ చుట్టంబు గణముఁ జేప్పెదఁ జాలన్. ౪౩

క. రవిగణమును గగనగణము, కవి మొదలిడి పద్య మొసఁగఁ గఱదిన నేలా
భువి జెదరములు (?) గతమును, శివశివ నరులిట్టి తపము సేయుదు మొదలన్

క. రాజులకు జగణరగణము, లోజం గదియించి సుకవి యొసఁగిన పద్యం
బాజుల జయ మీఁజాలదె, తేజులు నేనుఁగులు భటులుఁ దేరులు నేలా ౪౪

చ. ఉడుపతి యేగ్రహంబు పది నున్నను దానును వానివన్నెయై
నడచి శుభాశుభంబుల నొనర్చును లోపల నేగణంబునం
గడి భగణంబు నిచ్చు నధికంబగు నాఫలమిచ్చు నవ్విధుం
డొడయఁడు గాన దానికదియుక్తమె యెన్న వృథోక్తులేటికిన్. ౪౫

గీ. శుక్రశశులు తెలుపు... వర్ణులు, తరణికుజులు బుధుఁడు సురగురుండు
పసిఁడివన్నెవారు భానుజరాహులు, సజలజలధరంబుచాయవారు. ౪౬

ఉ. వారిజమిత్త్రసూనుఁడును వారిజమిత్త్రుఁడు భూమిపుత్త్రుఁడుం
గ్రూరులు వారిఁ జేసె నెడఁ గ్రూరుఁడు చంద్రతనూభవుండు బృం
దారకరాజమంత్రియును దైత్యగురుండును సౌమ్యు లవ్విధుం
డారయఁ గృష్ణపక్షతిథులందు శుభప్రదుఁ డన్నిచూడఁగన్ ౪౭

గీ. శ్వేతచంద్రుఁడైన సేమంబు చేకూరు, రక్తచంద్రుఁడైన రణము చేయుఁ
గృష్ణచంద్రుఁడైనఁ గెడయించు భగణంబు, పీతచంద్రుఁడైనఁ బ్రియము సేయు.

క. చందనతరుసంగతిఁ బిచు, మందంబులు పరిమళించు మాడ్కిని మందా
నందము ... గణము, పొందున హృష్టగణవర్ణములు ప్రియ మొసఁగున్. ౪౮

క. రగణముతో రగణంబును, సగణముతో సగణమును జగణముతోడన్
జగణంబును దగణముతోఁ, దగణంబును గూర్చి చెప్పఁ దగ దెల్లెడలన్.

క. శత్రుగణంబులు నొప్పవు, మిత్త్రసమగణంబులైన మేలొసఁగుఁజుమీ
మిత్త్రగణంబులు మనుపును, శత్త్రుగణంబులు కృతీశుఁ జయ్యనఁ జంపున్.

క. శతమఖజలపావకమా, రుతజీవాద్యమృతపాకరుక్తారలు స
న్నుతముగ మగణాదిగణ, ప్రతతికిఁ దారకలు గ్రహము రాగ గణుతింపన్.

క. హరిణజబలిముఖమేషీ, వరసైరిభధేనుమహిషవాతాశనముల్
వరనమయరసతభజలకు, సరుదుగ నక్షత్త్రయోనులై విలసిల్లున్. ౫౩

క. ఉరగంబును మృగిపయును
హరిణంబును గుక్కుటంబు నావును బులియుం

దరుచరమును మేషంబును
దురగము మహిషమును జెలిమిఁదొరయవు మఱియుఁ. ౫౪
క. నరగణము లర్యమాంభో, ధరరసతారకలు శక్రధహనర్క్షము లా
సురగణము లనిలగురుహిమ, కరనక్షత్రములు దేవగణములు వరుసన్. ౫౫
క. సురరజనీచరగణములు
కరకరిపడుదనుజమనుజగణములు మఱియు
న్నరసురగణములు వొరయును
సరిఁబ్రియ మొనరించు నొక్కచందపుగణముల్. ౫౬
క. కమలహితుఁడున్న నక్షత్రము మొదలుగ నేడుదోషతమములు నడుమా
బ్రమదప్రదములు పంద్రెం, డమరఁగ శుభములు తొమ్మిదింటంబద్యాదిన్(?)
క. మొదల సజీవగణంబిడ, గొాద లేకకృతీశుబ్రకుకు కొనసాఁగు మది
న్వెదకక నిర్జీవగణం, బదికినయప్పుడు భయంబు నాయువు దరుగున్.
క. కృతిమొదలి దగ్ధతారక, పతి నతిదారిద్ర్యుఁ జేయుఁ బ్రజ్వలితము దు
ర్మృతి నొందించును మఱి దు, ర్మితనక్షత్రంబు రుజల మొయి నలయించున్.
క. పతితారకుఁ బద్యముఖ,స్థితతారకుఁ గీడుమేలుఁ జింతింపక దు
ర్మతిఁ గవితఁ జెప్పఁ దొడఁగెడు, నతఁడుచు మీాకవిపిశాచమూరయనుర్వీన్.
ఉ. వర్ణము నిర్ణయించి కృతివక్త్రమునం గదియింప నాయకుం
డర్ణవవేష్టితావని సమస్తము నేలుఁ గవీశ్వరుండు నా
పూర్ణమనోరథుం డగుచుఁ బొల్చు సుఖస్థితిఁ గావ్యముల్ బుధు
ల్వర్ణన సేయనొప్పు దిశలన్వసుధేశసభాంతరంబులన్. ౬౧
మ. క్షితిబీజంబులు సంపదల్పొదలఁ బోషించుం బయోబీజముల్
సతతంబుం బ్రమదంబొనర్చు శిఖిబీజంబుల్ మృతింజేయు మా
రుతబీజంబులు శోకవారిధిఁ బడఁద్రోచు న్నభోబీజముల్
పతి నత్యంతదరిద్రుఁ జేయు వరుసం బద్యాది నొందించినన్. ౬౨
వ. తత్ప్రకారం బెట్టిదనిన, ౬౩
సీ. అఇఉబులేసును నాదీర్ఘవర్ణంబు లైదు నేకారంబు నైదునవల
వరుసం గవర్ణాది వర్గపంచకమును యాదులైదును షాదు లైదుఁగూడఁ
బదివర్గములు వర్ణపఙ్క్తులు నొఁడొంటి క్రిందఁ బొందుగనిల్పనందులోనఁ
బ్రథమాక్షరంబులు పవనబీజంబులు నవలివి దహనబీజాక్షరములు

అవి బీజాక్షరంబులకు దృతీయాక్షరములు, వానిబీజంబులాంతరవాతిలిపులు
గగ బీజంబు లైదవకడలవెల్ల, వాని మేలు నగీకుసు వలయుఁ దెలియ.

క. షోడశోంద నంశచక్రము, నందలి తారాపదాక్షరావలి వెడలం
బొందుగనుండఁ గవీంద్రులు, ముందట నిడవలయుఁ బద్యముఖమునసిలువన్.

గీ. అక్షరంబుమంచిదైనఁ గ్రూరగ్రహ, వేధఁబొందిన గుణము విడిచి చెఱచు
నక్షరంబు దుష్టమైన సౌమ్యగ్రహ, వీక్షణమునఁ గీడు విడిచిమనుచు. ౬౬

వ. అది యెట్టిదనిన. ౬౭

సీ. అశ్విని పాదాక్షరాదిగా సకలతారాపదాక్షరములు క్రమముతోడ
నింద్రుని దెసనుండి యిరువదియై దేసి నలుదిక్కులందును నిలిపి వాని
నవపంచరాశివర్ణములతో నాగ్నేపినాగ్నేసి రేఖలం దగులొనర్చి
నడుముల మిగులువర్ణములకు... నేడింట రేఖలు గూడఁ దీసి
అర్కుఁడాదిగాఁగ నంశచక్రంబుల, రాసులందు సుస్థిరముగ నిలిపి
వేధ దెలిసి చూపు వివరించి వర్ణంబు, వలయు నిలుపఁ బద్యవక్త్రములను.

చ. ఉరుతరసిద్ధకాష్ఠముల నున్న సమంచిత వర్ణసంకులం
బరుగును సిద్ధకాష్ఠములఁ బ్రస్తుతికెక్కిన యక్షరంబులుం
గరకరిలేకకూడి కవికర్తల కభ్యుదయంబొనర్చు నే
చెరవుననైన శత్రువిధ బృందముఁ జంపక తక్క దెక్కడన్. ౬౯

వ. మిత్త్రారివర్ణ శోధనక్రమం బెట్టిదనిన. ౭౦

సీ. చదుములైపదియారుఁ జొకపిండ్లుగల యదియుషోడశచక్రమందులోన
మొదలింటమూఁటను బదునొకంటను దొమ్మిదింట రెంటను నాలుగింటఁ బదియు
రెంటను బదియు నాఱింట నెనిమిదింట నలిఁ బదాఱింటఁ బద్నాలుగింట
నేనవతావున నేడవింటను బదియేనింటఁ బదుమూఁట నిట్లుగలయ
నక్షరంబులుగలయంగనై దుపదులు, నిలిపివడి కాష్ఠముననుండి వలయముగను
సిద్ధసాధ్యసుసిద్ధాది చింతవెలయఁగాంచి లిపు గోలి నను వంగ నెంచవలయు ౭౨

వ. మఱియును,

క. ఇలనకచటతపయాఖ్యలఁ, గలిగిన లిపివర్గసప్తకమున కధీశుల్ ౭౩
జలజహితభౌమబుధకవి, కులిశాయుధసచివసౌరికు వలయమిత్త్రుల్.

క. బహుసంశోధితవర్ణ, గ్రహమునకుఁ బ్రసిద్ధపద్యగద్యాదిగణ

గ్రహమునకుఁ గర్తరాశి, గ్రహమునకును మైత్రి మెఱయఁగలుగఁగవలయున్

వ. గ్రహంబు లెట్టివనిన. ౭౫

సీ. విభుఁడు మేషమునకు వృశ్చికరాశికిఁ గ్రూరస్వభావుఁ డంగారకుండు
నాథుండు మిథునకన్యారాసులకు జనానందవర్తనుఁ డిందునందనుండు
అధిపతి మీనబాణాసనరాసుల కతులప్రభావుఁ డయ్యమరగురుఁడు
రాజు తులావృషరాసులు రెంటికిఁ బరమతపోనిధి భార్గవుండు
మకరకుంభములకు మార్తాండసూనుఁడు, పతి త్రివేదమూర్తి భాస్కరుండు
కర్త సింహమునకుఁ గర్కటరాశికి, నఖిలలోకవంద్యుఁ డమృతకరుఁడు ౭౬

వ. అని యివ్విధంబున. ౭౭

మ. గణవర్ణాదుల మేలుఁ గీడు వెలయంగాఁ జెప్పె సాహిత్యల
క్షణదీక్షాగురుఁడైన గారనసుధీసత్పుత్రుఁ డత్యుల్లస
ద్గుణరత్నాభరణుండు *భైరవకవీంద్రుం డాదుఁ దద్జ్ఞుల్ దనం
బ్రణుతింపం గవిరాడ్గజాంకుశము భూప్రఖ్యాతమై మించఁగన్. ౭౮

---

* రత్నపరీక్షయు, శ్రీరంగమాహాత్మ్యమును రచించినకవి
వీలికిమూలము మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారిచ్చినది.

గ్రంథస్వీకారము.

---

1 పెద్దాపురముముట్టడి.

ఇది సమవాకారము. మూఁడంకములు. చిరకాలము పెద్దాపురములో నివసించి ప్రస్తుతము కాకినాడలో నివాసముచేయు మః బుద్ధవరపు పట్టాభి రామయ్యగారిచే రచింపఁబడినది 1714 సం॥ నుండి పెద్దాపురములో శ్రీమదుద్దండరాయ జగపతిరాజుగారిపట్టమహిషి శ్రీరాగమ్మదేవిగారు పరిపాలనము చేయుకాలములో నాసంస్థానమున జరిగిన యుద్ధము ముట్టడి యిందు వర్ణింపఁబడినవి. కథ చరిత్రములలోఁ బ్రసిద్ధమైనది ఈసమవాకారమునకు మః విస్సా అప్పారావుపంతులు ఎం. ఏ. గా రుపోద్ఘాతము వ్రాసిరి. అవతారికలోఁ గథాభాగము, (పూర్వభాగము నుత్తరభాగము) వివరింపఁబడినవి కథానుకూలములగు చిత్రపటము లందందుఁగలవు. దీనింజదువువారి కాహ్లాదము నుద్రేకమును గొన్నితావులం బుట్టుచుండును.

"మఱియు నేటిపాఠకులకు గాని ప్రయోక్తలకు గాని చదువరులకు గాని యక్కరలేని యర్ధానుస్వార నియమమును పాటింపక ధ్వనిప్రధాన మగు పట్టులమాత్ర ముపయోగించితిని." అని కవిగారు లిఖించినారు. అక్కఱలేనివారు పాటింపరు. తామేల మానవలయునో? నాటక మందఱకుఁ గావలయునా. వలసినవారు చదువుకొందురు. తక్కినవారు మానుదురు.

"చిన్నపామునైనను పెద్దకఱ్ఱతోఁ గొట్టవలయును."

"పరాజితులజేయజాలినను పెద్దాపురమునం దడుగు పెట్టినచో ప్రాణములతో బోగలరా, పన్నవలసినతంత్రముల్ బన్నినాము" ఇట్టితావుల వీరి యర్ధానుస్వారనియమము పాటింపఁబడకపోయినను సంధిసలుపుటలోను మాటలోను వీరియభిప్రాయమేమో ?

ఇతరమెఱుంగక, మాటెఱుంగక, యొండెఱుంగక, దక్కతేమి బోఁబలి ఇట్లు పలుతావుల ఱకార ముపయోగింపఁబడినది, యిది యిపు డెవ్వరుకోరుచున్నారో? ప్రేక్షకులకుఁ బ్రదర్శనకాలమున నర్ధానుస్వార మెవ్వానికిని గనబడదు. అది ధ్వనిప్రధానముగనుక దాని నచటఁ బెట్టినా రని సంతోషించువా రుందరు. చదువువారికే కావలయును. "కవులకును ముద్రాశాలలవారికిని

గూడ నక్కఱలేని యర్ధానుస్వారశకటరేఫములు" అని కూడనుండిన మేలు. ధ్వనిప్రధానభాగము లెచ్చటనో తెలిసికొనలేకపోయితిమి.

పృధ్వీశ్వరుంషు—పృథ్వీశ్వరుండు అనిశుద్ధపత్రములో జేర్చినారు. ఈకడపుగోబొట్టిప్పు డెవ్వరికిఁ గావలసివచ్చినది. భీభత్సుఁడు - బీభత్సుని దిద్దలేదు. పైనియము వాక్యములను గవిగారు సూచింపవలసిన యవసరము గనఁబడదు. ప్రసిద్ధులగు కవులే యిట్లు తిరస్కరించిన నింకనెవ్వరు వాని నాదరింతురు ?

రంగాంతములలో "తెరవడుచు" అని సూచించుట యనవసరము. ఆదిలోఁ దెర మెత్తఁబడినట్లు సూచించినారుగారుగదా?

"నాటిమొదలింతవఱకు నీవ్రీట బ్రతికి-ఒకవంకన్ మహారాష్ట్రనాయక రిపువ్యూహంబు" - ఇట్టిచో "నాఁడుమొదలు," "మహారాష్ట్రనాయక" యని యుండుట యుక్తము. "రాజమహేంద్రవరము సర్కారునకు వర్లష్కర్‌గా నియమించుచున్నాను (ఆజ్ఞాపత్రమును వ్రాసియిచ్చి)" ఇచ్చట "నొకయుద్యోగిచే వ్రాయించియిచ్చి" యనిన నుచితముగా నుండును "తోటపల్లినుంచి గూఢచార్లూవోర్డ్లూ." ఈ వాక్యములో గూఢచార్లు పాత్రోచితముగా నుండదు. నైజాముగారి సేవకుఁడు—అచ్ఛా, అని నిష్క్రమించును. అంతకంటె—హుజూర్—జోహుకుమ్--ఇట్లని నిష్క్రమించుట యుచితము.

ఇవి మేముచూపుస్వల్పవిషయములు—పద్యగద్యములు హృద్యములుగా ధారాళములుగానున్నవి.

ఉ. చూచెదరేమి ఱిచ్చపడి చోద్యముగా నరిసేనమీద నా
రాచపరంపరల్ విడిచిరాలగఁగొట్టుడు శత్రుశీర్షముల్
రాచబలంబు, వెల్మలపరాక్రమముఁగ మనబోయసేనపై
శాచిశవిక్రమంబు నొకసారి విజృంభణమొందనీయరే.

ఉ. నాడట సీతశీలము ననంతదయన్ బ్రకటించి యావెగా
పాడిన వాడవీవు కడుపావనమూర్తివి మమ్ము నింకగా
పాడెడువేళవచ్చె నిక వత్సవయాన్వయగౌరవంబుగా
పాడుము నిన్నుఁజొచ్చెద మపారముదంబున పావకేశ్వరా.

వెల రు 1—0—0 కవిగారియొద్దఁ గాకినాడలో దొరకును.

2 ఈక్రిందివి భోగరాజు నారాయణమూర్తిగారిచే రచియింపఁబడినవి.

(1) భారతనీతికథలు:—1, 2 భాగములు. బెజవాడ వెంకటరావ్ అండ్ కో వారు ప్రకటించిరి. ప్రతిభాగమునందును 24 చొప్పునఁ జిన్నచిన్న భారతకథలు- ఉదంకుఁడు- గురుభక్తి; అగ్నిభట్టారకుఁడు- సత్యవ్రతము; కద్రువ-మచ్చరము; అని యిట్లు శీర్షికలతోఁ గలవు. ప్రతివిషయముచివరను భారతములోని నీతిపద్య మొక్కటి చేర్పఁబడినది. పెద్దతరగతులబాలురకు బహుమతులకును జదువుకొనుటకు నర్హములుగ నున్నవి. వెల 1 కి రు 0—6—0

(2) కృతజ్ఞత- (కిళాంబి రామానుజాచార్య నిర్యాణతారావళి) అణాగ్రంథమాలలోఁ బ్రకటింపఁబడినది. రెండుమచ్చుపద్యములు-

1. కవితాతత్త్వము తావకీనఘనసాంగత్యంబున న్నేర్చితిం
గవితాశక్తి మఱింత వృద్ధిపరుపం గాఁగల్గితిన్ వ్రాసితిం
నవకావ్యంబులు భావభాసురరసానందంబునందిల్ల మ
త్కవితాచార్యుఁడ వీవ నీకిదె నమస్కారంబు రామానుజా.

2. కవు లెవ్వా రెటువంటి మేటికృతులం గల్పించి విన్పించినన్
సవరింపందగుచోట్లు తెల్పెదవు విస్పష్టంబుగా నీవు నా
కవితన్ మాత్ర మొకప్పుడే సిది యిటుల్ గాదంచుఁ బల్కాడ వెం
తవిశేషం బకుపక్షపాతమతివో నాయందు రామానుజా.

(3) విమలాదేవి :—దీనిని వెచుక విజ్ఞానచంద్రికాగ్రంథమండలివారు ప్రకటించిరి. ఇది ద్వితీయముద్రణప్రతి. మూలకథ యబలాసచ్చరిత్రరత్నమాలలో నుండి గ్రహించిరి. కీ॥ శే॥ కొమర్రాజు లక్ష్మణరావుగారు మరాటీలోనున్న విమలాదేవి యనునవలనుండి తెనుఁగుచేసి చెప్పినందున నిందుమూలకథకు మరాటీగ్రంథమునుండి విశేషాంశములు చేర్చి యక్కన్న మాదన్నగార్ల చరిత్రాదికమును స్వయముగఁ జేర్చి వన్నెగలిగించియున్నా మని కవిగారు తెల్పుచున్నారు. 336 పుటలు 40 ప్రకరణములుగల నవల. వెల రు 1—8—0.

(4) పండుగకట్నము- ఇయ్యది సాంఘికవిషయపద్యకావ్యము- హాస్యరసప్రధానము. హాస్యరసప్రధానము లగుపద్యకావ్యములు మృగ్యము లని తలంచి దీనిని గవిగారు రచించిరి.

క. "పొన్నాడకామరాజని, యున్నాఁడొకచిన్నవాఁ డయోగ్యుఁడు కాఁడే మన్నను నొక్కఁడు; తమ్ములు, నన్నలు లే రాస్తి యెల్ల నతనిదె సుమ్మీ,"

౪ "పదికరిసెలరాంబసి గం,దనిగా క్షై నాణువేల కధికమనగదు
న్నది యట........కట్నముసుగండట కాసైనన్."

౬. "నలువదియేండ్ల వయస్సని, పలికెదవే కాని మూడువదులకు దాటం
గలయాడున్నటు తోంచదు, కలిపించినమాట నమ్మంగారాదుకదా."

పాలకొండ, రాజేశ్వరీబుక్కుడిపో వారు ప్రకటించిరి. హాస్యరసప్రధానముకావున నేయుపోద్ఘాతము చివరను వేసినారు. 80 పుటల గ్రంథము. వెల అ-౧

(౫) నాహోజా:—ఐదంకముల చరిత్రాత్మక మగు స్వతంత్ర నాటకము. కవితాకల్పలతాప్రచురములలో రెండవది. సంపాదకులు పసుమర్తి వీరభద్రస్వామిగారు బి. ఏ. విజయనగరము. చిత్తూరుముట్టడియే యిందలికథ. "రాజపుత్రులలో ప్రతాపసింహుడు తలమానికము, మహమ్మదీయులలో "అక్బరు" విశ్వజనీనుడుగ చెప్పంబడుచున్నాడు. అట్టిమహాపురుషులకుం గలపరస్పరవైషమ్య మెన్నండును హింసాపరమును ద్వేషజన్యమును గానేరదు. వారిహృదయముల నేవో మహత్తరావేశము లావరించుకొని యుండును. అవి తుదకు సఖ్యముతోడను, హిందూమహమ్మదీయైక్యముతోడను బరిసమాప్తి చెందినట్లీనాటకము సూచించుచున్నది" అని యుపోద్ఘాతములో రా. సీ. రాఘుచంద్రరావు ఎం. ఏ. ఎల్. టి. గారు వ్రాసిరి. "నాటకములో సూచింపంబడిన ప్రత్యాశయును చరిత్రయొక్క గీటురాతిపరీక్షకు నిల్చునా?......ప్రమదాక్బరులవివాహము చరిత్రచే నామోదింపంబడునా......మొదలగుప్రశ్నలకన్నిటికి నొక్కటియే ప్రత్యుత్తరము. ఈయది సారస్వతసంబంధమైన నాటకము గాని చరిత్రభాగమున కుపయోగింపంబడు వాచకము కాదు." అని యుపోద్ఘాతములో నున్నది. సారస్వతసంబంధమున గీటురాతి కెంతవఱకు నిలుచునో సారస్వతాభిమానులు పరిశీలింతురుగాక. కవిత్వశైలికై కొన్నిపద్యములు.

చ. పలుకులలో మృదుత్వమును భావమునం గృప రాజ్యకార్యముల్
నలుపునెడన్ వివేకము స్వశత్రులమేలిగుణంబు లేనియున్
దలపున మెచ్చుకొంట నిజధర్మమునం దనురక్తి యిన్నియున్
వెలసెను సార్వభౌముండు లభించుట దుర్ఘట మెట్టివారికిన్.

ఉ. మాజనకుం డురవ్వ భటమధ్యమునుండి నృపాలపుత్రక
ప్రాజము లబ్బురంబడంగ వాఁడనిపూనటు దేంగలాడ, నే

డా జయచంద్రుఁ గావ వెలయస్వలయుగ్ గగనంబుననుండి ఘో
రాజి మురారిచక్రము పురారిత్రిశూలము, వజ్రివజ్రమో.

దీనివెల రు 1—0—0.

3. శ్రీబాలాత్రిపురసుందరీ స్తవమ్,

ఎఱ్ఱమిల్లి ప్రకాశకవిగారిచే రచింపఁబడిన సంస్కృతము

54 ఆర్యావృత్తములు- కడపట-

గంగాధరరామమహీపతిహితకృత్త్రిపురసుందరీకృపయా
భవ్యమిదం దేవ్యాస్తాదార్యాశతకం ప్రకాశకవ్యుదితమ్

అనియున్నది కాఁబట్టి యీకవి పిఠాపురసంస్థానపోషితుఁడు. గతసంచికలోని హనుమచ్ఛతక మీకవిరచించినదే. ఈ స్తవములోని మొదటిశ్లోకము.

అంబ తవకచభరాచ్ఛలసత్స్ఫుటితకాయితాబ్జజాండశతే
కేనా కల్పేనాహ మనల్పా మిహ కల్పయామి తాం ప్రీతిమ్. వెల 0-3

4. సుందరి-(నవల.)

గ్రంథకర్త—చెన్నపురిలోని బౌటిక్ హైస్కూలు సీనియర్ తెనుఁగు పండితుఁడు; విద్వాన్ మంకాల శ్రీపతిగారు- ప్రకాశకులు- టి. వి చెల్లప్పశాస్త్రి అండు సన్సు (మదరాసు) వారు. వెల 0—10—0

కథ-గ్రంథకర్తగారు వ్రాసినట్లుగా సత్త్వవికల్పనావిశేషావహపూర్వావృత్తము. పీఠికలో "నిండలికథాప్రణాళిక శ్రుతపూర్వ మయ్యు-నశ్రుతపూర్వస్వకపోలకల్పనంబుల నియ్యది యొకనూతనగ్రంథ మని పాఠకమహాశయులెఱుఁగఁగలరు" అనిచెప్పిరి. నిజమే, షేక్స్పియర్ మహాకవి "టెంపెస్టు" నాటకము కథననుసరించి- ఇక్కాలమునసర్వజనాదరణీయమైన పరిశోధకనవలక్రింద మార్చి గ్రంథకర్త శుద్ధమైనభాషలో దీనిని సమకూర్చెను. క్రౌను సైజు 159 పుటలు. ఇరువది యధ్యాయములు-శైలిసర్వసాధారణ మగునవలలశైలికంటె భిన్నముగ నున్నది కావున నిదిపెద్దతరగతులలోఁ బాఠ్యపుస్తకముగా నియమింపఁదగియున్నది. భాషావిమలకుఁ జదువుకొనుటకు మనసుపుట్టునట్టి కల్పనలుకొన్ని గలవు. అన్నినవలలలోవలె నిందును సందేహములు కొందఱికిఁ గొన్ని కలుగవచ్చును. ఉదా.

"సుందరీమణి చేత నొకభూతదర్పణమున్నది. దూరముగా నున్న వస్తువులనయ్యది దగ్గఱనున్నట్లు కనఁబఱచును. తననేత్రములకు సరిగా దాని నుంచుకొని యామె సముద్రమునే చూచుచుండెను. నీట మునుంగుచున్న యోడను

జూచెను. జనులయార్తరావము వినెను." వాన, గాలి, తుఫానులలో భూతదర్ప ణము పనిచేయునేమో! ఆర్తరావమువినఁబడునేమో!

264.-(డిటెక్టివునవల) 1-2 భాగములు.

ఆంధ్రప్రచారిణీగ్రంథమాల ౧౮-౧౯ పుష్పములు. గ్రంథకర్త కొమర్రోలు నాగభూషణరావుగారు. ఇది యేయితరభాషలకును భాషాంతరీకరణముగాక నాగభూషణరావుగారి కపోలకల్పితమే కావచ్చును. "రెండువందల యిరువదినాలుగు" అను నీనవల మేము ప్రకటించిన పరిశోధకనవలలన్నిటికంటెను విలక్షణమై యడుగడుగునకు నత్యద్భుతసంఘటనలతో నిండి నిమిషనిమిషమునకుఁ బాఠకులయుత్సాహమును అభిరుచిని వర్ధిల్లఁజేయఁగల దని విశ్వసించుచున్నాము......ఈగ్రంథమునందలి విశేషములను మేమే యుగ్గడించుటకంటె పాఠకులే గ్రహించి యానందింపఁగల్గినచో మాయుద్దేశము చరితార్థము కాఁగలదు." అని ప్రకాశకులగు వేంకటపార్వతీశ్వరకవులు వ్రాయుచున్నారు.

వెల ౧ కి ౧-౮-౦

6. మోక్షసోపానములు.

కర్త- కాకినాడనివాసులు ఎ. వి. కామేశ్వరశర్మగారు. ప్రకాశకులు, కాకినాడ రాధాకృష్ణ అండు కో వారు- సమర్పితము శ్రీకృష్ణసేవానిరతులగు భావరాజు లక్ష్మీనారాయణరావుగారికి-

వెల ౦-౧-౦

ఇందు సత్యమేవజయతి 2 సత్యముగొప్పదైవది. ఇట్లు 50 జ్ఞానసూత్రములుగలవు. మఱియుసద్గుణాభ్యాసోపాయములు, మాతృభక్తి, పితృభక్తి యిట్లని బహుశీర్షికలక్రింద విషయములున్నవి. "కంటిరా మనజీవిత మెట్లు వ్యర్థమైపోవుచున్నదో- తుద కీశరీరమును మృత్యుదేవత కర్పించునంతటి వెఱ్ఱులమైతిమి. కాలసర్పము మృత్యుముఖము తెఱచుకొని యున్నది." ఇట్టిందలివి షయము బోధించును. "శ్రద్ధగలిగి యిందుఁజెప్పినవానిని! ప్రేమతోడ నధికభక్తితోడ! సలుపుచున్నమీకు సౌఖ్యంబులొదవును! మోక్షమబ్బు సత్యమయ్యవినుఁడు" అని యీరామభక్తుఁడుగీతముపాడుచుఁ దన్మయత్వమున యతిభ్రంశమైనది యు నెఱుఁగ డయ్యెను. 36-వ పుటలోనిసీసపద్యమును ముఖపత్రము 4-వ పుటలోనిసీసపద్యమును గూడఁ జాలఁదప్పులతోనిండియున్నవి.

7. శ్రీపమిడిపాటిమహాలక్ష్మీశతకము.

సచ్చిదానందగ్రంథమాల- ౯ అనుబంధము. కర్తలు- (1) గౌరావఝ్ఝల రామకృష్ణశాస్త్రిగారు, (2) సీతారామశాస్త్రిగారు- వీరు శతావధానులు, ఆశుకవిచక్రవర్తులు, అభినవబాణకవులు, నైయున్నారు. కర్నూలుజిల్లా గజ్జలకొండపోస్టు అనంతవరంగ్రహారనివాసులు, ఒంగోలుతాలూకాలో.

ఉప్పుగుండూరు రైలుస్టేషనునకు సమీపమున నున్న పమిడిపాడు గ్రామములోని మహాలక్ష్మి యనుదేవతపై నీశతకమును రచించిరి.

"ఈశతకము త్వరితముగా వ్రాయుటచేతను చిత్తువ్రాసిన కాగితముల ముద్రణ కిచ్చుటచేతను ప్రూఫుదిద్దుటలోను కొన్ని ప్రమాదములు బడినవి...... ప్రమాదములు మన్నింపఁ జదువరుల ప్రార్థితులు" అనికవులు వ్రాసికొనిరి. కావున నేమనుటకును సందు లేదు. గ్యాసులైట్లు, బొట్లు మొదలైనయన్యభాషా ప్రయోగము నచ్చటివారు కోరిరఁట కాఁబట్టి "ఉల్లాసంబివ్వమా, ౧౦౩-ముసుగుంబో ? తిరణాలలో జనుఁడు ౧౦౮ ఇష్టాగోష్టి ఔ-మాట్లాడ దీరదు-౧౦౬ మొదలైనపదములను ప్రమాదములక్రిందఁ నెంచవచ్చునా. ఇరువురుకవులురచించుచు "కవితాపట్టాభిషేకంబుమాకొదవెఁ దల్లి శతావధానముల నెన్నోచేసితింగాని-౯ పద్యము- సెలవామా కిఁకఁ బోయివచ్చెదము......పోఁగాలాడద మ్యోఁ నతుల్ సలుపుఁగాఁగలఁ బైడిపాటి-౧౧౩ పద్యము-ఇట్టివానిని త్వరితముగా వ్రాయుటలోఁ జేర్పవలయునా. ఆశుకవిచక్రవర్తులు త్వరితముగా వ్రాయుటచేతఁ బ్రమాదములు గలిగినవని చెప్పుట తగియుండలేదు. ప్రతిపద్యమునందునఁ జతుర్థపాదాదిని లకారము రానూహించిచెప్పుపద్యములు త్వరలో నూహించిచెప్పిన వౌట కష్టము. మచ్చుపద్యములు.

మ. యతియేతప్పునొ ప్రాసమేచెడునొ శబ్దార్థంబులే దోఁచవో
గతిభంగం బగునో యటంచు వెనుకం గన్వేయ కీరీతిగా
శతకంబుల్ రచియింపఁ బూనితిమి నీసాయంబు లోనమ్మి మే ౧
ల్గతిచేకూర్పుము పైఁడిపాట్పురమహాలక్ష్మీ త్రిలోకావనీ.

మ. తొలిజన్మంబునఁ జిల్లిగవ్వయిన సాధుశ్రేణి కర్పింపనం
దులకేమో యిటులయ్యె నాబ్రదుకు చేతుల్ రెండు పైకెత్తి మ్రొ
క్కులనర్పించెద నాదునేరములఁ గైకోకుండ నన్నేలుమా ౧౦౭
లలితాలంకృత పైఁడిపాట్పురమహాలక్ష్మీ త్రిలోకావనీ.

శతకముపేరు కూడ పైఁడిపాటిమహాలక్ష్మిశతకమనియున్న హానియేమో తోఁపదు. ఈశతకమును శ్రీపమిడిపాటి అప్పయ్యగారు, రావినూతల కోదండయ్యగారు, పిన్నక నాగయ్యగారు, పల్లబోతు వీరయ్యగారును నూజిళ్ళపల్లి కండ్లగుంట గ్రామస్థులును ధనసహాయ మొనరించి ముద్రింపించిరఁట. దీని వెల ౦-౨-౦- ఇది యేకాక యనేకగ్రంథము లీకవులయొద్ద దొరకఁగలవు సూచీపత్త్రమునకై వ్రాయుఁడు.

విషయసూచిక.

పరిషత్ప్రయోజనములు.

తెనుఁగుభాషయు, వాఙ్మయమును, అభివృద్ధి నొందించుటయు, ఆవిషయమునఁ బరిశ్రమ చేయువారలకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుటయు నీపరిషత్తుయొక్క ప్రయోజనములు. ఈపని నెఱవేర్చుటకై యవలంబింపఁదగు మార్గములలోఁ గొన్ని యీక్రిందఁ బొందుపఱుపఁబడుచున్నవి :—

i తెలుఁగుభాషలోని పదములకు వ్యుత్పత్తి మొదలగువానిని నిరూపించుచు లక్ష్యసహితముగ నర్థమును వివరించు సర్వాంకష మగునిఘంటు వొకటి రచించి ప్రచురించుట;

ii తెలుఁగుభాషకు సజాతీయేతరభాషలతోఁ గలసాదృశ్యములను సాకల్యముగ నిరూపించుచు నొకవ్యాకరణము రచించి ప్రచురించుట;

iii ఆధునికశాస్త్ర గ్రంథరచనయందుఁ బ్రయోగించుటకునై పారిభాషికపదములను నిర్ణయించి వివరించు నొకశబ్దకోశమును సిద్ధముచేయుట;

iv ఆంధ్రదేశప్రాచీనచరిత్రాంశపరిశీలనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుటయు, లభ్యములైన వానిలో మిక్కిలి విశ్వసనీయములైన యాధారముల సాహాయ్యమున సవిస్తరముగాఁ దెలుఁగు దేశముయొక్కయుఁ బ్రజలయొక్కయుఁ జరిత్రమొకటి రచించి ప్రచురించుటయు;

v సర్వవిషయములనుగుఱించి చేయఁదగు గ్రంథరచనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుట;

vi ఆంధ్రభాషలోని మంచిగ్రంథములఁ బండితపరిష్కారము చేయించి నిర్దుష్టముగఁ బ్రచురించుట;

vii తెలుఁగుభాషకును వాఙ్మయమునకును సంబంధించిన విషయములను జర్చించు నొక పత్రికను బ్రకటించుట;

viii తెలుఁగువాఙ్మయమునకు సంబంధించిన విషయములను గుఱించి చర్చించుటకుఁగాను సాంవత్సరికసభల నేర్పాటుచేయుట;

ix తెలుఁగు సాహిత్యవిషయమునఁ బరీక్షలఁ గావించి పారితోషికములను, సాహిత్యపట్టములను, యోగ్యతాపత్రికలను నొసంగుట;

x ఒక పుస్తకభాండాగారమును స్థాపించి సాగించుట ఇందు ప్రధానముగాఁ దెలుఁగు గ్రంథము లుండవలయును; వ్రాతప్రతులుగూడ నుండవలయును;

xi తెలుఁగుభాషయొక్కయు వాఙ్మయముయొక్కయు నభివృద్ధికి నుపకరించు నన్ని కార్యములను జేయుట.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

సంపుటము ౧౫.	శుక్ల నామ సంవత్సరము శ్రావణ భాద్రపదమాసములు.	సంచిక ౩.

బ్ర. కీ. శే. వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి స్మృతి.

ఆంధ్రవిద్యావాచస్పతి, దోమా వేంకటస్వామి గుప్తగారు, మదరాసు.

గీ. అస్తమించితివా? సమస్తాంధ్రదేశ
గతబుధమనోంబుజాత భాస్కరుఁడ! యోక
శాప్రపూర్ణ సద్బిరుదాభిరామ! సుజన
గేయ! వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి !!

సీ. ఆంధ్రగీర్వాణ విద్యామహాంభోరాశి
కలశసంభవుభాతిఁ గ్రాలె నెవఁడు?
శృంగారనైషధ శ్రీనాథకృతిసుధా
వార్ధిమథాన మెవ్వానిప్రతిభ?
వేద మన్వయమున వెలసి, యన్వర్థకు
లాభిధానుండయి యలరె నెవఁడు?
అభినవమల్లినాథాఖ్య గౌరవమంది
వ్యాఖ్యాతృమణియనఁ బ్రబలె నెవ్వఁ?

గీ. డమరనాముక్తసూల్యదోదారవస్తు
తారకాచలభిషుమాకుమారుఁ డెవఁడు?
మేఘదూతదూతయనంగ మించెనేని
ప్రజ్ఞ? అతఁ డేఁడి? వేంకటరాయశాస్త్రి?

మ. అవురా! "సర్వదిగంత పండితచమూవ్యాహారశుంభద్గతుల్
భవదీయాశయపంకజాత విగళద్వాక్యామృతం బాదృతిన్
జవినిం జెంది, మనోజ్ఞతం బొరయు హెచ్చై" యన్న సత్కీర్తి గా
రవముల్, వేంకటరాయశాస్త్రి! తగ సర్వత్ర స్ఫురద్రీతిఁ గాం
టివి; త్వద్భవ్యయశశ్శరీరము సదా నిల్చుం గదా! యుర్వరన్.

సీ. నీవిమర్శన మహానిపుణతకుఁ బ్రసన్న
రాఘవకృతివిమర్శనము సాక్షి
నీనాటకరచన నిపుణతకుఁ బ్రతాప
రుద్ర సత్కావ్యచిన్ముద్రసాక్షి!
నీదు గీర్వాణవాఙ్నిపుణత కలమేఘ
దూతబోధనసువైదుషియె సాక్షి!
నీయాంధ్రవాఙ్మయనిపుణతకు నైష
ధాదికృతివ్యాఖ్యలలరు సాక్షి!

గీ. నీయుపన్యాస నిర్ఛిద్రనిపుణతకును
వీనులను నేఁటికిన్నిన్ను వినుచునున్న
నీదు శిష్యనికాయమే నెగడు సాక్షి!
రమ్యసత్కీర్తి! వేంకటరాయశాస్త్రి!!

శా. కాళిదాసముఖాది సత్కవులరంగత్సాంస్కృతగ్రంథ రా
జీలీలాగతులల్ల వాక్తరుణి సుశ్రీలాస్యముల్; వాని యు
ద్వేలానందము నొంది, పిమ్మట, "స్వయం తీర్ణః పరాంస్తారయేత్"
నాలోకోక్తిఁ జెలంగు తీవిజగతిన్ దన్మోదముల్ గ్రంథముల్
చాలన్ వ్రాసియుఁ బాచిపెట్టితివి ప్రాజ్ఞశ్రేణికిన్; మాటలిం
కేలా? నీవు సమస్తరీతులను నెంతే ధన్యతఁ గాంచి నా
వాలిన్; వేఁకటరాయశాస్త్రి! చనినావో స్వర్గసీమం గసన్??

శా. గీర్వాణాంధ్రకవిత్వసారమని సత్కీర్తిం బొడంగన్న నీ
యౌర్వీనాట్యవిముగ్ధ ప్రతిభాపీయూషమున్ స్వర్గమునం
దర్వీదం దగుటత్సుధాసమము గేరింతల్ పొనర్పంగ, ని
ర్యుర్వీమండలి వీడి నీవు చనినావో? నాకలోకానకున్??

శా. ఘంటాప్రోక్తిగఁ జెప్పవాఁడ, సనఘా! క్ష్మామండలిన్ బూని, మే
లుంటాకుల్ గొనిపోవఁజాలని శుభశ్లోకంబుతో నొప్పు ని
ష్ఠాంబస్ప్రభ నొప్పు గ్రంథరచనం గన్నావు సత్కీర్తి మి
న్నంటన్; వేంకటరాయశాస్త్రి! యెపుడున్ నాశంబు లేకుండగన్!!

శా. ఈమద్రాసున నిన్ని నాళ్లుమని, యిస్సీ! పూర్వజన్మాఘపుం
బ్రామాణ్యమ్మున మిమ్ములం దరిసి, మీపజ్జ దగం బొల్చి, వి
ద్యామాద్యద్భవదీయ వాక్యమకరందంబుల్ వడిగ్రోలతే;
దీక్షైస్వర్గము నీవు పొంచ, నిటులెన్నేఁ బద్యగద్యంబులే
నీమేకొల్పుట ప్రాణవర్జితతనూ శృంగారమే కాదె? శా
నీయన్వంతరముఁ జిరంతనముగా నిండాఱ నాత్వద్యశ
స్సీ సంతిద్యుపలాలనంబులు కరంబుల్లంబునంబొంగ నెం
తో మమ్ముంగరఁగించు, శాస్త్రిగుణి! వేదోదారవంశోదయా!!

శా. శాంతిన్, భూమినివీడు వారలయతుల్ స్వర్గంబునంగాంచ, సు
స్వాంతుల్ వారిహితుల్ తలంతు; రది యట్లాఁగాక; నీస్వాంతపుః
శాంతిఁగోరియు మేము వేఁడవలెనే చయ్యన్ రమాకాంతు? సి
ద్ధాంతంబయ్యె "భవత్కృతామలకృతివ్యాలోల భావంబు; లే
చింతాదంతురితాంతరంగునయినన్ జిత్తార్తినింబాపియున్
సంతోషంబును జెందఁజేయు"నని, యాసత్కీర్తియొప్పాఱు; శ్రీ
కాంతాంఘ్రిద్వయ పంకజాతమధుపత్వప్రాకయోపేత! నై
రంతర్యాంచితతృప్తి గాంచిత! మహారాజన్యరాజద్భిర
స్సంతానోరుకిరీటరత్ననికరాంచత్పాదకంజాత; భ
వ్యాంతర్వాణివిరాయగేయ! విలసత్పాండిత్య శౌండీర్య! యి
ట్లెంతోయొప్పెడుఁగాని లోకగతిగా హృత్పద్మశాంత్యాప్తి నీ
కెంతేఁగొల్పఁగ వేఁడువారమిఁగ; ముక్తిందూపమాస్యామనః
కాంతా! వేంకటరాయశాస్త్రి! బుధలోకధ్యేయ నారాయణుల్!!

మ. సతతస్స్వీయకవిత్వవైభవజితస్వర్వాహినీ వేఁగుఁడం
చితదిక్షండలమండనామలయశశ్శ్రీమూర్తి శ్రీనాథుఁ డీ
క్షితికింబాసి, దివి జనంగ 'నట' నర్థింబొంచ్చుకవ్యగ్రణుల్
మతిగానంగడు భీతిఁజెందియును "గింకర్తవ్యతామూఢులై
వితతప్రాభవులై, బృహస్పతికి వేవేవెన్కఁజేరంగనై;
రతుల శ్రీయుతతత్త్వవిప్రభుకృతి వ్యాఖ్యాతృరత్నంబవై
పుతగన్ బండితమండలీవినమితప్రోద్యన్మహావైభవ
స్థితిమైనాకముఁ జేర, నాకకవులెంతేస్వాంతమందుం గలం
గి, తమోదేశములం గనంజనరె? సత్కీర్తి ప్రభాయుక్తి భూ
షిత! శ్రీ వేంకటరాయశాస్త్రి! కవితా శ్రీమాన్యోద్యన్మతీ!!

త్రిలింగము-తెలుఁగు-తెనుఁగు-ప్రతినాదము.

శ్రీ విక్రమదేవవర్మగారు.

ఆ: సా: పరిషత్పత్త్రికయొక్క ౧౮ వ సంపుటము ౨ వ సంచికయం దుఁ బ్రకటింపఁబడిన విద్యాప్రవీణ శ్రీ బులుసు వేంకటరమణయ్యగారి "త్రిలింగము-తెలుఁగు-తెనుఁగు" అను వ్యాసమునందు "మఱికొందఱు త్రిలింగమునుండి తెలుఁగు పుట్టలేదనియు ఉత్కలింగమునుండి యుత్కళము పుట్టినట్లే తలఃళింగమునుండి తెలుఁగు పుట్టినదని చెప్పుచున్నారు. కాని దానిని విశ్వసింపఁదగిన ప్రమాణములు లేవు." అను వాక్యద్వయము గలదు. తలకళింగమునుండి తెలుఁగు పుట్టినదని చెప్పినవారు "మఱికొందఱు" గాక, నేనే యగుటవలనఁ దత్ప్రతివాదరూపముగా నే నీచిన్నివ్యాసమును వ్రాయవలసివచ్చెను. సహృదయులు సత్యము నారయుదురుగాక.

ఇపుడు నా కఱువదియేండ్ల వయస్సు. "త్రిలింగభవము తెలుఁగు" "త్రినగభవము తెనుఁగు" అనుపదముల బొబ్బరింత నాచిన్నతనము నుండియు నా చెవిసోఁకుచుండుటవలన నాకొకించుక చెవుడుగలిగినవచ్చును. అట్లుండ విద్యాప్రవీణుఁడుగారు నిజవ్యాసమునందు నీపరిశిథిలపదముల సత్తే నిరూపించుట నూతనవిషయముగాదు. కాని తెలుఁగుదేశముయొక్క దక్షిణసీమ మండిత సమీపమునఁగల కాళేశ్వరమనియు నుత్తరసీమ గంజాము మండలమందలి ఛత్రపురమనియు నిరూపించుట నూతనవిషయమే యగును. అట్లెల్లల నిరూపించి తెలుఁగుదేశమును గుఱుచపఱచుట శోచనీయము. ఎల్ల నేర్పఱచుటకు విద్యాప్రవీణుఁడుగారికిఁ గావలసినవి యొకలింగము నొకకొండయును మాత్రమె కనుకఁ జిన్నకొండయును రామలింగేశాఖ్యగల లింగమును గలుగు రామేశ్వరము తెలుఁగుదేశపు దక్షిణసీమ యనియు, హిమాచలమును సంమున్న కేదారేశాఖ్యగల లింగమును దదుత్తరసీమ యనియు నిరూపింపఁబడియున్నచోఁ దెలుఁగుదేశము సుదీర్ఘమై యొప్పియుండునుగదా! విద్యాప్రవీణుఁడుగారు బ్రహ్మాండపురాణమందలిదని యుదహరించిన "శ్రీశైలభీమకాళేశమహేంద్రగిరిసంయుత"మను శ్లోకమునందలి భీమకాళేశులు కేదారేశరామలింగేశులెట్లగుదురని కొందఱు వింతనొంది యడుగుదురేని, విద్యాప్రవీణుఁడుగారు ద్రాక్షారామభీమేశునకును మహేంద్రగిరిపైనున్న గోకర్ణేశ్వరునకు నభేదము నర్పి సీమనేర్పఱచుటవలన వారి యభేదసాధనమునే కైకొని భీమేశుఁడే కేదారేశుఁడు మఱి కాళేశుఁడే రామలింగేశుఁడని సమర్థింపవచ్చును. విద్యాప్రవీణుఁడుగారు గోదావరీమండలస్థిత భీమేశలింగమునకును గంజాముమండల

మందలి మహేంద్రగిరికిని ముడిపెట్టి యెల్ల నేర్పఱచుట మసిఁబూసి నేరెడుకాయ సేయుటయె.

మహేంద్రగిరిగలదేశము కళింగమని సుస్పష్టముగాఁ జెప్పఁబడిన "స ప్రతాపం మహేంద్రస్యమూర్ధ్ని తీక్ష్ణం న్యవేశయేత్" అను శ్లోకమును రఘువంశకావ్యమునందును నాయుపన్యాసమునందును విద్యాప్రవీణుఁడుగారు పఠించియుందురుగదా. అట్లయ్యు వారుమహేంద్రగిరిని దెలుఁగు దేశాంతర్గతము సేయుట యతివిచిత్రము! "శ్రీశైల భీమ కాళేశమహేంద్రగిరి సంయుత" మను శ్లోకము బ్రహ్మాండపురాణములోనిదని విద్యాప్రవీణుఁడుగారు సెలవిచ్చిరి. అది తత్పురాణమున నుండునేని, శ్రీశైల భీమకాళేశమహేంద్రగిరుల కూరుపే దానిని బ్రక్షిప్తమని చెప్పక చెప్పుచున్నది.

మన పురాణములలోనున్న పెక్కుశ్లోకములు మాత్రమేకాక, పెక్కుగాథలును బ్రక్షిప్తములనుట సుప్రసిద్ధము. "దేనియందు లేనిది బ్రహ్మాండపురాణముననుండు" నను సామెత యుత్కళభాషయందుఁ గలదు. కనుక నుపరి కథితశ్లోకము నటుండ నిచ్చెదము.

అప్పకవియు నహోబలపండితుండును సీతారామాచార్యులును "త్రిలింగ" పదము ప్రకృతియనియు దాని వికృతియె "తెలుఁ" గనియుఁ జెప్పినందనే వారిపలుకులను విజ్ఞులు విశ్వసింపరు. తెలుఁగుదేశమున నెన్నఁడును సంస్కృతము వ్యావహారికభాషగా నుండమిఁ దద్దేశము సంస్కృతసమానయుక్తముగ "త్రిలింగదేశ" మని కాని "త్రినగదేశ" మని కాని వ్యవహరింపబడియుండక, "తెలుంగునా" డని వాడఁబడుచుండెననుటయె యుక్తియుక్తము. కనుకఁ ద్రిలింగత్రినగపదములను బ్రకృతులనుట యనుచితము. కొమర్రాజు వేంకటలక్ష్మణరావుపంతు లూహించినట్లు "తెలుంగు" పదమునె ప్రకృతియనుట సమంజసము. ఆపదమే "తెనుంగు" అయి పిమ్మట "తెలుఁగు" మఱి "తెనుఁగు" అయ్యెను. "త్రిలింగ, త్రినగ" ములను రెండుపదములు నర్వాచీనాంధ్రపండితులు కల్పించిన వికృతులనియె యెఱుంగఁదగుచు.

"తెలుంగు" పదమునకుఁ బ్రకృతి "తలకళింగ" మయియుండునని నేనే యూహించితిని; మఱి నమ్ముచున్నాను.

"శ్లో. యేనామకేచదిహనః ప్రథయన్త్యవజ్ఞాం
జానన్తితే కిమపితాన్ప్రతినైషయత్నః
ఉత్పత్స్యతేఽస్తిమమకోఽపిసమానధర్మా
కాలోహ్యయం నిరవధిర్విపులాచపృథ్వీ"

భాషానియమము.

వల్లాది రామకృష్ణశాస్త్రి చయనులుగారు.

వివిధభాషాభిజ్ఞులగునట్టియు ఆంధ్రభాషాభిమానము గలిగినట్టియు నాంధ్రదేశచిరవాస్తవ్యులగు ప్రాజ్ఞులకొక విజ్ఞాపనము.

దేశభాషల కన్నిటికిని వ్యాకరణములు తత్తద్దేశవాసులగు పురాతన పురుషులచే రచింపఁబడియున్నవి. వారికి పూర్వకాలమునఁగూడ నిట్టి నియామక గ్రంథములుండియుండును. భారతకాలమునఁగూడ దేశభాషలున్నట్లు విదుర యుధిష్ఠిరసంవాదమువలన తెలియనగును. తత్తద్దేశవాసులు వ్యవహారదశయందించుమించుగా వ్యాకరణవిరుద్ధశబ్దములను ప్రదేశభేదములబట్టి వ్యవహరించుచున్నను గ్రాంథికముగా భాష నుపయోగించునప్పుడు వ్యాకరణానుసారముగనె వాడుదురు. అట్టిభాషయే పండితగ్రాహ్యమగును. కర్ణాటకభాషయందు మైసూరుప్రాంతమునకు ధార్వాడాప్రాంతమునకు చాలా వ్యత్యాసముకలదు. వ్యాకరణనియమమునకుమాత్ర మందరుబద్ధులగుదురు. కూరుచుండవలెను అనుమాటకు కూతుకోబేకు అని మైసూరుప్రాంతమునను కూడిబేకు అని ధార్వాడాప్రాంతమునను వాడుదురు. చోళదేశమున కావలెను అను పదమునకు వేండం అనియొక ప్రాంతమునను, వేణుం అని మరియొకప్రాంతమునను వాడుదురు. ఇట్లే అన్నిదేశములందునను ప్రదేశభేదములనుబట్టి యవాంతరభేదము కలదు మనయాంధ్రదేశము.

శ్లో॥ ఆన్ధ్రత్వమాన్ధ్రభాషాచప్రాభాకర పరిశ్రమః।
తత్రాపియాజుషీశాఖానాల్పస్యతపసఃఫలం।
అహోభాగ్యమహోభాగ్యమాన్ధ్రదేశ నివాసినాం।
వ్యత్యస్తవర్ణం గాయన్తిశివనామపదేపదే।

యని దేశాన్తరస్థులగు పండితులచేత, భగవద్భక్తి యందునను భాషాప్రాశస్త్యమందునను వన్నెగాంచినది.

యైర్దేశస్త్రిభిరేవయాతి మహతీంఖ్యాతింత్రిలింగాఖ్యయా । యేషాం కాకతిరాజకీర్తినివహైఃకైలాసశైలాఃకృతాః । తేదేవాః ప్రసరత్ప్రసాదమధురాః శ్రీశైలకాళీశ్వర। ద్రాక్షారామనివాసినః ప్రతిపదంత్వచ్ఛ్రేయసేజాగ్రతు

అని ప్రతాపరుద్రీయమందు చెప్పఁబడినవిధమున సుప్రసిద్ధపుణ్యక్షేత్రములెల్లలు గాఁగల త్రిలింగదేశమను నామాంతరముగూడ దీనికి గలదు.

ఇట్టిదేశమందు జన్మించిన మనలోఁ గొందరు భాషానియమములఁ బాటింపక యతిప్రాసనియమముల గమనింపక వ్యాకరణనియమముల నుల్లంఘించుచు వ్యాసముల రచించుటయు, గ్రంథముల రచింపఁబూనుటయు దేశాంతరస్థులకు గూడ హాస్యాస్పదముకాక మానదు. భాషకు ఐకరూప్యము స్థిరతనిచ్చును గాని యవ్యవస్థితత్వము స్థిరత నీయఁజాలదు. దేశభాషలందు తెలుఁగులెస్స యని సకలభాషాభిజ్ఞుడగు కృష్ణదేవరాయలు నియమబద్ధయగు భాషను స్తుతించియుండును గాని గ్రామ్యమును స్తుతించియుండఁడు.

గాన ప్రాజ్ఞులందరు నేకాభిప్రాయముతో బ్రాచీననియమబద్ధయగు నాంధ్రభాషయందే దృఢాభిసంధికలిగియుండుట యుక్తము. సకలదేశీయులచేత బాటింపఁబడు దేశీయవ్యాకరణనియమములను మనముల్లంఘనము చేయఁబూనుట యసంగతము. సంస్కృతభాషయందుగూడ లేని యతిప్రాసనియమములను ఆంధ్రమహాకవులు తెచ్చిపెట్టి పాటించుటకు అతీంద్రియములగు హేతువు లుండితీరును. దేశభాషలందుగూడ సర్పవృశ్చికాది విషనిరాసకములగు మంత్రములు గలవు. వానిని యథానియమముగా నుచ్చరింపవలయును. అన్యథా ఫలజనకములు కావు. అటులనే భాషానియమము పాటింపక రచించిన గ్రంథములనర్థదాయకము లగును. బహుజ్ఞుఁడగు నప్పకవి యట్టి యనర్థముల కొన్నిటి నుదాహరించెను.

వృత్త్యనుప్రాసరూపమున కావ్యశోభ ప్రాసమునకు దృష్టఫలము. యతులకు నక్షరానులోమ్యము సూక్ష్మేక్షికచే గానవగును.

చోళీపయోధర ఇవప్రకటో న కామం నో గూర్జరీస్తన ఇవాతితరాం విలీనః
శ్లో॥ అర్ధో గిరాం పిహితః పిహితశ్చ కించిదాంధ్రీపయోధర ఇవాతితరాం సమింధే॥

అని ప్రాచీనులు వర్ణించినవిధమున నాయాదేశవాసుల వేషములు పూర్వకాలమున నియతములై యుండెను. ప్రస్తుతము విదేశీయవిద్యాభ్యాస ప్రాభవమున నుచ్ఛృంఖలులగుచు నాంధ్రదేశవాసులగు స్త్రీపురుషులు నితరదేశవాసులకంటె నధికముగా శిఖాదులందునను వస్త్రధారణమందునను మార్పుల నందుచున్నారు.

ఇదియంతయు మన బుద్ధిదౌర్బల్యమువలననే కలిగినది. నాతిప్రయోజనకము. భాషానియమోల్లంఘనముగూడ నిట్టిదే. పురుషుఁడు గాజులు తొడిగికొని చీరగట్టుకొనినయెడల వానిఁజూచి సాటివారలు నగుదురు. అట్లే ఒక దేశమువాఁడు దేశాంతరవాసివేష మనుకరించినను హాస్యాస్పదమగును. పగటివేషమువారలు హాస్యరసపోషకులగుట కిదియేకదా కారణము.

ఇదిగాక శ్రీకృష్ణాద్యవతారములను వ్యాసాదిమహర్షులను వారిగ్రంథములను పరిహసించుచు విపరీతార్థముల వ్రాయు పురుషు లిదివఱకే పుణ్యభూమియగు నాంధ్రదేశమం దావిర్భవించినట్లు తోఁచదు.

చెట్టుచివరకు కుక్కమూతిపిందెలు బుట్టు నను సామెత ననుకరించుచు నట్టి యవతారములుగూడ మనదేశమం దావిర్భవించుచున్నయవి. ఇవియన్నియు నుత్పాతములు. అయశస్యములు. సకలలోకశ్లాఘనీయులును అణిమాదిసిద్ధిశాలురును పరమేశ్వరుని జ్ఞానశక్త్యవతారరూపులని యెంచఁబడిన మహనీయుల చరిత్రములందు మనబుద్ధిదోషముచేత నసంగతములున్నట్లు తోఁచినను తద్విద్వసమాగమముచేత నట్టి శంకల నివర్తింపఁజేసికొనుట యుక్తముగాని వానిం గ్రంథరూపమున వెల్లడించి మతసిద్ధాంతరహస్యరూపముల నెఱుఁగని సందిగ్ధచిత్తులగు పామరులఁ జెరుచుట లోకాపకారముగాక మానదు. ఇట్టి వాసనలు మనచిత్తములందు ప్రబలకుండునట్లు తగు విమర్శనముఁ జేసికొనుట మన కర్తవ్యము. ఆంధ్రదేశనాయకులు ఆన్ధ్రభాషాఖ్యాతిని, ఆస్తికత్వప్రయుక్తమగు మతఖ్యాతిని వేషనియమఖ్యాతిని కాపాడుటకై బద్ధపరికరులగుదురుగాక. కొన్నిపత్త్రికలందును పుస్తకములందును ప్రాజ్ఞంమన్యులు చేయు నియమోల్లంఘనముఁ జూచియున్నాను. దాని నామోదించువారును కొందఱుగలరట, ఉండియుందురు. గనుకనే (జాతో దైవాదుచిత ఘటనా సంవిధాతా విధాతా) యనునభియుక్తోక్తి కలదు. వారి కందఱకును ఇట్టికృత్యములు న్యాయ్యములు కావని వినయముతో విన్నవించుచున్నవాఁడను.

సర్వశక్తులుగల పరమేశ్వరుఁడు వీరికట్టి స్థిరబుద్ధి నొసఁగి దేశాంతస్థులవలన వీరికి సంభవింపఁబోయెడి యవమానమును దొలఁగించుఁగాక.

సంస్కృతభాష—ఆంధ్రభాష.

శ్రీ విద్యాప్రవీణ, బులుసు వేంకటరమణయ్యగారు.

ప్రపంచమునఁగల భాషలలో నెల్ల మనభరతఖండమునం బుట్టి భాషలలో మిన్నయై పరఁగు సంస్కృతభాషయే యతి ప్రాచీనమైన దనియు, నతి పావనమైన దనియుఁ, దక్కినభాషలన్నియు సాక్షాత్తుగాఁ గాని, పరంపరగాఁ గాని సంస్కృతమునుండియే యేర్పడినవనియుఁ, బ్రాచ్యపాశ్చాత్య పండితప్రకాండు లందఱు నంగీకరించియున్నారు. కొందఱు స్వదేశైకాభిమానులు, స్వభాషామాత్రాభిమానులు నగు పాశ్చాత్యవిద్వాంసులు సంస్కృతభాషయే యితరభాషల కన్నింటికిని మూలమని యంగీకరింపక, సంస్కృతమునకును, దదితరభాషలకును గల సంబంధ మేకభాషాజన్యత్వమని (సంస్కృతమునకును దక్కినవానికిని సంబంధము కనుపించుచుండుటచే, నొకదానినుండి మఱియొకటి యుద్భవించిన దని యంగీకరింపనప్పుడు రెండును మఱియొకభాషనుండి యుద్భవించినవని సిద్ధాంతీకరించుట కొంతవఱకు నుచితమేగదా!) నిరూపించి, వీని కన్నింటికిని మూలమగు మాతృభాష (Mother Language) యొకటికల దని సిద్ధాంతీకరించిరి. వారట్లు చేసిననాఁడుకూడ సంస్కృతభాషకు మూలమగు నిండో-యూరపియన్ మాతృభాష(Mother Language of the Indo-European family) యిప్పుడు వ్యవహారమున లేకుండుటవలనను, నాభాషయందు వ్రాయఁబడిన గ్రంథము లేవియు మనకు లభింపకుండుటవలనను, దత్స్వరూపమును నిరూపించుటయందు సంస్కృతమే యవలంబ మని దానినే గ్రహించి సంస్కృతమునకును మాతృభాషకునుగల సంబంధము మిక్కిలి సమీపమైన దని యంగీకరించి యున్నారు. కాఁగా ఎట్లాలోచించినను సంస్కృతమే మిక్కిలి ప్రాచీనమైన దనియు, భాషల కన్నింటికిని మూలభూత మనియు మన మంగీకరింపక తప్పదు.

భాషాశాస్త్రజ్ఞుల సిద్ధాంతములఁబట్టి సంస్కృతభాష యిండో-యూరపియన్ భాషాకుటుంబము (Family of the Indo-European Languages) లోఁ జేరిన యార్యన్ (Aryan) శాఖలోఁ జేరిన దనియు, మనము వాడుచున్న

యాంధ్రభాష ద్రావిడభాషాకుటుంబము (Family of the Dravidian Languages) లోఁ జేరినదనియు మనము తెలిసికొనవలసియున్నది. ఇయ్యది పాశ్చాత్యసిద్ధాంతము. ఇట్లీరెండుభాషలును భిన్నభాషాకుటుంబములకు సంబంధించియున్నను, మూఁడువంతుల ముప్పాతిక తెలుఁగు సంస్కృతమునుండియే యుత్పన్నమైన దని చెప్పవలసియుండును. మఱియు సంస్కృతమునకును దెలుఁగునకును గల సంబంధము, సంస్కృతమునకును, స్వకుటుంబజన్య మగు మఱియే యిండో- యూరపియన్ కుటుంబభాషకును లేదని నిశ్చయముగఁ జెప్పవచ్చును. ఈసంబంధ మీభాషాద్వయికిఁ గల విశేషసంబంధమును విశదముచేయుచున్నది. తత్సమ-తద్భవ-దేశ్యభేదముల ముత్త్రివిధమగు నాంధ్రమునను దొలి రెండుభేదములును, సంస్కృతమును, దత్సంబద్ధ మగు ప్రాకృతమును మాత్రము సంబంధించి యేర్పడినవి. † ప్రాకృతమునకు సంస్కృతము మూలమని యెంచఁబడుటచే ప్రాకృతమువలనఁ గల్గిన భేదములును సంస్కృతసంబద్ధము లనియే యెంచుట న్యాయ మగుచున్నది

1 సంస్కృత ప్రాకృతములకుఁ దెలుఁగు ప్రత్యయములు చేర్చినమాత్రమునే యేర్పడు నాంధ్రము తత్సమము.

సం- రామః=రాముఁడు	ప్రా- అగ్గీ=అగ్గి.
" విద్యా=విద్య.	" జడా=జడ.
" వనమ్=వనము.	" గారవం—గారవము.

తద్భవభాష సంస్కృతప్రాకృతములలోఁ గొంచెము మార్పుఁ గలిగించుకొని యేర్పడునది.

సం- ఆకాశః=ఆకసము.	ప్రా- ఇంగాలో=ఇంగలము.
" సూచీ=సూది.	" అచ్ఛరా=అచ్చర.
" కుడ్యమ్=గోడ.	" అచ్ఛేరఁ=అచ్చెరువు.

ఈ పైభేదములంబట్టియు, నుదాహరణములంబట్టియు ననేకకారణములచే నాంధ్రమునకు సంస్కృతము మూలమైనదని నిరూపింపఁ బడినది.

మఱియు నన్నయకవి మొదలగువారి మతమునుబట్టి ప్రకృతి సంస్కృతమనియుఁ, బ్రకృతినుండిపుట్టినవి ప్రాకృతములగుటఁ దెలుఁగుకూడఁ బ్రాకృతభాషాభేదమే యనియుఁ దెలియుచున్నది

† ప్రాకృతమునకు సంస్కృతము మూలమను ప్రాచీనులసిద్ధాంత మిచట ననుసరింపఁబడినది

తే. గీ. ప్రాకృతాదులు చెడి తజ్జ పదములగుచుఁ,
బలు తెలుఁగులఁ దవలోనఁ గలిసియుండు
కత-నీ యాంధ్రభాషయుఁ గలిమతంబు
నందుఁ బ్రాకృతభేదంబె యనఁగనొప్పు.

(అప్పకవీయము, ఆశ్వా 1 పద్య 75)

ఈరీతిని దెనుఁగునకు సంస్కృతమే మూలమై తదుత్కర్షాధాయకమైయున్న, సంస్కృతభాష యొక కొఱగాని భాషయనియు, నర్థము కాని భాషయనియుఁ, గర్ణకఠోరమగు భాషయనియు, మృతభాషయనియు, భావశూన్యమగు భాషయనియు నీకాలమున బయలువెడలిన కొందఱు విమర్శకాగ్రగణ్యులు సభలలోఁగూడ వాకొనుట కడుంగడు శోచనీయము. ఈవిమర్శకులు సంస్కృతమెందులకును బనికిరానిదని చెప్పి తెలుఁగునంగల మేలుఁగుల నగ్గడించుచుఁ దెలుఁగును మించినభాష జగతిని లేదని సిద్ధాంతీకరించుట వీరికిఁ గల గీర్వాణవాణీవాసనాలేశశూన్యత్వమును బ్రకటించుచున్నది. సంస్కృతమునే పలుతెఱుఁగుల నాధారముచేసికొని యుద్భవించి దానిలోని యలంకారములను దాఁ దెచ్చిపెట్టుకొని గుణములను ముచ్చిలి శాస్త్రవిషయములకుఁ బ్రతులను దింపి బయలువెడలిన తెలుఁగునుబట్టి మూలమగు, పూతమగు, దేవభాషను ధిక్కరించుట-గర్హించుట, మాతృగర్భమునం జనించి, మాతృరక్తమాంసములనుబీల్చి పిప్పిచేసి జీవికఁ గల్పించుకొని యాతల్లి కుత్తుకనే తఱుఁగుటకంటె నీచమైనది కాకపోదని నాతలంపు.

ఆంధ్రభాష సులలితపదబంధ బంధురమనియు, దీర్ఘసమాసరహితమైనదనియు, వారుతలంచి యందులకు "క. జిలిబిలిపలుకులఁ బలుముద్దులు గులికెడి తెనుఁగుబాసతో సరియగునే, తెలిసియుఁ దెలియక వీనుల నలయించెడు వెట్టిముట్టి యరమర బాసల్ — తెలుఁగెఱుఁగని సంస్కృతంబు తెన్నె మెఱుఁగునే?" అను ప్రమాణముల నీయవచ్చును. కాని యాంధ్రభాష మధురభాషకాదని కాని, దేశభాషలలోఁ దీసిపోవునదియని కాని మాయాశయము కాదు. తెలుఁగునకు మూలమగు సంస్కృతముకంటె దెలుఁగు యొక్క యాధిక్యమేమియు లేదనియు, నది సంస్కృతమును మించుట యసంభవమనియునే నాయభిప్రాయము.

సంస్కృతభాషను గీర్వాణులు (అనఁగా దేవతలు) వ్యవహరించుటచే దానికి గీర్వాణభాషయనియు, దేవభాషయనియుఁ బేరుకలిగినవనియు నది

యే యాదిభాషయనియు, మనప్రాచీనులందఱును జెప్పియున్నారు. ఇదియంత యు నిజము కాకపోవచ్చునుగాని యాదిభాషయని యిప్పటివారుకూడ నంగీక రించుచున్నారు. సంస్కృతభాష దేవభాష కాకపోయినను, నంతటి పవిత్రమైన దనియుఁ బ్రఖ్యాతమైన దనియునకిదైనఁ దెలియకపోదు. గీర్వాణభాషకుఁ గల్గిన యీగౌరవమిప్పటిది కాదు. సంస్కృతమును నిరసించుచుఁ బుట్టినయీ వాదము లీయిరువదవశతాబ్దపు మూఁడవదశయందుద్భవించినవి కాని యంత కుఁ బూర్వము సంస్కృతమే మాననీయమని ప్రఖ్యాతిఁ బడసియున్నది.

సంస్కృతమునకుఁ గల్గిన యీగౌరవ మొక్క భారతీయుల వలననే గల్గినది కాదు; ఒక్క భారతవర్షమునఁనే గాదు. అనేకులు పాశ్చాత్యవిద్వత్ప్ర కాండులు సంస్కృతము నెక్కువ గౌరవించి మన భారతీయులకంటె వేయిమడం గులెక్కువగ సంస్కృత గ్రంథసమూహము ను జాగ్రత్తపెట్టుకొని విజ్ఞానమును సంపాదించుచున్నారు. వేయేల? మొన్న మొన్నటివరకుఁ బ్రబంధాములను రచిం చిన యాంధ్రకవీశ్వరులందఱును దొలుఁదొల్త కవిస్తుతిలో సంస్కృతము వాని బేర్కొనిన పిదపఁ గవిత్రయమువారిని బేర్కొనుచున్నారు. దీనిబట్టి సంస్కృతము నఁదెలుఁగువారికిఁ గల గౌరవాతిశయము విశదము కాఁగలదు.

తెలుఁగునకు సంస్కృతము పెట్టినదేభిక్ష. ఒక్క తెలుఁగునకే కాదు. భా రతీయవాఙ్మయ మంతటికి నని చెప్పవచ్చును. ఆంధ్రవాఙ్మయమునందే భాగ మైనను సరే. సంస్కృతము నాదర్శముగ నుంచుకొనకుండ వ్రాయఁబడియుం డలేదు. తెలుఁగునకు మూలపురుషులగు కవిత్రయమువారు చేసినది సంస్కృ తభారతాంధ్రీకరణము. అది మొదలు మొన్న మొన్నటివరకుఁ గలవన్నియును సంస్కృతాంధ్రీకరణములే.

చూడుఁడు. తెలుఁగునఁ గల పురాణములు సంస్కృతమున కాంధ్రీకర ణములు. పద్యకావ్యములు నట్టివే. ౧౯ వ శతాబ్దపు చరమావస్థవఱకును తె లుఁగున గద్యకావ్యములు † లేవనియే చెప్పవచ్చును. అలంకార గ్రంథములా

---

† 16 వ శతాబ్దమున సముఖము వేంకట కృష్ణప్పనాయకుఁడను దక్షిణాంధ్రకవి రచి యించిన జైమినిభారతమను గద్యకావ్యము నాంధ్రసాహిత్య పరిషత్తువారు చాలదినములక్రిందట నే ముద్రించియున్నారు. ఇదియొక్కటియే మనకు లభించిన ప్రాచీన గద్యకావ్యము. బు. వేం రమణయ్య*

ఇది సరి కాదు, విజయరంగ చొక్కనాథుని మాఘ శ్రీరంగ మాహాత్మ్యములును, నంజరాజ కృత హాలాస్య మహాత్మ్యమును, వీరరాజకృత భారతమును మొదలగునవి కలవు. Ed.

సంస్కృతమునకుఁ దర్జుమాలు. వ్యాకరణము లున్నట్టివే. వేయేల సంస్కృతమునుం డి భాషాంతరీకరింపఁబడని యాంధ్ర కావ్యము మన ప్రాచీన వాఙ్మయమున లేద నియే చెప్పవచ్చును. ౧౯ వ శతాబ్దపు చరమావస్థ నుండియు నాంగ్ల సాంప్ర దాయముల ననుసరించి గ్రంథరచనపద్ధతి మాఱినను సంస్కృతాంధ్రీకరణ ములు మాత్రము దినదినాభివృద్ధిని గాంచుచునే యున్నవి.

సంస్కృతముయొక్క ప్రాపుఁ గలిగించుకొననిచో నాంధ్ర వాఙ్మయ మిం కటికంటె వేయిమడుంగులు హీనదశయందుండవలసివచ్చును. భాషకు స్వతం త్రముగ నుండవలసిన ఛందోవ్యాకరణములు కూడఁ దెలుఁగునకు స్వతంత్ర ములైనవి లేక సంస్కృతసంబద్ధములైయే యున్నవి. ఆంధ్రభాషకిం తవఱకు స మగ్రమగు వ్యాకరణమే లేదు. ఆంధ్రభాషకింతవఱకు వ్యాకరణము లేదనియే చె ప్పవచ్చును. సంస్కృతమునఁ గల యతిప్రాసములు తెలుఁగునం గూడ గ్రహిం పఁబడినవి. అట్లు తీసికొనివచ్చుటలోఁ దెలుఁగువారు వానికనుచితపు మార్పు లను గల్పించి, యర్థములను బాధచేసి శోభనుం జెడఁగొట్టి లేనిపోని నియమ ములను దెచ్చిపెట్టుకొని మిక్కిలి కష్టపడిరి. ‡ఈవ్రాఁతలనుబట్టి యతి ప్రాస ములక్కరలేదని నామతమని సహృదయులు తలంపకుందురు గాక యని వేఁడు చున్నాను.

ప్రభుమిత్ర సమ్మితములగు వేదపురాణములకంటెఁ గాంతాసమ్మిత మగు కావ్యరచనమునకుఁ గల కారణము రసముఁగూర్చియే కదా! ఆరసము మనకు శ్రవ్యములకంటె దృశ్యకావ్యములయందే కలుగునుగదా? రసమున కాలవాలమగు నాదృశ్యకావ్యములు ౧౯ వ శతాబ్దపు చివఱవఱకుఁ దెలుఁగు న రచింపఁబడకపోవుట నేమి యనవలసివచ్చును? దృశ్యపు ప్రపంచమునఁ బే రెన్నికకెక్కిన కాళిదాస మహాకవి శాకుంతలము ప్రపంచమునందుఁ గల య న్నిభాషలలోనికిని బరివర్తింపఁబడియుండఁ (చాల వత్సరములకు మున్నే) సం స్కృతమునే యాధారముగ జేసికొన్న యాంధ్రభాషయందా నాటకమీయిరు వదవశతాబ్దమువఱకు లేకుండుటకుఁ గల కతంబెద్ది? పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రుడు మొదలగువారు శృంగారశాకుంతలాదులను బద్యకావ్యములలోనికి మార్పుచే

‡ఈవిషయములం గూర్చి యున్యెందు వ్యాసముల వ్రాయించెదను.

సిరి కాని దృశ్యకావ్యములలోనికి మార్చఁజాలకపోయిరి. కాన నాకాలమున దెలుఁగున దృశ్యకావ్యములే లేవనవచ్చును.

ఇన్ని విషయములందు సమగ్రమగు నాంధ్రవాఙ్మయము సంస్కృతవాఙ్మయముకంటె నుత్కృష్టమైనదనుట యెంతటి యుచితమో విచక్షణుల దృష్టికి గోచరము కాకపోదు.

ధ్వని ప్రధానములగు ఖండకావ్యము లాంధ్రమునఁ దీయుగమున నుద్భవించుచున్నవనియు, నాకవితాకళ నూతనజాతీయతను, వ్యక్తిత్వమును వెలువరించుచున్నదనియు, నందుచే నాంధ్రమున కొకవింతసొగసు సంస్కృతాది భాషాంతరముల కలవడఁజాలనిది కలుగుచున్నదనియుఁ, గొందఱు భావకవులు తలంపవచ్చును. కాని ఖండకావ్యము లాంధ్రమునకుఁ గ్రొత్తలు కాని సంస్కృతమునకుఁ గ్రొత్తవి కావు. ధ్వనిలేని కావ్యము లధమకావ్యములని సంస్కృతాలంకార గ్రంథములన్నియుఁ జెప్పుచున్నవి. ధ్వనిగలకావ్యమే యుత్తమోత్తమము. పండితరాజాది ప్రాచీన కవిసార్వభౌములు రచించిన ఖండకావ్యము లెంతటి రసవత్తరములో, ఎంతటిధ్వని ప్రధానములో గీర్వాణసారస్వతమునం దభిరుచిగలవారికిఁ దెలియకపోదు.

భాషాంతరీకరణములఁ గూర్చి కొంచెము ముచ్చటించెదను. ఒక భాషయందుఁ గలగ్రంథమును మఱియొక భాషలోనికిఁ బరివర్తించునపుడు మాతృకకంటెఁ బరివర్తనము రమణీయతరముగ నుండవలయుటయే యుత్తమము. కవియొక యాదర్శము నెదురుగ నుంచుకొనునపుడా మాతృకలోని బాగోగులాతనికి గోచరించుచుండును. కాన నతఁడోగులను మార్చి బాగులను గల్పించి భాషాంతరీకరణమునకు వన్నెతెచ్చిపెట్ట వీలుకలుగును. మాతృకాకర్తకాదర్శమును లేకపోవుటచే బాగోగు లంతటివివరముగా నాతనికిఁ దెలియకపోవచ్చును. కాన భాషాంతరీకరణమున మాతృకకంటె విశేషము లేమియు లేనపుడద్దానివలన నించుకంతయును బ్రయోజనము లేదు. తక్కిన భాషాంతరీకరణముల మంచిచెడ్డలు నాకుఁ దెలియవు కాని సంస్కృతగ్రంథములకుఁ గల తెనుఁగింపులలో నించుమించుగా నన్నియును మాతృకకంటె రసవంతములుగను, సులభశైలికలవిగను లేవని నిశ్చయముగఁ జెప్పసాహసించుచున్నాను. తిక్కన సోమయాజి భారతభాగమును విడిచిపెట్టినచో, దక్కిన సంస్కృతాశ్రి

కరణములు మూలమంతటి రసవత్తరములుగను లేవని చెప్పవచ్చును. తిక్కన పలు తెలుఁగుల మెఱుఁగులు దీసికొనివచ్చి మూలమును యుక్తియుక్తముగ మార్పుచేయుట, అతనికొక యాదర్శముండుటవలననే గలిగినది కాని వేఱుకాదు. తిక్కన యాంధ్రీకర్తలట్లు మార్పులు చేయలేకపోవుట నాతనికంతటి ప్రఖ్యాతిఁ దెచ్చినది. ఇట్లు నేను వ్రాయుట నాకుఁగల యాంధ్రభాషాభిమాన రాహిత్యమును గాని దురుద్దేశమును గాని ప్రకటింపఁ జాలదని వచించుచున్నాను.

అనేకులగు నాంధ్రపండిత కవివర్యులు నన్నయ మొదలు నేటివఱకును సంస్కృతగ్రంథములను బలు తెలుఁగులఁ దెనిగించుచున్నారు. నిష్పక్షపాతబుద్ధితో నాలోచించినచో మాతృకకంటె భాషాంతరీకరణము బాగుగనున్నదని కాని, రసవిలసితమై యెక్కుడుశోభ నొనగూర్చుచున్నదనికాని యన వీలులేదని తెలియకపోదు. అట్లెంచుటకు నుభయభాషలయందును గొంత పరిజ్ఞానముకల వారేయర్హులు. నేనుదాహరణముల నిచ్చుటకంటె వానిని విద్వద్వతంసులే చూచుకొనుట యొప్పని యుదాహరణము లీయకమానితిని.

తెలుఁగు సంస్కృతముకంటెఁ దక్కువయైనచో "జిలిబిలిపలుకుల" అను నార్యోక్తి కుదురుట దుర్లభమని సందేహింపవీలుకలుగును. కాని యది దేశభాషావిషయకమైన దగుటచేత దేశభాషలలోఁ దెనుఁగే పలుముద్దులుగులికెడిభాషయగుటచే నేమియు భంగము కలుఁగబోదు. అందుచేతనే యాంధ్రసార్వభౌముఁడు నాంధ్రభోజుఁడు నగు శ్రీకృష్ణదేవరాయలు "తల్లి సంస్కృతభాష, దేశభాషలందుఁ దెలుఁగు లెస్స" యని నుడివెను. తెలుఁగు సంస్కృతముకంటెఁ గూడ లెస్సయని యాతనికిఁ దోఁచినచో 'దేశభాషలందు' అని యనక "భాషలందుఁ దెలుఁగు లెస్స" అనియే చెప్పియుండెడివాఁడు. ఇంకను "తెలుఁగుంబోలెడి రమ్యభాష కలదే? దేశీయభాషాళిలోన్" అను సూక్తియుఁ బైసిద్ధాంతమునే దృఢీకరించుచున్నది. "దేశభాషలందుఁ దెలుగు లెస్స" యని యనుట కందఱును దప్పక యంగీకరింపవలెను.

"తెలుఁ గెఱుఁగని సంస్కృతంబు తెన్నె మెఱుఁగుగ" అను నీసూక్తి గీర్వాణముకంటె నాంధ్రమెక్కుడదని తెలియఁ జేయఁజాలదు. తెలుఁగుభాష నెఱుఁగని గీర్వాణమునకు దారిలేదని దీనియభిప్రాయము కాదు. తెలుఁగు సంస్కృతముకంటె వేలకొలఁది సంవత్సరముల ర్వాచీనమై యున్నది. దేశభాష నెఱుఁగని మాతృభాషకు గౌరవహాని కాని, మర్యాదాలోపముఁ గాని కల్గుఁ

జాలదు. ఒకవేళ గీర్వాణవాణికి స్థైర్యము గొలుపు దేశభాషాసాహాయ్య మపేక్ష
ణీయమే యైనచో దెలుఁగుకంటె ననేకములగు దేశభాషలు ప్రాచీనములైనవి
సంస్కృతమునకు సాహాయ్యమున నుపకరింపవచ్చును.

మీఁది యంశములబట్టి సంస్కృతము నెఱుంగకుండఁ దెలుఁగునఁ గవనా
దివిషయమునఁ గృషిచేయుట దుస్తరము. ఒక్క సంస్కృతము నెఱిఁగినమా
త్రముననందే గ్రంథములు వ్రాసి వన్నెకెక్కిన మహాకవు లసంఖ్యేయులు.
కావున సంస్కృత మెఱుఁగని తెలుఁగు తెన్నెఱుఁగున్" అని విపరీతముగఁ
జెప్పుట యొప్పగును.

ఇకఁ బైసూక్తికిఁ గల యథార్థార్థమేమో గుర్తింపవలెను. ఆంధ్రకవిత్వ
ము చెప్పినపుడు కేవల తత్సమ (సంస్కృత) పదములను నేర్చినంతమాత్రము
నలాభము లేదనియు, నచ్చతెలుఁగునుగూడ బాగుగా నేర్చియుండవలెననియు,
నచ్చతెలుఁగు పదములు లేని సంస్కృతపదము లాంధ్రమున రక్తిఁగూర్పఁ
జాలవనియు, మీఁది 'తెలుఁగెఱుఁగని సంస్కృతంబు తెన్నెఱుఁగున్"
అనుసూక్తికి యథార్థమగు నర్థము. కాన తెలుఁగుభాష నెఱుఁగని గీర్వాణము
పయోగింపనేరదని మాత్రము సహృదయులు తలంపకుందురుగాక!

సంస్కృతభాష Dead Language అని పాశ్చాత్యనాగరకతా వాస
నగల కొందఱు మహానుభావుల యభిప్రాయము. మృతభాష యనఁగా నొకపుడు
వ్యవహారమునఁ గూడ నుండి యిపుడు గ్రంథస్థమై మాత్రమే యుండి వ్యవహా
రమున నశించు భాష. సంస్కృతభాష యొకపుడు వ్యవహారమునందుండెడిదని వా
రియాశయమై యుండవచ్చును. కాని సంస్కృతభాష యెల్లపుడును గ్రాంథిక
(గ్రంథస్థ) భాషయే కాని వ్యవహారమున నెప్పుడునుండలేదు. సంస్కృత మొక
పుడును వ్యవహారమున నుండకపోవుటచేతనే యీభాషకు సమగ్రమగు వ్యాకర
ణము వ్రాయ వీలుకలిగినది. వ్యవహారము దేశకాలాది భేదములచే మాఱుచుం
డు స్వభావము కలదియగుటచే వ్యవహారమునఁ గూడనున్న భాషకు నియమ
బద్ధముగఁ జేయ నవకాశము లేదు. కావున నే వ్యవహారమునందును, గ్రంథము
లందునుగూడ నున్న భాషలకు సమగ్రమగు వ్యాకరణము లేకుండఁ బోయినది.

వ్యవహారమున నున్న ప్రతిభాషకును లిపి యవసరము. భాషకు లిపి లేక
చో వ్యవహారము జరుగుట దుర్ఘటము. సంస్కృతము వ్యవహారమున లేక

పోవుటచేతనే తక్కిన భాషలకువలె దానికి లిపి లేదు. సంస్కృతగ్రంథములన్ని

యు నన్యలిపులలోనే వ్రాయఁబడి ముద్రింపఁబడుచున్నవి. మఱియేవాఙ్మయ మున్నట్లన్య లిపులలో వ్రాయఁబడుచుండలేదు. ఒకపుడు సంస్కృతము వ్యవహారమున జీవించియుండినచో నిపుడు వ్యవహారములేనందున నాశముకలిగినదని చెప్ప వీలగును. కానియొకపుడును వ్యవహారమున నదిలేదే? మొదటినుండియును వ్యవహారమునందే లేనిభాషకుఁ జావుపుట్టువు లేమి? కాన సంస్కృత మెన్నటికిని మృతభాష కాఁజాలదని యెఱుంగవలయును. అది యెల్లప్పుడును జీవించియుండుభాష. ఇప్పుడు వ్యవహారమున నున్నభాష లెప్పటికైనను వ్యవహారముసఁ జచ్చిన నెన్నిశతాబ్దములకైనను జావ వీలుకలుగును. కాని సంస్కృతమునకు మాత్రమా చావుకలుగనేఱదు. అనేకవేల సంవత్సరములనుండియు వ్యవహారములో లేనిభాష, గ్రంథస్థమై యనేకభాషలఁ గనిపెంచినభాష, యింతటి దనుక నెట్టిమార్పును బొందక తొల్లిటిరీతినేయున్న భాష, గీర్వాణభాష మున్ముందు నామమాత్రావశిష్టమై యుండుననుట కాధారము లేమియు లేవు

ఒకసభలో నొకభాషావిశారదులు సంస్కృతాంధ్రములకుఁ గలభేదములను ముచ్చటించుచు సంస్కృతము దీర్ఘసమాసభూయిష్టమై కర్ణకఠోరముగ నుండుననియు, నాంధ్ర మట్లుకాక సమాసరహితమై వినసింపుగొల్పుననియు నుపన్యసించిరి. వారద్దాని కుదాహరణముగ దీర్ఘసమాసభూయిష్ట మగునొక సంస్కృతశ్లోకమును సమాసరహితమగు నొక తెలుఁగుపద్యమును జదివిరి. తెలుఁగుపద్యమునఁగల పదము లన్నింట మూఁడువంతుల ముప్పాతిక సంస్కృతపదములేకలవు. అందుచే నచ్చతెనుఁగుల యల్లికసమాసరహితమనియు, సంస్కృతరచన దీర్ఘసమాసయుత మనియుఁ గర్ణకఠోరమనియు వారియభిప్రాయముకాదనియు, సంస్కృతశ్లోకరచనము దీర్ఘసమాసయుత మనియుఁ, ద్రివిధమగు నాంధ్రముయొక్క రచనము సమాసరహితమనియు వారి తలంపని నేనిశ్చయించితిని. వారీయభిప్రాయమునే గలిగినచో వారియభిప్రాయము యుక్తమైనది కానేఱ దనిమాత్రము విన్నవించుచున్నాను. పద్యముయొక్క మూఁడుపాదము: లోకేశమాసము నుగలిగి, మధ్యనెయ్యెడను నిలువ వీలులేక చివఱనొక తెలుఁగు ప్రత్యయముకల సంస్కృత సమాసములు తెలుఁగునందే కలవు. లెక్కకుమిక్కిలిగఁ గలవు సంస్కృతశ్లోకము లందెంతటి దీర్ఘసమాసములున్నను రెండుపాదములకంటె మించియుండవు. ఆసమాసములను మొదటి

రెండుపాదములకుఁ గాని, చివఱి రెండుపాదములకుఁ గానియుండును. కాని రెండవపాదము, మూఁడవపాదము కలిసి సమస్తములైయుండుట సంస్కృతము నం దెచ్చటను లేదు. తెలుఁగున నిట్టి సమాసములు చాలచోట్లఁ గలవు.

భాషాంతరీకరణములఁ బరిశీలింపుఁడు. మూలమగు సంస్కృతమున మాసరహితమై సుబోధకముగనున్నను, దానియందలి భావముల నిముడునట్లు దీర్ఘసమాసములఁ బెట్టుకొని సులభముగ నర్థమగునట్లు రచింపక మూలము కంటె భాషాంతరీకరణమే యర్థము చేసికొనుట కష్టతరముగనుండుట సర్వజ నవిదితమైయున్నది. "తపనీయదండైక ధవళాతపత్త్రితోద్దండ తేజఃకీర్తిమండలుం డు, నిర్మలనిజకథానిమిషకల్లోలినీక్షాళితాఖిల జగత్త్రాల్మషుండు..............." (శృంగారనైషధము) అను నీభాషాంతరీకరణము మూలముకంటె దీర్ఘసమాస ములుకలదియో కాదో తెలియనగును. భాషాంతరీకరణములకంటె మాతృక లే రసవత్తరములుగ నుండునని యిదివఱకు నిరూపించితిని.

మఱియొక మహామహులు కొన్నిసభలలోఁ దెలుఁగునందుఁ దత్సమము గు సంస్కృతపదగుంభన యుండుటయుఁ బాగులేదనియు, నంతయునచ్చతెనుఁ గు కూర్పేయుండవలయు ననియు, నదియే ముద్దులొల్కుననియు, సంస్కృతము రసహీనమైనదనియుఁ జెప్పుచుండిరి. వారొసంగిన యుదాహరణమును వ్రాసి కొంచెము విమర్శింతము. వారు "సహసానఖంపచస్తన దత్తపరిరంభ మామూ ల పరిచుంబితాధరోష్ఠ" మను మనుచరిత్రమునందలి పద్యభాగము నుదా హరించుచు నిట్టి రచనము మిక్కిలి కష్టతరముగ నున్న దనిరి. వారు చదువు నపుడుకూడ నొత్తక్షరములను, తక్కుంగల పదములను నొక్కినొక్కి పలికి తమనైపుణ్యమును జాలవఱకు వినియోగించి లేనికష్టతంగూడ దానియందుఁ గల్పించిరి. ఇవి కొంతకఠిన సమాసములే కావచ్చును. కాని దీనింబట్టిసంస్కృ తమంతయు నిటులనేయున్నదని పలుకుట యుచితమా ? అచ్చతెనుఁగైనంత మాత్రమున సమాసరహితమై సులలితమై యుండఁగలదా..? తద్భవాదికమగు సాంద్రమున నొకవిశేష నామవాచకమును దెల్పునెడ క్లిష్టత్వదోషము సా మాన్యముగ నుండితీరును. చూడుఁడు. కమలాసనః=తెలిదమ్మిగద్దియఁగొలువుం డురాయఁడు; హిరణ్యగర్భః=పైడిపుబుంగారుబొక్కసముచేసినమేటి. ఇట్టిపొ డగుణముమాటయటుండ దోషముంగల్గుచున్నదే. వారు "సహసా........" అని దానికి సరియగు అచ్చతెనుఁగు తర్జుమా చేసిరి. అది బాగుగనేయున్నది.

కాని యచ్చ తెనుఁ గంతయు నట్లుండుట దుర్ఘటము. బ్రహ్మాండభాండ మనుటకుఁ బలుకు వెలందిమగని గుడ్డుగమియనుట యెంతటివిరసముగ నున్నదో చదువరు లూహింపకపోరు. ఈశృంగారఘట్టమున "సహసా..........."అను దీర్ఘసమాసఘటనము కేవల విరసమనియు, రసాపకర్షకమనియుఁ దలఁపరాదు. శృంగారరసవిషయమునఁగూడ దీర్ఘసమాసములుండవచ్చుననునంశము సర్వాలంకారికోరరీకృతమే. సమాసములకును శృంగారమునకును బాధ్యబాధకభావము లేదు. ఇచటరభసము వర్ణింపఁబడుటచే సమాసము యుక్తమే యగును. సహసా యను పద మావేగ సూచకము కాన సమాసమియ్యెడ రాణించును మాఘుఁడుకూడ

హృదయమరిపథోదయాదుదూఢ
ద్రఢిమ దధాతు పునః పురందరస్య
ఘనపులకపులోమజాకుచాగ్ర
ద్రుతపరిరంభనిపీడనక్షమత్వమ్॥

అని శిశుపాలవధమున శృంగారము నావేగసహితమును- గోరి సమాసముతోఁ జెప్పియున్నాఁడు. కావున సంస్కృత సమాసము రసవత్తనియే నా తలంపు.

ఇట్లు నాశక్తికొలంది సంస్కృతభాష తెలుఁగుబాసను దీసిపోఁజాలదనియుఁ, దెలుఁగుకంటె నుత్కృష్టమైనదనియు, నిరూపించితిని. కావున భాషాభిమానులెల్లరును యథార్థమును గుర్తెఱిఁగి సంస్కృతభాషను నిరసింపకుందురుగాక! ఆంధ్రభాష పనికిమాలినదని నాతలంపుకాదు. దేశభాషలలోఁ దెనుఁగునుమించిన భాష లేదనవచ్చును. రచనము ముద్దులమూఁట గట్టుచుండును. అక్షరముల నన్నింటిని బలుకుటకు వీలుగల దేశభాష తెలుఁ గొక్కటియే. లిపి ముత్యాలకోవ. భావము గంభీరము. కావుననే ఆంధ్రేతర రాష్ట్రములందుఁగూడ నాంధ్రోద్యమము ప్రబలి మిక్కిలి రాణించుచుఁ, బత్రికలను నెలకొల్పుచు భాషాసేవఁ జేయుచు నాంధ్రవ్యక్తిత్వమును గాపాడుచున్నది. ఆంధ్రసోదరులందఱును గలకాలమునుండి వన్నెకెక్కి భాషాప్రపంచమున మేలుచేయువడసిన యాంధ్రవాణికి తదుత్కర్షతకు మూలమగు గీర్వాణవాణిని సేవించుచు విజ్ఞానమును సంపాదింతురుగాక!

తెనుఁగుకవిత.

జాస్తి శ్రీ రాములుచౌదరిగారు.
ఉభయభాషాప్రవీణ

మ. విలసద్భావరసాద్యలంకృతులచే విప్పాటిగీర్వాణభా
షలకబ్బంబుల కెన్నిమంచితనము ల్సంధిల్లు నాచందమై
వళియుం బ్రాసము నంత కగ్గలములై వర్తిల్లు సత్కావ్యముం
దెలుఁగంచుం జెవిఁబెట్టవేమియుడుపం దేఁగల్గునే మందిలో.

తే. గీ. తెలుఁగు దేశభాష తెలియుఁబో మ్మనఁబోక
తెలియవలయు మించు తేటపడఁగఁ
దొడవుగాక పసిఁడిఁ దొడిఁగిన నొవ్వునే
కనక మింట నెుక కలిగెనేని.

విన్నకోట పెద్దయకవి
కావ్యాలంకారచూడామణి.

ఆద్యంతములు తెలియరానిది ప్రకృతి. కాలమును నట్టిదయ. కాలము ముందా! ప్రకృతిముందా! యను ప్రశ్నకుఁగూడ సమాధానము లేదనుకొనియెద. కాలమున కాది ప్రకృతి. ప్రకృతి కాది కాలము. కాలప్రకృతులరెంటికిఁ జెప్పనలవికాని విశేషసంబంధ మున్నది. కాలము లేని ప్రకృతియుండదు. ప్రకృతిలేని కాల ముండదు. కాలచక్రము తిరుగకున్న ప్రకృతిరథము సాగదు. ప్రకృతి రథముపైన లేకున్న గాలచక్రము నిలువడదు. కాఁగాఁ గాలప్రకృతులు రెండు నాదిరహితములు నంతరహితము లనిగదా తేలినది. ఆద్యంతములు తెలియరాని యట్టి కాలప్రకృతులలో నేవేళ భాషలువుట్టెనో ? యందుల వాఙ్మయము బయలుదేఱిన ఘడియయేదో! నిశ్చయించి చెప్పుట కీపాటి యా పాటివారికి నలవిగాని పని యన్నపుడు నాబోటివా రందులకై వనిఁబూని యత్నించుట కూడనిపనియని యనక తీరదు. ఈ నా వ్యాసము తెనుఁగుకవితయను విషయమున నాధారపడియుండుటచే ముఁన్ముందుగ నీ తెనుఁగుకవిత యన నేమియో విచారింపఁబడును. తెనుఁగుభాషలో వ్రాయఁబడిన కవిత్వమునకుఁ దెనుఁగుకవిత్వ మనియుఁ దెనుఁగుకవితయనియు మన మందుము.

శప్రజములు వ్యవహరించుకొను భాష తెనుఁగుభాష. తెనుఁగుదేశ మననేమి యో? నేదియో? మనమిపు డాలోచింపవలయును. తెనుఁగుదేశమునకు సరిహద్దుల నప్పకవి యీక్రిందివిధమునఁ జెప్పియున్నాఁడు.

కం. శ్రీశైలభీమకాళేశ ద్రా
క్షారామంబు లనఁగ దనరారెడు నీ
త్రిక్షేత్రంబులలింగము లీ
క్షింపఁ ద్రిలింగసంజ్ఞ నెన్నిక కెక్కున్.

తే గీ. తత్త్రిలింగనివాసమై తనరు కతన
నాంధ్రదేశంబుఁ దాఁ ద్రిలింగాఖ్యమయ్యె
దెలుఁగగుచుఁ దద్భవము దానివలనఁ బొసఁమె
వెనుకఁ గొందఱు దానినే తెనుఁగు నండ్రు

అని త్రిలింగశబ్దమునుండి తెలుఁగు అనునది పుట్టెననియు, తెలుఁగు రూపాంతరమే తెనుఁగనియు, త్రిలింగము లేవియనఁగా శ్రీశైలము, ద్రాక్షారామము, కాళహస్తి యనియు వీని మధ్యదేశము తెనుఁగుదేశ మనియు నప్పకవి చెప్పినాఁడు. ద్రాక్షారామము గోదావరీమండలమున నున్నది. కాళహస్తి చిత్తూరుమండలమున నున్నది. ఆప్రాంతముననే పడమటగా శ్రీశైల మున్నది. ఈమూఁడుచోట్లకు మధ్యనున్న భూమియె తెనుఁగుదేశ మని యప్పకవికాలమునకుఁ బ్రసిద్ధియుండినట్లుల మనకుఁ దెల్లమగుచున్నది. 1350 ప్రాంతమువాఁడగు విన్నకోట పెద్దయకవియు నీవిధముననే తెనుఁగుదేశలక్షణమును జెప్పి యున్నాఁడు కాని మనకాలమునకుఁ దెనుఁగుదేశ మేదియని పరికింప నప్పకవి చెప్పినలక్షణమును పెద్దయకవి చెప్పిన లక్షణమును జాలవు. వీనిపక్షమున విశాఖపట్టణముమండలివారిని తెనుఁగువారు కాదనవలసివచ్చును. గంజాం మండలములోఁ గూడఁ మనతెనుఁగువారు నివసించియున్నారు. కనుక గంజాంమండలము మొదలుకొని చిత్తూరు నెల్లూరు మండలములప్రాంతముల వఱకుఁ గల భూమిని తెనుఁగుదేశ మనియు, నిందలిజనులు వ్యవహరించుకొను భాష తెనుఁగుభాషయనియు మనము లక్షణమును గ్రొత్తగా గల్పింపవలసి యున్నది. త్రిలింగశబ్దమునుండిగాక త్రినగశబ్దమునుండి తెనుఁ గనునదివచ్చిన దని కొంద అన్నారు. తెనుఁగుబాసస్వరూపమును గొంతవఱకుఁ గాంచితిమి. ఇఁకను గవిత్వమన నేమియో తత్త్వ మఱుంగవలయును.

కవియొక్కధర్మము కవిత్వము లేక కవిత. అనఁగాఁ గవి చేయవలసిన పని. కవియన నెవఁడు? అప్పకవి చెప్పినలక్షణమును విలకింపుఁడు.

కం. ధరణీసురుఁడు ప్రశాంతుఁడు
గురుభక్తుఁడు శుచియుఁ గల్పకుఁడు పూర్వ కవీ
శ్వర వాక్ప్రయోగదక్షుఁడు
కరుణామతి యెవ్వఁ డతఁడు గవి యనఁబరగున్.

కవులలక్షణములలోఁ గవి బ్రాహ్మణుఁడై యుండవలయునను నియమమప్పకవి క్రొత్తగా సృష్టించినటులఁ గనఁబడుచున్నది. బ్రాహ్మణులుదప్ప నితరులెవ్వరును గవులుగా రను నభిప్రాయముగలవాఁ డగుటచేతనే అప్పకవి కృష్ణరాయ రచితమగు నాముక్తమాల్యదను పెద్దన రచితమని జెప్పుటకు సాహసము చేసెను. ఇదియెంతయు నక్రమము. కనుక నప్పకవి చెప్పిననే లక్షణముగాదు. మహమ్మదీయుఁడైననుసరియు మహీసురుఁడైననుసరియు కవితాశక్తిగలవా రందఱు కవులే. కావున నేఁటి ఉమ్రా ఆలీషా మొదలగు మహమ్మదీయసోదరులు నయితము కవు లనంబరగుచుఁడిరి. అంతాకవులముగామా, అంతంతగ కందపద్య మల్లగలేమా? యని పెను కెవరో యన్నట్లిట్టో యతులకు జతలు గూర్చి పద్యము లల్లగలవా రందఱుకవులు గారు. సంస్కృతమున నాలుగు నిఘంటువు తెలుఁగున నాలుగునిఘంటులు దగ్గఱఁబెట్టుకొని గొప్పకయి మెవరికిఁదెలియని పదిమారుమూలపదములను గాగితములపై కెక్కించినవారును గవులు గారు. కవు లనఁగా సమస్తశాస్త్రముల నెఱిఁగి యుండవలయును. విద్యలన్నిటియందును బారంగతుఁడై యుండవలయును. అన్నికళలను గుర్తెఱిఁగి యుండవలయును. ప్రకృతితత్త్వమును బాగుగా గనిపెట్టవలయును. అన్నిటను ననుభవశాలియయి యుండవలయును. తనమనోభావములను బాఠకుల మనోఫలకములందు వ్రాసి దిద్దఁగల శక్తియుండవలయును. ముఖ్యముగా కవులైనవారు భావనాశక్తిని జూపించుట నేర్చుకొనవలె. ఉత్తమకవులలక్షణము లివి. ఇందుల కుదాహరణీయులు తిక్కన, పోతన, పెద్దన, శ్రీనాథుఁడు మొదలగు కవిమహాత్ములు. కవులలో మొదట లెక్కింపఁదగినవారు. ఇట్టివారు చేసిన పని యేదియో యమ్యము యుత్తమకవితకు లక్ష్యముగ ... మెఱుఁగవలయును.

తెనుఁగుకవితపుట్టుక.

మొట్టమొదటఁ దెనుఁగుభాష లోకమున వ్యాపించినపిమ్మట నందుఁ గవిత్వముముందుగా పాటలరూపమునఁ బ్రారంభింపఁబడియుండవచ్చునని నాయూహ. అప్పటికి లిపిగూడఁ బుట్టియుండకపోవచ్చును. అప్పటి మనవారు కులాసాగానున్న వేళలలో కూనిరాగములతో నేవియో తమకువచ్చిన మాటలను నాలుగైదు కలిపి లయకుదురునట్లుగా పాడినట్లయిన నియ్యదియ యొకచిన్నపాటగా మారును. అప్పటికి యతిప్రాసముల నిర్బంధము లేదు. అయినను భాషయందు నొకశబ్దమువంటి మఱియొకశబ్దము వెంటనే బలుకుట యుచ్చారణసౌలభ్యము, వినుట కింపుగా నయియుండునుగదా? కనుక నాకాలపువారికిఁ దలవని పనిగా కూనిరాగములతోపాటు తమపాటలయందు యత్యక్షరములు (మొదటఁ బ్రారంభించిన యక్షరములే మరల) పడియుండవచ్చును. అట్టి చిన్న చిన్నమాటలను మనవా రిండ్లకడఁ గూర్చుండినవేళలలో నొకరి కొకరు చెప్పుకొనసాగిరి. అవియే నానాఁటికిఁ బెరిగి పెద్దలాయెను. తమపాట లట్లు పెద్దవయినను నాకాలమున కింకను యాంధ్రలిపి యుండనందున వా రేదును వానిని వ్రాసికొనలేకపోయిరి. ఇప్పుడు మన మూఁకుడుకథల (పిట్టకథలు) నొకమారు విని జ్ఞాపకముంచుకొనువిధముననే యాకాలపువారు పెద్దపాటలను నయితము మరచిపోవక జ్ఞాపకముంచుకొనెడువారు. ఇందులకుఁ గొంతనిదర్శనము గననగును. మనయిండ్లలో స్త్రీలయందుఁ జదువురాని ముదుసలులు కొందఱు కుచ్చెలకథ, లంకాయాగము మొదలగు పెద్దపాటలనైనను ప్రారంభమునుండి చివరవఱకు నప్పజెప్పఁగల్గుటను జూచుచున్నాముగదా! ఇంతయేల! జంగముపాటలు, వీరగీతములు, మొదలగువానిని దాసరులును పిచ్చుగుంటులును, పొలమునందు వరిమొక్కలనాటునపుడు మాలవనిత లాడు పాటలు మొదలగువాని నారంభమునుండియు నంతమువఱకు నప్పఁజెప్పఁగలుగుటలేదా! వారి కక్షరములు నయితము రావుగదా! అట్టివారిని ప్రతిసంవత్సరమునను మనము చూచుచునే యున్నారము. కనుక లిపిపుట్టుకపూర్వమే కవిత్వము లాలిపాట, పెండ్లిపాట మొదలగు పాటలరూపమునఁ బ్రారంభమయియుండునని తోఁచెడిని. లిపివచ్చినపిమ్మట నిట్టిపాటలు గ్రంథస్థములయి సుస్థిరములగును. లాలిపాట, పెండ్లిపాట మొదలగువాని నప్పకవి ఛందస్సులోఁగూడఁ జేర్చియున్నాఁడు. కొంతకాలమువఱకుఁ బాటలరూపముగ నున్న కవి

త్వము మారి మధ్యాక్కరలు మొదలైన యక్కరలలోనికిని సీసపద్యములు మొదలైన జాతులలోనికిని మారినది. ఆనాటికే యతిప్రాసముల నిర్బంధము కవిత్వమునకుఁ గల్గియుండవచ్చును. ఆతరువాతి కాలమునఁ గవిత్వము వృత్తములలోనికి మారినది. కనుకనే వృత్తములను జేయుటకంటె జాతులను జేయుట సులభము. జాతులను జేయుటకంటెఁ బాటలను జేయుట మఱింతసులభము. నన్నయకాలమున కాంధ్రవాఙ్మయము వెల్లివిరిసినది పదిమందినోళ్ళఁబడ్డసి నీచెల్లిని నేను నోకదానినుంటినని యాంధ్రభారతి సంస్కృతభారతి ముందట తప్పటడుగులు వైచుట సాగించిన దాకాలముననే. ఇంతియకాని నన్నయభట్టునకుఁబూర్వ మాంధ్రవాఙ్మయము లేదనుమాట విమర్శనములేనిది భట్టాచార్యులకుఁ బూర్వమందు వ్రాయఁబడిన యుద్ధమల్లునిశాసన మొండు బెజవాడయందుఁ బరిశోధకులు గాంచిరి. అందు మధ్యాక్కరలుగలవు. మఱియు నన్నయకుఁ బూర్వము నన్నెచోడుని కుమారసంభవము, బద్దెభూపాలుని నీతిసారముక్తావళియుఁ గలవని విమర్శకులు చెప్పుచున్నారు. కనుక నన్నయకంటెఁ బూర్వము చాలకాలమునుండి తెనుఁగు కవిత్వ మారంభమైయుండెననుట నిర్వివాదాంశము. వాగనుశాసనుఁ డను బిరుదము నన్నయభట్టున కాంధ్రవాఙ్మయమునకు మొట్టమొదటివాఁడగుటచేత రాలేదు. ఆంధ్రశబ్దచింతామణియను దెనుఁగు వ్యాకరణముఁ జేయుట కారణమున నాతనికాబిరుదము వచ్చియుండవచ్చును.

భారత కవిత్వము.

"తిన్నా గారెలే తినాలి, విన్నా భారతమే వినాలి" అని మనతాతముత్తాతలు చెప్పుకొనుచుండఁగా మన మెల్లరము వినియే యుందుము. నిజముగా గారెవంటిదే భారతము. భారతకవిత్వమువంటి కవిత్వ మిప్పటికిని బుట్టియుండలే దనుట సత్యదూరముకాదు. భావకవిత్వము, భావకవిత్వము అని ఘోషించు పరమాధునిక కవులలోఁ గూడ నెవ్వరును భారతము కవిత్వమువంటిభావకవిత్వము నెప్పియుండలేదు. విశేషించి నన్నయ, ఎఱ్ఱాప్రగడలకవిత్వముకన్న తిక్కనకవిగారి కవిత్వము మిగుల భావభూయిష్ఠమైనది నిగూఢము. భావకవిత్వమనునది యిపుడు పుట్టెనని మనము తలంచుచున్నారము. కాని యయ్యది మొదట తిక్కనగారికంట కలముక్రిందనే పుట్టిపెరిగినది. తిక్కన కవి మంత్రిగాఁడగుడు. రాజ్యాంగములన్నిటను నాఱితేరినధీశాలి, మంత్రియు

గవుఁడు. లోకానుభవముగల సుప్రసిద్ధుఁడు. పాఠకుల మనోఫలకములందు దన మనోభావములను వ్రాసి ప్రకటించువాఁడు. ఆంధ్రకవితావధూటిని బెట్టి పోషించినతండ్రి. ఈతనికవిత్వమందు సంస్కృతభాషకంటెఁ దెనుఁగు భాష యెక్కువగా వాడఁబడినది. తెనుఁగులోనైనను గేవలము కఠినభాషగాక యాకాలపు జను లాడుకొను వ్యవహారభాషయే ప్రయోగింపఁబడినది. మధ్యమధ్య సందర్భానుసారముగ నంద రెఱిఁగియుండిన చిన్నచిన్న లోకోక్తులు చొన్పఁబడి యున్నవి. సంస్కృతాలంకారికులు చెప్పిన కావ్యములందుఁ జేయఁదగిన వర్ణముల నీతఁడు బాటించినట్లగపడదు. వానిఁ బాటించినట్లయిన నిజముగా తిక్కనకవి వంటివాని కవిత్వముగూడఁ గథౌచిత్యము చెడిపోయి యింత ప్రశంసాపాత్రము కాకపోవునేమో ? యని నాసందేహము. తిక్కనయొకఁడేయైనను దనకవిత్వమందన్ని పాత్రములను ధరించివివిధవిధములుగాఁగన్పడును. ఇందులకాతని యుద్యోగపర్వమంతయు సాక్షియే. ఇఁక భారతమునందలి యుద్ధపంచకము నేసందర్భమున దీసి చదివినను వీరరసావేశముచేఁ బరవశులమగుదుము. మనచేతిలోని భారతము, మనమనస్సులను, గూడమ జచిపోవుదుము కన్నులయెదుట భారతవీరులు యుద్ధము చేయుచున్నట్లే గాంచెదము. వీరరసమునఁబడి మునుకలువైతుము. రక్తప్రవాహమునఁదడియుదుము. మేనుజలదరించును. ఒక్కమారుగా నావేశపరవశుల మగుదుము. తరువాత నేమిజరుగునో? యనియుబుకులాట- వీరులెల్లుపరాక్రమింతురో? యనియబ్బురము. ఈభావనాశక్తినిఁ గన్నులఁగట్టి భారతవీరులచే యుద్ధముచేయించి చూపునది యెవరు ? తిక్కన మహాకవి. ఈకవికే యిట్టి సంపూర్ణభావనాశక్తిగలదు. కనుకనే తిక్కన మహాకవులకు మొదటివాఁడని మొదటనే చేర్కొనియుంటిని. తిక్కనకవిత్వమందున్న భావగుంభనము నన్నయకవిత్వ మందు లేకున్నను నాంధ్రవాఙ్మయమున కాదిభూతుఁడుగ కాన్పించుటను నన్నయ, తిక్కనవలెనే పూజ్యుఁడును జెప్పఁకోఁదగినవాఁడును. వీరిద్దఱి మహాకవులమధ్యఁ జేరియుంటచే "తన్మధ్యేపతితంతద్గ్రహణేన గృహ్యతే" యనువైయాకరుణులన్యాయమున నెఱ్ఱాప్రెగ్గడయును గౌరవనీయుఁడే యగును. ఎట్లయినను నీముగ్గురి మహాకవుల కవిత్వము ఆంధ్రవాఙ్మయమునకు మొదటఁ బెట్టిన బిచ్చము.

శ్లేషకవిత్వము.

శ్లేషయను శబ్దము మొట్టమొదట నలంకారములలోఁ బుట్టినది. అలంకారములలో శ్లేషాలంకారమని యొక భేదము. ఈశ్లేషాలంకారము శబ్దశ్లేష, అర్థశ్లేష, ప్రకృతిశ్లేష, అప్రకృతిశ్లేష, యని యిట్లనేక యవాంతరభేదములచే నొప్పారినది. సంస్కృతాలంకారికులు శ్లేషాలంకారమును గూర్చి యనేకాభిప్రాయములు పడియున్నారు. వాని కన్నిటి కిదిచోటుగాదు. కవులు మొట్టమొదట నీ శ్లేషాలంకారమును దమ పాండిత్యప్రభావప్రదర్శనమునకయి కావ్యములందుఁ దఱుచుగా వాడసాగిరి. రానురాను గవులు శ్లేషయందు రెండర్థములందును దుల్యబలముంచి కావ్యమంతయు శ్లేషతోనే చెప్పసాగిరి. వీనిని శ్లేషకావ్యము లందురు. ఇట్టిశ్లేషకావ్యములం దొకయర్థము ప్రకృతమనియు వేఱొకయర్థ మప్రకృతమనియుఁ జెప్పరాదు. రెండును బ్రకృతములే. ప్రతియొక్కొకపద్యమందును రెండర్థములతో రెండుకథాభాగములును నడచుచుండును. ఇట్టి శ్లేషకావ్యములు మొట్టమొదట సంస్కృతమునఁ బుట్టుకఁగాంచినవి. 9 వ శతాబ్దమువాఁడగు కవిరాజను నాతఁడు రాఘవపాండవీయ మను శ్లేషకావ్యమును వ్రాసెను. వేములవాడ భీమకవి దానిని జూచి తెనుఁగున రాఘవపాండవీయమను కావ్యము రచించెను. అయ్యది యాంధ్రులనిర్భాగ్యవశమున నాంధ్రలోకమునకు లభింపదయ్యె. ఈవిషయమునే మరల రాఘవపాండవీయమును రచియింపఁ దలఁచిన పింగళి సూరనకవి తనగ్రంథపీఠికయం దిట్లు చెప్పెను.

ఉ. "భీమనతొల్లి చెప్పెనను పెద్దలమాటయె గాని యందునొండేమియు నేయెడ

న్నిలుచు టెవ్వరుగాన రటుండనిమ్ము.............................."

తెనుఁగులో శ్లేషకావ్యములకు ముందుఁబెట్టిన భిక్ష యీరాఘవపాండవీయము. దీనిరచయితపింగళి సూర్యనార్యుఁడు. కృష్ణరాయ యాస్థానమునకు చెందినవాఁ డగుట నీతనికాలము 1500 వ ప్రాంతమని నిర్ధారితము. కవితయందు భావనాశక్తిని జూపుటలో నీసూరనార్యుఁడు తిక్కనగారి యవతారమని చెప్పవచ్చును. పాలకైరాలు మోసెడు విధమున రెండర్థముల కావ్యమును జేయవలయునను నియమమును బెట్టుకొనినవాఁడగుటచే నీరాఘవపాండవీయమున మాత్రము కవి భావనాశక్తిని జూపలేక పోయెను. కానియాతని కళాపూర్ణోదయకవితయందు మాత్రము భావనాశక్తి సంపూర్ణముగ గలదు. ప్రకృతి

వర్ణనము కన్నులఁగట్టిన ట్లగపడును. అట్లని రాఘవపాండవీయమునఁ గవిత్వ ము బొత్తిగా నీరసమును జెందియుండలేదు. కథాశుద్ధిత్వము చెడనీయలేదు. రాఘవపాండవీయమునఁ గవిత్వము కఠినము, నిగూఢమును గాక సరళ ముగా సుధాప్రవాహమువలెఁ బరువెత్తినది. రామాయణభారతార్థములలో నే దాని మన ముద్దేశించి చదువుదుమో స్పష్టముగా నాకథార్థమే స్ఫురించు చుండును. అందుల కుదాహరణము స్థాలీపులాకన్యాయమున నీ పద్యమును జూపుదు—

చ. ధరణిపుఁ డుండె నంత బహుధాముని సన్నుతహాయమానుఁడై
వరమ సమృద్ధిఁ బర్వెడు విభావసునందను రూపకాంతి ని
ర్భరుఁ గొదలెల్ల దూరముగఁ బాయ సభాజన గౌరవానను
స్ఫురదుఘనునొక్కలిం బ్రమదగౌరవ మొప్పఁగఁ గాంచి సన్నిధిన్.

శ్లేషకవిత్వముతో బయలుదేఱిన కావ్యములలో రెండవకుసుమము హరిశ్చంద్ర నలోపాఖ్యానము. దీనిని రచియించినది వసుచరితము వ్రాసిన రామ రాజభూషణకవి. ఈతని కాలము 1560వ ప్రాంతము. తెనుఁగున శ్లేషకవిత్వమం దుఁబ్రసిద్ధిఁగన్నవియుఁ బ్రథమములైనవియు నీరెండే వీనికిఁ దరువాత ఏలకూచి బాలసరస్వతి యనునాతఁడు "రాఘవ యాదవ పాండవీయ"మను నొకకావ్య మును వ్రాసెను. ఇయ్యది మూఁడుకథలతో నడుచుచుండును. కవిమెవరో తెలి యదు గాని తెనుఁగున "నల యాదవరాఘవపాండవీయ" మను మఱియొకశ్లే షకావ్యమున్నట్లు వినియున్నాను. ఇయ్యది నలునికథ, యాదవునికథ, రాఘవు నికథ, పాండవకథ, యనునాలుఁగుకథలతో నడుచును గాఁబోలు! ఎంత యసం దర్భము! తెలుఁగుకవులు పద్యము లల్లునపుడు యతిప్రాసముల నిర్బంధమువల ననే కొన్ని అసంగతములు, అపభ్రంశములు, అనర్థములు, నైన పదములు పడుట తప్పదు. అట్టితఱి మూఁడు నాలుగర్థములతోఁ బద్యములు చెప్పఁ దలఁచుకొనెడి వారి కవితయం దెన్ని యపభ్రంశములు అనర్థములు నైన పద ములు పడునో వేఱే చెప్పవలయునా? ఇట్టి శ్లేషకవిత్వముతోఁ గూడుకొనిన కావ్యము లాంధ్రవాఙ్మయమున కెక్కువ యుపయోగ్యములు కావని చెప్పుట సాహసముగా దని నామతము. తెనుఁగుకవిత్వమందు శ్లేషకవిత్వ మనునది యొకరస్తా, రెండవరస్తా అచ్చ తెనుఁగు కవిత్వము.

అచ్చతెనుఁగు కవిత.

అచ్చతెనుఁగు కవితను గూర్చి చెప్పఁదలంచు కొన్నపు డచ్చతెనుఁగన నేమియో కొంత యోచింపవలయును. విన్నకోట పెద్దయకవి యీయచ్చతెనుఁగును గూర్చి యిట్లు చెప్పెను.

కం. ఈమూఁడు తెలుంగులలో
నేమిటనుఁ దొరలకున్న నెల్లజనులకుఁ
లో మిగులఁ దేటపడియెడు
నామాటల నచ్చతెనుఁగులననగఁ దొందుఁ.

చ. ఎనుములు గుఱ్ఱముల్ మొదవులెడ్లులు బాఁడులు పండు లుప్పవ
ప్పనుములు కొల్లులాముదము లాకులు పోఁకలు నేయినూనె యే
పుఁ బెనుపొందు విశ్వవిభుపోల ననందగు విన్నవారికిన్
మనమునఁ దేటగాఁ దెలియు మాటల యచ్చతెనుంగునాఁ జనున్.

అని యీమూఁడనఁగా నెనుక తత్సమ, తద్భవ, దేశ్యముల, లక్షణములను జెప్పియున్నాఁడు. కనుక నామూఁటికి విభిన్నములయి నిత్యము మనగృహములలో వాడుకొను పదము లేవియో యవియే యచ్చతెనుఁగుపదములనెను. అచ్చతెనుఁగులు దేశ్యములకంటె భిన్నములని యీతనిమతము. కేతన ఆంధ్రభాషాభూషణమున "ఆంధ్రదేశపుఁగస్థాయులైన సకల జనములకును మఱుఁగుదేశంబు లేక తేటతెల్లమిగాఁ బల్కుమాటలెల్ల నవని శుద్ధాంధ్రదేశ్యంబులనఁగఁబడు" నని చెప్పియున్నాఁడు. కాని వీనికి విరుద్ధముగ సుమారు నూఱు సంవత్సరముల క్రితమువాఁడగు చిన్నయసూరి బాలవ్యాకరణమున "సంస్కృతసమేతరమైన యీభాష యచ్చయనంబడు" నని సూత్రించి తత్సమేతరమైనదెల్ల అచ్చతెనుఁగనే చెప్పెను. అనఁగా. వీరిమతమున "ఆకసము, చందురుఁడు, మొదలగు సంస్కృత భవశబ్దములును, అగ్గి, గారవము, మొదలగుప్రాకృతసమములును, అచ్చర, అచ్చెరువు, మొదలగు ప్రాకృతభవపదములును, ఊరు, పేరు, ఇల్లు, ముల్లు, మొదలగు దేశ్యపదములును, తవర, తీవి, తేపు, తావు, ఛాక, మొదలగు నన్యదేశ్యములును నచ్చతెనుఁగుభాషలోఁ జేరును." మనకు లభించిన యచ్చతెనుఁగు గ్రంథములలోఁగూడ నీసూరి మతముచొప్పుననే యచ్చతెనుఁగు భాషవాడఁబడినది. విన్నకోట పెద్దయకవి నాఁటికిఁ గేవలమచ్చతెనుఁగుతో వ్రాసిన గ్రంథములు లేవని కావ్యాలంకారచూడామణిలోని యీపద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది.

తే. గీ. పరగసంస్కృతంబుపైఁ దెనుంగు విభక్తు
లునుపఁబడి పొసంగి యుండెనేని
తత్సమంబు నాఁగఁదగు సంద్రసుకవులు
తద్విహీనకావ్యతతియు లేదు.

ఈవల కచ్చతెనుఁగు కవిత్వము లేదనిగదా యీపద్యాన్త్యచరణము వలనఁ దెలియుచున్నది. ఈకవిత్వమునకు మొట్టమొదటివాఁడు పొన్నగంటి తెలగన్న. ఇక్కవి కేవలము శుద్ధాంధ్రదేశ్యభాషలో "యయాతిచరితము"ను వ్రాసెను. ఈతని కాలము 13 వ శతాబ్దమనియాంధ్రవాఙ్మయ చరితమున వంగూరిసుబ్బారావుగారు స్థిరపఱిచిరి. సుబ్బారావుగారి వ్రాఁతయే వాస్తవమైనచో 1350 వ ప్రాంతముఁడగు విన్నకోట పెద్దయకవి 13వ శతాబ్దమువాఁడగు తెలగన్న వ్రాసిన యయాతి చరితమును జూడక "తద్విహీనకావ్యతతియు లేదు." అనిచెప్పియుండెననియనవలయు. లేదా పొన్నగంటి తెలగన్న కాలము సుబ్బారావుగారు చెప్పినట్లుగాక 14వ శతాబ్దమనినిశ్చయించుకోవలె ఎట్లయిననేమిఅచ్చతెనుఁగు కావ్యము 13_14వ శతాబ్దములమధ్య బుట్టియుండవచ్చును. అచ్చతెనుఁగులోని రెండవ కావ్యము "అచ్చతెలుఁగురామాయణము". ఇయ్యది కవిసార్వభౌముఁడు కూచిమంచి తిమ్మకవిది. ఈతత్కృతవిరచితములగు గ్రంథములనేకములుగలవు. అందు 'నీలాసుందరీపరిణయము' "అచ్చతెనుఁగురామాయణము" అనునవి కేవలము శుద్ధాంధ్ర దేశ్యభాషతో వ్రాయఁబడ్డవి. ఈతిమ్మకవి 1715 వ ప్రాంతమువాఁడు. ఉత్తమకవులలో లెక్కింపకున్నను నీతఁడు భాషాస్వాతంత్ర్యముగలవాఁడనియే చెప్పవలయును. అచ్చతెనుఁగు బాస బాగుగా నెఱిఁగినవాఁ డగుటచేతనే యందు రెండుగ్రంథములను వ్రాయఁగలిగెను. వీనియందుఁ దత్సమపదము లెచ్చటను వాడియుండలేదు. అట్టి నియమమును బెట్టుకొనినవాఁ డగుటచేతనే యిక్కవి కవిత్వముగూడఁ జెడినదనకతీరదు. ఈతఁడు 'వాల్మీకి, శూర్పణఖ, అగస్త్యుఁడు, మొదలగు సంస్కృతనామములనుగూడ నచ్చతెనుఁగుభాషలోనికి మార్చినాఁడు.

గాలిమేపరుల నట్టు పుట్టువమేటి తపసి= వాల్మీకి.
మఱుపకందుబోఁగి తెఱవాయిమెకము = అగస్త్యయోగిసింహము.
మంచి మేడగోనద్దిమరిమన్నెవాఁడు = సుగ్రీవుఁడు.
అని యిట్లు కొన్నిసంస్కృతనామముల కర్థముఁబోనీయక తెనుఁగులోని

కి మార్చెను. కొన్ని సంస్కృతనామముల ననర్థకములైన తెనుఁగు పదముల లోనికి మార్చెను. శూర్పణఖను సుప్పనకయనెను. శూర్పణఖ యనఁగా చేట గోళ్ళది యని యర్థమున్నదిగాని సుప్పనక, యనిననర్థమేది. కనుక శూర్పణఖ తద్భవమగు ''సుప్పనక'' యనుపదమునకుఁగూడ నాయర్థ మున్నదని చెప్ప కొనవలయును. శ్లేషకవిత్వమువలెఁ గేవల మచ్చ తెనుఁగు కవిత్వమును నాంధ్రవాఙ్మయమున కంతగా నుపయుక్తము కాదనుకొనియెద. అచ్చ తెనుఁగు కావ్యములు పాఠకులమనముల కింపు నింపవు. కాని యచ్చ తెనుఁగు భాష మృతి నొందకుండుటకుఁ గారణములగును. ఈయచ్చ తెనుఁగు భాషకు ''ఆంధ్రనామ సంగ్రహము'' మొదలైన నిఘంటువులుగూడఁగలవు.

వచనకావ్యములు.

కేవలము పద్యమువ్రాయుటయే కవిత్వముగాదు. అనన్వయములేక నాలుగుమాటలు పొందికగా నొకచో వ్రాసినను కవిత్వమేయగును. కందము వ్రాసినవాఁడే కవి. పందిని బొడిచినవాఁడే బంటను లోకోక్తినిబట్టి కవికిలక్షణము పద్యమువ్రాయుటేయని యనరాదు. నిర్వచనోత్తరరామాయణము మొదలగు నేవియో కొన్ని గ్రంథములందప్ప మొదటినుండియు మన యాంధ్రవాఙ్మయమునఁ బద్యకావ్యములందు వచనము వచ్చుచునేయున్నది. కేవలము వచనముతో వ్రాయఁబడ్డ గ్రంథము 15 వ శతాబ్దములోఁ బుట్టెనని యాంధ్రవాఙ్మయము చెప్పుచున్నది. 15 వ శతాబ్దమున "ఎల్లకవి నరసింహుఁడనువాఁడు భారతసావిత్రి యను వచనగ్రంథము నొండు వ్రాసెనఁట. ఆ తరువాతినుండి గద్యగ్రంథము లాంధ్రవాఙ్మయమునఁ బ్రబలినవి. రావుబహదూర్ కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారి కాలమునుండి యిప్పటివఱకుఁ దఱచుగా బయలుదేఱుచున్న గ్రంథములు గద్యగ్రంథములే. నవలారూపములగు గ్రంథములెల్ల వచన గ్రంథములేగదా?

ద్విపదకావ్యములు.

వచనగ్రంథములవలె నంతయు ద్విపదలోఁ జెప్పిన గ్రంథములును మనకు మొదటినుండియు నున్నట్లు తెలియరాదు. ద్విపదకావ్యములలో మొదటిది బసవపురాణము. తరువాతరంగనాథరామాయణము, పల్నాటి వీరచరితమును వెలువడినవి. వీనిపిమ్మట ననేకద్విపదకావ్యములను మన తెనుఁగుఁ దల్లి కనినది. ప్రతివత్సరమునను దసరాయుత్సవదినములలో బడిపిల్లలు పాడుకొను "అయ్య

వారికిఁజాలు అయిను వరహాలు.'' మొదలగు పాటలుసయితము ద్విపదలతోనే కలసియున్నవి.

దండకము.

వచనద్విపద గ్రంథములవలె నంతయు దండకముతో వ్రాయఁబడ్డ దండకగ్రంథము లేమియు నాంధ్రవాఙ్మయమున మొదట నుండినట్లగపడదు. కాని పురాణములు మొదలైనవానియం దీశ్వరుఁడు ప్రత్యక్షమైనపుడును కాళి ప్రసన్నమైనపుడును స్తుతిరూపమున నీదండకములు కవులు వ్రాయఁజొచ్చిరి. కాని ప్రస్తుతకాలమున "ఆంజనేయ దండకము, అశరమ్మదండకము" మొదలైనదండకగ్రంథము లనేకములు భూతవైద్యులదగ్గఱకు రాఁజొచ్చినవి.

ఆశుధారాకవిత్వము మొదలైనవి.

తెనుఁగుకవిత్వమున నాశుధారాకవిత్వము, శతావధానము, అష్టావధానము, అని మఱికొన్ని భేదములు గలవు. ఆశుధారాకవిత్వమనునది యాదినుండియు వచ్చుచున్నది. శతావధానము, అష్టావధానము అనునవి యిటీవలవి. ఆశుధారాకవిత్వ మనాలోచితముగఁ జెప్పవలయునుగాన దీనియందు రసౌచిత్యము, కథాసుచిత్వము, భావనాశక్తి, మొదలగు కారణములుండుటకుఁ గారణము గనుపట్టదు. శతావధానమందును నష్టావధానమందును గవి కనేకవిధములుగ మనస్సుండవలయును గాన నాపద్యములును నెక్కువరసవంతములు కావేమో ?

అట్లని యాశుధారాకవిత్వము మొదలగువానిని జెప్పఁగూడదనికాదు. అట్లుచెప్పినకవిత చప్పనైయుండుననియే నాయాశయము.

తే. ఆశుధారా కవిత్వంబులందు శయ్య
లుపమ లుత్ప్రేక్షలును లేక యుండుఁగాన
నెంతయోజించినను పద్య మంతసార
వంతమగుఁగాన నిలుకడ వలయుఁగృతికి.

అప్పకవి.

ఈకాలపు భావకవిత్వము.

ఇదమిత్థమని నిర్ణయించుటకు వీలుకాని దీకాలపు భావకవిత్వము, "భిన్నరుచిర్హిలోకః" అన్నట్లు ఒకరికవిత్వ మొకరికి నచ్చదు. ఒకరు భావకవిత్వమని తలంచినది వేఱొకరు పాడుకవిత్వముగా దలంతురు కొందఱు నం

డూరి సుబ్బారావుగారి యెంకిపాటలలో భావమున్నదనిరి. మఱికొందఱు రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారి గీతములలో భావమున్నదనిరి. ఇంకొకరు విశ్వనాథ సత్యన్నారాయణగారి కిన్నెరసాని నడకలలో భావమున్నదనిరి. వేఱొకరు అర్థములేక భావము తెలియని కవిత్వమందే భావమున్నదనిరి. ఏది భావకవిత్వమైనను, యెవ్వరిది భావకవిత్వమైనను నీకాలమునందలి కవులలో "భావకవిత్వము, భావకవిత్వము" అని ఘోషలుమాత్రము బయలువెడలినవి. కనుక మన మనసునకు నచ్చి యెద్దానియందు భావనాశక్తియున్నదని మనకు స్పష్టమగునో యాకవిత్వమును భావకవిత్వమునుగాఁ దలఁపవలయును. అంతియగాని యియ్యదియ భావకవిత్వమని యందఱకుఁ జెప్పుట వెఱ్ఱిపనియని నాయూహ. ఈభావకవిత్వమును రెండువిధములుగా మనము విభజించుకొనవలయును. శుద్ధగ్రాంధిక భాషలో వ్రాయునది యొకటి, శుద్ధగ్రామ్యభాషలో వ్రాయునది యొకటి. మొదటిదానికి రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారి గీతములుదాహరణములగును. రెండవదానికి "ఎంకిపాటలు" మొదలగునవి యుదాహరణములు కావచ్చును.

ఈ రెండువిధములయిన భావకవిత్వముకన్న తిక్కనగారి భారతభాగమందె యెక్కువభావమున్నదని నాయాశయము. చదువగనే రసమును జిలుకరించుచు భావములను మనములకెక్కించి ప్రతిబింబములను గన్నులఁగట్ట ప్రపంచమును నురపించునది భావకవిత్వము. ఇద్దానికి తిక్కనభారతభాగము పెట్టిన పేరు. ఇట్లని ఇప్పటివారి కవిత్వమందు బొత్తిగా భావములు లేవనిగాదు. కొందఱికవితలున్నవి. అవ్వారి కవిత్వములందలి భావరసములు దృఢమనస్కుల గట్టిమనములను సయితము మిగురుపెట్టింపఁగల సామర్థ్యము గలవియే. కాని వారిని గొనియాడుట కిదిసమయముగాదు. ఇయ్యది చోటునుగాదు.

తెనుఁగుకవిత యందలివిశేషము.

ఆంధ్రకవితయందు మఱియొకవిశేషము చెప్పవలసియున్నది. సంస్కృతభాషను తదితరభాషలను గూడ దీనియం దనుకరింపవచ్చును. మధ్యమధ్య సంస్కృతము ననుకరించిన తెనుఁగుపద్యములను మనము తఱచుగా జదివి వినుచునేయున్నారము. పెద్దనకవి యీ తెనుఁగుపద్యమున హిందూస్తానీభాషను గూడ నెంత సొగసుగాఁ జొన్పియున్నాఁడు.

మ. సమరక్షోణిని గృష్ణరాయల భుజాశాతాసిచేఁ బడ్డను
ద్దమదోగ్దండ బెడఁదకోట యవనవ్రాతమ్ము సప్తాశ్వ మా
గ్గమునం గాంచి "సెబాసహాశ్ హరిహరంగా ఖాబుకో డాకితే
తుము కీభాయిల భాయిదేములిక" యంచుర్మింటికిన్ బోవుచున్.

కవితాఫలము.

కవితాఫల మందఱినోటను నూడిపడునది గాదు. చేతిలో నదృష్టగీత యుండవలె ముఖమున బ్రహ్మ వ్రాయవలె. అట్లని కవిత్వముచేయుటకుఁ గడంగకుండుటయు మంచిది కాదు. "యత్నేకృతే యది నసిధ్యతికోఽత్రదోషః" పూర్వవాసనలేక యున్నను యత్నించినట్లయినఁ గవిత్వము సిద్ధించునని యే దండికవి చెప్పియున్నాఁడు "నవిద్యతె యద్యపి పూర్వవాసనా గుణానుబంధి ప్రతిభానమద్భుతం,శ్రుతేనయత్నేనచ వాగుపాసితాధ్రువంకరోత్యే వకమప్యనుగ్రహం"అని ప్రయత్నించి పెనగులాడి మెట్లోయతులకు జతపెట్టి చెప్పుకవిత్వమునకును, బ్రయత్నింపక స్వతస్సిద్ధముగాఁ బుట్టు కవిత్వమునకును భేద మున్నది. చెట్టుననే పండినపం డెంతరుచిగా నుండునో ? పచ్చికాయకోసి మాగవేసినపం డెంతరుచిగా నుండునో ? మనకెల్లఱకుఁ దెలిసిన విషయమే గదా ! "వనితయుఁ గవితయుఁ దానై చనుదెంచుట గలుగునేని సరసంబగు" అని అప్పకవి. "నైసర్గికీచ ప్రతిభా శ్రుతంచ బహునిర్మలం అమందశ్చాపి యోఽగోఽస్యాః కారణంకావ్య సమ్పదః" అనిదండి.

కవులను వారికవిత్వమును గొనియాడుటకు సంస్కృతమున "సుకవితా యద్యస్తి రాజ్యేనకిమ్" అను మొదలగు లోకోక్తులును, దెనుఁగున "కవిగా నని చో రవిగానఁడే కదా" యను మొదలగు లోకోక్తులును, ననేకములు గలవు. వేయేల! భగవానుఁడగు కృష్ణుఁడు నయిత మర్జునునకు గీతలను బోధించు సందర్భమున "కవయోఽప్యత్రమోహితాః" అనినాఁడు. అనఁగాఁ గవులుఁ గూడ నీవిషయమునఁ బొరపడిరని గదా యీభగవానుని గీతాభిప్రాయము. దీనిచేఁ గవుల గొప్పతనము ఘనతకెక్కదా ?

ఈవఱకే వ్యాసము చాల విరివియయినది. కాన నీశ్లోకముతో విరమించుచున్నాఁడను.

శ్లో. స్వస్థానవేషభాషాభిమతాస్సంతో రసప్రబద్ధియః
శ్లాఘ్యే బహుమన్యన్తె వైకృతకావ్యాని చాస్యదపహాయ.

విభీషణశరణాగతి.

కరి నారాయణాచార్యులుగారు.

(ఆంధ్రగీర్వాణ సాహిత్యపరిషత్తు)

(విభీషణుఁడు సుగ్రీవునకుఁ దనవృత్తాంతముఁ దెల్పుట.)

మ. వినుమో యీ ప్లవగావతంస! నను నావేదింపుమీ ప్రేమమీ
రనయజ్ఞుండగు రామచంద్రునకుఁ గ్రూరాచారుఁడౌ రావణుం
డను రక్షఃపతికేను దమ్ముఁడను మూఢాత్ముండ నన్ను న్విభీ
షణుఁ డంచున్ సరి రక్కసుల్ పిలువ దోషాటుండనై యొప్పితిన్.

శా. ఆదుష్టుండగు రావణుండు జనకక్ష్మాధీశపుత్రిన్ సుమ
ర్యాదాతిక్రమమేవగింపకను భర్తం బాపి గొంపోయి పెం
పేదం గ్రూరనిశాచరీపరివృతిన్ భీతిల్ల గోప్యంబుగా
సౌదామిన్యుపమాంగి లంక నిడి యేచన్ సాగెఁ గీశాధిపా.

కం. అదిగాంచినది మొదలుగా । మది నోర్వఁగలేకయుండి మసలక నేనా
పదితలలరక్కసింగని । పదిలముగా మాటలాడఁ బనిఁ బూనియటన్.

మ. ధరలో సంభవమొందు జీవతతికిన్ ధ్యాతవ్యుడుం దండ్రియా
మురజిద్దేవుసికంటె వేయిమడుగుల్ పూజార్హాయుం దల్లియా
ధరణీపుత్రిని గొన్న పాపమతితో దైతేయుతోఁ బల్కితిన్
వరసందర్భసహేతుసద్ధితములౌ వాక్యంబులీరీతిగన్.

శా. ఆకర్ణింపు దశాస్య! మత్సహితవాక్యంబుల్ మహాశ్రద్ధతో
సాకేతాధిపుపత్ని సీతను మదిన్ సామాన్యబుద్ధిన్ మను
ష్యాకారంబుగఁ జూడఁబోకు రమయే సాక్షాత్తుగా రాముఁడున్
వైకుంఠుండయటంచు నిశ్చయముగా స్వాంతంబునన్ నమ్ముమీ!

ఉ. రాముని ధర్మపత్నిని జలంబులఁ బాపిన మీను కైవడిన్
రాముని బాపి తెచ్చితివి రావణ! నీకిది న్యాయమే? పరం
ధాముసి సొమ్ముఁ గ్రమ్మఱఁ దదర్పణసేయుము పాపశాంతికై
రాముని రామ[illegible]ంగలను బ్రార్థనఁ జేయుము భక్త్యుదారతన్.

ఉ. కాలికిమ్రొక్కెద మర్ధిజనకప్రభునందనకున్ సుమాంగికిన్
బాలకురంగలోచనకు భాగవతోత్తమ హృత్సరోజ మ
త్తాలికి రామచంద్రపద తామరసోత్తమరందపాన మ
త్తాలికి నేలచూలికినటంచు వచించితి వానరోత్తమా !

ఉ. పాదకుశేశయంబులకు భక్తిని వందనమాచరించి మ
ర్యాదను మాతరో ! మదపరాధము లెల్ల క్షమించి కావుమీ
యాదటనంచు వేడుకొను మంటిని నాహితవాక్యరాశిలో
నాదరభావ మొక్క యణువంతయుఁ జూపకపోయెఁ గీశపా !

గీ. ఆదరముఁ జూపకున్నను నఖిలజీవ । ములు శ్రియఃపతికి శరీరభూతములు క
నుకదశాస్యుఁడు భగవంతుని కనుకూల । ముఁదవలెననియుఁగుడనిట్లంటి వినుము.

మ. దనుజేంద్రా ! రఘురామసన్నిధికి నీకన్ వేగఁగొంపోయి య
ర్పణభక్తిన్ శరణొందిచేసినయెడన్ రాముండు నీ నేరముల్
వెనుకంబెట్టి త్వదర్పితక్షితిసుతన్ స్వీకారముంజేసి నిన్
'దనుజా ! రక్షణఁజేతు భీతిల'కనున్ దథ్యంబహో కావునన్.

ఉ. రాముని భక్తకిల్బిషవిరాముని భూలలనామణీసుతా
రాముని దుష్టదానవవిరాముని భాగవతోత్తమాళిహృ
ద్రాముని ముక్తిదాదిపురధాముని లోకతమోఘ్నతాకశా
సోముని భానువంశనదసోముని భక్తిని నాశ్రయించుమీ.

కం. అని నేనిటు వల్కఁగ రా । వణుఁడవి యహితంబులనుచుఁ బవరి దురాత్మా
విను రాము నీమనీషిక । ఘనముగ నాయెదుటఁ బొగడఁ గడగకు మెపుడున్.

శా. ఓరీ ! రాత్రిచరాధమా ! యిటుల నీవుద్యన్నుతుల్ సేయుటల్
సారెన్ మానుము మాధవాబ్జభవహృజ్జ్ఞానారి జంభారులె
వ్వారు న్నాకెనగారు రాఘవుఁ డనన్ వాఁ డెంత ? ఘోరాజికై
వే రానిమ్ము మదీయబాహుబలమున్ వీరత్వముం జూపెదన్.

ఉ. కింబహునా ? మదీయకరకీలితకర్కశఖడ్గతీవ్రఘా
తంబున శత్రుసైన్యమును దాశరథిన్ బటుభీషణోద్ధయు
ద్ధంబున సంహరించెద వృథాకథనంబుల వేటికిక రో
లంబసమానకుంతల నిలాసుతఁ గ్రమ్మఱనీయనమ్ముమీ.

మ. అని యాకండు కఠోరములవ్వలుక నే నాలించి సామోక్తులం
దనుజుండింతయు ధర్మముంగనఁడు కానన్ రాముఁడాంబునన్
దనుజవ్రాతముఁ గెల్చుటల్ నుడివి భీతస్వాంతుఁ గావింతు నీ
తనియంచున్ మగుడన్ వచించితి మహాదైన్యాన నీరీతిగన్.

సీ. నరమాంసతాల్యసంచరిత శృంగాటకన్ ఘనలలాటకఁ దాటకను వధించె
ఘోరమాయావేష ధారణదక్షునిన్ మారీచ దనుజుని మన్నిగొనియె
బాహులసద్బల సాహసికుండౌసుబాహుపలాశిని వధయొనర్చె
విపులబాహాదండ విజితగదాదండుఁడగు విరాధు నిరూపు మడఁగఁజేసె

గీ. నట్టి యుద్ధపటిష్ఠులౌ జెట్టులెల్ల । నెందఱో తమబలముల నెల్లవీడి
రాముబాణాహతిని జచ్చిరంతకంటె నధికమా? నీదుదోర్బల మసురనాథ.

సీ. గర్వవిక్రమకళా ఖర్వశౌర్యనిఖిలున్ ఖరరాక్షసాగ్రణిఁ గండడంచె
దూషితసత్త్వునిం దురితప్రసక్తునిం దూషణదైతేయుఁ ద్రుళ్లడంచెఁ
గరినాట్టహాససంల్లుళిత వేధోండుని(త్రిశిరునియసువులఁ దీసివైచెఁ
గందరసుకాళ కంధరుం డగునాకబంధవలాంధునిన్ బట్టిచంపె

గీ. నిన్ను జంకఁబెట్టి నీరథులం దెల్ల । మించి యసమునిమించు కాంచనాంగు
వాలినొక్కకోలఁ దూలనేసిచెలంగె । రామునిమించు శౌర్యరాశికలడె?

కం. ఈవిధముగ నేఁ జెప్పినఁ । దావికృతాకృతినిబూని దారుణతరకో
పావిలమానసుఁడై । పారావారధ్వనినిఁ బల్కె గ్రక్కున నిటులన్.

శా. ఛీ దుర్మార్గ! ఖలాగ్రణీ! తులువ! యక్షీణామరారాతివం
శోదన్వద్బడబాగ్ని! పుణ్యజనసంక్షోభక్రియాదక్ష! నీ
వాదోద్దేశదురూహముల్ దెలిసె సర్వంబున్ వెసన్ బొమ్మికన్
గాదేని న్నినుదండ్యుఁ జేసి మఱి నీగర్వం బడంతుంజుమీ.

చం. అని యతఁ డట్లు దాసువలె నత్యవమానితు నన్ను జేయఁగాఁ
గని సహియింపలేక నిజకాంతను బుత్త్రులనెల్లనుం బురం
బునఁద్యజియించి రాము నెడఁ బూర్ణదృఢాధ్యవసాయబుద్ధితోఁ
దనుశరణొందవచ్చితిని దాసునిఁదెల్పుము కీశనాయకా!

చం. పురమును మిత్త్రులం ధనసమూహమును న్నిజదారసంతతిన్
వరరథపంక్తియుం దురగవర్గమునుంగరిసంతతిన్ లస

త్రరనిలయంబుఁ విడిచి దాశరథిఁ శరణొందవచ్చితిం
గరమనుకంపతోడఁ బ్లవగాధిప! తెల్పుము నాదుదైన్యముల్.

(సుగ్రీవుఁడు విభీషణుని రాముని సన్నిధికిఁ దోడ్కొనిపోవుట)

ఉ. భీతిచెలంగ నిట్టుల విభీషణుఁ డాత్మచరిత్రఁ దెల్పఁ దా
నాతనివల్కులందలి యథార్థములన్ సువిమర్శఁజేసి సం
ప్రీతిగ నీయకొంచు వెస శ్రీరఘురామపదాబ్జరేణుసం
పూతునిగా నొనర్ప నల భూరమణేంద్రునిమ్రోలఁ జేర్చినన్.

(విభీషణుఁడు రాముని శరణుజొచ్చుట.)

మ. శరణార్తావన! రక్షకా! శరణు! శశ్వద్రక్షణాదక్షిణా!
శరణాదిత్య సమాన తేజ! శరణా శాధీశసంపూజితా!
శరణు జొచ్చితిఁ గావుమంచుఁ దనదౌచారిత్రమంతఁ దెల్పుచుం
జరణద్వంద్వమునంట భక్తునిమనస్తాపంబుఁ జల్లార్చుచున్.

(రాముఁడు విభీషణున కభయ మొసఁగుట.)

ఉ. రాముఁడు రాక్షసేశ్వర! దురాత్ములు నిన్ గనఁజాలరంచుఁ దా
ప్రేముడి రావణానుజుని చే రురమందునఁ జేర్చి నీకికన్
భాములు కల్గబోవమల భావమునందును వేయిఁ గేల? సు
త్రాముని రీతిభోగములఁ దద్దయు నందెదవంచుఁ బల్కుచున్.

(విభీషణ పట్టాభిషేకము.)

శా. శ్రీరాముం డభయం బొసంగి యనుజుల్ క్షీరాబ్ధిసత్తోయముల్
దేరంబాఱఁగ లక్ష్మణుండు వెసఁ దత్తీర్థంబుఁ దేనంత లం
కారాజ్యంబు విభీషణాఖ్యునకు సంకల్పించి మోదానవి
శ్వారాధ్యాకృతి శుభంబుగా నొనరిచెం బట్టాభిషేక క్రియల్.

అలంకారవిషయము.

అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రులుగారు, కొవ్వూరు.

లక్ష్యప్రపంచము పలువిధముల వెలసి శాఖోపశాఖలతో విస్తరించుచుండుపట్టున దానియం దెక్కువయనుభవము గలపరిశీలకులచే లక్షణగ్రంథములు నిర్మింపఁబడుచుండును. లక్షణవిజ్ఞానము లక్ష్యప్రపంచానుభవము శీఘ్రముగను సులువుగను గలిగించుటకు సుసాధనమై యుండును. చిరకాలము లక్ష్యపరిశీలనము చేసి యలవరించుకొను జ్ఞానమును లక్షణసూత్రముం గ్రహించినంతనే విద్యార్థి పడయఁగలఁడు.

ఛందోలక్షణములు, కావ్యనాటకలక్షణములు, అలంకారలక్షణములు నాయికానాయకలక్షణములు, రసభావాదులలక్షణములు, వాస్తులక్షణములు భాషాలక్షణములు (వ్యాకరణములు) మున్నగునవి పెక్కు. వీనియం దెల్ల యిని యిట్లు చేయవలె నని కొన్నిఁటిని విధించుటయుఁ గొన్నిఁటిని నిషేధించుటయుఁ గలిగియుండు.

మాటలు లయతోఁ బల్కఁబడుటలోని యందమును గమనించిన విమర్శకు లాయందము నవిచ్ఛిన్నముగా భావితోఁబాడుకొల్ప నెంచి వృత్తములకు లక్షణములు గట్టిరి. వానిలో యతిప్రాసములు సంస్కృతములో లయకుమాత్ర ముపయోగించునవియై యుండిన వర్ణావృత్తిరామణీయకపక్షపాతవశీకృతమతులైనయాంధ్రకవులచే శబ్దాలంకారములలోనికిఁ దీసికొనఁబడి యక్షరనియమమునకుఁ దావులైనవి. కాని పద్యములుగనే వ్రాయవలె నని లాక్షణికులు పట్టుపట్టక గద్యకవనమునకుసైత మవకాశము ననుగ్రహించి యుండుటంబట్టి యీఛందోలక్షణములచే శృంఖలాబంధము కవులకుఁ దయారు చేయఁబడ లేదు.

కావ్యములనుగూర్చి వేనవేలు లక్షణములు గలవు గాని యవి యన్నియుఁ గావ్యములయందమును గూర్చిన విభిన్నాభిప్రాయములను సూచించుచు సత్త్వమికి వెసిలికనిచ్చి వానిప్రజ్ఞ స్వైరవిహార మొనరించుటకుఁ గొంత యవకాశమును సృజించినవిగ నున్నవి గాని కవిమనోయాత్రకు దారిలోనిలుపుఁ గలిగించునవిగ లేవు. ఇష్టార్థాలంకృతపదావళి కావ్య మన్నను, రమణీయార్థకశబ్దము కావ్యమనినను, నిర్దోషసగుణశబ్దార్థములు కావ్యమనినను, రసాత్మకవా

క్యము కావ్య మనినను వారిరుచిభేదములను దెల్పెడినిగాని కవియాలోచనకుఁ గాని సరసదృష్టిప్రచారమునకుఁ గాని సంకోచము గల్గవలసినయావశ్యకత గన్పట్టదు గదా.

నాటకలక్షణమును దశరూపకమున ధనంజయుఁడు విపులముగ వ్రాసెను. ధనికుఁడు దానికి వంతఁబాడి గ్రంథమును బెంచెను. అందు నాంది, ఆముఖ విశేషములతోఁ గూడి భారతీవృత్తి కాశ్రయ మైనస్థాపన, విష్కంభాదులైన యర్థోపక్షేపకములు, అంకములలోని యసూచ్యకథావస్తువు, మున్నగువాని కెల్ల నొక్కదానినైన వదలకుండ నవయవశః విభజనము చేసి లక్షణశ్లోకము లేర్పఱుపఁబడినవి. కవి నాటకము వ్రాయవలె ననుకొని కలమును గాకితమును దీసికొని నాంది వ్రాయఁబోవుచున్నాఁ డనుకొనుఁడు. అప్పు డతఁడు నవనవోన్మేషశాలిని యగుప్రతిభతో నే దేని క్రొత్తరకమును గల్పనలతోనో మఱి దేనితోనో సృష్టించి విద్యార్థిలోకము కృతజ్ఞతకుఁ బాత్రుఁ డగుటకును, బూర్వచమత్కారనిర్మాత యగుటకునుఁ బ్రాప్తి లేదు.

అష్టపదనాందియా? ద్వాదశపదనాందియా? శంఖచక్రములు అబ్జములు చంద్రుఁడుం బద్యములో వచ్చిరా? యని తాతలనాఁటినుండియు వచ్చుచున్న సొగసులు సమకూర్పఁ బాటుపడవలెను. అట్లు నిర్మితమైననాంది ప్రాఁతరకములోఁ జేరక యపూర్వరచన యెట్లు కాఁగలదు. వాఙ్మయమునకుఁ గ్రొత్త మిత విలాసపుసొమ్ములును యెట్లు తయారు గాఁగలవు. నూతనప్రియు లగులోకులహృదయముల నాకర్షించి యప్పటప్పటి కావశ్యకము లగుచుండు నూతనోద్బోధములను జేయుట యనువిధియం దెట్లు నాటకములు కృతకృత్యములు గాఁగలవు. నాంది యైనపిమ్మట స్థాపకుఁడు ప్రవేశించి రంగప్రసాదనమునో రంగప్రసాధనమునో చేయవలె నని ధనంజయుఁడు విధించుచున్నాఁడు. శ్రుతి బాగుగ నున్నది. సంగీతము బాగుగ నున్నది. మద్దెల బాగుగ నున్నది. యని చెప్పుటయే యిది యనికొందఱు ఉదాహరించుచున్నారు. ఏపద్యపుగణములనో వారుచెప్పినవి వెనుకటివానికన్న కొంచెము విలక్షణముగనో అట్లో వ్రాయుటయే కదా కవి పని. ఇఁక నీతనిప్రతిభకుఁ బ్రయోజన మేమి. అడ్డులు లేని నిరామయాకాశమునఁ గొంతసేపు దూరముగ దృష్టి నిగుడించి సృష్టిలో వస్తుప్రకృతులయందు నిగూఢములై యుండురహస్యముల నుద్ధరించి తనసోదరులగులోకులకుఁ బంచిపెట్టెడి భాగ్య మెప్పుడు సమకూరును? భారతీవృత్తి నాశ్రయించుట యని స్థాపకుని పని యొకటి.

అనఁగా—సభ్యుల నిచ్చకఁపుమాటలతో సంమ్ముఖులను జేయుట, వీథ్యంగములను బ్రహసనాంగములను బ్రదర్శించుట, కథోద్ఘాతము ప్రవర్తకము ప్రయోగాతిశయము ననెడియాముఖాంగములలో నొకదానిచేఁ బ్రదర్శింపఁబోవు యెడి కథను సూచించి విరమించుట. ఈస్థాపనలోని యాముఖాంగము లనునవి ధ్వనిప్రధానములుగను శ్లేషప్రధానములుగను నుండి యొక్కొకరీతి చమత్కారము నొసఁగునవిగనే యుండెడివి. కాని యట్టి పద్ధతులను జూపి కవి యిట్టి చమత్కారములను గ్రంథము కోలుపోకుండునట్లు జాగరూకుండు కావలెనని సలహానిచ్చుటలో లాక్షణికులు విరమించి యుండిరేని సత్కవి తనకాజన్మసిద్ధ మగుసంస్కారము ననుసరించి యేదో క్రొత్తపోకడకుఁ బ్రాకులాడుట కటస్థించుచుండెడిది. అప్పుడు క్రొత్తక్రొత్తఫలములను గవితావృక్షశాఖలపై మనము గాంచఁగల్గెడివారము. అప్పుడే పాడినదే పాటగాఁ గవితాప్రణాళిక విసుపు గల్గింపకుండెడిది.

కథకు మొదట బీజమును, జివర ఫలమును, ఎల్లలుగాఁ దీసికొని యాలోపలికథ నైదుభాగములు చేసికొనవలె ననినారు. ఈఅయిదుభాగములకును ఐదుసంధు లనిపేరులు పెట్టినారు. మొదటిది ముఖము. రెండవది ప్రతిముఖము. మూఁడవది గర్భము. నాల్గవది విమర్శము. ఐదవది నిర్వహణము. వీనిలోఁ బర్యవసాన మైనఫలమునకుఁ గారణము లయినయైదంశములను అర్థప్రకృతు లని చెప్పి కథారంభమునుండియు ఫలసిద్ధి యెట్టియెట్టిపరిస్థితులతో సూచితమగుచున్నదో ఆపరిస్థితులను, అర్థావస్థలను గాఁ జెప్పిరి. ఒక్కొక్కయర్థప్రకృతి యొక్కొక్కయర్థావస్థతోఁ గలసిన నొక్కొక్క సంధియగు. అవాంతరప్రయోజనములను జూపించుచు నైదుసంధులను బూర్తి చేయుటచే నుపక్రమోపసంహారములు సూత్రంపట్టిన ట్లుండి శ్రోతలకు విశ్రాంతి గల్గుచు, ఆకాంక్షాపూర్తి యగుచుఁ బైకథపైఁ గుతూహలము గలుగుచుండునని లాక్షణికులబిగింపు. ఈరచనానైపుణి యిట్టినిబంధనములవలనఁ గవి కేర్పడునది గాదు. బహువిధలక్ష్యగ్రంథరామణీయకపరిశీలనమున కలవాటుపడినవానికి జన్మాంతరసంస్కారము గలిగి కావ్యజ్ఞశిక్షను బొందినసుకవి కుపక్రమోపసంహారముల నేకరేఖమీఁద నడపింపఁగల శక్తి యలవడును.

ఇంకను విచిత్రము కలదు. నాటకకథ నైదుభాగములుగ విభజింపఁబడినదాని నేఁబది చిల్లుతున్నలుగా సలికివైచినారు. అవిసంధ్యంగములు.

తెవేలికలను సరిగ నంటించుకొనుచు సంధియను గంతను బూర్తిజేయుచుండు కవి నాటకమునఁ గావలసినయంశములను గూర్చుటయు గోప్యము లగువానిని బ్రచ్ఛన్నములు సేయుటయుఁ బ్రకటన సేయఁదగువానిం బ్రకాశింపఁజేయుటయు రక్తియుఁ జమత్కారమును గథ పెరుఁగుటయు స్వాయముగ నెలకొనఁగలవని చెప్పి మనకు మార్గదర్శులై లక్షణగ్రంథకర్తలు కృతజ్ఞతాపాత్రు లగుచున్నారు. కాని యిది మఱింత యస్వాభావికముగా నున్నది. ఒకసంధిలో వీని వరుసను మన మనుసంధానము చేసితిమేని యిది తెల్లమగు.

ముఖసంధిలో—బీజన్యాసము, బీజబాహుళ్యము, బీజనిష్పత్తి, గుణాఖ్యానము, ప్రయోజననిర్ధారణము, సుఖప్రాప్తి, బీజముమరలవచ్చుట, సుఖదుఃఖములు గల్గుపని, అద్భుతావేశము, గూఢమగువిషయమును బ్రకటించుట, ప్రకృతము మొదలిడుట యనునివి కవి కూర్పవలసిన సంధ్యంగములు. ఏద్రావిడ ప్రాణాయామములచేతనో వీని కాయాయిపుస్తకములలో ధనికుఁ డుదాహరణములు సూపియుండెను ఈపేర్ల కర్థములు గూడ బలాత్కారముగ లక్ష్యముల నన్వయింపఁ జేసికొనవలసినవే. ఏకాళిదాసాదులైన నీజాబితాను ముందుంచుకొని నాటకాదులు వ్రాసినవా రున్నారేమో యని చూతమన్న శాకుంతలాదులలో నెచ్చటను వరుసగా నీచిఱుతపేలికల కుట్లు కన్పట్టవు. ధనంజయుఁడు గారును గొన్ని రత్నావళిలో గొన్ని వేణీసంహారములో గొన్ని మఱొకచోటను అక్కడక్కడ నుదాహరించెను గాని యొక్కచోటఁ బ్రణాళికగాఁ జూపలేదు.

ఈసంధ్యంగములదాఁకఁ బోనేల? సంధులే సుప్రసిద్ధనాటకము లైన యుత్తరరామచరితాదులసరిగాఁ గన్పట్టవు. రామాయణకథలో సుగ్రీవకథయు విభీషణకథయు బతాకాప్రకరులక్రిందఁ గన్పట్టుచున్నట్లు ఏశాకుంతలములోఁ గన్పట్టుచున్నది? ముద్రారాక్షసమున రాక్షసవిరాధగుప్తసంభాషణము పతాక యని వ్యాఖ్యాతలు విఱిచినను ఏమిసరసముగా నున్నది? వేణీసంహారములోఁ గర్ణాశ్వత్థామలకలహముకన్న వృషసేనయుద్ధముకన్నను బతాక యనఁదగిన దేదికలదు?

ఉత్తరరామచరితములో బీజకార్యములనుగా వేనిని నిర్ధారణ సేయవలసువడెడిని? సీతాప్రాప్తి ప్రథమాఙ్కారంభమునుండియు నాయకునకు సిద్ధమైయుండు నది కార్య మగునా! దాని కొకబీజమును వెదకికొనవలెనా? రత్నా

వళిలోఁ సాగరికా రాగమును బీజమనియు యౌగంధరాయత్నమునుఁ బీజమ నియు ధనికుఁడనును. బిందుప్రతిసంధినిం బ్రతియంకమున నన్వయించును. ఇవియన్వయింపని తావుల రక్తికిని జమత్కృతికిని సహృదయహృదయాకర్షణము నకును గొఱఁతయేమివాటిల్లియున్నది. ఉత్తరరామచరితములో స్థాపనయందలి స్థాపకుఁడే యయోధ్యలోనివాఁడైపోయి శ్రీరాములవారినగరున వైతాళికకృత్యములోనికిఁ దిగినాఁడు. వేణీసంహారములో స్థాపకుఁడున్నట్లేయుండి శ్రీకృష్ణులవారి హస్తినాపురాగమనోత్సవములో మేళగాండ్రలోఁ జేరుటకు విదురాజ్ఞను దనవారితోఁ జెప్పుచుఁ గథలో వాఁడగుచున్నాఁడు. ఇవి యన్నియు లాక్షణికులు గిరిగీచి నట్లు నడచు కవులచెయ్వులా? ఈనిబంధనములు మార్గదర్శనము కొఱకేర్పడిన వని గురుశిష్యసంప్రదాయములలో నుపదేశప్రణాళిక యవిచ్ఛిన్నముగా వచ్చియుండిన నవనవోన్మేషశాలికవిప్రతిభావిలాసములచే నింక నెన్నిప్రయోగాతిశయము లెన్నిచిత్రగతులతో నాటకసృష్టిలోనేర్పడియుండునో యెన్నిరకముల కథోద్ఘాతము లుద్భవిల్లియుండునో మఱియు నెన్నిక్రొత్తరచనలు వీనితాతలవంటివి కవికోకిలరుతములై యుండెడివో.

అలంకారలక్షణములు:—ఏయలంకారముల లక్షణము లెక్కడ నన్వయించునో ఆయలంకారము లచ్చటఁ గలవని చెప్పుకొనుచుఁ దృప్తిపడుట మనవిద్యార్థుల కలవాటు. లక్షణములు సమన్వయించినంతమాత్రమున నలంకారము లెల్ల సమానములు కావు. అయ్యైకవుల కల్పనలలోని తారతమ్యములం బట్టి యందము లెచ్చుతగ్గులఁ గాంచుచుండును. అట్టియందములు మనస్సున కెక్కినప్పుడే చదువరిచదువు సార్థక మగు. ఆచమత్కారము ననుసంధానము చేయఁగలుగువాఁడే మరలఁ దనరచనలో నయ్యందము నప్రయత్నముగఁ బడినదానిని గాంచఁగలఁడు. చమత్కారజనకత్వ మలంకారసామాన్యలక్షణమనునిరూపణమునకు ఫల మప్పుడే కలుగును. ఉపమాదులు కాళిదాసాదుల సూక్తులలో నుండును. సాధారణకవులమాటలలోఁ గూడ నుండును. లక్షణములు సమన్వయించును. అంతమాత్రమున నివియు సమము లగునా?

కొన్నియలంకారములు లోకోక్తిరూపములై యత్యంతహృద్యము లగువానివలె నప్రసిద్ధము లైనవియు గ్రంథమాత్రదృష్టములు నైనవియు మంజుళములు కావు.

హరిఁ జూడం బడసి లోచనము లమృతం బానినమా
ట్కి......నెట్టన నిట్టియుల్లమదిసల్పితి రక్తైసతాళ్మి(జిహ్వా
డిఁగట్టినట్లు } ఉత్ప్రేక్ష

కాంతి యింతకుఁ బడుగయి పాలలోఁబడిన బల్లివిధం
బున నుండకుండునే? } ఉపమ

ఈయున్న రాజులందఱు । వాయుసుతున కొక్క మొత్తు
వాడలిగిన శూలాయుధునకు వడఁకు } అతిశయోక్తి

పాండుకుమారులు నీతోఁ జిపోత్తు మనియెదమనఁగా
శ్రీరామోకాలొడ్డిన వారివిధము కాదె? } ఉపమ

ఇల్లలికినఁ బండుగగునె దొంగ లానల్ పొడిచినఁ
గోకల్ విడుతురె? } అప్రస్తుత ప్రశంస

వీఁయందము వేఱు. "సింగం బాకటితో గుహాంతరముసం జేడ్పాటు
మైయుండి మాతంగస్ఫూర్జితయూథవర్ణనమహోత్సాహంబుతో వచ్చు నోజం
గంతారనివాసఖిన్నమతి నస్మత్సేనపై వీఁడె వచ్చెం గుంతీసుతమధ్యముండు"
హంసీవ కృష్ణ తేకీర్తిః స్వర్గంగా మవగాహతే.

అను నుపమలవంటి యలంకారములయందములు వేఱు. కావున నలంకారవిశేషలక్షణములను సమన్వయింపఁ జేయుట చేతనే విద్యార్థులపరిశ్రమము సమాప్తినందక చమత్కారజనకత్వ మనుసామాన్యరూప మెచ్చట నేరీతిగ భాసించుచున్నదో పరిశీలించి గ్రహించునంతకుం బ్రసరించినఁగాని కవితాతారతమ్యనిర్ధారణమున స్నాతకావస్థలోఁ బాల్గొనలేకపోవుదురేమో యని భీతి. దీనికి లక్షణప్రపంచ మనపేక్షితని కాసపుచే సంకోచమందవలసి యుండునేమో?

రసభావాదులలక్షణములు :— విభావానుభావసంచారిసంయోగము వర్ణించినంతనే క్రౌంచపక్షిచావుచూచి కలంగిపోయిన వాల్మీకివలె నార్ద్రహృదయుఁడు గానివానిపలుకుల రసము పొసగనట్టు రసభావలక్షణములు బోధనము లన్నదప్పేమి? రసనిరూపణము పట్టిన శృంగారమునకుఁ బోలె రసాంతరమునకుఁ బట్టాభిషేకముఁ జేసినట్లు గన్పట్టను. మానస మనుపదార్థముయొక్క మార్పులు మున్నగువానిని బాగుగఁ బరిశీలించి మానసవికారములనఁ బట్టి కన్గొడి కాయికవాచికవికృతులను వివరించునది యాధారసవిమర్శము.

కాని శృంగారములోని విశేషములను జెప్పినట్లు వీరాదులలోని భేదములను మునలక్షణకర్తలు నిరూపింపరైరి. సంచారిభావముల ననుభావములను జెప్పియూఁ బునరుక్తింబోలునట్లు హావభావాదులు మున్నగువాని నెన్నిప్రకారములతోడనో వివరింతురు. ముఖ్యముగ నివి గమనింపుఁడు. ధీర మున్నగునాయికలు ఇతరనాయికలఁ బ్రేమించి పాపాత్ము లగునాయకులమీఁద నెట్లు గోపపడుదురో రతికేళుల నెట్లుందురో అనువిషయముల వాలంకారికులు నాయికానిరూపణమునఁ జెప్పుదురు.

ఖండితుల ననునయించుపట్ల నాయికానాయకుల చెయ్వులను బ్రపంచింతురు. వీనికన్న నాయికలకు లోఁతిసేఁత లేమియు నుండవా? అట్టిచేష్టలెల్ల నాయికాస్వభావపరిశీలనమునకును నుపయోగింపవా? శృంగారావస్థలలో మాత్రము నాయికానాయకులను తెగవర్ణించియుంట కేవలభోగపరాయణు లగురాజుల యాస్థానములకు దాసులై యుండుట యనెడి కవులదుర్దశను వారివిమర్శస్వాతంత్ర్యము నపహరించిన దానిని సూత్రకారులకాలములోవలె స్వతంత్రపరిశీలనగ్రంథముల నిర్మాణమును భరతఖండములోఁ గల్గకుండఁ జేసినదానిని సూచింపదా?

కం. వేఁడికొని కృపణులై కను, పోఁడిమి యది యేల? రాజపుత్త్రులు దమనైవాఁడిమిఁ దప్పిన నిప్పులు, వేఁడిమి సెకినట్లు జనులు విని యలుకుదురే

గీ. కొడుకుఁ గాంచు రాచకూఁతు రెద్దానికి, నట్టిపనికి నుచితమైన సమయమొదవెఁ దడయు టింక నొప్పదు జనములు, నట్లుగాని పురుషు లనరుమిమ్ము.

కం. భుజబలమున జీవించుట, నిజధర్మము మెత్తఁబడుట నింద్యము మాద్రీప్రజలకుఁ జెప్పుము ద్రుపదా, త్మజఁ గార్యంబమగుమనుము తగనందఱితోన్.

అని కొడుకులకుఁ జెప్పింపుచోఁ గొంతి యేనాయికగా నుండెనో సూచింపవలదా? ఈక్రిందిచోట్ల ద్రౌపది మాట లేభావముల నెట్లు సూచించెనో నిర్ధారణసేయవలదా.

"అంతనయూరులేపురకు నైదు సుయోధనుఁ డిచ్చునొక్కొ యీకంతకృపావిహీనమతి నాతఁడు నొంచునె? యన్నదమ్ములక్."

చ. తనమునుపడ్డబన్నములు దమ్ముని వేఁగలకూర్చి పేర్మినీజనపతి సైఁపకున్నె యదినక్కున రాజ్యము పాలులేకతో

బున కొడఁబాటు గల్గిన నెఱుఁగమి పెట్టరె చాలరైరి వీ
రనరొకో నానలేమి యని యాడరె లోకము వారు కేశవా!
"అచ్చోటన సంగరంబు లగుచోఁ బుట్టినచో నైనఁ బాండవుల్
పోటున కిచ్చగింతురొకో పోదురొ కానలనుండ నచ్యుతా."

చ. అరయమిఁ జేసి కోడలన కప్పుడు దాసిగఁ జేసె నమ్మహా
పురుషునిపాలికిం బతులు పోవఁగ వీరలతోన యేను జ
చ్చెరఁజని కోటరంబు దగఁ జేయుదునో యటుగాక పాడిమై
వరవుడ మోసి చేయుదునొ వారికి మాధవ! నిర్ణయింపుమా!

సత్యభామ నరకాసురయుద్ధములో నెట్లు మాత్రము. అయ్యవస్థ యెట్టి దని నాయికాలక్షణగ్రంథకర్తలు గ్రంథములు వ్రాయవలదా?

తెలుఁగులో సంస్కృతముం జూచి కావ్యరసభావనాయికానాయకాదుల లక్షణములు వ్రాయసముకట్టినవారిని విన్నకోట పెద్దనను మూర్తికవిని మనమెఱుంగుదుము. వీరు మఱెంత యాస్థానదాసులు, రసము యొక్క సిద్ధించుటను గూర్చి సంస్కృతమున వేనవేలు విమర్శములు గన్పట్టుచుండఁ గావ్యాలంకారచూడమణిలోఁ గాని కావ్యాలంకారసంగ్రహమునఁ గాని తాదృశవిమర్శములు మందునకైనఁ గన్పట్టవు. వ్యంజనావృత్తి యావశ్యకమా? కాదా? యనుగాఢవిచారణ ధ్వని, ఆలోకము లోచనము కావ్యప్రకాశిక రసగంగాధరము సాహిత్యదర్పణము మున్నగు పొత్తములలో సంపూర్ణముగఁ గన్పట్టుచుండ వాని విచారణ లేశమైన నరసభూపాలీయ కావ్యాలంకారచూడామణులలోఁ గన్పట్టకుండుట మిక్కిలి శోచనీయము.

దశరూపక మీమధ్యకాలమున నాంధ్రీకృత మయ్యెను ఏతాదృశదశకే పాత్రమైనది.

చతుర్థప్రకాశములో 'విరుద్ధై రవిరుద్ధైర్వా' అను శ్లోకమును స్థాయిభావలక్షణముగా ధనంజయుఁడు వ్రాసెను. ధనికుండు దనయవలోకమున విపులముగ విమర్శించి విరుద్ధభావసమావేశమునం దెట్లు బాధ్యబాధకభావనిర్వాహమునఁ గవి సమర్థింపవలెనో అవిరుద్ధములగు భావములు గలసినపుడంగాంగిభావముతో నెట్లు సంతరించుకోవలెనో సమానాలంబనవిభావవిరోధము ఆనంతర్యవిరోధము మున్నగువాని యేకవద్ఛమున నెట్లు పొసఁగింపవలెనో తె

లిపినాఁడు. ఈప్రశంసయే తెల్గుదశరూపకమునఁ గన్పట్టదు. మఱియు "వాచ్యాప్రకరణాదిభ్యోబుద్ధిస్థావా యథాక్రియా వాక్యార్థః కారకై ర్యుక్తా స్థాయిభావ స్తథేతరైః" అనురసవిచారణపట్టున కావ్యనాటకాదులలో రససిద్ధి వ్యంజనాధీనమా తాత్పర్యాధీనమా? ఏలకాదు? అనువిషయములు పూర్వపక్షసిద్ధాంతములతోఁ జక్కఁగా విమర్శింపఁబడినవి. చివరభావ్యభావకభావసంబంధము కావ్యరసముల కని మీమాంసతోడి నిర్ధారణతో విచారణ పూర్తి కావింపఁబడినది. ఇది యించుకయుఁ దెల్గుదశరూపకమునఁ గన్పట్టదు.

ఇట్లు విచారణావిహీనములై బంధక, లక్షణవిధానములచేత మాత్రమే పూర్తి యగుచున్న లక్షణగ్రంథములు తెలుఁగున నేర్పడుట మఱింత హానికరము. మూర్తికవి గాని చిన్నకోట పెద్దనగాని కృతినాయకుల వర్ణనలయందుఁ దత్పరులైనట్లు కావ్యాలంకారలక్షణ నిర్మాణమున దత్తదృష్టులు కారు. కృతిభర్తలను వర్ణించుట యనుపనిపెట్టుకొని యప్రధానముగా నలంకారాదుల లక్షణములను బ్రతాపరుద్రీయమును జూచి చెప్పుటకుఁ బ్రారంభించినవారీకవులు. వీరియస్పష్టలక్షణముల సమన్వయించుకొనుటయందలి క్లేశ ముపాధ్యాయలోకమున కవిదితముకాదు. ఇట్టిలోపములు తెల్గువాఙ్మయమునఁ గవులకుఁ గట్టువ్రాఁతగ నుండక మార్గదర్శిత్వమున వికలములు గాని లక్షణగ్రంథము లేర్పడుటచే దీఱఁగలదు.

ప్రాథమకల్పికులగు వారలకు (అభ్యాసావస్థలోనివారికి) లక్షణగ్రంథములు చేయూఁత. అట్టివారి కాగ్రంథముల యాశ్రయము గోల్పోఁదగినది కాదు. అభ్యాసావస్థను దాటినశబ్దబ్రహ్మవేత్తలు మహాకవు లనంబడుదురు. శబ్దబ్రహ్మవేత్తృత యనఁగా, ఏశబ్దము లేసందర్భమున నేయర్థములో నుపయోగింపఁబడి యెట్లు రసభావవ్యక్తిస్థానములు కాఁగలవో యెఱింగినవారు "యం బ్రహ్మాణ మియం దేవీ వాగ్వశ్యేవా న్వవర్తత" అని భవభూతియు "హతా దాకృష్టానాంకతిపయపదానాం రచయితా జనః స్పర్ధాలుశ్చే దహహ కవినా వశ్యవచసా." అని బాణుఁడును "యేన మాద్యంతి ధీమంతో మధునేవ మధువ్రతాః" అని దండియు, "శబ్దబ్రహ్మవిదః కవేః పరిణతాం" అని మురారియు "యత్సారస్వతవైభవం గురుకృపాపీయూషపాకోద్భవం తల్లభ్యం కవినైవ" అని మఱియొకరును బదిలీలింపి మూలి చెప్పియుండిన యొకమహాకవిపీఠము కలదు.

దానినధిష్ఠించినవారే మహాకవులు. వేరే కవీశ్వరులు- ఈశ్వరపదముం జూడుఁడు. కవులనేస్థానమునని ల్పెడినో వీరివాక్కులే యౌచిత్యాదిసంపన్నములై లోకము నాకర్షింపఁగలవిగ నుండును. ఇట్టివారికి లక్షణము లాశ్రయణీయములు గావు. దేశకాలములనుబట్టి పరిష్కరణీయము లైనఁ గావచ్చును. ఇట్టిమహాకవు లెప్పుడును బుట్టుచుందురు. ప్రాచీనులలోనే మహాకవులుండి యిప్పటి వారిలో లేరనుకొనవలసిన పనిలేదు. "పురాణ మిత్యేవ నసాధు సర్వంనచాపి కావ్యం నవమి త్యవద్యం" అని కాళిదాసుఁ డనెను. కొందఱు తిమ్మకవులకుఁ గూడ లక్షణబంధము లడ్డుకొనుచుండవలె నందురు. అట్టి సిద్ధాంతసంప్రదాయమును నవీనలోకము నిరసించుట దోసఁగు కాదు. సర్వసామాన్యముగా లక్షణనిరసనము కార్య మనుట హానికరము. లక్ష్యవిషయబాహుళ్యరూపమునఁ బ్రవేశము లక్షణములయూఁత లేక యొదవదని మనవిచేసియుంటిని. ఒక మహాకవి యిట్లు చెప్పుచున్నాఁడు. "ప్రవేశఫలమ్ములు చిన్నిచిన్ని వ్యాకరణపుఁ బొత్తముల్ గొణిగి కయ్యము పెంచకుఁడయ్య వాగ్విదుల్."

కాలిలో విఱిగినముల్లుఁ దీసివేయుటకు మఱొకముల్లును దేవలసియున్నది. ముల్లు పైకివచ్చిన పిమ్మట రెండుముండ్లను దూరముగఁ బాఱవేయవలెను. వేదాంతమునఁ జెప్పుచుండెడి యియ్యుదాహరణము ప్రకృతమునఁ గూడఁ బనికి వచ్చునట్లున్నది. లక్ష్యప్రపంచపరిచయము దార్ఢ్యము నందునంతకును లక్షణముల నుపాసించవలెను. లక్ష్యప్రవాహమున గాలాని నిల్చుఁడఁ గాంచిన పిదప లక్షణప్రామాణ్యదృష్టి యనుబంధమును వదల్చుకొని స్వతంత్రుఁడై వాఙ్మయ స్రష్టయై కవిబ్రహ్మ యనిపించుకొనవలెను. వాఙ్మయమును బట్టి జీవలోకయాత్ర మాఱుచుండును. కాన వాఙ్మయస్రష్ట లోకస్రష్ట యగుచున్నాఁడు. కనుక కవిబ్రహ్మ యనఁబడెడి. అట్టిబ్రహ్మత్వము దేశకాల పరిజ్ఞానపురస్సరముగానే కాలమున కెట్టివాఙ్మయ మెట్టిరీతులతో నవసరమో కనిపెట్టి గ్రంథనిర్మాణకార్యభారమునఁ బాల్గొనినఁగాని సార్థకము కాదు కదా చూచుఁడు. మమ్మట భట్టుగారు వ్రాయుచున్నారు. "నియతికృత నియమరహితాం హ్లాదైకమయీ మనన్యపరతంత్రాం..................నిర్మితి మాదధతీ భారతీ కవేర్జయతి.

సారాంశము:—ప్రాచీనలక్ష్యములలోని యందములను సంగ్రహముగ సులువుగను దెల్పుట కేర్పడినవి కాన లక్షణగ్రంథములు భావిలక్ష్యప్ర

పంచ నిర్మాతలగు కవుల స్వాతంత్త్ర్యము నపహరించునది గాక మార్గదర్శకమై యుండవలయును. ఔచిత్యవిదులగు బహుసద్గ్రంథకర్తలయు మహాకవులయు గొప్పపండితులయుఁ బోకడలు లక్షణ పరిష్కరణక్షమము లౌనప్పుడు కావచ్చును. తెలుఁగున లక్షణగ్రంథములు తక్కువ. సంస్కృతప్రతాపరుద్రీయ సాహిత్యలక్షణగ్రంథములు, కావ్యాలంకారసంగ్రహము, కావ్యాలంకార చూడామణి, వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి గారి కావ్యాలంకారమును గలవు. కాని సంపూర్ణములు కావు. కాన సంస్కృతమునుండి యాంధ్రులు లక్షణగ్రంథములను దీసికొనవలసినవారై యున్నారు. ఇట్టియెడ సంస్కృత లక్షణములను దూచాపోకుండ నాంధ్రీకరించుకొనవలసినదా? సంస్కృత లక్షణగ్రంథముల నవలంబనములుగఁ జేసికొని క్రొత్తపద్ధతులతోఁ దెల్గున లక్షణములు నిర్మించుకొనవలెనా? అని పరిశీలనము చేయవలయును. కావున దశరూపకము మున్నగు నాటకలక్షణములలోనను గావ్యాలంకారాదుల లక్షణములం దెల్పెడి లాంతిగ్రంథములయందును గొన్ని చేకొనవలసినవియుఁ గొన్ని వీడఁదగినవియుఁ గన్పట్టెడిని. వానిని బరిశీలించి విచారణలమీఁద నేదోపద్ధతిని నిర్ధారణ చేసికొని యాంధ్రవాఙ్మయమున సముచిత గ్రంథనిర్మాణమునకై కవులు గడంగవలయు ననుకొనుచున్నాను. నానేర్చుకొలఁది లక్షణ గ్రంథములలో స్వల్పముగఁ జేసినపరిశీలనమున హేయోపాదేయ విషయ విభాగము నాకుఁ దోఁచినట్లు మనవిచేసికొనుచున్నాఁడను. దీనిపర్యవసానమేమనఁగా- ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయ సంస్థల ననుసరించి దేశభాషలలోఁ బరీక్షలును బాఠ్యగ్రంథములును నిర్ధారణ చేయవలసివచ్చినపుడు సాహిత్యలక్షణస్థానమున నెల్లప్పుడును ముద్రణాదిలోపములవలనఁ దప్పులతడకలుగా నుండి లక్షణవిశదీకరణమునకై వ్రాయఁబడియుండని యే కావ్యాలంకార చూడామణినో యే నరసభూపాలీయమునో తేప తేపకును బెట్టి విద్యార్థులతోపాటు సాధ్యాయులనుగూడ విసికించెడి దుర్దశ మనకుఁ దొలగున ట్లాంధ్రకవులు లక్షణ నిర్మాణము చేయవలయును. అట్లు చేయునప్పుడు సంస్కృతములోనివానినెల్ల దెచ్చిపెట్టక ద్వీపాంతర సాంసర్గాదులచే బహువిధవిజ్ఞానముల కాటపట్టైన మేధావుల కనుమతములగు సంస్కారములఁబడసి పురోభివృద్ధి కడ్డునదిగాక యుండు లక్షణసంస్కారములచే నాంధ్ర భాషాయోషకు సొగసుసేయుదురు గాత యాంధ్రలోకాభిమానులు అని-

గ్రంథస్వీకారము.

---

1. స్వప్నసందర్శనము—కర్త- కవిభూషణ కవిరాజ శ్రీరాజా వత్సవాయ వేంకటనీలాద్రి రాజుగారు, తుని.

వెల రు 0-2-0 చిన్నిపొత్తము. చక్కనిబోధ. మచ్చునకు రెండుపద్యములు.

చ. నిగమపథంబు సద్గతికి నిచ్చెన దానికి మెట్లు నాలుగై
తగుఁ; దగ మూఁడిట న్నడచి తత్వమసీత్యుపదేశవాక్యమై
మిగిలి తనర్చుచున్న తుది మెట్టుపయిం బదమూఁది యెన్నఁడున్
మగుడని చోటు గానఁదగు మానవులై జనియించువారికిన్.

ఉ. వేయును మాటలేల? కలవిత్తము చిత్తము నప్పగించి నా
రాయణపాదపద్మ శరణాగతి సేయుఁడటన్న నంత కృ
ష్ణాయని పాలు తెంచి గగనంబున కేగె విహంగరాజము
త్యాయతపక్షమున నల్లన వంగి పునఃపునంబునన్.

---

2. త్రిపురసుందరీస్తవము—కర్త- సత్యవోలు సుబ్బారావుగారు,
ప్రకాశకులు- కేసాప్రగడ సూర్యనారాయణగారు.

సుమారు 30 పద్యములుగల చిన్నిపొత్తము. మచ్చునకు రెండుపద్యములు.

చ. ఇల నినుఁగొల్చువారలకు నెప్పటికైనను నీదు సత్కృపం
గలుగక పోవునా సుగతి క్రన్నన నింతకు నీప్సితార్థముల్
నిలుచును మంచిచెడ్డలను నిల్చునె ధాత్రి ధనంబు మేను ల
జ్జలఁగను మమ్ము మోత్రిపురసుందరి శాంకరి యోమహేశ్వరీ.

ఉ. స్నానము సంధ్యయుం దపము సత్యము నిత్యము తీర్థయాత్రలుం
బూని యొనర్చుపుణ్యులకు మోక్షము నిత్తువుగాని యేలనీ
ధ్యానమొకప్పుడున్ సలుపనట్టి జడాత్ముల కెందుకిత్తు వీ
క్షోణిని మోక్షమో త్రిపురసుందరి శాంకరి యోమహేశ్వరీ.

---

3. శ్రీవేంకటాద్రీశ్వరశతకము—కర్త- సత్యవోలు సుబ్బరాయకవిగారు, ప్రకాశకులు- బుద్ధవరపు జగ్గరాజుగారు.

శార్దూలములు మత్తేభములుఁజేరి ౧౦౫ పద్యములు. రెండుమచ్చుపద్యములు.

మ. స్థిరతం గీర్త్యపకీర్తులేసలుచుఁ బృథ్వీశ దేవ మెవ్వాఁడికిన్
మరి కర్మల్ నెరవేర్పఁగాఁదగిన జన్మ బిద్ది యద్దానికై
సిరియున్ సంతతి బంధుమిత్రులెపుడున్ జేరంగరా రేరు సు
స్థిరమా నీపదభక్తి, ముక్తి, నిడుమా శ్రీ వేంకటాద్రీశ్వరా. ౨౮

శా. ఈవేరాముఁడవా ధనుర్ధరులయం దీవేమృగేంద్రుండ వా
దీవే పావకుఁ డీవె పర్వతములం దీవే గనన్మేరువా
దీవే మత్స్యములందు మేల్మొసలివా దీవేగదామన్మథుం
డీవే వాసుకి బండితుం బవనుడీవే వేంకటాద్రీశ్వరా.

రెండుపుస్తకములలో నచ్చుతప్పులు మెండుగఁగలవు.

ఈపుస్తకములు కాకినాడలో కవిగారియొద్దనే దొరకును.

---

4. ఆంధ్రమేఘసందేశము—కర్త- వడ్డాది సుబ్బరాయకవిగారు, (1931 సం॥ బి. ఏ. పరీక్షకుఁ బఠనీయము.) ఇందు మొదట (1) కీ॥ శే॥ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రులుగారును (2) కీ॥ శే॥ సత్యవోలు సోమసుందరకవిగారును, (3) కీ॥ శే॥ వన్నాల సీతారామబ్రహ్మశాస్త్రిగారును నీపుస్తకముంగూర్చి వ్రాసిన సదభిప్రాయములుగలవు. మొదటిపద్యము.

మ. ఒకయక్షుండు ప్రమత్తుఁడౌటను నిజోద్యోగంబునం దద్విభుం
డొకయేఁ డింతినిబాసి యుండు మన, శాపోద్వృత్తిఁ బొపేది జా
నకి నీరాడిన పుణ్యవారి సురపున్నాగావనీజాళి దృ
ష్టికిఁ బాత్రం బగుచిత్రకూటమున నుండెం దద్వనీవాటులన్.

వెల రు 0-8-0 కవిగారియొద్ద రాజమహేంద్రవరములో దొరకును.

---

5. అచ్చతెలుఁగు ఋతుసంహారము—కర్త చింతపల్లి రామకృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు (ఈమని-గుంటూరుజిల్లా) దీని తరువాయిని వచ్చు 6, 7, పుస్తకములును నీకవిగారు రచించినవియే. ఇది సంస్కృతఋతుసంహారశ్లోకముల కచ్చతెనుఁగుపద్యముల పుస్తకము—రెండుమచ్చుపద్యములు.

ఉ. విరిగయిసేఁతలన్ వలపుపెల్లు గుబుల్గొను కీలుగంటులన్
గరముఁ దనర్చు నల్పగరుగండము నెల్లెడఁ బూయుమేనులన్

బరఁగు మిటార్లు రే మొదల మాటికి మబ్బుల నప్డు లాలకిం
చరవడిఁ బ్రొద్దవా రిరవునుండి తొలంగిరి సెజ్జగీముకుర్. వర్షర్తు- ౪౦

చ. అదటున బద్ధకంబుగల యుల్ల మిటారపుఁదీఁగెఁ బోండ్లచేఁ
గుదురగు కౌరుగుబ్బలను గుంకుమపూవునఁ బ్రేంకణంబుచేఁ
బదనుగ వ్రాలివప్పునను బళ్ళెదుపంబడు మేలికస్తురిన్
గదిసిన మంచిగందముఁ దగన్ గులుకంబడుచుండె నెంతయున్. వసంతర్తు-

విపులార్థసంస్కృతభావములను పరిమితశుద్ధాంధ్రపదములలోనికిఁ దెచ్చుట యిక్కాలమునఁ బొగడఁదగినవిషయము. వెల రు 0-8-0

---

6. ఆంధ్రస్తోత్రమణిత్రయి. ఇందు (1) శ్రీలక్ష్మీనృసింహస్తోత్రము. (2) గోవిందద్వాదశమంజరికాస్తోత్రము. (3) గోవిందచతుర్దశమంజరికాస్తోత్రము ననునవి మూఁడుగలవు. శ్రీలక్ష్మీనరసింహస్తోత్రము తయు నకారప్రాసయుతము లగు 25 ఉత్పలములు. అందొక్క పద్యము.

ఉ. అనిఖలేంద్రియాహ్వయ మహాబలచోరులచేత రాగసం
ధానత నంధుఁ జేటను హృతప్రవివేకమహాధనుండ న
జ్ఞానదురంధసంతమసస క్తిగుహావినిపాతితుండ ల
క్ష్మీనరసింహ నాకొసఁగుమీ మహనీయకరావలంబమున్.

తక్కిన రెండును తేటగీతములతో నిండినవి. మచ్చునకు-

గీ. ఎవతెసీ కాంతసీపుత్త్రుఁ డెవఁడునీవు, నెవరు? యెటనుండివచ్చితియిదియునిగులఁ జిత్రతరమైనసంసృతి చెడకశ్రద్ధ, గోన తత్త్వంబెఱుంగు భ్రాంతుఁడవు కాక మరణకాలమురా దుకృఞ్కరణమింత, బ్రోవదచ్యుతుభజియింపుమూఢబుద్ధి!

(ద్వాదశమంజరి.)

గీ. అగ్నిరవుల గ్రపృష్ఠంబులందుఁ గలిగి, చుబుకయుతజానుఁడై రాత్రిఁ జొక్కుచున్నఁ గరతలపుభిక్ష వాసంబు తరుతలమున, నైననాశామహాపాశ మతనివిడఁడు.

ఈపుస్తకము వెల రు 0-2-0		సుబోధుఁడు.

---

7. ఆంధ్రబాలరామాయణము- కర్త-పైవారే- వాల్మీకిరామాయణము లోని మొదటి యధ్యాయమునందలి సంక్షేపరామాయణమున కిది తెనుఁగు. అన్నియు గీతపద్యములలో వ్రాయఁబడినవి...

గీ. యౌవరాజ్యాభిషేకత నలరఁజేయ, నిశ్చయించెను దశరథనృపతిప్రీతి
నటు జరుగుటెంచి సతి దేవి యైనకైక, రాముసభిషేకసంభారరాశిఁజూచి
పూర్వపరిదత్తవరయాటఁబూనితాను, దశరథేశ్వరుఁగనియీవిధమునఁగోరెఁ
జనుటరాముఁడువననివాసంబుసేయ, భరతునకునభిషేకంబుజరుపుట" యని

పైమూఁడుపొత్తములును సంస్కృతశ్లోకములతోఁగూడఁ బ్రకటించి యుండినచోఁ జదువుకొనువారికి భాషాంతరీకరణాదులు సులభముగ బోధపడుచుండెడివి.

8. ఆత్మార్పణము—కర్త- తుమ్మల సీతారామమూర్తి చౌదరిగారు. కావూరు, గుంటూరుజిల్లా. ఇందలికథ భారతము శాంతిపర్వములోని లుబ్ధక కపోతచరిత్రము- ఇది యొకప్పుడు భారతీపత్త్రికలలోఁ బ్రకటింపఁబడినది. దానిని ప్రత్యేకముగాఁ బుస్తకరూపమునఁ బ్రకటించిరి. ఇదివఱలో నీకథ ననేకులనేకవిధములఁ బద్యరూపమున రచించిరి. వారిలో వీరి దొకత్రోవ. చక్కని కాగితములమీఁద మంచియచ్చున ముద్రింపఁబడినది గాని, పద్యములపేళ్ళు గాని, సంఖ్యగాని చూపఁబడకపోవుట కొంతపాఠకులకు శ్రమను గల్గించును. మాకుఁ బంపినప్రతిలో ముద్రణమునందు గొన్నిసవరణ లున్నవి. ముఖపత్త్రము లేదు. వెల లేదు. దీనింబట్టిచూడ నింకను బుస్తకములు ప్రచురింపఁబడలేదని తోఁచుచున్నది. కవిత్వము ధారాళముగానున్నది. సాధ్యమైనంత నిర్దుష్టముగ నున్నది. ఒక్కపద్యము చూడుఁడు.

సీ. శబ్దార్థములభంగిఁ జంద్రికాచంద్రుల ట్లన్యోన్యమైత్రి నొప్పారుచున్న
మనకాఁపురంబుఁ గన్గొన మాలవిధి కెంత కన్నుకుట్టెనో జగత్కంటకునకు
అడవి మేఁతల మేసి వడియనీళులఁ ద్రావి పరులసొమ్ముల కాసపడక యొరుల
కొకకీడుఁ జేతయు నొనరింపక మెలంగు మనజీవితము దైవమున కదెంత
భార మయ్యెనో పాపంబు పండెనిట్లు
విధివిధానంబు నెదిరించువిధము గలదె
కటకటా నేఁటి కెట్టిసంకటము వచ్చె
నెట్లు దీని భరింతు దిక్కెవ్వ రబల,

9. శ్రీవైష్ణవతిరుమాళిగ-కర్త- కీ॥ శే॥ ఎన్-కూరత్తాళ్వారు అయ్యంగార్-(తిరిచినాపల్లి సెంజోసెఫ్ కాలేజి తెలుఁగుపండితుఁడు) "ఇదియొక భారత సంప్రదాయగ్రంథము. ఇందు యజమానుని దినచరి, ఇంటియందలి వారలు తనయిష్టానువర్తిగ నడచునటులఁ జేయుట, విద్యాభివృద్ధి స్త్రీ బాలవృద్ధవివక్షత లేక అందఱును సకాలక్రమముగ నధ్యయనము చేయుట మొదలగునివయము లచే మృదుమధురశైలియందు వ్రాయఁబడియున్నది. భారతవిలక్షణమును దెల్పును. ఇది భారతీయు లందఱుఁ జదువఁదగిన గ్రంథము. అందఱికి హక్కు గలదు" అని ప్రకాశకులు వ్రాసిరి దీనివెల రు 0—8—0 ఎన్. కే. వకుళాభరణముగారు, 22 పచ్చయప్ప మొదలివీథి, కోమలేశ్వరముపేట, చెన్నపురి లోదొరకును.

---

10. పతివ్రతావిభవము- ఇదియును వైకూరత్తాళ్వార్ అయ్యంగారిచే రచియింపఁబడినదియే. వెల రు 0-6-0 "ఇది మహాపతివ్రతామహాత్మ్యము. ఇందు పతిభక్తిని ప్రధానముగా గొని ఆవ్రతమును ఏలోపములేక ఆముక్త్యంతము జరిపి స్త్రీపురుషుల కిరువురకును బ్రహ్మలోకపదవిని ప్రాపించిన యిరువదినాలుగు పతివ్రతలచరిత్రలను శబ్దకాఠిన్యము వదలించి అన్వయకాఠిన్యమును, కష్టము లగు సంధులను మాన్పి నవరసభరితము లగు శబ్దాలంకారములతోను ప్రసిద్ధలఘుసమాసములతోను దీర్ఘసమాసములను దప్పించి చదువు వారికిని రుచికరముగాను మనోహరముగాను విరచింప యత్నించితిని...ఇందు శబ్దదోషములు సాధ్యమైనంతవఱకు రాకుండునట్లు సమర్థింపఁబడును... ఇందలి చరిత్రలు వేదవేదాంతభారతరామాయణపురాణ గ్రంథములనుండి యేర్చికూర్పబడినవి" అని కవిగారు తెల్పిరి.

---

11. బ్రహ్మసూత్రసారసంగ్రహవిమర్శనము:—కీ॥ శే॥ ముట్నూరి గోపాలదాసుగారిచే రచియింపఁబడినది. దీని పీఠికలో గోపాలదాసుగారు "శ్రీ వేదవ్యాసవిరచిత బ్రహ్మసూత్రములకు శ్రీశంకరయతీంద్రులవారును, రామానుజాచార్యులవారును భాష్యమును వ్రాసియున్నారు... వేదాంతతీర్థ వేదాంతవాచస్పతి...శ్రీమాన్ కందాడై శేషాచార్యులుగారును, రాయబహాదర్ శ్రీమద్వల్లూరి జగన్నాథరావుగారును సరి అయిన ఆంధ్రవ్యాఖ్యానము వ్రాసియున్నారు. వాటిని నేను కొంతవరకు మార్చినాను. అందు రామానుజాచార్యులవారు

వ్రాసిన వ్యాఖ్యానములో ఏదినరోవనిషత్తులచేతను పరబ్రహ్మ మని ప్రతిపాదిం పఁబడి అద్వైతులచేత కొనియాడబడుచు అనేక గ్రంథరాజములందు వ్రాయబడి యున్న ప్రత్యగైక్యమును చేతనుఁడైనను అనంతదుఃఖములకు పాత్రుఁడైన దా దాపు గా ఒకమిరుగుడుపురుగువలె ఉపమాన మిచ్చి, ప్రత్యగైక్యమునకు పరబ్రహ్మమునకును సంబంధములే దని వ్రాసినారు. జీవేశ్వరులకుగల భేదశ్రు తు లన్నియు యీప్రత్యగాత్మపరమాత్మలకు నన్వయించి వ్రాసినారు. చాలావిప రీతము తోఁచబడి నేను యీసూత్రములకు తగిన అర్థమును శ్రుతిస్మృతుల చేతను వ్రాసియున్నాను.” అను మొదలైనవి లిఖించిరి. గోపాలదాసుగారు తమ రు రచియించిన యీగ్రంథము ముద్రణములో నుండఁగనే కాలధర్మమునొంది టకు మే మెంతయు చింతిల్లుచున్నాము. కాకినాడ ముట్నూరి చిదంబరశాస్త్రి గారియొద్ద దొరకును. దీనివెల రు 0—8—0.

---

12 రామనిర్యాణము- నాటకము. గ్రంథకర్తలు బ్ర॥ రామకృష్ణసుబ్రహ్మ ణ్యకవులు. (గారావర్తుయ్యల రామకృష్ణశాస్త్రి గారు, అక్కపెద్ది సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి గారును) వీరు తిరుపతి వేంకటేశ్వరకవుల శిష్యులఁట. వీరిలో సుబ్ర హ్మణ్యకవిగారు సంగీతసాహిత్యములను, అవధానప్రజ్ఞను గడించినవారు, చిత్రపుకాగితపుబనులు, అష్టోనియములు, వేణుగానము, మొదలగునవి గురు శుశ్రూష చేయకయే నేర్చిరఁట.ఎంతటికఠినపద్యమైనను వినినంతనే మరలఁ జదు వఁగలనేర్పుగల్గినవారఁట. ఇట్టి మేధాశాలి కీర్తిశేషులయినట్లు తెలియుచున్నది. ఈనాటకము 5 అంకములు గలది. ప్రత్యంకమున రంగవిభజనము చేయఁబడి నది. కథ పేరువలననే తెలియవచ్చును. ఉత్తరరామాయణము. ఇంద్రాదిదేవ తలు శివుఁడు మొదలగువారు రాముని వైకుంఠమునకుఁ గొనిపోవ యత్నించుట. యముఁడు మునివేషమున రాముని కడకువచ్చి బ్రహ్మరహస్యమును జెప్పుట. ఆమాట లితరు లెవ్వరు వినఁగూడ దని ముని చెప్పుట. రాముఁడు—

చ. శరణని దేవదేవుపదసారసయుగ్మము నంటుగాక సా
గరమునఁ గ్రుంకుఁగాక సురకాండమె యడ్డము వచ్చుఁగాక మే
మిరువుర మాడుమాటలు నొకించుక విన్నను గన్నవాని మ॥౹ —
త్ప్రగనిశితాసిధారలను ఖండనఁ జేతు దయామిహీ వరా.

అని ప్రతిజ్ఞ చేసి లక్ష్మణుని ద్వారముకడ నెవ్వరును రాకుండఁ గాపుంచుట, అంతలో దుర్వాసముని వచ్చి రాముని జూడఁగోరుట, లక్ష్మణుఁడు మునికోపమునకు వెఱచి రామునొద్దకు రహస్యసమయములో నేగుట మొదలుగాఁగల కథ యిందువర్ణింపఁబడినది. సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారురచించిన సందర్భోచితములగుకీర్తనలు తుట్టతుదఁ జేర్చినారు. కవిత్వముసందర్భోచితముగ నున్నది. "పాటలాధరరంభఁ బావఁగావలె నామపడకకనుచు" రాక్షసుఁ డన్నను మోటుగానే కనఁబడుచున్నది. "తనవిడిదికి రంభ ననుపవైతి" అని కిగ్గాడియసుర చేత సూరన్నగారు గూఢముగాఁ బల్కించిరి. అభిప్రాయభేదము లుండవచ్చును. శ్రీరామనిర్యాణము విషాదాంతము కాకపోదు.

ఉ. తమ్ముఁడవైతి పుట్టుకను దాసుఁడవైతివి సేవచేతఁ గా
ర్యమ్మొనరించుపట్లఁ బరమాప్తుఁడవైతివి రాజనీతి వా
క్యమ్ముల నాలకించుతఱి నైతివిశిష్యుఁడ వట్టినీదుకం
ఠమ్మును జేతులార నకటా వధియించి సుఖింపనేర్తునే.

ఇందుఁ గంఠమ్మును వధియించి యనుటకంటె "తెగవ్రేసి" అనుటయుక్తమేమో.

మ. హరకోదండవిఖండనోద్భవజయశ్యామామనోహారిభా
స్వరహస్తగ్రహణోత్సుకాయ విభవే సద్భక్తహృద్వాసినే
ధరణీజాకుచకుంభలిప్తవిలసత్కస్తూరికాసౌరభో
త్కరసంవాసితవక్షసే నమ ఇదం కల్యాణసంధాయినే.

చ. వయసు గతించె నీధరణిభారముఁ దాల్పఁగశక్తిలేదు ని
ర్దయ నిదె మృత్యుదేవత కరాళము విప్పి గ్రసింపనుండె నా
ప్రియమగు తమ్ముఁడా మడసెఁ బెద్దలుగూడ నసించి రింకనో
సయవిదులార యేలఁదగున్యాయము దప్పక కోసలావనిన్.

మ. అదియే కోసలదేశభూషణ మయోధ్యాపట్టణోత్తంస మ
ల్లదియేరామనివాససౌధమదె రథ్యల్ వారలే పౌరు ల
ల్లదె మత్తేభతురంగగోష్ఠ మదె క్రీడారామ మయ్యారె నా
టిది దర్పోద్భటకన్న భాగ్యమిక నవేదు లిఖించెగా.

"బలిమి ధన్వంత్రిని బాధించు" "ఏఘనుఁ రాత్రిఁ బవల్లు ప్రశంస సేతురు" ధన్వంతరి యనియు రాత్రిందివములు అనియు నుండినభాగని తోఁచుచున్నది. "కరాళమువిప్పి గ్రసింపనుండె" కరాళమును విశేషణముగాఁ జేయుట మాకిష్టము. "మత్తేభతురంగగోష్ఠము" మత్తేభములను దురంగములను గట్టునవి గోష్ఠములనుట ప్రౌఢమేమో కాని స్థలోచితముగానుండునా! "తారకలే రసబుద్లు గాఁగ" ఇందుఁ బ్రమాదముండవచ్చును.

కవులు "మేమీపొత్తమును వ్రాసినవెంటనే యచ్చొత్తింపుట తటస్థించినది. దానిచే దీని నితరకవులకుఁ బండితులకుఁ జూపి లోపాలోపములను సవరించుకొను నవకాశము లేకపోయిన దనిరి. కావున మాకు సందేహములుగానున్న తావులు సూచించితిమి.

ఈగ్రంథము కావలసినవారు గుంటూరుజిల్లా, అనంతవరము, రామకృష్ణ సీతారామకవులకు వ్రాసి తెప్పించుకొనవచ్చును.

వెల 0—12—0.

విజ్ఞాపనము.

ఈసంచికతోఁ చాలకులకు 18 వ సంపుటములో మూఁడుసంచికలందియుండును. దయచేసి తాము పంపవలసిన చందాలను వెంటనె పంపుదురని కోరుచున్నారము. అందఱును గూడ నొక్కొక్క సంవత్సరము చందా తప్పక పంపినచోఁ దత్కాలమునఁ గల యిక్కట్లు గొన్ని పాయును. పాఠకుల భాషాభిమానమీసమయమున విశదము కావలయును.

వ॥ అ॥

విషయసూచిక.

పరిషత్ప్రయోజనములు.

తెనుఁగుభాషను, వాఙ్మయమును, అభివృద్ధి నొందించుటయు, ఆవిషయమునఁ బరిశ్రమ చేయువారలకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుటయు నీపరిషత్తుయొక్క ప్రయోజనములు. ఈపని నెఱవేర్చుటకై యవలంబింపఁదగు మార్గములలోఁ గొన్ని యీక్రిందఁ బొందుపఱుపఁబడు చున్నవి :—

i తెలుఁగుభాషలోని పదములకు వ్యుత్పత్తి మొదలగువానిని నిరూపించుచు లక్ష్యసహితముగ నర్థమును వివరించు సర్వంకష మగునిఘంటు వొకటి రచించి ప్రచురించుట;

ii తెలుఁగుభాషకు సజాతీయేతరభాషలతోఁ గలసాదృశ్యములను సాకల్యముగ నిరూపించుచు నొకవ్యాకరణము రచించి ప్రచురించుట;

iii ఆధునికశాస్త్రగ్రంథరచనయందుఁ బ్రయోగించుటకునై పారిభాషికపదములను నిర్ణయించి వివరించు నొకశబ్దకోశమును సిద్ధముచేయుట;

iv ఆంధ్రదేశప్రాచీనచరిత్రాంశపరిశీలనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుటయు, లభ్యములైన వానిలో మిక్కిలి విశ్వసనీయములైన యాధారముల సాహాయ్యమున సవిస్తరముగాఁ దెలుఁగు దేశముయొక్కయుఁ బ్రజలయొక్కయుఁ జరిత్ర మొకటి రచించి ప్రచురించుటయు;

v సర్వవిషయములనుగుఱించి చేయఁదగు గ్రంథరచనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుట;

vi ఆంధ్రభాషలోని మంచిగ్రంథములఁ బండితపరిష్కారము చేయించి నిర్దుష్టముగఁ బ్రచురించుట;

vii తెలుఁగుభాషకును వాఙ్మయమునకును సంబంధించిన విషయములను జర్చించు నొక పత్రికను బ్రకటించుట;

viii తెలుఁగువాఙ్మయమునకు సంబంధించిన విషయములను గుఱించి చర్చించుటకుఁగాను సాంవత్సరికసభల నేర్పాటుచేయుట;

ix తెలుఁగు సాహిత్యవిషయమునఁ బరీక్షలఁ గావించి పారితోషికములను, సాహిత్య పట్టములను, యోగ్యతాపత్రికలను నొసంగుట;

x ఒక పుస్తకభాండాగారమును స్థాపించి సాగించుట ఇందు ప్రధానముగాఁ దెలుఁగు గ్రంథము లుండవలయును; వ్రాతప్రతులుగూడ నుండవలయును;

xi తెలుఁగుభాషయొక్కయు వాఙ్మయముయొక్కయు నభివృద్ధికి నుపకరించు నన్ని కార్యములను జేయుట.

MADOENA SUREEPARKAAS ROUW ALBESTIERDER VAN HET GOLCONDZE RYK.
Tolluntur in altum . ut lapsu graviore ruant.

మాదన్న మంత్రి.

ఆంధ్రసాహిత్య
పరిషత్పత్రిక.

సంపుటము ౧౫. | శుక్లనామసంవత్సరము ఆశ్వయుజకార్తికమాసములు. | సంచిక ౪.

అక్కన్న మాదన్నలు.

— జయంతి రామయ్యపంతులుగారు, బి. ఏ., బి. యల్. —

అక్కన్నమాదన్నగార్ల పేళ్లు తెలియనివారు తెలుఁగుదేశములో లేరని యే చెప్పవచ్చును. ఎవరయిన నిద్దఱు కలసి మెలసి స్నేహముగా నున్నయెడల వా రక్కన్నమాదన్నగార్లవలె నున్నారని చెప్పుదురు. కాని యీ యక్కన్నమాదన్న లెవ్వరో చక్కఁగాఁ దెలిసినవా రరుదు. వారిసమకాలికుఁడైనట్టియు వారిని స్వయముగా నెఱిఁగినట్టియు "హ్యావర్టు" (Havart) అను డచ్చి దేశస్థుఁడు, తనపేరటఁ బ్రకటించుచుండిన "హ్యావర్టు" అనుపత్రికలో నీసోదరులవృత్తాంతము కొంత వారిప్రతిబింబములతోఁగూడఁ బ్రకటించెను. దాని సారాంశము రాజకీయశాసనాధికారిగారు 1914-15 వ సంవత్సరపుఁ గార్యనివేదనములోఁ బ్రకటించిరి. దీని యాంధ్రానువాదము తెలుఁగువారికిఁ దెలియుటకై యీక్రింద నుదాహరించుచున్నాఁడను.

హ్యావర్టుగారు చెప్పిన దేమనఁగా:—

అక్కన్న మాదన్న లన్నదమ్ములు. తొలుత మిక్కిలి బీదవారలు. గోలుకొండనవాబు అబ్దుల్లాకుతుబ్‌షా అను నతఁడు రాజ్యముచేయుచున్నప్పుడు, వీరిద్దఱును నవాబుగారి మంత్రియు, మీరుజుమ్లా యను సుప్రసిద్ధబిరుదము గలవాఁడును నగు సయ్యదు ముస్తఫా యనునతనియొద్ద క్రీ. 1666 వ సంవత్సరములో నెలకుఁ బది "గిల్డర్లు" (Gilders) జీతముమీఁద "షరాబులు"గాఁ బ్రవేశించి క్రమక్రమముగా వృద్ధిలోనికి వచ్చిరి. మాదన్నకు సూర్యప్రకా

శరా వను నామాంతర ముండెను. ఈతఁడు తెలివిగలవాఁడు. అక్కన్న యశ క్తదుర్జనుఁడు. వీ రుచ్చస్థితికి వచ్చినకాలములో వీరియజమానుఁ డయిన మీరు జుమ్లా పదభ్రష్టుఁ డయ్యెను. దీని కీయక్కన్నమాదన్నగార్లే కారకు లేమో యని కొంద అనుకొనిరి. మాదన్న క్రమముగా నవాబుగారియొద్ద సన్నిధానవర్తియు సర్వకార్యధురంధరుఁడు నయ్యెను. నవాబుగారు రాజ్యభారమంతయు మాదన్నయం దుంచి తాను జీవనార్థము 75000 డాలర్లధనము తీసికొనుచుండెను. మాదన్నకు హిందూస్థానీ పారసీకభాషలయందును దేశభాషలయందును పాండిత్య ముండెను. ఆయన రాజవైభవ మనుభవించుచుండెడువాఁడు. ఆయన బంగారు పల్లకి యెక్కి వీథులవెంట వెళ్ళునప్పుడు జనులెక్కడివారక్కడ నిలిచి యాయనను గౌరవించుచుండెడివారు. ఆయనకు దచ్చివారియం దధికాదర ముండెడిది.

అబ్దుల్లాకుతుబ్ షా (క్రీ 1611_22) యనంతరము అబుల్ హాస్సన్ అనునతఁడు రాజయ్యెను. ఈతనికి తానీషా యను బిరుదము గలదు. ఈతనియొద్దఁ గూడ నీయక్కన్నమాదన్నలు గొప్పయుద్యోగములలోనే యుండిరి. క్రీ 1685 వ సంవత్సరములో ఢిల్లీచక్రవర్తియైన ఆరంగజేబు గోలకొండపైకి దండెత్తి వచ్చి ముందుగా మాదన్నయిల్లు చూఱగొనియెను. పట్టణములోని ప్రజయంతయు భయభ్రాంత మయ్యెను. మాదన్న రాజద్రోహము చేసి ఆరంగజేబునకు తోడ్పడె నని ప్రవాదము కలిగెను. కొందఱు జనులు రాజానుమతిని బొంది యంతదనుక రాజుగారి యంతరంగమిత్త్రులుగా నుండిన యక్కన్నమాదన్నలను వీథులవెంట నీడ్చికొనిపోయి పరిభవించి చంపిరి. వారి తలలు నఱికి మాదన్న తలను ఆరంగజేబునకుఁ బంపి, అక్కన్నతలను, ఏనుఁగుకాలిక్రిందఁ బెట్టి త్రొక్కించిరి. ఢిల్లీసేన గోలకొండపట్నము క్రీ 1685 వ సంవత్సరము అక్టోబరు నెల ది 29 తేదీని ప్రవేశించెను. అక్కన్నమాదన్నగార్లహత్య యాదినముననో లేక యానెల 30_31 తేదీలలో నో జఱిగియుండును. 1687 వ సంవత్సరములో తానీషానుపట్టుకొని దౌలతాబాదుకోటలోఁ జెఱలో నుంచిరి.

ఇంతవఱకు హ్యూవర్టుగారు చెప్పినవృత్తాంతము. అక్కన్నమాదన్నలు రామదాసను తెలుఁగువా రనియు, రామదాసుచరిత్ర కథానాయకుఁడును రామదాసను నపరనామముగలవాఁడు నగు కంచెర్ల గోపన్నకు మేనమామ లనియు నొకవదంతి తెలుఁగుదేశమునఁ గలదు. కాని, దీనికిఁ దగిన యాధారములు కనఁబడ

- 7

వేదు. గోలకొండదేశములోని వరంగలుపట్టణము (ఏకశిలానగరము) లో, పింగళి నరసింహారావు పింగళి అక్కన్న అను మహారాష్ట్రులు గలరు. వీరికి "దేశముఖు" లను బిరుదము గలదు. వీరు అక్కన్నమాదన్నల వంశమువా రని ప్రతీతి గలదు.

౧౩౫౦ వ శకసంవత్సర ప్రాంతమందు, కర్ణాటరాజ్యమును పాలించిన దేవరాయల మంత్రులు- లక్కన్నమాదన్న లనువారిద్ద ఱుండెడివారు. వారును అన్నదమ్ములే. వొమ్మాయమ్మ యనునామె కొడుకులు. విష్ణువర్ధనగోత్రులు. వారికి గన్నడమందు "హెగ్గడెదేవగళు" (ప్రెగ్గడదేవులు) అను బిరు దుండెడిది. వీరు వేఱు, గోలకొండమంత్రులైన అక్కన్నమాదన్నలు వేఱు నని వేఱే చెప్ప నక్కఱలేదుకదా.

(ఈ మాదన్నగారి ప్రతిబింబమును మాకు ఆంధ్రపత్రికాధిపతు లొసంగిరి. అక్కన్నగారి ప్రతిబింబము ముందు లభించినపుడు ప్రచురించెదము.)

త్రిలింగము-తెలుఁగు-తెనుఁగు.

ప్రతివాదవిమర్శనము.

సాహిత్యవిద్యాప్రవీణ- బులుసు వేంకటరమణయ్యగారు, విజయనగరము.

క్రిందటి యాంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రికాసంచికయందు శ్రీవిక్రమదేవవర్మగారు నా "త్రిలింగము- తెలుఁగు- తెనుఁగు" అనువ్యాసమునకుఁ బ్రతివాదమును బ్రకటించిరి. శ్రీవిక్రమదేవవర్మగారు పెద్దలు. సుప్రసిద్ధాంధ్రపండితులు. బహుగ్రంథద్రష్టలు. అట్టివారికి బాలుఁడ నగు నేను దిరిగి సమాధానమిచ్చుట సాహసమే యగును. కాన శ్రీవిక్రమదేవవర్మగారు క్షమించి నాయీ సమాధానమును బరికింతురుగాక !

నేను నావ్యాసమున "మఱికొందఱు.............తలకళింగమునుండి తెలుఁగు పుట్టిన దని చెప్పుచున్నా" రని వ్రాసితి ననియుఁ, దలకళింగమునుండి తెలుఁగు పుట్టిన దని చెప్పినవారు "మఱికొందఱు" కాక శ్రీవిక్రమదేవవర్మగారే యనియు వారి ప్రతివాదమునఁ గలదు. నేను "శ్రీవిక్రమదేవవర్మగారిట్లనుచున్నా" రని వ్రాయకుండుట తప్పే యగును. కాని వారు సాహిత్యపరిషత్పత్రిక 16 వ సంపుటము 2 వ సంచికలో వ్రాసిన "కళింగదేశవృత్తాంత" మను వ్యాసమునందలి "ఉత్కళింగమే యుత్కళముగాను, తలకళింగమే తెలుఁగుగాను మాఱిన దని కొందఱియభిప్రాయము. అట్టియభిప్రాయ మగ్రాహ్యము కాదు." అనువాక్యద్వయముం బట్టి నాత ప్పంతగా లే దేమో యని యనుకొనుచున్నాను. ఇప్పటి శ్రీవిక్రమదేవవర్మగారి వ్రాఁతలంబట్టి యట్టియభిప్రాయము కలవారు వారొక్కరే యని తేలుచున్నది.

నేను బ్రతిపాదించిన విషయమునఁ గొంత ప్రాచీనమును గొంత నవీనము నుండవచ్చును. గంజాముమండలమునఁ గొంతభాగము తెలుఁగుదేశ మనుటచే శ్రీవిక్రమదేవవర్మగారికిఁ గోపము కలిగి యుండవచ్చును. కాని నాయీవాదము కేవలము నిరాధారము కాదని నాశక్తికొలఁది నొసంగిన ప్రమాణములు చెప్పఁ గలవు. తమకుఁ బ్రతికూలము లగుప్రమాణము లన్నియుఁ బ్రక్షిప్తము లనియు నసందర్భము లనియుఁ బలికినచో నిఁకఁ బ్రమాణముల నీయవలసిన యవసరమే లేదు.

ఒక్కలింగమును, ఒక్కపర్వతమును గలమాత్రమున నయ్యది తెలుఁగుదేశపుసరిహద్దు కాఁగల దని మాత్రము నాయాశయము కాదు. త్రిలింగము

నుండి తెలుఁగు పుట్టిన దని యామూఁడులింగములను నిర్ణయించిన మనప్రాచీనాంధ్రలాక్షణికులయందును శ్రీవిక్రమదేవవర్మగారి యాక్షేపణ కవకాశము ముండును. అపుడును గాళేశు లన రామలింగేశు లని యనుకొనవలసియుండును. అయ్యది సముచితయుక్తియా ?

నేను ద్రాక్షారామభీమేశునకును, మహేంద్రగిరిపైనున్న గోకర్ణేశ్వరునకును నభేద మొనర్పలేదు. నామతమున ద్రాక్షారామము నొకయెల్లయే కాదు. నే నాయెల్ల నంగీకరించినపుడు గదా యభేదతా సమర్థనవర్యంతాను ధావనము సంభవించుటకు. నావ్యాసమునందలి యేవాక్యము భీమేశగోకర్ణేశుల కభేదము చెప్పుచున్న దని శ్రీ విక్రమదేవవర్మగారు నుడివిరో తెలియకున్నది. మఱియు వారు "విద్యాప్రవీణుఁడుగారు గోదావరిమండలస్థిత భీమేశలింగమునకును గంజాముమండలమందలి మహేంద్రగిరికిని ముడిపెట్టి యెల్ల నేర్పఱుచుట" అని లిఖించిరి. కాని నావ్యాసమును బాగుగఁ దిలకించినచో నేను ముడిపెట్టినది మంథనకాళేశ్వరమునందలి భీమేశ్వరునకును, గోకర్ణేశ్వరునకును గాని, వా రనుకొనినట్లు కాదని తెలియకపోదు.

మహేంద్రగిరి కలదేశము కళింగదేశము కావచ్చును. అంతమాత్రమున మన కేమియు విరోధము లేదు. తారానాథుఁ డనుబౌద్ధగ్రంథకర్త యాంధ్రదేశమునకుఁ ద్రిలింగ మనునామాంతరము కల దనియుఁ, గళింగము త్రిలింగములోని యొకభాగ మనియుఁ జెప్పియున్నాఁ డనునానుడిని శ్రీ విక్రమదేవవర్మగారు క్రిందటివ్యాసముననే తిలకింపఁగలరు.

శ్రీ వర్మగారువ్రాసిన "కళింగదేశవృత్తాంతము" నందుఁ గూడఁ దద్దేశపరిమితివిషయమై పెక్కు భిన్నాభిప్రాయములు కల వని వారే నిరూపించిరి. అయ్యవి పరస్పరవిరుద్ధములై కూడనున్నయవి. అనఁగా - కొన్నిమతములంబట్టి యుత్కళమును, - మఱికొన్నిమతములంబట్టి యాంధ్రమును లోపించుచున్నవి.

"ఏతే కళింగాః కౌన్తేయ! యత్ర వైతరణీ నదీ"

అనునీమహాభారతవచనము ప్రస్తుతకాలమున నుత్కళదేశముగ వ్యవహరింపఁబడుచున్న వైతరణీనదీపరిసరభాగము కళింగ మని నిరూపించుచున్నది. ఈవైతరణీనది కటకమహానగరమునకు నావలఁ జాలదూరముగఁ గలదుకదా !

"ససాగరం సమాసాద్య గంగాయాః సంగమే నృప
నదీశతానాం పంచానాం కృత్వా చక్రే సమాప్లవమ్॥
తత స్సముద్రతీరేణ జగామ వసుధాధిపః
భ్రాతృభి స్సహితో వీర. కళింగాన్ప్రతి భారత."

అనుమహాభారతారణ్యపర్వమునందలి శ్లోకద్వయమువలన గంగాసాగరసంగమమునఁ గేవల సముద్ర తీరమునఁ గళింగదేశ మున్నట్లు సూచిత మగుననిశ్రీవిక్రమదేవవర్మగారే నుడివిరి. ఈ యుపరినిరూపిత ప్రమాణద్వయముబట్టి యుత్కళదేశము లోపించి వంగదేశానంతరము కళింగదేశమే యని తెలియుచున్నదిగదా!

"జగన్నాథా త్పూర్వభాగా త్కృష్ణాతీరాంతరం శివే
కళింగదేశ స్సంప్రోక్తో వామమార్గపరాయణః"

అను నర్వాచీనతంత్రగ్రంథములలోని దగు శక్తిసంగమతంత్రమందలి శ్లోకమువలన జగన్నాథక్షేత్రముయొక్క పూర్వభాగము మొదలు కృష్ణానదీతీరమువఱకుఁ గళింగదేశ మయినట్లు తెలియు ననియును, కళింగదేశముయొక్క దక్షిణసీమ ద్రావిడదేశ మని కొంద ఱందు రనియును, శ్రీవిక్రమదేవవర్మగారి వ్యాసమునందే చూడనగును. ఈప్రమాణద్వయముంబట్టి యాంధ్రదేశమే లోపించినదిగదా!

ప్రతాపరుద్రదేవగజపతికిఁ బ్రతినిధిగ రాజమహేంద్రవరమున రామరాయానందుఁ డుండి పాలించుచుండినట్లు చైతన్యచరితామృతమునఁ జెప్పఁబడి యుండుటవలనను "గంగాగోదావర్యో ర్మధ్యే కళింగదేశే" అని యుత్కళులు సంకల్పసమయమున నుచ్చరించుచుండుటవలనను గంగానది మొదలు గోదావరి వఱకును గళింగదేశ మైనట్లు కొందఱూహయ మని శ్రీవిక్రమదేవవర్మగారు వ్రాసిరి. ఈమతమున నుత్కళమునకేకాక విహారము మొదలగు భాగాంతరములకును లోపము సంభవింపవచ్చును. ఈవిధమున వింతవింత లగు నభిప్రాయముల కాలవాల మగు కళింగదేశముయొక్క పరిమాణము నిదమిత్థమ్మని నిర్ణయించుట దుర్ఘటముకదా!

తారానాథవచనముంబట్టియు సుప్రసిద్ధు లగు శ్రీశేషాద్రిరమణకవులు "నిజాంరాష్ట్రాంధ్రప్రశస్తి*" యం దిచ్చిన "జగన్నాథా దూర్ధ్వభాగం......... తావ దంధ్రాభిధో దేశః" ఈ మొద లగు ప్రమాణములంబట్టియు నిది యంతయుఁ దెలుఁగుదేశమే యనియుఁ, గళింగ మాంధ్రమునందలి యొకభాగ మనియుఁ దెలియవచ్చుచున్నది. కానఁ బ్రమాణములకొఱకే పరుగులిడినచో ననేకరీతుల ప్రమాణములు లభింపఁగలవు. అవ్యవస్థిత మగుకళింగదేశపరిమాణముం బట్టి "కళింగదేశమునందలి మహేంద్రగిరిని దెలుఁగుదేశాంతర్గతము చేయుట యతి

*హైదరాబాదు శ్రీకృష్ణదేవరాయాంధ్రభాషానిలయరజతోత్సవమున వెలువడిన రజతోత్సవసంచిక (నెం.౭.) యందివ్యాసము చూడనగును.

విచిత్ర మనిప్రాయుట సాహసము. ఒకవేళ మహేంద్రగిరి కళింగదేశస్థమే యైనను ఆంధ్రము-కళింగాంధ్రము—అనువ్యవహారములు నేఁటికిని బ్రసిద్ధము లగుట నది కళింగాంధ్రముయొక్క యెల్ల యైనం గావచ్చును. ఆంధ్రము వేఱు రాజ్యము కావచ్చును. కళింగము వేఱు కావచ్చును. కాని త్రిలింగము నకును గళింగమునకును వైరుధ్యము లేదు. కళింగదేశమునంగూడఁ గొంత వఱ కాంధ్రభాష మాటలాడుచుండుటంబట్టి యైనను మహేంద్రగిరినిసరి హద్దుగా నేర్పఱచుట (త్రిలింగమునకు) తప్పిదము కానేరదు.

లింగమును, నగమును గల ప్రతిచోటు నెల్ల యని నే ననలేదు. అట్లుండి—యాదేశమునఁ దెలుఁగుభాస వ్యవహారమున నుండవలెను. కాన నే నేను తెలుఁగువారు వసించుతా వనియుఁ దలఁపలేదు. తెలుఁగువారు వసించుతావే యైనచో ఖరగపురాదివిహారవంగప్రదేశములందు మనవారు నివసించుచుండుట నయ్యవియుఁ ద్రిలింగాంతర్భూతములు కావలసివచ్చును. కాఁగా శ్రీవిక్రమదేవవర్మగారు "లింగయుక్తనగమునే యెల్లగా గ్రహించినచో సేతు హిమాద్రులకు ముడిపెట్టవీలగు"నని యధిక్షేపింప నక్కఱలేదు.

బ్రహ్మాండపురాణమునఁ గల "శ్రీశైలభీమకాళేశ—

అనుశ్లోకమునందలి శ్రీశైలభీమకాళేశమహేంద్రగిరులకూరుపే దానిని బ్రక్షిప్తముగాఁ జెప్పక చెప్పుచున్న దని శ్రీవిక్రమదేవవర్మగారు వ్రాసియున్నారు. కాని యెట్లు ప్రక్షిప్త మని నిరూపించునో యించుకంతయు నాకు బోధపడకున్నది. దూరదూరమున నున్నవానికూరుపు ప్రక్షిప్తమూలమైనచో నెల్లలను నిరూపించునన్నియుఁ బ్రక్షిప్తము లనియు, ననందర్భము లనియు నన వలసివచ్చును.

తలకళింగమునుండి తెలుఁగు పుట్టిన దని వాదించుశ్రీవర్మగారు తల కళింగపుటెల్లలను గాని, తద్విషయమును మఱి దేనినిగాని చెప్పియుండలేదు. శ్రీవర్మగారు త్రిలింగమునుండి తెలుఁగుపుట్టిన దనుటకంటెఁ దలకళింగము నుండియే పుట్టిన దనుట యధికతరయుక్తియుక్త మని వ్రాసిరి. అందులకు వారు నిరూపించిన కారణములఁ గనుఁడు. "చెప్పఁబడిన మూఁడులింగములును సృష్ట్యా దిసంభవములు గాని, యేకకాలప్రతిష్ఠితములు గాని కా వనుట నిక్కము. ఆలింగముల ప్రతిష్ఠకు మును పు తన్మధ్యదేశము నామశూన్యముగ నుండె ననుట యసమంజసము." అని వారియూహము. కాని యిది యుక్తము కాదు. ఆమూఁడులింగములు సృష్ట్యాదిసంభవములో కావో మనమునిరూపింపఁజాలము.

అట్లే యయ్యవి యేకకాలప్రతిష్ఠితములు కావనుటలోఁ గూడ యుక్తి లేదు. ఒకవేళ నవి యేకకాలప్రతిష్ఠితములు కాకపోయినను, మూఁడులింగములును దయారయిన యనంతరమే యీ త్రిలింగవ్యవహారము వచ్చి యుండవచ్చును. ఆలింగములు లేకపూర్వ మీదేశము నామశూన్య మై యుండనక్కఱ లేదు. వ్యవహారాంతరము కల దనినచో నష్టమును లేదు. ఆవ్యవహారముతో మనకుఁ బ్రసక్తియును లేదు.

తలకళింగోద్భవమే యైనచోఁ దెలుఁగుదేశము బళ్ళారిమండలమువఱకును బ్రాఁకిపోవుట యుచితమా ? కళింగాధినాథాపులను బెక్కండ్ర నోడించి యంధ్రమహాసామ్రాజ్యాధిష్ఠాపకుఁడును, ఆంధ్రభోజుండును, "దేశభాషలందుఁ దెలుఁగు లెస్స" యను సూక్తి నెలకొల్పినవాఁడును నగు కృష్ణదేవరాయసార్వభౌముఁడు వాడిన దీతలకళింగమునుండి యుత్పన్నమైన తెలుఁగేనా? కాఁగా కృష్ణదేవరాయలు తెలుఁగు(తలకళింగము)రాయలా ?

వీరిమతముచొప్పున నీరీతినే యుత్కళింగమునుండి యుత్కళ మేర్పడినచోఁ గ్రీస్తుశకము ౧౨౩౧—౬౪ నడుమఁ బరిపాలించిన నరసింహదేవునకుఁ గల "ఉత్కలకళింగసామ్రాట్టను బిరుదమున కౌచితి పొసఁగుటెట్లు? కాక యది యనాలోచితముగ నొసంగఁబడిన బిరుదమని శ్రీవర్మగారు తలంతురా?

"తెలుఁగుదేశమున నెన్నఁడును సంస్కృతము వ్యావహారికభాషగా నుండమిఁ దద్దేశము సంస్కృతసమాసయుక్త మగు త్రిలింగదేశ మని కాని, త్రినగదేశ మని కాని వ్యవహరింపఁబడియుండక తెలుఁగునాఁ డని వాడఁబడుచుండె ననుటయె యుక్తియుక్తము. కనుకఁ ద్రిలింగ త్రినగపదములను బ్రకృతులనుట యనుచితము.................త్రిలింగ త్రినగములను రెండుపదములర్వాచీనాంధ్రపండితులు కల్పించిన వికృతు లనియె యెఱుంగఁ దగు" నను శ్రీవిక్రమదేవవర్మగారు తాము తలకళింగమునుండి తెలుఁగు పుట్టిన దని వాదించునపుడు మాత్రము తెలుఁగుదేశమున సంస్కృతభాష వ్యావహారికభాషగా నుండె నని వాదింతురు కాఁబోలు ? తలకళింగపద మాపు డర్వాచీనపండితకల్పిత మగువికృతి కాదు కాఁబోలును.

తాఁ జేసినపని యెట్టిదైనను దానియందు నమ్మకము పోఁజాలదు. కావున నే నేను మఱల నీవ్యాసము వ్రాయనుపక్రమించితిని. కాన శ్రీవర్మగారు తమవ్యాసము చివఱవ్రాసినశ్లోకమే నేనును వ్రాయవలసివచ్చును. కాని యంతటి సాహసము నాకు లేదు. ఇఁక విరమింతును.

పద్యాంధ్రవ్యాకరణము.

— పరవస్తు చిన్నయసూరి —

ఉ. శ్రీమహిమక్షమాదివ్యమహిమహీనయనోత్పలచారుదీధితి
స్తోమ మనారతం బగుచుఁ జొప్పునఁ బర్వట నాఁగ మేచక
శ్రీమయిఁ దోఁప నొప్పలరు శేషధరాగ్రనికేతనుండు భ
క్తామరపాదపోత్తమ ముదారఫలప్రతిపాదిగావుత్ర. ౧

గీ. ఆద్యభాషకు నేఁబది యక్షరములు, ప్రకృతికవి పది రెండనఁడి వఅలు నిందు
ముప్పదాఱగునవియన్యములునుశబ్ద, యోగవశమునఁబిఱుసొచ్చునదధికయన
ఆదులుపదాఱుస్వరములు కాదికములు, ముప్పదియునాల్గువ్యంజనంబులనఁడనరు
బిందువువిసర్జనీయంబు వెలయువ్యంజ,నములునననాద్యభాషఁ బన్నగనగేశ.

క. ఋౠఌౡములు నాల్గు వక్రత,మ ములు జఝశషాక్షరములు మానిన నవశి
ష్టములగు నలువదివర్ణము, లమరు ద్వితీయప్రకృతికి నగధరనిలయా. ౨

గీ. అత్వ మాత్వ మిత్వం బీత్వ ముత్వ మూత్వ
మెత్వ మేత్వ మొత్వం బోత్వ మైత్వ మౌత్వ
మర్ధపూర్ణబిందువు లచ్చు లయ్యె వికృతి
కంజనాహార్యమందిర కంజనాభ. ౩

గీ. అమరుఁ దెనుఁగునకును వ్యంజనములు కగచ
జయుగటడణతదనపబమయరలవస
హళము లిరువదిరెండు మంగాంగనాహృ
దంబురుహమిత్ర జలదవిడంబగాత్ర. ౪

గీ. లక్షణగలయట్టివర్ణము లత్సమాన్య, దేశజగ్రామ్యశబ్దయుక్తినిఁ బొసంగుఁ
గాన నలుదెఱఁగగు భాష గానవచ్చు, నక్షరములెల్ల నేఁబదే నబ్జనాభ. ౫

క. ఋౠఌచతుష్టయము విసర్గమును జఝధకారములును గణుతింపఁగఁ ద
త్సమభాషయందె కనఁబడుఁ, గమలాహితమిత్రనయన కమలాకమనా. ౬

గీ. హ్రస్వవక్రము ల్దంత్యచజాక్షరములు, ఖండబిందువు సాంస్కృతికములు గావు
తత్సమముల నొకానొక తావునందు, దంత్యచజలర్ధబిందువు దనరు శౌరి. ౭

క. అమరు ననుస్వారము సిద్ధము సాధ్యము ననఁగ నిరువిధంబులచే సి
ద్ధము నానగు సహజము సాధ్యము నా లాక్షణిక మంజనాద్రినిశాంతా.

గీ. అట్టిబిందువు లోకఁ డొక్కఁ డర్ధమనఁగఁ
బూర్ణమన రెండుదెఱఁగులఁ బొలుచునండ్రు
వర్గములఁదొలిమూఁడవవర్ణములకు
దాపటన బొట్టు వికృతిని దనరు శౌరి.

గీ. సిద్ధసాధ్యవిభేదసంసిద్ధములగు, నర్ధబిందులు నుడితొలిహ్రస్వమునకుఁ ౧౧
గలుగ వొక్కెడ మును వ్రాయి పొలిసె నేని, నెలయు నందర్ధబిందువు నీలవర్ణ.

గీ. అఁట యను కిలార్థశబ్దంబు నందిఁక నిఁగ, యను నిత్యపదార్థములగు నట్టిపదము
లందుఁ దొలికుఱుచకుమీఁద నర్ధబిందు, వార్యసమ్మత మండ్రు దేవాదిదేవ.

గీ. హ్రస్వమునకుఁ బరంబగు నట్టిఖండ, మునకుఁ బూర్ణంబునగు దీర్ఘమునకు మీఁదఁ
గలుగు నేనియా బిందువుఖండమయుని, యెఱుఁగఁదగు నంజనాభూమిభృన్నిశాంత.

క. పరికింతు రార్యు లిరువగ, యరలవవర్ణములు లఘువులలఘువులును నా
దొరకొను లాఁతులు పెఱవ్యా, కరణంబుల నిందు రేఫ క్రాలు నిరువఁగఁ.

గీ. యశ్రుతియ కారమును బ్రథమాంతమునకుఁ
బయిపకారమునకు వచ్చు వత్వము నిట
లఘువు లండ్రు మనీషులు లాఁతి యవల
లఁఘువు లట ద్రు శేషశైలాధివాస. ౧౬

గీ. రలడలకు బహువచనపరంబులకును, వచ్చెడుళవర్ణ మలఘువుపరములఘువు
రార్ణభేదంబు తత్కృతినరయవలయు, నయినఁ గొండొక దెలిపెద నబ్జనాభ.

గీ. ప్రథమభాషను బ్రాకృతభాషయందు, శకటరేఫంబు లేమిఁ దత్సమములందుఁ
దద్భవములందు నెందును దద అవర్ణ, మిరవుకొనదండ్రు బుధులహిధరనిశాంత.

గీ. కొఱుకువర్ణక మొకఁడు దక్కవగ వఱలు, ప్రకృతివికృతిసాధారణవర్ణకముల
నెనఁగునట్టి రవర్ణంబులెల్ల లఘువు, లండ్రు విబుధులు మంగామనోజ్ఞమిత్ర.

గీ. సంఖ్యఁ దెలుపునట్టి శబ్దంబులకు మహ, దర్థమందు వచ్చునట్టి ప్రత్య
యములరాలు లఘువు లగు నిద్ద అనుశబ్ద, మందు రేఫ ద్రిక్క నహిధరేశ.

గీ. క్రియలతుదలనున్న యిరువర్ణకంబులు, వారు వీరు మీరు తారులోను
గాఁ గలట్టినుడులఁ గలుగు రేఫంబులు, లఘువు లిందిరాకళత్ర శౌరి. ౨౧

గీ. అంగాగమస్థదారార్థపరతమ, త్వర్థకాదివర్ణకాన్వితములు
యుష్మదర్థమగుచు నొప్పు రువర్ణంబు, పరఁగు లఘువు లగుచు ధరనిశాంత.

గీ. ధాతుశబ్దములకుఁ దనరునాదేశంబు, లందు రాలు లఘువు లండ్రు బుధులు ౨౩
కలిసి క్రియార్థభాజులౌ నాదేశ, ములను లఘువుగాదు జలజనేత్ర.

గీ. కాలు కొలఁకు జికం బనఁగాఁ దనర్చు, వర్ణకములందు గుణిచినా వఱలుదాన
నందఱింద తొందఱు కొందఱుం దొఱనఁగఁ, గానుపడునవియలఘువుల్ కంజనేత్ర.

క. ఆదిగతయవర్ణము భూ, తాదిద్యోతియగు నట్టియత్వంబును నిం
దేదంతము గొందఱు బుధు, లాదియకారంబు గలుగ దంద్రు రమేశా. ౨౫

గీ. బృహతిడోలావిభూషణాభిఖ్యలందుఁ, గలుగుమధ్యయత్వంబు ద్రిక్ష్వంగనందు
గలుగనేరదు మధ్యయకారమునకు, నాదివక్రంబు శేషధరాధివాస. ౨౬

గీ. ఉత్వయుగ్మ మోత్వయుగ్మంబు నుడితొలి, వత్వమునకుఁ గానఁబడవు వోష్ఠ్య
ముఖ్యశబ్దములను బొలుచుఁ గొన్నింటఁద, త్సమములందు శేషధరనివాస.

గీ. అచ్చుమీఁదనున్న యచ్చుయశ్రుతియగు, నద్దిలఘుయకారమంద్రుబుధులు
లఘ్వలఘువులయిన లాఁతులు వైథస్య, మొుంద వెపుకు రేఫ లొందు శౌరి.

క. ద్వివిధము లగు రేఫములకుఁ, దవులు మిగుల దోషమగుటఁ దలఁపకయెవ్వం
డువదించుఁ గలియ నట్టిఁడ, భువి దుష్కవి యంద్రు బుధులు భూభృన్నిలయా.

గీ. ప్రాతిపదికంబునామంబు ప్రత్యయంబు, వర్ణకంబుధాతువుక్రియస్వరములెల్లఁ
బ్రాణములు వదపడి యేజ్జువక్రమైచ్చు, వక్రతమమునానగు రమాప్రాణనాథ.

గీ. అత్వ మాత్వ ముత్వం బూత్వ మొుత్వ మోత్వ
మాత్వ మెనసినచజలు దంత్యములు వెఱలు
తాలుజము లగుఁ దొలియచ్చు దార్ఘ్యానంగ
బహుళముగఁ బూర్వవృత్తంబు వడయు శౌరి. ౩౧

గీ. అగు ననుస్వార బిందువు వ్యంజనంబు, లన్ని ప్రాణులు కచటతపాక్షరంబు
లాఱుపశషము ల్గజడదబాక్షరంబు, లాఱు సరళంబు లంజనాహార్యగేహ.

గీ. వెలయు స్థిరములనఁగ వింత లిర్వదినాల్గు, నార్ణమునకుద్రుతసమాఖ్యయొప్పఁ
బడయు బుత్వ 'మిట రివత్వము' ప్రాసాది, కములబహుళముగనుగాంచు శౌరి.

క. గలలగములొలిహావసం, జ్ఞలఁ జొప్పడు హానలు సూర్యసంజ్ఞానంబుల్
నలనగసలభరతలు భా, సిలు నింద్రాఖ్యంబు లగుచు క్షితిభృన్నిలయా.

క. ద్విలఘుమఃఖవర్ణపంచక, ములు గముఃఖాక్షరచతుష్కములు చంద్రాఖ్యం
బులు మగము ద్రిక్షఁగా నగుఁ, గలశపయోరాశికన్యకాహృదయేశా. ౩౫

గీ. పాదమందు మొదలివర్ణంబు వళియయ్యె, నవలిప్రాయి ప్రాస మనఁగ నొప్పఁ
బ్రాస మొక్కఁ డన్నిపాదంబులను వళి, స్వస్వపాదనియతి వఱలు శౌరి. ౩౬

క. వళియోగ్యస్థానంబుల, వళిమిత్రము లనుకఁజెల్లుఁ బ్రాసస్థానం
బుల మూఁటనొకఁడు నొక్కట, నిలుపం దగుఁ దత్సఖంబు నీరదవర్ణా. ౩౭

క. అత్వము వృద్ధియు మిత్రము, లుత్వయుగళ మొత్వ మోత్వ మొందుసఖత్వం
బత్వ మవశిష్టములు మి, త్రత్వము వాదించు శేషధరవరనిలయా. ౩౮

గీ. హయల సత్వవద్భావంబు నందు నెపుడుఁ
దద్యుతవ్యంజనములు ఋత్వంబుఁ గూడు
వ్యంజనములు ససత్వవద్భావ మొందు
వలసినప్పుడు వళివిధి వార్ధిశయన. ౩౯

గీ. వక్రమునకు నకారంబు పరముగాఁగఁ, బూర్వపరముల నాదేశముగ నెసంగు
వక్రమునకు నత్వము మిత్రభావమందు, సబ్దనిభగాత్ర దురితతమోబ్జమిత్ర.

గీ. అత్వమున కేచ్చు పరముగా నంతమునకు, నాదికిని నెలకొనియెడునట్టి వృద్ధి
వక్రవద్భావమును వికల్పంబుగాఁగఁ, గాంచు నంజనాహార్య నికాయ్యశౌరి.

గీ. నిడుదయుక్తపరము నెఱసున్న గలది వి, సర్జనీయ యుతము స్వరము లేని
హల్లుకంటెఁ బూర్వమందున్న యది యును, గురువులౌఁ దిలఘువు పరమపురుష.

గీ. వికృతిపదచరమార్ణంబు ద్విత్వయుక్త, వర్ణముకతంబునను గురుత్వంబు గాంచ
నద్రుచువిద్రుచునా మొదలగునట్టిశబ్ద, ములగురుత్వ మాదికి లేదు జలజనయన.

గీ. గణముగాఁగ మూఁడచ్చులు గలుగునట్టి
యక్షరవ్యూహమందు రయ్యాది మ యరస
తజభనాహ్వయంబుల నష్టథా విభక్త
మగుచు నొప్పారు నంద్రంజనాద్రిగేహ. ౪౪

గీ. అవ్యయములు సుప్తిజాతముల్ క్త్వాతుము, న్నంతములును గలుగ నవికృతంబు
లనుకరణమునందు నగును వాక్యంబును, బరమపురుష వృషభధరనివాస

గీ. అనుకరణవిహీనమయ్యును సంకీర్ణ, వాక్యమిందుఁ గూర్పవచ్చునంద్రు
కొందఱార్యులిట్లు గూర్పనౌ నవికృతి, పదము సత్ప్రయుక్తివలన శౌరి. ౪౬

క. వలసినచోఁ గడద్రుతములు, దలసూకనిపదములెల్లఁ దగుఁ గళలన లౌఁ
తులు దనరు ద్రుతప్రకృతిక, ములు నా మాంగామనోజ్ఞపూషసువేషా. ౪౭

సీ. బహువచనక్రియాపదములు మధ్యమపురుషక్రియాపదములును జాది
వర్ణకాంతక్రియాపదములు యొక్క షష్ఠీవిభక్తియుఁ బ్రథమావిభక్తి
కర్మప్రవచనీయకంబులు కయిపట్టి యనువిభక్తులు కించిదర్థకములు
సంతావచిత్రప్రశంసాయదాతదాకర్హ్యాధునార్థప్రకాశకములు
కిలకిమేవతూష్ణీక్త్వార్థములు మొదలగు, నట్టిశబ్దంబులెల్లఁ గళాహ్వయంబు
లన్యములు ద్రుతప్రకృతులటంద్రు బుధులు, విమలకరుణారసావేశ వేంకటేశ. ౪౮

(ఇంతవఱకే లభించినవి. ఎవ్వరియొద్దనేనున్నఁ బంపినచో నంతయుఁ జేర్చి ముద్రించెదము. వ. అ.)

ఊరుభంగము.

—:పిలకా గణపతిగారు. విజయనగరము.:—

ఇది యొక ప్రాచీననాటకము. సంస్కృతనాటకకవులందఱికంటెను ప్రాచీనుఁడని యెంచఁబడుచున్న భాసమహాకవి యీకృతికి కర్త. ఈతఁడు క్రీ. పూ. నాలుగవ శతాబ్దిలోనివాఁడని భాసనాటకచక్రోద్ధారకులగు త. గణపతిశాస్త్రిగారు నిర్ణయించిరి. భాసకృతియగు "ప్రతిజ్ఞాయౌగంధరాయణ" మందలి కథాసంవిధానమును క్రైస్తవశకప్రారంభమున కొకశతాబ్దము పూర్వమున నున్న భామహుఁడు విమర్శించుటచేతను నీతని నాటకములలోని ప్రయోగములు పాణినీయములు నార్షసమములు నగుటచేతను, నీతని ప్రతిజ్ఞాయౌగంధరాయణమందలి యొక శ్లోకమును క్రీ. పూ. నాలుగవ శతాబ్దమున నున్న చాణక్యుఁడు తనయర్థశాస్త్రమున లిఖించుటచేతను, నీమహాకవి క్రీ. పూ. నాలుగవ శతాబ్దములోనివాఁడయి యుండవచ్చునని త. గణపతిశాస్త్రిగారు వ్రాసిరి.

భాసమహాకవి 13 నాటకములను వ్రాసెను. వానిలో నీయూరుభంగ మొకటి. ఇది యేకాంకనాటకము. భీమదుర్యోధనులయుద్ధమును భీముఁడు దుర్యోధనునియూరుభంగ మొనర్చుటయు నిందలి వస్తువు. ఇది దుఃఖాంతనాటకము. ఈనాటక మిట్లంత మగుచున్నది. దీనిని బట్టి పాఠకులిది దుఃఖాంత మగునో కాదో నిర్ణయింపఁగలరు.

రాజా—(దుర్యోధనుఁడు)—పరిత్యజన్తి మే ప్రాణాః ఇమే త్రభవన్తః శన్తనుప్రభృతయో మే పితృప్రపితామహాః। ఏతత్కర్ణ మగ్రతః కృత్వా సముత్థితం భ్రాతృశతమ్। అయ మప్యైరావతశిరోవిషక్తః కాకపక్షధరః క్రుద్ధోభిభాషతే మా మభిమన్యుః। ఇమా ఊర్వశ్యాదయోఽప్సరసో మామభిగతాః ఇమే మూర్తిమన్తో మహార్ణవాః। ఏతా గంగాప్రభృతయో మహానద్యః। ఏష సహస్రహంసప్రయుక్తో మాం మా నేతుం వీరవాహీ విమానః కాలేన ప్రేషితః అయమయ మాగచ్ఛామి (స్వర్గం గతః)

ధృతరాష్ట్రః—యామ్యేష సజ్జనధనాని తపోవనాని
పుత్రప్రణాశవిఫలం హి ధిగస్తు రాజ్యమ్.

అశ్వత్థామా—యాతోఽద్య సౌప్తికవధోద్యతబాణపాణిః గాం పాతునో నరపతిః శమితారిపక్షః। "దీనిబట్టి యిది దుఃఖాంతనాటక మని చెప్పక తప్పదు.

ఇట్టివిలక్షణ మగు దుఃఖాంతనాటకము సంస్కృతములోని కెట్లు వచ్చినదో యూహింప శక్యము గాకున్నది. ఈనాటకమునకుఁ బీఠిక వ్రాయుచుఁ గణపతిశాస్త్రిగారు పీఠికలో "ఊరుభంగే దుఃఖాంతత్వం విశేషః" అని వ్రాసిరి. దీనినిబట్టి యాయనకూడ దీనిని దుఃఖాన్తమనియే నమ్మెను. కాని పైవిషయ మేమియుఁ జర్చింపలేదు. కారణము తెలియదు. ఈవిషయమును బండితాగ్రగణ్యులు చర్చించి సత్యమును వెల్లడింతురుగాక !

ఈనాటకమును గొన్నితావుల వేణీసంహారకర్త యగుభట్టనారాయణుఁ డనుకరించిన ట్లగపడుచున్నది. వేణీసంహారమందలి దుర్యోధనుని స్వభావమును, నూరుభంగమందలి దుర్యోధనుని స్వభావమును నొక్కపోలిక నున్నవి. మఱియు నూరుభంగమందలి—

"భీష్మద్రోణతటాం జయద్రథజలాం గాంధారరాజహ్రదాం
కర్ణద్రౌణికృపోర్మినక్రమకరాం దుర్యోధనస్రోతసమ్
తీర్ణః శత్రునదీం శరాసనసికతాం యేన ప్లవేనార్జునః
శత్రూణాం తరణేషు వః సభగవా నస్తు ప్లవః కేశవః"

అను నీశ్లోకమును,

"ప్రతిజ్ఞావసితే భీష్మే గతే భ్రాతృశతే దివమ్,
మయిచైవం గతే రామ విగ్రహః కింకరిష్యతి"

అను నీశ్లోకమును భట్టనారాయణుఁడు వేణీసంహారమున,

"తీర్ణే భీష్మమహోదధౌ కథమపి ద్రోణానలే నిర్వృతే
కర్ణాశీవిషభోగిని ప్రశమితే శల్యేచ యాతే దివమ్
భీమేనప్రియసాహసేన రభసా త్స్వల్పావశేషేజయే
సర్వే జీవితసంశయం వయ మమీ వాచా సమారోపితాః"

అను నీశ్లోకమునను,

"హతే భీష్మే గతే ద్రోణే కర్ణే చ వినిపాతితే
ఆశా బలవతీ రాజన్ శల్యో జేష్యతి పాండవాన్"

అనునీశ్లోకమునను గ్రమముగా ననుకరించిన ట్లగపడుచున్నది.

ఈమహాకవి కవిత్వము మృదుమధురమై యుండును. వికటాన్వయములు గాని కటుపదములు గాని యిం దగపడవు. ఈతని పాత్రపోషణసామర్థ్యము నిరుపమానము.

మొదట విష్కంభకమున మువ్వురు యుద్ధభటులు ప్రవేశించి యుద్ధవర్ణన మొనరింతురు. అం దొకభటుఁడు—

శ్లో. వీర్యాలయో వివిధరత్నవిచిత్రమాళి
ర్యుక్తోఽభిమానవినయద్యుతిసాహసైశ్చ,
వాక్యం వద త్యవహస న్నతుభీమ, దీనం
వీరో నిహన్తి సమరేషు భయం త్యజేతి"

అని దుర్యోధనుని వర్ణించును. దీనిని బట్టి దుర్యోధనుని ధార్మికత్వమును వీర్యాతిశయమును మనకు స్పష్టమగుచున్నవి మఱియు దుర్యోధనుఁడు భగ్నోరుభాగుఁడై—

"పూర్వం నజానామి గదాభిఘాతరుజా మిదానీంతు సమర్థయామి
యస్మేప్రకాశీకృతమూర్ధజాని రణం ప్రవిష్టాన్యవరోధనాని"

అని చెప్పును. దీనిఁబట్టి యాతఁ డభిమాని యని మన మూహింపవచ్చును. మఱియుఁ దనభార్య తన్నుంజూచి విలపించుచుండ నామెతో—

శ్లో. భిన్నా మే భ్రుకుటీ గదానిపతితై ర్వ్యాయుద్ధకాలోత్థితై
ర్వక్షః న్యుత్పతితైః ప్రహారరుధిరై ర్హారావకాశోహృతః
పశ్యై మా వ్రణకాంచనాంగదధరౌ పర్యాప్తశోభౌ భుజౌ
భర్తా తేనపరాఙ్ముఖో యుధి హతః కిం క్షత్రియే రోదిషి"

అని చెప్పును. దీనినిబట్టి యాతనియభిమానిత్వము కవిచే సంపూర్ణముగఁ బోషింపఁబడిన దని మన మనుకొనవచ్చును. అశ్వత్థామ యాతనితోఁ బాండవులం జంపెదనని చెప్పును. దుర్యోధనుఁడు వలదనును. అప్పుడశ్వత్థామ-

"సంయుగే పాండుపుత్రాణాం గదాపాతకచగ్రహే
సమమూరుద్వయే నాద్య దర్పోఽపి భవతో హృతః?"

అని ప్రశ్నించును. అప్పుడు దుర్యోధనుఁడు—

మామైవం, మానశరీరా రాజానః, మానార్థమేవ మయాన్నిగ్రహో గృహీతః"

అని ప్రత్యుత్తరమిచ్చును. పూర్వోక్తవాక్యముచే నాతనియున్నతభావమెట్లు కవి సువ్యక్తము చేసినాఁడో తెలియఁగలదు.

ఈకవి రసపోషణమునను కథాసంధానమందును మిక్కిలి నేర్పరి. దుర్యోధనునిఁ జూచుటకు రాణులును బుత్రుఁ డగుదుర్జయుఁడును రణరంగమునకు వత్తురు. అప్పుడు వారిద్దఱి సంభాషణ మీక్రిందివిధమున నుండును.

రాజా—పుత్ర, కిమర్థమాగతః ?

దుర్జయః—తువం చిరయసి త్తి(త్వం చిరయసీతి.)

రాజా—అహో, అస్యా మవస్థాయాం పుత్రస్నేహో మాం దహతి.

దుర్జయః—అహంపి ఖు దే అంకే ఉపవిశామి (అహమపి ఖలు తేంకే ఉపవిశామి.) (అంక మారోహతి)

రాజా—(నివార్య) దుర్జయ, దుర్జయ, భోః కష్టం—

"హృదయప్రీతిజననో యోమే నేత్రోత్సవః పురా
సోయం కాలవిపర్యాసా చ్చంద్రో వహ్నిత్వ మాగతః.

దుర్జయః—అంకే ఉపవేశనం కిం నిమిత్తం వారయసి ?

రాజా—"త్యక్త్వా పరిచితం వత్స యత్ర తత్ర త్వయాస్యతాం
అద్యప్రభృతి నాస్తీదం పూర్వభుక్తం తవాసనమ్.

దుర్జయః—కుత్ర ను ఖలు మహారాజో గమిష్యతి.

రాజా—భ్రాతృశత మనుగచ్ఛామి.

దుర్జయః—మామపి తత్రనయ.

రాజా—గచ్ఛ వృకోదరం బ్రూహి

ఇట్లు కవి బాలుని మాగ్ధ్యమును దుర్యోధనుని యవస్థను జాల సుందరముగాఁ జిత్రించెను.

ఈకవి సామర్థ్యమును బ్రకటించునట్టి సందర్భము లింకను గొన్నిగలవు. వాని నిట విస్తరభీతిచే విడుచుచున్నాను.

ఈనాటకమున నచ్చటచ్చటఁ గొన్ని పునరుక్తములు గలవు—

"ఏతద్రణాహతగజాశ్వనరేన్ద్రయోధం
సంకీర్ణలేఖ్య మివ చిత్రపటం ప్రవిద్ధమ్
యుద్ధే వృకోదరసుయోధనయోః ప్రవృత్తే
యోధా నరేన్ద్రనిధనైకగృహం ప్రవిష్టాః.

అను నీశ్లోకమందలి "సంకీర్ణలేఖ్య మివ చిత్రపటం" అనువాక్యము కవి మఱల రెండుమూఁడుమా ర్లుపయోగించెను. ఆశ్లోకముల నిట విస్తరభీతిచే విడుచుచున్నాను. మఱియు

"హృతంమే భీమసేనేన గదాపాతకచగ్రహే,
సమ మూరుద్వయేనాద్య గురోః పాదాభివందనమ్".

అను నీశ్లోకమందలి "హృతం మే భీమసేనేన గదాపాతకచగ్రహే" అనువాక్యమును మఱియొకచోఁ బునరుక్త మొనరించెను.

ఇట్లచ్చటచ్చట నల్పమైన దోషము లున్నను నీకవికవిత చాల సొంపుగానుండును. మచ్చునకు రెండు శ్లోకముల నుదాహరించి యింతటితో విరమించెదను.

"మాల్యై ర్ధ్వజాగ్రపతితైః కృతముండమాలం
రక్తైకసాయకధరం రథినం విపన్నమ్-
జామాతరం ప్రవహణాదివ బంధునార్యో
హృష్టాః శివారథముఖాదవతారయంతి.

"ఉద్వృత్తాంజలయో రథద్విపగతా శ్చాపద్వితీయైః కరై
ర్వ్యాసై్యకాదశవాహినీనృపతయ స్తిష్ఠన్తి వాక్యోన్ముఖాః
భీష్మో రామశరావలీఘకవచ స్తాతశ్చ యోద్ధారణే
వ్యక్తం నిర్జితఏవ సోప్యతిరథః కాలేన దుర్యోధనః"

నైషధరచనాతత్వము.

—(ఇవటూరి సుందరయ్యగారు—అనులాపురము)—

శ్రీమత్పరమేశ్వర లీలావిలాసజనితం బగు నీసకలచరాచర భూతకోటి యందును మానవజన్మము దుర్లభము. ఆహారాదిధర్మములందు మానవుడు పశుతుల్యుఁడే యైనను నాతనికి యుక్తాయుక్తవివేకద మగుబుద్ధి యొం డధికము. ఆబుద్ధిని వినియోగించుకొని మానవుఁ డీజన్మయందే జన్మరాహిత్యము కలిగించుకొనవలసియున్నది. దానికి జ్ఞాన మావశ్యకము. ఆజ్ఞానము రెండు తెఱఁగులు. ఐహికము, నాముష్మికము. అన్యోన్యవిరుద్ధవస్తువులతో నిండియున్న యీదృశ్య మాతనికి వెఱఁగు కలిగించినది. దీనియాథార్థ్యమునే గ్రహింప లేనిచో దీని కాధార మగు తేజోరూపము నాతఁ డెట్లు తెలిసికొనఁగలఁడు? ఈద్వివిధజ్ఞానమునకు నుపదేశమే శరణము. అట్టి జ్ఞానోపదేశమునకు భగవంతుఁడు వేదముల నేర్పఱిచి గురురూపమున నవతరించి యుపదేశ మొనరించినాఁడు. కాలవైపరీత్యముచే మానవునకు విషయలోలుపత్వ మధిక మైనది భగవదంశాసంభూతు లగునుపదేష్ట లాయవతారములఁ జాలించినారు. వేదోపదేశము మానవునకు భయజనక మైనది. అంగరూపమున శాస్త్రము లుత్పన్నము లైనవి. పురాణరూపమున బోధ ప్రారంభ మైనది. మనుష్యమానస మాయుపదేశమును లక్ష్యపెట్టలేదు. విషయభోగలీలావిలాసాభిలాష మెండైనది. అంగనాజనవిలాసాలాపలీలాసముప్రాదుర్భావము లగుకావ్యాలాపముల మూలముననే యుపదేశ మొనర్పవలసిన యవసరము తటస్థించినది. విద్యానాథుఁడీయంశమునే యీక్రిందిశ్లోకమున సూచించినాఁడు.

శ్లో. యద్వేదా త్ప్రభుసమ్మితా దధిగతం శబ్దప్రధానా చ్చిరం
యచ్చార్థప్రవణా త్పురాణవచనా దిష్టం సుహృత్సమ్మితా
త్కాంతాసమ్మితయా యయా సరసతా మాపాద్య కావ్యశ్రియా
కర్తవ్యే కుతుకీ బుధో విరచిత స్తస్యై స్పృహాం కుర్మహే॥ దీనికిఁ దెలుఁగు.

శా. వేదంబుల్ నృపశాసనంబులు సుహృద్విజ్ఞాపనంబుల్ పురా
ణాదిగ్రంథము లంగనాజనవిలాసాలాపలీలాసము
ప్రాదుర్భావము లౌర కావ్యములు కర్తవ్యోపదేశక్రియా
వాదప్రక్రియ సెన్నఁ గావ్యమహిమల్ వర్ణింపఁగా శక్యమే. భట్టుమూర్తి.

అల్పబుద్ధులకుఁ జతుర్వర్గఫలప్రాప్తి కావ్యములమూలమునఁ దప్ప వేఱొంట దుర్లభమైనది.

శ్లో. చతుర్వర్గఫలప్రాప్తి స్సుఖా దల్పధియా మపి
కావ్యాదేవ యతస్తేన తత్స్వరూపం నిరూప్యతే.
వేదశాస్త్రేభ్యో నీరసతయా దుఃఖాదేవ పరిణతబుద్ధీనా మేవ జాయతే
పరమానందసందోహతయా సుఖాదేవ సుకుమారబుద్ధీనా మపి పునఃకా
వ్యాదేవ ఇత్యాది-

సదుపదేశ మొసర్చి మానవమానసము నావరించుకొని యున్నతమస్సును నివర్తింపఁజేయుటకు, రోగికి రోగనివారణమునకై యీవలసిన కటుశౌషధమును సితశర్కరానుపాన మొసర్చి ప్రయోగించునట్లు లలితసుకుమారభావోపేతరసపుష్టములగు కావ్యాలాపములమూలమున వేదశాస్త్రములం దున్నధర్మముల బోధింపనెంచి యనేకవిధప్రపంచవ్యాజేంద్రజాలవిధిసాధకపింఛికారూపసర్గక్రియాదక్షుం డగునఁ భోజసూతి వాల్మీకిముఖమున ఛందోరూపయగుభారతిని నిర్గమింపఁజేసినాఁడు. తదాధారమున నాతఁడు కావ్యకల్పన మొసర్చి ధర్మబోధన మొసరించినాఁడు. వ్యాసుఁడును వాల్మీకి ననుసరించి తనకావ్యమున వాల్మీకికంటె విశేషముగఁ జతుర్వర్గఫలసాధనధర్మములను బొన్ని భారతమును రచించినాఁడు. అయ్యది మానవచిత్తాకర్షకమును, విషయోపభోగలీలావిలాసభాసురమును గాకుండుటయు, విస్తృతమగుటయుఁ జూచి కాళిదాసాదిమహాకవులెందఱో కేవల కాంతాసమ్మితము లగుకావ్యముల నెన్నిటినో రచించి ధర్మోపదేశ మొసర్పఁజూచిరి. ఒకరిని జూచి యొకరు కావ్యముల రచింపఁబూనిరి. అందుఁ గొన్ని కేవలశబ్దచిత్రప్రధానమాత్రములు రసహీనములు ధర్మవిహీనములు కాఁజొచ్చెను. "కావ్యాలాపాంశ్చ వర్జయేత్" అని పెద్దలాక్రోశ మొసర్పఁదొడఁగిరి.

పిమ్మట సూత్రప్రాయముగ నున్నకావ్యలక్షణములను జర్చింప సాగిరి. కావ్యమునకును స్వరూప మిట్లు చెప్పఁబడినది. "శబ్దార్థౌ శరీరం, రసాదిశ్చాత్మా, గుణాః శౌర్యాదివత్, దోషాః కాణత్వాదివత్, రీతయో అవయవసంస్థానవిశేషవత్, అలంకారాః కటకకుండలాదివత్"—ఇత్యాది కావ్యస్వరూపనిర్ణయ మైనపిమ్మట వానికుత్తమమధ్యమాధమత్వములు గూడ నేర్పడినవి. ధ్వనిప్రధాన మైనదే యుత్తమకావ్యముగా నిర్ణయింపఁబడినది. కావ్యమున కాత్మ

రూప మైనరసముపై విజర్చ ప్రారంభ మైనది. భావవిశేషాదులచే నేర్పడు కావ్యరస మానందసందోహజనక మగుటచే నావిషయము మనమం దుంచుకొని కవు లెందఱో యలంకారశాస్త్రానుసారముగ సరసవ్యంజకభావోపేతముగ "పరివర్ధతే విజ్ఞానం సంభావ్యతే యశో విసర్పంతి గుణాః। శ్రూయతే సుపురుషచరితం కిం తద్యేన నహరంతి కావ్యాలాపాః" అను న్యాయ్యము ననుసరించి మహాపురుషచరిత్రాత్మకముగఁ గావ్యనిర్మాణ మొనర్చిరి.

పవిత్రవాహినీతీరముల నాశ్రమముల నిర్మించుకొని నిసర్గమనోజ్ఞము లగుతపోవనసీమలఁ దపోనిష్ఠాగరిష్ఠులై నిత్యాగ్నిహోత్రసత్క్రియాకలాపులై సకలకలాపరిపూర్ణులై నివసించుచుఁ దమజ్ఞానతేజఃప్రకాశమున శిష్యగణములం దరింపఁజేయు మహర్షిసత్తములతోడను, పారలౌకికసుఖాభిలాషులై ధర్మబద్ధులై పుణ్యశ్లోకులై న్యాయపరిపాలన మొనర్చు రాజర్షిసత్తములతోడను విరాజిల్లు తపోయుగము కాలగర్భమున నిమగ్నమైనది. పుణ్యాశ్రమసౌభాగ్యము కంటెఁ బట్టణసౌభాగ్యమే శోభావహ మనుకొనుకాల మేర్పడినది. సౌధములు, ఉద్యానములు, స్వర్ణాభరణములు, చీనిచీనాంబరములు కృతకపరిమళములు, మనుజుల కింపులైనవి. రానురాను నాముష్మికచింతకంటె నైహికభోగవిచార మధిక మైనది. భోగలాలసత్వముచే దేశము నిర్వీర్య మైనది. తపస్సత్యశమదమాదు లడుగంటినవి. విద్యావైశద్యము కూడ క్షీణదశకు వచ్చినది.

కావ్యములందుఁ గ్వాచిత్కముగఁ గానంబడు శాస్త్రవిషయములు తన్మాలమునను మానవహృదయమునఁ జొరలేకపోయినవి. ఇ దాతయుఁ జూచి చింతామణీమంత్రసిద్ధుండు, షట్తర్కముస్తకచక్రవర్తి, ఖండనగ్రంథసగ్రంథకర్కశబుద్ధి, కవికులాదృష్టాధ్వగమనాధ్వనీనుండు, సర్వజ్ఞుండు, శ్రీహీరకులకలశాబ్ధిశిశిరకరుఁడు నగుభట్టహర్షుండు ప్రౌఢవాక్పాటవమున నాలంకారికశాసన మతిక్రమింపకుండఁ బురాతనపుణ్యశ్లోకరాజర్షిచరిత్రాత్మకంబుగఁ గీర్త్యాది లాభజనకంబుగఁ జతుర్వర్గఫలప్రాప్తిహేతుభూతంబుగ, "సంసారవిషవృక్షస్య ద్వేఫలే అమృతోపమే, కావ్యామృతరసాస్వాదః, సల్లాపస్సజ్జనైస్సహ" అను న్యాయానుసారమున సంసారబాధానివారకమును సజ్జనసల్లాపమనోహరంబును నగునట్లుగ నామస్మరణమాత్రఁ గలికల్మషహరం బగు నలమహారాజదివ్యచరిత్రంబు నైషధం బనుపేర మానసోల్లాసిరసభాసురం బగుమహాకావ్యముగ నిర్మించినాఁడు. ఈకావ్య మీతఁడు రచించుటలో శాస్త్రవిషయము నుపదేశించుటయే ముఖ్యోద్దేశ మైన ట్లీక్రిందిశ్లోకముల సూచించినాఁడు.

శ్లో. అధీతిబోధాచరణప్రచారణై ర్దశాశ్చతస్రః ప్రణయ న్నుపాధిభిః
చతుర్దశత్వం కృతవాన్ కుతస్స్వయం నవేద్మి విద్యాసు చతుర్దశత్వమ్
రేఖాభిరాస్యే గణనాదిహాస్య ద్వాత్రింశతా దంతమయీభి రంతః
చతుర్దశాష్టాదశ వాత్రవిద్యా ద్వేధాపి సంతీతి శశంస వేధాః.

ఇందుఁ బదునాల్గుగా నెన్నఁబడు విద్యలందున్న విషయము దాను గూర్పఁ దలఁచినట్లును, వాయావిద్యలం దధీతిబోధాచరణప్రచారణసామర్థ్య మీ కావ్యకథనాయకుఁడగు నలునకుఁ గలుగవచ్చునవియు సూచించుటయే గాక "అంగాని వేదాశ్చత్వారో మీమాంసా న్యాయవిస్తరః। పురాణం ధర్మ శాస్త్రంచ విద్యా హ్యేతా శ్చతుర్దశ। ఆయుర్వేదో ధనుర్వేదో గాంధర్వశ్చే త్యనుక్రమాత్" అని చెప్పఁబడు 18 విద్యలందే గాక యితిహాసాది చతుష్షష్టి గా నేర్పడిన కళలందుఁ గూడఁ బ్రావీణ్యము పాఠకుని కలవడఁగల దనునంశ ముగూడ సూచించినాఁడు. ఆతఁడు చొప్పించిన శాస్త్రవిషయములు.

శ్లో. అజస్ర మభ్యాస ముపేయుషా సమం ముదైవ దేవః కవినా బుధేనచ
దధౌ పటీయా న్సమయ న్నయన్నయం దినేశ్వరశ్రీ రుదయం దినేదినే.

ఇందు జ్యోతిశ్శాస్త్రవిషయము సూచితము.

శ్లో. పరిఖావలయచ్ఛలేన యా నపరేషాం గ్రహణస్య గోచరా
ఫణిభాషితభాష్యఫక్కికా విషమా కుండలనా మవాపితా.

శ్లో. క్రియేత చే త్సాధు విభక్తిచింతా వ్యక్తి స్తదా సా ప్రథమాభిధేయా
యాస్వౌజసాం సాధయితుం విలాసై స్తావత్క్షమా నామపదం బహుస్యాత్.

ఇందు వ్యాకరణశాస్త్రవిషయము సూచితము.

శ్లో. స్వస్థాపగాహేమమృణాళినీనాం నాళామృణాళాగ్రభుజో భజామః...
యశ్లో యదస్యా జని సంయుగేషు కండూలభావం భజతా భుజేన...
శ్లో. నిజహేతుదండజః కిము చక్రభ్రమకారితాగుణః
నరదచ్ఛృకుచా భవత్ ప్రభా ఝరచక్రభ్రమ మాతనోతియత్"—

తర్క మిందు సూచితము.

అన్యోన్యసంగమవశాదధునా విభాతాం తస్యాపి తేపి మనసీ వికసద్విలాసే...
అధోవిధానా త్కమలప్రవాళయో.........
నతులా విషయే తవాకృతి ర్నవచో వర్త్మని తే సుశీలతా...

సాముద్రికము సూచితము.

శ్లో. శశాక నిహ్నోతుమయేతి తత్ప్రియా మయం బభాషే యదలీకవీక్షితామ్
సమాజయే వాలపితాసు వైణికై ర్ఘనమూర్ఛయ త్వంచమమూర్ఛనాస్వపి
ఇందు సంగీతశాస్త్రవిషయము సూచితము.

శ్లో. మృషావిషాదాభినయా దయం క్వచి జ్జుగోప నిశ్వాసతతిం వియోగజామ్
విలేపనస్యాధికచంద్రభాగతా విభావనా చ్చాపలలాపపాండుతామ్.
(కర్పూరస్యాతిశైత్యా త్తదాధిక్యే శరీరరక్తం శుష్కీభవతి)
స్మరం జ్వరం ఘోర మపత్రపిష్ణోః సిద్ధాగదంకారచయే చికిత్సా
నిదానమౌనా దవిశద్విశాలా సాంక్రామికీ తస్యరుజేవలజ్జా- వైద్యవిషయము

శ్లో. ప్రియాసు బాలాసు రతిక్షమాసు చ ద్విపత్రితం పల్లవితంచ బిభ్రతం
స్మరార్జితం రాగమహీరుహాంకురం........ వృక్షశాస్త్రవిషయము.

శ్లో. అథాంతరేణావటుగామినా ధ్వనా నిశీథినాథ స్సహహా స్సహోదరైః
నిగాళగా ద్దేవమణే రివోత్థితై ర్విరాజితం కేసరకేశరశ్మిభిః- అశ్వశాస్త్రము.

ఇట్లే సమస్తశాస్త్రవిషయములను నిందుఁ జొప్పించియున్నాఁడు. గ్రంథవిస్తరభీతిచే నుదాహరింపలేదు. సాధారణముగాఁ బ్రతిపద్యమందును నేదో శాస్త్రప్రశంస యుండియే యుండును. కాని కావ్యమున నీశాస్త్రవిషయములఁ జొప్పి యుత్ప్రేక్షలతో నింపినాఁడు గాని స్వభావమనోహర మగు కావ్యసౌందర్యమును దిలకించినాఁడు కాఁడందురేమో. శాస్త్రవిషయములఁ జెప్పుటకే యీ కావ్యమును రచింపనెంచినను స్వభావమనోహర మగు వర్ణనములు భావములు లేకపోలేదు. మఱియుఁ గేవలము నుత్ప్రేక్షకొఱకు చెప్పిన శాస్త్రవిషయ మొకండున్నను నంతమాత్రముచే శాస్త్రవిషయోపదేశ మెట్లు పూర్తి కాఁగల దందురు కాఁబోలు. ఒకవిషయము ధ్వనిగా నుండునట్లు చెప్పినప్పుట నా విషయమునకు సంబంధించిన సంగతు లన్నియుఁ దెలిసికొనక తప్పదు గదా, అందుచే నేశాస్త్రవిషయము వచ్చినప్పుడు దానిపూర్వాపరసందర్భములతో నా విషయ మంతయుఁ బాఠకుఁడు గ్రహింపఁగలఁడు. కేవలము ప్రతివిషయము విరివిగాఁ జెప్పనవసరము లేదు. కేవలశాస్త్రవిషయములఁ దెల్పుటకే కావ్యము రచించి యున్నను గావ్యలక్షణములను గావ్యమునకుఁ బ్రాణభూతమగు రసమును వీడియుండలేదు.

ఇఁకఁ గావ్యమునకుఁ బ్రాణభూత మైనరసము విభావాదిభావములచే

బోషింపఁబడునుగదా! ఆరసము శృంగారాది తొమ్మిదిభేదములతో నొప్పుచు

డును. చతుర్వర్గములయందు సర్వప్రాణిసులభ మగుతృతీయపురుషార్థమునకు హృదయంగమమైన దగుటచే శృంగారము మొదటఁ జెప్పఁబడినది. మిగిలిన వితరవర్గపోషకములు. శాంతము చతుర్థపురుషార్థసాధక మగుటచే జివరఁ జెప్పఁబడినది. సర్వజనహృదయంగమ మగుటచే శృంగారరసముఁ బ్రధానముగాఁ గైకొని సమస్తపురుషార్థసాధకము లగువిషయముల నాయారసమిళితముఁ జేసి కావ్యరచన మొనర్పవలెను. మనశ్రీహర్షుఁ డట్లే చేయఁబూనినవాఁడు. శృంగారము విప్రలంభ మనియు సంభోగ మనియు రెండు తెఱఁగులు. అందు మొదటిది మరల రెండువిధములు. అయోగము, విప్రయోగము. అయోగము వివాహాత్పూర్వము (వినుకలిచేత) కలిగెడు పరస్పరప్రేమవశంగత మైనది? దీని కభిలాషాచింతాదులు లక్షణములు. మనకవి యీకావ్యమునఁ దొలుదొల్త నీయయోగశృంగారమునే కనుపఱిచినాఁడు. విభావాదులచే నేర్పడు రసమున కాలంబనము నాయకుఁడు. అట్టినాయకుఁడు ధీరోదాత్తుఁడై యుండవలెను. ఆతనిగుణములు శోభాదులు. శాస్త్రప్రజాతములకుఁ గూడ సత్పురుషాశ్రయత్వముచేతనే మిక్కుట మైనలోకాదరము కలిగినది. అందుచేతఁ బ్రబంధములకు మహాపురుషవర్ణనము బంగారమునకుఁ దావి యబ్బినట్లగును. ఆచార్యదండ్యాదు లిట్లే వచించినారు. శ్లో. ఆదిరాజయశోబింబ మాదర్శం ప్రాప్య వాఙ్మయం తేషా మసన్నిధానేపి నస్వయం పశ్య నశ్యతి" భోజమహారాజును నిట్లుచెప్పినాఁడు. శ్లో. కవేరల్పాపివాగ్వృత్తి ర్విద్వత్కర్ణావతంసతి నాయకో యది వర్ణ్యేత లోకోత్తరగుణోత్తరః" అందుచేతఁ దాను రచింపఁబూనిన మహాప్రబంధమునకు శ్రీహర్షకవీంద్రుఁడు లోకోత్తరగుణోత్తరుఁ డగు నలుని నాయకునిగాఁ జేసినాఁడు- నలునియం దీమహాకవికిఁ గేవలము నీశ్వరబుద్ధియే యున్నట్లు తోఁచుచున్నది.

మొదట దేవతానమస్కారరూప మంగళమును నెలకొల్పి పిమ్మటఁ బట్టణాదుల వర్ణించుట మొదలగునవి వాడుకయై యుండఁగా నీతఁ డామంగళమును నాయకవిభూతిమంగళమును జెప్పుటచేతనే నెఱవేర్చినాఁడు. ఇతఁడుతొల్త-శ్లో. నిపీయ యస్యక్షితిరక్షిణః కథా స్తదాద్రియంతే నబుధా స్సుధా మపి... పవిత్రమత్రాతనుతే.........దిగీశబృందాంశ..............

ఇందు "క్షితిరక్షిణ, బుధ, సుధ, మహసాంమహోజ్జ్వల" ఇత్యాది శబ్దములచే సలస్మరణము విష్ణువుయొక్కయు, దేవతలయొక్కయుఁ బ్రసాదముచే

నమృతత్వము లభింపఁజేసి, కీర్తిప్రకాశముతో వర్ధిల్లఁజేయు ననియు, వ్యాపనశీలమును, జ్ఞానస్వరూపమును, అమృతస్వరూపమును, తేజోమయమును, నగు పరబ్రహ్మస్వరూపమును సాక్షాత్కరింపఁజేయు ననియు నైహికాముష్మికసుఖప్రాప్తి సూచించినాఁడు. ఇది గ్రంథమునకు మొదటి శ్లోకము. 3 వ శ్లోకమున స్మరణమాత్రముచేతనే లోకమును బవిత్రీకరించునపు డతనిచరిత్రము కావ్యరూపమున సేవించునపుడు సమస్తపాపములను బోఁగొట్టి నిరామయ శాశ్వతానందసౌఖ్యము లొసంగుట కేమి వింతయని తనయీ కావ్యనిర్మాణ ఫలమునుసూచించినాఁడు. "ఏకోదేవస్సర్వభూతేషుగూఢః...అణోరణీయాన్మహ మేవతద్వా...ఏకయేవయతోలోకాన్ విసృజామి...... పరిత్రాణాయ సాధూనాం......ఇత్యాది సూక్తులననుసరించి ధర్మసంస్థాపన మొనర్చి లోకపాలనము చేయుటకు రాజుగాఁ బుట్టినను నలుఁడు కామాదివికారముల వీడి దేవతారాధనాదులచే జ్ఞానమును సంపాదించినవానికి సచ్చిదానందసంధాయకుఁ డగుపరమేశ్వరస్వరూపుఁడేయనియుఁ బైని వ్రాసినయొకశ్లోకమునఁగూడ సూచించినాఁడు. మఱియు రాజుగానున్న నలుఁడు.

శ్లో. దధతో బహుశైవలక్ష్మతాం ధృతరుద్రాక్షమధువ్రతం ఖగః
స నలస్య యయౌ కరం పునః సరసః కోకనదభ్రమాదివ.

బహుశైవలక్షణములు గలిగి రుద్రాక్షమాలాలంకృతము లైన యవయవసంస్థానవిశేషములు గలమహాశైవుఁ డని యు సూచించి యున్నాఁడు. మఱియు

శ్లో. పురోహకాక్షిప్తతుషారపాండర......అంతఃపురాంతస్యవిలోక్య బాలాం.
దోర్మూల మాలోక్య...........నేత్రే తార్ధ్యం సనగ్నాంస్త్రీం........

అనువార్యోక్తి ననుసరించినవాఁడును, పరస్త్రీపరాఙ్ముఖుఁడును గా సూచించినాఁడు. రాజాసయజ్వా...దారిద్ర్యదారిద్రవిణౌఘవర్షై...అర్థినామహృషితాఖిలరోమా......తానుయజ్వామై శ్రోత్రియుల పాలుచేసిన సంపద గలయామహానుభావుఁడు, అధ్వరాజ్యోపమముగా రాజ్యమును విబుధప్రజాధీనముగా నించి దేవతలనారాధించిన కర్మఠచక్రవర్తి యనియు, అర్థులకు అరు దారిద్ర్యవిదారకమగు ద్రవిణవర్షము వర్షించుటలో నమోఘమేఘవ్రతదీక్ష వహించి, యర్థి యని విన్నంతమాత్రమున రోమాంచము వహించెడు మహాదాత యనియు "నాభ్యయాయి భవతేదం రోహిణీరమణవంశభవేన" ఇత్యాది, సత్యశీలుఁ డనియు, అథారి పద్మేషు తదంఘ్రిణా ఘృణా క్వతచ్ఛయచ్ఛాయయాపోపివల్లవే......

మల్లాపురశాసనము.

— జయంతి రామయ్యపంతులుగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్. —

ఈశాసనము గుంటూరుమండలములో గుంటూరుతాలూకాలోఁ జేరిన మల్లాపుర మనుగ్రామము పొలములో నొక పాడుదేవాలయము నెదుట నున్న రాతిస్తంభము మీఁదఁ జెక్కఁబడి యున్నది. ఈస్తంభము 14 అడుగుల 7 అంగుళముల యెత్తును 2 అడుగుల 10 అంగుళముల వెడల్పును 2 అడుగుల 8 అంగుళముల దళసరియుఁ గలది. అశోకశాసనస్తంభములు గాక యింత పెద్ద శాసనస్తంభము నే నెక్కడను జూచియుండ లేదు. 1915 వ సంవత్సరములో నేను జూచినప్పు డీస్తంభము నిలువఁబడియుండక నేలపైఁబడియున్నది. పిదప రాజకీయాధికారులు దానిని నిలువఁబెట్టి పీఠము కట్టించినారు.

స్తంభము మూఁడు ప్రక్కల శాసన మున్నది. తొలిప్రక్కను 90 పంక్తులును రెండవప్రక్కను 79 పంక్తులును మూఁడవప్రక్కను 31 పంక్తులును వెరసి 200 పంక్తు లున్నవి మొదటివైపు 72 పంక్తులు మాత్రమే మెట్టుశాసనములోనివి. తక్కిన 18 పంక్తులు పెద్దశాసనమునకు సంబంధించినవే యయినను శాసనభాగములు కావు. అవి పెద్దశాసనము చెక్కినపిదపఁ జెక్కఁబడినట్లు కనఁబడుచున్నది. మూఁడవప్రక్కను పెద్దశాసనముక్రింద నిటీవలఁ జెక్కఁబడిన మఱికొన్ని తెలుఁగుశాసనములు గలవు.

గ్రామసీమాదివివరణము తెలుఁగులో నున్నది. తక్కినశాసన మంతయు సంస్కృతపద్యరూపముగా నున్నది లిపి యాకాలపు తెలుఁగులిపి. అక్షరములు పెద్దవిగాను స్పష్టముగాను నున్నవి. వ్రాఁతతప్పులు కొంచె మున్నవి. భగవాను (I-7) నృపాలయతు (I-30) ప్రక్రీడతు (I-37) ఇత్యాది శబ్దములయందుఁ దుదిహల్లున ఉకారము చేర్పఁబడినది. ఇది పొరపాటు. తెలుఁగుభాగములోఁ దప్పు లెక్కువగా నున్నవి.

1183వ శకసంవత్సరమునకు సరియైన దుర్మతిసంవత్సర చైత్రబహుళషష్ఠీశుక్రవారము నాఁడు కాకతిగణపతిదేవమహారాజు మందరమనుగ్రామమును, ఆదినమందే గణపతిదేవునికూఁతు రగురుద్రమదేవి వెలఁగపూడి యనుగ్రామమును విశ్వేశ్వరశంభు వను శైవాచార్యున కిచ్చిరనియు, విశ్వేశ్వరశివుఁ డీరెండు గ్రామములం జేర్చి విశ్వేశ్వరగోళకి యనుపేర నొకయగ్రహారమును బ్రతిష్ఠించి యందు విశ్వేశ్వరశివాలయము, మఠము, సత్రము మొదలగునవి

గలిపె ననియుఁ జెప్పుట యీ శాసనముఖ్యోద్దేశము. కాకతీయరాజచరిత్రము, గోళకీ శైవమతసంప్రదాయము, పూర్వగ్రామనిర్మాణపద్ధతి యను నీమూఁడువిషయములకును సంబంధించిన విశేషాంశములు పెక్కు లీశాసనమువలన విశదమగుచున్నవి. వాని నీక్రింద సంగ్రహముగాఁ దెలిపెదను.

— కాకతీయరాజచరిత్రము. —

ఈశాసనమందు కాకతీయవంశము సూర్యవంశములో నొకశాఖ యైనట్లు వర్ణింపఁబడినది. కాకతీయులు క్షత్రియులే కారని నామతము. ఈవిషయమును గురించిన వాదప్రతివాదములు పరిషత్పత్రిక పదియవ సంపుటమునఁ జూడఁ దగును. అందలి నావ్యాసములో గణపతిదేవుని యనంతరము పుట్టినశాసనములలో నెక్కడను కాకతీయులు సూర్యవంశపురాజు లైనట్లు లేదని యున్నది. ప్రస్తుతశాసనము గణపతిదేవుని కాలమందుఁ బుట్టినట్లే యూహింపవలసి యున్నది. దీని కుపపత్తి ముందుఁ దెలిపెదను.

గణపతిదేవుని పితామహుఁడగు ప్రోలరాజు వంశకర్తగా నీశాసనమందు వర్ణింపఁబడినాఁడు. ఇతరశాసనములను బట్టియుఁ బ్రతాపరుద్రీయమును బట్టియు, కాకతీయవంశక్రమ మీక్రిందివిధముగా నున్నట్లు కనఁబడుచున్నది.

ప్రోలరాజు
|
త్రిభువనమల్ల బేతరాజు (కొడుకు)
|
రెండవప్రోలరాజు (కొడుకు)
=ముప్పమదేవి
|
౧ రుద్రదేవుఁడు — ౨ మహాదేవుఁడు
|
గణపతిదేవుఁడు—(కొడుకు)
=సోమలదేవి (ప్రతాపరుద్రీయము)
|
రుద్రమదేవి (కూఁతురు)
|
ముమ్మడంబ (కూఁతురు)
|
ప్రతాపరుద్రుఁడు (కొడుకు) రుద్రమదేవి స్వీకృతపుత్త్రుఁడు.

రుద్రమదేవి గణపతిదేవుని భార్య యనునొకవాద మున్నది. కాని ప్రతాపరుద్రీయమందును, ఇదివఱలోఁ బ్రకటింపఁబడిన కొన్నిశాసనములందును నామె గణపతిదేవునిపుత్త్రిక యనియే యున్నది. ప్రస్తుతశాసన మీవాదమునే స్థిరపఱుచుచున్నది. కావున రుద్రమదేవి గణపతిదేవునిభార్య యనువాద మిఁక శాంతించును గాక.

ప్రస్తుతశాసనమందు "యస్యాః కాకతివంశమౌక్తికమణేః శ్రీరుద్రదేవస్సుత స్తస్యాః కిం కథయామ వైభవ మతః శ్రీరుద్రదేవ్యాః పరం" అని యుండుటచేత, ప్రతాపరుద్రుఁడు రుద్రమదేవికొడుకే గాని దౌహిత్రుఁడు గాఁడని కొందఱూహించుచున్నారు. కాని, యీయూహ సరియైనది కాదు. ప్రతాపరుద్రీయనాటకప్రకరణమందు స్వయంభూదేవుఁడు రుద్రమదేవితో "స్వీకృతే పుత్త్రభావేన దౌహిత్రే ప్రాగ్జన్మాజ్ఞయా। అస్మిన్నిధేహి ధౌరేయే గుర్వీ ముర్వీధురాం" (పూర్వము నాయాజ్ఞచే నీవు పుత్త్రభావముతో స్వీకరించిన దౌహిత్రుఁడును, ధురంధరుఁడు నగునీతనియందు బరువైన యీమహీభారము నుంచుము.) అన్నట్లున్నది. దీనినిబట్టి ప్రతాపరుద్రుఁడు రుద్రమదేవికి దౌహిత్రుఁడనియుఁ బుత్త్రుఁడుగా నామెచే స్వీకరింపఁబడెననియు స్పష్టపడుచున్నది. శాసనములోని సుతశబ్దమునకు స్వీకృతపుత్త్రుఁడని యర్థము చెప్పికొనుట కభ్యంతర మేమియు లేదు.

ఈశాసనమువలన విశేషాంశ మొక్కటి తేలుచున్నది. గణపతిదేవుఁడును రుద్రమదేవియు నేకకాలమందే దానములు చేసినారు. ఆకాలమందు రుద్రమదేవి రాజ్యము చేయుచుండెను. (చూ. మొదటివైపు 42-48 పంక్తులు) శాసనాంతరమువలనఁ గూడ గణపతిదేవుఁడు శ. స 1120 మొదలుకొని 1182 వఱకు నఱువదిరెండేండ్లు రాజ్యపాలనము చేసినట్లును శ. 1182 సంవత్సరమునందే రుద్రమదేవి రాజ్యమునకు వచ్చినట్లును గనఁబడుచున్నది. కావున దానకాలమందు రుద్రమదేవియే రాజ్యము చేయుచుండెననుమాట సత్యము. అట్లయినచో గణపతిదేవుఁ డాసమయమున దానము చేయుటెట్లు పొసఁగెనను సంశయము పొడముచున్నది. దీనికి సమాధానము గణపతిదేవుఁడు చిరకాలము రాజ్యముచేసి యవసానకాలమందు రుద్రమదేవికిఁ బట్టాభిషేక మొనర్చి తాను పైనుండి యామెపేర వ్యవహరించుచుండెనని చెప్పవలసినట్లు తోఁచుచున్నది. రుద్రమదేవి శ్రీ[illegible] దనయనంతర

మామః రాజ్యాధికారమునకు శత్రువులవలన భంగము కలుగునేమో యనుభయము గణపతిదేవున కుండినట్లు కనఁబడుచున్నది. కావుననే కాఁబోలునామెను కొడుకుఁగాఁ గొంతకాల మాతఁడు భావించి వ్యవహరించెను. "ఏవంమానుష శంభునా గణపతిమహారాజేనాభ్యంతర స్వానుభవమహిమ్నః సదృశమత్ర పుత్ర ఇతి వ్యవహారః కృతః। తదనుగుణాచ రుద్ర ఇత్యాఖ్యా" మానుషశంభుఁడైనగణపతిమహారాజుచేత తనపుత్రికయొక్క భావికాల మాహాత్మ్యమును దెలిసికొని తనయంతఃకరణప్రవృత్తికిఁ దగినట్లు పుత్త్రుఁడని వ్యవహారము చేయఁబడినది తదనుగుణముగా రుద్రుఁడని పేరుకూడఁ బెట్టఁబడినది. అని ప్రతాపరుద్రీయము. దీని కనుగుణముగా రుద్రమదేవి రాజ్యారంభమునఁ గొంతకాల మావఱకు రాజుపేరు రుద్రదేవుఁ డనియే కనఁబడుచున్నది. గణపతిదేవుని యనంతరము తనరాజ్యమును నిలుపుకొనుటకై రుద్రమదేవి యత్యధికప్రయత్నము చేసికొనవలసి యుండినట్లు "వెలుగోటివారి వంశావళి" యన వ్రాఁతపుస్తకములోని యాక్రిందిభాగమును బట్టి స్ఫురించుచున్నది.

"నారికి నాత్మవల్లభుని నారియుగా నొనరింప బ్రహ్మయుఁ ।
"నేరఁడు రుద్రమాంబ ధరణీసతికిఁ బతిగా నొనర్చెను ।
"ర్వారవిరోధిమండలిని గర్వ మడంచితి వీర మేటివై ।
"వీరప్రసాదనాంక యరివిక్రమ నీకొరులీడె చూడఁగన్ ॥

"అప్రసాదిత్యుంపు కాకతిగణపతిదేవరాయలు చనితే అతనికొమార్తె
"రుద్రమదేవిని పట్టముగట్టి కాకితరాజ రాజ్యస్థాపనాచార్యబిరుదున్ను రాయ
"పితామహాంక బిరుదున్ను డెబ్బెయొద్దుకు నాయంకుల గా నొనరించి భైరవ
"వరప్రసాదలబ్ధా బగుపచ్చధరించి నెగడె మహిని."

ఈ హేతువు లన్నింటినిబట్టి గణపతిదేవుఁడు తాను జీవించియుండఁగానే రుద్రమదేవికిఁ బట్టాభిషేకము చేసినట్లు కనుపట్టుచున్నది. గణపతిదేవుఁడు జీవించియుండఁగానే ప్రతాపరుద్రదేవుఁడు యౌవనారంభదశలోనికి వచ్చినట్లు కూడ నీశాసనము తెలుపుచున్నది.

—: గోళకీశైవమతప్రశంస :—

ఈమతము గంగ నర్మదానదీ మధ్యమం దున్న దహాలమండలమందు సద్భావశంభు వను శైవాచార్యునిచేఁ బ్రతిష్ఠింపఁబడినది. ఈయాచార్యునకు యువరాజదేవుఁ డను [illegible] ప్రముఖులు గలదేశము

భిక్షగా నొసంగఁగా నీయన యాభిక్షను గోళకీమఠమున కర్పణము చేసెను. సద్భావశంభుశిష్యుఁడు సోమశంభువు. ఈయన సోమశంభుపద్ధతి యను శైవాగమగ్రంథము రచించెను. ఈయనశిష్యుఁడు వామశంభువు. ఈయనశిష్యప్రశిష్యులు కొందఱు గడచినపిదప శక్తిశంభువువచ్చెను. ఆయనశిష్యుఁడు కీర్తిశంభువు. ఆయనశిష్యుఁడు కేరళదేశజాతుఁడైనవిమలశివుఁడు. ఆయనశిష్యుఁడు ధర్మశివుఁడు. ఆయనశిష్యుఁడు గౌడరాఢాదేశమండలి పూర్వగ్రామనివాసియగు విశ్వేశ్వరశివుఁడు. ఈతఁడు కాకతీయగణపతిదేవుని దీక్షాగురుఁడును ప్రకృతశాసనములోఁ బేర్కొనఁబడిన దానప్రతిగ్రహీతయు. దహాలమండలమనునది చేదిదేశమున కపరనామధేయము. దీనికి రాజధానియైన ప్రస్తుతము తివారి యనువ్యావహారికనామము గల త్రిపురాంతకపట్టనమందుఁ బూర్వము గోళకీమఠ ముండెడిదఁట. గోళకగిరి యనుకొండమీఁదఁ గట్టుటచే దానికాపేరువచ్చిన ట్లగపడుచున్నది. ఒక్క కాకతీయరాజే గాక యాయనకుఁ జోళరాజు, మాళవరాజుఁ గూడ శిష్యులుగా నుండిరి. గణపతిదేవుని యాస్థానమం దీతనికిఁ బలుకుబడి యధికముగా నుండినట్లు కనఁబడుచున్నది. గణపతిదేవునకు శివదేవయ్య యనుమంత్రి యున్నట్లు సోమదేవరాజీయమువలనను ప్రతాపచరిత్రము*వలనను గనఁబడుచున్నది. విశ్వేశ్వరశివుఁడును శివదేవయ్య యను నొక్కరే యైన ట్లూహింపఁదగియున్నది. ఈయననుగుఱించి తిక్కనసోమయాజి గణపతిదేవునితో "వసుమతీనాథ యీతఁ డీశ్వరుఁడు గాని। మనుజమాత్రుండు గాఁడు పల్కాఁడు సతని। యనుమతంబున నీవు రాజ్యంబు నెమ్మినేలు" మని చెప్పినట్లు సోమదేవరాజీయమం దున్నది. ఈతఁడు చేసినదానములుఁ గూడ గణపతిదేవుఁ డీతనికి వశవర్తియై యున్నట్లు సూచించుచున్నవి.

—: పూర్వకాలపుగ్రామనిర్మాణపద్ధతి :—

తనకు దానముగా నొసంగఁబడిన మందర, వెలంగపూఁడిగ్రామములు రెంటిని జేర్చి విశ్వేశ్వరగోళకి యనుపేరుతో నొకయగ్రహారమును, అందు విశ్వేశ్వరాలయమును, సత్రము మొదలగునవియు విశ్వేశ్వరశివుఁడు ప్రతిష్ఠించెను. అఱువదిమంది ద్రావిడబ్రాహ్మణుల రప్పించి యాగ్రామమందు నిలిపి వారి కొక్కొక్కరికి రెండేసిపుట్లవంతున భూమి యిచ్చి మిగిలినభూమి మూఁడుభాగములు చేసి యందొకభాగము విశ్వేశ్వరునకును, నూతనముగా స్థాపింప బడిన

* చూ. ఆం. సా. ప. ౧ సంపుటము.

మల్కాపురశాసనము.

— మూలము. —

మొదటివైపు.

౧ స్వస్తిశ్రీః వితరతు భగవా నసౌ శ్రియం వః కరివ
౨ దనో హారనీలభాసి యస్య। ద్యుతి వరసరసిస్ఫురత్త
౩ రంగ్గ శ్రియ మధికా మళివంక్తయో వహంతి॥ జయ
౪ తీందోః కలా ఖేలతు గంగాంభఃకణమాతురైః। కరైః కరోతి యాశ
౫ ంభో మ్మూర్ద్ధ్ని ముక్తావలిశ్రియం॥ హారిరవతు కిరితను ర్వ్యో
౬ (భు) వ ముద్వోఢుం గతస్య వరుణపురిం। యస్యాఖిలజలధిజ
౭ లం పాద్యాయాభూ దపర్య్యాయ॥ జయతి భగవాను స్వయ
౮ ంభూ గ్గణపతినృపతే హృదిస్థిత స్సతతం। యత్కారుణ్యకటా
౯ క్షై వృద్ధిం ప్రాప్తాంధ్రదేశశ్రీః॥ అస్తి స్వస్తిమతీతయు భ్భగవతో
౧౦ దేవస్య తస్యాస్ఫురన్నాభిపంకజసంభవస్వభుజయో భూవల్లభాజ
౧౧ జ్ఞిరే। తేషాం తిగ్మమరీచి సంతతిభువో యే దుజ్జయాఃక్షత్రియా స్తేషా
౧౨ మస్తి కులం కలంకరహితం శ్రీకాకతీభూభుజాం॥ వీర స్తస్మా ద
౧౩ జని రజనీనాథవద్దుగ్ధసింధోః కీర్త్యాజ్యోత్స్నాభరితభువనః ప్రోలభూపాల
౧౪ నామా। రాజ స్యస్మి న్నమపి నృపతిం రాజశబ్దాభిధేయ న్నైవాస్రా
౧౫ క్షి త్త్రిజగతి వినా యామినీకామినీశం। కీర్త్యా యస్య హిమేందు
కుందవిశ
౧౬. దామూర్త్యా జ్జనానందినీ దానం విశ్వజనార్త్తిహారి చరితంగంగాపయః
౧౭ పావనం। చిత్తం శంభుపదారవిందయుగళ ధ్యానామృతక్షాలితం శౌ
౧౮ య్యం విశ్వగరాతి దుర్మదహరం ధామాపి ధామశ్రియః॥ రుద్ర
౧౯ దేవ స్తతో జాతో యత్కీర్త్యా భూ రలంకృతా। ప్రతిపక్షమహీపా
౨౦ లయశోగమ్మ్యాప్యముజ్ఝతి॥ రాజానః కతివా నసంతి సుభటాస్స
౨౧ ంక్రాంతవిక్రాంతయ స్తేతిష్ఠంతు త మేకమేవ శృణుమ శ్శూరేషు రుద్ర
౨౨ ంనృపం। యస్యాసీ దసిదారితారిస్మరతి శ్శోణీశిరః కందుకక్రీడాంప్రే
౨౩ తవిక్రమా యుధి జయశ్రీః ప్రేయసీ శ్రేయసీ॥ వికవవధను ర్వీరో రుద్రదేవోమ

౨౪ హీభుజాం। సురేశ్వరాణాం సర్వేషాం పినాకీవ ధనుష్మతాం ॥ అథానుజ
౨౫ స్తస్య మహీశశాసధీరో మహాదేవనృపో మహరాజః। ప్రతాపదీపః
౨౬ ప్రతిపక్షభాజాం శామ్యంతి యత్శౌర్యకథానిలేన॥ కుందేందుచందన
౨౭ సఖః కుముదస్య మిత్రం స్వస్సింధుసింధురతురంగరుచాం సనాభిః।
౨౮ కర్పూరహారహరహాసపయఃపయోధిబంధుర్వ్విభాతి యదుదార
౨౯ యశోవిలాసః॥ తస్యాయం తనయస్త్రయీమయతనోర్ద్దేవాద్భవా
నీవతేః

30 (భ్ర) క్ష్మాం సమపాలయతు గణపతిః క్ష్మాపాలచూడామణిః। యస్మి
3౧ న్విస్మయకారి విక్రమకథా ధారాముచి శ్రీఘన పృథ్వీదుష్టదురీశదావదహ
3౨ నప్రాప్తాం రుజం ముంచతి॥ దర్పో ధన్వని మత్సరో రణజయే థాష్ట్యం
ద్విపారో

33 హణే। క్రౌర్యంశౌర్యవిధౌ తురంగదమనే చాపల్యమాశాయుధి।
క్రోధోదుష్ట

3౪ జనే భయం ద్విజధనాలోభశ్చ ధర్మార్జ్జనే పూజాకర్మణి శాం
కరే గణపతిక్షోణీ

3౫ పతే రాగ్రహః॥ కోదండోచ్చండవేగవ్యథితకరిహయవ్రాత పృథ్వీశసైన్యం
కింబ్రూమ

3౬ శ్చండిమానం గణపతినృపతే ర్బాహుదండద్వయస్య। అద్యాప్యుద్దామ
దర్పా దుపర

3౭ తపృతనాకోటికంకాలకూట ప్రక్రీడత్ప్రేతయూథవ్యతికరవిషమభూ
3౮ మయో భీషయంతే॥ కతికతి నసంతి భూపాః కతికతి గుణగణాభ
3౯ రణాః। గణపతినృపతిస్త్వేకో నరపతికలపోషకః క్షోణ్యాం॥ నిస్సాణరవ
౪0 సంత్రస్తాః తృణాద్గణపతే నృపాః॥ అపిత్యజంతి దుర్గ్గాణి సదారా
నేవ కేవ

౪౧ లం॥ రుద్రదేవీసముదభూత్పురణ్యాత్సర్వభూభృతాం। గంభీరాస్మహాత
౪౨ స్తస్మాల్లక్ష్మీరత్నాకరాదివ॥ సర్వోర్వీశకిరీటకుట్టిమతటీవిన్యస్తపాదాం
బుజాశా

౪3 స్త్యేషా చతురంబురాశిరశనాం శ్రీరుద్రదేవీ భువం। యస్యా జన్మమ
హోత్సవో

౪౪ గణపతేః క్ష్మాపాలచూడామణే ర్విఖ్యాతూర్జిత్తలిశాలకలక్ష్మ(థా)ధ్వాంతౌఘ
౪౫ తేజోనిధేః। సాంభ్రాజ్యే ఖలవర్జితం విరచితే శ్రీరుద్రదేవ్యాస్స్వయం చాతుర్వర్ణ
౪౬ న్యాయనిజస్థితిర్విజయతే విద్రాతికాలః కలిః * ధర్మాసా భగవాన్ స్వి భాతి దురితం
౪౭ దూరే ద్విజానాం ద్విష స్తన్నామగ్రహభీషితా నిజపురా న్నిర్యాంతి పర్యాకు
౪౮ లాః। ఆక్రామంతి తరత్తరంగవిగళద్దుగ్ధాబ్ధి ఫేనావలీ రాచామంతి శరత్ప
౪౯ శాంకవి సద్జ్యోత్స్నాప్రవాహామృతం। ఆకర్షంతి సురేంద్రదంతిదశన
౫౦ ప్రాగ్భారలగ్నాం శ్రియం మ్ముక్తాహారలతాయితాః ప్రతిదిశం రుద్రాంబికా
౫౧ కీర్తయః। శ్రీవిశ్వేశ్వరదేశికేంద్ర శివహస్తా*సిదోర్వ్విక్రమప్రేంక్షోణీశ
౫౨ జగద్దళః ప్రతిబళప్రధ్వంసి జన్మోత్సవః। యస్యాః కాకతివంశమాణిక్య
౫౩ మణే శ్రీరుద్రదేవస్సుత స్తస్యాః కింకథయామ వైభవ మతశ్శ్రీరుద్రదేవ్యా
౫౪ ఃవరం। అస్తి విశ్వంభరాసారః కమలాకులమందిరం। భాగీరథీ నర్మద
౫౫ యో ర్మధ్యం దహలమండలం। ఉగ్రం తత్ర తపశ్చర న్నియమయ
౫౬ న్బాహ్యేంద్రియక్రీడనం। సాంద్రానందమయే సమాధిసమయే
౫౭ చిత్తేన లీనశ్శివే। నీత్వా కాల మనంత మంతకజయీ సద్భావశంభు
౫౮ గ్గురు ర్దుర్వాసోన్వయసంభవ స్సుచరితః ప్రాబుద్ధపుణ్యాస్మనాం। శైవానా
౫౯ం ప్రథమాయ శంకరపదధ్యానామృతాంభోనిధిక్రీడాంబ్రేడనకర్మనిర్మ
౬౦ లతరస్వాంతాయ శాంతాత్మనే। తస్మై నిస్పృహచేతసే గళచుళుక్ష్మాపాళచూ
౬౧ డామణిగ్రామా ణాంయువరాజదేవనృపతిర్భిక్షాం త్రిలక్షీందదాకృత్వా
౬౨ నశైవముని రద్భుతశీలమూర్తిః శ్రీగోళకిమఠముదార ముదాత్తధీః
౬౩ (తి) న్యాకరస్సృ(?)డశికమాణిక్యానాం వృత్తిం చకార సకలామపి తాం త్రిలక్షీం
౬౪ ।ప్రాచీనపుణ్యపరిపాకవశాత్ప్రజానా మావిర్బభూవ భగవా నిహ సో
౬౫ మశంభుః। నామ్నా సజేన సకలాగమసింధుసేతుం యఃపద్ధతిం కరుణ

*శివహస్తోసి యనుచో [illegible] కనుబ్వక్షరము లావించబడె.

౬౬ మా ప్రతిమాం బబంధ॥ అథనృపశేఖరమాలా లాలితపాదోత్ర వామళ
౬౭ ౦భురభూత్। అద్యాపి కలచురీశా యచ్చరణారాధకాః ప్రశస్యాంతే। లబ్ధ
౬౮ దేశికపదా మనోహరా భూరిదానపరితోషితార్థినః। యత్రమత్తకరి
౬౯ ణోపి కుర్వతే పాశభేద మిహ భద్రజాతయః। తస్మి న్మఠే తస్యగురో
ర్బభూవు
౭౦ శ్శిష్యాః ప్రశిష్యాశ్చ పరస్సహస్రాః। విగ్రహీతుం సమనుగ్రహీతుంక్షోణీ
౭౧ శ్వరా న్దక్షకటాక్షపాతైః। ఇత్థంకాలే యాతిసత్సంప్రదాయేసంతానేస్మిన్న
౭౨ ర్ధసంతానకల్పశ్శంభోర్ధేశ్శక్తిశంభో రుదారా చ్ఛిష్యశ్శ్రీమాన్కీర్తి
శంభు ర్బభూవ॥
౭౩ చిల్పి ఆచార్యులు శాంతోజు కొడుకు గుణ్డోజునకు ఖ ౧ అక్కసాలబైయ్య
౭౪ పోజు కొడుకు ప్రోలోజునకు ఖ౧ శ్రీమతు రాచగురుదేవార అనతిక్రమ
మున శ్రీమ
౭౫ తు కాశీశ్వరశివా అయ్యంగరు సాని వ్రిత్తులు పెట్టిన పైయినము॥ ప్రో
లాండి సెట్టికుం త్తులు కామ్మల అక్క
౭౬ పానికి ఖ౧ తుం౧। నల్లదేవిసెట్టి కుంత్తులు నలమరాసనికిఖ౧తుం౧। సమ
యమాత్రికుంత్తు
౭౭ లు విశ్వేశ్వరమాణిక్యానకు ఖ౧తుం౧। ఆడరికుంత్తులు గోళగిరిమాణిక్యా
నకు ఖ౧ తుం౧।
౭౮ వీరభద్రపై యురగి ఆంకరికి ఖ౧తుం౧। సాకు(వె)న్నజీయకుమాలకు తుం౧।
వేమన
౭౯ జియనికుంతులు కామసనికి ఖ(౧) తుం౧। ప్రోలబోయకుంలు కామసా
నికి ఖ౧ తుం౧। త్రుట్టు
౮౦ (పా)ము కొమ్ముపానికి ఖ౧ తుం౧। త్రుట్టపాము గుడ్డపానికి ఖ ౧
తుం౧। (వెన్న) సానికూంతు
౮౧ లుతల్లసానికి వ్రిత్తి ఖ౧ నం౧। నడపల్లె మల(న) మనుమలు పాత్రట
సాని
౮౨ కి ఖ౧ నం౧। సూర్యదేవని కూంతులు తిరుమత్తసానికి ఖ౧ నం౧।
వెలంకహండి

౨౩ శ్రీసోమనాథదేవరకు ఖ౨ ఆస్తనవచిత్రపుర! పియపిల్లప్రదించిదిన గణేశ్వ
రునికి న ౩
౨౪ శ్రీవిశ్వనాథదేవర గుడివనిచేసి శా
౨౫ సె ఆ(సో) జునకు ఖ౧ నన్నపోజు
౨౬ నకు ఖ౧ పొన్నోజునకు ఖ౧
౨౭ ......ండికూంత్రులు మోదలమకు గోకనోం
౨౮ ......కన నం౧ం శ్రీవిశ్వనాథదేవర
౨౯ ......మాండికి కేసరి ఖ౧ విరిగో
౩౦ ......నికి కేసరి ఖ౧ లోకో

—! రెండవవైపు !—

౧ ప్రణామవ్యాలోలత్కలచురిమహీపాలపరిషత్కిరీటప్రక్రీడత్కిరణకలికాలా
౨ లితపదాః! యశఃపూరస్ఫేరస్తబకితదిశః కేరలభవా స్తతః పద్మావాసా
విమ
౩ శివపాదా స్సముభవ౯! నిర్వ్యాకారము వ్యాం కలికాలమధ్యే స్థాతుం
పదాభ్యాం
౪ కుతుకీవ ధర్మః! శిష్యః కృపాకందలితాంతరాత్మా తేషా మభూ ద్ధర్మ
శివోమునీ
౫ ంద్రః! యం కృపానిధి ముదారవైభవం ధర్మశంభు మఖిలార్తిభంజ
నం! పరవ
౬ త్ర్కమలం సదాశివం సుకథానుకృతికః ప్రచంతుతే! అధ్యేతా నిగ
మస్య ధర్మశివ
౭ యః శ్రీగౌడరాఢోల్లస త్పూర్వగ్రామశిఖామణి గ్గణపతిక్ష్మాపాల
దీక్షాగురుః
౮ క్షీరాబ్ధేరివ చంద్రమాః శ్శశికలామాలే య్యథా షణ్ముఖః శ్రీవిశ్వే
శ్వరశంభురు
౯ గ్రతపస్తశ్రీధర్మశంభోరభూత్! చిరంపృథ్వీపాలావలీమకుటఘృష్టాంఘ్రి
కమలద్వయో
౧౦ విద్యావల్లీవలయకలనాకల్పకతరుః! సదా దాంత స్స్వాంత స్థిరతరో లస
ద్ధూర్జటీ

౧౧ మహాశాంతః కాంతోజయతి భువి విశ్వేశ్వరశివః। శ్రీచోళేశ్వరమాళవ
౧౨ క్షితిక్షతీరాజస్య చూడామణీయుత్ఫిష్యైకిమతః పరంగణపతిక్షోణీపతియ్యశ్చ
౧౩ త్సుతః నస్యాత్రస్య ముదే సదేశికవర శ్శైవాగమాంభోనిధి శ్రీవిశ్వేశ్వర
దేశికః కల
౧౪ చురిక్ష్మాపాలదీక్షాగురుః॥ గౌడాః పూర్ణ్ణమనోరథాః కతికతి ప్రాప్తశ్రియ
౧౫ స్తాపసా। స్సంతుష్టాః కవిపుంగవాః కతికతి ప్రధ్వస్తపాశా నృపాః
యేతస్మిన్
౧౬ గణపత్యధీశగురుతాసింహాసనాధ్యాసిని శ్రీవిశ్వేశ్వరదేశికే శివపురీ విశ్రా
౧౭ ణనశ్లాఘి॥ త్వాగత్పింగజటాకిరీట ముదయస్మేరారవిందాననం ముక్తా
కుండల
౧౮ తాడితాంసశిఖరం హారైర్మ్మనోహారిణం। విద్యామండపవర్త్తినం గణప
౧౯ తిక్ష్మాపాలదీక్షాగురుం। శ్రీవిశ్వేశ్వరశంభు మీక్షితవతాం తే చక్షుషీ
చక్షుషీ
౨౦ లోహః కోయం శకస్యాబ్దే దుర్మ్మతౌ వత్సరే శుభే। చైత్రే సితేతరాష్ట
మ్యాం వా
౨౧ రేశుక్రాభిధానకే। విషయే వెలినాడాఖ్యే కండ్రవాట్యాం విశేషతః। యదుత్త
౨౨ రేణ వహతి కృష్ణవేణీ మహానదీ। శ్రీవిశ్వేశ్వరశంభవే గణపతిక్షోణీ
శ్వరేణా
౨౩ దరాద్గ్రామం మ్మందరనామధేయమఖిలై ర్వాగ్దత్తమాయైస్సమం। తత్పు
౨౪ త్రీ తదనుజ్ఞయా పశుపతేః శ్రీరుద్రదేవీపురః ప్రాదాద్గ్రామవెలంగపూండిస
౨౫ హితం సీమాష్టకేనావృతం॥ అష్టస్వామ్యేన సహితం ధారాపూర్వ్వంసక
షకం కృ
౨౬ ష్ణవేణీనదీమధ్యగతయా లంకయా సహ॥ తస్యగ్రామస్య సీమానః కథ్యం
౨౭ తే పూర్వ్వతః క్రమాత్। పరిజ్ఞానాయ సర్వ్వేషాం భావయాంద్ర్యా
స్ఫుటార్థ
౨౮ యా। పూర్వ్వస్యాం। పెదుంబాక దిక్కు మడవిటుపు గాల్వ పొలమెర। ఆ
౨౯ గ్నేయ్యాం। తాండినుండి వచ్చిన మద్దిమడ్డుకాల్వ పొలమెర। దక్షిణస్యా

24, 25 పంక్తులలో ప్రాదాద్గ్రామ అనునది ప్రాదాద్గ్రామం అని యుండవలయును. వెలంగపూండిసహితం అనగా వెలుగుపూండి గ్రామసహితం అని యర్థమైనట్లు తోచుచున్నది.

౩౦ ం। కట్టుంగొమ్ము కాల్వ పొలమెర। నైరుత్యాగ। ఉప్పలపాటిచెఱువు పశుమ
౩౧ టికొమ్ము రావిపూఁడి వెలంగపూఁడి పొలమునందు పొలమెర। పశ్చి
౩౨ మాయాం। మందరానకూను వెలంగపూఁడికిని పశుమటిరావి
౩౩ పూఁడి పొలములోని నల్లంమమ్మ ఉత్తరము పెరుంబడి కు పొలము
౩౪ నందు పొలమెర। వాయవ్యాం। పెరకమ్మనుండి వెళ్లిన ఇమ్మంగాలి కాల్వ
౩౫ తలపొలమెర।అది మొదలు ఈశానపర్యంతము కృష్ణవేణియేపొలమెర।
౩౬ అయిశాన్యాం। కృష్ణవేణినుండి పెనుంబాకరడ్డి త్రవ్వించిన కాల్వతలపొ
లమెర।
౩౭ రావిపూఁడికి ఐశాన్యము। మందరానుకూను వెలపూండికిన్ని వాయవ్య
౩౮ ము పెరకమ్మనుండి వచ్చినపాయేటి తలవడుమటి సీమగాను మందర
౩౯ పులంక। శ్రీవిశ్వేశ్వరదేవ మిందుకలికాచూడం మఠం శాశ్వతం సత్రంవి
౪౦ శ్వజనాగ్రహారసహితం సుస్థాప్యనితోర్జితం। శ్రీవిశ్వేశ్వరగోళకీత్యభిధ
౪౧ యా తంగ్రామ మత్యాదరాత్ శ్రీవిశ్వేశ్వర స్సమయుజ త్ఛిగాడచూ
౪౨ డామణిః। నానాగోత్ర సముద్భూతా ద్రావిడా యేద్విజోత్తమాః। పరస్ప
౪౩ రం ప్రకుర్వాణాః క్రయవిక్రయ మాదికం। షష్టిసంఖ్యావిశిష్టేభ్యః ప్ర
త్యేకం
౪౪ పుట్టికాద్వయం। పెరుంబాక ప్రసిద్ధేన మానదండేవ సమ్మితం స్థిత్యుపాధిమ
౪౫ దాత్తేభ్య శ్రీవిశ్వేశ్వరదేశికః। ఏతతుక్షేత్రంతు పుట్టినాం వింశత్యా
భ్యధికంశ
౪౬ తం। వెలంగపూండిసహితం దత్తం మందరనామని। త్రిధా విభజ్య తత్సి
౪౭ ష్ట మేకం భాగం పినాకినే। విద్యార్థిభ్యో పరం భాగం శుద్ధశైవమఠాయ
౪౮ చ। ప్రసూత్యారోగ్యశాలాభ్యాం విప్రసత్రాయ చేతరం। ప్రాదాద్విశ్వే
శ్వరశి
౪౯ వ శ్శైవసిద్ధాంతపారగః। ఋగ్యజుస్సామవేదానాం సమ్యగధ్యాపకాస్త
౫౦ యః పదవాక్యప్రమాణానాం సాహిత్యస్యాగమస్యచ। పంచవ్యాఖ్యాతృ
౫౧ తో వైద్యకాయస్థా ద్వావిచక్షణౌ। దశానామపి చేతైషాం ప్రత్యేకం
పుట్టికా
౫౨ ద్వయం। శ్రీవిశ్వేశ్వరదేవస్య నర్తకీభ్యో దశసంఖ్యయా। ముఖరీద్వయ
సంయుక్తా

౪౩ అష్టౌ మద్దలవాదకాః॥అష్టాదశానా మేతేషాం ప్రత్యేకం సార్ధపుట్టికా।ఏ

౪౪ కః కాశ్మీరదేశీయో గాయిన్య శ్చతుర్దశ॥ కరడావాదనాద్యేషు కృత్యే
షు రస

౪౫ సంఖ్యయా । పాచకౌ ద్వౌ ద్విజన్మానౌ చత్వారః పరిచారకాః॥ తత్రైవ
పట్టసూ

౪౬ ఖ్యాతా బ్రాహ్మణా మఠసత్రయోః । చాతుర్వర్ణ్య సముద్భూతా
జటిలాశ్శోడదే

౪౭ శజాః॥ బీజచ్ఛేద శిరచ్ఛేద కుక్షిచ్ఛేదాదికర్మభిః । వీరభద్రసమాఖ్యా
తా దశ గ్రా

౪౮ మస్య రక్షకాః॥ భటాస్స్యు రపరే భక్తా వింశతి ర్వీరముష్టయః । సువ
ర్ణకారమ్ర

౪౯ పాషాణ వంశాయస్స్తంభకారకాః॥ ఏతే స్థపతి సంయుక్తాః కారునాపిత

౫౦ శిల్పినః । దశ స్వకృత్యం కుర్వాణా భటాస్స్యు ర్వీరముష్టిభిః॥ త్రిసప్త
తి ర్మనుష్యా

౫౧ ణాం కల్పితా త్వేకపుట్టికా । ప్రత్యేకం పూర్వముక్తానా మారామా
ర్థం చ సర్వ

౫౨ తః॥ ప్రాదాత్ షోడశకం భాగ న్నివర్తన మితక్షితేః । గౌడకుక్షిణరా
ఢీయపూ

౫౩ ర్వగ్రామ సముద్భవాః॥ శ్రీవత్సగోత్రిణో యేస్యు బ్రాహ్మణా స్సామ
వేదినః

౫౪ ఏతేభ్య స్త్రింశతం పుట్టి రదా ద్రాజగురు స్తథా॥ ఏతా ఏతే ప్రభుంజానా

౫౫ గ్రామస్యాయవ్యయాదికం । అనుసందధతాం సర్వం సమ్య గ్లేఖనపూ

౫౬ ర్వకం॥ ఇత్యాహత్య శతం సార్ధం పుట్టికానాం ప్రకల్పితం। తిష్ఠతా
మేవస

౫౭ ర్వేషాం స్వే స్వే కర్మణి వృత్తయః॥ భవం త్వాచంద్రతారార్క మస్య
థా సభవంతి వా

౫౮ పుత్రా భావే స్త్రియో ప్యేషాం కులాచారసమన్వితాః । కారయంత్వ
స్వకర్మాణి త్తే

౧౯ త్రారామాది భుంజతాం॥ క్షేత్రాణి శిష్టాన్యఖిలాని దేవదేవాంగభో.గాలయ
౨౦ ముఖ్యకృత్యై। ఉపేయుషాం శైవతపోధనానాం శాళానవానాం శివశా
సనానా
౨౧ ం॥ విద్యార్థినాం పాశుపతవ్రతానా మప్యన్నవస్త్రాదిసమర్పణాయ॥ఆ
౨౨ రభ్య విప్రాననివారితానాం చండాలపర్యంత ముపాగతానాం॥ అన్న
౨౩ ప్రదానాయచ సర్వకాల మకల్పయ ద్రాజగురు మహాత్మా। దేవస్య
సత్ర
౨౪ స్య మఠస్య తస్య గ్రామస్య సర్వస్యచ సోధికారీ॥ యో.స్మిశకీవంశ్య
కృతాభిషే
౨౫ క శ్శాంత శ్శుచి శ్శైవరహస్యవేదీ। శైవాగమానా మపి పారగామీ
సంతాన
౨౬ పాల స్సములోష్టహేమా॥సర్వాణి భూతాన్యనుకంపమానస్సుస్తవిద్యా
౨౭ సుకృతావగాహః॥మహీసురశ్శీలవతాం పురోగో భవత్తరాం నైష్ఠికదేశి
౨౮ కేంద్రః॥ విశ్వేశ్వరశివాచార్యో ధీమా న్రాజగురుస్స్వయం। ఏనమా
జ్ఞాప
౨౯ యద్ధీర శ్శైవాచార్య శతైర్వృతః॥ ఆంధ్రేషు స్థానపతయః షట్ఛ
మ్మాణ స్తపోధనాః

—మూడవవైపు—

౧ సాంతానికాశ్చ సర్వేత్ర సాక్షిభూతా భవంతు తే॥ శ్రీవిశ్వేశ్వర
గోళక్యా
౨ మాచార్యత్వే ప్రతిష్ఠితః।ఏతత్సర్వం సదాచారః పరిపాల్యోర్జితం
౩ సదా॥ నిష్ఠానాం శత మాచార్యభోగం భుంజీత దేశికః॥ ఉపే
౪ తుకే స్మిన్ దుర్వృత్తె ప్రజ్ఞా * * భ క్త * క్తు * * స్తం పరిత్యజ్యసా
౫ ంతానిక మథాపరం। ద * * * త * * తా * * హాయూరతకా
౬ స్తథా॥ సర్వతీర్థఫలం సర్వజపహోమఫలం తథా। సర్వదేవా
ర్చన
౭ సఫలం ప్రాప్నువం త్యత్ర మానవాః॥ విరుద్ధా విఘ్నకర్తారః క్షేత్రద్ర
౮ వ్యాపహారిణః॥ త్రసస్తపులజ్జై స్సార్థ మన్నపానాద్యభావతః॥ దం

౯ ప్రాః ప్రేత్య రౌద్రీశ్చ ప్రాప్యాష్టాదశదుర్గతీః। దుఃఖాన్యనుభవిష్యంతి
౧౦ మహాంతీతి మహాతపాః॥ విశ్వేశ్వరశివాచార్య్యః సదాచారైస్తపోధ
౧౧ నైః।బ్రాహ్మణైరక్ష్యసంఖ్యైర్మై గ్రస్తే స్వర్భానునా రవౌ। కృష్ణవేణ్యామ్మ
౧౨ హానద్యాం స్నాత్వా చష్యవిధానతః। ఏవం పావకృతాం శాసం ప్రాదా
త్పుణ్యకృతా
౧౩ ౦ వరం॥ కృత్వా కాళీశ్వరాఖ్యే పురే ఉపలమఠం పొన్నగామాగ్రహారం
క్రీత్వా
౧౪ విశ్వేశ్వరశివ ఉరుధీర్దత్తవాన్ సర్వమాత్మీ। నిర్మాణమస్యాఖ్యాలింగ
మ్మఠమపి
౧౫ నగరే మంద్రకూటాభిధానే మానేసల్యూట్టువల్లిద్వయ మదదత సద్దేవస
౧౬ త్రద్వయాయ॥ నామ్నాస్వేన సచంద్రవల్లినగరే లింగం ప్రతిష్ఠాప్యస
కంచం
౧౭ కల్లితటాకసేతుమధికం కృత్వార్ధమస్మా అదాత్। కృత్వానందపదే స్వ
నామనగ
౧౮ రం ప్రతిష్ఠాప్య చాప్యానందం ముసకూటమశ్వథపురం దేవస్య భక్త్యా
౧౯ అదాత్॥ కామ్యాగ్రామే స్వాఖ్యలింగప్రతిష్ఠాం కృత్వా త్రింశత్ఖారి
మానాం మ
౨౦ హీం సః। నిమ్నక్షేత్రం పంచఖారీ మితంచ ప్రాదాద్దేవా యాంగరం
గోవభు
౨౧ శ్రైశ్రీశైలేశాన్యలీశ్వరపురీసమఠం చ షోడశావరకం। అకరో త్తద్భు
ష్యై దాద్రా
౨౨ మం గణపతి రవానిస్సత్రాయ॥ విషయే పల్లివాడాఖ్యే కంద్రకోటాభిధాన
౨౩ కం। ఆచార్య్యో దక్షిణారూపం తస్మైభక్త్యా సమార్పయత్॥ లింగ
స్నివృత్తౌ ని
౨౪ ష్మాము తద్వెల్లాలాంతరస్థలిం। దుద్యాలగ్రామపశ్చాంశం పూసూరుగ్రామ
౨౫ మప్యదాత్। ఉత్తరసోమశిలాయాం లింగం వైశ్వేశ్వరం ప్రతిష్ఠాప్య
విశ్రపొల్లా

౨౬ మానం గ్రామం ప్రాదా త్సదేశిక శ్రేష్ఠః॥ సామాన్యోయం ధర్మసేతు
ర్నృపాణా
౨౭ ం కాలే కాలే పాలనీయో భవద్భిః। సర్వానేతా న్భావినః పార్థి
వేంద్రా న్భూ
౨౮ యో భూయో యాచతే రామచంద్రః॥ స్వదత్తాం పరదత్తాం వా యో హ
౨౯ రేత వసుంధరాం। షష్టిం వరుషసహస్రాణి విష్ఠాయాం జాయతే క్రిమి
౩౦ ః॥ అస్య సర్వస్య ధర్మస్య పాలకస్య కరద్వయం। విశ్వేశ్వరశివచా
ర్యాపహ త్యన్య
౩౧ ం సహత్యలం। మంగళమహా శ్రీ శ్రీ.

---

(41) రసమంజరి—గ్రంథ. సం 165.

గుడిపాటి కోదండకవి రచించినది. మూడుగుచ్ఛములు మాత్రము గలవు. నడుమనడుమ గొన్నిపత్రములు లేవు. ప్రతిగుచ్ఛముననుప్రథమ కుసుమము ద్వితీయకుసుమము అష్టాదశపద్యదళంబుల తృతీయకుసుమము నని భాగము లున్నవి.

సీ. శ్రీకరనందవరీకాగ్రగణ్యుండు వహిమీఱు గుడిపాటివంశభవుఁడు
బిరుదుగా నవఘంటసురధాణి పేరంది మహితుఁడౌ వెంగళమంత్రిపౌత్రుఁ
డతులితుం డగురంగయామాత్యతనయుండు వీరమాంబానందవృద్ధికరుఁడు
సింగనవెంగళశ్రీనిధు లనుజులై భాసిల్లు కోదండపతి ఘనుండు
సరసకవితాచమత్కారసార్వభౌముఁ, డవని శ్రీరంగధామదయాశ్రితుండు
ఎలమిరసమంజరినిరచియించె నందుఁ, బ్రథమగుచ్ఛంబు మాధ్వీకఫణితినమరు.

ఈవంశావళి వివరముగా మొదట నిచ్చియున్నాఁడు, గాని, పూర్తిగా లేదు. అక్కడక్కడఁ గొన్నివిషయములు:—

స్వాధీనపతిక:—అష్టవిధనాయికలయందు స్వాధీనపతిక యనునది యెల్లప్పుడును దనయింగిత మెఱింగి తనయాజ్ఞకు లోనుగా నడిచెడు పతిగలయది. ఈస్వాధీనపతికకు వనవిహారాదులు మదనమహోత్సవములు మదాహంకారములు మనోరథావాప్తులను జేష్టలుగాఁ గలిగియుండు. లక్షణము.

చ. గరిమ కుచంబులం గ్రసిమ కౌనునఁ గాంతిమ యంగకంబులం
బిఱుఁదుల మిక్కిలిం బ్రథిమ స్ఫీతిమ నవ్వుల వార్పటుత్వముల్
వరనటన మ్రహోప్రతిమ వక్రిమ చూపుల మందయానముల్
మెరవడి లేకయున్న సతి మిక్కిలి చూడ ని దేమి చిత్రమో.

2. అభిసారిక:—తాను నాయకుని గూర్చి యభిసరించునదైన నాయకుని నభిసరింపఁ జేయునదైన నభిసారిక యనందగు, నీనాయకకీచేష్టలు సమయోచితమైన భూషణములు ధరియించునదియు, శంకయు, బుద్ధినిపుణతయుఁ గలటయు, సాహసమును లక్షణములు, స్వీయాభిసారికా పరకీయాభిసారికలకుఁ బ్రకృత మొక్కటే యుండును.

ఇందు ముగ్ధాభిసారిక, మధ్యాభిసారిక, ప్రౌఢాభిసారిక, జ్యోత్స్నాభిసారిక, దివసాభిసారిక, స్వీయాభిసారిక, సామాన్యాభిసారిక లనుభేదములు గల్వు. అందు స్వీయాభిసారికాలక్షణము.

చ. కులుకుచుఁ దారహారములు గుబ్బల వెన్నెలగాయ నందియల్
ఘలుఘలుఘల్లుమం చనఁగఁ గాంచి ఝుళంఝుళ లుప్పతిల్లఁగా
నలయఁగ దక్కప్రాయ యభిసారికవైతి మతేల తెల్పుమో
సొలయుచు మిక్కిలిన్ బెదరి చూచెద వెంతటిమాధురాలవే.

3. సకలనాయకులయందును సమమైన సహజానురాగము గలవాఁడు దక్షిణనాయకుఁడు.

ఉ. ముందట నున్నవారు పరిముగ్ధవిలోచన లెందఱైన నే
నిందఱియందు నక్షియుగ మేక్రియ నిల్పెద నంచు నెంచి తా
నందము మీఱ మీలితదృగంచలుఁడై మధుసూదనుండు నిం
పొందఁగ మేనఁ గ్రొంబులక లూరఁగ నిల్చె దరస్మితుండునై.

ఈరసమంజరి కరూరిలో శ్రీపతికుల సుధాకరులైన గానవిద్యాపారంగతులైన కోనుకోలు వేంకట్రాయలవారి తనుజునికొఱకు తిరుమలస్వామి వ్రాసియిచ్చినది.

ఈపుస్తకములోనె మొదట (మువ్వగోపాలపదములు) క్షేత్రయపదములు గలవు. దానికి మొదటఁ బదములపట్టిక యీయఁబడినది. ఇందు 184 పదములున్నవి.

కొంత సాహిత్యలక్షణము గలదు. గణలక్షణములు సాహిత్యరత్నాకరము, సాహిత్యచంద్రోదయము, అలంకారచూడామణినుండి కొన్నిశ్లోకము లిచ్చియున్నాఁడు. పంచమస్థానమందు కకారవిషమాక్షరం యేలూరి శేషయ్యయుంచి చెప్పినకవిత—

చ. మనుపాకకేల రావణుఁడు మోదమునన్ రజతాద్రి నెత్తినం
తనె హరుఁ డప్పుడే తనపదంబునఁ ద్రొక్కి మదం బడంచెఁ గా
మనమయగారి తుక్కసచివా నెలశ్రీగిరి గడ్డపాఱలం
గనలుచుఁ ద్రవ్వి సర్వమును, గైకొన నీకును నాతఁ డోపఁడే.

కొన్నిపత్రములు, సంగీతరత్నాకర మని సంస్కృతముగలదు.

శ్లో. సప్తాధ్యాయాత్మకం గ్రంథం శార్ఙ్గసూరిస్స్వమాతనోత్
శిశుర్వేత్తి పశుర్వేత్తి వేత్తి గీతరసం. ఫణి
అజ్ఞాతవిషయా గోపాల మురళీశబ్దశ్రవణాత్ దూరరూపగోచరాత్। ఆగత్య
పఠితో గావః పిబన్తి సుఖితా స్మృతమ్। వ్యాఘ్రాహి... నేన స్థితా అహి,

శార్వదండవత్ । నిర్భిద రోభగముద్ధృత్య పిబన్తిస్మ స్వరామృతమ్
అస్తిస్వస్తి గ్రహం వంశే శ్రీయక్షా క్షీరసంభవమ్
యజ్వభిదర్శభి ధుర్యైః వేదసాగరపారగైః
తత్రాభూ ద్భాస్కరః ప్రఖ్యో భాస్కర స్తేజసాంనిధి
అలంకర్తు ర్దక్షిణాశాం యశ్చక్రే దక్షిణాయనమ్.
తస్యాభూ త్తనయః ప్రభూతవినయః శ్రీపొడ్డళః ప్రౌఢధీః
యేన శ్రీకరణప్రవృద్ధవిభవాభూవల్ల......
ఇట్లసంపూర్ణముగా నైదాకులుగలవు.

(42) గజారణ్యమాహాత్మ్యము. గ్రం. స. 167.

ఇది యొక వచనకావ్యము. కవి పేరు తెలియదు. గ్రంథము పూర్తి గాలేదు. చిట్టచివర కవిపేరు వేసికొనియుండును. ఇదియును దక్షిణదేశప్రతియే దాక్షిణాత్యులందఱును సంస్కృతపద్ధతినే యధ్యాయములుగా రచించి కొన్ని యధ్యాయముల కొక్కయాశ్వాసముగాఁ దెనుఁగురీతి ననుసరించువారు. వచనము చక్కనిది. పద్మపురాణంబున మధ్యఖండంబున ఉమామహేశ్వరసంవాదంబున నూటముప్పదిరెండవ యధ్యాయమునుండి ప్రారంభింపఁబడినది. 142 వ యధ్యాయము దాఁకఁ గలదు. కొంతశైలికై చూడుఁడు. 139 అధ్యాయములో–

"తదనంతరంబ లోకపితామహుండైన సురజ్యేష్ఠుండు ఫాలాక్షునికిం బ్రత్యక్షంబుగావించి నమస్కరించి బహువిధంబులం గొనియాడిన భగవంతుండైన యమృతేశ్వరుండు విరించి స్తోత్రంబునకు సంతసించి కమలగర్భునితవంబునకు మెచ్చితి వలయువరమ్ము లొసంగెద వేఁడు మనుటయుఁ జతర్ముఖుండు పంచముఖుఁ జూచి దేవా నీవేసరోవరంబున నావిర్భవించితి వానరమ్ము బ్రహ్మపుష్కరిణి యనం బ్రసిద్ధిఁ గాంచవలయు బ్రహ్మపుష్కరిణి తోయంబున మునింగిన మనుజులు దురితవిముక్తులై భవదీయసాయుజ్యంబు నందవలయు– దేవా! ధ్వజారోహణంబు సేయించి నేఁటిమొదలు నీకు నుత్సవంబు సేయించెద నీయుత్సవం బాచంద్రార్కంబుగాఁ బ్రతిసంవత్సరంబు నడువవలయు, వానక్షత్రంబైనరోహిణియందు రథారూఢుండవైన నిన్ను సేవించి నీతోడంగూడ నవభృథస్నానంబు సేసిన నరులకు సాయుజ్యంబు గలుగవలయు ననిన "... అమృతేశ్వరుండు నలువపలుకు [illegible] మాసంబున మృగశిరానక్షత్రం

బున నుత్సవంబునకు నారంభించి ఫాల్గునమాసంబున రోహిణియం దవభృథ స్నానంబు...ఈయిరువదియేనుదినంబులును నాగమోక్తవిధానంబున శైవాచారసమన్వితుండవై—సేవింపు మని యానతిచ్చిన..."

దీనికిఁ బ్రారంభమెట్లుండునో తెలియదు. ఉన్న దాని మొదటనే "అంకితంబుగా నాయొనర్చంబూనిన గజారణ్యమాహాత్మ్యంబునకుఁ గథాక్రమం బెట్టి దనిన" యని మొదలిడినాఁడు. ఈపుస్తకము గరిమెల సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారిచ్చినది.

(43) ఆంధ్రరసమంజరి—గ్రం. సం. 148.

ఈగ్రంథమును పుదుక్కోట గరిమెల సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారొసఁగినదియే. ఇందు మొదట శ్రీభానుదత్తమిశ్రవిరచిత మైనసంస్కృతరసమంజరి కలదు. అది రాక్షసనామసంవత్సర వర్షఋతు శ్రావణబహుళత్రయోదశీస్థిరవారం. పచ్చిమిరియం ఆదిప్పయ్యగారి మనుమఁడైన వీణకుప్పణ్ణయ్యగారి కుమారుఁడు వీణసుబ్బయ్య వ్రాసినది. 20 పత్రముల గ్రంథము పూర్తిగాఁ గలదు. తరువాత నాంధ్రరసమంజరి కలదు. ఈరసమంజరి పుదుక్కోటసంస్థానప్రభు వగు కోటి రాజగోపాలభూపవిజయరఘునాథవసుమతీవిభుని సభలోని నారాయణయ్యంగారు రచించినది. సమగ్రము. ప్రారంభము-

క. శ్రీరంగస్థలవక్షః, స్ఫార శ్రీవత్సకౌస్తుభప్రభలఁ తమ
స్ఫూరులఁ గేరు స్త్రీరుక్, శ్రీరంగస్థలపతిని భజింతును భక్తిన్

ఉ. వల్లభు నుల్లమందుఁ గృతవాస యగుం దనదివ్యదేహమ
త్యుల్లసితద్యుతి న్వెలికిఁ దోఁచె ననం దదురస్థలంబునం
జెల్లువడి న్నిరంతరము చేరి వసించు సరోజపాణిమ
త్తల్లి యభీష్టసిద్ధి సతతంబు నొసంగ నొసంగు నెంతయున్.

క. వినతియొనరింతు మలయ,ల్లునికి నటనచలితమకుటలులితదమరధునీ
ఘనతరతరంగబింబిత,వనజారికలాసహస్రవల్గనగతికిన్.

క. కేవలకాంచనకటకవి,ధావిష్కృతియుతులు కాళిదాసాదికవుల్
భావింప రత్నకటకమ,హావిభవులు నన్నయాదు లాంధ్రకవీంద్రుల్......అని

వ. ఎద్దియేని యొకసరసకృతి చమత్కృతి కృతసమున్నతిగ రచియింప మదిఁ బూనియున్న సమయంబున,

సీ. కోటిపంశాంభోధికుముదినీరమణుండుకువలయానందైకగుణగణుండు...
కలితనిజనామబోధితకాంతివిభవ, సమరసాహసనత్యవాక్రమసమాన
శీలపురుషుఁడు రాజగోపాలభూప, విజయరఘునాథవసుమతీవిభుఁడుమహిని.

మ. ప్రసరచ్ఛాత్త్రుని నప్పయార్యవరసత్పౌత్త్రుం ద్విపస్నీరద
శ్వసనస్ఫూర్తిని జియ్య వేంకటమహాచార్యాత్మజుం విశ్వవి
శ్వసనీయ స్మృతగోపరోగికరుణాసంప్రాప్తసారస్వత
స్వసనాథుం ద్వయపూర్వవాక్యముఖషడ్వర్ణప్రసిద్ధాహ్వయున్.

మ. ...ప్రతిభోపార్జితకావ్యకల్పను భరద్వాజీయగోత్రుం జగ
న్నుతచారిత్త్రుని నన్నుఁ జూచి పలికెన్...............

మ. సుకవీంద్రుండవు మగ్గుసుండవు జనస్తుత్యుండ వత్యాదరం
బకళంకాత్ముఁడ నాంధ్రసంస్కృతకవిత్వాశ్యాంతవిఖ్యాతుఁడౌ
సకలోర్వీనుతరీతి నీవొక కృతిం సంతుష్టుఁడై చేసి వే
డుకఁ గావింపు మిల న్మదంకితము ప్రౌఢోక్తిం సుధీంద్రాగ్రణీ.

క. శీలితబుధమానసమధు, పాళి రసాసంగహేతువై యలరఁగ వా
క్కేళిని నేరసమంజరి, బాళిఁ బ్రకాశింపఁజేసె భానుఁడు జగతిన్.

క. ......ఆరసమంజరి తెలుఁగొనర్పు రసికులు పొగడన్

వ. అని రాజుపలుకఁగా నీకవి యాంధ్రీకరించెను. కృతిపతివంశావలి విశే
షముగ వర్ణించియున్నాఁడు. నాలుగాశ్వాసములు- ప్రత్యాశ్వాసాంతము
నను గద్యము, పద్యరూపమున రచించెను. చిట్టచివర-

శా. వన్నె ల్మీఱఁగ నుల్లసిల్లిన భరద్వాజీయగోత్రార్ణవో
త్పన్నశ్రీఁగొనుసూరిచంద్రుఁడు దలిర్ప న్వేంకటాచార్య శ్రీ
మన్నారాయణపక్షవీంద్రుఁ డొనరింప న్రమ్యమై యాంధ్రమై
యొన్న న్నారసమంజరీకృతిఁ జతుర్థాశ్వాస మొప్పెందగున్.

వ. అనియున్నది. "నవసాలపురమునన్నుండే పడమటినగరఁ ధోరపై యంకితము
గా శ్రీమన్నారాయణయ్యంగారు జేసిన రసమంజరి యను గ్రంథము-"
దీనినిగూడ వీణె సుబ్బయ్య యే రాక్షసనామ సం॥ శ్రావణశు॥ షష్ఠికిఁ
బూర్తిగ వ్రాసెను. దీనితరువాతను సంగీతరత్నాకర మను సంస్కృతగ్రంథ
ము కొంత కలదు.

"భరతాఖ్యసుధాసింధుసంభూత ఇవ కౌస్తుభః
రఘువీరపదాంభోజమిళిందశుచిచేతసా
గోవిందనామ్నా సంగీతశాస్త్రః స. క్షేపతోచ్యతే" ఇట్లు —

28 పత్రములుగలవు. కసపట- ద్విసప్తతితమే భేదే రసికప్రియనామకమ్ తజ్జాతం రసమంజర్యా రాగద్వయమితీరితం ద్విసప్తతితమే వాళ్ళజాతం రాగః ప్రకీర్తితాః" శ్రీరామజయం అనియున్నది.

(44) హాలాస్యమాహాత్మ్యము. గ్రం. సం 170.

ఇది యొకవచనకావ్యము దక్షిణమధురాక్షేత్రమాహాత్మ్యము. 71 యధ్యాయము. 8 ఆశ్వాసములుగ రచియింపఁబడినది. అధ్యాయాంతంబుల "ఇతి శ్రీస్కాందే మహాపురాణే హాలాస్యమాహాత్మ్యే... అధ్యాయః" అనియున్నది. ఆంధ్రీకరించినకవి- శ్రీపతి రామభద్రకవి- అతఁడు తనగద్యము నీక్రిందివిధమున వ్రాసికొనియెను.

ఇతి శ్రీమీనాక్షీసుందరేశ్వరసాంద్రకృపారసఁబ్ధ కవితామాధురీధురీణ కాశ్యపగోత్రాశ్వలాయనసూత్ర శ్రీపతికులపవిత్రచరిత్ర శ్రీగిరియమాంబాసత్పుత్ర సూరయామాత్యపుత్ర కవిరామభద్ర ప్రణీతంబైన హాలాస్యమాహాత్మ్యంబునందు వచనకావ్యంబున... ఆశ్వాసము."

కవి దక్షిణదేశస్థుఁడు. పుస్తకమును దక్షిణదేశమునుండి వచ్చినదియె- వచనము సంస్కృతజటిలముగ నున్నది. వ్రాఁతపొరపాటులు గలవు. ఉభయభాషలయందును యమకములు తఱుచుగాఁ గనఁబడుచు. కొన్ని పంక్తు లుదాహరణమునకై చూపఁబడును.

"అశ్వినీదేవతలు మొదలు యిది యపరిహార్యం బగిన నిరుద్యోగులై జాగులైరి. తద్రోగపరిహారార్థంబుగా నొక్క యుపాయంబు దేవరానతీయవలయునవిన వరుణముఖావలోకనంబుచేసి వాసవుండు విను మోసంబు లేదనిసుధాపారసమానవచనంబులు పలికినపుడు- ఏమహావ్యాధిపీడితులై పాపకృత్యులై యపమృత్యుపీడితులై కాలమృత్యువశులైనవారెవ్వరో వారందఱు సుందరమూర్తి సందర్శనంబునఁబునీతు లగుదురు గావున మనోవాక్కాయపరిశుద్ధుఁడై యాయభిషేకపాండ్యరాజాగ్రణి భక్తిప్రభావంబును, ఆదేవుని మహిమాతిశయంబును నీవు లెస్సఁగఁ బరీక్షించి తెలిసి తల్లింగార్చనంబు గావించితి వామెనా నీరోగంబు తొలఁగు నిందుకు సందియంబు లేదు. అనిన శక్రుని వాక్యంబులు విని

వరుణుఁడు చొక్కమని యాచొక్కనాథుని శోధింపఁ దలఁచి గ్రక్కున లేచి యతనికి మ్రొక్కి మక్కువతోడ మిక్కిలి మెక్కువైన హర్షపరవశుఁడై చక్కగఁ దనపురంబునకుఁ జని యంత నొక్కనాఁడు- ఆరాజును సుందరరాజును జక్కన శోధింపఁదలంచి వరుణుఁడు సముద్రుని బిలిచి సముద్రగ నిద్ర లేచి నీయందుఁ గలజలచరపరివృతుఁడవై యనేకతుంగతరంగావృతంబుగ నామధురానగరం బుగబళింపు మనిన-"

పరిషత్పుస్తకభాండాగారములో నంజరాజకృత మైనహాలాస్యమాహాత్మ్యవచనముఁ గూడ నున్నది.

ఈరామభద్రకవిగ్రంథము "గర్భపురీక్షేత్రనిత్యనివాసు లగు బ్ర॥ శ్రీలక్ష్మీనృసింహసూరినప్త్రిండును శ్రీలక్ష్మీనృసింహార్యపౌత్రుండును శ్రీరామార్యవర్యుల పుత్రుండు నగు నెందవగోత్రాశ్వలాయనసూత్రుండు నగు శ్రీసీతారామయ్యది." అని మొదలఁగలదు. వ్రాతచక్కనిది. మంచిస్థితిలోనున్నది.

(45) హరివంశము. గ్రం. నం. 4534.

ఎఱ్ఱాప్రెగడరచించిన పూర్వోత్తరభాగములతోఁగూడిన యొకతాళపత్త్రగ్రంథము. ఇం దుత్తరభాగమున, చతుర్థాశ్వాసము తరువాత 5, 6, 7 ఆశ్వాసములు నేమానిభైరవకవి రచియించినవిగలవు. ముద్రితప్రతులలో నిది లేదు. 8 వ యాశ్వాసము, ఎఱ్ఱాప్రెగడ పంచమాశ్వాసముక్రిందను లెక్కింపఁబడుచున్నది. ౨౦౫ పత్త్రము మొదలు పంచమాశ్వాసము ప్రారంభమున- ఈ మీఁదట నేమానిభైరవావధాన్లకవిత్వము" అనికలదు. ౨౭౭ లో నాల్గవపంక్తిలో "యీమీఁదట యఱ్ఱయకవిత్వము" అనియున్నది. ప్రారంభము-

ఉ. శ్రీరమణీయకౌస్తుభశుచిప్రభలందున బింబితాంగియై
శ్రీరమణీలలామ తనచక్కిటఁ జెయ్యిఘటింపఁగాంచి య
త్తోరపుటబ్బుఁ దీర్పుతటిఁ దొయ్యలిపాదములంటి యంటి వే
మాఱును మారుకేళి బతిమాలెడు వెన్నుడుఁ మమ్ముఁబ్రోవుతన్.

చ. వరగుణశాలి కోటగిరివంశభవుం డగుశ్రీనివాసభూ
వరుఁ డతిభక్తితోడ హరివంశకథాశ్రవణైకచిత్తుఁడై
యరయుచుఁ బారిజాతహరణాదికథావళి లేకయున్నచో
సుచిరదృష్టిచేత ననుఁజూచి దయామతితోడ నిట్లనున్.

గీ. ఎఱ్ఱనార్యుండు తెలిఁగింపఁడేలనొక్కో, తెలుఁగుఁ జేసినపిదపను దోలఁగెనొక్కో
యీకథలునీవు దెలిఁగింపుమింపుమీఱ, బ కట నేమానిభైరవసుకవిచంద్ర.

క. వేంకటభర్తకు నీకృతి, నంకితముగ సేయు నేతయగు నాతని హే
మాంకితరుచిదేదీప్య, త్కంకణగత మైన కెంపుకరణిం బొలుచున్.

వ. అనిపలికి, తాంబూలాంబరజాంబూనదాగ్రహారాదిప్రదానంబుల నాదరిం
చినఁ బ్రహృష్టాంతరంగుండనై షష్ఠ్యంతములం జెప్పెద-

అని షష్ఠ్యంతంబులు రచించెను. పైదానింబట్టిచూడ నీకవి పారిజాతాప
హరణాదికథ లింకఁ జెప్పి చేర్చియున్నట్లు తెలుచున్నది. భైరవకవి తనమూఁ
డవయాశ్వాసము పూర్తిచేయలేదు. చివర-

క. "హరిగరుడారూఢుండై, సురనగరీతులితభద్రశోభాంకితమై
మెఱసిన తద్ద్వారవతీ,పురమంతటఁ జూచె నపుడు భూపతితిలకా."

ఇట్టి భైరవకవికడపటిపద్యమును,

వ "అట్లుగాంచి భగవంతుండైన హరి మణిపర్వతయంత్రంబులను క్రీడాగృహం
బులును-" ఇత్యాది యెఱ్ఱాప్రెగడ వచనముతో సంబంధము కలిపెను. శైలి
కై రెండుపద్యములు-

ఉ. అతులకీర్తి కాశ్యపవరాన్వయజాతముఁ లాట మీరు మ
ద్రాభులు దేవపుణ్యజనభాసురదివ్యవిమానవాహవి
ఖ్యాతము లైతి రేకద సురాళికి శత్రువహ కార్యసాధనం
బీతఱిఁ జేయఁగావలయుఁ జేయుఁడు కూడదు మంత్రభేదముల్.

మ. హరిపై చెం దివిజారినాథుపయిఁ గోపాటోపమేపారఁగా
నిరవద్యామిత కాంతిదర్శనదశాంధీభూతభూచక్రముల్
శరణార్థీంద్రముఖామరావనలసత్సౌలభ్యనిర్వక్రముల్
వరధారాహత ఘోర రాక్షసవిభాస్వన్నక్రముం జక్రముల్.

ఇక్కవి గద్యము. ఇది శ్రీమత్కల్యాళిగారీచరణసరసిజషట్పదాయమానమా
నసాభయకవితాసార్వభౌమబిరుదాంక వేంకట భట్టారకపౌత్ర సూర్యనా
రాయణ సోమయాజిసత్పుత్ర నితుందినసగోత్రపవిత్ర నేమానిభైరవాప
ధాని ప్రణీతం బైన హరివంశంబునందు......ఆశ్వాసము.

"ప్రమోదూతనామసంవత్సర శ్రావణబహుళ ౧౦ శుక్రవారము
వరకు రాజశ్రీ రావు రామయ్యగారికుమాళ్లు వెంకయ్యగారు హరివంశము
యిరవై మూడాశ్వాసాలు రాజశ్రీ కోటగిరి శ్రీనివాసరాయఁగారి ప్రతిని
సంపూర్ణంగాను వ్రాయించిరి-" ఈపుస్తకమును, పెండ్యాల వెంకటసుబ్రహ్మ
ణ్యశాస్త్రిగారొసంగిరి.

(46) హనుమద్దండకము——గ్రం. నం. 176.

వేదపురీనివాసుఁడైన శ్రీయాంజనేయునిపై రచియింపఁబడిన దండకము.
విపేరు లేదు. దక్షిణదేశప్రతి. తుదనుగూడఁ గవిపేరు లేదు. చాల శిథిల
మైనది. కొన్నియాకులు విఱిగిపోయినవి. ఆంజనేయుండు సీతాన్వేషణమున కై
బైలుదేఱినది మొదలు యుద్ధకాండము చివరవఱకుఁ గలరామాయణకథయం
తయు నీదండకములో వర్ణింపఁబడినది. అక్కడక్కడఁ గొన్ని వాక్యములు:—

"శ్రీజానకీనాథ పాదాంబుజధ్యానహృత్సన్నిధానా! నిధానా! సదా
నందా! సుజ్ఞానపారీణ! వేదాగమజ్ఞానవైమాని కానేకగంధర్వగానా! మరున్నం
దనా! వందనానేకభక్తాభిమానా! సుధాబృందనాక్చాతురీభానమానా! మనో
ల్లాసకైలాసవాసప్రియా! యుక్తసద్వీర్య సద్రంజనీయంజనీగర్భసంజాత సంజీవ
రాయా! మహారాయ......శ్రీవేదపుర్యాశ్రమావాస! హన్మంతరాయా!......
నిన్ను న్నుతింపంగ నేనెంతవాఁడ న్సమర్థుండనా యైననానేర్చినంతం బ్రపం
చంబున న్విన్నవింతు న్వినోదంబుగా నీవు త్రేతాయుగంబందు శ్రీరామకార్యా
ర్థమై పార్థివుల్మెచ్చఁగా సంగరంబంది యెంతోప్రమోదంబునం జెంది బల్వాన
రానీకము ల్గొల్వఁగా సీత నీక్షింపఁగా వచ్చి............ఎల్లచోటన్విచారించి
యెచ్చోటనుం గానక............" వ్రాఁత తప్పులు మెండు. మందబుద్ధేమిరా!
నగ్గా డయోధ్యాపురం బేలరా! ఇట్టి ప్రయోగములున్నను పదములకూర్పు
నియములు బాగుగానున్నవి. "రాక్షసనామసంవత్సరము, అధికాషాఢ బహుళ
చతుర్దశీ శుక్రవారమునాడు వ్రాసిన దీపుస్తకము." అనియున్నదిగాని వ్రాసిన
వారి పేరుగూడ లేదు. ౧3 పత్రములుగలవు.

భారతారణ్యములోని "శ్రీకంఠలోకేశ" యనుదండకముగూడఁ గొంత
గలదు. మఱియు,

సీ. శృంగారరాయని చెలువుమీఱినకొండ ఫణిరాజుపేరింటి పసిఁడికొండ
పుష్పజాతులకెల్లఁ బూజింపఁగలకొండ కల్పవృక్షములెల్లఁ గల్గుకొండ
చిలుకలు కోయిల ల్చెలఁగి యాడెడుకొండ మృగరాజకోట్లెల్ల మెలఁగుకొండ
ఘోరదురితము వాపు కోనేరుగలకొండ తలఁచిన మోక్షంబు దగులుకొండ
అమరవరులకు వైకుంఠ మైనకొండ, అలుకవారికిఁ బ్రత్యక్షమైనకొండ
యర్థిఁజూచిన బ్రహ్మాండమైనకొండ, యేను గనుఁగొంటి శ్రీవేంకటేశుకొండ.

అనుపద్యమును నామగిరీశునిమీఁది పాటలు కన్యకాప్మవారి హెచ్చ
రికలు మొదలైనవి.

ఆసీ. హ్రీంకారి హుంకారిహిమశైలకన్యకా అమృతస్వరూపిణి బహుపరాకు
మలయధ్వజునిపుత్రి మధురాపురేశ్వరీ పరదేశిరక్షకి బహుపరాకు
సౌందరేశ్వరురాణి శాంభవీ జగదంబ భవవిమోచన దుర్గి బహుపరాకు
... ...
అఖిలలోకైకవందితా యాదిశక్తి, పరమకల్యాణి మాయమ్మ బహుపరాకు
పావనంబైనమీపాదపద్మములకు, దేవి మీ నాక్షికృపఁజూడు బహుపరాకు."

ఇట్లు కొన్ని తప్పులతో నున్నవి. సవతులకొట్లాట యని కృష్ణునిగూర్చి యఱవల, తెలుఁగుది, వాదించుట గలదు.

"ఎన్నఁడీవడుహచ్చిమన్మథక్కాళియాడీఅతికప్రసంగమాయి,ఓట్టాదడీసాన్నెఁ
అఱవదాన నాదేవుని చెయిబట్టితే,యాలకూశేవునాతోనువగలాఁడిపోపోవే.
వహామెన్న కాండామెడీ వడుహచ్చి వంజనె శయ్యావేండాం,
మింజాదె మెన్నడయ రంగసామిమెక్కూడి శెందుఁ కలవిశయ్యావో.

కూడినగర్వమున, అఱవదాన, కాట్లావచ్చితివేమె, అడరానిమాటలాడేవు నాతోనుఅవునె చెంపవేతు నే॥ చంపె యంగిర దెన్నడీ వడుహచ్చి అతుమాత్రం శొల్లువాయిా కడుకడఁతు మెత్తగై మింజి వారాదే కన్నత్తులె యడిప్పేఁ."

ఇట్లే రెండుభాషలలో సత్తకుఁగోడలికి సంభాషణ కొంతకలదు.

(47) రంగపురిపారిజాతము. గ్రం. సం. 184.

యక్షగానము. 106 పత్రముల పుస్తకము. పుస్తకమువ్రాఁత చాలఁ దప్పులుఁగా నున్నది.

క. శ్రీరంగపురనివాసుని, సారకృపం బారిజాతసంగ్రహణంబుం
గోరి రచియించినాఁడను, ధారుణిఁ గవిశ్రీనివాసదాసుఁడఁ బ్రేమిఁ.

ద్వి. అగణితసౌందర్యులైనట్టిబుధులు,
శేషాంబ శేషార్యశిష్యులరకును, భాషావళీకృపఁ బాలుఁడ నగుచు......

అనువాక్యములంబట్టి కవికులగోత్రములు తేలుచున్నవి.

సత్యభామకథ, కృష్ణునికథ, దేవకికథ యిట్లు భాగములుఁ గలవు.

సీ. అమితతమాలవృక్షములార కానరే ఘననీలదేహు నొక్కరుని నిందు
లలితజ్యోతిర్లతావళులార కానరే శ్రీమించు పీతకౌశేయవాసు
విమలమౌ కమలాకరములార కానరే కళలఁ జెన్నొందు మొగంబువాని
ఆత్తగంధఫలీలతాంతములార కానరే నవమౌక్తికాగ్రనాసంబువాని

అనుచు నాసత్యభామ మదాంధమైన, మోహామెదలోనచటిమటిముమ్మరింప
రంగపురవాసు గానకయంగభవుని, ధాటిగూడుచు వెదకె నారదు వనముల.

(48) సుందరకాండము—గ్రం. సం. 181.

యక్షగానము—పట్టాభిరామకవికృతము. ఈకవికవిత్వము తక్కినయక్షగాన కవులకవిత్వము కంటె నిర్దుష్టముగా నున్నది.

సీ. ఇది భక్తరక్షణహితమతిపేర, విదితపూర్ణానందవిభవునిపేర
సదనారతప్రభాసాంద్రునిపేర, సదయు డౌ శ్రీరామచంద్రునిపేర
రచియించె. నవసుధారసధారాలీల, సుచరిత మధురిమస్ఫురణసొంపునను
సూర్యనారాయణసోమయాజికవి, వర్యనందను డైనపట్టాభిరామ
సుకృతి సుందరకాండసుకృతి నాంధ్రమున, సకలులమతినిగే ముప్రబంధముగ.

శా. శ్రీసీతాలలితాంగి యంకమున రంజిల్లంగ నంగాంగలీ
లానంగంబును జెంగలింపుచును గల్పద్రుస్ఫురచ్ఛాయ సు
ద్యానత్రోప్పన్నతరత్నపీఠమున మోదంబొప్పగా నున్నయా
కౌసల్యాసుతు డిచ్చు మాకు నెపుడు గళ్యాణసాకల్యముల్.

అని యిష్టదేవతావందనంబు గావించి శ్రీరామదాసాగ్రేసరుం డైన యాంజనేయుని గవి యేచుని వినుతింపుచున్నాడు—ఇది ప్రారంభము.

సీ. కోటవాకిటిమీది కొత్తళంబునకు, గాటంబునను జివుక్కున వేగ దుమికి
పదలించి కట్లు నావల బడద్రోచి, మదమున దనవాలమున నద్భుతముగ
జ్వాలియింపుచున్న యాజ్వాలనుని జూచి, వెలయ నీయగ్నికి బ్రీతిగాలంక
వెలిగింతు నని యతివేగంబు మీఱి, నలప్రహస్తునియింట నగ్ని రగిల్చి
యింద్రజిత్తువిగ్రహంబిడియంగదన్ని, సాంద్రంబుగా నగ్నిసమకొల్పి యచట.

ఇది కథాభాగములోని యంశము. పిలవంగనామసంవత్సరం వంగుని నెల గిది శెవుడాపుపట్టి యేర్లగడ్డ వేంకటప్పావధానుల కుమారుడు రామ సుబ్బయ్యశాస్త్రి వ్రాసినది.

(49) బచ్చపురిమల్లికార్జునశతకము—గ్రం. సం. 206.

స్వప్రకాశశతకమును.

ఈపుస్తకములో దాశరథిశతకము, నరసింహశతకము గూడ గలవు. గొన్ని యాటవము వేదాంతపద్యములు గలవు. ధన్యోహం కృష్ణాత్కృష్ణధన్యోహం, బ్రహ్మాభిక్షన్యోహం, అను సంస్కృతకీర్తనలు గలవు. బచ్చపురీశ్వర మల్లికార్జున

శతకములో నంబికకు మల్లికార్జునునకును సంభాషణముగా నగపడుచున్నది. "బచ్చపురీశ్వర మల్లికార్జునా" అని యంబిక ప్రార్థింపఁగా "బచ్చపురీశుఁడ నంబికానఖీ!" యని మల్లికార్జునుని ప్రత్యుత్తరమును గలవు. శృంగారభూయిష్ఠముగానున్నవి.

ఉ. శ్రీరజతాద్రివాస మునిసేవిత మీకు నమస్కరించి నే
నేరిచినట్లు వృత్తములు నెమ్మది రంజిల నూఱుపద్యముల్
కోరికలూరఁ జెప్పెదను గొబ్బునఁ గైకొని వేడ్కఁ బ్రోవఁగా
పాదము మీఁద మ్రొక్కెదను బచ్చపురీశ్వర మల్లికార్జునా' ఇది కవిప్రార్థన.

చ. ఛల మిఁక మానరా సరసనద్గుణ నిన్నిఁక నన్నుతింతురా
నిలువరప్రాణ మీమొదల నేరము లెన్నకు మేలుదానరా
బిలిచినఁ బల్కవేమి యిఁకఁ బ్రేమతో చూడర కౌఁగిలి దీర్చరా
వలపులు నీకు మ్రొక్కెదను బచ్చపురీశ్వర మల్లికార్జునా.

చ. సరసుఁడ నాదు నెచ్చెలియ సారసలోచన ముద్దుగుమ్మరో
విరసము లాడకే యిఁకను వేడుకచేయవె జోడుగూడవే
నిరతము నీదులోకముగ నిండుగ నున్నది ప్రేమ నామదిం
బరమహితుండ నెవ్వరికి బచ్చపురీశుఁడ నంబికానఖీ.

తొంబదియేడుపద్యములు మాత్రముగలవు కవిపేరు తెలియదు.

స్వప్రకాశశతకము- గీతపద్యములు- "సకలతత్త్వకాశ స్వప్రకాశ" అని మకుటము- మచ్చుచూడుఁడు.

పద్మనేత్ర శంభు బ్రహ్మాత్మరూపుల, నొవ్వులవడియాన్వయోష్ణకముల ?
సతిముదంబుతోడ నతిరాత్రయాజుల, ననవరతము హృదయమందుఁదలఁతు.
పెండ్లికొడువారు పెండ్లాలుగలవారు, యతులు మునులు శూద్రులంగనలును
జ్ఞానమార్గమునకు శ్రవణాధికారులు, సకలతత్త్వకాశ స్వప్రకాశ. ౧
భాగ్యవంతుఁడైనవాఁడు మోక్షముగోరి, యుండెనేని వాఁడు నుత్తముండు
జ్ఞానసాధకుఁ డని శాస్త్రజ్ఞు లందురు, సకలతత్త్వకాశ స్వప్రకాశ. ౩

వేదాంతమార్గమును బోధించును. ఎనుబదిరెండుపద్యములు మాత్రమే కలవు. కవిపేరు కానరాదు.

(౫౦) నానార్థసంగ్రహపద్యకావ్యము. గ్రం. సం. 201.

ఇందుఁ బెక్కుపద్యములు నానావిధములవి గలవు. ముప్పాతికపాలు శృంగారరసము.

భూరిగుణహారి శ్రీబృందపురవిహారి, దితిజకులవైరి కేశవదేవశౌరి- ముద్దుశ్రీహరి నేలుకోముద్దుగుమ్మ- బుధజనావన్న నరకూరిపురము చెన్న- రాజగోపాలుఁ దేవమ్మ రాజవదన- వనితనీవేగి శ్రీవాయలూరిశౌరిఁ, దోడితేవమ్మ భోవమ్మ తోయజాక్షి- బళిర వినవయ్య యీబాలప్రౌఢతనము- సరసమైనట్టి మాటలనత్య మెఱిఁగి, తగవుతీర్చినవాఁడె పో ధర్మరాజు- రార యేలికా కోదండరామచంద్ర- విపులకరుణాంతరంగ శ్రీవిజయరంగ, చొక్కనాథధరాపాల సుగుణలోల. ఇట్టిమకుటములతోఁ గొన్ని పద్యములున్నవి.

ఇందు మొదట బాలసుబ్రహ్మణ్యశతకములోని వని నాల్గుపద్యము లున్నవి ఆపత్రము శిథిలమైనది. కావున వానిని మాత్రమిందుఁ బూర్తిగఁ జూపుటమైనది.

సీ. శ్రీకంఠవరపుత్ర శృంగారతరగాత్ర సన్నుతస్తుతిపాత్ర జలజనేత్ర
వల్లీమనోహార వాహీకృతమయూర యఖిలలోకాధార యరివిదార
దేవసేనాలోల దివిజసన్నుతశీల కుధరజాబాల సద్గుణవిశాల
భానుకోటిప్రతాప బ్రహ్మణ్యవరరూప యసురసేనాటోప యహికలాప
నీకు పేరిట శతకంబు నేర్చినటులు, విన్నవించెద వినవయ్య వేడ్కమీఱ
శూరసంహార కిరిగిరి సుఖవిహార, సుకవిజనగేయ శ్రీబాలసుబ్బరాయ. ౧
సంతసంబున నిన్ను సంస్మరించుచు భూమి సంచరించెడువాఁడె సజ్జనుండు
నీపదాంభోజముల్ నిర్లజ్జుఁడై సదా భజన చేసెడువాఁడె భాగవతుఁడు
నిర్మలచిత్తుఁడై నిన్ను సేవించుచు ధరనుండు వాఁడె పో ధన్యుఁడరయ
సకలచరాచర సంవాసుఁ డౌనిన్నుఁ బూజచేసెడివాఁడె పుణ్యతముఁడు
నీను లలరంగ నీనామగానరసము, విని సుఖించెడువాఁడె వివేకధనుఁడు. శూ-
మంచుకొండవానివాఁడు మార్తాండుఁ గనిగట్లు   త్రిగాంచినట్లు
క్షుద్బాధితుఁడు దివ్యసుధగన్న యట్టులు కడుదరిద్రుఁడు నిధివడసినట్లు
జడమధ్యగతునకు సుడువ మబ్బినయట్లు ధరఁ దపస్వికి సిద్ధిదొరకినట్లు
తిమిరంబులో మంచి దివ్వెఁ జూచినయట్లు శిశువు తల్లిని జూచి చెలఁగినట్లు
నిన్నుగనుఁగొంటిశుభములు నిండఁగంటి, భవదారిద్ర్యభూతంబు పాఱఁగంటి. శూ-
నట్టింట(లోనున్న) నవ్యనిక్షేపంబు గానక యాచించువానికరణి
యమృత మపేక్షించి యామాధకాంక్షియై వనమూలికల కేగువానిపోల్కిఁ
గల్పకంబును బాసి కాంతారములలోనఁ దుమ్మచెట్లకు బోయి నమ్మురీతి
భాగీరథినివీడి పల్వలోదకముల వెతకిగ్రుంకఁ బట్టి నెట్టిమాడ్కి

నిన్నె నేమఱిమూర్ఖుఁడై యన్యసురులఁ, గొలువఁబోవ్రతవ్యర్థంబుకువలయమున
దానధర్మము లేని ధనరాసు లవియేల భోగింపఁగా లేని పొలఁతి యేల
అప్పులఁ గాకున్న యన్నదమ్ములు నేల దయతోడఁ బ్రోవని దైవ మేల
శరణన్నఁ గావని నరపతి బ్రతుకేల సత్యంబు మాలిన సఖ్యమేల
వేదహీనుండైన విప్రుజన్మ మేల తనయులఁ బ్రోవని తల్లి యేల
బుధులు పరికించిరిన్నియువృథయటంచు, నిన్నుఁగొల్చినవారెల్ల ధన్యులండ్రు.

కవి యెవ్వరో తెలియదు. కొన్ని సంస్కృతశ్లోకములుగలవు. ప్రాఁతపద్యములు మెండుగానున్నవి.

శ్లో. లంకానాథకుఠారికా పరిభవః ప్రద్యోతనో జానకీ
వక్షోజద్వయ హేళికేళిరసిక స్తావాం రమాకాతర్పిణా (?)
సర్వేభ్య స్స్వపదారవిందయుగళీభాజాం నిలింపద్రుమః
శ్రీరామ శ్శివతాతి రస్తు భగవా నామ్నాయ చూడాస్పదః.

(81) దండకములు- చిల్లరపద్యములు- గ్రం. స. 208

(1) నామగిరి దండకము- నామగిరినరసింహస్వామి దేవియైనమహాలక్ష్మిపై దండకము. కవిపేరు లేదు. మచ్చునకు-

శ్లో. తారాధీశసహోదరీ భవమహాదారిద్ర్యసంహారిణీ
కారుణ్యాంబుధి సర్వలోకజననీ కల్యాణి కాంతామణీ
చారుశ్రీకరశోభనాంగి నరపంచాస్య ప్రియా-
క్షీరాంభోధికుమారి నామగిరిలక్ష్మీ భక్తసంరక్షిణీ.

దండకము—శ్రీమన్మహానిత్యకళ్యాణి నీలాంబుభృద్వేణి నీరేజపాణీ బుధశ్రేణి సంరక్షిణీ సైకతశ్రోణి కంజాతసంజాత మాతా జగద్వ్యాతవిఖ్యాత శశ్వద్గుణోపేత......గర్వమువ్వారుఁడై నిత్యసర్వాపరాధింగృపం జూడుమా వంత మావంతలం దీర్చి నాయొక్కవిజ్ఞాపనాలాపము ల్వింము లాలించిపాలించి చేకొఁగదే.........శర్వాణియు న్వాణియుం జామర ల్పట్ట నింద్రాణి కాళాంజి పట్టన్ సుపర్వాంగనల్ ఊడిగంబుల్ ప్రమోదంబులో నల్ప...... ఓయవ్వ యవ్వారిగా వారికిప్పింపవే బాళిఁగాళీపురీ వేశటాధీశ్వరుం డైన శ్రీమన్నృకంఠీరవస్వామి గారాపుపూఁబోఁడి శ్రీనామగిర్యంబ లక్ష్మీజగన్మాత......నమస్తేనమః.

దండకము చివరకుఁజక్కగానున్నది.

(౨) ఆర్యపురీనాథదండకము—కవిపేరు దీనికినిలేదు. మచ్చుచూడుడు.

శ్రీమానినీమానసాంభోజసారంగ సారంగసంగతకరా నిత్యకల్యాణ కల్యాణగోత్రేశధీరా సుధీరప్రజాధార విశ్వంభరాక్రాంత ధారాధరాకార...... ధూళీకృతాక్రూర మారీచదోషాటదోషాటవివ్రాతకంజాతకంజాతనేత్రా అనత్యంబుసుగ్రీవ సుగ్రీవమిత్రానుచారిత్ర...ప్రార్థించినన్మ్రొక్కెదరా మొక్కువన్మక్కువన్నిక్కువ। బొవ్వ నావిన్నపం బొక్కటాలింపవే మంటె నీపాదపాథోరుహధ్యానమెక్కాలము మేమూఱకన్ నమ్మితి నమ్మితి న్నిన్ను.....నామాత యున్ ధాతయున్ భ్రాతయు న్నీవె నీవాడ...కృపంబ్రోవుమార్యాస్తుతార్యాపురీనాథుడైనట్టి దేవోత్తమా యుత్తమాంగాచలాధీశ్వరా దేవదేవా నమస్తే.

ఆర్యాపురములో నుత్తమాంగాచలము కలదు కాబోలును, ఆయచలముపై నీస్వామి వేంచేసియుండును. కొన్నిమాటలంబట్టి పైదండకము గదియు నొక్కరేరచియించిరా యను సంశయము కలుగుచున్నది.

(౩) కామాక్షీదండకము:—శ్రీమన్మహాదేవి శీతాద్రిజాతా జగన్మాత లోకైక విఖ్యాతదేవాంగనా రాజితాద్రిప్రసాదంబునందుండు మందారకాదంబజంబీర పున్నాగబిల్వాదిభూజంబులుం గల్గు నారామమధ్యంబున న్వజ్రవైడూర్యరత్నావళీ నిర్మితం బైనసన్మంటపంబందు మాణిక్యసింహాసనాసీనుడై యున్న ముక్కంటికి న్వామభాగంబునన్ భద్రపద్మాసనాసీనవై భర్తులం బ్రోచు.........తల్లీ నినుం జూచి సాష్టాంగదండప్రణామంబులం జేసెదన్ నన్నురక్షించు............సర్వలోకేశ్వరుండైన యేకాంబరాధీశ్వరుంగూడి యున్నట్టి కాంచీపురీనాయకీ.....నన్ను రక్షింపవే చాల నాపాలిదోషాంధకారంబునుం బాపు పోచూరి శ్రీకేశవస్వామికిం జెల్లెలైనట్టి యోకంచికామాక్షిదేవీ నమస్తే.

ఈకవి పోచూరినివాసియేమో-పేరు తెల్పుకొనలేదు.

(౪) సూర్యదండకము:—శ్రీమన్మహాకశ్యపబ్రహ్మపుత్రా పవిత్రా జగన్మిత్ర పూర్వమిత్రా......సూర్యనారాయణా వేదపారాయణా దేవదేవానమస్తే మ్ము. ఈదండకము క్రొత్తదిగాదు. పలువురు నిత్యమును బఠించునదియే. దీనికిని గవిపేరు తెలియదు.

(౮) చిల్లరపద్యములు:- కాంతాలలామశతకములోనివియు, నల్పు, తెల్పు, పసుపు సీసపద్యములును గలవు.

రామచంద్రునివంటి రాజు తాఁ గల్గెనా పవనసందనువంటి బంటుగలఁడు
ధరణి. గృష్ణునివంటి తండ్రి దాఁ గల్గెనా కుసుమబాణునివంటి కొడుకుఁగలఁడు
విక్రమార్కునివంటి వీరుండు గల్గెనా భట్టివంటి యుపాయపరుఁడు గలఁడు
రమణ భోజునివంటి రసికుండు గల్గెనా కాళిదాసునివంటి కవియుఁ గలఁడు
నాఁటివారికిఁ దక్కువే నేటివారు, ఎంతవారికిఁ గలుగుదు రంతవారు
కలఁడు వేయింటికొక్కఁడు కడమలేదు, ఆశ్రితాపరయాధ సింహాద్రినాథ.

సీ. ఎలనాఁగ నీదేశ మేదేశ మన్నను జెలువంపు గానొక్క చేతఁజూపెఁ
బద్మాయతాక్షి నీపట్టణం బేదన్న శిలలతటాకంబు పేరబలికె
నిందీవరాక్షి నీయిల్లెక్కడన్నను దలవాయి మోచినతరువుక్రింద
వేటిదానవె కోమ లెఱిఁగింపుమన్నను యేటిలో కొన్నెల్లు మొదురుబుచ్చి,
నళినాయతాక్షి నీనామ మేదన్నను తరువాతఁ దినమని తరుణిబలికె
వెలఁది నీకు విభుఁడు గలఁడే యటన్నను, నీళ్ళనీఁదవ్రాసి నెలఁతచూపె
నెలఁత నీకు నిద్ర గలమెంత యన్నను, చుక్కఁజూపి సుదతి సున్నచుట్టె.
... ...

క. అంబా పూర్ణసుధాకర, బింబానన త్రిజగదతులబిసరుహనయనా
జంభారివినుత శ్రీబృహదంబా జగదంబ శ్యామలాంబ మదంబా.

బృహదంబపైఁ బద్యములు చాలఁగలవు.

భళిరవితేజ శ్రీకందివరదరాజ-రమ్యగుణయూధ కావేటిరంగనాథ-చందమామ- ఏలతరితీపుఁజేసేవు మెప్పులాఁడి- ఇట్లంత్యనియమములు గల పద్యములు కొన్నిగలవు. నాదబ్రహ్మానందయోగి- పదములు గలవు.

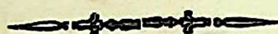
ముక్తిమిచ్ఛసి చేత్తాత విషయాన్ విషవత్త్యజ
క్షమార్జవదయాశౌచసత్యం పీయూషవద్భజ.

ఇట్లు శ్లోకము లనేకములుగలవు.

ఉ. బూరుగమ్రానియున్నతముఁ బువ్వులుఁ బిందెలుఁ జూచి యాశతోఁ
గీరము లాఱునెల్లు తమకింపఁగఁ గాచి ఫలాభిలాషియై
చేరి రసంబుగ్రోలఁ గొనఁ బంచినదూదియు రేఁగినట్లుపో
కూరిమిలేనిరాజుల [illegible] కొల్చిన [illegible]
...

విషయసూచిక.

పరిషత్ప్రయోజనములు.

తెనుఁగుభాషను, వాఙ్మయమును, అభివృద్ధి నొందించుటయు, ఆవిషయమునఁ బరిశ్రమ చేయువారలకుఁ బ్రోత్సాహ మొసఁగుటయు నీపరిషత్తుయొక్క ప్రయోజనములు. ఈపని నెఱవేర్చుటకై యవలంబింపఁదగు మార్గములలోఁ గొన్ని యిక్రిందఁ బొందుపఱుపఁబడు చున్నవి :—

i తెలుఁగుభాషలోని పదములకు వ్యుత్పత్తి మొదలగువానిని నిరూపించుచు లక్ష్యసహితముగ నర్థమును వివరించు సర్వాంకష మగునిఘంటు వొకటి రచించి ప్రచురించుట;

ii తెలుఁగుభాషకు సజాతీయేతరభాషలతోఁ గలసాదృశ్యములను సాకల్యముగ నిరూపించుచు నొకవ్యాకరణము రచించి ప్రచురించుట;

iii ఆధునికశాస్త్రగ్రంథరచనయందుఁ బ్రయోగించుటకునై పారిభాషికపదములను నిర్ణయించి వివరించు నొకశబ్దకోశమును సిద్ధముచేయుట;

iv ఆంధ్రదేశప్రాచీనచరిత్రాంశపరిశీలనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుటయు, లభ్యములైన వానిలో మిక్కిలి విశ్వసనీయములైన యాధారముల సాహాయ్యమున సవిస్తరముగాఁ దెలుఁగుదేశముయొక్కయుఁ బ్రజలయొక్కయుఁ జరిత్ర మొకటి రచించి ప్రచురించుటయు;

v సర్వవిషయములనుగుఱించి చేయఁదగు గ్రంథరచనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుట;

vi ఆంధ్రభాషలోని మంచిగ్రంథములఁ బండితపరిష్కారము చేయించి నిర్దుష్టముగఁ బ్రచురించుట;

vii తెలుఁగుభాషకును వాఙ్మయమునకును సంబంధించిన విషయములను జర్చించు నొకపత్రికను బ్రకటించుట;

viii తెలుఁగువాఙ్మయమునకు సంబంధించిన విషయములను గుఱించి చర్చించుటకుఁగాను సాంవత్సరికసభల నేర్పాటుచేయుట;

ix తెలుఁగు సాహిత్యవిషయమునఁ బరీక్షలఁ గావించి పారితోషికములను, సాహిత్యపట్టములను, యోగ్యతాపత్రికలను నొసంగుట;

x ఒక పుస్తకభాండాగారమును స్థాపించి సాగించుట– ఇందు ప్రధానముగాఁ దెలుఁగుగ్రంథము లుండవలయును; వ్రాఁతప్రతులుగూడ నుండవలయును;

xi తెలుఁగుభాషయొక్కయు వాఙ్మయముయొక్కయు నభివృద్ధి కుపచరించు నన్ని కార్యములను జేయుట.

ఆంధ్రసాహిత్య
పరిషత్పత్రిక.

సంపుటము ౧౮. { శుక్లనామసంవత్సరము మార్గశీర్ష-ఫాల్గునమాసములు. } సంచిక ౫-౬.

త్రిలింగము-తెలుఁగు-తెనుఁగు.

ప్రతివాదవిమర్శనమును గూర్చి కొన్నిపంక్తులు.

—(శ్రీవిక్రమదేవవర్మగారు-విశాఖపట్టనము)—

అనావశ్యకవాదప్రతివాదములను బెంచుట నాస్వభావము గాకపోయినను, నాప్రతివాదమును ఆం॥ సాహిత్యపరిషత్పత్రిక ౧౮ వ సంపుటము ౪ వ సంచికయందు సాహిత్యవిద్యాప్రవీణ-శ్రీబులుసు వేంకటరమణయ్యగారు నుచితముగా విమర్శించి యుండుటవలన నాప్రతివాదమండనముగాఁ గొన్నిపంక్తులను మాత్రమె వ్రాయవలసి వచ్చినందులకుఁ జింతించువాఁడను.

"గంజాముమండలమునఁ గొంతభాగము తెలుఁగుదేశ మనుటచే శ్రీవిక్రమదేవవర్మగారికిఁ గోపము కలిగియుండవచ్చును." అని సాహిత్యవిద్యాప్రవీణుఁడుగారికిఁ దోఁచెను. కొంతభాగమును మాత్రమే కాక, సమగ్రమగుగంజాముమండలమును దెలుఁగుదేశ మనినను, నా కించుకంతయుఁ గోపము లే దనియు నాకోపము నాయుపన్యాసమునకును బ్రతివాదమునకును గారణము గా దనియు నిశ్చయముగా నుడువువాఁడను. గంజాముమండలమును దెలుఁగుదేశముగా నిరూపించుటకె సాహిత్యవిద్యాప్రవీణుఁడుగారు నిజవ్యాసమును వ్రాసియుందురు కాఁబోలు!

త్రిలింగమధ్యదేశము "తెలుఁ" గనియుఁ ద్రినగమధ్యదేశము "తెనుఁ" గనియు సాహిత్యవిద్యాప్రవీణుఁడుగారినిబోలుపండితులు సెలవిచ్చుచుండుటవలనను, త్రిలింగదేశముయొక్క యుత్తరపుమేర భీమేశ్వరలింగముగాను ద్రినగదేశ

ముయొక్క యుత్తరపుమేర మహేంద్రగిరిగా నేర్పడుటవలనను, మంథనకాళేశ్వరమునందలిలింగము భీమేశ్వరాఖ్యతోఁ గాక కాళేశ్వరాఖ్యతోడనే యొప్పుచుండుటవలనను, "తెలుఁగు" "తెనుఁగు" అనురెండును బర్యాయపదము లగుటవలనను నాప్రతివాదమునందు "విద్యాప్రవీణుఁడుగారు గోదావరిమండలస్థిత భీమేశలింగమునకును గంజాముమండలమందలి మహేంద్రగిరికిని మధ్యనుండు భూభాగమెల్ల నేర్పఱచుచున్నారు...... " అని యుండుటకున్, "శ్రీశైలభీమకాళేశమహేంద్రగిరుల కూరుపే దానిని (బ్రహ్మాండపురాణస్థ మని చూపఁబడినశ్లోకమును) ప్రక్షిప్త మని చెప్పక చెప్పుచున్నది." అని యుండుటకును గారణము రెండుదేశములును భేదరహితము లగునపుడు వాని పొలిమేరలును భేదరహితము లయి యుండవలదా ? "త్రిలింగకలితదేశము త్రిలింగదేశ" మని యెవరయిన నిప్పుడు చెప్పవచ్చును. కాని యుపర్యుక్తపండితులు "త్రిలింగమధ్యదేశము తెలుఁ" గని నిరూపించుచుండుటవలనను బ్రహ్మాండపురాణమందలి దని యుదాహరింపఁబడిన శ్లోకము ముఖలింగేశగోకర్ణేశాదిముఖ్యము లగుపెక్కులింగములను జేర్కొనక లింగత్రితయమునే పేర్కొనుటవలనను "త్రిలింగమధ్యదేశము తెలుఁ" గనునర్థమే సమంజస మని సహృదయు లనక మానరు. ఆమూఁడులింగములును సృష్ట్యాదిసంభవము లని కాని, యేకకాలప్రతిష్ఠితము లని కాని నను బోలు నజ్ఞులు నమ్మరు; సాహిత్యవిద్యాప్రవీణుఁడుగారిని బోలుపండితులు నమ్మిన నమ్ముదురుగాక. తెలుఁగుదేశపుజనులను బట్టియె భాషకుఁ దెలుఁ గనుపేరు గలిగె ననుట నిర్వివాదవిషయము.

తారానాథుఁ డనుబౌద్ధగ్రంథకర్త కళింగము త్రిలింగాంతర్గత మనెనో త్రిలింగము కళింగాంతర్గత మనెనో యావిషయ మారయుటకుఁ బాళీభాష రాని నే నసమర్థుఁడను. కాని, కళింగదేశమునుగూర్చి నే నిచ్చియున్నప్రమాణవచనములను దారానాథునికంటెఁ బ్రాచీనులు నుడివియుండుటవలన వానిని గౌరవించి స్తోక మగు "త్రిలింగమె" సువిశాల మయినకళింగములోని యొక భాగ మని నమ్ముదును.

సుబలపాలకులనుబట్టి దేశము వృద్ధి గాంచుచుండుటయు దుర్బలపాలకులనుబట్టి దేశము క్షీణించుచుండుటయు సువిదితవిషయ మగుటవలనఁ గళింగదేశముయొక్క యెల్ల లెప్పుడు నొకరీతి నుండక మాఱుచుండె నని భావించినచో నాయుదాహృతవచనములకు విరోధ ముండదు. త్రికళింగశబ్దవ్యవహార

మువలనను, క్రీ॥ శ॥ ద్వితీయశతాబ్దమునందు రోమకయాత్రికుఁ డయిన ప్లీని "ముడొకళింగ" లేక "మూడోకళింగ" యని వాడియుండుటవలనను, క్రీ॥ శ॥ పంచమశతాబ్దమునం దుండినభవదేవగుప్తునకు "త్రికళింగాధిపతి" యను బిరుద ముండుటవలనను మదుదాహృతప్రమాణచయకథిత మయినట్లు గంగానది మొదలు కృష్ణానదివఱకును వ్యాపించిన కళింగదేశము కాలవశమున మూఁడుభాగము లయ్యెను. కాళిదాసమహాకవికాలమునకు ముందె మహానది కుత్తరమున నున్నయుత్కళింగభాగము "ఉత్కలము" గాను, గోదావరీకృష్ణానదులకు నడుమనున్న తలకళింగభాగము "తెలుఁగు" గాను మాఱియుండుటవలన నడిమిభాగము "మధ్యకళింగ" మని వాడఁబడు నక్కఱ లేక "కళింగ" మనియె వాడఁబడుచుండినట్లు మదుదాహృతరఘువంశశ్లోకమువలనఁ దెల్లమయ్యెడిని. మధ్యకళింగము కళింగాఖ్య నొందినపిమ్మటఁ గ్రమక్రమముగా క్షీణించి యిప్పటి గంజాము విశాఖపట్టణము జిల్లాల పరిమితి మాత్రము గల దయ్యెను. అందలిజనులు జ్ఞానశూన్యు లయిరి. అట్లు కొంతకాలము గడచినతరువాత నుత్తరమునుండి యుత్కలులును దక్షిణమునుండి తెలుఁగువారును దన్మండలద్వయమున కేగి తన్నివాసు లయిరి. కళింగాంధ్రపదప్రయోగము కేవలాధునికము. మధ్యకళింగమునకు దక్షిణమునఁ దెలుఁగుదేశమును బశ్చిమమున నాంధ్రదేశము నుండెను. "జగన్నాథాదూర్ధ్వభాగం......తావదాంధ్రాభిధో దేశః" అని సాహిత్యవిద్యాప్రవీణుఁడుగా రుదాహరించిన శ్లోకచరణద్వయ మాంధ్రదేశము మధ్యకళింగమునకుఁ బశ్చిమమున నుండినట్లే స్థిరపఱచుచున్నది. బంగాళాఖాతముయొక్క యొడ్డున నున్నజగన్నాథమునకు మీఁదిభాగము పశ్చిమదిశ గాక మఱొకదిశ గాదు కదా. ఆంధ్రులరాజధాని నాసికకడ నుండె నని యూహింపఁబడుచున్నది. వారిశాసనము లన్నియుఁ బ్రాకృతభాషలోనె యుండుటవలన వారిభాష ప్రాకృతమే యని తెలియందగును ఆంధ్రులు కొంతకాలము పశ్చిమోత్తరరాష్ట్రాధిపత్యము నలిపిరి. వారిలోని కొందఱు తెలుఁగుదేశమందలి యాదిమవాసులను నిగ్గించి తద్దేశవాసు లయిరి. ఆంధ్రసాంగత్యమువలననే తెలుఁగుబాస తత్సమతద్భవశబ్దభూయిష్ఠ మగుచు వృద్ధి నొందుటయే కాక, దానికిఁ బర్యాయవాచకము సైత మయ్యెను. జేనేఁడు నింగ్లాండునందలి యాంగ్లేయు లమెరికాఖండమందు నాస్ట్రేలియాఖండమందును గ్రీకుజేసి "ఫీజీ" మొదలగు ద్వీపములందు వ్యాపించి యుండఁగా నాంధ్రులు లేక తెలుఁగువారు

దత్తమండలములందు వ్యాపించి యుండుటొకవింత గాదు.

సాహిత్యవిద్యాప్రవీణుఁడుగారు పేర్కొనిన నరసింహదేవుఁడు కళింగోత్కలదేశములను జయించి "ఉత్కలకళింగసామ్రా" ట్టను బిరుదమును గ్రహించి యుండెనేని యాబిరుదము సార్థకమే యగును. సమగ్రముగా జయింపక దానిని గ్రహించియుండెనేని యది నేతిబీఱకాయ వంటిదియే. అతని బిరుదముతోడను కృష్ణదేవరాయలు "తెలుఁగురాయలా ? కర్ణాటకపురాయలా ?" అను చర్చతోడను మన కిక్కడఁ బ్రసక్తి లేదు.

నిష్పక్షపాతబుద్ధితో నీపంక్తులను జదువునపుడు సాహిత్యవిద్యాప్రవీణుఁడుగారి "ప్రతివాదవిమర్శనము"ను గూడఁ జదువఁ బాఠకమహాశయులను బ్రార్థించుచు నీమీమాంస నింతటితోఁ గట్టిపెట్టువాఁడను.

(ఈవ్యాసముపై వాదప్రతివాదము లింకమీఁదఁ బరిషత్పత్త్రికలోఁ బ్రకటింపఁబాలము - ప॥ అ॥)

నైషధరచనాతత్త్వము.

ఇవటూరి సుందరయ్యగారు—అమలాపురము.

(గతసంచికావశేషము.)

జ్జ్వల్యయుతుఁ డనియు "అముష్యవిద్యారసనాగ్రవర్తినీ...ఇత్యాది" మహా భాగ్యవంతుఁ డనియు, "తదోజస స్తద్యశస స్థితావిమౌ" ఇత్యాది తేజస్వి యనియు, "అధీతిబోధాచరణప్రచారణైః...ఇత్యాది, వైదగ్ధ్యము కలవాఁ డనియు, మొదలగునంశములచే ధీరోదాత్తుఁడగు లోకోత్తరనాయకుఁడనియు, సూచించియున్నాఁడు.

ఇట్టిలోకోత్తరగుణోత్తరుని నాయకునిగాఁ జేసి తొలుత, "అయోగ శృంగారమును నెలకొల్పినాఁడు. ఇట్టినాయకగుణములు వందిజనులవలన విని దమయంతి నలునియందు బద్ధానురాగయై-

శ్లో. అహో అహోభిర్మహిమా హిమాగమే ।
  వ్యతిప్రపేదే ప్రతితాం స్మరార్దితా.........

ఇట్లు చింతాజాగరావస్థను బొందినది. నలునివంటి లోకోత్తర గుణోత్తరనాయకుఁడు మెచ్చుకోఁదగిన గుణసంపదయు దమయంతియం దున్నది. కనుకనే యాతఁడు- "స్వకాంతికీర్తివ్రజమౌక్తికస్రజః..." దమయంతిగుణముల విని యిట్లుప్రేమమూనినవాఁడు.

శ్లో. అథద్రూనావసన్యజనాయయన్నిజామధీరతామస్యకృతంమనోభువా—

ఇట్లు ప్రేమమూనినయతనికి ఘటిల్లినవిరహవ్యథచేఁ గలిగిన యధీరతను జాగరదుఃఖసాక్షు లగునిశయు శయ్యయుఁ దప్ప నితరు లెఱుఁగకుండ నవహ్నవించుకొనినాఁ డఁట—ఇట్లుభయుల నుత్తముల నేరి యయోగశృంగారమును బ్రారంభమునఁ బ్రదర్శించుచుఁ "నగరార్ణవశైలర్తుచంద్రార్కోదయ వర్ణనమ్" ఇత్యాదిగా మహాకావ్యలక్షణములుగా నిర్ణయించిన యాలంకారిక శాసనమతిక్రమింపకుండఁ గొన్నివర్ణనములతోఁ గావ్యరచన మొనర్చినాఁడు. ఇంకను గలగుణములఁ దెల్పఁబూనినచో గ్రంథవిస్తర మగు నని విరమించి నాఁడను.

కాని యితనికి వాల్మీకికాళిదాసాదుల స్మారక ... పట్టలే దని యు ... విప్రలంభశృంగారమును సరసముగ వర్ణించినా రనియు నీతఁ డట్లు

చేయక సంభోగశృంగారమును మాత్రమే వర్ణించి యూరకున్నాఁ డని యు విశేషించి శాస్త్రప్రశంసలు నుత్ప్రేక్షలు పెక్కు కావ్యమునందుఁ జొప్పించినాఁ డనియు దేశము యవనాక్రాంత మైనది మొదలు జనులకు రాజులకు భోగాపేక్ష హెచ్చుచుండుటచే వారిని సంతోషపెట్టుటకై యిట్లు సంభోగశృంగారమును మాత్రము వర్ణించి యూరకుండె ననియు నానాసంభోగవర్ణనము కూడఁ బచ్చిపచ్చిగఁ జేసి పూజ్యనాయకులగు నలదమయంతుల నధఃపతితులఁ జేసినాఁడనియుఁ బతివ్రత యగుదమయంతి శయనాగారమున జారత్వోద్బోధకము లగుతారాశశాంకుల చిత్తరువులు మొదలగునవి యున్నట్లు వర్ణించినాఁ డనియు, బువ్వపుబంతి యనుపేరుపెట్టి యందసభ్యము లగుసల్లాపములు జరిగినట్లు వర్ణించినాఁ డనియు దీని కంతకును గారణము దేశ మన్యాక్రాంత మై యుండుటచే దారిద్ర్య మనుభవించు నీకవి యప్పటిరాజులు సంతసించునట్లు కావ్యరచన చేసి వారిదయకుఁ బాత్రుఁ డగుట కిట్లొనర్చినాఁ డనియు సువర్ణము కలవాఁ డగుటచే దానిమీఁది భ్రాంతిచేతనే హంసమును "సువర్ణమయీం త నుః" "సువర్ణశైలా దవతీర్య" యని వర్ణించినాఁ డని యు, నదియు ను గాక ధనాశ కలవాఁ డగుటచేతనే "తాంబూలద్వయ మాసనం చ లభతే యః కాన్యకుబ్జేశ్వరాత్" అని రాజు కిచ్చుకానుకలపాటు లిచ్చినందులకును, గూర్చుండు మనుటకును సంతసించి గొప్ప చెప్పుకొన్నాఁ డని యు వారాజు సువర్ణహస్తములనుండి జాఱినతృణము మహామేరువుగా భావించినాఁ డని యుఁ గాళిదాసు తనరఘువంశకావ్యము నందగ్నివర్ణకథాసందర్భమున శృంగారము పచ్చిపచ్చిగా వర్ణించినాఁడు కాని తుద కగ్నివర్ణుని నధఃపతితుని జేసి యా వర్ణనాదోషము సర్దుకొన్నాఁ డనియుఁ గుమారసంభవాష్టమసర్గమందు సంభోగశృంగారము వర్ణింపఁబడి యున్నది, గాని, యది కాళిదాసు రచించినది గా దనియు మొదలగునాక్షేపములు సేయుచుఁ గొందఱు విద్యాశేఖరు లీనైషధకావ్య మధమకావ్య మని నిరూపించుచు దీనిని దెనిఁగించిన శ్రీనాథకవీంద్రుఁడుగూడ మూలముకంటె మఱింత గ్రామ్యము స్ఫుట మొనరించి తన బులుపు తీర్చుకొన్నాఁ డనియు వ్రాసియున్నారు.

వారు వ్రాసిన ట్లీకావ్యమునందు శాస్త్రప్రశంసలు మెండుగా నున్న మాట వాస్తవమే కాని [illegible] శాస్త్రవిషయములు బోధించు నుద్దేశములోనే రచించియున్నాఁ డని యిదివఱకే నిరూపించియున్నాను.

కావున వేదశాస్త్రధర్మముల బోధించుటకు రచించిన యీగ్రంథముపై వారు చేసినయాయాక్షేపమునకు సమాధాన మనవసరము. శాస్త్రప్రశంస కావ్యములందుఁ బ్రవేశింపఁజేయ మొదలిడినతర్వాత నే నిర్మలకవితాధావము నశించినది. షట్ఛాస్త్రములందును బ్రవీణులైనవారు కవిత్వమునకుఁ గడఁగిరి. కాళిదాసభవభూతుల నిర్మలకవితాధావము వీరికిఁ బాడకట్టలే దని యాక్షేపము. కాళిదాసుఁడును భవభూతియుఁ గూడ షట్ఛాస్త్రపండితులే. వారికావ్యములందును శాస్త్రప్రశంసలు లేకపోలేదు. ఉత్ప్రేక్షలు మొదలగువిషయములును లేకపోలేదు. స్వభావవర్ణనములు సలుపఁదగినచోట్ల శ్రీహర్షుఁడును స్వభావసిద్ధముగా నుండునట్లే రచించినాఁడు. వాల్మీకి, కాళిదాసు మొదలగువారు చొప్పించినశాస్త్రవిషయములు నుత్ప్రేక్షలు చూడనివా రుండరు గనుక గ్రంథవిస్తర మగు నని నే నుదాహరింపలేదు.

ఇఁక నీకవి సంభోగశృంగారమును మాత్రమే వర్ణించి యూరకున్నాఁడనుకొనుటకు వీలులేదు. తొలుత నయోగశృంగారము వర్ణిత మని యిదివఱకే చెప్పియున్నాను. వియోగశృంగారమును గూడ శ్రీహర్షుఁడు చెప్పియే యుండును. అతఁడు తనగ్రంథమునకు "నైషధ" మని కదా పేరు పెట్టినాఁడు. అట్టిపేరిడినవాఁడు నలునిచరిత్ర మంతయుఁ జెప్పకవివాహమువఱకే చెప్పి యూరకుండఁడు. వివాహమువఱకే చెప్పఁ దలంచినచో "నలపరిణయ" మని కాని "దమయంతీస్వయంవర"మని కాని పేరుపెట్టి యుండును. మఱియు నీ దమయంతీవివాహముతో సంబంధింపని కలిని దెచ్చిపెట్టఁడు. కలిని దేనవసరమును లేదు. వివాహమైనతరువాతఁ గలి వచ్చి చింతించి యాదంపతుల నెట్లయిన నెడఁబాపక మాన నని ప్రతిజ్ఞ చేసి నలుని యుద్యానమున నొకవిభీతకవృక్షము నాశ్రయించి యానలదమయంతుల నెడఁబాపుటకు రంధ్రాన్వేషణము చేయుచున్నట్లు చెప్పియున్నాఁడు. తరువాత సందు దొరకినప్పుడు వారి నెడఁబాపినాఁ డని వారివియోగమును జెప్పియే యుండును. అట్లు చెప్పఁదలఁచుకొనిచోఁ గలిని దీసికొనియే రాఁడు. కాని మన కావియోగమును వర్ణించినభాగము లభించియుండకపోవచ్చును. కావున నప్పటిరాజులను సంతోషపఱచుటకు సంభోగశృంగారమును జెప్పి వదిలివేసినాఁ డన్నయాక్షేపము నీరసము.

ధనాశచే నీకవి పీడింపఁబడుచు నప్పటి తనయాశకుఁ దగినట్లే హంసమును "సువర్ణమయీ తనుః" "సువర్ణశైలా దవతీర్య" అని వర్ణించినాఁ డని యాక్షేపము. అట్లు వర్ణించుట యర్థలుబ్ధుఁడై కాదు. సువర్ణమయ మైనద నఁగా మనోహర మైన దని యర్థము. లోకములో నుత్కృష్టతకు బంగారును వాడుట యాచారము. "నాబంగారు తండ్రి, వానిగుణములు మేల్మిబంగారు వంటివి" ఇత్యాది ప్రయోగములఁ దిలకింపుఁడు. వ్యాసుఁడు ఱెక్కలుమాత్రము సువర్ణమయము లని చెప్పినాఁడు. అప్పటికే దారిద్ర్యము వచ్చియుండుటచే, ఱెక్కలుమాత్రము సువర్ణమయము లని చెప్పినాఁ డందురు. అందుచే నతఁ డర్ధార్థలుబ్ధుఁడు. శ్రీహర్షుఁడు పూర్ణార్థలుబ్ధుఁడు. "ప్రాసాదై రత్నవికృతైః" "చిత్రామష్టాపదాకారాంవిమానగృహశోభితాం" "కాంచనప్రతిమైకాగ్రంమణివిద్రుమతోరణం మేరుశృంగసమం సూతో రామవేశ్మ దదర్శహ" అని రాజప్రాసాదములను సువర్ణమయములుగాఁ జెప్పుటయు సీతకుఁ గనిపించిన లేడి రత్నశృంగములు, రత్నఖురములు సువర్ణమయశరీరమును గలిగియున్నట్లు వర్ణించుటయు జరిగించినవాల్మీకి యెట్టిలుబ్ధుఁ డగునో? "తాంబూలద్వయమాసనంచ దదతే యః కాన్యకుబ్జేశ్వరాత్" అని చెప్పుకొని ప్రభువులసువర్ణహస్తముల నుండి జాఱినతృణము మహామేరువుగాఁ దలపోసిన యాతఁ డర్థలుబ్ధుఁ డేలకాఁడు? రాజు కూర్చుండు మన్నందులకును రెండుతములపాకు లిచ్చినందులకు గొప్ప చెప్పుకొన్నాఁ డందు రేమో! అట్లు రాజు తన్నుఁ గూర్చుండు మన్నందులకును రెండుతములపాకు లిచ్చినందులకు నుబ్బి కాదు. కాలమహిమచే ధర్మ మడుగంటి స్రక్చందనతాంబూలాదిప్రదానమునకు లీలావతులు మాత్రమే యర్హ లనుకొను నీకాలమునఁ గూడ విద్వాంసులఁ బూజించు రాజసత్తము లున్నారని సూచించుటకుఁ గాఁ జెప్పినాఁడు. ఇతఁడు కేవలము నిరంకుశుఁడు. నిర్లక్ష్యమును గలవాఁ డందురు. అది యును గాక పైశ్లోకము లోనే "యః సాక్షాత్కురుతే సమాధిషు పరం బ్రహ్మప్రమోదార్ణవం" అని చెప్పికొని యున్నాఁడు. అనఁగా సమాధిస్థితుఁడై పరబ్రహ్మానందసముద్రమును సాక్షాత్కరింపఁజేసికొన్నాఁడు; అనఁగా "బ్రహ్మానందసముద్రమున నోలలాడువాఁడు" అని కదా భావము. ఇట్లు బ్రహ్మానంద మనుభవించుసమాధినిష్ఠుఁ డగునీయనయం దాశారోపణము సమంజసమా! బ్రహ్మానందసాగరమున నోలలాడుసమాధినిష్ఠ గల తాను రాజసన్మానమున నుబ్బుచున్నట్లు చెప్పికొన్న

చో లోకము నవ్వు ననిమైనను దోఁపదా ? కావున నట్లతఁడు తములపాకు లిచ్చుట చెప్పికొనుట యుబ్బి కా దని తేలుచున్నది. మఱియు నిరంకుశుఁడు, నిర్లజ్జుఁడు నన్నందుల కితఁడు తండ్రిని జయించినప్రతిపక్షిని జయించె నని చెప్పుకథలే తార్కాణము.

బువ్వపుబంతియం దసభ్యోక్తుల నింపినాఁ డని యాక్షేపము. ఆబువ్వపుబంతిలో నలుఁడు గాని, దమయంతి గాని, అట్టియుత్తములు గాని యున్నట్టు కానరాదు. పెండ్లికై వచ్చినకొందఱు యువకులభోజనపుబంతి, చేటికలు వడ్డించుచున్నారు, బంధుగు లగు (కుండారాజులు) యువకులు, మరాబులు, సేనాపతులు మొదలగువారు భుజించుచున్నారు. అచ్చట వారికి జరుగుసంభాషణములు హాస్యరసయుక్తములు; వారిహాస్యరససంభాషణములఁ దెలుపుట కాఁ డట్లు చెప్పియుండును. విటపీఠమర్దాదినాయకు లీతెగలోనివారు. అందుచేతనే చేటికాదులతో వారి కానల్లాపములు వర్ణింపఁబడియుండును.

దమయంతీకేళికాగారమునందుఁ దారాశశాంకుల ప్రేమబంధమును దెలుపునట్టియు నహల్యాసంక్రందనవిలాసమును దెలుపునట్టియు, బుధు లప్సరస్త్రీలఁ బ్రేమించినప్పటిస్థితినిఁ దెలుపునట్టియుఁ జిత్తరువులు, శుకశారికలు కామశాస్త్రపారాయణము చేయుచుండుట మొద లగు కామోద్దీపకవర్ణనములు వర్ణితము లన్నమాట వాస్తవమే. అది కేళికాగారము గాని దేవతార్చనాగృహము కాదు గదా! అచ్చట శుకశారికలు కామశాస్త్రపారాయణము చేయక వేదాంతశాస్త్రపారాయణము చేయుట సరసమా! పుణ్యాశ్రమమందలిశుకాదులు వేదాంతాదిశాస్త్రపారాయణము చేయునట్లే సంభోగాగారమందలి యవి కామశాస్త్రపారాయణము చేయుచుండుట సరసము. ఇఁక నాచిత్తరువులు జారులవి గదా యట్టి వుండవచ్చునా యందు రేమో! అవి గాఢ మగుప్రేమను సూచించుటకును సుందరమిథునసందర్శనమునకును నేర్పడినవి గాని వారిజారత్వ మచ్చటఁ బ్రధానము కాదు. అట్లయిన సీతారామాదిమిథునచిత్రముల నునుపరాదా యందు రేమో! వారిప్రేమము బహిర్గతము గాదు. ఇచ్చటఁ బ్రేమ బహిర్గత మగుచుఁ జిత్తరువునఁ దోఁచుచుండవలెను.

సంభోగశృంగారము పచ్చిపచ్చిగా వర్ణించుచుఁ గేవలము దంపతుల కాయికసురతము గూడ వర్ణించి యుత్తము లగునలదమయంతుల నధఃపతితులఁ జేసినాఁ డనియు నిట్టివర్ణనము లుండఁగూడ దని కొందఱాలంకారికులు

శాసించినారనియు నీతఁడు దానిని మీఱినాఁ డనియు నాక్షేపము. కాళిదాసు "జగతః పితరౌ" అని చెప్పి యట్టిజగత్పితల సంభోగశృంగారమును వర్ణించి యే యున్నాఁడు. రఘువంశమం దగ్నివర్ణునికథపట్టునను వర్ణించియే యున్నాఁడు. కాని అగ్నివర్ణునికథపట్టున నట్లువర్ణించియున్నను దుద కాతని నష్టపతితుని జేసినాఁడు కావున నచ్చట నది యుచితమే యనియుఁ గుమారసంభవాష్టమసర్గమున వర్ణించిన వర్ణన మాతనిది కాక ప్రక్షిప్త మనియుఁ జెప్పెదరు. కాళిదాసు "కుమారసంభవ" మని కదా తనకావ్యమునకుఁ బేరు పెట్టినాఁడు. కుమారసంభవ మగుటకు సంభోగము లేనిదే యెట్లు వీలుండును? అయిన నాతఁడు కాయికసురతమును వర్ణింపక మృదువుగా వర్ణించియున్నాఁడు. కాయికసురతవర్ణన మొనర్చుశ్లోకము లాతనివి కా వందురేమో! ఆ సర్గ చూచినచో నట్లు ప్రక్షిప్తములక్రిందఁ గొన్నిశ్లోకములఁ దీసివేయుటకు వలనుపడలేదు. అందుచేత నన్నిశ్లోకములును నాతనివే. అతఁడును గామశాస్త్రప్రశంస తెలియుటకై యట్లు వర్ణించియుండును. శ్రీహర్షుఁడు-

శ్లో. "జాతిస్వభావగుణదేశజ ధర్మచేష్టా
భావేంగితేషు వికలో రతితంత్రమూఢః
రతిశాస్త్రపరిజ్ఞానవిహీనా యే నరాధమాః
తేషాం రతిః శ్వానవత్స్యా న్నరతే సుఖ మశ్నుతే
రతే స్సుఖస్యజ్ఞానార్థం కామశాస్త్రం సమభ్యసేత్
జ్ఞాత్వా కర్మణి కుర్వీత తత్రానందో భవేద్ధ్రువం
అన్యథా పశువత్తేషాం రతికర్మ సునిష్ఫలం
నచానన్దో నచసుఖం దుఃఖస్యైవతు కారణం
సంసారే సురతం సారం సర్వలోకసుఖప్రదం
తన్నకుర్వంతి యేమూఢా స్తేనరాః పశవస్స్మృతాః"

అను నట్లు పురుషుఁడు, జాతిస్వభావగుణచేష్టాదు లెఱింగి కామశాస్త్రోక్తరీతిని కుతాదులతో బాహ్యమునను బంధనాదులతో నాంతరమునను గృతార్థుఁడైనచో స్త్రీపురుషులకుఁ బ్రేమము వీడరాని దగు ననియు సత్సంతానప్రద మగు ననియు నీవిషయానందము సంసారమున సారమే యనియుఁ గామశాస్త్రపరిజ్ఞానహీనుఁడై భోగించువాఁడే పశుతుల్యుఁ డని తచ్ఛాస్త్రమునఁ జెప్పఁబడి యుండుటచేతను సన్ప్రయోజనమున్నది... గలుగు నీవిషయానం

దమునే బ్రహ్మానందమునకు దార్ష్టాంతికముగ వేదాంతశాస్త్రవేత్తలు వచించుచుండుటచేతను, దద్భోధకమైయాతఁడావిషయముల నంతవివరముగా వర్ణించియుండుచు. అయినను నతఁడాపట్టుల గంభీరపదజాలము నుపయోగించి గూఢముగ నుండునట్లే వర్ణించినాఁడు. కాని యాక్షేపకు లావిషయమును గ్రామ్యభాషలో వాడి బొత్తిగా నీచముగాఁ దోఁచునట్లు చెప్పియున్నారు. సురత వర్ణముపట్టున-

శ్లో. అస్తివామ్యభర మస్తికౌతుకం। సాస్తిఘర్మజల మస్తివేపథు
అస్తిభీతిరతమస్తివాంఛితం। ప్రాపదస్తిసుఖమస్తిపీడనమ్.

అని యెంతగంభీరముగఁ జెప్పినాఁడో చూడుఁడు.

మఱియు వాల్మీకియుఁ గొన్నిపట్టుల నాయకులఘనతకుఁ దగనిపదముల వాడియున్నాఁడు. "కదాను చారుబింబోష్ఠం తస్యాః పద్మమివాననం ఈషదున్నమ్య పాస్యామి రసాయనమివాతురః। తస్యాస్తు సంహితౌ పీనౌ స్తనౌ తాళఫలోపమౌ। కదానుఖలు సోత్కంపౌ శ్లిష్యత్యాం మాం భజిష్యథ॥-ఈమాటలే గ్రామ్యభాషలోఁ జెప్పిన నెంతయసహ్యముగా నుండునో యాలోచింపుఁడు. ఇట్లే మనశ్రీహర్షుఁడును గుచాదివర్ణనములఁ జేసియున్నాఁడు. వెయ్యేల యెచ్చట నీలాటివిషయము చెప్పవలసి వచ్చినను గంభీరపదజాలముతోనే చెప్పియున్నాఁడు. సీతావిషయమున రాముఁడన్నట్లే దమయంతియవయవవిషయమున నలుఁడే పలికినాఁడు. మఱియు. వాల్మీకి "దర్శయంతి శరన్నద్యః పులినాని శనైశ్శనైః నవసంగమసవ్రీడా జఘనానీవ యోషితః" ఇత్యాదిగా వర్ణించినాఁడు కాఁడా! "న్యస్య మంత్రిషు స రాజ్య మాదరా। దారరాధ మదనం ప్రియాసఖః" అనియు "దివానిశమ్" అనియుఁ బలికినాఁడు. నలునివంటి యుత్తమనాయకుఁడు పగలు రాత్రి లేకుండఁ దృతీయపురుషార్థమున మునిఁగి క్రీడించుటకై రాజ్యమంతయు మంత్రుల కొప్పగించినాఁడని వర్ణించినాఁడని యాక్షేపము. అందు లంపటత్వ మేమున్నది. ఆయుత్సవదినములలో రాజకార్యములకు వ్యవహారపరిష్కరణభంగము వాటిల్లకుండ మంత్రుల కప్పగించి తాను గామోత్సవ వసంతోత్సవము లొనర్చుచు దమయంతితో నుచితకాలముల నానందమునం దేలుచుండె నని భావము కాని మఱియొకటి. యెట్లగును? అట్లయినచో, కాల్యకృత్యములు తీర్చి మధ్యాహ్నము శివపూజయు, విష్ణ్వారాధనము సుస్తోత్రమును జరిగించినాఁ డన్నవిషయములకు గతియేమి ?

"యజ్వా భార్యాశ్వమేధాశ్వలింగాలింగి వరాంగతాం। దృష్ట్వాచష్ట సకర్తారం శ్రుతే ర్భండ మువండికః॥" అనువిషయము కావ్యమునందు వర్ణించి నాఁడు. ఇట్టివర్ణనము నెంతనిర్లజ్జుఁడు కాకపోవునఁ జేయునా యని యాక్షేపము. ఈవిషయము శ్రౌతవిషయము. దీనిని జూచి నీచ లగుకల్పాదు లాక్షేపించినారు, కాని, యిది యాక్షేపణవిషయము కాదని చెప్పుటకై చెప్పినాఁడు. ఇట్టిది వాల్మీకియుఁ గౌసల్యమొదల గంభీరముగాఁ జెప్పియే యున్నాఁడు. కావున నది యొకదోష మని యెంచుట భావ్యము కాదని నాయభిప్రాయము. ఇంకను గొన్నివిషయములు సాముద్రికశాస్త్రవిషయములు వర్ణించియున్నాఁడు ఆవిషయము- సీతాంగము తాళఫలసదృశ మని రాముఁడు పలికినట్లే నలుఁడే పలికినాఁడు కాని కవి చెప్పినట్లు చెప్పలేదు. కాఁబట్టి వేదశాస్త్రార్థములఁ దెలుపుట కాతఁడీవిధముగఁ గావ్య మొనర్చినాఁడు.

సంభోగశృంగారము వర్ణించి యున్నను, గరుణరసాదు లంగాంగికములుగా నందందుఁ బొందుపర్చియే యున్నాఁడు.

శ్లో. మదేకపుత్త్రా జననీ జరాతురా। నవప్రసూతి ర్వరటా తపస్వినీ
గతి స్తయో రేష జన స్తమర్దయ। న్నహో విధే త్వాం కరుణా రుణద్ధినో
ముహూర్తమాత్రం భవనిందయా దయా। సఖాస్సఖాయ స్స్వవదశ్రవో మమ
నివృత్తి మేష్యంతి పరం దురుత్తర। స్త్వమేవ మాత స్సుతశోకసాగరః
మదర్థసందేశమృణాలమంథరః। ప్రియః కియద్దూర ఇతి త్వమోదితే
విలోకయంత్యా రుదతో థ పక్షిణః। ప్రియే స కీదృగ్భవితా తవక్షణః
కథం విధాత ర్మయి పాణిపంకజా। త్తవ ప్రియా శైత్యమృదుత్వశిల్పినః
వియోక్ష్యసే వల్లభ యేతి నిర్గతా। లిపి ర్లలాటంతపనిష్ఠురాక్షరా
అపిస్వయూథ్యై రశనిక్షతోపమం। మమాద్యవృత్తాంత మిమం బతోదితా
ముఖాని లోలాక్షి దిశా మసంశయం। దశాపి శూన్యాని విలోకయిష్యసి
మమైవ శోకేన విదీర్ణవక్షసా। త్వయాపి చిత్రాంగి విపద్యతే యది
తదస్మి దైవేన హతోపి హాహతః। స్ఫుటం యతస్తే శిశవః పరాసవః
తవాపి హాహా విరహాత్క్షుధాకులాః। కులాయకూలేషు విలుఠ్య తేషు తే
చిరేణ లబ్ధా బహుభి ర్మనోరథైః। గతాక్షణే నాస్ఫుటితేక్షణా మమ
సుతాః కమాహూయ చిరాయ చుంకృతైః। విధాయ కం ప్రాణముఖానికంప్రతి
కథాసు శిష్యధ్వ మితి ప్రమీల్యసి। స్రుతస్య సేకాద్బుబుధే నృపాశ్రుణః

దీనికిఁ దెలుఁగు నాచప్పిడిమాటలతో వ్రాయుటకంటెఁ గవిసార్వభౌముని యాంధ్రీకరణపద్యములఁ బొందుపఱిచినఁ బాఠకుల కాహ్లాదముగా నుండునని వాని నీక్రింద వ్రాయుచున్నాను.

సీ. తల్లి మదేకపుత్త్రిక పెద్ద కన్నులు గాన విప్పఁడు మూఁడుకాళ్ళ ముసలి
ఇల్లాలు కడుసాధ్వి, యేమియు నెఱుఁగదు పరమపాతివ్రత్యభవ్యచరిత
చెనకముందర లేరు నెనరైన చుట్టాలు లేవడి యొంతేని జీవనంబు
గానక కన్నసంతానంబు శిశువులు జీవనస్థితి కేన తావలంబు
కృపఁ దలంపఁగదయ్య! యోనృపవరేణ్య!
యభయ మీవయ్య! యోతుహినాంశువంశ!
కావఁగదవయ్య! యర్థార్థికల్పశాఖి!
నిగ్రహింపకు వయ్య! యోనిషధరాజ!

వ. అక్కటా! దైవంబ! నీకంటికిం జేఁగిఁజయుం బెద్దయయ్యెనే! జననీ! ముదిసి ముప్పఁగాలంబున సుకశోకసాగరం బెబ్భంగి నీఁదఁగలదానవు? ప్రాణేశ్వరీ! యేచందంబున మద్విరహవేదనాదవానలంబునం దరికొనిమెదవు? సఖులార! యేప్రకారంబునం బుటపాకప్రతీకాశంబైన కరుణరసంబునఁ బురపురం బ్రాఁకెదరు? బిడ్డలార! యేలాగున నతిక్షుత్పిపాసాకులంబులై కులాయకూలంబులం గులగులం గూసెదరు? అని విలాపంబు సేయుచు దృగ్గోళకంబుల వేఁడికన్నీరు వెడల గోలుగోలున నేడ్చినం గృపాళుండై యాభూపాలుండు హస్తపల్లవంబులు వదలి రాజహంసంబ! పొమ్ము సుఖం బుండు మని విడిచి పుచ్చె ననంతరంబ"—

ఈవిధమున మానవహృదయమును ద్రవింపఁజేయుచు విన్నంతమాత్రమునఁ గన్నుల నీరు వచ్చునట్లు కరుణరసమును నెలకొల్పిన ప్రతిభాశాలి, ఉత్తరరామచరిత్రమున భవభూతి నెలకొల్పిన దానిని గూడ మించియున్నది.

స్వభావవర్ణనము.

శ్లో. అధునీత ఖగ స్సనైకధా తను ముత్ఫుల్లతనూరుహీకృతామ్
కరయంత్రణదంతురాంతరే వ్యలిఖచ్చంచుపుటేన పక్షతీ.

అయ మేకత మేవ......స్థలపక్షణ మేవ......నగరుద్ధవనూర్గదుర్గ్రిహాక...
నునుదీలనుకం ముఖ దీప...... అయ మేకతటాకనీక జె......ఉదడీ మగవై
కృతాన్ష రగ్రహవాదన్యవికన్వరన్వరైః.

సీ. త్రిక్కించికొని యున్న త్రెక్క మొత్తము కోటి రొక్కలు జాచించి నవ్వడి విదుర్పఁ
జేదోయి యొత్తునఁ జేసి నెత్తురు లైనయవయవంబుల నోర నవరఁ జేయుఁ
గుటిలచంచూపుటకోటికుట్టనములఁ దనుకీటకులనిరోధంబు మాన్పఁ
దోడకు జుంజుఱు మేనిదుర్వికారంబునఁ బులుఁగుఁజుట్టాలఁ బిట్టులియఁ జేయు
నూగ్నివంక్తుల నుమ్మ్యాల లూగియాడుఁ
దివుటఁ దియ్యని తమ్మిపూఁదేనెఁ గ్రోలుఁ
బ్రమదమున వాచుఁదీఁగెజొంపములఁ దూఱు
నరుగుఁ గేళికులాయశుద్ధాంతములకు.

శ్లో. అథావలంబ్య క్షణ మేకపాదికాం। తదానిదద్రౌ పువవల్వలం ఖగః
స తిర్యగావర్జితకంధర శ్శిరః। పిధాయ పక్షేణ రతిక్లమాలసః
సనాళ మాత్మాననదిగ్జిత ప్రభం। ప్రియా నతం కాంచనమంబుజన్మ కిమ్
అబుద్ధ తం విద్రుమదండమండితం। సపీత ము భః ప్రభుచామరంచ కిమ్.

సీ. విలుళితజంబాలపులినభాగమున నుద్దండపద్మాతపత్రంబునీడఁ
గమలకాండకఠోరకంటకాంకురపంక్తి నొయ్యనఁ గంధరం బొరసికొనుచు
నొంటికాలను నిల్చి యూర్మిమారుతములఁ జిగురుత్రెక్కలతేకు లెగయుచుండ
విరళమై కక్షతిద్వితయంబు వెడజాఱఁ జంచు లోకించు కాకుంచితముగ
వరుణరాజునకిడినచామరము వోలె, బాడవు మిగిలిన పొందమ్మిపువ్వువోలె
నిబిడముద్రాభిముద్రితనేత్రమైన, రాజహంసంబుఁ గాంచె నారాజసుతుఁడు.

ఇంకను గలిపురుషభటాదిరూపవర్ణనాదులు స్వాభావికవర్ణనములు. రస విశేషములు మున్నగుగుణము లెన్నియేనిఁ గలవు.

చతుష్షష్టికళాభిజ్ఞుఁడైనంగాని సర్వజ్ఞుఁడు గాఁడు. అందుకనియే శంకరుని వంటి సన్న్యాసికూడఁ గామశాస్త్రమును నేర్చుకొనె నని ప్రతీతి యున్నది. ఈకవియే కళాభిజ్ఞుఁ డనిపించుకొనుటకు మామిడీతాంత్రికో నో శ్లోకపాత్రుల తోనో చెక్కులు కుట్టినాఁ డందురు. అందుకనియే కామశాస్త్రవిషయములు కూడ వివరముగాఁ జెప్పియుండును.

శ్రీనాథమహాకవీంద్రుఁడు దీని నాంధ్రీకరించుటలో "ఔచిత్యం బాదరించియు ననౌచిత్యంబు పరిహరించియు మాతృకానుసారంబునఁ జెప్పఁబడినది" అని వచించి యున్నాఁడు. అందుచే నచ్చటచ్చట ననివార్యముగ నొందుకొ డనౌచిత్యము లున్న వనియు సూచవలసి యున్నది. కవిసార్వభౌముఁ డిట్లు

ప్రతిజ్ఞ చేసినను "యజ్వాభార్యా" అనుచోటఁ దెలిఁగించుటలో విశస్వరత్వాదులు చేర్చి తనబులుపు తీర్చికొన్నాఁడని యాక్షేపించినారు. అది శ్రౌతవిషయము. వాల్మీకి రామాయణమునందును శ్రీహర్షుఁడిచ్చటను జెప్పియున్నారు. అందుచే దానిని సార్వభౌముఁడును నాంధ్రీకరించినాఁడు. ఆయాంధ్రీకరించుటలోఁ దేటమాటలతోఁ గాక గంభీరముగఁ జెప్పినాఁడు అనౌచిత్యములైన వానిని బరిహరించియే యున్నాఁడు చూడుఁడు.

"ప్రియాసు బాలాసు రతిక్షమాసుచ । ద్విపత్త్రితం పల్లవితంచ బిభ్రతం
స్మరార్జితం రాగమహీరుహాంకురం । మిషేణ చంచ్వో శ్చరణద్వయస్య.

(ఆసన్నయౌవనలు ను, యువతులు ను నైనప్రియురాండ్రవిషయమున మన్మథుఁడు సంపాదించిన రాగమహీరుహాంకురము, ద్విపత్త్రితమును బల్లవితము నైనవిధమును జంచువును జరణద్వయమును ననుమిషచే ధరించిన రాజహంసమును నాతఁడు చూచెను.) దీనిని శ్రీనాథుఁడు తెనిఁగింపలేదు.

దీనియందు ధ్వనితమైన విషయమును నింతకంటె విపులముగాఁ దనవిక్రమోర్వశీయ మందుఁ గాళిదాసు వర్ణించియున్నాఁడు.

శ్లో. అగ్రే స్త్రీనఖపాటలం కురవకం శ్యామం ద్వయోర్భాగయోః
రక్తాశోక ముపోఢరాగసుభగం భేదోన్ముఖం తిష్ఠతి
ఈషద్బద్ధరజఃకణాగ్రకపిశా చూతే నవామంజరీ
ముగ్ధత్వస్యచ యౌవనస్యచ సఖే! మధ్యేమధుశ్రీ స్థితా.

ఉ. క్రేవలఁ జామునై నడుమ స్త్రీనఖపాటలమయ్యె గోరటల్
కావిమెలర్ప నున్ముఖవికాసము లయ్యె నశోకముల్ రజో
ల్పావరణంబునం గపిశమయ్యె సమంజసచూతమంజరుల్
గావున బాలయుం బడుచుగా కలరున్ మధులక్ష్మి నెచ్చెలీ. వ. సు.

శ్లో. శృణ్వన్ సదార స్తదుదారభావం హృష్య న్ముహుర్లోమపులోమజాయాః
పుణ్యేన నాలోకత నాకపాలః ప్రమోదనేత్రావృతనేత్రమాలః
సా పీశ్వరే శృణ్వతి తద్గుణౌఘాన్ ప్రసహ్యచేతో హరతోర్ధశంభుః
అభూ దపర్ణాంగుళిరుద్ధకర్ణా । కదా నకైఁడూయనకైతవేన
అలంనజన్ ధర్మవిధా విధాతా । రుణద్ధి మౌనస్య మిషేణ వాణీం
తత్కంఠ మాలింగ్య రసస్య తృప్తాం । నవేదతాం వేదజడస్సవక్త్రాం
ప్రియ స్తదాలింగనభూ ర్నభూతా । వ్రతఃక్షతిః కాపి పతివ్రతాయాః

సమస్తభూతాత్మతయా నభూతం । తద్భర్తురీర్ష్యా కలుషాణు నాపి
సంజ్ఞాపయన్‌స్వధ్వజభృత్యవర్గా । ద్దైత్యారి రత్యబ్జకలాస్యనుత్యై
తత్సంకుచ న్నాభిసరోజపీఠా । ద్ధాతుర్వ్యలజ్జం రమతే రమాయాం"

(ఇంద్రుఁడు శచీదేవితోఁ గూడియున్నప్పుడు నలునియుదారభావమును విని యానందబాష్పావృతనేత్రసమూహము కలవాఁడై నకతమున నలగుణశ్రవణముచేతనే రోమాంచమును నొందినశచిని నామెభాగ్యవశమునఁ జూడలేదఁట. మనోహరమైన నలగుణపరంపరను శివుఁడు వినుచుండఁగా, నర్ధాంగియైన యపర్ణ కండూత్యకనోదనమిషమునఁ గర్ణములు మూసికొన్నదఁట. బ్రహ్మదేవుఁడు ధర్మాసక్తుఁడై స్వభార్యయు వర్ణాత్మికయు నగువాణిని మౌనవ్రతమిషచే నిరోధించినాఁడు కాని వేదజడుఁడైనయతఁడు నలునికీర్తము నాలింగనము చేసికొని రసతృప్తయగుటను దెలిసికోలేదఁట—విష్ణువు తనధ్వజమైనగరుడునకు భృత్యులమైన (హంసలు) మమ్ము నలునిముఖపద్మవినుతికై వినియోగించి (మేమాతనిముఖసరోజమును నుతించుటచే లోకములోని కమలము లన్నియు మోము ముడుచుకొన్నవి.) తననాభికమలము ముడుచుకొని పోఁగా బ్రహ్మ దానియందుఁ దిరోహితుఁడైనాఁడని (సందుచూచుకొని) అతనిసమక్షమందే సిగ్గును వీడి లక్ష్మితోఁ గ్రీడించినాఁడఁట) పైశ్లోకములభావ మిది.

ఈశ్లోకములు కవిసార్వభౌముఁ డాంధ్రీకరింపలేదు. మూలములోని సొబగును దెచ్చిపెట్టినాఁ డన్నసంగతి నే నిదివఱ కుదాహరించిన హంసవిలాపాదిపద్యములఁ జూడనగును. తాను శపథము చేసినట్లే యౌచిత్యమును గ్రహించి యనౌచిత్యమును బరిహరించియే యున్నాఁడు. కాని తనబులుపు తీర్చుకొనుటకుఁ గ్రొత్తయసభ్యవర్ణనములఁ జేర్చియుండలేదు. శ్రీనాథుఁ డన్నఁ బ్రతిమానవునకును లోకువ. లోకములో నెవ్వరేయసభ్యపదములతోఁ బద్యమల్లినను శ్రీనాథుని కంటఁగట్టుటకును, శ్రీనాథుఁడు జారుఁ డనిపలుకుటకును వెనుదీయరు. మఱియు నెవ్వరెట్టియసభ్యవర్ణనములు తమగ్రంథములలోఁ జొన్పినను వారిని జారు లనరు కాని యెక్కడనో యెవ్వరో చెప్పిన చాటువు లాతనికంటఁగట్టి యాతని శీలమును నిందింతురు. చూడుఁడు:- శ్రీహర్షుఁ డసభ్యవర్ణనములఁ జొన్పి వ్రాసినాఁడనువారు వానిచే నాతనిశీలమునకు లోపము చెప్పరు కాని యాతనిమూలమునే తెనిఁగించిన శ్రీనాథుఁడు మాత్ర మీవిషయమున బులుపు గలవాఁడఁట. దీని కేమి, దాని

కాలనిభక్తిరసప్రధానము లగుగ్రంథములే తార్కాణములు. మఱియు నెవ్వ రేమనుకొన్నను నాతఁ డిప్పుడు వినఁడు. విని జవాబు చెప్పువాఁడు లేనప్పు డెవ్వ రేమనకొన్నను జెల్లును.

ఇంతకును గొన్నిలోపము లుండు ననుతలంపుతోనే దోషశాంతికై కాఁబోలు, ప్రాయశ్చిత్తముగా శ్రీహర్షుఁ డీవిధమునఁ జెప్పియున్నాఁడు.

శ్లో. పవిత్ర మత్రాతను తే జగద్యుగే। స్మృతారసక్షాళనయేవ తత్కథా
కథం న సా మద్గిర మావిలా మపి। స్వసేవినీ మేవ పవిత్రయిష్యతి.

ఇం "దావిలా మపి" అనుపదము చేత నదేదో దోషము కలుగు ననియే యతఁడు శంకించియుండును. అటులు శంకించుటచేతనే యిట్లు చెప్పికొని యుండును.

"నైషధం విద్వదౌషధమ్" అను నార్యోక్తి యూరక బయలుదేఱ దు. ఇది యనేకశాస్త్రవిషయములను బోధించి విద్వాంసులకుఁ గూడ నప్ప టప్పటికిఁ గలుగుమనోవ్యాధి (అజ్ఞానరూపమును) నిదొలఁగించుటకుఁ గేవలము మందువంటిదే. మహానుభావు లగువిద్వత్కవులభావముల రహస్యము సాధార ణముగా నాబోటియల్పబుద్ధులకు గోచరము కాకిపోవచ్చును. తెలియనప్పు డు గుణము దోషముగాను దోషము గుణముగాను గనఁబడును. లవణంబును గర్పూరంబును నొకేయాకారము దున్నప్పుడు తెలిసినవారు తెలుపనప్పుడు తాను రుచిచూడలేనప్పు డేది లవణమో యేది కర్పూరమో తెలియక తాఁబు మాటుగ భావింప నగును. ఒకవేళ విశేషణగుణరాశిలో నొకదోష మున్న ను దెలిసిన విజ్ఞులైన వారు దాని నభిధాపూర్వకముగాఁ జెప్పరు. అటుగాక యునవారసహ్యమును గలిగించు గ్రామ్యపదములతో నాయాసందర్భముల నాక్షేపించియున్నారు.

ఇంక నెన్నియోగుణరత్నము లీప్రబంధమునం దున్నవి. వాని నెల్లఁ బరీక్షించి ప్రకాశింపఁజేయుటకు నాకువ్యవధియు శక్తియుఁ జాలవు. నే నొకప్పు డొకమాసము సెలవుమీఁద నున్నప్పుడు స్థాలీపులాకన్యాయముగా దీనిని జది వియున్నాను. అప్పు డీప్రబంధమే నాకుఁ గాలక్షేపము చేసినది. అప్పుడ—

ఉ. కలికధ్వంసనకారణంబు విలసత్కల్యాణసంధాయి సౌ
ఖ్యైక దోషద మైననైషధమహాకావ్యంబు వాదోడుగాఁ

దలిమంబందు శయించి రేవగలు నిద్రాహైన్యముం బొంది యుం
దలఘ దుర్మదనీచపాలకకృతాత్యంతావమానక్రియల్.

అను పద్యమును గూడ రచించియున్నాను. అశ్వాడీనైషధమహాకావ్య రచనాశక్తి యిదిగదా యని యూహించినాఁడను. నాయూహ సరి కాకపోవచ్చును. నాకుఁ దోఁచినయభిప్రాయము చప్పిడిమాటలతోఁ జెప్పినాఁడను. రుచిలేని మాటలతో సరియైనవి గానియూహలతో నిండిన యీవ్యర్థోపన్యాసముచే మిమ్ములను విసిగింపనేల యని త్రేతాగ్నులను వెలవఱచుచున్నట్లు మూఁడుభాషలను గరతలామలకము గావించుకొనియున్న త్రిమూర్త్యాత్మకు లగు విద్వత్ప్రకాండులు నాయందుఁ గినుకవహింపకుందురుగాక యని ప్రార్థించుచున్నాఁడను. వాఙ్మయవృక్షమునకుఁ బట్టినగ్రామ్యపుఁజీడను దులిపి సంకోచము నొందిన శబ్దపత్రముల నల్లసిల్లునట్లొనర్చుటకు విశ్వప్రయత్న మొనర్చిన శ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులుగారిమూలముననే గదా యీవిద్వద్విజబృందమావృక్షచ్ఛాయకుఁ జేరఁగలిగె నని సంతసించుచు నాయనకు సర్వేశ్వరుఁడు నిరామయాయుర్దాయ మొసఁగి రక్షించునుగాతమని ప్రార్థించుచు నింతటితో విరమించుచున్నాఁడను.

గ్రంథస్వీకారము.

(1) కొండపల్లిముట్టడి:—శ్రీ శేషాద్రిరమణకవులు రచియించిన చరిత్రాత్మకమగు నవల. ఏలూరు, వేంకటరామ్ అండుకోవారు ప్రకటించిరి. వెల 0 8-0. మ॥ రా॥ మద్దిరాల రామారావు బి. ఏ., యల్. టి., గారు దీనికి భూమిక వ్రాసిరి. ఆ భూమికాకారులు "చరిత్రాధారములను జరిత్రదృష్టితో సమన్వయించి కథాకాలమునాటి పరిస్థితుల గమనించి జాతీయతాసూచకముగ వ్రాయబడిన యాఖ్యాయికలలో నీకొండపల్లిముట్టడి యొకటి. విజయనగరసామ్రాజ్య నిర్మాణమున త్యాగధనులగు రాయలు తిమ్మరుసు మాధవస్వామి లోనగు చారిత్రకపురుషులే కాక రామభద్రుడు లోనగు కవిరాజు లేవిధముగ సేవ జేసిరనియు గృహకార్యపరతంత్రలగు సుందరి మున్నగు విద్యాసుందరు లెట్లు పాటుపడిరనియు నీపొత్తమున సమంజసముగా నభివర్ణింపబడియున్నది." అనియును,

"పదునాలవశతాబ్దమున స్వాతంత్ర్యము యేతెలుగున రగుల్కొనినదనియు త్యాగమూర్తులు రాజ్యాభిభర్తులై యుండుటకు యేవిధముగ సంతృప్తి తమైనది యీపొత్తమున మనోహరముగ వర్ణింపబడినది.........గ్రంథకర్తలు స్వయముగ బరిశోధించుటయు గథాస్థానములు స్వయముగా దర్శించినవారు నగుటచే నీపొత్తమునందలి కథాస్థానములు దృశ్యగ్రంథములందలి రంగస్థలములవలె హృదయరంజకము గానున్నవి" యనియు వ్రాసిరి. ఈమాటల చేతనే గ్రంథవిషయము స్పష్టమగుచున్నది.

(2) కలగూరగంప:—శతావధానులు తిరుపతి వేంకటేశ్వరకవులు లపుడపుడు సందర్భానుసారముగా రచియించిన పద్యములు "నానారాజసందర్శనము" వలెనే యొక్కచోట జేర్చి పుస్తకరూపమున, కాత్యాయనీగ్రంథమాల చతుర్థపుష్పముగా కాకినాడలో శ్రీయుత దివాకర్ల వేంకటావధానిగారును, దంగిరాల జగన్నాథశాస్త్రులవారును సంపాదించిరి. వెల చందాదారులకు రు 0-12 ఇతరులకు రు 0-14 ఇందు ఆదిశంకరులు, వివేకానందస్వామి, రవీంద్రనాథఠాకూరు, [illegible], దాదాభాయినౌరోజీ, హంటరుదొర శ్రీ[illegible]లు, మల్లాదిసత్యలింగము, జబ్బెరుదొర-యానాము, మొదలగువారి

మీఁదఁ జెప్పఁబడిన పద్యములు, రసాభాసప్రహసనము, ఆంధ్రకవులు, అశ్వత్థస్తోత్రము మున్నగునవి గలవు.

ఈక్రింది యాఱు పుస్తకములు శ్రీకాకుళనివాసులు, హైస్కూలు తెలుఁగుపండితులు, శ్రీవైద్యశాస్త్రి ఈశ్వర సత్యనారాయణశర్మగారిచే రచియింపఁబడి వారిచేతనే పంపఁబడినవి.

1. శ్రీకూర్మక్షేత్రమాహాత్మ్యము, కూర్మనాయకాష్టకమును. వెల రు 0-1-6. శ్రీకూర్మక్షేత్రమాహాత్మ్యము పద్యగద్యాత్మకమగు చిన్నపుస్తకము. అష్టకములోనియొక్క పద్యము:—

ఉ. పాపమురూపుమాపి, యఘవర్గము చేకుఱుదారిఁ జూపి, సం
తాపము లెల్లఁ జోపి కుజనంబుల సంగతి చాలనాపి, నీ
రూపముఁ జిత్తనాయక సరోరుహమందున దాఁపి, ప్రేమనీ
పాపిని నన్నుఁ గావుము కృపారసవారిధి! కూర్మనాయకా.

ఇది శ్రీకాకుళము సి. యం. బి. స్కూలు హెడ్మాస్టరు మ. రా. ఎ. తవికయ్యనాయుఁడుగారివలన పారమార్థికోద్దేశముతోఁ బ్రకటింపఁబడినది.

2 శ్రీ అరసవిల్లిక్షేత్రమాహాత్మ్యము:—51 పుటల పద్యకావ్యము. ఈక్షేత్రమాహాత్మ్యము శ్రీబలరామక్షేత్రమాహాత్మ్యములోఁ గలదు. గంజాము మండలములోని శ్రీకాకుళసమీపమునంగల అర్కోపహారి, హర్షవల్లి, అరసవెల్లి, అరసవల్లి యను నామాంతరముల నొప్పుగ్రామములో వెలసిన సూర్యభగవానుని, ఆక్షేత్రమును గూర్చిన చరిత్రమిందుఁ గలదు. చాలఁ బురాతనక్షేత్రము. ఇందుఁ బంచప్రతిష్ఠలు గలవు. భాస్కరనక్షత్రమాల గలదు. ఒక్కపద్యము శైలికై—

మ. అనుడుం గోపపరీతుఁడై మఘవుఁ డుద్యద్వజ్ర సంధానముం
బొనరింపం గని మించి వచ్చినని సంభూతక్రుధ న్నందియుం
గనుమీ వజ్రము గిజ్ర మెవ్వరికి లక్ష్యంబల్ల ఆలెస్సక్కనో
యనుచుఁ హుంకృతి సల్పుచుం బాడిచె వృత్రారి స్వదేక జెబ్బపై.

3. శిశువ్యాధులు:—(బిడ్డల అనారోగములు) వెల రు 1-0-0. ఇందు శిశువులకుఁ గలుగుసమస్తరోగములకుఁ జికిత్సలు జెప్పఁబడినవి. త్రివిధబాలురు, స్తన్యాభావమం[illegible] మేకపాలు, ఆవుపాలు, దుష్టస్తన్యలక్షణములు, శిశు

వేదన నెలుంగు నుపాయములు, దంతోత్పత్తికాలజములగు రోగములు, కొయ్యగండలు, నాభివ్రణము, దానికిఁ జికిత్స, గ్రహచికిత్సలు, శాంతులు మున్నగునవి విపులముగ వ్రాయఁబడినవి.

4 పుత్రవతీహితోపదేశము:—100 గీతములు. పిల్లలతల్లులకు హితోపదేశము. పిల్లల నెట్లు పోషింపవలయునో చక్కఁగఁ జెప్పఁబడినది. ఈ చిన్న పుస్తకమును గోరువారి కుచితముగఁ బంపెదరు. మచ్చునకుఁగొన్ని—

ఉష్ణదేశస్థులముగాన నురక భ్రాంతి। పొంది దేశాంతరాచారములకులోనై
చెడకు నీబిడ్డఁ జెఱుపకు శ్లేష్మమరసి। చెప్పవారెట్లువత్తురు చిన్నతల్లి!
నీకుబిడ్డకుఁ గాఫి తేనీళ్ళు మప్పి। బుద్ధిపూర్వకముగ రోగములఁ దెచ్చి
పెట్టకుము! యింతయేలయే వేఁడివస్తు। వైననిచ్చుట యారోగ్యహాని తల్లి
రొట్టెలుఁ బిస్కత్తులారోగ్య మొసఁగు। ననుటభ్రమసుమ్మ యవ్వజీర్ణాశయమ్ము
రేఁగఁగాఁజేసి జాఠరరోగములను। గలుగఁజేయును జంటిబిడ్డలకు దల్లి.
పెద్దలకె జీర్ణకోశమ్మురద్దుచేయు ఇత్యాది.

5. పండుగకట్నము- సుభద్ర- వెల 0—4—0 ఇది సోంపేటస్త్రీలకు మునసబుగానుండిన శ్రీ. శ్రీ వేపా కృష్ణమూర్తిపంతులుగారి "ప్రోంగ్ల్ గిఫ్ట్" అను నింగ్లీషుకథకుఁ దెనుఁగు- గీతపద్యములు. మచ్చునకు-

ధనముగల్గుటే సౌఖ్యమా ధనముగాదుఁ, మనకుఁగల విత్తమేచాలుమా సుభద్ర
కెల్లసుగములుఁ గూర్పఁగా నింతెకాక, శ్రీధరుఁడు మనయల్లుఁడైన దేఁ గనేని
లేవమెట్లగు? ననినంతఁ జెల్లుకిరుకు, లన్నరేపుఁగ నిది తమతప్పుగాదు
కుడువఁగూడుచు నుండఁగాఁ గొంపలేని, మేనయల్లునికటుంబు నూఁకలుక
నెత్రుదిక్కునగాదొకో నీటికంటె, ననుచుఁ గడప్రేటు నతివేయఁగ నెయతండు
నెంతమాటాడినదియని చింతనొందె, యేమిమనుండె

6. ఆంధ్రీకృతశార్ఙ్గధరత్రిశతి:—౨౩౦ పద్యములు- రు 0—10—0

దేవరాజసూనుఁ డగుశార్ఙ్గధరుఁ డనువైద్యకంఠీతుఁడు సంస్కృతమున రచించినాఁడు. దానికిది యాంధ్రీకరణము. తెలిఁగింపఁబడిన యీత్రిశతిని దనతండ్రిగారగు సీతారామశాస్త్రిగారికంకితము చేసిరి. ఈపనిచేయుటకై వీరిని మొదట భిషగ్రాజ పండిత మండలీక వేంకటేశ్వరరావుగారు ప్రోత్సహించిరఁట. పద్యములు నిరర్గళధారతో నొప్పుచున్నవి. వ్యర్థపదములు లేవు. సంస్కృతపరిచయము లేని తెనుఁగు వైద్యులిట్టి గ్రంథముల యాధారముఁగొన్నచో

జాల లోకోపకారము చేయఁగలదు. మచ్చునకై కొన్ని భాగములు చూపఁబడును.

సీ. అభ్యసించితిని వైద్యాగమంబునఁ గల్గుకంటుకల్ నాతండ్రిగారికడను
త్రిదశభాషను నేర్చితిని షడ్దమై భళ్ళమూడి శ్రీదక్షిణామూర్తి చెంతఁ
గవితారహస్యము ల్గఱచితిని జయంతి భావనారాయణకవిందితుకడ
(స్వవిషయము)

క. కన్నబుసుతగతి బ్రహ్మజ. గన్నాథుని గాంచి విద్యగఱపితి వోవి
ద్వన్నుత ! మాకుం జాలి ని, న్నన్నికదా పిదపదేవు నెన్నుట...
(తండ్రిగారి వాత్సల్యము)

గీ. పలికెఁ జవ్వయు లోపల వేఁడి తెపు, గవకిశ్వాసయు, దేహంబు గాల్చినట్టు
లౌటయును నానవాళ్ళుగా నమరియుండు, నదిగడించు నంతర్దాహ మనుసంజ్ఞ
(అంతర్దాహసన్నిపాతలక్షణము.)

చ అఖిలము వెల్లయుల్లి గొని యావులు నేతనో నూనెతోడనో
యిడఁ దదయించు వేళ భుజియించినచో విషమజ్వరంబుఁ గ
ఫానిలవాతదగ్ధగలఁ గ్రక్కున బాపి నరుం బలిష్ఠుఁగా
మనసిజరూపుగా, జనుపు మాన్యరసాయనమాత్రు దానికిన్.
లశునప్రయోగము.

ఇందనేకములు జ్వరాదులకు ప్రార్థనలు, దానములు, ప్రదక్షిణములు, అభిషేకములుం జెప్పఁబడినవి.

---

(౮) మాతృపూజ. (ప్రథమభాగము) రాజోలు బోర్డుహైస్కూలు లోని యుపాధ్యాయులు శ్రీయుత గార్లంక వీరవేంకటసత్యనారాయణ బి. ఏ. ఎల్. టి గారిచే రచియింపఁబడినది. ఇందు "న మాతుః పరదైవతమ్" అను వార్యోక్తి ననుసరించి పదాఱుప్రమాణములతో మాతృపూజ గావింపఁబడినది. మృదుమధుర గీతపద్యముల నీపూజ యిమిడినది. మచ్చునకై రెండు మూఁడు పద్యములు.

పూజనీయులలో నెల్ల పూజనీయు, లెవరనియనంగ భగవంతు నెన్నితొలుతఁ
బిదపఁ దలిదండ్రులనుగాదె పేర్కొనంగ, వలయును గృతజ్ఞతగలట్టి వారికెలను
తల్లిదండ్రులజంటలోఁ దల్లిహెచ్చొ, తండ్రిహెచ్చోయటన్నమ దలి మొదట
"జనకునకుమాతదశగుణ"మని వచించు, స్మృతులవాక్యమ్ముసాత్త్యపద్ధతిదలంప
ప్రకటముగఁ దనయుత్తరరామచరిత, నాటకమున జాతూకర్ణి నాతియన్నఁ
దల్లిశిక్షామెస్స్మరించి తనరినట్టి, కవివరుసభావమదిగాకకలదెయొంటు.

(4) ధర్మపాలుఁడు— రెండుభాగములు. పిఠాపురము, ఆంధ్రప్రచారిణీ గ్రంథమాల ౬౦-౬౧ పుష్పములు. రాఖాలదాస బంధోపాధ్యాయవిరచిత వంగభాషానవలను-డి సాహితీసమితిసభ్యులు శతావధానులు వేదుల సత్యనారాయణకవిగారిచే నాంధ్రీకరింపఁబడినవి వెల భాగము 1 కి రు 1-8-0

(5) సంగీతపార్వతీపరిణయము;— సకలానందగ్రంథమాలిక 10 వ పుష్పము. బాణకవిసంస్కృతనాటకమునకు, శ్రీయుత సత్యవోలు రాధామాధవరావుగారు కావించిన తెనుఁగు. ఇందక్కడక్కడఁ గొన్నివృత్తములు రాగతాళయుక్తముగఁ బాడుట కుపయోగించునట్లు సంగీతస్వరములను గల్పించి చేర్చియుండుటచేతనే దీనికి సంగీత పార్వతీపరిణయమనుపేరు పెట్టఁబడినది. భాషాంతరీకరణము ధారాళముగానున్నది.

ఉ. ఆదిని ప్రేమచేత నెరుపై హరునింగన లోలమై మదో
న్మాదభరాతి ఘూర్ణితమునై పొగయున్మిష మీలితంబునై
సాదృశతన్ జతీక్షణలసద్గతి సంభ్రమమై శుభాప్తిమే
లీదగు పార్వతీపరిణయేక్షణ మెయ్యెడ మమ్ముఁబ్రోవుతన్.

ఉ. ముందుగ దక్షభూపతికి పుత్రికయై జనియించి యవ్వలిం
పొందఁగ శైలరాజునకుఁ బుట్టుచు గౌరియనంగ నామె నా
నందముగా మహాతప మొనర్చుచునుండు మహేశుఁగూర్పఁగా
నందుల కేగుచుంటి దివిజావళికోర్కె ఫలింపఁజేయఁగన్.

(ఇది తెనుఁగుకూర్పు.)

శ్లో. జననితావక నామ వదామ్యహం, సతతసేవకరక్షణతత్పరే
భవతి తే చరణం సతతం భజే, నిరుపమాన సుఖంకురు పార్వతి.

(సంస్కృతముకూర్పు.)

ఉత్సాహవృత్తము—హంసధ్వని.

భూరిలోకరక్షకులుగఁ బొల్చుమీకు నెప్పుడీ,
తీరుగా పరస్పరంబు దివ్యరక్తి వెలయఁగన్
గాగపాపనీనినిసస గారిసాసనీపపా,
సానిపాగ పాపనీనిపాపగారి గాసా
తారకాసురున్ హరింపఁదగిన శక్తియుక్తుఁడై,
మీరఁగలకుమారమౌళి మీకుఁ గల్గఁగావుతన్.

(ఇది సంగీతముకూర్పు.)

దీనివెల రు 0-8-0 కావలసినవారికి, కవిగారియొద్ద, కొత్తపల్లిలో, (పిఠాపురం డివిజన్) దొరకును.

(౮) ఆంధ్రవీరశైవరు — ఇదియొక చిన్నకన్నడవ్యాసము. హైదరాబాదు నివాసులు ప్రస్తుతము శ్రీకాశిలోనున్న పండిత చిదిరెమఠము వీరభద్రశర్మగారు వ్రాసినది. ఇందాంధ్రులలోఁగల వీరశైవులనుగుఱించి విశేషముగ వ్రాయఁబడినది. జనాంగస్వరూపము, జంగములు, బలిజలు, శీలవంతులు, ఆరాధ్యులు, గానుగలవారు, స్థలపతిజంగములు, దేవాంగులు, కర్ణిభక్తులు, వీరముష్టులు, మాలజంగాలు, పండితులు, కవులు, మహాత్ములు, సంఘసంస్కారులు, మఠములు, కొలనుపాక, విశేషములు, ఉపసంహారమనను శీర్షికలక్రింద వారివారి విషయము చాలవ్రాయఁబడినది. వారివారి నివాసస్థలములు, వృత్తి, ఆచారవ్యవహారములు నిరూపింపఁబడినవి. "ఉన్నతిం బొందుచున్న కన్నడ వీరశైవులమైన మనము యోగ్యకర్తవ్యమును నిర్ణయించికొని గాఢనిద్రయందున్న సోదరాంధ్ర వీరశైవులను హెచ్చరించు కార్యమును నిశ్చయముగఁ గైకొందుమని నమ్ముచున్నాను... పాఠకమహాశయులారా! నేను అనుభవముగలమట్టుకు సామాన్యముగ ఆంధ్రవీరశైవులను దిగ్దర్శనముగఁ జూపియున్నాఁడను. పరిసరములలోని తక్కినవారినిగూర్చి వ్రాయలేదు." ఇత్యాదిగా నాంధ్రవీరశైవులంగూర్చి వ్రాసినారు. ఆంధ్రవీరశైవులంగూర్చి చాలవిమర్శనతో వ్రాసినారని చెప్పఁగలము. పూర్వాచారములు నవీనాచారములుం దెల్పిరి. దేవాంగులనుగూర్చి వ్రాయుచు, శైవ వైష్ణవ స్మార్తభేదములుగలవారున్నారని తెల్పుచు వారిలో విద్వాంసులున్నారు, దేవాంగజ్యోతియను పత్రికయొక్కటి కొన్నినాళ్ళు ప్రకటింపఁబడినది, గంజాం, గోదావరి, కృష్ణా గుంటూరుమండలములలో వీరుముఖ్యనివాసముగా నున్నారనియు వీరివృత్తి నేతయనియు జెప్పిరి. కాని, "సంగీతసరస్వతి యనఁదగిన శ్రీత్యాగరాజు దేవాంగజాతికిఁ జేరినవారని ప్రతీతి. వీరి తెనుఁగుకృతులు, పదములు, దక్షిణభారతదేశమునందలి సంగీతవిద్వాంసులందఱు నవశ్యము నభ్యసించుచున్నారు." అని వ్రాసిరి. ఇది పొరపాటు. త్యాగరాజుగారు తంజావూరు సమీపమునంగల పంచనదములో నుండెడు ములికినాటి స్మార్తబ్రాహ్మణుఁడు. ఆయన యన్నగారి మనుమ లిప్పుడున్నారు. ఆ ప్రతీతి వీరెక్కడ వినిరో తెలియదు.

శ్రీరస్తు.

శ్రీనాథుఁడు—శివరాత్రిమాహాత్మ్యము.

విద్వాన్- కట్టి సాంబమూర్తిశాస్త్రిగారు, నరసన్నపేట.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్కార్యాలయమున నే నుద్యోగిఁగా నున్నపుడు శ్రీనాథకవిసార్వభౌమవిరచిత మగుశివరాత్రిమాహాత్మ్యమును బరిషత్పత్రికలోఁ దొలుతఁ బ్రకటించితిని. శిథిలాతిశిథిల మగునొకతాళపత్రప్రతియు, దానిని జూచియే బ్ర. శ్రీ మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు వ్రాసిన వ్రాఁతకాగితపుఁ బ్రతియు నాధారములుగాఁ గొని నేను బ్రతివ్రాసితిని. లెక్కకెక్కువగా నున్న గ్రంథపాతముల నెల్ల బాణకాదంబరీసాహ్యమునఁ బూరించితిని. తరువాతఁ జాలకాలమునకు దానిని బుస్తకరూపమునఁ బ్రకటించినపుడు చిన్నపీఠిక నొకదానిని గూడఁ బ్రకటించితిని. నాపీఠిక వెలువడకముందు గ్రంథావతరణిక ననుసరించి యాగ్రంథము శ్రీనాథునిబాల్యకృతియని బ్ర. శ్రీ. నాగపూడి కుప్పుస్వామయ్యగారును దుదికవిత్వ మని శ్రీ. రా. బ. కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారును భిన్నాభిప్రాయములఁ బ్రకటించిరి. అవతారికాభాగమందు దోషము లధికముగా నుండుటయుఁ గవిసార్వభౌముఁ డనునామ ముండుటయునే వారి యభిప్రాయభేదముల కాధారము. మహోద్దండపండితులు భిన్నాభిప్రాయములు ప్రకటించుటచే నించుక సంశయ ముదయించి బాగుగ నాలోచించి నాపీఠికయందు నే నొకభిన్నమార్గముం ద్రొక్కితిని. శ్రీనాథుఁ డాగ్రంథము నవసానకాలమున రచించి యెవరికిని గృతియొసంగకయే పరమపదము నందె ననియుఁ దర్వాత శాంతయ యవతారికాభాగమును రచింపించె ననియు నాయవతారికాకర్త యప్రౌఢకవి యనియు నామతము. దానిని దొలుత వివరించినపండితు లిరువురును బరిషత్సభ్యు లగుననేకపండితమూర్ధన్యులును గూడఁ దిలకించియే యుండిరి. కాని యెవ్వరు నామతమును ఖండింపలేదు. వారాక్షేపింపమికి హేతువు పరమేశ్వరునకే యెఱుక. ఇట్లుండ నాపీఠిక ప్రకటింపఁబడిన బహుకాలమునకు శ్రీయుతులు బండారు తమ్మయ్యగారు నాయభిప్రాయముల ఖండించుచు నాంధ్రపత్రికాయుగాదిసంచికలో నొకవ్యాసముం బ్రకటించిరి. మఱుచటియుగాదిసంచికలో నేను మఱల దానికి

బదులు వ్రాసితిని. శ్రీతమ్మయ్యగారింకను దృపిచ్చనక విభవ సం॥ మార్గశీర్షపుష్యముల పరిషత్పత్త్రికలో నొకవిపుల మైనఖండనమును బ్రకటించిరి. తొలుదొల్త మతిగోచరము లయినవిషయములతోఁ బీఠికవ్రాసి ఖండనవ్యాసము ప్రకటింపఁబడినయనంతరము దానిని దగినప్రమాణములతో సమాధానకలుపవిశేషాంశములను జేర్చితిని నేను. తొలుతనే తమకుఁదోఁచినయాక్షేపముల నెల్లఁ బ్రకటించి నాసమాధానము చూచిపిదపఁ బూర్వోక్తులతోడనే మరల నవతరించినవారు శ్రీతమ్మయ్యగారు, కాఁబట్టి వారియీవ్రాఁతలకు సమాధానము వ్రాయ నక్కఱయే లేదు. కాని నాసేకరించిన కొన్నివాస్తవాంశముల ను బ్రకటించుటకును నింతతో నీవాదోపవాదముల ముగించుటకునే నాయీప్రస్తుతప్రయత్న మని సహృదయులు గ్రహింతురుగాక.

విమర్శకున కాధారములు స్వల్పముగానే లభించును. వాని నూఁతగాఁ గొని తనమనీషాబలమున నాతఁ డొకయపూర్వసిద్ధాంతమును బ్రకటించును. ఆధారములు బహుళముగా లభించునపుడు విమర్శనాపేక్ష లేక వాస్తవమే యెల్లరకు గోచరించునుగదా? విమర్శన మొకప్పుడు తప్పుత్రోవఁబడుటయు వేఱొకపుడు మంచిత్రోవను సాఁగుటయు విదితమే కదా? సుప్రసిద్ధవిమర్శకు లగు కీ. శే. గురుజాడ శ్రీరామమూర్తిపంతులుగారి కవిజీవితములనెల్ల రా. బ. కీ. శే. కం. వీరేశలింగము పంతులుగారు ఖండించిరికదా? శ్రీ వీరేశలింగముపంతులుగారిసిద్ధాంతముల నిప్పు డెందఱెన్నివిధముల ఖండించుచుండ లేదు? నాచనసోమునివిషయమై శ్రీనడకుదుటి వీరరాజుపంతులుగారును శ్రీరాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారు నెట్లు భిన్నభిన్నమార్గములఁ ద్రొక్కుచున్నారో చూచితిరికదా? ఎవ్వఁడైనను దనమతమనీషావిశేషమునం జేసి విశేషాంశముల సాధించుట మాత్రమే విమర్శకుని పని గాని నిరాధారమైన దనవాదమే నెగ్గవలె నని పెనఁగులాడుట యాతనికి సరికాదు. అభిమానగ్రస్తుఁ డు మాత్ర మట్లు పెనఁగులాడక మానరు. శ్రీ తమ్మయ్యగా రభిమానగ్రస్తు లనుట వారివ్రాఁతలే సూచించుచున్నవి. అవతారికాభాగమునందలి యప్రౌఢపదబంధము ను నత్యధికదోషములను జూచి బ్ర. శ్రీ. కుప్పుస్వామయ్యగారు బాల్యకవిత యనిరి. అంతేఁ గవిసార్వభౌమబిరుదము పేర్కొనఁబడుటచే నవసానకవితయే యని శ్రీవీరేశలింగముపంతులుగా రనిరి. మొదటివారు కవిసార్వభౌమబిరుదమును గొనవారు దోషాధిక్యమును గణింపలే దనియూ

...శ గ్రహింపలే దనియో చెప్పక తప్పదుగదా? సుప్రసిద్ధులగు వీరి యిరువుర ప్రమాదములను సవరింపఁదగినది నేను సూచించిన మూఁడవమార్గము ద్రక్క వేఱు గానరాదు. కావుననే నేను మూఁడవమార్గమును బ్రకటించితిని. నిర్భ్రాంతినయి యిరువురు గాక కొ. వెం. లక్ష్మణరావుగారు, జయంతి రామయ్య పంతులుగారు మొదలగు పండితు లనేకులు నాపీఠికను జూచియుండిరి. ఎవ్వరును నావాదము నాక్షేపింపలేదు. నావాద మప్రమాణమే యైనచో నింద ఱు మహాపండితు లుపేక్షింతురా? యని నేను సంశయించుచున్నాఁడను. వాస్తవము పరమేశ్వరున కెఱుక.

ఇంతవఱ కీయవతారికాభాగము నాధారముగాఁ గొన్నవా రైదుగురుమాత్రమే. మొదటి శ్రీకుప్పుస్వామయ్య వీరేశలింగముపంతులుగార్ల వాదము సుందోపసుందన్యాయమున నిరుపయోగమై నామార్గమునకు బలము చేకూర్చినది. మూఁడవవా రగు నడకుదుటి వీరరాజుపంతులుగా రేదో యొకప్రయోగమునకై దీనిని బ్రమాణముగా గ్రహించిరి. వారి కాప్రయోగ ప్రామాణ్యమే కావలసినది కాని యది శ్రీనాథరచిత మైనను గాకున్నను వారి కక్కఱలేదు. కావున వా రది శ్రీనాథరచితమే యని నమ్ముట కాధారము లేదు. నాల్గవవా రగు బ్ర. శ్రీ. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారు ప్రస్తావము శ్రీనాథప్రణీతమే యని వ్రాసిరి. కాని వారీవాదోపవాదములవిషయమై యేమియు నభిప్రాయము నీయలేదు. వారు నొకకార్యమునకే దీనిని గ్రహించిరి. ఇది శ్రీనాథరచితము గాకున్నను వారివ్రాఁతలకు హానిలేదు. కావున వారు దీనిని బరమప్రమాణముగా నంగీకరించి రన వీలులేదు. ఐదవవారు విశేషన్యాయమున శ్రీబండారు తమ్మయ్యగారు మాత్రమే. వారే యిది సర్వథా శ్రీనాథకృతి యని వాదించువారు. వారొక్కరే నావాదము నాక్షేపించుచున్నట్లు విదితము. శ్రీ తమ్మయ్యగారికి నాకు నేకాభిప్రాయము దుర్ఘటము. "స్థితస్య గతి శ్చింతనీయా" యనున్యాయమున నున్నతప్పులతడికనే యూఁతగొనువారు వారు. మహాపండితు లిరువురభిన్నాభిప్రాయముల నూఁతగాఁ గొని నూతనమార్గమునఁ బోయినవాఁడను నేను. శ్రీతమ్మయ్యగారు తగినప్రమాణములఁ జూపిన నాయభిప్రాయము మార్చుకొనుటకు సిద్ధముగా నున్నవాఁడను నేను; నేనేమివ్రాసినను నేప్రమాణములఁ జూపినను దమపట్టు వీడనివారు శ్రీతమ్మయ్యగారు. కృతిపతిశాంతయ విషయమున నాకు ద్వేష లేశ

మేని లేదని పలుసారులు నేను ప్రకటించియుంటిని. ఇపుడు నట్లే మనవిచే యుచున్నాను. నాకు నాతనియెడ ద్వేష ముండుటకు హేతు విసుమంతయుఁ గానరాదు. కాన నావ్రాఁతలు ద్వేషపూరితము లన వలనులేదు. శ్రీతమ్మయ్యగా రన్ననో వీరశైవులు. శాంతయ్య వీరశైవమతాధిపతిశిష్యుఁడు. దానం జేసి వారి కాతనియెడ నభిమానము దుర్నివారము. అభిమానము లేదని వ్రాయుట సుకరమే కాని యట్లు నిరభిమానత్వమును బ్రకటించుట దుష్కరమే కదా ? శ్రీనాథునకు లింగధారణాది శైవదీక్ష నొసంగుటకు శ్రీ తమ్మయ్యగారు పడినయాయాసమే వారియభిమానమును వ్యక్తపఱుపఁజాలును. ఇట్టిమతాభిమాన ముండఁగూడ దని నాయభిమతము గాదు, గాని, యభిమానముచే నిట్లు లోకమును బ్రతారింపఁజూచుట తగదని నామనవి.

శ్రీ తమ్మయ్యగారు వివాదాస్పద మయినయవతారికాభాగము నాలంబించి తమకు గ్రంథాధారమే కలదనియు నేనే యితరాధారములఁ జూపవలసియున్న దనియు వ్రాయుట హాస్యవాదధోరణిం జూపుచున్నది. పలువురకు భ్రమప్రమాదాదులఁ గల్పించిన వివాదాస్పద మగుతడికను సమర్థింప నదియే ప్రమాణ మగుట యీవాదమందుఁ దక్క నెక్కడను గనము. ఇది శాస్త్రీయ వాదపద్ధతి కానేరదు. తమ్మయ్యగారి హితబోధ చాలఁ జిత్రము. "స్థితస్య గతిశ్చింతనీయా" పెద్దలను గీర్తిశేషులను దూషింపరాదు" అనునది. ఎవరు పెద్దలను దూషించిరి? లేఖకులు వీరిమతమునఁ బెద్దలును గీర్తిశేషులును గారా ? వారికిమాత్ర మీతప్పుల నెట్లంటఁగట్టెదరు? నేనొక్కనివిషయమునఁ జేసినపనినే వీ రనేకులవిషయమునఁ జేయుచు నిందమాత్రము నాపైనే వేయుచున్నారు.

బ్రహ్మాండమంత నూతనాధారము నొకదాని నిప్పుడు చూపినారు శ్రీతమ్మయ్యగారు- భారతి మొదటిసంపుటము మూఁడవసంచిక ముప్పదియవ పుటలోని శాంతలింగమువిషయమును నే నుదాహరించితిని. నే నుదాహరించినది నాఁడు నేఁడు నట్లే భారతియం దున్నది. అది యెట్టివికారామము నొందలేదు. వలసినవారు చూడనగును. దానిని స్వవాదసమర్థనమున కవకర్షించిన తమ్మయ్యగారివింతచర్య నించుక గమనింపఁదగును. శాంతలింగము విషయ మెఱుంగఁగోరి వారు శ్రీయుత సోమశేఖరశర్మగారికి వ్రాసినారంట. కాన నప్రతిష్ఠాత శాంత[illegible] లింగయ్య [illegible] కాఁడని వారుత్త

రించిరంట. కులక్రమము పరిశీలింప లేదంట. నకలు సంపాదించి పంపెద మని యాతవలకుఁ బంపనే లేదంట. ఆంతవలకుఁ గార్యాంతరప్రసక్తియేనంట. ఇది చిత్రము గాదా? ఇయ్యది వాస్తవము గా దని నే ననఁ జాలను. అయినను స్పష్టమైన సంగతులనే ప్రకటించినఁ గొంత బాగుండు నని మనవి. శాంతయ్య కొడుకు లింగయ్య యనుశర్మగారి యప్రకటవాక్యమునకును ముద్రితమై ప్రకటితమైన శాంతలింగ మనుమాటకును బలాబలములు పాఠకులే నిర్ణయింతురుగాక.

సహృదయులు ముఖ్యముగా గమనింపవలసిన వీక్రిందిమూఁడుమాటలు:- శ్రీనాథుఁడు గ్రంథము నవసానకాలమున రచించి యేరికిని గృతి యొసంగకుండనే పరమపద మొందఁగా జనకహీన యగుకృతికన్యక నప్రాథకవిచే నవతారికారచనపూర్వకముగాఁ దన కంటఁగట్టించుకొన్నాఁడు శాంతయ్య యని నావాదము. శ్రీనాథుఁడు శాంతయకుఁ గృతి యిచ్చినపిదపనే శివసాన్నిధ్య మొందె ననియుఁ దర్వాతఁ గొంతకాలమున కాయవతారికాభాగము కొంతకొంత నష్టముగాఁగా శాంతయ్యవంశములోనివారో వారి శిష్యకోటిలోనివారో దానిని బూరించిరో పూరింపించిరో యుందు రనియు నాపూరించినవా రించుక యప్రాఢు లనియుఁ బైఁగా నిప్పటివలకుఁ బ్రతులువ్రాసిన లేఖకులవలనఁ దప్పు లధికముగాఁ దూఱిన వనియు శ్రీశర్మయ్యగారి వాదము. నావాదము నిరాధార మనియు వారివాదము ప్రబలాధారవిశిష్టమనియుఁ గూడఁ దన్మయ్యగారివ్రాఁత. సహృదయు లేది మంచి దని తోఁచిన దానినే గ్రహింతురుగాక. నావాదమునకు బాధకము లగు ప్రమాణము లధికముగ దొరకినపుడు నాయభిప్రాయమును వెంటనేమార్చుకొందునని నామనవి.

ఈకథకు మూల మేదియనునది వారివ్యాసమునందలి రెండవభాగము. నేను గాశీఖండమందలి గుణనిధి చరిత్రమే యంటిని. శంకరసంహితలో నీకథ యానుపూర్వికముగానే కలదని వారివాదము. నావాదమును నేను సమర్థించియే వ్రాసితిని. వారూహాగానము చేయుచున్నారు. శంకరసంహితను నేను జూచితిని. నాకీకథ యెందు నగపడలేదు. వాస్తవముగ నం దీకథ లేనే లేదు. శంకరసంహితలో నీకథ యున్నదన్నవా రెందున్నదో యెట్లున్నదో చూపుట విధిగదా? ఏది, యట్లు చూపరేల? వారికడ శంకరసంహిత లేదా? దానిని వారు పరిశీలింపలేదా? అం దీకథ లేదా? ఇం దేది లేదో, యన్నియు లేవో

వారుస్పష్టముగఁ జెప్పినఁ జిక్కొకింతదీఱును. మహాశైవులై శంకరసంహితలో నీ విషయము గల దని వాదించుచుఁ గూడ నావిషయమునఁగూడ నీశడికనే ప్రమాణముగాఁ జూపుట పాడియగునా? వీరు లెక్కలమీఁద లెక్కల గుణించి నావాదమును ద్రోసిపుచ్చుటకుఁ "దానవసార్వభౌము"లను నొకపద్యముదాహరించిరి. ఆపద్యమువలన నావాదమునకు బాధ యేమియు లేదు. దానిశైలి యప్రౌఢమై యశ్రీనాథీయమే యని రుజువు చేసికొనుచున్నది. అందలి "సదా" అవ్యయమా? శివునకు విశేషణమా? శివరాత్రి యనుప్రసిద్ధి గన్నపర్వమునకు సదాశివరాత్రి యని వ్యవహార మెందేని కలదా? "దోషాపహృతిక్రమంబు" వినమానము? అర్థ మేమి? శ్రీతమ్మయ్యగారు దేనికైనను నిందే ప్రమాణములఁ జూపుట నేనవి యెల్లఁ గా దనుట పరిపాటియైనది. అవతారికయం దీశానసంహితయని యుండ నిందు శంకరసంహిత యని కలదు. ఈశానశంకరపదములు పర్యాయవాచకములే యైనను సుప్రసిద్ధమగు శంకరసంహితయం దీకథ లేమిఁ జేసి యీపద్య మనర్థకముగా నున్నది.

మూఁడవభాగ మువలబ్ధగ్రంథసమగ్రతాసమగ్రతలం గూర్చినది. తొలిదొల్త నీగ్రంథము పరిషత్పత్త్రికలోఁ బ్రకటింపఁబడునపుడు గ్రంథ మసమగ్ర మనియు నొక్కయాశ్వాసగ్రంథ ముండవలయు ననియు నేనే పత్త్రికాముఖమునఁ బ్రకటించియుంటిని. ఎంతకాలమునకు నావిషయ మించుకయు నుపలబ్ధము గాకుండుటచే నాయభిప్రాయమును బీఠికారచనావసరమున మార్చుకొంటిని. మార్చుకొనుటకుఁ దగినహేతువు లుండుటచేతనే మార్చుకొంటిని. ఆహేతువులను బ్రకటించియే యుంటిని. శ్రీతమ్మయ్యగారీపట్టునఁ గూడ నూహాగానమునే యాలాపించుచున్నారు, గాని, ప్రమాణములఁ జూపఁజాలకున్నారు. ఆశ్వాసాంతపద్యములే శ్రీనాథునివి కావనుచున్నపుడు వానితరు వాతిగద్యములు శ్రీనాథుని వని నన్ను నమ్మించుట సరసమే నా? కావున నీవిషయమునఁగూడఁ దమ్మయ్యగారు చరితార్థులు కా లేదని మనవి

విమర్శకులు గావింపవలసినది యుపలబ్ధము లగు నాధారములతోఁ దమకు నమ్మిక గలిగిన మార్గమును లోకమున కెఱుకసేయుట గాని పరమతఖండనమును బరదూషణమును మాత్రమే కాదు. పరమతమునందు దోషము లుండి వానిని ఖండింపవలసిన ప్రమాణములు ... లభించినపు డావని మం

చిదే. ఏయాధారములు లేక గగనారవిందమున కాశించుట దగదు. కేవలహేతువాదములకే పూనినచో నెవ్వరును వెనుదీయరు? ఒకవేళఁ దనవాదము దప్పైనచోఁ బ్రబలప్రమాణముల కాతఁడు బద్ధుఁడై యే యుండును. సత్యము గోచరించినపుడు దనవాదమును మార్చుకొనుట యాతనికి విధియే యగును. శ్రీ తమ్మయ్యగారివలనఁ గావించిన విమర్శనమున నాయభిప్రాయము మార్చుకొనఁదగిన హేతువు లేవియు సూచించి యుండలేదు. ఈవిషయమై యింక వారితో నేవిధమగు వాదమును జేయఁజాలను. నాకుఁ గావలసినది సత్యనిర్ధారణము. దానికై నాకిపుడు లభించిన ప్రమాణముల నీక్రిందను దాహరించెదను. నాసేకరించిన ప్రమాణములవలన నావాదము ప్రమాణమును శ్రీ తమ్మయ్యగారి వాదమప్రమాణము నైనది. అయినను శ్రీతమ్మయ్యగారు కేవల నిరాధారముగ వ్యక్తిందలకును నపసిద్ధాంతప్రకటనమునకును గడంగుటచే వారి యుక్తుల ఖండించుటకు మాత్రమే యింత వ్రాయవలసి వచ్చినది.

ఈగ్రంథమునకు మూలము శంకరసంహిత కాదు. ఈశానసంహితయే. ఆనామముతోడనే యది యిపుడుపలబ్ధమయినది. దానియందీకథామూలము నూఱుశ్లోకములు మాత్రమే కలవు. దిఙ్మాత్రముగ నున్నకథను విపులముగఁ బెంచి వ్రాసినాఁడు. వర్ణనాంశముల నవేలముగఁ గాదంబరినుండి యాంధ్రీకరించినాఁడు. ఇంక నొక్కయాశ్వాసము గ్రంథముండవలసినట్లే మూలమువలనఁ గూడఁ దోఁచుచున్నది. ప్రకృతగ్రంథమువలన నట్లు దోఁచుటచే నేను దొలుత నసమగ్రమనియే ప్రకటించియు బహుకాలమువఱకు నావిషయ మించుకయుఁ దెలియరాకుండుటయు సమగ్రమే యనుటకు నూహములు ప్రేరించుటయుఁ గారణములుగ నాపూర్వాభిప్రాయమును మార్చికొంటిని. ఇపుడు సత్యము గోచరించుటచేఁ బూర్వాభిప్రాయమునకే తిరిగి వచ్చినందులకు సహృదయులు మన్నింపవేఁడెదను. మూలము నాలోచించిన నొక్కయాశ్వాసముండవలయు నని తెలియుచున్నది. ఇంతవఱకును నీగ్రంథమునకుఁ బ్రత్యంతరము గాని లుప్తమగు నాశ్వాసము గాని లభింపలేదు. ఎవ్వరికిఁ గోచరము గాలేదు. ఆచివరిభాగము నాతఁడు రచింపకయే కాలగతి నొందెనో రచించినను నాభాగమే కాలగర్భమున లీనమయ్యెనో నిర్ణయింప ననువుగాదు. అచిరకాలమున నాగ్రంథముగూడ లభించి యాంధ్రమహాజనుల నానంద

వీదికలం దెల్పఁగాక యనివరమేశ్వరు వేఁడుచున్నాఁడను. మద్గురువర్యులగు బ్రహ్మశ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు చెన్నపురినుండి ది 15-2-28 తేదీని నా కొకవిషయమై యుత్తరము వ్రాయుచు నం దీవిషయమై యిట్లు వ్రాసిరి. "శివరాత్రిమాహాత్మ్యమును సంస్కృత ఈశానసంహితాంతర్గతమును చదివితిని. 100 శ్లోకములు గ్రంథము నివ్వి డుడు బ్ధ మయినంత గ్రంథముగా బెంచినాఁడు. ఇంక నొక్కయాశ్వాసము గ్రంథ ముండవలెను. మీద శివరాత్రిమాహాత్మ్యప్రతిపాదకవిషయములు ప్రధానముగా నున్నవి. తెలుగుపుస్తకమును సంస్కృతముతో జతగూర్చి చదివి నోట్సు వ్రాసినాను. మీ రీతూరి వచ్చినపుడు చూపెదను."

సహృదయపాఠకులారా! ఈశివరాత్రిమాహాత్మ్యమును గూర్చి యిదివఱకుఁ బెద్దపెద్ద చర్చలు సాగినవి. కాని వానివలన నిసుమంత యు వాస్తవము గోచరింపక కాలహరణమే ఫల మైనది ఇప్పటి నావ్రాఁతవలన నించుక ఫల ముండునేమో యని యాశించుచున్నాఁడను. *ఏమైనను మంచిప్రమాణములు లభించినఁ దక్క నింక నీవిషయమై యెవ్వరును వ్యర్థకాలయాపనమును గావింప రని నమ్ముచు నీవిషయమున కింతటితో స్వస్తి చెప్పుచున్నాఁడను.

* ఈవాక్యమునే మేమును మరలఁ బలుకుచున్నాము.- ప. అ.

ధా తు మా ల.

ఈయాంధ్రధాతుమాలకు మూల మగువ్రాఁతకాగితపుఁబ్రతి శ్రీసూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటు కార్యాలయమునఁ గల చిన్నయసూరిగారి లిఖితగ్రంథసముదయములో దొరకినది. ఇది చిన్నయసూరికృత మగునో కాదో సిద్ధాంతము చేయుటకుఁ దగిన ప్రబలాధారములు దొరకలేదు. మేమువినినంతమట్టుకు సూరిగారిచే రచియింపఁబడిన వీక్రింది గ్రంథములై యున్నవి.

1. ఆంధ్రశబ్దశాసనము.
2. ఇంగ్లీషు లాచట్టముల భాషాంతరీకరణము.
3. చాటుపద్యములు.
4. రాణిగారిమకుటాభిషేకమునకు రచించినపద్యములు.
5. సంస్కృతబాలబోధ.
6. సంస్కృతసూత్రాంధ్రవ్యాకరణము (చిన్నయసూరీయము.)
7. ఆంధ్రశబ్దచింతామణివ్యాఖ్య.
8. బాలవ్యాకరణము.
9. నీతిచంద్రిక.
10. శబ్దలక్షణసంగ్రహము.
11. అక్షరగుచ్ఛము.
12. పద్యాంధ్రవ్యాకరణము.
13. విభక్తిబోధిని.
14. అకారాదినిఘంటువు.
15. విశ్వనిఘంటువు.
16. సుజనరంజనీపత్రిక.
17. ఆదిపర్వవచనము.
18. పచ్చయ్యప్పగారిపైఁబద్యములు.

ఈగ్రంథమందు గ్రామ్యరూపములు పెక్కులు కానఁబడుచున్నవి దీనినిబట్టి యిది చిన్నయసూరికృతము కాదేమో యనిసంశయించుట కవకాశము గలదు. ఎట్లయినను తెనుఁగులో ధాతుపాఠ మింతదనుక లేదు కావున దీనిని బ్రకటించితిమి. ఇందలిగుణదోషములు విచారించుభారము పండితులదియై యున్నది.

దీనిపై విద్వాన్ కల్లూరి సాంబమూర్తి శాస్త్రిగారి యభిప్రాయము వెనుకనే ప్రకటింపఁబడినది.

ప. ఆ.

శ్రీసరస్వతీపరదేవతాయైనమః

ధాతుమాల-పీఠిక.

ఈయాంధ్రధాతుమాలను లోకమునకు బ్రకటించి యాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు తనముఖ్యవిధి నొకదానిని నిర్వర్తించినది. సాధారణముగా గ్రంథనిబద్ధము లగుభాషల కెల్ల వ్యాకరణ ముండితీరును. ఏకాలమునం దేయేపదములు వాక్యములు నెట్టిపరిణామమును బొందినవో తెలుపుటయును బహుశిష్టజనవ్యవహారారూఢపదములు మాత్రమే ప్రయోగార్హము లని శాసించుటయే వ్యాకరణముల ప్రయోజనము. ఎల్లబాసలందును దొలుదొల్తఁ బరిమితములగుక్రియాపదములు మాత్రమే యుండి యవసరముల ననుసరించి కాలక్రమమున నితరపదములకూడికచే నపరిమితము లగు నని కొందఱు పండితులందురు. సంస్కృతభాషయందలి పదము లన్నియు ధాతుజన్యములే యని పాణినీయవ్యాకరణమునందలి వ్యుత్పత్తిపథము దెల్పుచున్నది. తెనుఁగుభాషయందలి కాలు చేయి కన్ను ముక్కు మొదలగుపదము లన్నియు ధాతుజన్యములే యని పలువురు పండితు లనుచున్నారు. కాని ధాతురూపములు నామములుగాఁ బరిణమించినవో నామములనుండి ధాతువులు జనించినవో నిర్ణయించుటమాత్ర మలవికానిపని. ఈసంశయ మాంధ్రభాషావిషయమున నత్యధికముగానే కలదు. నేను మేము నీవు మీరు వాఁడు వారు అను ద్వ్యక్షరసర్వనామములందలి ద్వితీయావయవములే ప్రకృతక్రియావిభక్తులుగా నగపడుచున్నవి. తొలుదొల్త ధాతువులకు విభక్తిప్రత్యయములు లేవనియు సర్వనామపదములే తత్తదర్థానుసారముగ ననుప్రయోగింపఁబడియెడి వనియుఁ గాలక్రమమున నయ్యవి వర్ణలోపాదివికారములఁ బొంది విభక్తులుగా మారెన వనియు నూహింప నగును. అయినను ధాతురూపములు మాత్ర మనాదిసిద్ధములై స్వతంత్రముగానే యున్నవి.

ఏభాషయం దైనను బాండిత్యమునకు ధాతురూపపరిజ్ఞానము పరమసాధనముగా నున్నది. అనేకశబ్దము లుపసర్గసాహచర్యమునను బ్రకరణవశమునను భిన్నార్థద్యోతకము లైనను రూపసాదృశ్యముంబట్టి యేకధాతుజన్యము లని నిర్ణయించుచున్నాము. ప్రహారాహారసంహారవిహారపరిహారము లిట్టివి. ధాతురూపపరిజ్ఞానము లేనిభాషాజ్ఞానము నేత్రహీన మగుశరీరముం

బోలి నిరర్థక మగుచున్నది. పరిచిత మగుపరిమిత ధాతుకతిపయముతో నపరిమితము నావశ్యకము నగుపదజాలమును నిర్మించికొనుట వ్యవహారసౌకర్యముం గూర్చును. కావుననే ప్రాచీనపండితులు ధాతుమాలల రచించి యుండిరి. సంస్కృతమునకు ధాతుదశగణివలనఁ గలసౌకర్యము వర్ణింప నలవి కానిది గదా! కర్ణాటభాషకు సైతము ధాతుపాఠము గలదు. ఆంధ్రభాషకు లక్షణముల రచించినవారు ప్రాచీననవీను లనేకు లున్నను నీరీతిగా ధాతువుల నెల్ల నేకసూత్రమున గుదిగ్రుచ్చి లోకమున కర్పించినవారు సుగృహీతనామధేయులగు శ్రీపరవస్తు చిన్నయసూరిగారు మాత్రమే. శ్రీసూరిగారిపే రక్షరాస్యులగునాంధ్రు లెల్లరజిహ్వాగ్రములందును దాండవించుచునేయుండును. ప్రమాణమే కానిం డప్రమాణమే కానిండు బాలవ్యాకరణముం బోలెఁ బటుతర మగు నాంధ్రవ్యాకరణ మాంధ్రావనియం దింకొక్కటి కలదా? చిన్నపొత్తమే యైనను నీతిచంద్రికం బోలుప్రౌఢవచనకావ్యము వేఱొకటి లేదుగదా ? ఈరెండు గ్రంథములును శ్రీసూరిగారి కీర్తిలతికకు శాఖాద్వయమై యాంధ్రదేశ కాయమానమున నలముకొని యనశ్వరజ్ఞానఫలము లందించుచున్న వనుట యతిశయోక్తి కా నేరదు. శ్రీసూరిగారిజీవితచరిత్ర మిదివఱ కీపరిషత్పత్రికయందే ప్రకటింపఁబడినది. అచ్చుపడిన నీతిచంద్రికాబాలవ్యాకరణములు కాక యముద్రిత మగు నొకగొప్ప తెలుఁగు నిఘంటువు సూరిగారు రచించినది శ్రీపీఠికాపురసంస్థానమునఁ గలదు. శబ్దరత్నాకరముకంటె నిది మిగులఁ బెద్దది. శబ్దరత్నాకరమున కిది మూలప్రాయ మైనదికూడను. శబ్దలక్షణసంగ్రహ మను నొకముద్రితాంధ్రవ్యాకరణము సూరిగారు రచించినట్లు ప్రకటింపఁబడియున్నది కాని యది వారిచే రచింపఁబడినది కాదని నేను తణుకుపరిషత్సభలో సిద్ధాంతీకరించియున్నాఁడను. ఇట్లుండ నిపు డీధాతుమాల యొకటి సూరిగారిపేరు మోసికొని లోకమున కవతరించినది. కావున దీనికలరూ పించుక విమర్శింప వలసియున్నది.

శ్రీసూరిగారు ధాతుమాల నొకదానిని రచించిన ట్లనేకు లెఱుంగరు. ఈగ్రంథమునం దెక్కడను సూరిగారిపేరు లేదు. శ్రీసూరిగారిమతమునకు విరుద్ధ మగు ననేక విషయము లిందుఁ గలవు. అలాక్షణికత్వమును నిరసించువారిలో సూరిగా రగ్రగణ్యు లనుట నిర్వివాదముగదా ? అట్టిసూరిగారు గ్రామ్య రూపముల నుదాహరింతురా ? ఒక వేళ స్పష్టప్రతిపత్తికై గ్రామ్యపద

ములతో నర్థనిరూపణము గావించినఁ గావింపవచ్చును గాని ధాతువులకే గ్రామ్యరూపముల నుదాహరించుట వానియర్థమును సంస్కృతమున నాంధ్రమున ను దెల్పుటయును శ్రీసూరిగారివంటి యభినివిష్టు లాచరింతురా? "ధాత్వాదులకు ధాత్వాదు లనుప్రయుక్తంబు లై విలక్షణార్థాభిధాయకంబు లగు నయ్యవి శబ్దపల్లవంబులు నాఁబడును." అని సూత్రించి సూరిగారు ఏగుదెంచు, చనుదెంచు, మేలుకొను, అందిమ్ము, చొత్తెంచు మొదలగురూపములను సాధించిరి. వీనియం దవయవద్వయము వేర్వేఱ స్వతంత్రప్రయోగము గలదియే. ఈగ్రంథమునందు అగపడు మొదలగురూపములనుసమాసధాతువులుగాఁ బేర్కొని అగపడులో అగకు వ్యస్తప్రయోగము లేదనుట సూరిగారిమతమునకు విరుద్ధముగాదా? సమాసధాతుసంజ్ఞ సూరిగారిగ్రంథమునం దెక్కడ నగపడదు. సమాసధాతువు లను సంజ్ఞాకరణమే దుష్టము. ప్రయోగారూఢములగుదేశ్యధాతువులకు మాత్ర మర్థనిరూపణము రూపనిష్పత్తియుఁ గావించుట గ్రంథోద్దేశమయి యుండఁగా నిందు వ్యావహారికములఁగూడ నుదాహరించియుందుఁ గొన్నింటికి మాత్రము గ్రామ్యము లని "గ్రా" సంజ్ఞతో సూచన గావింపఁబడినది. సూచనావిరహితము లయ్యు గ్రామ్యము లనేకములు గలవు. మఱియు ననేకవిధము లగుదోషము లీగ్రంథమునం దగపడుచున్నవి. వాని నీషన్మాత్రముగ నీసారిది నుదాహరింతును.

అగపడు, అగుపడు- ఆమతించు, ఆమెతించు- ఎదగు, ఎదుగు- ఎదిర్చు, ఎదిఱ్చు, ఎదిటించు, ఎదుర్కొను- ఓదార్చు, ఓదర్చు- తడవు, తడువు, తవుడు-తవుడుకాడు, మొద లగురూపాంతరము లడుగడుగునఁ జూపఁబడినవి. కాని యిందలిరూపాంతరములును శకటరేఫసంయోగములును గ్రంథములం దెక్కడను గానరావు, కొన్ని వ్యవహారమందును మృగ్యములే. ఓటించు-ఓట్రించు; కతకు-కతుకు, కదకు-కదుకు, తవుడు-తవుడుకాడు, మట్టగించు, మద్దటిలు-మద్దటిలు, లోటు, లోడు అను రూపాంతరములే ఏదేశమం దేవి వ్యవహారసిద్ధములో నా మెఱిఁగినంతవఱకుఁ దెలియరాలేదు.

అర్థనిర్ణయమునందు ననేకదోషము లున్నవి. ఆమెతించు-సత్కారపూర్వకముగాఁ బిలుచుట, విందుచేయుట యగునేమో! క్రచ్=కాంక్షించుట.(చుట్టుకొనుట శ. ర) అవు మొదలగునవి పొడుచుట క్రుమ్ము కాని కుమ్ము కాదు. దుయ్యానకు బాణము దూసి [illegible] కాదు. ఒకవేళ

క్రిక్కిటనుండి విడుచుట యగునేమో ? కరకు మొదలగు నాల్గురూపములకు భోజనసామాన్యమే యర్థమైనను శునకాస్వాదనమే యని నియమించుట సరి గాదు. రాపాడు దోషమారోపించి తెల్పుటంట ? వంచివేయుటకు కట్టువంచు ట ప్రసిద్ధము. ద్రవపదార్థ మొలికించుట గ్రామ్యము. ప్రకృతిప్రత్యయ నిరూ పణమందును దోషము లగపడుచున్నవి. అకు-అలిచేతితో గొట్టుట యను చు వర్తమానార్థక ప్రత్యయము నని తెలుపుట తప్పుగాదా ? కొడుగలిచులో కొడుగలి ధాతువంట, చు వర్తమానార్థకప్రత్యయ మంట. ఇంతటి వైపరీత్య మెందైనఁ గలదా ?

వ్రాఁతప్రతియందు ధాతువు, సంస్కృతార్థము, ఆంధ్రార్థము, వర్తమాన భూతభావికాలిక ప్రత్యయములు, విశేషములు నని యేడువిభాగములు ప్రదర్శిం పఁబడినను, ముద్రణమున ధాతుధాత్వర్థములు మాత్రమే ప్రకటింపఁబడినవి. అన్నిధాతువులకు వర్తమానమున చువర్ణకమును భూతమున ఇల్-ఇన్ వర్ణక ములును, భావిని ఎద్, ద్ వర్ణకములును దెలుపఁబడినవి. విశేషములందు సమానధాతువులు, శాస్త్రీయములు, అస్వతంత్రములు మొదలగువిషయము లు పేర్కొనఁబడినవి. అన్నింటికిని జివర డుము ప్రత్యయము తో నర్థము నిరూ పింపఁబడినది.

వైయంశము లన్నింటి నాలోచించినచో బరిషత్తువారు ప్రకటించినది చిన్నయసూరికృతమేనా యనుసంశయము గలుగుట సహజము. చిన్నయ సూరివంటి లాక్షణికశిరోమణి గ్రంథమం దిట్టిదోషఁగులు పొసంగునా యను శంక దుర్నివారమే యైనను గొంచె మాలోచింపఁదగును. శ్రీమత్సూరిగారు ధాతుమాల నొకదానిని రచించి రనుటలో నెట్టిసంశయమును లేదు. చెన్న పురిప్రాచ్యలిఖితపుస్తకాగారమున నొకధాతుమాల చిన్నయసూరివిరచిత మగు నది యుండెడిది. ఆపుస్తకము నెవ్వరో యపహరించినను దానివరుససంఖ్య యేఁ జేసును నిప్పటికిని గలదు. పరిషత్తునకు లభించినప్రతి శ్రీసూరిగారి స్వ హస్తలిఖితము కాదు. వారిప్రతికిఁ బుత్రికయో పౌత్రియో యింకనువ్యవహిత సంతతియో తెలియదు. ప్రతులఁజూచి పుత్రికల వ్రాసికొన్నవారు తప్పుల బొరలించుట వింత కాదుగదా! శ్రీసూరిగారిగ్రంథములు చాల సీనడుమఁ బరి షత్తువారికి లభించినవి. వానినెల్లఁ జూచిన నీవిషయము సత్యమే యని తే లును. లోకములో వ్రాఁతతప్పులు పడుట నిజమే కాని ప్రక్షిప్తము లధికము

గాఁ దాఁటుట శ్రీసూరిగారి గ్రంథములకు సంభవించిన మహోపద్రవము. వారియందు గౌరవాతిశయమునఁ దమ రేమో సాధించితి మనుతలంపున మంచిచెడ్డలారయక యథేష్టమైనగడ్డి నెల్ల గ్రంథమందుఁ జొప్పించుట శ్రీసూరిగారి గ్రంథములం దధికముగా నగపడును. అట్టిచీకాకులు లేకున్న సీధాతుమాల కెంతటిగౌరవము నొందెడిదో ? ఇదియే కాక శ్రీసూరిగారి గ్రంథము లముద్రితము లేనివైనను మనకు నిర్దుష్టముగ లభించుట దుష్కరమే. ఎట్లయినను నేను బ్రారంభమునఁ బేర్కొన్నంత యుపయోగ మిప్పటియీగ్రంథమునకు లేకున్నను దీని యవసరము గలదనియే నావిశ్వాసము. గ్రామ్యములో గ్రాంథికములో నగుధాతువుల నొక్కచోఁ జేర్చి వానియర్థము నిరూపించుట వ్యుత్పిత్సువుల కత్యంతోపకారకముగదా ? అందును గ్రామ్యరూపముల వలన భిన్నదేశవ్యవహారము సుగమ మగును. కావున సీధాతుమాలను బ్రకటించి యాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు మహోపకార మొనరించెననుట కావంతయు సందేహము లేదు.

నరసన్నపేట, గంజాము.
20-1-1930

కత్తి సాంబమూర్తిశాస్త్రి.

ఆవాసః కిలికిఞ్చితస్య—

నెల గాయఁజెంత సఖి వ,_ర్తిలఁ బిసములు మ్రోయఁ గవి నుతింప సిగందం
డలుచుట్టి చైత్రమున జరుఁ, డలరు న్వెల్లూరి వేంకటాచల రమణా. ౮౪

పాన్థస్త్రీవిరహానలాహుతికళా—

విరహానలాహుతికళా, స్ఫురదురుమంజరులు పికవ*ధూహితములు నై
మరుదంకురములు మధువున, నరుదగు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౮౫

ప్రథితః ప్రణయవతీనాం—

మలయపవనములు చల్లఁగ, వెలయుచుఁ జైత్రమున వీవ విరిఁబోఁడులకుం
బొలయలుక లుండ నేర్చునె, యలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౮౬

సహకారకుసుమకేసరనికరభరా—

ధరఁజాతకుసుమపరిమళ,భరితము లగువనములందు భ్రమరమ్ములు ఝాం
కరణ మొనరించు మధువున,నరయఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౮౭

అచ్ఛాచ్ఛచన్దనరసార్ద్రితరామ్యగాత్ర్యః—

సురభిని దెలిమేడలు గం,ధరసార్ద్రార్ద్రకుచలైన తరుణులుఁ బువ్వుల్
మరునిమది వృద్ధిసేయును,హారసఖ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౮౮

స్రజో హృద్యామోదాః—

తెలిమేడ వెన్నెలను జెలు,వలు సిగవిరులేయ వలిపవల్వలుఁ బూదం
డలుఁ దాల్చి సురభి ధన్యుం, డలరును వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౮౯

సుధాశుభ్రంధామ—

తెలిమేడలు నెల చెలిమో, మలరులు చందనముఁ గలఁచు ననురక్తుని ని
శ్చలు గ్రీష్మమున భ్రమింపవు, నలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా.

తరుణీవేషోద్దీపితకామా—

ధర నుద్దీపితకామయు, నురుజాతిసుగంధి ధృతపయోధర మై పుం
దరివలె వర్షర్తు మనో,హరమగు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౯౧

వియదుపచితమేఘం—

విను సఘనము కందళభా,వనికుటజకదంబవాసి పవనమ్ము శిఖ
ధ్వనివని సర్వజనోత్కృ,త్తం,తనలరు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౯౨

* యతిప్రాసమైదము- వచ్చోహిత మన వచ్చును.

ప్రకారాంతరము—

జలదకలితగగనము కం,దళవిలసితభూమి కుటజతరుపవనములుం
గలఁచు సుఖ నసుఖ నెల్లర, నలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౯౩

ఉపరిఘనం ఘనపటలం—

ఇల కందళసితరుచి నగ,ములు నర్తితకేకు లభ్రములును ఘనయుతమా
నలపాంథుఁడెచటఁ జూ మనో,యలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా ౯౪

ఇతోవిద్యుద్వల్లీవిలసిత మితః—

ఉరుములు మెఱపులుఁ గేతకి,పరిమళములుఁ గేకిరవము భాసిల్లంగాం
విరహిణు లేగతిఁదాళుదు,రరయఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౯౫

అసూచీసఞ్చారే—

ఇల సూది మోపునంతెడ,గలుగని చీఁకటి మెఱపులు గర్జనలును జి
న్కులుఁ బడఁ గులట చరించును, నలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా.

ఆసారేణ నహర్మ్యతః—

చలిగాలికి జడికెటు నస,కిల సీతున కలికి చెలువ లెదఁ జేర్పఁగ భో
గులకు సుదినమై దుర్దిన,మలరును వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౯౭

అర్ధం సుప్త్వా నిశాయాః—

శరదర్ధరాత్రి మేడల, సురగొని పవళించి లేచి సురతశ్రమ పో
గరితలు దేనుదకము గ్రోలరుదుఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౯౮

హేమన్తే దధిదుగ్ధసర్పిరశనా—

పెరుఁగు నెయిద్రావి లోమ్మఁ,దిరమునఁ జలి విడెము నలిపి ధృతవరలేపాం
బరులై స్త్రీరతి నుందురు, రరయఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. *

చుమ్బన్తో గణ్డభిత్తీ—

వలిగాలి సీత్కృతులుపుల,కలు గలుగఁగఁ జేయు నంశుకములు దిగుచఁ జె
క్కులు నొక్కు విటులవలెఁదొ,య్యలియును వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా.

కేశానాకులయన్—

వలిగాలి మగనివలెఁ గుం,తలచలనము వణఁకు సీత్కృతము రోమాంచం
బులు చేలాకర్షణ సల్పలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౧౦౧

ధన్యానాం నవపూగపూరిత—

చలి విడెము లొసఁగఁ గ్రీడలు, నలుపుజనుల కరుగు వేఁగఁ జలిరాతిరి పే
దలకు నిసిఁ జింతఁ దడసగు నలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౧౦౨

* ప్రోద్యత్ప్రౌఢప్రియంగు- అను శ్లోకమునకుఁ బద్యములేదు.

3. వైరాగ్యశతకము.

చూడోత్తంసితచన్ద్రచారుకళికా—

శశిరుచిశిఖమునఁ శ్రీయో, దశధామము కామశలభదగ్ధము మోహం

ధశమము నగుశివదీప, మ్మశరణ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౧

భ్రాన్తం దేశ మనేకదుర్గవిషమం—

పలుబూము లరుగుఁ గాకము, వలె దుష్టాన్నము భుజించు ఫలమందక హీ

నులఁగొల్వఁ దృష్ణచే నరుఁ, డలరును వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨

ఉత్ఖాతం నిశి శజ్కయాత్షితితలం—

ఇలఁద్రవ్య నోడబేరము, నలువఁగ హేమింప రాజసత్కృతి మంత్ర

మ్ములు గలుగ గవ్వదొరకునె, యలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. 3

ఖలాలాపాస్సోఢాః—

కనుల నీరుంచు నగుఁ డి, ట్టిన నూరకయుండు బసిబసిగ ధనికున కం

జలిచేయుఁ దృష్ణచేనరుఁ, డలరును వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౪

అమీషాం ప్రాణానాం—

నలజలతుల్యప్రాణ, మ్ములకౌఁ ఆకు ధనాంధులకడ మూఢులు పాప

మ్ములనక తముఁదా మెన్నుదు, రలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౫

క్షాంతం నక్షమయా—

క్షమలేక శాంతి సంతో, షములేక విరక్తి యోగచరితము లేకన్

హిమసూర్యాతపసహనం, బమరదు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౬

భోగా నభుక్తా వయమేవ—

ఇలభోగకాలతృట్తప, ములు భుక్తమె శిథిలజీర్ణములై తప్తములే

ఫలభోక్తలు మనుజులై కా, కలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౭

వళిభి ర్ముఖ మాక్రాన్తం—

తల నరసిన మోమున వళు, లలరినఁ గాయంబు శిథిలమైనప్పుడు మ

ర్త్యులతృష్ణ వాయ దేమన, నలవడు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౮

నివృత్తా భోగేచ్ఛా—

కనులఁ బార గప్ప బహుమతి, చనఁ జేతికిఁ గోలరాఁగ సఖులరుగ సుఖం

బణఁగ మెయితృష్ణ వదలదే, మనవలె వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౯

ప్రకారాంతరము—

జలదకలితగగనము కం,దళవిలసితభూమి కుటజతరుపవనములుం
గలఁచు సుఖ నసుఖ నెల్లర, నలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౯౩

ఉపరిఘనం ఘనపటలం—

ఇల కందళసితరుచి నగ,ములు న ర్తిత కేకు లభ్రమును ఘనయుతమా
నలపాంథుఁ డెచటఁ జూ మనొ,యలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా ౯౪

ఇతోవిద్యుద్వల్లీవిలసిత మితః—

ఉఱుములు మెఱుపులుఁ గేతకి,పరిమళములుఁ గేకిరవము భాసిల్లంగాం
విరహిణు లేగతిఁ దాళు,రరయఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౯౫

అసూచీసఞ్చారే—

ఇల సూది మోపునంతెడ,గలుగని చీఁకటి మెఱుపులు గర్జనలును జి
న్కులుఁ బడఁ గులట చరించును, నలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా.

ఆసారేణ నహ ర్మ్యతః—

చలిగాలికి జడి సెటు నస,కిల సీతున కలికి చెలువ లెదఁ జేర్పఁగ భో
గులకు సుదినమై దుర్దిన,మలరును వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౯౭

అర్ధం సుప్త్వా నిశాయాః—

శరదర్ధరాత్రి మేడల, సురగొని పవళించి లేచి సురతశ్రమ పో
గరితలు దే నుదకము గ్రోలరుదుగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౯౮

హేమన్తే దధిదుగ్ధసర్పిరశనా—

పెరుఁగు నెయిద్రావి లోమ్మః,దిరమునఁ జలి విడెము నలిపి ధృతవరలేపాం
బరులై స్త్రీరతి నుందురు, రరయఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. *

చుమ్బన్తో గణ్డభిత్తీ—

చలిగాలి సీత్కృతులుపుల,కలు గలుగఁగఁ జేయు నంశుకములు దిగుచఁ జె
క్కులు నొక్కవిటులవలెఁ దొ,య్యలియును వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా.

కేశానాకులయ—

చలిగాలి మగనివలెఁ గుం,తలచలనము వణఁకు సీత్కృతము రోమాంచం
బులు చేలాకర్షణ నృల్పలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౧౦౧

ధన్యానాం నవపూగపూరిత—

చలి విడెము లొసఁగఁ గ్రీడలు, నలుపుజనుల కరుగు వేఁగఁ జలిరాతిరి పే
దలకు నిసీఁ జింతఁ దపవగు,నలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౧౦౨

* ప్రోద్యత్ప్రౌఢప్రియఙ్గు-అను శ్లోకమునకుఁ బద్యములేదు.

3. వైరాగ్యశతకము.

చూడోత్తంసితచన్ద్రచారుకళికా—

శశిరుచిశిఖమునఁ జేరియో, దశధామము కామశలభదగ్ధము మోహం

ధశమము నగుశివదీపస్మరణ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౧

భ్రాన్తం దేశ మనేకదుర్గవిషమం—

వలుబాము లరుగఁ గాకము, వలె దుష్టాన్నము భుజించు ఫలమందక హీ

నులఁ గొల్వఁ దృష్ణచే నరుఁ, డలరును వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨

ఉత్ఖాతం నిధిశఙ్కయా క్షితితలం—

ఇలఁ ద్రవ్యనోడ జేరము, నలువఁగ హేమింప రాజసచ్ఛ్రుతి మంత్ర

ములు గలుగ గవ్వ దొరకునె, యలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. 3

ఖలాలాపాస్సోఢాః—

కనుల నీరుంచు నగుఁ డి, ట్టిన నూరకయుండు బడిబడిగ ధనికున కం

జలిచేయుఁ దృష్ణచే నరుఁ, డలరును వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౪

అమీషాం ప్రాణానాం—

నలజలతుల్యప్రాణ, మ్ములకై యిల ధనాంధులకడ మూఢులు పాప

మ్ములనక తముఁ దామెన్నరు, రలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౫

క్షాంతం న క్షమయా—

క్షమ లేక శాంతి సంతో, షము లేక విరక్తి యోగచరితము లేకన్

హిమసూర్యాతపసహనం, బమరదు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౬

భోగా న భుక్తా వయమేవ—

ఇల భోగకాలతృట్తప, ములు భుక్తమె శిథిలజీర్ణములె తప్తములే

ఫలభోక్తలు మనుజులె కా, కలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౭

వలిభిర్ముఖమాక్రాన్తం—

తల నరసిన మోమున వళు, లలరినఁ గాయంబు శిథిలమైనప్పుడు మ

ర్త్యులతృష్ణ వాయదేమన, నలవడు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౮

నివృత్తా భోగేచ్ఛా—

కనులఁ బొర గప్ప బహుమతి, చనఁ జేతికిఁ గోల రాఁగ సఖులరుగ సుఖం

బణఁగ మొయితృష్ణ చనదే, మనవలె వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౯

ఆశానామనదీ—

ధృతికుజహరము మనోరథ, తతికము తృష్ణోర్మికము వితర్కఖగము రా

గతిమగు నాశానది * దాఁటతరమె వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. † ౧౦

అవశ్యం యాతారః—

నిలువవు విషయసుఖము లవె, తొలఁగిన దుఃఖంబుతా నెతొలఁగించిన ని

శ్చలసుఖ మపరిమితం బై, యలరును వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౧౧

బ్రహ్మజ్ఞానవివేకనిర్మలధియః—

అనఘుఁడు లభించుభోగము, లను రోసి త్యజించుఁ బరుఁడు లభియింపనివై

నను గోర్కులుమగఁజాలం, డనుపుగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౧౨

ధన్యానాంగిరికన్దరేషు—

పులుఁగులు తోడ నాడశ్రువు,లోలుకఁగ ధ్యానించు గుహాలయోగివరుఁడుమే

డల వనిక్రీడల నెప్పటి, కలరుఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౧౩

భిక్షాశనం తదపి నీరసం—

ఇల నజ్జగ నుంకియుఁ జిం, పులబొంతయుఁ గప్పి బికిరపుంగూడుదిన

య్యాలు నై తము మోహముడుగ, రలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౧౪

స్తనౌమాంసగ్రన్థి—

ఇలఁ జీమిడిబుఱ్ఱలుమోముములు రోఁతలు కటుఁ బొంగాలసుముద్దలు కుచముల్

నెలకరిఘుటములు వసుకుం, డలగు నె వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౧౫

ఏకోరాగిషు రాజతే—

గిరిజ మెయిఁ గలుగుహరుఁడొ, క్కరుఁడే రాగియు విరాగి గతకాముకుఁ డే

వరు లుభయభ్రష్టులు గద, యరయఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౧౬

అజానన్దాహాత్మ్యం—

శలభము లగ్ని దుముకుఁ జే, పలుగాలముమ్రింగుఁ దెలివివాసి మనుష్యుల్

తెలిసియు మోహముడుగరే, రలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౧౭

తృషా శుష్యత్యాస్యే—

మనసిచ్చయించ వనితల, నెనయుం దప్పినఁ ద్రావు నీరాఁకలికిం

దిను భక్ష్యాన్న మిదిసుమా, యనుశ్రీ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౧౮

---

* దాఁటుఁదరమె- యనినఁబాసిభంగము- ఇట్టివిందుఁబెక్కుకలవు.

† దీనికి [illegible] "సంసార [illegible]ప్నం" అనుదానికిఁ బద్యములేదు.

తుఙ్గం వేశ్మ సుతాస్సుతాం—
ఇలు దార యౌవనము తన, యలుఁ దిర మని మోహకార నుండజ్ఞుఁడు జ్ఞా
నులు నిత్యము గాదని మొద, రలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౧౯
దీనాదీనముఖైః—
తనయులు క్షుధ నవ్వాబు, వ్వని జీర్ణపటంబు దిగువ నడిగని దేహీ
యనుఁగాని ఘనుఁడుతనకొలఁది, కనునా వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా ౨౦
అభిమతమహామాన గ్రన్థి—
ఘనగుణవలచంద్రిక స్త్రీ, వనివరసు మానహరణపటువు కడుపు నిం
డనిబాన మెవరి నెటుసే, యనిదవు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨౧
పుణ్యేగ్రామే వనే వా—
సరివారి నడుగుకంటెను, వరపుణ్యస్థలముచేరి పాలుఁలయిండ్లం
దిరిప మడిగి కుడుచుట మే, లరయఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨౨
గఙ్గాతరఙ్గకణశీకరశీతలాని—
చలిమలనెలవులు గంగా, జలశీతల మునివనములు చనెనె బుధులు దు
ష్టులఁజేరి కూటికడిగెద, రలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨౩
కుశన్దాః కన్దరేభ్యః—
ఫలకందమూల జలవ, ల్కలములు లేవె, ధనగర్వకచలదుర్భాచా
పులనృపులఁగొల్వఁగా మఁద, మలరునె వెల్లూరి వేంకటాచలమరణా* ౨౪
ఫలం స్వేచ్ఛాలభ్యం—
కొలఁకులఁ జల్లనిజలములు, ఫలములు వృక్షములు పల్లవక్షితిశయ్యల్
గలుగ ధనికు కొలువేమిటి, కలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨౫
ఏవర్తన్తే ధనపతిపురః—
మనుజేంద్రాశ్రయదుఃఖం, బున భోగసుఖముల దినము వోయెనని నగుఁ
వని ధ్యానాంతంబున బుధుఁడనయము వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨౬
యేనన్తోషనిరన్తరప్రముదితాః—
పరితుష్టులేమిగోరరు, ధర లుబ్ధులు మేరుభూమిధర మగపడినం
బరితోషముఁజెందరు పుర, హరసఖ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨౭
భిక్షాహారమదైన్యమప్రతిమసుఖం—
దురితహర మభయ మక్షయ, కరమప్రతిహతము యోగికామితముచు కం
కరసత్రముభిక్షాశన, మరయఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨౮

* ఆన్యేన్యమ్లఫలైః-అను దానికిఁ బద్యము లేదు.

భోగేరోగభయం—

బలభోగవిత్తవిద్యా, కులములకుభయ మరిరోగకుప వాదిహతం
బులు నభయము వైరాగ్యం, బలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨౯

ఆక్రాన్తం మరణేన—

జర వయసును నస్థైర్యము, సిరి నాశముఁ దోషణాబు చిలువ వనము సు
దరిశమము సొంపరంజే, యరయఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా* 3౦

భోగాస్తుఙ్గతరఙ్గభఙ్గతరలాః—

తరుణత్వ మస్థిరము కా, పురములు తుచ్ఛములు విభవములు వీచులు వా
నర మల్పమని బుధుఁడు సుఖ,మరయును వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. 3౧

భోగామేఘవితాన—

పవనచలితాభ్రకము నా,యువు తుచ్ఛలు స్త్రీలు మెఱుపులు భోగములం
చవని బుధుఁడు చిత్సాధకుఁ,డవు శ్రీవెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. 3౨

ఆయుః కల్లోలలోలం—

మెఱుపులు భోగము లర్థమ చిర మాయువు వీచి చెలఁలచెలి మధ్రువమా
నరులకని యోగితత్త్వం, బరయును వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. 33

కృచ్ఛ్రేణామేధ్యమధ్యే—

జననిక్షిస్థనిర్బ్రా, ధన మబలాసంగచింతనము వార్ధక్యా
బును సీ దీనసుఖములే, దనువుగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. 3౪

వ్యాఘ్రీవతిష్ఠతిజరా—

పులివలె జర తెవు లరిగతిఁ,గలఁవ జనులబ్రదుకు భిన్నఘటజలమువలెం
దొలఁగ నహితముడుగని దను,దలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. †

బ్రహ్మేన్ద్రాది మరుద్గణాః—

కమలజుపదవి తృణప్రా,యము త్రిభువనరాజ్యలక్ష్ము లతితుచ్ఛము లం
చు ముని విభవములఁ గోరం, డమరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. 3౬

సా రమ్యానగరీ మహాన్—

పురములు రాజులు తరుణులు, పరివారము భోగ మెవరివశము ననుండుఁ
ధరనాశాలమె దైవం, బరయఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. 3౭

---

* ఆధివ్యాధిశతై... † ...వ్యాఘ్రీవ... పద్యము అనువాదము లేదు.

యత్రానేకః క్వచిదపిగృహే—
ఒకటి పది పదోకటిగ, గా,లకితవుం డిలః పలక బ్రాణులన్నారెలపా
సికలు శేబగలుగా నా,టకలరు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౩౮
ఆదిత్యస్య గతాగతైః—
అనుదిన మినుని గతాగత, మున నాయువు నిత్యకృత్యములం గాలము వో
మనుజుండు మోహాసుర భ్రమిం, చనయము వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా.
రాత్రిః సైవపునస్సఏవ—
ఇనుండుదయించెనుగ్రుంకెను, దినమురజనియనుచుం బనులందివురుకురయ్యో
జనులింధేమిఫలములే, దనువుగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౪౦
నధ్యాతం పద మీశ్వరస్య—
మనసిజవైరిధ్యానము, ఘనధర్మము స్త్రీసుఖంబు గనలేనిజనుల్
జననీయౌవనఘాతుకు, లనవలె వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౪౧
వాభ్యస్తా ప్రతివాదిబృన్దదమనీ—
చెలి నెనయక నరుండసి విద్యలం బరుల జయింపకనె వృథాప్రాయమువో
నల పాడిలు దీపము వలె, నలరును వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౪౨
పక్షద్వయనిరూపణము—
వనితాసుఖమొందరు విద్యను గ్రత్తినిం బరుల గెల్చి యశమందనియా
జనులు పాడింటి దీపము, లనువుగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౪౩
విద్యానాధిగతా కళఙ్కరహితా—
తలిదండ్రుల మనుపక విద్యల దొరచే ధనముగొనక యతివ నెనయకం
బలుకూళ్లకాకివలె నరుం, డలరును వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౪౪
వయం యేభ్యో జాతాః—
తనపెద్దలు సములు హితులుం, జనం గ్రమము వెంటనంట సైకతవనిరీ
తిని నుండం బ్రమద మెట్లగు, ననువుగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౪౫
ఆయుర్వర్షశతం—
సమశత మాయువు నిద్రను, గము గొద వది బాల్యవార్ధకములభయదరో
గములం జను జనులకునుసుఖ, మెటులనె వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా.
క్షణం బాలో భూత్వా—
బాలుండగు దరుణుండగు నర, పాలుండగు దరిద్రుండగు నటుండగునటుండౌ
లీల నరుండు నటుంగతి శర, దాలక వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౪౭

త్వం రాజా వయమ ప్యుపాసితగురుః—

కలదు సిరి దొరకు నే వి,ద్యలఁగలగురుభటుఁడ నతఁ డనాదృతి సేయ
న్నిలనే మగుదను నిస్పృహుఁ, డలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా*

ఫలమల మశనాయ స్వాదుపానాయ తోయం—

ఫలములు దినఁ ద్రావఁగ జల,ములు వలువలు గట్టఁ దల్పముగ నిలయుండం
గలుద్రావుధనికులకు బుధుఁ, డళుకునె వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౪౯

అశీమహేవయం భిక్షాం—

ధరఁబవ్వళించి హరి దు,బరులై భిక్షాన్నమెత్తి భక్షించెదు భూ
సురులు ఖలనృపులమెత్తురె, హరనుత వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౫౦

ననటా నవిటా నగాయకాః—

కులుకుఁగుచంబులు గలచె,ల్వల నట విట గాయకులను బలురజ్జులమ
ర్త్యులఁగాక కనఁడు బుధమం,డలి దొర వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా.

విపులహృదయై రీశైః—

తగఁ గొన్ని పల్లెలకు దొర,లగు నల్పులకేలగర్వ మధిపు లనేకుల్
జగ మేలి గెలిచి విడువరె, యగధర వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౫౧

అభుక్తాయాం యస్యాం—

ధరనెంతయు నేలిన భూ,వరతతి కేలాభ మబ్బె వాఁశతాంశ
స్థిరనేలి గర్వపడిమెద, రరసులు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. † ౫౩

సజాతీకోప్యాసీత్—

హరుఁ డాత్మకపాలము తల, ధరియింప మను నఁటువ దొర తన బ్రోవను న
ల్గురు మ్రొక్క మదింప నితరుఁ, డరుసా వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౫౪

పరేషాం చేతాంసి ప్రతిదివసం—

పరహిత మొనర్చి నరుమది, స్థిరమై యుండ దది గలుగఁ జింతామణిచే
కలుగతి నిష్టము లీయదె, యరయఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౫౫

పరిభ్రమసి కిం ముధా—

మనసు వెతఁ జెంద నేల య, యిన దాఁ గాని దిల గాదు ధృతివిబుధుఁడువ
చ్చినఁ గొను లేకూరకెయుం, డనువుగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౫౬

---

* అర్థానామీశిషేత్వం- వయమిహాపరితుష్టావేఽ౧ై-అను శ్లోకములకుఁ బద్యములులేవు.

† వృత్తిఁడో [illegible] అను శ్లోకమునకుఁ బద్యములేదు.

ప్రస్తాద్వార మేన్ద్రి శూర్ధగహనాత్—

భవరతి విషయస్పృహ లేక విషమసుఃఖావహము సుఖము సుశ్రేయం

బవుస్వానుభవముఁ బొందఁగ, నవు శ్రీ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౫౭౭

స్నాహం మార్జయ—

హరుఁగొలువక మమతను మది, సిరిగోరునకులునరుగులు చిలువలుజ్వాలల్

వెఱపులు తరగలు తిరములె, యరయఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా.

షట్ద్వయనిరూపణము—

మనసు శశిధరుని గొలువక, ధనమేలాశో కోరు బుద్బుదము లూర్పులు మె

ర్పునదులు చిలువలు తిరములె, యనువుగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా.

చేతశ్చిన్తయ మారమాం—

నరవభ్రూకుటి వేశ్యగు, సిరిఁ గోరక బొంతగప్పి చేతనె కాశీ

పురి భిక్షాన్నము దిన మే, లరయఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౬౦

అగ్రేగీతం సరసకవయః—

వెనుక నెదుటఁ బార్శ్వములఁ, గన వీచోవులును గాణకవులుండ సుఖం

బనవలె లేదె తపముసే, యనవలె వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౬౧

ప్రాప్తాః శ్రియః సకలకామదుఘా స్తతః కిం—

కలిమి గలిగి మిత్రుల ధని, కులఁ జేసి విరోధిసిరులు గొన నేమగు మ

ర్త్యులతనువు లనిత్యము లై, యలరుచు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౬౨

భక్తిర్భవే మరణజన్మభయం—

జనుఁడు మమకార ముడిగియు, ధనవికృతులు విడిచి శివుని దలఁచివనముఁ జే

రిన నింద్రపదవి నేమిటి, కనువుగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౬౩

రస్తానన్త మజరం పరమమ్—

హరిహరముఖపదవులు పే, దటికము ఁజరము వికాసిత మనంతంబై

పరఁగెడు బ్రహ్మము సుకర, మ్మరయఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౬౪

పాతాళ మావిశసి—

హరిదంతరము లతల మం, బర మిలఁ జవలమునఁ దిరుగు మనుజులమనసే

మటి నైన న్నిను దలఁపదు, హరసఖ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౬౫

వేదైః స్మృతిభిః పురాణపఠనైః—

మనుజులు కోమటిబేరం, బున వేదపురాణశాస్త్రము లనుచు యాగా

లని బ్రమతుడు నిను, నిర్లక్షము వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా.

యతో మేరు శ్రీమాన్ —
శరధు లిగుర మేరువు పడ, ధరసనఁ గరికర్ణచపలతనువులు తిరమా
నరు లేల మోహ ముడుగరో, హరనుత వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౧౭

గాత్రం సఙ్కుచితం —
వినక పలుకడలి లాలై, కనరా కంగంబు వంగి గతిచెడి వృద్ధై
జను సఖసుతసతులొల్లరు, ననుపుగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౧౮

వర్ణంసితం శిరసివీక్ష్య —
తలనరసిన వృద్ధుల నెమ్, కలుగలచండాలబావిగతిఁ జెల్వలు ద
వ్వులఁ గాంచి పాసి పాయుదు, రలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౧౯

యావత్స్వస్థమిదంశరీరం —
ఇల జర రుజ లేకింద్రియ, బలము గలిగి నపుడె తత్త్వభావజ్ఞుఁడుగా
కిలు గాల బావి త్రవ్వెన, నలరునె వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨౦

తపస్యన్తస్సన్తః —
పలుచదువులు చదువఁదపము, సలుపవదాన్యులను గొలువ జనులకుఁబ్రొద్దే
దిల నాయు వల్పతరమై, యలరును వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨౧

దురారాధ్యాశ్చామీ —
దొరలు చపల చిత్తులును, మ్కరుఁడు యముఁడు జరనివారకము సుఖములు దు
ర్భరములు జ్ఞానమె మేలౌ, నర యొఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨౨

మానే మ్లాయిని ఖణ్డితేచ —
సిరిలేక యర్థిఁగడపుచుఁ. బ్రజనరహితుఁడయి (నష్టు) ప్రాలేయమహీ
ధరమాశ్రయింపఁగాఁ దగు, నరయఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨౩

రమ్యాశ్చన్ద్రమరీచయః —
చెలిమోము వనము కావ్యము, నెలతళ్ళులు హితుల గాక నిర్వాణమెదం
దలఁచినదనుకను రమ్యము, లలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా ౨౪

రమ్యంహర్మ్యతలం —
విగగుదనిలచఁదీపము, పగిది యనుచు గాని చెలులపాటల మేసల్
దిగవిడిచి వనులనిలుతురె, యగధర వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨౫

ఆసంసారాత్త్రిభువనమిదం —
వినఁగనలేదేనాఁడై, నను విషయవశా*వివశమనః కరిసలువం
† గను నాలానం బెవ్వం, డనియును వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨౬

* గృహీత-మనఃకరి మా † ఘనముగ నాలానంభవ । దనవలె-మూ

యదేతత్స్వచ్ఛందం—

కలుగు సుగోష్ఠిం బుణ్యాము, ఫలమెన్న వశంబుగాదు స్వైరగుఁడా ని

శ్చలవిద్య శమము జ్ఞానికి, నలవడ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౭౭

క్షణ్ణాఏవమనోరథాశ్చ—

తలఁపులు వయస్సు సుగుణ, మ్ములు వ్యర్థముపోవఁగాయముఁడు రాఁగా మ

ర్త్యులకు శివుండే దిక్కగు, నలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౭౮

మహేశ్వరేవాజగతామధీశ్వరే—

జగదంతరాత్మకుఁడు హరి, జగదీశుఁడు శివుఁ డిరువురు సములైన శివుం

దగ భక్తిగొలుతు నను నొకఁ, డగధర వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౭౯

స్ఫురత్స్ఫారజ్యోత్స్న—

కనదిందురుచిధవళసుర, ధునీపులినములందు బాష్పతోయాంబకుఁడై

ఘనుఁడు నిసి బలుకు శివహర, యనుచును వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౮౦

వితీర్ణేసర్వస్వే—

ధీరులు సాత్త్వికులై సం, సారముడిగి సంపదల విసర్జించి పురీ

శారదనిశ నెన్నదు రహి, హరుఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౮౧

కదావారాణస్యాం—

ధరఁగాపీనధరుండై, కరములు ముకుళించి కాశి గంగాస్థలి శం

కర పార్వతీశ యనుబుధుఁ, డరయఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౮౨

సత్పద్వయనిరూపణము—

ఇలఁ గాశిని గంగాతట, ములఁ గోఁచి ధరించి కేలుమోడ్చి గిరీశా

యలికాక్ష యని దినము గడ, పలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౮౩

స్నాత్వాగాఙ్గైఃపయోభిః—

ఇల గంగోదకముల సుమ, ఫలముల శివపూజ చేసి భక్తినగములకా

నిలిచి భవ మెడలు నెపుడను, నలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౮४

ఏకాకీ నిస్పృహశ్శాన్తః—

కరపాత్రుఁడు నిస్పృహుఁడై, హరుఁ దలఁచుచు శాంతుఁడై దిగంబరుఁడై క

ర్మరహితుఁడవు డౌననిబుధుఁ,డరయును వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా ౮౫

పాణింపాత్రయతా—

భిక్షాన్నము కరపాత్రల, భక్షించి జగము తృణముగ భావించియు ఫా

లాక్షుదయఁ జిత్సుఖమునను, [illegible] వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౮౬

కౌపీనం శతఖణ్డజర్జరతరం—

ఖలకంథాకౌపీనుం, డిలభిక్షాశి వనిశయుఁ డభీష్టగుఁ డౌని
శ్చలమతికి రాజ్యమేమిటి, కలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౮౭

బ్రహ్మాణ్డమణ్డలీమాత్రం—

ఘనుఁడు బ్రహ్మాండమాత్ర, మ్మున కేలాసపడు మత్స్యములు గంతులిడన్
వనరాసులు చలియించునె, యనువుగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా *౮౮

మహీశయ్యాపృథ్వీ—

నెల దివ్వె వితానము దివి, యిల తల్పము కేలు దిండు నీద సురటిగాఁ
జెలిముక్తిగ దొరవలె యతి, యలరును వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౮౯

వసుధావ్యయనిరూపణము—

ఇల శయ్య దివ్వెశశి కరు, వలి చామర దిండు చెయిగఁ బార్థివువలె ము
క్తిలలనఁ గూడి యతికర, మ్మలరును వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా.† ౯౦

చణ్డాలఃకిమయం—

యతియో (మాలఁడో) శూద్రుఁడో
మతిమంతుఁడో ద్విజుఁడో యనుచు మనుజులు పలుకన్
మతిభేదము నొందఁడు యతి
యతిపతి వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౯౧

హింసాహీనమయత్నలభ్యమశనం—

జగతినహింసాసాధ్యము, లగుతృణవా(తాది)మెసఁగి యవనిఁ బరుండున్
మృగఫణులవలెను యతి యల, రగధర వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౯౨

గఙ్గాతీరేహిమగిరి—

తలఁపు శివుఁ జేర్చి(హిమగిరి), శిలయోగి సమాధినిద్రఁ జెందినమైపు
ల్గులురాచుకొనఁగ సుదినము, లలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౯౩

పాణిఃపాత్రం పవిత్రం—

కరపాత్రభిక్షుమన్నము, ధరతల్పము దిక్పటంబు దైన్యమసంగం
బిరవౌన యతికివి ధర్మము, లరయఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా ‡ ౯౪

క. ధరభర్తృహరికృతంబై, పరఁగిన శ్లోకములు కందపద్యంబులుగా
§నరసింగకవిరచించెను, నరుడుగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా.

---

* మాతర్లక్ష్మి భజస్వ— అను శ్లోకమునకుఁ బద్యము లేదు. † భిక్షాశీజనమధ్యసఙ్గరహితం— అను శ్లోకమునకుఁ బద్యము లేదు. ‡ మాతర్మేదినితాతమారుత— అనుశ్లోకమునకుఁ బద్యము లేదు.
§ వెల్లాల కవినరసింగయ్య— జటప్రోలు— కొల్లాపురము అని యముద్రితగ్రంథ చింతామణియందు ఖండములోఁ గలదు,

శ్రీరస్తు.

భద్రగిరిశతకము.

భల్లా పేరకవికృతము.

సీసపద్యములు.

శ్రీజానకీమనోరాజీవషట్పద పదపంకజాశ్రితపద్మగర్భ
గర్భనిర్భేదసంగరబాణతూణీర నీరజబాణసన్నిభశుభాంగ
యంగజవైరిశరాసనభేదన దనుజవిద్వేష సుందరముఖాబ్జ
యబ్జబాంధవకులాధ్యక్ష నీరదవర్ణ వర్ణితామరమానివరకలాప
పవననందనసన్ముఖభక్తపాల, పాలకడలిని విహరించుపద్మనాభ
భద్రగిరివాస శ్రీరామభద్ర దాస, పోషబిరుదాంక రఘుకులాంబుధిశశాంక.

పద్మభవస్తోత్ర పావనచారిత్ర పంకజదళనేత్ర బహుపరాకు
దైతేయశిక్షణ ధర్మవిచక్షణ భక్తసంరక్షణ బహుపరాకు
వారిధిబంధన వరభక్తచందన భరతాదివందన బహుపరాకు
తాటకభంజన తాపసరంజన పరమనిరంజన బహుపరాకు
భద్రగిరినుండి వచ్చునీపారుషంబు, విశ్వవిఖ్యాతిసేయక విడువనింక
భద్రగిరివాస శ్రీరామభద్ర దాస, పోషబిరుదాంక రఘుకులాంబుధిశశాంక.

పదియు రెండేండ్లప్రాయంపువాడవై మించి తాటకనెట్లు త్రుంచినావొ
రణశూరులగుదైత్యగణములఁ బరిమార్చి కౌశికుసవ మెట్లు కాచినావొ
శరములఁబట్టి యెత్తగరాని హరువిల్లు చెలకు కైవడి నెట్లు విఱిచినావొ
సంగరరంగవిశారదుఁడైన భార్గవరాము నేరీతిఁ గడపినావొ
కాని తెలియదు యప్పటిక్రమముఁ దలఁపఁ
దురకదొర లన్నభీతిలి యొఱుకుదొరవు
భద్రగిరివాస శ్రీరామభద్ర దాస 3
పోషబిరుదాంక రఘుకులాంబుధిశశాంక.

కాకంబుగాదు వేగమె బాణమెక్కించి కావుకా వనిపించి కాచి విడువ
సదధిగా దవసిపై నఫ్సాంగఁగాఁ జూచి బాణాగ్రమున నిల్పి భక్తిఁబ్రోవఁ
జిత్రమృగముగాదు సీత మెప్పులకునై వేటాడి వనవీథి నంటితఱుమఁ
బుడమి నెన్నంగ బంధుఁడుగాఁడు భుజబలశాల్ నఱికిపాఱఁగనైవ సరకుగొనక
నవని దురకల నెదురరా దనితలంచి, వలస[illegible]వవ్వ, భద్రగి

ఖరదూషణాదుల ఖండించితి మటన్న యామిక మదిలోన నడఁచివైచి
మాయామృగంబును మర్దించితి మటన్న గర్వంబు మనసులోఁ గట్టిపెట్టి
వాలి నొక్కమ్మునఁ గూలనేసితి మన్న సాహసోక్తులు మదిఁ జక్కవిడిచి
రావణకుంభకర్ణనిశాచరులఁ బరిమార్చితి మను ప్రజ్ఞ మదిని విడిచి
యోడపై నెక్కి తురకలజాడఁ గాంచి
యణుకఁదగునయ్య మీవంటి దొరలకెంకు, భద్ర. ౫
సున్నతీలాగిఁ జేయఁ జూతురో యని వేగ మేలుకొంటిరి యింత మేలుగలదె
గడుగుడీపాగలు పైకొనఁ జూతురోయని వలసపోతిరి సరివారు నగరె
మును పలావును దిను మనియందురోయని పాఱిపోయితిరింత పాటిగలదె
లుడిపీ యఖీచూదు లిడఁజూతురోయని యోడమెక్కితిరి మీరొగిధరిత్రిఁ
గులము గలిగిన నెందైన స్థలముగలద
టనుచు భక్తులదిగనాడి చనఁగఁ దగునె, భద్ర. ౬
చెప్పినట్టులు విన్నఁజేయు నోపిక కొండచఱియలయందుండు చరియ దుంప
దూడులు దినుశక్తి వాడికోఱలు గల తులువమృగాలలోఁ మెలఁగుయుక్తి
జడలు దాలుచు నేర్పు జడదారులనుగూడియిడుమఁ బడుతాల్మిపడుకులందుఁ
బండుకష్టతరంబు పర్ణశాలలయందుఁ గాపురములు సేయుక్రమము తొల్లి
తల్లి కోరికి చెల్లింప ధరణిలోన
నేర్చితి మటన్నఁ బలుమాలు నెఱపఁదగునె, భద్ర. ౭
రఘువంశమున కెంతరట్టడి దెచ్చితి వరుసఁ బోలవరంబు వలసపోయి
సోకుమూఁకల కెంతచులకన మైతివి వరుసఁ బోలవరంబు వలసపోయి
భక్తవితతి కెంతభయము పుట్టించితి వరుసఁ బోలవరంబు వలసపోయి
* * * * *
దశరథునిగర్భమునఁ బుట్టి దశశిరస్సుఁ
దునిమినటువంటి దొరకిది దొడ్డతనమె, భద్ర. ౮
కైకవరము జ్ఞాపకము వచ్చెనో మళ్ళ వనములఁ జరియింప వసుధలోన
నీలాద్రిపతిఁ జూచి నేరిచికొంటివో వలసలువోవ నీవసుధలోనఁ
బట్టిసపతికిఁ జెప్పఁదలంచి పోతివో వలసపేరెడుకొని వసుధలోన
రామలదేవు కారణజన్ముఁడని తోఁచి వరమీయఁబోతివో వసుధలోన
లేక యిది యేమివింత ముల్లోకములను
జడిసి వెంచేసితి వటన్న జడుపుగాదె, భద్ర. ౯

సౌమిత్రి కైనఁ దోఁచకపోయెనా యిల్లు పోవరాదని నీకు బుద్ధిదెలుప
సీత మైనను మీకుఁ జెప్పలేదాయెనా యిల్లువెళ్ళుట మహాహీనమనుచు
హనుమంతుఁ డిపుడు మీయాజ్ఞకు వెఱచెనా యవురుగాదని మిమ్ము నడ్డగింప
శిష్టరాజగు మీవసిష్ఠుఁ లేఁడాయెనా యిది బుద్ధిగాదని యెఱుఁగఁ జెప్పఁ
భద్రగిరినుండి శ్రీవీరభద్రగిరికి, వలసపోవుటయిది యేమి వాంఛయయ్య, భద్ర.

హనుమంతు నెచ్చోటి కనిపితిరో మీకు జడుపుట్టినయట్టిసమయమునను
సుగ్రీవుఁ డేగునాఁ జొచ్చియుండెనో మీకుజడుపుట్టినయట్టిసమయమునను
అంగదుఁ డేవంకకల్గిపోయెనో మీకు జడుపుట్టినయట్టిసమయమునను
జాంబవదాదు లెచ్చటనుండిరో మీకు జడుపుట్టినయట్టి సమయమునను
గపులు మీయొద్ద నుండిన రిపులకేల
యోడి వేంచేతురో మీర లోడమెక్కి, భద్ర. ౧౨

పట్టాభిషేక సంభవవియోగము జటావల్కలములు వనవాసములను
యతిపూజ గొనుటలు యతిగతిఁ దిరుగుట లాలిఁ గోల్పోవుట లడవులందు
సంచరించుటలు నిశాచరబాధలు చెందమున్దియువిందు లెంచ మొండె
మునుగూల్చుట యిదానవిని ముక్కుగోయుటక్రోతినేయుటబ్రహ్మకులజుఁజంపు
టిల్లు వెళ్లుట లాదిగా నినకులమున
నెనయ మీనాఁడె ధరఁ గల్గెననరె జనులు, భద్ర. ౧౩

భరతశత్రుఘ్నులు వరశంఖచక్రముల్ సౌమిత్రి శేషుఁడు జనకతనయ
యిందిర కపులెల్ల బృందారకులటంచు స్మృతులెల్లఁ గొనియాడ నతివినోద
లీలలు గల్పించి బేలనై కేవలమానుమచర్యలు పూనెదకట
వలసలు మీకేల వనవాసము లవేల వైకుంఠవాసిని వరుసతోడ
మీబలపరాక్రమము లెల్ల మీ రెఱుఁగక
తొలఁగి పోవచ్చునే తురకలకు జడిసి, భద్ర. ౧౩

మునలిమామలతోడ ముచ్చటాడఁగలేక తురకల కెదురుగా నరుగలేక
మ్లేచ్ఛుల మన్నించి మెప్పు లీయఁగలేక పారసీకులబాధ పడఁగలేక
యచ్ఛిద్రకర్ణుల యాజ్ఞ నుండఁగలేక యపసవ్యలిపులతె న్నరయలేక
చేఁఖానులకుఁ దాజీము లీయఁగలేక మును నమాజుధ్వనుల్ వినఁగలేక
పాఱిపోవుట యిది యేమి ప్రజ్ఞ గొడుగు
నెత్తిఁగి యేమెండ కాయుఁడ నిడఁగవలయు, భద్ర. ౧౪

తెలివితెచ్చుకయుండఁ దెన్నువీక్షింపక వాహనంబులమీఁద వాంఛ లిడక
ద్వారపాలకులకు దారి చెప్పక భక్తగణముల కెల్లను గనులఁబడక
సొమ్ములచందుగల్ చూడ నొల్లక కపి బలముల నెల్లను బిలువనీక
సౌమిత్రి కరిగెడి జాడ చెప్పక వేగ సీత నెత్తుక యతిశీఘ్రమునను
గలముపై నెక్కి మీవంటిఘనులు తొలఁగి
పోవఁ జేసెనె వలస లీపోలవరము, భద్ర. ౧౫

సొమ్ములు బీబీలసొగసు కప్పన చేసి వాహనంబుల నశ్వవాహనులకుఁ
బంచపాత్రలు సురపానవర్తనులకుఁ బళ్ళెరంబులు మాంసభక్షకులకు
శఠకోపములు విప్రశఠులకు బంగారుతబుకులు బలుదునేదారులకును
గిన్నెలు వరుస నెంగిలిముచ్చులకుఁ బట్టుపీతాంబరంబులు పింగళాక్షు
లకు నొసంగియు భక్తుల వికలపఱుపఁ
బాఱిపోతిరి మీరున్నయూరు విడిచి, భద్ర. ౧౬

సంచరించిరిగదా సమదావనవ్యులు విమలబృందావన వేదికలను
పీటఁబుచ్చిరిగదా విరులచేఁ జెన్నొందు ఘనమల్లికాపుష్పవనచయంబు
గలుచేసిరిగదా కళ్యాణమండపాగారవాహనగృహాంగణము లెల్లఁ
గొల్లలాడిరిగదా కోమలనవవీధికల నొప్పు దివ్యగంగాఝరములఁ
జూఱపట్టిరి పురమెల్లఁ జొచ్చి విప్ర
మందిరము లన్ని తురకలు మత్తులగుచు, భద్ర. ౧౭

సంస్కృతాంధ్రోక్తులసారంబు లుడివోయె నవసవ్యభామల నమరె జగము
పౌండరీకాదులఁ బశుబంధనము దప్పి కటికి మేఁకల జపాల్గలిగెనూళ్ళు
కర్పూరచందనాగరుధూపములు వాసి గంజాయిపొగలచేఁ గప్పెఁగుళ్ళు
వేదశాస్త్రంబు లెలయు బాంకులపట్లమొల్లాఖురానులు మ్రోగెనహహ
యేమిచెప్పుదు మీమాయ లెవ్వరెఱుఁగఁ
గలరు బ్రహ్మాదులకు నైన నలవి గాదు, భద్ర. ౧౮

ధర్మపేటనివాసు ధైర్యంబు విడనాడె వేటగోపాలుఁడు మాటలుడిగెఁ
బాలవంచపురీశు బలహీనత వహించెఁ గృష్ణసాగరపయ్యక్రిందుఁ జూచె
రామానుజవరపురాము లూరక యుండెఁ బిరివెడిసామి యుబ్బరముగదిరెఁ
బర్ణశాలేశుఁడు బహుభంగులఁ దపించె శ్రీరామగిరివాసుఁ జింతనొందె
భద్రకడనుండి శ్రీవీరభద్రుకడకు
వలసవెంచే యుద్ధులఁ దినవార విన్నము, భద్ర. ౧౯

తురకలతో మైత్రి నెఱపలేవైతివి లోకత్రయము నెట్లు సాఁకఁగలవు
గర్నేలుగుండ్ల డాకాకోర్వలేవైతి వసుసుబలంబు నెట్లోకఁగలవు
నీస్థలంబున నీవు నిలువలేవైతివి భక్తుల నెట్లు కాపాడఁగలవు
మానవాధీశ్వరు మరువు సొచ్చినవాఁడ వమరారులకు నెట్టులభయ మొసఁగె
దకట నిను మనమున నమ్మి యట్టిజనులఁ
దొలగి వేంచేసితివి తురకలకుజడిసి, భద్ర. ౨౦

శ్రీరామచంద్ర దీక్షితిని నీరస మదె "ఆశ్చర్యబఖై"రను నచ్చులమరె
గోవిందశబ్దములల్ గుడి మాలి "బాహాసీ యాహాసీ"ననుపల్కులావహిల్లె
గరుడాశ్వగజరథవర వాహనములచే బరఁగువీథులు పీర్ల ప్రభలఁ జెందె
సత్రశాలాంగణల్ చలువ పందిరులు బబ్బరచి ఖాసాలచప్పరములయ్యె(?)
మత్స్యమాంసాదికముల నమరెను గోద
రేవు లెచ్చటఁగన్న గోలీలనమరె, భద్ర. ౨౧

హనుమంతు ముట్టి సర్వాంగ మొంగిలి చేత ; మిరి పట్టెల మాయఁజమిరెనొకఁడు
గరుడాళువారి ఱెక్కలు ముక్కు జెక్కులు నొక్కి మండపముపై నెక్కెనొకఁడు
ఎంబెరుమన్నారు నింటిలోన నమాజు చదివి తా దసిబిసి సలిపెనొకఁడు
వరుసఁ బన్నిద్రాళువారి నొక్కుమ్మడి డీకొక్కులాడించి డీకె నొకఁడు
మిగిలి పరికించి శాంత మేమిటికిఁ దలఁప
వసుస మీరలు తిరుపల్లెపట్టు నెడల, భద్ర. ౨౨

అతిరసంబులు గావు నారగించి వయారి కోరమీసంబులకొనలుదులుపఁ
దిరుపేనములు గావు తీరుగా భుజియించి పొరలి యాడుచుఁ జిన్ని బొజ్జనిముర
దధ్యోదనముగాదు తగినంత భక్షించి గట్టునఁ ద్రేన్చి బాగాలనమల
వడలుగావు నయోధ్యవాసులతోఁ గూడి ముచ్చటదెలుపుచు మోనసి మెసవఁ
జేయు పణ్యారములు గావు చిత్తగింపఁ
గినియు జాల్దుంగు...జంగీబలములు, భద్ర. ౨౩

పొట్లాది బియ్యంబు పులిహోరలు మెక్కువారికి రసముపై వాంఛగలదె
శర్కర యంగళ్ళఁ జపగొన్నవారికి బ్రాహ్మణంబుపైఁ సిచ్ఛపర్వమున్నె
వైష్ణవసద్గోష్ఠి వర్తించువారలు తురకఁ ష్కరులపై నలుకఁ గలరె
ఉభయ వేదాంతసద్మాహానుండౌను వారు మంత్రాంగశక్తుల మలుపఁ గలరె
దేవమానవశక్తుల తెరువు వదలి
తురకదొంగలన్న భీతిలిమీలుకదొరవు, భద్ర. ౨౪

సొగసుగా శంఖచక్రగదల్ ధరించుట తడఁబాటు చతురహస్తమున వెలయు
ఘనతగా శరశరాసనములు దాల్చుట పురజనంబులకు నద్భుతముగాఁగ
హావుసుగా సూర్యపుత్రాదులౌఁ కోఁతిసేనల నేలుటలు సూర్యకులములోనఁ
బ్రజ్ఞగా పతితపావనబిరుదాంకంబు చూపుట లెల్ల బలోచ్ఛేద్యముగను
యవనబలములు నల్గడ ల్గవిసి మిమ్ము
దోఁచుకొను వేళ శౌర్యంబు దాఁచితకట, భద్ర. ౨౫

శంఖంబు కడుబీదజంగంబుకడ నున్నఁ *బూరించి తన పొట్టపోసికొనును
చక్రంబు కమ్మరిసరసనుండిన వేడ్కఁ గూడలైనను జేసికొను రయమున
గద సుకాలీవానికడనున్న వేవేగ గోనెలైనను నెత్తుకొను ముదమునఁ
దగనాల్గుచేతు లుద్ధంసాకఁ గల్గిన నీక నింతరాజ్యంబు నేలుకొనును
స్వామి మీ కేలయివి వృథా సరసముగను
వారివారికి దయసేయు వరుసతోడ, భద్ర. ౨౬

సరసప్రబంధానుసంధానములు గావు మొల్లాఖురానులమ్రోఁత గాని
మహి మహీసురుల నమస్కారములు గావు మ్సల్లలుసేయు సమాజు గాని
తగ నర్చకులు సేయు తళిహాలుగావు లావుపాలావుడేకిసా ల్పొల్పుగాని
చందనాగరుధూపసమితిగాదు గుడాకుగంజాయిపొగలసంఘంబుగాని
బలసి తిరునాళ్ళకేతెంచు ప్రజలుగారు
ఘనతరంబైన తురకలష్కరులు దెలియు, భద్ర. ౨౭

కన్నీరు నించిన పసిఁడికొప్పెరలె మీకు సారాలు నిండు సీసాలబారు
దాసులు తెచ్చు తీర్థపుబిందెలే మీకుఁ బారసీకుల మద్యభాండవితతి
భువి భక్తులొనరించు భోగంబులే మీకుఁ దురకలు సేయు కందూరిచయము
కళ్యాణవేదికాగ్రమునుండు హోమకుండంబులే పీర్లగుండములు మీకుఁ
గాకయుండిన నిట్లేల కాఁకపుట్ట
దవనిఁ దురకలుంచి దుశ్చొండాడునపుడు, భద్ర. ౨౮

గజరథఘోరాకారఘుటాటోపంబులు దగవిన్నఁ జెవులు చిందరలుగోనెనో
కంచుఫిరంగుల ఘనస్వానము విన్నఁ బెట్టుగ గూడియల్ జల్లుమనెనో
యువనాశ్వఖురపుటజవమునఁ దిశలెల్లఁ గదిసిన పెందూళి గప్పుకొనెనో
అరబుసిద్దీల పెష్మాడు నొప్పఁ జొచ్చి తోలుదాల్తఁ బదములు తొట్రుపడెనో

* [illegible]

కలముపైనెక్కి తిరి మీాసఘనతవిడిచి
క్రమముచే నంగర క్షైనఁ గట్టుకొమ్ము, భద్ర. ౨౮
భరతాదిసహజన్మవరులకు నీపాటి పారసీ చెప్పించు వంతమిడిగి
వ్యాసాదిమునిగణప్రతతి నెలను ఖురానులుఁ చదివింపఁగాఁ దలఁపుసేయు
పరఁగ నింద్రాది దిక్పాలకశ్రేణికి నెరినమాజులుఁ సేయు నేర్పు నేర్పు
వాంఛలేవు నాశ్వారాహులకు వేగ సున్నతీలప్రయత్న మెన్నఁజేయు
చేయకుండినఁ దురకలు చెనుగువాండ్రు
హస్తువిశి వచ్చి రింకమీాఁదఁగ లేరు, భద్ర. ౩౦
సర్వాంగి తురకలు సవరించి వారింతె నీలికూనఁ బైన నెదిధరింపు
మణికిరీటము మ్లేచ్ఛఘనుని కిచ్చితి వింతె శోపిమైనను దాల్పుమేపుమీాఁద
బావాలు యవనులపాలు జేసితి వింతె ముచ్చెలైనం గాళ్ళ కిచ్చగించు
డిల్లీశ్వరునికూఁతు నిల్లాలిఁగా మందయేలితి వింతె మీా కెగ్గు లేల
మతము విడుచుటలెల్ల సమ్మతము మీాకు
కాముకులకును బ్రజ్ఞలు గలవెతలఁప, భద్ర. ౩౧
గరుడధ్వజము లన్న కాఁకుచే నుంటిరో డాలైన తగటుజెండాలు సూచి
తమనిత్యసేవ వాద్యము లనుకొంటిరో యరబుబాజాల నెయ్యంబుఁ జూచి
తిరునాళ్ళ సంగళ్ళతీ రనుకొంటిరో సరిలేని దండుబాజార్లఁ జూచి
వరుసశోడుత భక్తవరు లనుకొంటిరో దరిలేని బలుసుబేదార్లఁ జూచి
కాక భువి నిభరాహిము ఖానుఁ డెంత
మేటి వానవులను గెల్చు మేటికరయ, భద్ర. ౩౨
ఆప్తుబైతో యని యాదరింతురుగదా తురకలతో మైత్రి నెరపవైతి
రాము రామనుచుఁ దాజీము లిత్తురుగదా యూరనుండిన మిమ్ము నూఱసించి
కదదిమిల్నా (?) యని కౌఁగిలింతురుగదా మొనరుగా నేగిన బెదరు లేక
కప్పురవిడెము మల్ ఘనత నిత్తురుగదా నజరువట్టిన మద్దెనజరుగలిగి
కానిపని చేసితివి పోటు కానివలెనె
వరుసఁ దురకలపై నల్గివలసపోయి, భద్ర. ౩౩
అబుసిద్దీను దివ్యాజ్ఞలోవర్తించి చేరి మేకల జపాసేయు లేక
వరుసతో ధరియించు వరభూషణములిచ్చి యుడుకుమూనెలఁ జేయుమంచ లేక
సెట్టికల్లియు వారిఁ జేయునిర్బంధంబు సాదిమీాఁద గవులు వాడ లేక

తమగుమాస్తా యనఁదగునశ్వరాయుని కరుణమీఱంగను గాంచలేక
తొలఁగిపోతిరి మీవంటిదొరలనమ్మి
కొలువఁదగునయ్య దీనులఁ గొలఁదిమీఱి, భద్ర. ౩౪

విల్లునమ్ములఁ గట్టి వెల్గులోఁ జొన్పనా బెదరిపోయెడి దొరబిడ్డలకును
చేతిచక్రము గాల్మిఁ జేర్పనా వెన్నిచ్చి పాఱిపోయెడినరపాలురకును
క్షాత్రధర్మము లెల్ల సరసిలోఁద్రొక్కనా తొలఁగిపోయెడియినకులజులకును
బంటువంతములెల్లఁ బాథోధిఁగల్పనా వరుసఁ దప్పిన రఘువంశజులకు
అనుచు ఖేచరులెల్ల మిమ్మఁ గతొల్లె
చెలఁగి సింహాసనంబున స్థిరుఁడవగుము, భద్ర. ౩౫

శంఖంబుకోసమై చాకిలనిలిపితే నేనీయనని పోవ నీతరంబె
చక్రంబుఁ దెమ్మని స్వార్లను బంపితే యది మల్పుకొను మీయశ్యతరమె
గదఁ దెమ్మనుచు వేగ గరిడీలఁ బంపితే తప్పించుకొను మీతాతతరమె
ఖడ్గంబుకోసమై ఖావందుమళ్ళితే తిరిగి పోరాడ మీదేవ్రుతరమె
వరుసఁ దురకల గతిదెల్సి వలసవోయి
నిల్పితివి క్షాత్ర మీపాటినీకెచెల్లు, భద్ర. ౩౬

ఈపాటిదొర వాట మెఱిఁగి యామంథర కైకకు నుపమలు గఱపె వేడ్క
నీపాటిదొర వాట మెఱిఁగి మీపినతల్లి వెఱవక మిము నిల్లు వెడలఁగొట్టె
నీపాటిదొర వాట మెఱిఁగి వేగ సుమిత్ర కొడుకును సాయంబుగూర్చి పంపె
నీపాటిదొర వాట మెఱిఁగి శూర్పణఖ రావణుతోడ నీస్థితి వరుసఁ జెప్పె
నెఱుఁగ కవనిజ మీవెంట నేఁగుదెంచి
చెఱనుబడియుండదే దైత్యవరునియింట, భద్ర. ౩౭

శంఖంబులోఁ గీర్తిచంద్రిక లిమిడెనో కనుపట్టవాయె సంగరమునందుఁ
జక్రంబులోన భూచక్రంబు దాఁగెనో బలమీయదాయె నిబ్బరముగదుర
గదలోన క్షాత్రంబు నాదిఁగెనో యరులపై రాణింపదాయె గర్వంబుదక్కి
కత్తిలోఁ గోపంబు నొత్తిగ లుండెనో తురకలపైఁ జొరనుఱుకదాయె
సామి యిదియేమివింత మీసాహసంబు
లెందువేంచేసె నరులపై మందగించి, భద్ర. ౩౮

ఈపాటిదొర వాట మెఱుఁగక మిమునమ్మి దేశస్థులెల్లరు దిగులుపడిరి
యీపాటిధొర వాట మెఱుఁగక మిమునమ్మి భక్తులెల్లరునొచ్చ బాధఁబడిరి

యీపాటిదొరవాట మెఱుఁగక మిమునమ్మి సెట్టిపల్లియవారు మట్టమైరి
యీపాటిదొరవాట మెఱుఁగకమిమునమ్మి ముక్కురాయఁడు భూపలాయనంబు
నొందె నీపాటిదొరవాట ముందెఱింగి
కదనమునకుఁ దురుష్కుఁడు గదిసెనహహా, భద్ర. ౩౯

భక్తాన్నశేషంబు పొసఁగ దాసుఁ డమ్మి దినములు గడుపుజగ్గన్నఘనుఁడు
తనుగానకుండ గందము మేన నలఁదించుకొని నిమ్మనల్పు నప్పనవిభుండు
బీదసాదల దోఁచి పృథివి...కన్న(?)వన్నిచ్చు వేంకటపతినృపాలుఁ
డొడయఁడైమణి దెచ్చిమకుటము లోపల బొదిగ్చి దాఁగియుండుసువరదనవరుండు
వారలెల్లను మీపాటి వారు గారె
యొదిఁగియుండిరి యుగచర్య లూహచేసి, భద్ర. ౪౦

శబరివిందయ్యెనే శరభసంబున మీకు భావింప రామదేవుభక్తి
హనుమంతుఁడయ్యెనే యతిసాహసుఁడగు జోగివంతులుయుక్తిఁజూడమీకు
సుగ్రీవుఁడయ్యెనే సారిది గోయందొర కస్తానుఘనుఁడు మీకార్యమునకు
ఘనఋశ్యమూకమయ్యెనె రాజమహేంద్రవర మెన్నమీమనోవాంఛదీర్ప
గాక యుండిన నిచ్చటికిరాక కేమి
కారణం బెన్నమీవంటిఘనుని కరము, భద్ర. ౪౧

జోగివంతులకు మెచ్చులు వల్లఁబోతివో యింగిరీజులప్రాపు నిచ్చగించి
తురకరూపము దాల్చుశజీవద్యనోమ్లేచ్ఛసంహార మొనరింప జగమెఱుఁగ
శాఖామృగంబుల జతగూర్చ ఋశ్యమూకముఁ జేరఁబోవుటో క్రమముతోడ
నన్నుధన్యునిఁజేయ వాచేతఁబద్యము ల్చెప్పింపఁబూనుటో యొప్పమీకుఁ
గాక యిదియేమివింత ముల్లోకములను
వలస వెంచేసితిరటన్న నలుసుగాదె, భద్ర. ౪౨

అయంగ మీకు భద్రాచలం బయ్యెనే పాలుపుమీఱఁగ రాజుపోఁ వరము
కోవెలప్రాకారగోపురా లయ్యెనే తలుపుఁ లేని కన్నడకవీళ్ళు
కళ్యాణమండపాగారంబు లయ్యెనే సంతమామిళ్లలోఁ జప్పరములు
భువినెన్నఁగా రథోత్సవ మయ్యెనేమీకు వాహనరహితప్రవర్తనంబు
మేలు రాజ్యంబు తురకలపాలు చేసి ౪౩
హరవృషభమధ్యమున నుండుటన్ మహోసనె, భద్ర.

గోవిందరాజులు గురులఘుత్వము మదిఁ దలఁపక మీ వెంటఁ దగిలె నెట్లు
రంగనాయకులు శ్రీరంగాధికారంబు నెఱుఁగక యేరీతి నేగుదెంచె
నరసింహుఁ డుగ్రంబు నట్టేటిలోఁ గల్పి వెడఁగుగా నెటువలె వెంట వచ్చె
క్షేత్రపాలకుఁడైన శ్రీరామలింగంబు ప్రమథులతో నెట్లు పాఱిపోయె
నహహ పావనగుణము వీరందఱకును
సంభవించెనుగాఁబోలు జగమెఱుంగ, భద్ర. ౪౪

బిబ్బీలసిబ్బెంపుబిగువుగుబ్బల నీకు వజ్రాలపతకముల్ వఱలవలెనొ
పారసీకాంతలపావల్లయందు నీముత్యాలచేరులు మురియవలెనొ
తురకబిత్తరులపొదుఖుముల బంగారు మొగలిరేకులు వేడ్కముడునవలెనొ
యవనాబ్జవదనల నవకంపుమేనులఁ బీతాంబరంబులు పెనఁగవలెనొ
కాకయిదియేమి నీసొమ్ములోక మెఱుఁగ
మానవులు వేగహరియించి మన్నఁగలరె, భద్ర. ౪౫

తూర్పునాఁటితెనుంగుదొరతనంబులుగావు తోమాలెలందినంతోషపడను
దక్షిణదేశపుఁ దమిళసాములుగారు వినియోగములు గొని వేడ్కఁజెంద
పశ్చిమమహారాష్ట్రప్రభువరేణ్యులుగారు పాదతీర్థంబున మోదమంద
నుత్తరదేశపుటోఢ్రరాజులుగారు దర్శనమాత్రానఁ దనివి నొంద
యవను లర్థాతురు లటంచు నవమెఱుంగి
వస్తువాహనవిభవము ల్వదిలి తహహ, భద్ర. ౪౬

ధీమంతు లెల్లను దెప్పించుకోక రారో మీస్థలానకు రూఢిమెఱయఁ
గాలుపంపించక కదలరో మీ మొఖాసాల కెల్లను గడు శాశ్వతముగ
సనదులు పుట్టక చనుదెంచరో యగ్రహారికు లెల్లమహాదరణల
వరుసతోడుత పరవానాలు లేక వే చేయరో భూసురశ్రేణి కెల్లఁ
దురక లెల్లను మీత్రోవ ద్రొక్కకుండ
ధరణి తాఖీదులిచ్చక తరలినారు, భద్ర. ౪౭

ద్వాత్రింశదాయుధోద్ధరణంబు గావించి నేఁడు పాదుకలు పట్ట నేరవైతి
సకలదానవులను సంహరించుపెఱెంగి తురకలతోఁ బోరనెఱుఁగవైతి
కుక్షిలో లోకముల్ కుదురుసేయుట నేర్చి వరుససొమ్ములు దాఁపనరయవైతి
పదునాల్గులోకముల్ పాలించుటెఱింగి నీకు రాజ్యము గావ నేరవైతి

యవనిఁ దెల్లనివెల్లఁ బాలనుచుఁ నమ్మి
మోసపోతిరి గర్వంబు మొదలఁ ద్రొక్కి, భద్ర. ౪౮

అగ్నివర్ణాదిభూపాలాగ్రేసరులకంటె మిక్కిలే సోల్దారు లక్ష్మణముగ
వృశ్చికరోమాదిభీకుల కిముమడే సిఫసుషేణులు పిద్దిబలము
ఇంద్రజిదాదుల కెక్కుడే తలపోయ ధరణిలోపలఁ గుమ్మదాను లరయ
నవనిరాక్షసమూయ కధికమే లెక్కింప మొగలాయి మర్మము మొగిఁదలంపఁ
బూనఁగఁ ద్రేతాయుగంబు రక్కసులకంటెఁ
గలియుగమునాఁటి తురకలు ఘనమె మీకు, భద్ర. ౪౯

కపులచేఁ గలిపింపఁ జపలదైత్యులు గారు జెంజరీపుల్కాల చెడుగుదొరలు
తాళ్ళచే నడిపింప రాక్షసావళి గాదు వడినెన్న బారుజవానుగములు
లగ్గలువట్టింప లంకాపురముగాదు మహిని జావరగడీమహలుగాని
పిలిచి కొల్వీయ విభీషణుండిలఁ గాఁడు బిగికల్లు అలియారు బేగుగాని
చేసితివి మ్లేచ్ఛులతో పగచేసి వెలుపు
గలపఁ బూనియు వెలచినక్రమము దోఁప, భద్ర. ౫౦

పితృవాక్యమునకునై పినతల్లికోరికి గడుపఁగా నేరీతిఁ గడగినావో
కడఁగినవాఁడవై ఖరదూషణాదిరాక్షససమూహము నెట్లు చదిపినావో
చదిపినవాఁడవై శాఖామృగశ్రేష్ఠు నేరీతి బంటుగా నేలినావో
యేలినవాఁడవై యెటువలెఁ గపులలంఘన వార్ధి నేక్రియఁ గట్టినావో
కట్టి లంకాధిపుని నెట్లు కొట్టినావో
యిట్టిధైర్యము గలదొరవట్టివరయ, భద్ర. ౫౧

సోమకాసురునితోఁ జొచ్చి పాథోరాశి మత్స్యమై సుఖలీల మరగినావో
కూర్మరూపముచేతఁ గుంభినిఁ జొరఁ బాటి వ్రేగుచే బైటికి వెళ్లలేవో
వరహా(హ)వతారమై వసుధకో రాడిన సిగ్గుచే మూలలఁ జేరినావో
బాలునివల్లు వెంబడి వేగరా నుక్కుఁ గంబంబులో డాఁగఁ గడఁగినావో
కాక నిజరూపమున నున్న ఖలులు నీయు
చేతులకు నూరకుంటివే చేయమఱచి, భద్ర. ౫౨

బలిచేత దానంబు ప్రార్థింపఁ బోతివో కబ్జరూపముచేతఁ గుటిలబుద్ధిఁ
బరశుహస్తుండవై పార్థివావలి ద్రుంచి ధరయేలఁ బోతివో ధర్మరీతిఁ
మునువటివనవాసమునఁ జెందియా యాసమును మువుకో బోతివో కుడుపు కొనక
లడకుకి గొల్లబిత్తలలనెత్తి జేరఁ బోతివో కాముకేళి

నహహ బొద్దుఁడవై ఖాను లాగడముచఁ
బేయుచను లన్ని చూచెదు సిగ్గెఱుఁగక, భద్ర. ౫౩

అవనిలో పలఁ గాలయవనునినాఁటి నీపాఱుఁబోతుగుణంబు పాయదయ్యెఁ
గోఁచిబాఁపండవై కోరిన బలినాఁటి ముంకిఁబిచ్చపుబుద్ధి మానదయ్యెఁ
బరఁగఁగఁ బితృవాక్యపరిపాలనమునాఁటిదుడుకకట్టితనంబుతొలఁగదయ్యెఁ
బండాలచెంత దుర్భాషలాడెడినాఁటి పుకమిమొండితనంబు పోవదయ్యె
నేఁటికైనను నే నన్నమాట వినక
తొలఁగి యిట్లుండుటకు నేమితోఁచదకట, భద్ర. ౫౪

తాటిపండులుఁదిని తఁసినవారికి శాల్యన్నమున్న మెచ్చటము కాదె
దుంపతూఁడులు దిని దొర నన్న వారికిఁ బరమాన్నమున్న సంబరముగాదె
తపుడు రొట్టెలచేతఁ దపము చేసినవారి కతిరసాలన్న నెయ్యంబు గాదె
నారచీరలు గట్టినట్టి వారికిఁ బట్టుపీతాంబరము లన్నఁ బ్రియముగాదె
చెంచుబుద్ధియవి దొరగించినట్టి
దొరకు రాజులవిం దన్న దొడ్డగాదె, భద్ర. ౫౫

క్రూరదానవులను జీరినచక్రంబు మొరవలు వోయెనో మొక్కవడెనో
పగతుర శిరములు బ్రద్దలుగాఁ జేయు గద త్రుప్పువట్టెనో కమికెనొక్కొ
రావణాదులమీఁద రవణించు పెనువిల్లు నడిమికి విఱిగెనో నారితెగెనొ
శత్రువర్గమునెల్ల సమయించు పెనుదూపు కాకంబు మ్రింగెనో కాడుపడెనొ
కాక యిదియేమి యవనులు కాఱుచేసి
మండపాగారములు మట్టుమసలి రహహ- భద్ర. ౫౬

తాటకపై నగ్రతరముగా వెడలిన బాణం బదెక్కడఁ *బాసెనొక్కొ
ఘనసుబాహునిబట్టి ఖండించి నైచిన శరమ దెచ్చోటికి నరిగనొక్కొ
చిత్రమృగముమీఁదఁ జిందుచెండాడిన మార్గణం బెక్కడ మడిసెనొక్కొ
వాలిపై నవలీల ప్రాలి జీవము గొన్న యాశుగం బెచ్చట నడఁగెనొక్కొ
యవని యవనులు మీ రాజ్య మాక్రమించి
యేలఁ గొనుచున్నతఱిఁ బాలుమాలితికట, భద్ర. ౫౭

అంగదసుగ్రీవహనుమదాదులకు లల్లుడతాలు తొడిగించుగ నుతుమీఁఱ
జాంబవత్సుముదాదిశాఖామృగమ్ముల గరడియుఁ జిఁపఁగఁ దలంపు

* పాయనొక్కొ.

ముసలముద్గరశూలములు మాన్పిచకును కీబందూఖులుధరింప, బాటిసేయు
పరుస గీర్వాణము ల్వదలించి వేవేగ, దురకమాటలు నేర్పు కలిఱు మీఱి
మీరు దేవత్వము వహించి మీ(అలేరు)
*మీరలునునొండు విధమున రాదు, భద్ర. 99
సూకరరూపంబు సూచనవినిగదా విడిచిపెట్టిరి మిమ్ము వెరవెఱింగి
బలి బిచ్చమెత్తిన బాలపండ వని కదా విడిచిపెట్టిరి మిమ్ము వెరవెఱింగి
ఢిల్లీశ్వరునకైన యుల్లుండ వని కదా విడిచిపెట్టిరి మిమ్ము వెరవెఱింగి
పాఱిపోయెడివారి, బట్టరాదని కదా విడిచిపెట్టిరి మిమ్ము వెరవెఱింగి
కాకయుండిన, దురకల, గడచిపోవ
గలరె మీవంటివారలు క్రమముతోడ, భద్ర. 99
శేషావతారవిశేష మెక్కడ,బోయె లక్ష్మణార్యునకు సలక్షణముగ
శంఖచక్రాన్వయసంజ్ఞ యెచ్చట,జెల్లె భరతశత్రుఘ్నుల కరయ భువిని
లోకమాత్రాఖ్యయేలోకంబులకు, జేరె భూపుత్రికిని నెన్న భూమిలోన
నాదినారాయణాహ్వాయ మదెందుల కేగె రామాఖ్యగల మీకు రమణతోడ,
దురకలెల్లను దొరవని సరకుగొనక
మండపాగారముల మట్టుమసలి రహహ, భద్ర. ౬౦
చెక్కులు నిమురక సీతోర్మిళాదుల, గని యూరకుందురే మనసునిలిపి
పాఱిపోవ,గనైన, బట్టలు నాకక విడుతురే వైష్ణవవితతినెల్ల
బదూకులు బుజాలపై నిల్పి కొనిపోక (యరుగ) నిత్తురె వసిష్ఠాదిమునుల
ముక్కలుగ అవనీ మును మొనగట్టి పోనిత్తురే కపినాయకోత్తములను
మొగలుబచ్చాల కగపడ,దగదటంచు,
దొంగిపోయిలి రిక నేటిదొరతనంబు, భద్ర. ౬౧
సిరలక్ష్మి నురవడి, జెఱపట్టి గీడులో వనలక్ష్మి కరపల్లవములు నులిమి
గంగను గదిసి వేగమె ధైర్యలక్ష్మిని, జేకొని ధనలక్ష్మి చెట్టపట్టి
రాజ్యలక్ష్మిని సంగరమున, బెండిలియాడి ధాన్యలక్ష్మిని సరదార్ల కిచ్చి
ఘనగజాంతర్లక్ష్మి, గైకొని వేవేగ, గీర్తికాంతకు, గులగిరులొసంగి
పట్టి"దంసాను"శిక్షింప నలవిగాక
యెడుగుకొంటివి నృపతుల,గడుపుకొఱకు, భద్ర. ౬౨

*మీరలను యెుండ్డు విధమున ననరాదు—మూ.

హరువిల్లు విఱువక వరపుత్రి నియనన్న జనకరా జేమి విచారపడెనో
పరశురాముని భంగపఱుపఁగా నొచ్చిన దశరథుఁ డేరీతిఁ దల్లడిలెనో
మిముఁ గాపుచేసి యాగము పూర్తిచేసిన కౌశికుఁ డేమివ్యగ్రతగొనియెనో
వనరాశిఁ గట్టి రావణుఁ ద్రుంచఁగనిన విభీషణుం డేరీతి వెగడుపడెనో
తురకబలకోటి(గాంచి) చూతురతఁ బోల
వరము వేంచేసినట్టిదుర్వార్త వినిన, భద్ర. ౬౩

పరుసఁ గోడలి దురవస్థలు విన సారెఁ గౌసల్య యేగతి గాంచెనొక్కొ
మీశ్రమ మెల్ల సుమిత్ర యాలించి గాసిలి దుఃఖవారాశిఁ జేరెనొక్కొ
కలకాల మీరీతిఁ గడపఁగాఁ గాలంబు విని విందు లేమని వెఱచిరొక్కొ
గతకాలమునఁ బండ్లు కానుక లిచ్చిన శబరి యేగతిఁ జింత సలిపెనొక్కొ
యహహ భద్రాద్రినుండి మీరరిగి పోల
వరము వేంచేసినట్టి దుర్వార్తవినియు, భద్ర. ౬౪

ఆదిభిక్షునిఁ బెండ్లియాడిన పార్వతి కన్నవస్త్రముల కేమాపదయ్యెఁ
గోరి బావనిఁ జేసికొన్న సరస్వతి కిడుమలు వచ్చెనే యిల్లు లేక
కాళ్ళు లేనిఫణీంద్రుఁ గట్టికొనిన యుర్వి కూరు లేదాయెనే యుండుటకును
దనువు లేని వయారిఁ దగిలిన రతిదేవి సుఖపడ దాయెనే సురలు మెచ్చ
బళిరె మీవంటిప్రభుచెట్టపట్టి సీత
సకలవెతలకు లోనయ్యె సరవిలోన. భద్ర. ౬౫

పొరుగిండ్ల వెంబడిఁ దిరుగుచునుండులక్ష్మీదేవి కేమపకీర్తివచ్చె
సభలలో నెప్రొద్దు సంచరించుచునుండు వాణి కేమపవాద వచ్చెజగతి
వేలార్లు మనువుల కాలయమైయున్న భూదేవి కేమితప్పులు ఘటిల్లె
శివునిఁ బాసి సముద్రుఁ జెందిన పార్వతిసవతి కేమాడిక లసంభవించెఁ
దోడు నీడయి మీవెంటఁ గూడియున్న
సీతదురవస్థ లేమని చెప్పఁదరము, భద్ర. ౬౬

జనకుఁ డిచ్చిన బన్నసర మటంచును జూపి తెల్పు సీతామహాదేవి యిష్ట
జనులతో నూర్మిళ తనతల్లియొసఁగిన పచ్చలతాళని పల్కుఁ బ్రాణ
సఖులతో మాళవి సరవిఁ గెంపులనత్తు గని మఱియు, బంధు
వర్గంబులో జాళువావల్వ శ్రుతకీర్తి మేనమామయొసంగె మిథిలయందు
ననుచుఁ గొనియాడుఁ బుట్టినింటిఘనత మెఱయ
వారి నరీతి నో దాన్పవశము మాకు, భద్ర. ౬౭

గజరాతికెంపులకుంటెఘ్లు చెవుల ధరించదామెఁ గదయ్య వాంఛదీర
వరుణదేవుఁ డొసంగు వజ్రాలకమ్మలు పెట్టదామెఁ గదయ్య ప్రేమదీఱ
నలకుబేరుఁడొసంగునద్దాలఱవికపైఁ దొడుగదామెఁ గదయ్యయొడలునిండ
గట్న మింద్రుఁ డొసంగు గంటలమొలనూలుకట్టదామెఁ గదయ్యకాంతదీఱ
వేడ్క దినముల నడవుల వెంట (మీరు)
ద్రిప్పితిరి సీత నూరకె తప్పులేక, భద్ర. ౬౮

తెచ్చితికీర్తిఁ గీర్తివిశారదులగు నిక్ష్వాకువంశోద్భవఘనులకెల్ల
నేలితి వవనిలో నెలమి శంకరగిరి హానను బాదాలు మహాత్మ్యతముగఁ
దోలితి వరుల హద్దులు దప్పిరాకుండ భక్తకోటికి ముగ్ధభావ మలర
... ...
ఏమి వర్ణింతు మీపాత్ర మేమనెంతు
లోకులెఱుఁగంగ నీమూఁడులోకములను, భద్ర. ౬౯

అలపాకశాసను నైననుయాచించి చేయించు ముత్యాలచేరుచుక్క
రమణతోడుత ధర్మరాజుకు దయపుట్ట నడిగి చేయించు ముత్యాలనత్తు
వరుణదేవునినైన వరుసతోఁ బ్రార్థించు కలకొద్దిఁ జేయించుఁ గమ్మజోడు
రాజరాజును (వేఁడు) తేజంబుతోడను నిప్పించు నవరపుఁ గొప్పు ముడిమ
పేదపోణులు లివిమైనఁ బెట్టుకున్నఁ ౭౦
జూపరులకెల్ల నత్యంతచులకఁదనము, భద్ర.

ఇల్లు నవ్వులగంప యిల్లాలు చలచిత్త పాన్పు నాగులపుట్ట వదినె జెట్ట
గొల్ల మెప్పు మతల్లి కోడలుఱాఁగ కూఁతురు పాముఁబోతు నాతురుఁడు సఖుఁడు
మనుమఁడుతంత్రి కామకుఁడు కుమారుండుక్షయరోగి మఱఁది వంచకుఁడు తండ్రి
యన్న పానఘనుండు నరయనిష్టుఁడు పేఁడి వేసదారివి నీవు వేయు నేల
యిన్నియును నాదు నెమ్మది నెఱిఁగియుండి ౭౧
కొలిచితిని మిమ్ము విశ్వాసగుణముదలఁచి, భద్ర.

పన్నీరుసీసాలఁ బరఁగ నించినరీతి నెనయఁగప్రపుమహారత్నభాతి
వరుసముత్యాలకోవలు గ్రుచ్చినక్రమంబుమల్లెపూసరములుమలఁపుమాళ్ళి
విరజాజిపై సుధావృష్టి దోఁగినగతిఁ గస్తూరి వీణియల్గులుపుపోల్కి
పరఁగనవదాతు (?) గంపలు వ్ర...బు తేనె బానలు తెరలీసినట్లు

నీదు నామామృతంబు నానేర్చినంత
కొల్లలాడెద భక్తులు నుల్లసిల్ల, భద్ర. ౭౨

సర్వమొఖాసాలు చాలని మీ కిలఁ గట్టడి నేరీతిఁ గడచెనయ్యా
బహ్వవసరముల భక్షించు మీ రెట్టు లొక్క ప్రొద్దున కోర్చి యుంటిరయ్యా
సంగీతసాహిత్యసద్గోష్ఠిగలవార లొంటి మీ రెట్లొదిఁ గుంటిరయ్యా
తిరువీథు లెడపక తిరిగెడు మీ రెట్లు కడపదాఁటక ప్రొద్దుగడపితిరహ
వాహనంబులపై నుండువారి కకట
యోడపై నెక్కఁగానెట్లు గూడెనయ్యా, భద్ర. ౭౩

పదియు రెండేఁడుల ప్రాయంబువాఁడవై మించు తాటకను శిక్షించు టెట్లొగి
రణశూరు లగుదైత్యగణములఁ బరిమార్చి కౌశికు జన్నంబు గాచుటెట్లొగి
తరములఁబట్టి యెత్తఁగరాని హరువిల్లు చెఱకువైవడి నట్లు విఱుచుటెట్లొగి
సంగరరంగవిశారదుఁడైన భార్గవరాము నవలీలఁ గడపుటెట్లొగి
దూఱితిని మిమ్ము రోషంబు దొట్టి రిపుల
మదమడంగించునట్టి సమ్మదమెలర్ప, భద్ర. ౭౪

ప్రారబ్ధ మనుభవింపనిభక్తజనముల యాతనల్ త్రుంపఁగ మీ తరంబె
కారణహేతువికారము ల్తప్పించి యధికులఁ జేయ మీ కయ్యతరమె
మిముఁ దొల్లి పూజించి మీవరంబులు గొన్న ధంసాను గెల్వ మీ తాతతరమె
గతజన్మమునఁ బెట్ట గతిలేక పుట్టిన దీనులఁ బ్రోవ మీ దేవుతరమె
యనుచు జనులెల్ల మిము నాడ వినఁగలేక
దూఱితిని నాదు నేరముల్ తొలఁగఁజేయు, భద్ర. ౭౫.

ఈతనా ధంసాకు నెదిరి పోరఁగలేక పాఱిపోయిన రామపార్థివుండు
ఈతఁడా యడికి వెన్నిచ్చి పోలవరంబు దారిఁజూపిన సుమిత్రాతనూజుఁ
డీబిడా కలసొమ్ము లిచ్చి మ్లేచ్ఛుల బాధ పతికిఁదప్పించిన పడఁతి మిన్న
యీతఁడా పగదళం బిదె వచ్చె నని చూపి భయము పుట్టించిన పావనియని
పల్లుదురుసామి మిముఁ జూచి ప్రజలు కార్య
పరుస మెఱుఁగక కోపింప వలదు తండ్రి, భద్ర. ౭౬

పిఱికివాఁ డంటేఁగా కఱకు దానవులను గర్వమడంచిన ఘనుఁడ నిన్ను
లోభివాఁ డంటేఁగా లోకంబు లెఱుఁగంగ లంక దానముసేయు రాజ నిన్ను
బలహీనుఁ డంటేఁగా బలిమి సముద్రుని [illegible] క్రమున [illegible] బాణ నిన్ను

వెట్టివాఁ డంటిఁగా వెరవెఱుంగని క్రోఁతిగములచే వారిధి గట్టినట్టి
మిమ్ము లోకోపకారార్థ మెన్నఁబూని,
దూటితిని గాక మీవంటి దొరగలండె, భద్ర. ౭౭
అలకుచేలుని చేరెఁ డటుకులు భక్షించి సంపద లొసఁగిన సరసగుణుఁడ
గజరాజు మొసలిచే గాసిలి మొఱవెట్టఁ గాచి రక్షించిన కమలనాభ
కలఁడన్నఁ బెన్నుక్కుఁగంబంబులోనుండి వెడలి బాలుని గాచువీరవరుఁడ
తలఁచిన ద్రౌపదితలఁపు వెంబడి మానభంగంబు గాచిన ప్రభువరేణ్య
లోభివంటిని బగరకు లోఁగితంటిఁ
బిఱికి వంటిని నేరక యుఱికితంటి, భద్ర. ౭౮
వగతుఁడై బహుఫణార్భటిఁ జేర వచ్చిన కాళీయుదైత్యుని గావలేదె
సీతను జెఱగొన్న పాతకాగ్రేసరునను జుని శరణన్న మనుపలేదె
మీశరణార్థియై మెలఁగి కావు మటన్న కాకాసురునితప్పు గడపలేదె
* * * * * * *
పృథివి శరణాగతత్రాణ బిరుదుగలుగు
దొరవనుచు మిమ్ముఁ బలుమాఱు దూఱినాఁడ-భద్ర. ౭౯
పితృకార్యమునకునై పినతల్లి కోరికె వెఱవక తీర్చిన వేల్పు నిన్నుఁ
బదరేణువ నహల్య పాపంబు లెడఁబాపి విభునిఁగూర్చిన సత్యవిభుఁడ నిన్ను
దగఁ గన్నఁ బగవానితమ్ముని లంకలోఁ బట్టంబు గట్టిన ప్రభుడ నిన్ను
ఘను సుబాహుని బట్టి ఖండించి కౌశికునవముఁ గాచిన సర్వసముఁడ నిన్ను
భక్తలోకోపకారార్థపరుఁడనగుచు
దూటితిని నాదు నేరంబుఁ దొలఁగఁజేయు-భద్ర. ౮౦
చిలుకకు మాటలు చెప్పు రామాయని చేడియ మోక్షంబు చెందలేదె
వరుస దాటులుదోఁచి వాల్మీకియు మరమరాయని మీఁకృపఁ బ్రబలలేదె
పతిశాపగతినుండి పాదరేణుపుసోఁకి పాషాణమింతియై వరఁగలేదె
* * * * * * *
పృథివి శరణాగతత్రాణబిరుదు నీదె
కాక యితరుల కెుద్దైనఁ గలుగఁ గలదె-భద్ర. ౮౧
కందెనేమో నాదుశక్తినచ్చిత్తమునందు నిలిపిన నీపదనీరజములు

అంటెనేమో నాదునఘశేశ మాత్మలో సంచరింపఁగ మీనఁ జమటలూరి

పోఁకిలనేమో నాదుచుఱుకులోఁజూపులు చూచుచుండఁగమఖసుందరంబు
* * * * * * *
సామి యిఁక నేరములు నీరసంబు చేసి
కాచి రక్షించు నన్కృప గడలుకొనఁగ-భద్ర. ౮౨

కొల్లలాడితినని కోపింపఁ బోకుఁడీ యవని మీదివ్యనామామృతంబు
వీటిఁబుచ్చితినని వింతగాఁగనకుఁడీ కృతులందు మీగుణకీర్తనములు
కాడుచేసితినని కంటకపడకుఁడీ మీఁటి మీదివ్యకథారసంబు
ఎఱుఁగఁబల్కితినని యెగ్గుగాఁ గనకుఁడీ మహిని మీమహత్కర్మంబులెల్లఁ
బుచ్చి పెట్టితి నని కోప గించవద్దు
సరస మీపద్యముల్ చెప్ప సంతతంబు-భద్ర. ౮౩

వేయికన్నులుగల్గు వేల్పుతేనికినైనఁ గనుఁగొనరాని శృంగారరూప
వేయినోరులుగల్గు వీచులకంటికైన వచింపరాని యనంతనామ
వేయిచేతులుగల్గు వేఁడివేల్పునకైనఁ (బోల్ప) రా నబ్బని పుణ్యమూర్తి
వేయిరీతులుగల్గు వేదంబులైనను బ్రస్తుతిసేయ నేర్పడనిచరిత*
తగుదు నని నాదు మూఢచిత్తమున నిన్ను
నిల్ప శక్యంబె నావంటి యల్పునకును-భద్ర. ౮౪

పనివట్టితేనొక్కపవసుఁడు చనుదెంచి యరిబలంబులను జక్కాడలేదె
సైవిచ్చితే నొక్కబలిమిని నీలుఁడు నని విరోధులఁ దెగటార్పలేదె
యానతిచ్చిన నొక్కయంగదుఁ డెదు రేఁగి పగతురయసువులు పాపలేదె
* * * * * * *
స్వామి సాత్త్వికరూప విచక్షవరుల
†నోర్చితిరిగాన తురకల యెదుట దెంత-భద్ర. ౮౫

వలసీలకుముదసేనానాయకోత్తముల్ బలసి ముంగల బరాబరులు సేయ
హనుమయు జాంబవ దంగదాదులు నిల్చి యంచలంచలను జోహారులిడఁగ
వరుస సుగ్రీవగవయగవాక్షులు నొరసి మిన్నంటి చామరలు వీవఁ
బరమభాగవతఖేచరసిద్ధచారణుల్ జయజయశబ్ద...ములు నుడువ
సురలు విరులు గురియఁ బోలవరమునుండి
భద్రగిరి కేఁగు వేడ్కను బ్రస్తుతింప-భద్ర. ౮౬

*పాఠాంతరము—నిప్పునుతి కెక్కరాని బ్రాజమువులనుకునైనను నెప్పడనిచరిత్ర- అని.
†మోర్చితిరిగాక తుర్కుల నుపాటి కల్ల-మా

అంగ వంగ కళింగ బంగాళ నేపాళరాజుల కెల్ల శ్రీరాములాజ్ఞ
గూర్జరకర్ణాట కుకురకొంకణచోళరాజులకెల్ల శ్రీరాములాజ్ఞ
చోటసింధుమరాటలాటమత్స్యవిదర్భరాజులకెల్ల శ్రీరాములాజ్ఞ
పాంచాల సౌరాష్ట్ర బర్బరమగధాంధ్రరాజుల కెల్ల శ్రీరాములాజ్ఞ
దివ్య తిరునాళ్లకు సమస్తదేశవరులుం
రావలయు నంచుఁ జాటింపఁగా వలయును.భద్ర. ౮౭

శ్రీరామచంద్రులు సీతాసమేతులై వచ్చిరి భద్రాద్రివాసమునకు
జయనామవత్సర చైత్రశుద్ధాష్టమి తరవాతిదినమందుఁ దగవివాహ
మరయమార్గమునందునెరయసత్రములుబల్చలువపందిరులువెచ్చనిజలములు
శీతోదకంబులు చిక్కని మజ్జిగల్ నిమ్మపండ్లరసంబు నీరుచల్ల
లాదిగాఁగల్గుద్రవ్యంబు లమరఁజేయ
వలయునని వేగఁబంపుఁడీ వాయుసుతుని, భద్ర. ౮౮

తిరిగి రాముఁడు భద్రగిరికేగువార్త లాలించెనా వజ్రితాళీలొసంగు
నవనిజాధిపుఁడు భద్రాద్రిఁ జేరుట వినఁగల్గెనా జముఁడు చౌకట్లొసంగు
దశరథాత్మజులుం స్వస్థానంబు కరుగుట వినియెనా వరుణుఁడు మణులొసంగు
భరతాగ్రజులు నిజపురము కేతెంచుట లెఱిఁగెనా ధనముధనేశుఁ డొసఁగు
ననుచు నలనీలజాంబవదాంగదాదు
లమరి యున్నారు శుభవార్తలరసిచెప్ప, భద్ర. ౮౯

కలిమిచే విబుధులఁ గానసరనివారి వారించు గుణశాలి వదినెగారు
నెఱిఁ బేదనైనను నిల్పి చేపట్టియు ధీమనిఁ జేయుపత్నీలలామ
పతితాత్ము నైనను బావనుగాఁజేయు గుణవతి ముద్దులకూఁతు రరయ
నవివేకు నైన విద్యావంతునిగఁ జేసి గురురూప మొనరించు కోడలెన్న
నిట్టిసంపత్తి గల మిమ్ము నెఱిఁగి భక్తిఁ
గొలిచితిని వేగ నాకేమి కొదవయింక, భద్ర. ౯౦

దయశాలితల్లి యుదారసాహసుఁ డప్ప భూభారకుఁడు శయ్య పుష్పబాణుఁ
డరయఁబుత్త్రుఁడు శీతకరుఁడు మఱంది వాసవసూను డిష్టుఁ డైశ్వర్యయుతుఁడు
నెచ్చెలి దేవమాసి దలంప మనుమఁడు రత్నాకరం బిలు రమణ నెన్న
రణశూరుఁ డన్న సారసనేత్రి వర్ణింప నవతారమూర్తి వీవవనిలోన
నిట్టి మిముఁగొల్చునామది కితరబుద్ధు ౯౧
లమర నర్చుని యన్నమ్ములైన, భద్ర.

వరుస విద్యలు చెప్ప వదినె సరస్వతి యాయువుదయసేయ నన్నయజుఁడు
ముదమీయ నక్షత్రములు మేనయత్తలు మాకిష్టమిడఁ జందమామమామ
యరసిపాపముఁ బాప నప్ప దివిజగంగ యైశ్వర్యమొసఁగ శ్రీహరుఁడు బావ
మాతల్లియుల్లోకమాత కల్మషదీనపోషకుఁడవు తండ్రి పొసఁగ నీవు
ఇన్నియును నింటఁగలుగుట యెఱిఁగియితర
దైవములవేఁడనాకేల దైవరాయ, భద్ర. ౯౨

బలుసాకువ్మెకి ద్రౌపదిచేత వనములోఁ బాండవావలిని గాపాడినట్లు
సరవిఁదెచ్చినపండ్ల సారంబనుభవించి చెంచుముద్దియను రక్షించినట్లు
అడిగితెచ్చిన ముక్కుటడుకులు భక్షించి చెలఁగి బాఁపని ధన్యుఁ జేసినట్లు
పెట్టఁగానని తౌటిరొట్టెకు బతిమాలి ముసలియవ్వకుఁ గీర్తి యొసఁగినట్లు
పూనపాటినృపాలురఁ బ్రోవఁదలఁచి
తెచ్చుకొంటిరొ మీకుచ్చు వెచ్చములకు, భద్ర. ౯౩

గోత్రికు లని పాలు కొట్టిపోలేక మీయంశభూతులటంచు నడిగినావా
పేరుమోసినకట్న మారసికొంటివో శూరులనుచు సంపఁ జేరినావా
మీనౌఖరులలోన మాతి వస్మిటుఁదెచ్చె నని చూపివ్యయమున కలిగినావా
స్థలము వంశంబు మీ రొయనిపోలికఁ బలుకష్టసుఖంబులఁ దెలిపినావా
యెట్టుదయచేసిరయ్య మీవట్టుమీకుఁ
బూనపాటికులోద్భవు బాసయెఱిఁగి, భద్ర. ౯౪

రవికులోత్తమ దశరథ రాజనందన తాటకామదవిమర్దన మునీంద్ర
మఖపరిపాలన, మారీచహర, యహల్యాశాపమోచన, హరశరాస
నవిభంగజానకీనాయక భార్గవరామ గర్వాపహార సుగుణాఢ్య
పితృవాక్యపాల విపినశైలసంచారక కురంగభంగక కపివపాల
వాలిమదభేద వారిధిబంధన......
దశము ఖకులవనదావ త్రిదశవంద్య, (?) భద్ర. ౯౫

సద్ధర్మచారిత్ర...........శ్రీధరపుణ్యగాత్ర సీతాకళత్ర
కరుణాలవాల శ్రీకరభక్తపాల సన్నుతమానిజాల యుచితసుశీల
పరమపవిత్రశంబరవైరిచిత్ర వాసవమాన్యగోత్ర విశాలనేత్ర
రఘుకులదీప నిర్గళితశంకర చాప సుందరరూప విశ్రుతప్రతాప
రణజయాలాప దైత్యమర్దనకలాప
మానిమానససారసమిత్రమధుర, భద్ర. ౯౬

రణభీమ దైత్యమారణహరోమ పుణ్యకారణనామ వినుతచారణలలామ
వనచార పతితపావనశూర మానిభావనపూర వీరరావణకుఠార
జనరక్ష కృతపుణ్యజనశిక్ష వరభక్తజనపక్ష సత్పవిత్రయోజననిరీక్ష
జితదోష మానిపూజితశేషశయన వారధిశోష పార్థసారథ్యవేష
సరసగుణధామ రవికులసార్వభౌమ
దశరథసుపుత్ర దేవ సీతాకళత్ర, భద్ర. ౯౭

వరరూపలావణ్య వైభవార్తశరణ్య దేవాగ్రగణ్య పార్థివవరేణ్య
ఘననీరదనిభాంగ ఖగనాయకతురంగ విజితహేమకురంగ వృజినభంగ
మానిమానసభృంగ మథితఘోరభుజంగ పరిపాలితప్లవంగ ప్రణుతగంగ
భక్తవనజమిత్ర పావనచారిత్ర శతముఖస్తోత్ర కౌసల్యపుత్ర
ధర్మగుణసాంద్ర రఘుకులతారకేంద్ర
సవనసంరక్ష యాశ్రితజనసుపక్ష, భద్ర. ౯౮

విలజాక్ష ఘనరాక్షసవిశిక్ష మునిపక్ష రణశూర వనచార రఘుకుమార
యతిశోష మునివేష సురపోష మృదుభాష రఘుపుంగవ భుజంగరాజభంగ
శరచాపధర పాపహర భూపకులదీప రతిరాజజయతేజ హితసమాజ
మురభీమ సురసోమ వరనామ గిరిధామ సురపుంగవశుభాంగ సుప్రసంగ
భక్తపరిపాల గుణజాల భవ్యలీల
దివ్యమంగళవిగ్రహ దీనరక్ష, భద్ర. ౯౯

శరణు త్రిలోకరక్షణ మానిసన్నుత శరణు సద్భక్తరంజనచరిత్ర
శరణు విశ్వామిత్ర సవనసంరక్షణ శరణు గౌతమపత్నిశాపహరణ
శరణు మారీచభంజన వార్ధిబంధన శరణు ప్లవంగపోషణముకుంద
శరణు వైకుంఠవాస విశాలలోచన శరణు ఇక్ష్వాకువంశజ మహాత్మ
శరణు వాసవనుత శేషశయన శరణు
శంఖచక్రగదాఖడ్గశార్ఙ్గహస్త, భద్ర. ౧౦౦

రామదాసాదుల రక్షించినట్టులు నెలమితోడఁ గుచేలు నేలినట్లు
ప్రహ్లాద నారద ప్రభృతిఁ బ్రోచినయట్లు సరవితో ముచికుందు సాఁకినట్లు
అలద్రౌపదికి వల్వలాదుకొన్నట్టులు గజరాజు నవవిలోఁ గాచినట్లు
శబరివిందుఁకు సంతసమ్ము నొందినయట్లు మహాఘంటకర్ణు మనిచినట్లు

నన్ను దయనేలు నేరము లెన్న కవని
మూఢచిత్తుఁడ నవివేకములు హరించి, భద్ర. ౧౦౧

సర్వథా రనుపేరిసంవత్సరమునను ధంసాకు వెఱచి యిద్దఱికి వచ్చి
పోలవరంబులోఁ బాలుపొంద నైదేండ్లు వనవాస మొనరించి వరుసతోడ
శాక్తేయమతయుతు సంహార మొనరించి మంత్రాంగశక్తి యిమ్మహిని వెలయఁ
దగఁ బూసపాటి సీతారామరాజు విజయరామరాజుల సరసముగను
విజయసంవత్సరంబున విజయముగను
భద్రగిరికేగి తౌనయ్యభద్రముగను, భద్ర. ౧౦౨

మొదలఁ గావ్యము లేశమును బఠింపఁగలేదు శబ్దజాలముల వాసనయెఱుంగ
ధరవిభక్తిజ్ఞానసరణి యేమియు లేదు లక్షణశక్తి చాలదు తలంప
గ్రంథశోధకుఁడను గాను వ్యాకరణసూత్రము లవలేశమాత్రము నెఱుంగ
నవని నీదివ్యనామామృతాసక్తిచేఁ బూనితి నీకావ్యబూటకంబు
మున్ను నన్ను మరామరాయన్నఘనుని
వగిది దయఁ జూడవలయు నాపదలు ద్రోలి, భద్ర. ౧౦౩

నదులు మున్నీటికై యదనిచ్చి పాఱుచో నెదురేగు మీనము ల్గుదులుగూడి
వనవసంతాగమదినములఁ గోయిల ల్మొగమిచ్చి పల్కును వగలు గులుక
సరవి మేఘోత్పత్తిసమయంబున నెమిళ్ళు పురివిచ్చియాడు నంబరముగాంచి
సిగిగల్గువేళలఁ బరమదయాళులై పురిబంధుజనములు పూజచేతు
రిలర కాలంబులను వార లెగ్గుసేతు
రేమి వివరింతు మాయల సామినేఁడు, భద్ర. ౧౦౪

రమణతోఁడుత నిభరాహిముఖానుని నేల పుట్టించెనో యిలను బ్రహ్మ
పుట్టించెఁ గక యాపుడమిలోపల నేల ఫాజిలం బేగని పల్కఁజేసెఁ
బల్కఁజేసినవాఁడు కదవిచాలయొసంగి లీల జాల్టుంగు పేరేల తెచ్చెఁ
దెచ్చినవాఁ డేల దృఢచిత్తుఁగాఁజేసి ధంసా యను కితాబు ధరణి నొసఁగె
నొసఁగి మిము గెల్చు సాహస మొసర నేల
చేసెనో యని మదిఁ జింతసేయవలదు, భద్ర. ౧౦౫

రమణఁ గౌండిన్యగోత్రపవిత్రుఁడను లింగనకుఁ బౌత్రుఁడను పెద్దనకును బుత్ర
వరుఁడఁ జేరయనామధరుఁడ కల్లూరి ... బుధవర్గ మలర

వలసవేంచేసిన వసన యాస్పదముగా మదిలోన భావించి ముదమెలర్ప
ఘనత వ్యాజస్తుతిగా నొనర్చితి నీసశతక మష్టోత్తరశతము గాఁగఁ
జిత్తగింపుము హంసంబు క్షీరములను
గ్రాహ్యమొనరించుచందంబు గడలుకొనఁగ, భద్ర. ౧౦౬

కేశవ మాధవ కృష్ణ హృషీకేశ నారాయణ ముకుంద నారదనుత
పద్మనాభాచ్యుత ప్రద్యుమ్న శ్రీధర వామన గోవింద వాసుదేవ
విష్ణ్వనిరుద్ధ త్రివిక్రమాధోక్షజ నారసింహ జనార్దన మధుసూద
న యుపేంద్ర సంకర్షణ పురుషోత్తమ హరే దామోదరానంత దానవాంత
యఖిల లోకైకనాథ దివ్యాంఘ్రిపద్మ
ములకుఁ బ్రణమిల్లెదను ముదమలర నేలు
భద్రగిరివాస శ్రీరామభద్ర దాస
పోషబిరుదాంక రఘుకులాంబుధిశశాంక. ౧౦౭

జయ రఘుకులదీప జయ దశరథపుత్ర జయ భరతాగ్రజ జయ ముకుంద
జయతాటకాంతక జయమఖపరిపాల జయయహల్యాపోష జయయుపేంద్ర
జయ హరధనుఖండ జయజానకీనాథ జయ భృగుసుతభంగ జయకృపాబ్ధి
జయ వనసంచార జయ వాలిమర్దన జయ వార్ధిబంధన జయ మురారి
రావణాంతక సాకేతరమణ నీదు
వలన శతకము వినువారి వలన లుసుగు
భద్రగిరివాస శ్రీరామ భద్ర దాస
పోషబిరుదాంక రఘుకులాంబుధిశశాంక. ౧౦౮

—

నన్ను దయనేలు నేరము లెన్న కవని
మూఢచిత్తుఁడ నవివేకములు హరించి, భద్ర. ౧౦౧

సర్వధారను పేరిసంవత్సరమునను ధంసాకు వెఱచి యిద్దరికి వచ్చి
పోలవరంబులోఁ బాలుపొంద నైదేఁడ్లు వనవాస మొనరించి వరుసతోడ
శాక్తేయమతయుతు సంహార మొనరించి మంత్రాంగశక్తి యిమ్మహిని వెలయఁ
దగఁ బూసపాటి సీతారామరాజు విజయరామరాజుల సరసముగను
విజయసంవత్సరంబున విజయముగను
భద్రగిరికేగి తౌనయ్యభద్రముగను, భద్ర. ౧౦౨

మొదలఁ గావ్యము లేశమును బఠింపఁగలేదు శబ్దజాలముల వాసనమెఱుంగ
ధరవిభక్తిజ్ఞానసరణి యేమియు లేదు లక్షణశక్తి చాలదు తలంప
గ్రంథశోధకుఁడను గాను వ్యాకరణసూత్రము లవలేశమాత్రము నెఱుంగ
నవని నీదివ్యనామామృతాసక్తిచేఁ బూనితి నీకావ్యబూటకంబు
మున్ను నన్ను మరామరాయన్నఘనుని
వగిది దయఁ జూడవలయు నాపదలు ద్రోలి, భద్ర. ౧౧౩

నదులు మున్నీటికై యదనిచ్చి పాఱుచో నదురేగు మీనము ల్గుదులుగూడి
వనవసంతాగమదినములఁ గోయిల ల్మొగమిచ్చి పల్కును వగలు గులుక
నరవి మేఘోత్పత్తిసమయంబున నెమిళ్ళు పురివిచ్చియాడు సంబరముగాంచి
సిగిగల్గువేళలఁ బరమదయాళులై పురిబంధుజనములు పూజచేతు
రిలర కాలంబులను వార లెగ్గుసేతు
రేమి వివరింతు మాయల సామినేఁడు, భద్ర. ౧౦౪

రమణతోడుత నిభరాహిముఖానుని నేల పుట్టించెనో యిలను బ్రహ్మ
పుట్టించెఁ గక యీపుడమిలోపల నేల ఫాజిలుబేగని వల్లఁజేసెఁ
బల్లఁజేసినవాఁడు కదవిచాలయొసంగి లీల జాల్టుంగు పేరేల తెచ్చెఁ
దెచ్చినవాఁ డేల దృఢదిత్తుఁగాఁజేసి ధంసా యను కితాబు ధరణి నొసఁగ
నొసఁగి మిముగెల్చు సాహస మొనర నేల
చేసెనో యని మదిఁ జింతసేయవలదు, భద్ర. ౧౦౫

రమణఁ గౌండిన్యగోత్రపవిత్రుఁడను లింగనకుఁ బౌత్రుఁడను పెద్దనకును బుత్ర
కరుఁడఁ బేరయనామధరుఁడ భల్లానంశ వార్ధిసోముఁడ బుధవర్గ మలర

వలన వేంచేసిన వసన యాస్పదముగా మదిలోన భావించి ముదమెలర్ప
ఘనత వ్యాజస్తుతిగా నొనర్చితి నీసశతక మష్టోత్తరశతము గాఁగఁ
జిత్తగింపుము హంసంబు క్షీరములను
గ్రాహ్యమొనరించుచందంబు గడలుకొనఁగ, భద్ర. ౧౦౬

కేశవ మాధవ కృష్ణ హృషీకేశ నారాయణ ముకుంద నారదనుత
పద్మనాభాచ్యుత ప్రద్యుమ్న శ్రీధర వామన గోవింద వాసుదేవ
విష్ణోనిరుద్ధ త్రివిక్రమాధోక్షజ నారసింహ జనార్దన మధుసూద
న యుపేంద్ర సంకర్షణ పురుషోత్తమ హరే దామోదరానంత దానవాంత
యఖిల లోకైకనాథ దివ్యాంఘ్రిపద్మ
ములకుఁ బ్రణమిల్లెదను ముదములర నేలు
భద్రగిరివాస శ్రీరామభద్ర దాస
పోషబిరుదాంక రఘుకులాంబుధిశశాంక. ౧౦౭

జయ రఘుకులదీప జయ దశరథపుత్ర జయ భరతాగ్రజ జయ ముకుంద
జయతాటకాంతక జయమఖపరిపాల జయయహల్యాపోష జయయుపేంద్ర
జయ హరధనుఖండ జయజానకీనాథ జయ భృగుసుతభంగ జయకృపాబ్ధి
జయ వనసంచార జయ వాలిమర్దన జయ వార్ధిబంధన జయ మురారి
రావణాంతక సాకేతరమణ నీదు
వలన శతకము వినువారి వలన లుఘుగు
భద్రగిరివాస శ్రీరామ భద్ర దాస
పోషబిరుదాంక రఘుకులాంబుధిశశాంక. ౧౦౮

శ్రీ

వరదరాజశతకము.

— కృష్ణకవిప్రణీతము —

రేఫప్రాసయుతచంపకమాలావృత్తములు.

సురనుత మంజుభాష వరసుందరవేష స్వభక్తపోష యా
సురమదశోష సర్వగుణశోభితభూష కృపావిశేష నే
శరణని వేఁడిన న్వినవు సాహసమా చలమా యిదేమి మం
దరధర కుందసుందరరదా వరదా మురదానవాంతకా. ౧

హరిహయుఁ డాదియౌ సురలకందనివాని విరించి మానులు
న్మొరలిడువాని దాసజనముఖ్యులఁ గొల్చెడువాని దీనులన్
సరగునఁ బ్రోచువాని నిను సన్నుతిసేతును నన్నుఁ బ్రోవు మం
దరధర కుందసుందరరదా వరదా మురదానవాంతకా. ౨

స్ఫురదరవిందనేత్ర యతిశోభనగాత్ర గిరీశమిత్ర సా
గరతనయాకళత్ర వరగర్వమదాసురజైత్ర భారతీ
వరనుతవక్త్ర యోగిజనవందితపాత్ర సువర్ణవస్త్ర మం
దరధర కుందసుందరరదా వరదా మురదానవాంతకా. ౩

గరుడతురంగ శత్రుజనగర్వవిభంగ రమాంతరంగ నే
మొరలనిడంగ నీ కదియు ముద్దా భుజంగశయాన నీకు నేఁ
బరుఁడనె మానిసంగ రిపువద్మచుతంగజ దోషహారి మం. ౪

నరసఖ దైత్యమర్దన నారదసన్నుత యప్రమేయ శ్రీ
ధర కరుణాపయోనిధి సుదర్శనసాయక వాసుదేవ సా
దరమతి నన్నుఁ బ్రోవఁగదె తాపసహృత్కమలాంతవాస మం. ౫

కరకరిఁ జూడ మేర యదిగాదు దయాపర నీదునామ మే
నిరతము సంస్మరించెదను నిర్మలుఁ డం చని ప్రోవకుండినన్
వరదుఁడ వన్నమాట కదివైవగునే తగునే రమేశ మం. ౬

సరసిజనాభ వామన ప్రసన్న నిను స్మరణంబు వేఁడినం
బరమకృపాకటాక్షమునఁ బారఁగఁ జూడ వదేమిచోద్యమో
హాఁహరి నీదుమానసము [illegible] నైతి మం. ౭

శరముల నొగ్గి వేఁడి పదకంజము లే మది నమ్మియుండి మీ
చరితము లాలకించుచును శౌరి యటంచని పాటపాడుచున్
స్థిరమతిఁ గొల్చియున్న మదిచింతలు వావ వదేసె బాసు మం. ౮
సరిసరి చాలురా యిటులు సాహసమేలర నమ్మినానురా
విరసము మానరా యిఁకను వేఁడుగ నెంచక ప్రోవవేమిరా
సురనుత రార నామనవి సొంపుగ నింపుగ నాలకింపు మం. ౯
చిరమతినై భజింప నను జిక్కులఁ బెట్టియు స్రుక్కఁ జేసినన్
స్థిరమతి నెవ్వరయ్య యిఁకఁ జేరిచి ప్రోచెడు వార లక్కటా
దొరవని నిన్నె నమ్మితిని దోసిలియొగ్గితి నేలుకొమ్ము మం. ౧౦
వరగుణసాంద్ర యోగిజనవందిత భోగసురేంద్ర నీపదాం
బుజహయుగంబు నమ్మినను బ్రోవక వంచన నెంచఁ బోకు శ్రీ
హరిహరి నీకిదే యిడెద నంజలి చేకొను మేరుధీర మం. ౧౧
గురుఁడవు తల్లి దండ్రి పతి కూరిమిబంధులు దేవుఁ డంచు నే
నిరతము నమ్మియున్న నిఁక నీ విటు సేయుట పాడియౌనె యో
వరద పరాత్పరా దురితవార్ధి మునుంగకయుండఁ బ్రోవు మం. ౧౨
పరసతులన్ హరించితిని బాత్రమెఱుంగక నిక్కి త్రుళ్ళితిం
బరధనము న్వెసం గొనితి బ్రాహ్మణముఖ్యుల నిందచేసితిం
బరహిత మెంచలేని బహుపాపిని నెట్టులనైనఁ బ్రోవు మం. ౧౩
మురుగులు గొల్సునుం బతకము ల్మొలత్రాళ్లును నుంగరంబులు
న్సరిపెణలుం గిరీటములు సాలువు లుత్తరజన్నిదంబులు
న్నురుభుజకీర్తు లే నడుగ నొక్కట నీపదభక్తి నిమ్ము మం. ౧౪
హరులను గోరలేదు బిరుదావళు లిమ్మని వేఁడలేదు నే
నరదము లిమ్మటంచు నిను నడ్డముగా నరికట్టలేదు నా
మొర విని ప్రోవుమంటి నిఁక మోసము చేయకుమీ యటంటి మం. ౧౫
మరణము నొందు నాసమయ మందునఁ గాలుని కింకరాళినా
సరసను నిల్వ రోగములు చాలఁ బెనంగఁ గఫ ముగట్ట నే
స్మరణ యొనర్తునో! నలువఁజాలనొ యిప్పుడె చేతుఁ బ్రోవు మం. ౧౬
శిరము సుదర్శనాయుధుఁడుఁ జిందము నేర గళంబు నచ్యుతుం
డురము గదాధరుండు భుజయుగ్మము నాహరి నాభిఁ బంకజో
దరుఁడును బాదయుగ్మము ముదంబున శ్రీధరుఁ బ్రోవవేయు మం. ౧౭

పురములు సంచరించునెడ భూములు గ్రుమ్మరువేళ గ్రామముల్
దిరిగెడువేళఁ బల్లెలను దీవ్రముగాఁ జనువేళ రోగముల్
గురుకొనఁగం బిశాచగణక్రూరమృగాదులఁ జేరనీకు మం. ౧౮

దురితవిదూరుఁ డంచు మది దుఃఖములెల్లను ద్రుంతువంచు న
న్గరుణను బ్రోతువంచు నిఁకఁ గష్టముఁ బెట్ట వటంచు నమ్మితి
న్నితరము దాసుపైనెపుడు నీకృపనుంచు బిరానఁ బ్రోవు మం. ౧౯

హరుఁ డసురారికి వ్వరము నర్థినివేఁడ నొసంగి హస్తముల్
శిరమున నుంచిచూతునన శీఘ్రమె పర్విడి దొండకాయలోఁ
జొరఁబడ దానవుం దునిమి శూలినిగాచిన రీతిఁ బ్రోవు మం. ౨౦

సరసిజగర్భుకై సకలసంపద లెల్లను మాని యంచయై
సరగున సృష్టికారణము సాహస మేర్పడ బోధసేతు నీ
చరితము లెన్నఁగాఁ దరమె శౌరి మురారి హరీయఘారి మం. ౨౧

పరమదయాకరుండవఁట భక్తజనావళిఁ బ్రోతువంట నీ
కరుణకు లోకము న్మునులుఁ గాచుకయుండెదరంట వేదము
ల్వరుస నుతించునంట యిటువంటి మహాత్ముని జేరికొల్తు మం. ౨౨

మొర వినలేవొ నీచెవులు మూసుకయుందువొ లేక విందువో
కరుణఁ దలంపవో దురితకర్ముఁడు వీఁడని యెంచుకొందువో
మఱపున నుందువో తనదుమర్మముగందువొ సాధ్యమార మం. ౨౩

సరగున రావదే నను ససంభ్రమ మొప్పఁగఁ జూడవే మదే
నిరతము వాదె నాపయిని నేర మదే జగదేకవీర దే
వరకును దాసుఁ డంటి గదె వైరమదే మదిరాదె ప్రోవ మం. ౨౪

దొరతనమా నమామి యని దోసిలి యొగ్గియు నిన్ను వేఁడినన్
గరువతనమ్మ ప్రోవఁ దఱి గాదని యుండు టిదేమిక్రోధమా
బిఱబిఱరమ్ము నాయెడల భేదము కౌస్తుభధామ రామ మం.

వరుఁడను గానురా యిఁక నెపం బిడఁగ న్నను గావవేమిరా
విరసము మానరా యిటులు వేడుక చూచుట పాడిగాదురా
సరసత నేలుకోర యిదె సాఁగిలి మ్రొక్కెదరా సుధీర మం. ౨౬

మరుజనకా పరాక యిఁక మన్ననఁ జూడక రాక వేడుకా
విరసముకా సరేకదర వేఁచుటకా ననుఁ బ్రోవకుంటిగా
మఱచుటకా [illegible]మము చూచుటకా [illegible]కా మం. ౨౭

త్వర నిటు రమ్ము నామనవి తత్క్షణమే కృపఁ గొమ్ము వింతగా
దురితము లెల్లఁ జిమ్ము నను దుష్టుఁడటంచనఁబోకుసుమ్ము నే
నరులను వేఁడ నమ్ము నిను నాసకలం బరియందు లెమ్ము మం. ౨౮
శర ణని యంటి నెల్లపుడుఁ జక్కనిభక్తిని వేఁడుచుంటి నీ
కరుణకుఁ బాత్రుఁడంటి నిఁక గాసిని బెట్టకు మంటి నిన్ను నే
మఱిమఱిఁ బాడుచుంటి ననుమానము మానుమటంటిఁ బ్రోవు మం. ౨౯
పరుగున రా వదేమి నను బాధలఁ బెట్టు టిదేమి పిల్వఁగా
మొర విన వేమి ప్రోవకను మోసము చేసెదవేమి శౌరినా
సరసకు రా వదేమి నెఱసాహస మేమిర ప్రోవవేమి మం. ౩౦
గరుడునిపై వసించి వరకౌస్తుభహారముఁ దాల్చి గట్టిబం
గరువలువల్ ధరించి సొబగైనకిరీటము నుంచి చక్రముల్
దరము సమర్చి దాసుని ముదంబునఁ బ్రోవఁగవచ్చి నిల్వు మం. ౩౧
త్వర ననుఁ బ్రోవకుండినను దార్క్ష్యుని యాన ఫణీంద్రునాన నీ
పరమపదంబునాన సిరిపంట వెలందులయాన యింకనీ
చరణములాన ద్వారకుల జంటలయాన నిజంబునమ్ము మం. ౩౨
కరుణను జూడరా బిరుదు గట్టితి వల్లది కల్లగాదురా
యరమర మానరా కలుషహారివి నాదురితంబు మాన్పరా
నిరతము నమ్మినార నను నేరము లెన్నకురా సుధీర మం. ౩౩
దురితుఁడ నన్ను సద్గుణుఁడ మ్మక్కిసి ద్రోహిని నీచకృత్యుఁడం
బరధనదారలంగొనెడు పాపిని గోపిని నీపదాబ్జమే
యిర వని నమ్మినాఁడ మది నిష్టముచేసుక ప్రోవుమయ్య మం. ౩౪
వరమునిగేయ సర్వసురవందితకాయ సునామధేయ నీ
వరమరసేయ నెవ్వరిఁక హా నను జేరఁగఁ దీతురయ్య నా
మొర వినదాయెనా యిటులు మోసముచేయకు భాగధేయ మం. ౩౫
హరుని గృతార్థుఁ జేసితివి యబ్జజునిం ఘనుఁజేసి తౌర యా
హరిహయు కోర్కెఁ దీర్చితివి యందఱికన్నను నన్ను నొక్కఁ
న్నరసియుఁ బ్రోవవయ్య బిరు దప్పుడు చెల్లును దేవరాయ మం. ౩౬
*గురుతర మీన మై జలధి గొబ్బునఁ జొచ్చియు సోమకాసురుం

* ఇక్కడనుండి దశావతారవర్ణనము.

బరువడి వ్రచ్చి వేదము లపారకృపామతిఁ దెచ్చి ధాతకున్
సురలనుతింప నిచ్చిన యశోనిధి నిన్ను నుతింపనేర మం. ౩౭

సుర లసురుల్ మహానగము సొంపుగఁ దెచ్చి సుధాబ్ధినుంచి వే
సరకను ద్రచ్చుచుండ నది సంద్రము నందు మునుంగఁ గూర్మమై
సరగున నద్రి వీఁపున వెసన్ ధరియించి సురాళిఁ బ్రోచు మం ౩౮

వరబలమత్తత న్విబుధవర్గము భీతిలుచుండఁ గ్రూరుఁడై
ధరణిని ముచ్చిలించుకొని ధైర్యముతోఁ జను హేమనేత్రునిం
ద్వరను వరాహరూపమున దైత్యునిద్రుంచి విధాతఁ బ్రోచు మం. ౩౯

కరుణ యొకింత లేక సుతుఁ గాసిలఁ జేయుచు నున్న దానవున్
ధరనిఁక నుంచరా దని ముదంబునఁ గంబము నందు శ్రీనృకే
సరివయి పుట్టి రక్కసునిఁ జంపియు బాలుని గాచినట్టిమం. ౪౦

సురపతి రాజ్యసంపదలఁ జూఱగఁ గొన్న బలీంద్రుచెంతకు
న్సరగున నేగి వామనుని చందము తోడఁ బదత్రయంబు వే
సరకను వేఁడి కైకొని రసాతలమందున వానిఁ ద్రొక్కు మం. ౪౧

పరశుధరించి సర్వజనపాలుర నెల్లను భీకరంబుగా
నిరువదియొక్కమాఱు వధియించి పితాళ్లకుఁ బ్రీతిసేయు నీ
వరబలమెంతు నే భువనవందిత భార్గవవంశరామ మం. ౪౨

ఖరకరవంశజాతుఁడయి కౌశికుయాగము గాచహల్య శా
పరహితఁ జేసి రుద్రువిలు భగ్నమొనర్చియు సీతనేలి యా
సురులను రావణుం దునిమి సొంపుగరాజ్యము నేలురామ మం. ౪౩

కరకమలంబునన్ హలముఁ గ్రక్కునఁ బూనియు దానవావలిం
బొరిగొని హస్తినాపురము బోర్లఁబడంగను బెల్లగించు నీ
వరబల మెన్ననాతరమె వారిజనేత్ర ప్రలంబహంత మం. ౪౪

సరసిజనాభ యోగిజనసన్నుత యాదవవంశమందు నీ
వరమరలేకపుట్టి స్వకులాంగనల న్రమియించి దుష్టులం
బొరిగొని కంసునిం దునిమి పుణ్యులఁ బ్రోచిన ముద్దుకృష్ణ మం. ౪౫

సరగునఁ బూతనం గెడపి చక్రముఁ దన్ని తృణాసురు న్వడిం
బొరిగొని ధేనుకాసురుని పొంక మడంచి ప్రలంబుఁ డాదియా
సురులవధించి గోపకులసుందరుల న్రమియించినట్టి మం. ౪౬

పరువున నేగి యొక్క చెలి పయ్యెదఁబట్ట నదల్చినంతలో
సరసములాడుమం గురుకుచంబుల రెంటిని గేలుదోయిచే
సరగునఁబట్టి మోవిగొని సాహసమేర్పడఁ గ్రోలినట్టి మం. ౪౭
కర మచురక్తి నొక్కసతి కాంచన రమ్యఘటుంబమర్చితాఁ
జెరుఁగు మథించుచుండఁ గని పెల్చన నేగి పిఱుందఁజేర్చవే
కరములు చాచి చన్నుఁగవ గట్టిగఁ బట్టఁదలంచినట్టి మం. ౪౮
పురుషుఁడు నిద్రపోవుతఱిఁ బోయి పెనన్నరగంబువానిపె
న్నురముసఁ బెట్ట వాఁడదరి పాణిఁచుని పాఱఁగ నందు చిక్కానం
చురవడి వానితోఁ యాలిని నొవ్వగ మన్మథకేళిఁ గూడు మం. ౪౯
సరసిజపత్రనేత్ర యొకసందున జల్లములాడుచుండఁగా
బిఱబిఱ నేగి పిల్లలను బింకుగఁ గూర్చుక గేలిచేయుచుం
గరములఁ దట్టుచు న్సతిని గన్నులుమూసియుఁ గౌఁగిలించు మం. ౫౦
తరుణి యొకర్తు వెన్నకడిఁ దద్దయుఁ జేయుచు వంగియుండఁగా
సరసము నేగి పన్నగము సాహస * *
* * * *
సరసిరుహాక్షి యొక్కతె పెస *
* * * *
నిరతము నిట్లు చేయఁ గని నీరజగంధులు పల్వురత్తఱిఁ
వరుసఁగఁ గూడి వాఁడిటకు వచ్చిన బట్టుద మంచు నుండఁగా
నరమర లేకపోయి యట నందఱసిగ్గులఁ గొల్లలాడు మం. ౫౩
వెఱచినవాని కైవడిని పేఁజోఁకగోపికపుత్రు వేణికిన్
మఱియొకబాలు పెన్నగము మర్మముగా ముడిపెట్టియంత బా
లుర గుమిగూడి నవ్వుచు నులూఖలమెక్కుక నృత్యమాడు మం. ౫౪
స్వైర నొకగోపభామిని మందంబునఁ బాడుచుఁ జల్లచేయఁగాఁ
బరువులుపాట్లుగా నరిగి బాన కెగంబడి జుఱ్ఱుకోఁగనా
తరుణి యదల్ప నాకరము దానిముఖాబ్జమునందు రాయు మం. ౫౫
సరసని నాటకుం జని పెస జలకంబుల నాడుచుండఁగాఁ
బరుపడిఁ బోయి చేలములుఁబట్టి జరీయుత కంచుకంబులుం
దరుణు లెఱుంగకుండఁ గొని తత్క్షణమే సురపొన్న నెక్కు మం. ౫౬

కరిగమన ల్జలంబుల వికాసమనంబులఁ గేలిసల్పి వే
గిరమున గట్టుఁ జేరి యిటు కృష్ణుఁడు వచ్చునటంచుఁ జేలముల్
బిఱబిఱఁ జూడ లేమి గని బెగ్గలమొందఁగ వేణువూఁదు మం. ౫౭

కరముల నెత్తి మ్రొక్కు లిడఁ గంచుక చేలము లెల్ల మీకునేఁ
గరుణ నొసంగు వాఁడనని గట్టిగఁ బల్కిన వారలట్లని
స్మరణ మటంచు మ్రొక్కిన వెసం గృపఁ జేలము లిచ్చినట్టి మం. ౫౮

మురియుచు నొక్కగోపసతి ముద్దులుగుల్కఁగఁ బాటపాడుచు
న్నరసుఁడు రాఁ డటంచు మదిఁ జాల విరాళిని బొందుచుండఁగాఁ
బరువడి నేగి యాచెలినుపాయముతోడ వరించినట్టి మం. ౫౯

మఱచియు నిద్రపోవుతఱి......

నరసఖ శైశవక్రియల నందఱు మెచ్చఁగఁ గ్రీడసల్పుచున్ ౫౯
నిరతము గోపికామణుల నెయ్యముఁ దీర్చి కుచాగ్రసీమపైఁ
బొరలుచు మోవియానుచును బొందుగ నుండెడి కన్ను నెంతు మం. ౬౦

* * * *

సురవర పద్మసంభవ త్రిశూలులు మెచ్చి నుతింప నప్పుడ
వ్వర త్రితయాంగనామణుల బొంకఁగఁ జేయను బుద్ధరూపమై
తరుణుల మానము ల్గొనిన తండ్రివి నీకు జొహారు ప్రోవు మం. ౬౧

ధరఁ గలిరాక్షసాదుల వధం బొనరింపను గల్కిరూపమై
కరముల ఖడ్గఖేటకముఖాయుధముల్ ధరియించి నట్టి శ్రీ
హరియిదె నీదు దాసుఁడను నంజలి చేసెద నప్రమేయ మం. ౬౨

*ధరఁ జనియించు పెల్లఁ బరదారధనంబులఁ గోరునందు కా
తెరువునఁ బోవువారలను దేఱి కనుంగొని మోహమందనా
విరసములాడి పెద్దలను వృద్ధుల గొట్టుట కాసుతుండు మం. ౬౩

వరుసగ లేసిదంతములు; వాదులు మెచ్చనికట్లు సున్నముల్
మఱచెడువాని విద్య ; పలుమాఱును దెప్పెకు వానివిందు బల్
దురుసుల నాడు సోదరుఁడు ; ద్రోహిసఖుం డిలఁ గూడదండ్రు మం. ౬౪

---

* ఇక్కడనుండి గీతపూర్వపద్యములు.

తరుణిని బాలు నశ్వమును దాసుని దండనసేయకుండినం
బొరుగుల కేగు వ్యాజ్యములు బోరనఁ దెచ్చును గ్రిందఁద్రోయుఁ జేఁ
పురునటనుండి తెమ్మను నపోహముగాదు నిజం బిదెల్లమం. ౧౯

గురగురలాడు నోరు, పతికోపము చేయ నెదిర్చి మిక్కిలి
స్వరసములాడు భార్య, సుకవీంద్రులు మెచ్చని యాకవిత్వముం
బొరుగున సర్పఁ, గుత్సితులపొం దతిహీనత కూడదంత్రు మం ౨౦

నిరతము ధర్మహీనులకు నీతియొకర్వుకుగగ్గి పెద్దలన్
గురులఁ గవీంద్రుల న్నరసి కొంచెము గొప్పయొనర్తరించునే
మరణము నొందు నదీశయమంకునసే మఱి గర్వ లివ్వమం. ౨౧

సరసుఁడు మెచ్చనట్టి సతి, సంభ్రమచేష్టలు, విత్తహీనుల
న్నరగినవేళ్ల, ద్రోహియగుమంత్రిని నుంచినరాజు, పుత్రుపైఁ
గరుణము లేని తల్లి తుదిఁ గష్టముఁ దెచ్చును పెట్టవచ్చు మం. ౨౨

వరకవికివ్వనట్టి ధనవంతుని సంపద యేటిముగ్గునం
బెరిగిన ప్రాకు నోడయిన పెద్దతటాకమునందునీరు నీ
ధరనిలువంగఁబోదు కరిదా భుజియించు కపిత్థమట్లు మం. ౨౩

దురితము చేయరాదు సతితోఁ గలహింపఁగరాదు పెద్దల
న్విరసము లాడరాదు పరవిత్తములన్ గ్రహియింపరాదు మీఁ
దరయక త్రుళ్లరాదు భువి నల్పులసఖ్యము చేయరాదు మం. ౨౪

నరపతి లేనివాఁడు హరినామము చింతన లేని వీడు తా
నరయనితోడు పాదమున కబ్బిజోడు భుజించుమాత్రనే
ధర మృతిఁ బొందు కూతురు యథార్థముకూడదు కీడటంద్రు మం ౨౫

హరిగుడి లేని పేట జనులందఱు కాల్నడ లేనిబాటఁ గ
స్తురియును లేని వీట మతిమంతునిపాలనలేని కోటఁ నే
విరులును లేని తోఁట నభివృద్ధికిరా వట నుండరాదు మం. ౨౬

తరుణుల నమ్మరాదు తనుదాన మహాత్ముఁ డనంగరాదు తాఁ
బరిపరితోవలం దిరిగి బాధల నొంది కృశింపరాదు నే
మఱి కనుమాయరా దడవి మధ్యను జాలము సేయరాదు మం ౨౭

తిరిపము వెత్తువారిఁ గని దిగ్గున లేచి పటంబుఁ గట్టి తా
నరగున వచ్చి [illegible] గీటుచుఁ గంట నిప్పులం
గురియుచు హుమ్మటంచు నిటఁ గూయకు పొమ్మను దుష్టుఁ జంపు మం ౨౮

సిరి యిదె చాలునంచు భ్రమసి సింధుర మట్టులు క్రొవ్వి యెట్టులుం
గరుణను జూడక న్నిగుల గర్వము నొంది తిరస్కరించునా
దురితులు ముక్తిహీనులయి తూలుదురా నరకంబునందు మం. ౭౯

హరిని మహానుభావుఁ డని యచ్యుతుఁ డవ్యయుఁ డప్రమేయుఁ డీ
శ్వరుఁ డని పాటపాడుచును శాంతము నొంది ధరాతలంబుపైఁ
దిరుగుచునున్న సజ్జనులఁ దిట్టెడు దుష్టులఁ గొట్టుమయ్య మం. ౮౦

హరిభజన ల్సహింపక యహర్నిశముల్ ధనకాంక్ష చేసి యే
వెరవున నైనఁ గాని యిల విత్తము నార్జనచేసి ధర్మము
న్మఱచు దురాత్ములం గలయు మంకుఁడు చేరఁడు మోక్షమందు మం. ౮౧

దొరలతో చాడిచెప్పుచును దుష్టచరిత్రము చాలఁ జేయుచు
న్నరులకుఁ గానివాఁ డగుచు నైజగుణంబులు మానకుండఁగా
విరసములాడు మానవుల వెంగలిబుద్ధులు మాన్పరయ్య మం. ౮౨

నిరతము నిన్ను నెన్నకయు నీపదభక్తులఁ జేరకుండఁగం
బరువడి దానధర్మము లపారదయామతిఁ జేయకుండఁగం
బరులకుఁ గీడుసేయుచు నెపంబిడు దుష్టుల ఱట్టుసేయు మం. ౮౩

కురకురలాడి భక్తజన కోటుల దూఱి హసించువానినీ
చరణయుగంబు నమ్మి నుతిసల్పుచునుండెడువారి కావదల్
త్వర సమకూర్చ్చవచ్చి పతితాక్షుని త్రుళ్ళడఁగింపుమయ్య మం. ౮౪

పురుషుఁడు క్షత్రియుం డగుచు భూమిని యున్మతి పుట్టగావలెన్
ధరను మహాత్మపాదములు తద్దయు భక్తిని బట్టఁగావలెన్
దురమున శూరుఁడై రిపులఁ ద్రుంచి యశంబును బొందమేలు మం. ౮౫

గురువులఁ దల్లిదండ్రులను గోవులఁ బూజయొనర్పఁగావలెం
బరహితము న్మదిన్నిలిపి భక్తిని బెద్దల కన్నమిచ్చి తా
వరుసభుజించి పుణ్యుఁ డనువార్త వహించుట మేలుగాదె మం ౮౬

* నిరతము నిన్నుఁ గాంచుటకు నేరక సద్గురుఁ గానఁబోక యే
తెరువుఁ గనంగలేక తనదేహము సుస్థిరమంచు నమ్మి యీ
ధరనటియించువారలకుఁ దారకయోగమదేల నయ్య మం. ౮౭

---

* ఇంతటినుండి జ్ఞానమార్గము.

పరమగురూత్తముం గదిసి పాదయుగంబును బట్టి భక్తినా
పురుషుఁడు చూపుమార్గమును బొల్లక లోనిప్రపంచమెల్లసా
దరముగఁ జూచువారలకు దబ్బిలియీదెలిగాధశేల మం. ౭౮
స్థిరమతితో రహస్యమగు సిద్ధప్రదేశమునందుఁ జేరి స
ద్గురువరు నాజ్ఞచొప్పునను గూరిమితోడుత న్మోక్షపాదము
న్సరగునవంచి యామడమఁ జక్కఁగమూలముఁ జేర్పమేలు మం. ౭౯
అరమర లేక వాయువును సంతట స్తంభన చేసి తిన్నగా
నెఱుకను దొల్తనుండు గిరి నెక్కిగజాననుఁ గాంచునట్టి యా
పురుషుఁడు పుణ్యుఁడౌ సతనిఁ బోలరు మానవు లంటివయ్య మం. ౮౦
సరగున దాని దాఁటి తన సాహసమేర్పడ స్వాధిష్ఠానమ
న్గిరి నివసించి యచ్చటను గేవలభక్తిని దమ్మిచూలిని
న్వరుసనుగాంచి మ్రొక్కు బుధవర్యుఁడు శ్రేష్ఠుఁ డటంటివయ్య మం. ౮౧
పటి మణిపూరకాఖ్యమల మారుతవేగముతోడనెక్కి యా
గిరినివసించు నచ్యుతుని గేవలభక్తినిగాంచిమ్రొక్కు శ్రీ
ధరజయ మొందినట్టి సుకృతాత్ములు పెద్దలటంటివయ్య మం. ౮౨
వరుసగ దాని కావలను వాసి యనాహతకొండఁ జేరి యా
హరుసటఁ గాంచి మ్రొక్కి వినయంబున నంజలిచేయువారలే
పరమకృతార్థులౌదురని పంకజలోచన తెల్పితౌర మం. ౮౩
వరువడి నావిశుద్ధమను పర్వతమెక్కి మహేశుఁగాంచి యా
పురుషునకుం బ్రదక్షిణముఁ బాటిగఁ జేసి నమస్కరించు నా
నరసులు ముక్తులౌదురని చాటుచుఁ బల్కవె దేవదేవ మం. ౮౪
స్థిర నదిదాఁటి యాజ్ఞ యను దొడ్డగిరీంద్రము నెక్కి యచ్చట
న్వరుసగ నానదీత్రయము వాంఛను గాంచి సలక్ష్యమార్గులై
వరువడిషణ్ముఖుం గనిన భవ్యులు నావలె నంటివయ్య మం. ౮౫
వరగుణశాలివై సకలవాంఛల నెల్లను మాని ముందు స
ద్గురుకృప వేయిశృంగముల కొండను జేరి ప్రచండమూర్తివై
హరి నినుఁ గాంచువాఁడె ఘనుఁడౌ గురుఁడౌనని పల్కలేద మం. ౮౬
సరగున షణ్ముఖాంజనము సాహస మొప్పగఁ గంటఁబెట్టిలోఁ
గురుతులు చూపు మార్గములఁ గొండలు పల్లెలు పట్టణంబులున్ గ్రామముల్
చెలువు లరణ్యము లనిన సిద్ధుఁ డనన్యుననంటివయ్య మం. ౮౭

విరివిగ శాంభవాంజనము విక్రమలీల ధరించి యంతట
స్సరసిజమిత్రమండలముఁ జందురు మండల మగ్నిమండలాం
తరములఁ జూడవచ్చునని తద్దయుఁ బల్కెవె ముద్దులయ్య మం. ౯౮
పరసతఖేచరాంజనము సాహస మొప్ప ధరించి చూడఁగా
నరమర లేక ముక్తి నిలయంబు న నుండెడు శోభనాంగి పే
రురమునఁ జేరవచ్చు నని యుద్ధతిఁ బల్కెవె చిద్విలాసమం ౯౯
సురనుత భూచరాంజనము సొంపుగఁ దాల్చిన నెల్ల వేడుకల్
సొరిదిఁగనంగవచ్చు ఘటశోభకుఁడై వెలుఁగంగవచ్చు నే
మరక ప్రపంచము స్సకల మర్మములం గన నౌనటంటి మం. ౧౦౦
సుగుణశాలురై వడిగ నుత్తరశాంభవిముద్రతోడ భా
సురముగ సర్వజంతు సమశోభితుహృత్కమలంబునందు నా
హరిహరు లబ్జగర్భ సురలాది వరాత్మరుఁ గాంతురండ్రు మం. ౧౦౧
వరమతి యై మనోవిజయ వైభవుఁడై కరణక్రియంబులం
గలుకలఁ గ్రోధవాసనలఁ గాలిచి శత్రుల గెల్చువంత నీ
చరణసరోజము ల్గనుట సత్యము సిద్ధ మటంటి వయ్య మం ౧౦౨
అరుదుగఁ జిమ్మచీఁకటిని నబ్బురపాటును బొందకుండఁగా
మెఱపులగుంపులై వడిని మెండగు దివ్య వెలుంగు నందు నీ
వరరుచిరప్రమూర్తిఁ గనువారలు నిత్యులు ముక్తులండ్రు మం
దరధర కుందసుందరరదా వరదా మురదానవాంతకా. ౧౦౩
వరగుణశాలి బాలయకు వారిజలోచనలక్ష్మమాంబకే
వరతనయుండఁ గృష్ణకవి వైభవ మొప్పఁగ వృత్తపద్యము
ల్సరవి రచించితి న్సుకవిసంఘము మెచ్చఁగఁ బ్రోవు నన్ను మం
దరధర కుందసుందరరదా వరదా మురదానవాంతకా. ౧౦౪

ప్రభవనామసంవత్సరమార్గశిరశు ౧౧ తరిమెల అప్పలాచార్యులవారి కుమా
రుఁడు రంగాచార్యులు వ్రాసిన ప్రతినిబట్టి.

పరశురామశతకద్వయము.

పరశురామపంతుల రామమూర్తి.

— ఆటవెలఁది-గీతపద్యములు —

శ్రీశు నీశు భారతీశు భజించి విఘ్నేశుఁ గొలిచి కవుల నెంచి యొక్క
గీతపద్యశతము గీర్తింతు వినుమురా, పటుగుణాభిరామ పరశురామ. ౧

హరిహరాత్ములగు మహాదేవగురులింగ, మూర్తిపాదకమలములకు మ్రొక్కి
తన్నెఱుంగుయుక్తి తగ నెఱిఁగింతురా, పటుగుణాభిరామ పరశురామ. ౨

ధరణి లోకశాస్త్రతనువాసనాబద్ధుఁ, డగుచు విహితకర్మ మాచరించు
సద్ద్విజుండ ననెడి జనుఁడు మూఢుండురా, పటుగుణాభిరామ పరశురామ.

కాయ వాఙ్మనములు గలిపి సాత్త్వికవృత్తి, నీశ్వరార్పితముగ నెల్ల క్రియలు
సలుపునిర్మముండు సాధువిప్రుండురా, పటుగుణాభిరామ పరశురామ. ౪

విష్ణుమూర్తిరతుఁడు విష్ణుకథార్చన, ధ్యానకీర్తనామృతాతురుండు
పరమ విష్ణుభక్తిపరుఁ డుపాసకుఁడురా, పటుగుణాభిరామ పరశురామ. ౫

గురులనాశ్రయించి కోరిస్థానాంగభా, వాత్మసేవ లార్తి నాచరించి
పావనాత్ముఁ డతఁడు పరమభక్తుండురా, పటు. ౬

భక్తిగలుగ సకలపాపంబు లణఁగును, పాప మణఁగఁ గలుగు భావశుద్ధి
భావశుద్ధిగలుగఁ బరమార్థ మబ్బురా, పటు. ౭

బహుప్రపంచకాంక్ష పరిహార మొనరించి, పారమార్థికేచ్ఛ ప్రబలమైన
ధీరుఁ డాగురూపదేశ యోగ్యుండురాఁ పటు. ౮

మంత్రమర్మ మెఱిఁగి మంత్రోపదేశతం, త్రం బెఱింగి శిష్యధర్మ మెఱిఁగి
తదుపదేశ మిచ్చు ధన్యుఁడే గురుఁడురాఁ పటు. ౯

తన్నుఁ దా నెఱింగి తనరూప మొకరికిఁ, దెలియఁజెప్పనేర్పు దెలిసి కరుణ
బోధసేయువాఁడె పో సద్గురుండురాఁ పటు. ౧౦

తనువు నిజముగాదు తా నిజంబని మది, నెఱిఁగి పారమార్థ మిచ్ఛయించు
సజ్జనాశ్రయుండు శ్రవణాధికారిరాఁ పటు. ౧౧

ఇహసుఖంబు లిచ్ఛయింపక వర్జించి, పరసుఖంబు లాసపడక మించు
సజ్జనాశ్రయుండు శ్రవణాధికారిరాఁ పటు. ౧౨

కరణమతుల గెలిచి కర్మంబువరమించి, మోర్పుశ్రద్ధ గలిగి యుక్తిఁ దగిలి
సజ్జనాశ్రయుండు శ్రవణాధికారిరాఁ, పటు. ౧౩

అన్యపదవు లొందఁ నభిలాషసేయుక, యమృతపదని నొందనాసపడెడి
సజ్జనాశ్రయుండు శ్రవణాధికారిరా, పటు ౧౪

సద్గురుండు నిట్టు సచ్ఛిష్యవరునకు, బోధసేయు తత్త్వబోధ నీకు
నెఱుఁగ వరుసతోడ నెఱిఁగింతు వినుమురా, పటు. ౧౫

మును యమాదియోగములు సాధ్యములుగావు, సాధ్యమైనమహిమ సంభవించు
మహిమలబ్బ ముక్తిమార్గంబు దప్పురా, పటు. ౧౬

తనకుఁ బరున కెద్దితాదాత్మ్య మొందించు, నదియె రాజయోగ మదియుఁద్రివిధ
మయ్యె సాంఖ్యతారకామనస్కము లనఁ, బటు. ౧౭

చిత్తచలన ముడుగఁ జిత్కళా నాదసం, ధాన మందఁజేయుఁ దారకంబు
పోసఁగ సాంఖ్యమునకుఁ బూర్వాంగ మదియురా, పటు. ౧౮

స్వానుభవము గలుగ సంసారదుఃఖోప, శాంతి నొందఁ జేయు నదమనస్క
యుక్తి సాంఖ్యమునకు నుత్తరాంగంబురా, పటు. ౧౯

అట్లుగానఁ దారకామనస్కములకు, ముఖ్యమతిశయంబు మోక్షదంబు
సాంఖ్య మదియు మొదల సాధింపవలయురా, పటు. ౨౦

పుడమి నొక్కజనుఁడుఁ బుట్టక మునుమున్నఁ, బొడమ జనము నమసిపోవు
దుదినిదిక్కు మాలి యొక్కదేవుఁడే యుండెరా, పటు. ౨౧

అతఁ డేకమనెడి యాగమార్థంబుపై, వెలసిసృష్టి మొదట వేద్యుఁడయ్యె
శాస్త్రమున నఖండ సత్యాదిరూపుఁడై, పటు. ౨౨

వేరె మయ్యె సముఁడు లేకుంట సేవకా, రార్థమయ్యెవిషముఁ డబ్బకుంట
నద్వితీయుఁడయ్యె నగుణుఁడై యుండుట, బటు. ౨౩

ఇదియు నదియు నట్టి దిట్టి దింతింతని, పలికి చెప్పఁ జూపఁ దలఁపరాని
బ్రహ్మమగుచుఁ దాన పరిపూర్ణుఁ డగునురా, పటు. ౨౪

దేశకాలములకుఁ దెగక వస్తువులగు, భూతభౌతికముల పోలుపులేక
నిండియుంటఁ దానఖండరూపుండురా, పటు. ౨౫

ప్రకృతిభూతములును బ్రహ్మాదిసురులును, జనమ్మృగాదులెల్ల నమసిపోవ
సమయకుంటఁ దానె సత్యరూపుండురా, పటు. ౨౬

అఖిలభూతచయము లణఁగి మాయను జేరె, నదియు నా కనన్య యయ్యె ననెడి
జ్ఞప్తియుంట తానె జ్ఞానరూపుండురా, పటు. ౨౭

నలినభవసురేంద్రనరతిర్యగాదుల, సుఖములును దదీయసుప్తిసుఖము
లంత మగుటఁ దా ననంతరూపుండురా, పటు. ౨౮

అట్ల శ్రోత్రయుక్తి కానుభూతులను స, త్యాదిలక్షణాత్ముఁడై ప్రమేయుఁ
డగుచు వాస్తవముగ నప్రమేయుండురా, పటు. ౨౯

అప్రమేయుఁడైన యమ్మహాపురుషుండు, కలిగి లేని దొక్క కాంత నెనసి
పుట్టి చచ్చు జనులఁ బుట్టించె వినుమురా, పటు. ౩౦

అయమేయునం దనాదిగా నొకశక్తి, గలదు మున్నె త్రిగుణకలిత యగుచు
దానిఁ బ్రకృతియనుచుఁ దత్త్వజ్ఞు లండ్రురా, పటు. ౩౧

మఱ్ఱివిత్తునందు మఱ్ఱిచెట్టున్నట్లు, మంటిలోన ఘటము మలయునట్లు
ఆత్మునందుఁ బ్రకృతి యలవడి యుండెరా, పటు. ౩౨

విపులయందుఁ బెక్కువిత్తనం బున్నట్లు, విత్తనున్న పెక్కు విత్తులట్లు
ప్రకృతియందు జీవపటలంబు లుండురా, పటు. ౩౩

అపురాణపురుషుఁ డాజీవపటలమై, తోఁప మాయయగుచుఁ దోఁచెఁ బ్రకృతి
అమలరూప మెద్ది యదియపో మాయరా, పటు. ౩౪

ఇదియు నదియు నట్టి దిట్టి దింతింతని, యెఱుఁగరాక నదియు నిదియు నిట్టి
దట్టి దంత యింత యనెడిదే మాయరా, పటు. ౩౫

కారణమునఁ దోఁచు కార్యమా కారణ, మణఁచినట్టు లాత్మయందుఁ దోఁచి
యాత్మ నణఁచు నెద్ది యదియె పో మాయరా, పటు. ౩౬

స్థాణువుననరుండు త్రాట భుజంగంబు, దొరసి మింట నలుపు దోఁచినట్టు
లాత్మ నెద్ది తోఁచు నదియపో మాయరా, పటు. ౩౭

యువతిగర్భమందు నుంచిన రేతంబు, అవయవాన్వితాంగ మైనయట్టు
లఖిలజగము లెద్ది యగు నదే మాయరా, పటు. ౩౮

పృథివిలోనఁ గలయుబీజంబులెల్లను, వృక్షలతిక లగుచు వెలసినట్టు
లఖిలజీవు లెద్ది యగు నదే మాయరా, పటు. ౩౯

వన్నెఁగననివానిఁ దన్నుగాఁ గావించి, తన్నెఱుంగువాఁగఁ దప్పఁజేసి
యాశ్రయించు నెద్ది యదియపో మాయరా, పటు. ౪౦

[illegible] నుండకున్న నాత్మ నెఱుకయున్న, నాత్మ నలరకున్న సజ్జనుల
నావరించు నెద్ది యదియపో మాయరా, పటు. ౪౧

తాను గలిగియున్నఁ దానెఱుంగుచునున్నఁ, దానుమఱియుచున్నఁదజ్జ్ఞజనుల
నాక్రమింప దెద్ది యదియపో మాయరా, పటు. ౪౨
తనదుకలిమి లేనితనువునఁ దన తెల్వి, గాని మదిని దనసుఖంబు పోని
యాలిఁ జేర్చునద్ది యదియపో మాయరా, పటు. ౪౩
కల దసంగఁ దన్నుఁ గనఁబోవు లేదనఁ, గలదు సజ్జ్ఞదృష్టిఁ గలిగి లేని
దనఁగరాదు జేని నదియపో మాయరా, పటు. ౪౪
ఆత్మదృష్టి నన్నృత మగు నవాచ్యము యుక్తి, దృష్టినగుచు లౌక్యదృష్టిచే న
నంత మయ్యె నెద్ది యదియపో మాయరా, పటు ౪౫
మాయకాత్మవశత మహదహంకారత, న్మాత్రభూతభువనగాత్రవితతు
లగుచుఁ దనకుఁ దనువు లై యుండె వినుమురా, పటు. ౪౬
మాయ యనెడి దౌర్క మాఁగని యది పఱి, శుద్ధురాలు నపరిశుద్ధురాల
నంగ మించి యిరువిధాంగనలైరిరా, పటు. ౪౭
అపరాత్మఁ డందు నాశుద్ధశక్తిని, నాశ్రయించి యీశుఁ డయ్యె నతఁడ
మలినశక్తి నెనసి మఱి జీవుఁ డయ్యెరా, పటు. ౪౮
ఘనత సుప్తిహేతుగతి నీశ్వరుఁడు స్వప్న, సూక్ష్మదేహగతిని సూత్రిజాగ్ర
దన్నగతి విరాజుఁ డై యీశుఁ డుండెరా, పటు. ౪౯
వ్యష్టి సుప్తి బీజదృష్టిఁ బ్రాజ్ఞుఁడు స్వప్న, సూక్ష్మదృష్టిఁ దైజసుండు జాగ
రాన్నదృష్టి విశ్వుఁడై జీవుఁ డుండెగా, పటు. ౫౦
శుద్ధురాలు తన్నుఁ జూచి క్రీడించిన, వాని నీశు నింకఁ దాను మూఁడు
దెర్లఁబడుచు మూఁడుతిర్వులఁ బెట్టురా, పటు. ౫౧
రజము మదిఁ బెనంగ రాజసాంగన తన్ను, వలచియున్న బొమ్మ వాయిగట్టి
భువి సళించు జనులఁ బుట్టింపఁజేసెరా, పటు. ౫౨
సత్త్వ మెదఁ బెనంగ సాత్త్వికాంగన తన్ను, నమ్మియున్న చక్రి బొమ్మఁద్రొక్కి
పుడమిఁ బొడమ జనులఁ బోషింపఁజేసెరా, పటు. ౫౩
కేవలాత్మఁ డిట్లు జీవేశు లశక్తి, భేదకల్పనమున భిన్నుఁడయ్యె
వాస్తవమున నాత్మవస్తువే యొకటిరా, పటు. ౫౪
తమము మతిని గతుకఁ దామసాంగనతన్ను, నోరయుహరునిసగముఁ నోడలుచేసి
ధరణి ముఁదియు జనుల దండింపఁ జేసెరా, పటు. ౫౫

ఉభయదేశకాలయుతమస్త్య నొకనిఁగా, నుండఁజూచుపగిది నుభయవాచ్య
లక్షణములఁ ద్రోయ లక్ష్యార్థ మొకటిరా, వటు. ౫౬.

ఘటశరావములను ఘటమతంబులఁద్రోచి, మన్ను మిన్ను నొక్కటన్నపగిది
జీవభావరహితజీవేశు లొకటిరా, వటు. ౫౭

వాస్తవములు గాని వాచ్యార్థములు రెంటి, మఱిచూడలక్ష్యమయములగుచుఁ
బరఁగు ప్రత్యగాత్మపరమాత్మ లొకటిరా, వటు. ౫౮

ఘనఘటోదకములఁ గడవఁ దక్కులరహి, తాభ్ర మొక్కటైనయట్ల నుభయ
దేహధీఫలవ్యతీతాత్మ లొకటిరా, వటు. ౫౯

తనువు గానితాను త్వంపదార్థము విశ్వ, తతులు గాని తాను తత్పదార్థ
మసిపదార్థ మావరాత్మైక్య మగునురా, వటు. ౬౦

మింటవలుపు దోఁచి మిను గన వలుపులే, నట్ల తాను జీవుఁడగుచుఁ దన్నుఁ
దెలియ జీవగతులు దొలఁగి తా నయ్యెరా, వటు. ౬౧

ఇట్లు నాత్మరూప మేను గా ననిత్రోసి, వెలసి తన్నుఁదెలియు వెరవు నీకు
విస్తరించి తెలియ వినిపింతు వినుమురా, వటు. ౬౨

ఆలు మగఁడుఁ దిన్నయన్నంబువలనను, సురతజనితరక్తశుక్లములను
గూడి మొదల నన్నకోశమై యుండురా, వటు. ౬౩

అన్నమయములోన నైదుప్రాణంబులుఁ, గరపదాదికర్మకరణములును
మమతఁ గూడి ప్రాణమయకోశ ముండురా, వటు. ౬౪

ప్రాణమయములోనఁ బ్రబలమై శ్రోత్రాది, జ్ఞానకరణచిత్తమానసముల
మలయుచున్న హృదయమయకోశ ముండురా, వటు. ౬౫

అమ్మనోమయాంతరమ్మున శ్రవణనే, త్రాదికరణబుద్ధ్యహంకృతులును
మహితమైన బుద్ధిమయకోశ ముండురా, వటు. ౬౬

మఱియు నాప్రబుద్ధిమయకోశమునఁ బ్రియా, ద్యఖిలవృత్తిసహితమై తమోమ
యాత్మకమున నుండు నానందమయమురా, వటు. ౬౭

ఆప్రియాదిసంయుతానందమయములో, నాత్ముఁ డుండు వాని నరయ కాత్మ
కోశమయుఁ డటంచుఁ గొలుతు రట్లన విను, వటు. ౬౮

పుట్టి పెరుఁగుచుండు బొంది తా నని కొంద, ఱందు రదియుఁ దెలియ కనుటగాక
తాను వెడలఁ గాల్చుతను వెట్టు లాత్మరా, వటు. ౬౯

బ్రదికి కుడువ మొదలు ప్రాణ మాత్మని కొంద, అందు రదియు నెఱుఁగకనుటగాక
పట్టు వదలఁ బోవు ప్రాణ మె ట్లాత్మరా, పటు. ౭౦
చేటుపాటుఁ దెలుపు చిత్త మాత్మని కొంద, అందు రదియుఁ గాన కనుట గాక
చెప్పినట్లు వినని చిత్త మె ట్లాత్మరా, పటు. ౭౧
నేను నాయి దనుమనీష యాత్మని కొంద, అందు రదియుఁ జూడ కనుట గాక
నిద్ర నణఁగఁగల మనీష యె ట్లాత్మరా, పటు ౭౨
సుప్తినెలవుగలుగు శూన్య మాత్మని కొంద, అందు రదియు నరయ కనుటగాక
చూడలేని సర్వశూన్య మె ట్లాత్మరా, పటు. ౭౩
సుప్తి నందఁబడెడు సుఖ మాత్మ యని కొంద, అందు రదియు నేర కనుటగాక
యెఱుఁగరాని సౌఖ్యమె ట్లాత్మ యగునురా, పటు ౭౪
అణుపుమధ్యమము మహాత్ముఁ డాత్మని కొంద, అందు రదియుఁ జెద కనుటగాక
ఆత్మ నిర్వికారుఁ డదియుఁ దా నెట్లురా, పటు. ౭౫
చిన్మయుండు మఱియుఁ జిన్మయుండును జిద, చిన్మయుం డటంచుఁ జెప్పికొంద
అందు రఘణుఁ డాత్ముఁ డదియుఁ దా నెట్లురా, పటు. ౭౬
పంచకోశములకుఁ బరున కిట్లనోన్యస్య, మేకవృత్తి యగుట నేర్పఱచి
లోన నున్న తను విలోకింపవలయురా, పటు. ౭౭
గృహగృహాంతరార్థకృత్యాద్యతీతుని, కరణి దేహదేహకలితమాయ
తాత్మమతితమోమయాతీతుఁ డాత్మరా, పటు. ౭౮
గృహములోనివాఁడు గృహముతాఁ గానట్లు, తనువులోనివాఁడు తనువుగాక
తనువు నెఱుఁగుచుండు తా నని యెఱుఁగరా, పటు. ౭౯
కప్పులోనివాఁడు కప్పు తాఁ గానట్లు, గాలిలోనివాఁడు గాలిగాక
గాలి నెఱుఁగుచుండు ఘనుఁ డని తెలియురా, పటు. ౮౦
రథములోనివాఁడు రథము తాఁ గానట్లు, మనములోనివాఁడు మనము గాక
మనము నెఱుఁగు బోధమయుఁ డని తెలియురా, పటు. ౮౧
శయ్యలోనివాఁడు శయ్య తాఁ గానట్లు, ప్రజ్ఞలోనివాఁడు ప్రజ్ఞగాక
ప్రజ్ఞ నెఱుఁగుచుండు ప్రాజ్ఞుండె తానురా, పటు. ౮౨
కోటలోనివాఁడు కోట తాఁ గానట్లు, ప్రకృతిలోనివాఁడు ప్రకృతిగాక
ప్రకృతి నెఱుఁగుచుండు ప్రభుఁడని యెఱుఁగరా, పటు. ౮౩

నాఘటంబు నాధనం బనువాఁ డవి, యేమి గాని పగిది నామనంబు
నాశరీర మనెకుఁ దా శేషభూతుండు, పటు. ౮౪

తనువుగాఁడు మారుతము గాఁడు కరణము, ల్గాఁడు హృదయమతులుగాఁడు కాఁడు
కాఁడని యెడు వానిఁ గను వాఁడె తానురా, పటు. ౮౫

తెలుపు నలుపుఁ బసుపు నలుపాకుఁబసరుచు, కొద్దిగొప్పపొడవు కుఱుచ వాఁడు
గాఁడు వాని నెపుడుఁ గాంచెడి వాఁడురా, పటు. ౮౬

వినెడు వాఁడు స్పర్శ గొను వాఁడు రూపంబు, గనెడు వాఁడు రుచులఁ గొనెడు వాఁడు
తా విఁగొనెడు వాఁడుఁ దానని యెఱుఁగరా, పటుగు. ౮౭

పలుకులొల్లు వాఁడుఁ బనులు చేసెకు వాఁడు, నడుచు వాఁడు మలము విడుచు వాఁడు
తగ సుఖించు వాఁడుఁ దా నని యెఱుఁగరా, పటు. ౮౮

ఛిద్రఘటములో వసించెడి దీపంబు, వెలివి లోని వెల్లఁ దెలుపునట్లు
తనువులోన నున్న తా నన్ని తెలియురా, పటు. ౮౯

తమ్ము నెఱుఁగలేని తనుకరణాదులు, నాత్మ నెఱుఁగనేర వశట నిజము
వానిఁ దా నెఱుఁగు వాఁ డని తెలియురా, పటు ౯౦

కమలమిత్రుఛాయ గని పెట్టె తమతమ, పనుల మొదలు నరులకగిదిఁ దన్ను
సంశ్రయించి హృదయచక్షువు లైలఁగురా, పటు ౯౧

చుంబకంబునంటి సూదులాడినయట్లు, దారను గొలిచి భటులు దిరిగినట్లు
ఆత్మ నంటి యింద్రియంబులు దిరుగురా, పటు. ౯౨

తప్తలోహమందు దహనుండు నున్నట్టు, లొడలిలోన జీవుఁ డుండి మెలఁగు
జీవునందు నిండి చిన్మయుం డుండురా, పటు. ౯౩

* యండమావు లుదకమైనట్లు తాజీవుఁ, డయ్యె నెండమావు లరయ జలము
గాని యట్లు తన్నుఁ గన జీవుఁ డేఁడిరా, పటు. ౯౪

ఘృతము గలిగియుంట క్షీరంబులును దీపి, గుడము కలిమిఁ జెఱకుగడల తీపి
† తాఁ గలింగియుంటఁ దనువు భోగ్యంబురా, పటు. ౯౫

కలశవికృతు లెల్లఁ గలశప్రకాశార్థుఁ, జేరనట్లు తనువికారములను
దనువులోన నున్న తన్నంట కుండురా, పటు. ౯౬

శ్రుతులు లేక రవము శ్రుతమునొందెడు వాఁడుఁ, దనువు లేక స్పర్శ గొనెడు వాఁడు
గనులు లేక రూపు గను వాఁడు తానురా, పటు. ౯౭

* యండమావులని యకారాదిగా వాడినాఁడు. † కలింగియని బిందుయుతముగా వాడెను.

రసనలేక రుచులు మెసఁగుచుండెడువాఁడు, నాసలేక తావి *మేసువాఁడు
మనములేక తలఁపు గొనువాఁడ తానురా, పటు. ౯౮
వినిన వినును గనినఁ గను సోఁక సోఁకు మూ,ర్కొనిన మూరుకొనును ననుభవింప
ననుభవించు నెవ్వఁడతఁడ తా నయ్యెరా, పటు. ౯౯
పలుకఁబలుకు మెలఁగ మెలఁగు దొలంగినఁ, దొలఁగు నడువ నడుచు దలఁప దలఁచు
నరయ నరయు నెవ్వఁడతఁడ తానయ్యెరా, పటుగుణాభిరామ పరశురామ ౧౦౦
ఉండఁజోటులేక నునికియు భోగ్యవ, స్తువులు లేక తృప్తి సుదతిపొందు
గాకసుఖము దేనఁ గలదదే తానురా, పటుగుణాభిరామ పరశురామ ౧౦౧
కానరానివానిఁ గాంచెడివాఁడును, బలుకరానివానిఁ బలుకువాఁడుఁ
దలఁపరానివాఁడుఁ దానని తెలియురా, పటు. ౧౦౨
తెలియరానివానిఁ దెలిసెడివాఁడను, మఱవరానివాని మఱచువాఁడ
నెఱుఁగరానివాఁడ నేనని తెలియరా, పటు. ౧౦౩
వీనులను గలింగి వినియెడివానిని, వీనులను దొలంగి విననివాని
నొకనిఁగా నెఱుంగు యోగంబె తానురా, పటు. ౧౦౪
తనువు నెనసి స్పర్శఁగొనియెడివానిని, దనువులేక ముట్టుకొననివాని
నొకనిఁగా నెఱుంగు యుక్తియె తానురా, పటు. ౧౦౫
కనులఁగూడి రూపుగనుఁగొనువానిని, గనులు లేక యేమి గననివాని
నొకనిఁగా నెఱుంగు నూహయే తానురా, పటు. ౧౦౬
రసన నెనసి రుచుల మెసఁగెడివానిని, రసనలేక మెసఁగరానివాని
నొకనిఁగా నెఱుంగు యుక్తంబె తానురా, పటు. ౧౦౭
నాస నలరి తావి వాసించువానిని, నాసలేక వాసనానివాని
నొకనిఁగా నెఱుంగునుచితంబె తానురా, పటు. ౧౦౮
శ్రోతయగుచు ధ్వనుల శ్రుతమునొందినయట్లు, వినఁగఁబోవఁ దానువినఁగఁబడక
శ్రోతృభావరహితసూత్రంబె తానురా, పటు. ౧౦౯
స్ప్రష్టయగుచు స్పర్శసంస్పృశించినభంగి, సోఁకఁబోవఁ దానుసోఁకఁబడక
స్ప్రష్టృభావరహితసారంబె తానురా, పటు. ౧౧౦
భోక్తయగుచు రుచులు భుజియించురీతిని, మెసఁగఁబోవఁదాను మెసఁగఁబడక
భోక్తృభావరహితభోగంబె తానురా, పటు. ౧౧౧

*మేయునను మేసు.

ద్రష్టయగుచుఁ గళల దర్శించుచుఁ గైవడిఁ, జూడఁబోవఁ దాను జూడఁబడక
ద్రష్టృభావరహితతత్త్వంబె తానురా, పటు. ౧౧౨
ఘ్రాతయగుచుఁ దావి గ్రహియించుపగిది మూ, ర్కొనినతానుమూరుకొనఁగఁబడక
ఘ్రాతృభావరహితగమ్యంబె తానురా, పటు. ౧౧౩
మంతయగుచుఁ దలఁపు మననంబుగొనుభాతిఁ, దలఁపఁబోవఁ దానుదలఁపఁబడక
మంతృభావరహితమననంబె తానురా, పటు. ౧౧౪
జ్ఞాతయగుచుఁ దెలివి జ్ఞప్తిగైకొన్నట్లు, తెలియఁబోవఁ దాను దెలియఁబడక
జ్ఞాతృభావరహితజ్ఞానంబె తానురా, పటు. ౧౧౫
దృశ్యమర్థములును దృక్కులక్షములవి, దృశ్యమైనమనము దృక్కుపవము
దృశ్యమైననాత్మదృక్కది తానురా, పటు. ౧౧౬
తెలియఁబడెడిదెల్ల దృశ్యంబు దానిని, దెలియుచుండువాఁడు దృక్కు వాని
దెలియుదృక్కుమీఁదఁ దెలియంగ లేదురా, పటు. ౧౧౭
తన్నుఁదెలియ దృక్కు లిదనాత్మయనది, తెలియ బడుచుఁ దన్నుఁ దెలియునెట్లు
దీపభాస్యఘటము దీపంబు నెఱుఁగునా, పటు. ౧౧౮
తన్నుఁదెలియుదృక్కు తనకునుదక్కువై, తెలియు ననిన నదియుఁ దెలియుటెట్లు
స్వల్పదీప మెఱిఁగి సవితృని దెల్పునా, పటు. ౧౧౯
తన్నుఁ దెలియు దృక్కు తనకు సమానమై, తెలియుననినశ్రుతులఁ గలుగ దదియు
దీప మాత్మసదృశదీపంబు నెఱుఁగునా, పటు. ౧౨౦
తన్నుఁగాంచుదృక్కు తన కొక్కువై తను, గాంచుననిన దానిఁ గాంచు నొకటి
యనుచుఁ బెక్కు లగుట ననవస్థ వచ్చురా, పటు. ౧౨౧
కాన దృక్పరంపరానువృత్తులనెల్లఁ, ద్రోలఁగఁద్రోసి వానిఁదెలియు మొదలి
దృక్కు నే నటంచుఁ దెలియంగ వలయురా, పటు. ౧౨౨
ప్రకృతిభూతములును బ్రాణంబులును నింద్రియములుమనముబుద్ధ్యహంకృతులును
నాఁగనిరువదియును నాలుగుక్షరములు, పటు. ౧౨౩
తుదిక్షరుండు తచ్చతుర్వింశకుండు క్ష, రుండు పంచవింశకుండు తత్ప
రాత్ముఁ డక్షరాక్షరవిలక్షణుండురా, పటు. ౧౨౪
సత్య మక్షరం బసత్యంబు క్షరమును, జిత్తు నక్షరం బచిత్తు క్షరము
సౌఖ్య మక్షరం బసౌఖ్యంబు క్షరమురా, పటు. ౧౨౫

ఆయసంజ్ఞఁ డాసుఖాత్మకతురము దా, గాక సత్యచిత్సుఖాత్మకాత్మ
రాత్మకుండ నేన యని కనవలయురా, పటు. ౧౨౬
అనిమేష మాది యగు లయాంతంబుగాఁ, గలుగుభూతభావికాల మరుగ
నరుగకుంటఁ దానె యగుసన్మయుండురా, పటు. ౧౨౭
కాయమనిలములును గరణంబులును మనో, మతు లవిద్య పెక్కుమసిపోవ
సమయకుంటఁ దానె సద్రూపకుండురా, పటు. ౧౨౮
ఇవి ఘటాదు లివిహృదింద్రియాదులు నివి, వృత్తు లనుచు నెఱిఁగి వెలిని లోనఁ
జెలఁగుచుంటఁ దానె చిద్రూపకుండురా, పటు. ౧౨౯
తెలియఁ జేయ నన్యధీచక్షువులు లేక, వెలుఁగఁ జేయ నొండు వెలుఁగు లేక
చెలఁగి వెలుఁగు తానె చిద్రూపకుండురా, పటు. ౧౩౦
సుఖముగలుగఁ జేయు సుమగంధములు లేక, శయ్యనొరగి కూడ సతులు లేక
సుఖము గొనుట తానె సుఖరూపకుండురా, పటు. ౧౩౧
ఆలుబిడ్డ లర్థ మాదిగాఁ గలవెల్లఁ, బ్రియము లగుచుఁ దనదుప్రియమువలనఁ
జూడఁబడుటఁ దానె సుఖరూపకుండురా, పటు. ౧౩౨
కంజభవుఁడు మొదలుగా స్తంబపర్యంత, మగుచరాచరములయందు నిండఁ
బోలి నిండియుంటఁ బూర్ణుండు తానురా, పటు. ౧౩౩
అట్లు పూర్ణసచ్చిదానందమయుఁడ నే, నని యెఱుంగు పారమార్థికుండు
అమృతపదవి నొంద నమనస్కుఁ డయ్యెరా, పటు. ౧౩౪
విషయములఁ గదల్పి వివిధాక్షముల మల్పి, మనముతోడఁ గల్పి మదిమరల్పి
యాత్మ నిల్పి తానె యమనస్కుఁ డగునురా, పటు. ౧౩౫
మనమె దేహకరణమహదహంకృతులును, మనమె రాగరోషమత్సరములు
మనమె విషయములును మనమె కర్మములురా, పటు. ౧౩౬
మనమె జాగరంబు మనమె స్వప్నంబును, మనమె సుప్తియును సమాధి మనమె
మనమె మీరు మేము మన మనుతలఁపురా, పటు. ౧౩౭
మనమె జీవకృతసమస్త సంసారంబు, మనమె యీశకృతసమస్తజగము
మనమె యుభయకృతసమస్తధర్మములురా, పటు. ౧౩౮
ఇంతయేల మనమె యీశులు జీవులు, భువనభవనభాగ్యభోగ్యములును
పటఘటాదు లన్నపానము ల్మనమెరా, పటు. ౧౩౯
మనము గలియఁ గరణమండల మనిలసం, పత్తి విషయములకుఁ బరువువెట్టు
మనము గలియకున్న మఱి సుషుప్తి నణఁగురా, పటు. ౧౪౦

ఘనమనంగ నల్పమయు మది సంకల్ప, మదియు లేదు హరిపదాబ్జ మట్లు
అట్టి మనము లేమి యమనస్క మనుసురా, పటు. ౧౪౧

లేనిమనముచెలిమి తా నభిమానించి, వేఱె తలఁపుగొనుట వెఱ్ఱితనము
శుక్తిఁ దోఁచు వెండి సొమ్ముసు నిలుచునా, పటు. ౧౪౨

ఉన్నరీతిఁ దన్నుఁ నుండఁగాఁజూచిన, లేనిమనముతోనె లేకపోవుఁ
భ్రాంతినెఱుఁగఁ బాము తథ్యమై నిలుచునా, పటు. ౧౪౩

తెలివిమైనతన్నుఁ దెలివిగాఁ దెలిసినఁ, దెలివిగానిమనము తొలఁగిపోవుఁ
దపనుఁ డుదయమొందఁ దమము చూపట్టునా, పటు. ౧౪౪

సుఖమమైనతన్ను సుఖముగా నెఱిఁగిన, దుఃఖరూపమనము దోఁపకుండుఁ
దొడరి సుషుప్తియందు దుఃఖంబు గల్గునా, పటు. ౧౪౫

హరిపదాబ్జమునకు హరిపదంబునకును, దగుల మెన్నఁడేని దగనియట్లు
తనకు మనమునకును దాదాత్మ్యమున్నదా, పటు. ౧౪౬

కొఱడు నెఱుఁగనరుఁడు గుఱిపడకున్నట్లు, నింగి నెఱుఁగ నలుపు నిలువనట్లు
తన్నెఱుంగ మనము సున్నగాకుండునా, పటు. ౧౪౭

ఎన్న లేనిమనము నున్నదన్నది సున్న, కన్నదెల్లఁగల్ల యెన్నఁడున్న
తన్ను విన్నఁ గన్న మన్న మేలెన్నరా, పటు. ౧౪౮

లేనిమనము నెపుడు లేకుండఁగనుదన్నుఁ, దానెవికృతులెట్లు తగిలివచ్చుఁ
గలను గన్నసాము గలవ నేమయ్యెరా, పటు. ౧౪౯

సుమరసంబుగ్రోలి సొక్కెడుభృంగంబు, చంపకంబు సోఁకసమయుభంగిఁ
దన్నుఁ గనిన మనము తనయందె సమయురా, పటు. ౧౫౦

పాలలోనఁ గలయు *పందార కైవడి, నుదకమందుఁ గలియు నుప్పురీతిఁ
దన్నుఁగనినమనము తా నయిపోవురా, పటు. ౧౫౧

ఇంధనములు లేనియింగలంబును తను, దా కృశించుకరణిఁ దన్నుఁ గన్న
వానిమనము తనకుఁ దానె కృశించురా, పటు. ౧౫౨

శిఖిని జూచి యణఁగు చిలువలకైవడి, హరిని జూచి మ్రగ్గుకరులయట్లు
లాత్మఁగని హృదింద్రియము లూరకుండురా, పటు. ౧౫౩

స్వానుభవవిచారసంపత్తి లేకున్న, మనసు మ్రగ్గ దదియు మ్రగ్గకున్న
స్వానుభవవిచారసంపత్తిలేమురా, పటు. ౧౫౪

* పంచదారయనుటకు “పందార”

కోరి సభమునకును గుండేటికొమ్మకును, బొందు లేనియట్లు పూర్ణుఁడైన
తనకు మనమునకును దాదాత్మ్య ముండునా, పటు. ౧౫౫
ఉప్పు నీటఁ గలిపి యొకట రెంటను మూఁటఁ, నగ్నిని గురవేయ ప్రగ్గినట్టు
లాత్మ నెఱుఁగ మనము నంతంత కణఁగురా, పటు. ౧౫౬
తప్తలోహనిపతితాంబుబిందువుభంగి, స్వానుభూతి మగ్నశాంతిపరుని
మానసంబు తనకుఁ దానె కృశించురా, పటు. ౧౫౭
వెండి పైఁడి యినుము విఱుఁగఁ దత్కారకు, లంటఁగాఁచి మరల నదికినట్లు
మనసువిఱిగిపోవ మఱియుత్తకుండురా, పటు ౧౫౮
వేయుఁ జెప్పనేల విఱిగిన కామ్యంబు, మరలనంటుకొననిమాడ్కి మనసు
విఱిగిపోయెనేని మరలంటకుండురా, పటుగుణాభిరామ పరశురామ(పాటాం)
ఆత్మ తానయైన యంతలోఁదటుకున, మనసు విఱుగు నట్లు మనసు విఱుగ
నది మహామనస్సు మదియుపో ముక్తిరా, పటు. ౧౫౯
అఖిలమునకు హేతువగు మది మదికిని, మాయ హేతు వగు నమాయ నెఱుఁగ
మాయతోడ మనసు మాయమై పోవురా, పటు. ౧౬౦
మాయ మాయలాఁడి మాయకంటెను మది, అంకులాఁడి దాని బింకమణఁప
మంత్రతంత్రయోగ మహిమలు గావురా, పటు. ౧౬౧
మఱపు వెఱపుఁజేయు మాయామనంబులు, నాత్మనెఱుఁగునపుడె యణఁగు వేద
శాస్త్రకర్మవిధులు శక్తముల్గావురా, పటు. ౧౬౨
ఆయమేయకాయుఁ డాయనాతను లేని, మాయ మనము నేమి సేయఁగలదు
గొడ్డుబోడ్డిబిడ్డకొడుకేమి సేయురా, పటు. ౧౬౩
మానసంబునకును దానైనతనకునే, కత్వ మెన్నఁడేని గలదె పుడమి
మిత్రతిమిరములకు మిత్రత్వముండునా, పటు. ౧౬౪
లేనిమనము రానిపోనిదానిని నంటు, కొనఁగఁగలదె మేలుకొన్నదుని
బొంచి కలనఁ దోఁచుపులి మ్రింగనచ్చునా, పటు. ౧౬౫
తానఖండసచ్చిదానందరూపకుఁడైన, దనకు మనము గానఁబడదు
కానఁబడిన నదియుఁ దానయిపోవురా, పటు. ౧౬౬
అగ్గిఁ జేరుతూల మగ్గియైయున్నట్లు, నీటఁ గలియు గుడము నీరమట్లు
తన్నుఁ జేరుమనము తానయిపోవురా, పటు. ౧౬౭

పెక్కు సెప్పనేల ఫేనంబు జలము భూ, షణము స్వర్ణమైనసరణి మాన
సంబు తత్కృతంబు స్వస్వరూపమ్మురా, పటుగుణా- ౧౬౮
నీట వానచినుకు పాటున బుగ్గయై, నిలిచి నిలువనట్లు నిజముతోనఁ
గలియుఁ దనకు మనము గలిగి లేకుండురా, పటు. (పాఠాంతరము)
అట్లు స్వస్వరూప మంది మనోలయ, మైనధన్యుఁడే సదామనస్క
పదవిగల సమాధిపరుఁ డని తెలియురా, పటు. ౧౬౯
వింటి విననుగనను గంటిఁ బల్కితిఁ బల్క, నను వ నడుతు ననెడినవపదులను
దెలియుచుంట బాహ్యదృశ్యసమాధిరా, పటు. ౧౭౦
అజుఁడ నవ్యయుఁడ ననాఖ్యుండ నగుణుఁడ, నవిషయుండ నమతి ననెడువృత్తి
సమితిఁ గనుట బాహ్యశబ్దసమాధిరా, పటు ౧౭౧
తలఁచితివి దలంపఁ దెలిసితిఁ దెలియ నె,ఱుఁగ నెఱుఁగు దని కలుంగుమితులఁ
దెలియుచుంట లోనిదృశ్యసమాధిరా, పటు. ౧౭౨
ఆయసంజ్ఞుఁ డాసుఖాతీతసచ్చిత్సు, ఖములఁ దెలిసి వానిఁ గాంచు తెలివి
నడలకుంట లోనిశబ్దసమాధిరా, పటు. ౧౭౩
నడలి బాహ్యదృశ్యశబ్దవృత్తుల నెల్లఁ, దొలఁగఁ ద్రోచి వానిఁ దెలియు తెలివి
నిలిచియుంట బాహ్యనిర్వికల్పంబురా, పటు. ౧౭౪
ఆయఖండవృత్తి నాంతరదృశ్యశ, బ్దామువృత్తు లణఁచి వానిఁ గాంచు
నిజము గనుట లోని నిర్వికల్పంబురా, పటు. ౧౭౫
తాను సర్వమునను దనయందు సర్వంబు, నరసి సత్స్వరూపుఁడై వెలుంగు
జ్ఞప్తి గలిగియుంట జ్ఞాతసమాధిరా, పటు. ౧౭౬
బ్రహ్మవిదుఁడ ననెడిభావన గలుగక, బ్రహ్మ మైతిననెడి భావ ముడుగఁ
దానె యుంట జ్ఞప్తి లేనిసమాధిరా, పటు. ౧౭౭
ఈసమాధు లెఱిఁగి యిం దెద్ది గానిమైన, బాలుభంగి సుప్తుసగిదిఁ దన్నుఁ
దా నెఱుంగుచున్న ధన్యుండె ఘనుఁడురా, పటు ౧౭౮
అతఁడె బ్రహ్మనిష్ఠుఁ డతఁడె జీవన్ముక్తుఁ, డతఁడె సాంబశివుఁడు నతఁడె విష్ణుఁ
డతఁడె గురుఁడు ధన్యుఁ డతఁడని యెఱుఁగురా, పటు ౧౭౯
ఎఱుకవానితోటి యెఱిఁగినకనుసూటి, నల్లపనులు మీటి యిల్లుదాఁటి
చావులేనిచోటి సదివుండు భోగిరా, పటు. ౧౮౦

తెలివివానిఁ జేరి తెలిసిన తపదారి, నింటివారి దాటి హితవు కోరి
మఱపుదాని మీఱి మను మహాత్ముఁడురా, పటు. ౧౮౧
అంతరానిదాని నంటి తోడగువాని, దంటమౌని లోనికంటఁ బూని
యొంటిగానిఁ గూడి యుండు ధీరుఁడురా, పటు. ౧౮౨
దేహమమతలార్చి దేహాహంతయుఁదీర్చి, సోహమాత్మఁగూర్చి చూడనేర్చి
యూహలేనిపదవి నుండుపూర్ణుండురా, పటు. ౧౮౩
బ్రహ్మమును బఠించి బ్రహ్మమౌనెఱింగి, బ్రహ్మమాచరించి బ్రహ్మమెఱిఁగి
బ్రహ్మమైనవాఁడు బ్రాహ్మణోత్తముఁడురా, పటు. ౧౮౪
నీరిలోననుండి నీరంబునంటని, తామరాకుపగిదిఁ దత్త్వవిదుఁడు
సంసరించుకొనుచు సంగిగాకుండురా, పటు. ౧౮౫
అప్పు లిచ్చువాని కప్పులిచ్చినవొప్పు, నుప్పరంబు కరణి నున్నవానిఁ
గన్నవాఁడు నిర్వికారుఁడై యుండురా, పటు. ౧౮౬
ప్రత్యగాత్మరూపభావనావరున కేర్పడకయుండు జీవభావమెంత
వేషధారి నెఱుఁగ వేషంబు నిలుచునా, పటు. ౧౮౭
అఖిలమాత్మఁ డాత్మఁ డఖిలం బనిమెఱుంగు, ఘనున కితర మేమి గానఁబడదు
దారుపని మెఱుఁగఁ జోరుండు దోఁచునా, పటు. ౧౮౮
తాళగానగతులు దప్పక తలదొంతి, బూనఁజూచునటువి బోలి బుధుఁడు
ఎల్లపనులు గొనుచు నెఱుకతోనుండురా, పటు. ౧౮౯
పరసతీరతుండు బహులార్థియై దాని, పొందు గోరినట్లు బుధజనుండు
సకలవిధులుగొనుచు సాక్షినే చూచురా, పటు. ౧౯౦
స్వకృతచిత్రపుర మసన్మయం బని కాంచి, మాయికుండు మెలఁగుమాడ్కిఁదద్జ్ఞుఁ
డాత్మకృత్య మనృత మని చూచి నడచురా, పటు. ౧౯౧
మంటనుండి మంటినంటనికుమ్మర, పురుపుభంగిఁ దత్త్వపూర్ణుఁ డఖిల
గుణసమేతుఁడయ్యు గుణరహితుండురా, పటు. ౧౯౨
బ్రహ్మభావనుఁడు ప్రపంచంబు గొనుచుఁద, ప్పించుకొనితొలంగుఁబెరుఁగుదరువ
సడలివచ్చువెన్న చల్లలోఁ గలియునా, పటు. ౧౯౩
నిఖిలమనుభవించి నిర్మలమ్ముండైన, యనలునట్లు తద్జ్ఞుఁ డఖిలవిషయ
కాముఁడయ్యు విగతకాముఁడై యుండురా, పటు. ౧౯౪

మోదఖేదవిషయమోహంబు వర్జించి, శత్రుమిత్రులందు సమత గలిగి
సర్వపూర్ణుఁడైన జనుఁడు విజ్ఞానిరా, పటు. ౧౯౫

మేలు గలిగెనేని జాలఁగా మురియక, కీడు గలిగెనేని గినుకపడక
సమత నుండువాఁడె సత్పురుషుండురా, పటు. ౧౯౬

సఖులు సంస్తుతింప సంతోషమందక, పరులు నిందచేయ బాధపడక
ఆత్మరతుఁడైనవాఁడు మహానుభావుండురా, పటు. ౧౯౭

గురుకటాక్షదృష్టి గోర్కె దీక్షయు గోర్కె, దీక్ష నేని మనసు దీక్ష మనసు -
దీక్ష నేని తనువు దీక్ష దా మీఁదురా, పటు. ౧౯౮

నిఖిలవిషయములను నిఖిలేంద్రియములచే, నెఱుఁగు నెఱుక నెపుడు నేన యనెడి
చిన్మయాత్మరతుఁడు జీవన్ముక్తుండు, పటు ౧౯౯

వెలయు మొదటి తనువు విడిచిన బోధజీ, వన్ముక్తి నడిమిదపుడు విదుపఁ
గడశరీర ముడుగ గతదేహముక్తిరా, పటు. ౨౦౦

నిప్పు సోఁకలంటు నింగిని జెదలంటు, ననుట లేనియట్లు నాత్మవిదుని
సుకృతదుష్కృతములు సుడియకయుండురా, పటు. ౨౦౧

జ్ఞానవహ్నిఁ గాలు సంచితంబెల్ల నకర్త యగుట భావికర్మ ముడుగు
బ్రహ్మమైనయపుడె ప్రారబ్ధ ముడుగురా, పటు. ౨౦౨

ఆత్మదృష్టిలేని యారబ్ధ మన్యదృ, ష్టిని గలుఁగ నేమి సేయఁగలదు
అన్యదృష్టిఁ దోఁచు నహి త్రాడు మ్రిఁగునా, పటు. ౨౦౩

గురుని పదముఁ బట్టి గురుకటాక్షము పట్టి, గురుపదమ్ము ముట్టి గుఱుతు పట్టి
గురుని గూఁడ గలియు గురుఁడె కేవలుఁడురా, పటుగుణాభిరామ పరశురామ.

ఈద్విపద్యశతము నెవ్వఁడేనియు విను, వ్రాయఁ జదువఁ జెప్ప వాఁడు తాన
బ్రహ్మమగుచుఁ బరమపదమున నుండురా, పటుగుణాభిరామ పరశురామ.

భూమినొదవి పరశురామపంతులరామ, మూర్తి బ్రహ్మతత్త్వమూర్తులకును
దెలియ రెండుశతకములఁ దేటపఱిచెరా, పటుగుణాభిరామ పరశురామ.

కన్నశతకము.

కందపద్యములు.

అబ్బురపు బాలపదముల, జొబ్బిల్లెడి రసముఁ గ్రోల జోకవహింపన్
నిబ్బరపుఁ గవిత లబ్బుట, యబ్బురమా మెఱుకగన్న *యెఱుఁగుడికన్నా. ౧
ఎబ్బెట్టుమతము రోయుచు, నిబ్బరముగ బాలపాదనీరజరసమున్
ఉబ్బుచుఁ గ్రోలినయంతట, నబ్భంగిని కవితలన్న మెఱుఁగుడికన్నా. ౨
అంజనపుత్త్రునికృపచే, రంజిల్లుచు శారదాంబ రసికత మెఱయన్
మంజుళవాక్యము లిచ్చెను, రంజిత బాలాప్రసన్న రవికులకన్నా. ౩
మందర విజయుని కృపగని, యందుపయిన్ యోగివరుని యనువునఁ (గడు)నిం
పొందఁగ బుచ్చనగురుదయ, నిందిర నీకబ్బురన్న మెఱుఁగుడికన్నా. ౪
పిల్లలమఱ్ఱి బుచ్చనగురు, చల్లనివాగమృతఘటన సమరస మొదవం
గల్ల ప్రపంచము రోసియు, నెల్లప్పుడు నెఱుకగన్న మెఱుఁగుడికన్నా. ౫
బుచ్చనగురుపదవనజము, లచ్చుగ నాహృదయమందు నమరినయపుడే
హెచ్చగు నానందం బిఁక, నెచ్చటరా మెఱుకగన్న మెఱుఁగుడికన్నా. ౬
పిల్లలమఱ్ఱి బుచ్చనగురుఁ, డుల్లము చల్లఁగను జేసి యూఁచిన యపుడే
తల్లియుఁ దండ్రియు వారలె, యెల్లప్పుడు నెఱుకగన్న మెఱుఁగుడికన్నా. ౭
బుచ్చనగురుఁడే బ్రహ్మము, నిచ్చలముఁగ వారిపాదనీరజములకున్
సచ్చరితులు పూజించుట, హెచ్చుటగా మెఱుకగన్న మెఱుఁగుడికన్నా ౮
బుచ్చనగురుపదవనజము, లిచ్చమెయిం బూజసేయు నిహముం బరమున్
ముచ్చటగనుటది నీకిఁక, హెచ్చుటరా మెఱుకగన్న మెఱుఁగుడికన్నా. ౯
సుబ్బయగురుకృపవల్లను, నబ్బెను బాలాంబకరుణ యానందముతో
గొబ్బునఁ గైకొని మనుమీ, యిబ్భంగిని నెఱుకగన్న మెఱుఁగుడికన్నా. ౧౦
ఇన్నిదినంబులు గురుపద, మెన్నుచు నీమనసు నోన మెలఁగినయంతన్
చిన్మయసహజానందము, నెన్నఁగ మదిఁ గంటివన్న మెఱుఁగుడికన్నా. ౧౧
ఉంటివి విశ్వము నేనని, కొంటివి గురుపాదవనజకోమలరసముం
గంటివి చిద్రూపంబును, నింట న్మది మెఱుకగన్న మెఱుఁగుడికన్నా. ౧౨

---

* ఎఱుగుడియనునది, యెఱుగుడియని సంజ్ఞావాచకముగాన వాడుచున్నాఁడు.

మనసున వృత్తులు నిలిపిన, నెనయంగాఁ దత్త్వగతిని నెఱుఁగఁగవచ్చుం
దను వలయించుట యేటికి, వినవన్నా యెఱుకగన్న విధమునఁ గన్నా. ౧౩
నేత్రము నాసాపుటములు, శ్రోత్రము నొకచోటఁగూడి సుస్థిరమైనం
బాత్ర మగు నాద మబ్బును, క్షేత్రంబున నెఱుకగన్న శివమగు కన్నా. ౧౪
కన్నులు మూసుక తగనే, తిన్నగఁ దల వంచి మీఁదఁ దిరముగఁ జూడన్
వెన్నెలపోలుపు కనంబడు, నెన్నన్నది నెఱుఁకగన్న యెఱుఁగుడి కన్నా. ౧౫
నాసికము మొదలఁ జిత్తము, భాసిల్లఁగ నుంచి చాల భావము గుఱుపై
నాసక్తితోడ నిలుపుట, యాసుఖమే నీవటన్న యెఱుఁగుడి కన్నా. ౧౬
నాసికము తుదను మొదలను, భాసిల్లుచు నందుమీఁదఁ బైపైఁజూడన్
ఆసచెడి బయలు కనఁబడు, నాసాబగే బ్రహ్మమన్న యెఱుఁగుడి కన్నా. ౧౭
నాసికము రెండుదిక్కుల, మోసము లేకుండఁబట్టి మూసినయంతన్
గాసిని సుషుమ్న గనఁబడు, నాసరణిని నెఱుకగన్న యెఱుఁగుడి కన్నా. ౧౮
కనుగ్రుడ్డు మధ్యబిందువు, పనుపడ నాచుట్టునున్న ప్రభయే పురుషుం
డనువుగ నీమది నుంచుక, యెనయుర మది యెఱుకగన్న యెఱుఁగుడి కన్నా.
మనసే శక్తియు నిజముగఁ, గనుఁగొని యాశక్తియందుఁ గాలాంతమునన్
ఎనయించి ముక్తిగనఁదగు, వినవన్నా యెఱుకగన్న విధమునఁ గన్నా. ౨౦
తనయందు ముక్తియుండఁగ, వినయంబుగ గంగకేగు విధ మేమిటికో
కనవలె విశ్వము మనమని, యెనయఁగ మదినెఱుకగన్న యెఱుఁగుడి కన్నా.
ఎన్నివిధంబుల నైనను, దన్నే తా నెఱుఁగవలయుఁ దలక్రిందైనన్
మిన్నైనన మోక్ష మబ్బునె, యెన్నఁగ మదియెఱుక గన్న యెఱుఁగుడి కన్నా.
కన్నెల విడుచుట ముక్తియె, యెన్నఁగ మదిలోన నాస యేర్పడకుండం
దిన్నగ విడుచుట ఫల మది, యెన్నఁగ మది నెఱుకగన్న యెఱుఁగుడి కన్నా.
ముత్తిని గనఁబడనిచ్చునె, యత్తుగ నీయందు నహము నానుకయుండన్
ఎత్తుగ దానిని విడువుము, యిత్తఱి నీవెఱుకగన్న యెఱుఁగుడి కన్నా. ౨౪
శత్రులపాటులచే మని, మత్తిల్లుచు నుండఁగా సుమార్గము గనునా
చిత్తము నిలిచినఁ గనఁబడు, నెత్తుగ మది నెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౨౫
ఎత్తఱి విశ్వము నా దని, పొత్తుగఁ గూడుండినపుడె పోనఁగదు చిత్తం
బొత్తుగ విడువుము [illegible], యిత్తఱి మది నెఱుకగన్న యినకులకన్నా.

చిత్తము నే నని యుండకు, తత్తఱపడుదానిఁ గూడి తలఁపుదుగకుమీ
  యుత్తమశాంభవి గనుటది, యెత్తన్నా మెఱుకగన్న మెఱగుడికన్నా. ౨౭
మత్తేభవృత్తి నుండెడి, చిత్తము గురువంకసానఁ జిక్కినయపుడే
  సత్తును గనఁబడు నంతట, నెత్తటి మది నెఱుకగన్న మెఱగుడికన్నా. ౨౮
తత్తఱపడుటది వలదిఁకఁ, గుత్తుకమార్గంబు గాను గోమలిపదముల్
  అత్తుగాన బ్రహ్మతత్త్వం, బెత్తుగ మది మెఱుకగన్న మెఱగుడికన్నా. ౨౯
భ్రూమధ్యంబునఁ బ్రభ గని, యామీఁదను నెల్లచోట్ల నది భావింపన్
  స్వామి గురుఁ డాత్మ తా నగు, నీమదిచే నెఱుకగన్న మెఱగుడికన్నా. ౩౦
నాసికము తుదను జూడఁగ, భాసిల్లును బ్రభయుఁ జాల ఫాలాగ్రమునన్
  ఆసుఖమునొంది విశ్వము, నీసున దిగనాడవన్న మెఱగుడికన్నా. ౩౧
నాదముపై బిందువు తగ, నాదరమున వాని మీఁద నాపోజ్యోతిన్
  భేదము లేకను గనుటది, యాదిర కృప కెఱుక గన్నయఱగుడికన్నా ౩౨
ఒడ్డీయాణపుబంధం, బుడ్డాడక నిలిచెనని నుపరతి గనురా
  దొడ్డగు మోక్షం బంతట, నడ్డమగు న్నెఱుకగన్న యఱగుడికన్నా ౩౩
జాలంధరబంధమ్మునె, జాలఁగ బంధించితేని సహజంబుగనా
  మూలన యుండెడి యమృతముఁ, గ్రోలుదువుర మెఱుకగన్న గురునతకన్నా
బిందువు నేత్రము మధ్యను, బొందుగఁ గూడుండునట్టి పోఁడిమిగనియా
  పొందునఁ జిత్తము నిల్పిన, నిందిర నీకబ్బురన్న మెఱగుడికన్నా. ౩౪
నాదము వే అని చూడకు, మాదరమున నగ్నియందు నమరిన శిఖయే
  కాదని నీవెంచిన నది, యేదిర మతిమెఱుకగన్న మెఱగుడికన్నా. ౩౫
నేత్రంబు కళమె పురుషుఁడు, సూత్రంబుగఁ జూచినంత సుస్థిరమతి యా
  పాత్రము నీకబ్బినమది, చిత్రంబుగ నెఱుకగన్న శివ మగుకన్నా. ౩౬
చిత్తము నిలిచెడి దరుదని, పొత్తుగ నిహమందుఁ గూడి పొసఁగకనీవున్
  ఉత్తమపురుషులఁ గలియుట, యెత్తర మది మెఱుకగన్న మెఱగుడికన్నా.
కాయము నిజ మని యెంచకు, మాయను విహరించి చాల మసలకునీవుం
  గోయుమ యరిషడ్వర్గము, నీయనువున నెఱుకకన్న మెఱగుడికన్నా. ౩౯
ఉంచుము చిత్తము గురుపై, నెంచుము చిత్సౌఖ్యమందు నేర్పుసఁ దలఁపు
  న్నించుము బ్రహ్మానందము, నెంచిన మది మెఱుకగన్న మెఱగుడికన్నా.

